M. FAB. QVINTILIANI

OPERA

M. FABII

QVINTILIANI

DE INSTITVTIONE ORATORIA

EX RECENSIONE

G. L. SPALDINGII

TOMVS SECVNDVS.

AVGVSTAE TAVRINORVM
EX TYPIS IOSEPHI POMBA
ANNO MDCCCXXIV.

PRÆFATIO

G. L. SPALDINGII

Beneficio celeberrimi Heynii contigit mihi usurpanda princeps editio scriptoris mei a Campano curata (anni 1470), de cuius desiderio vanas egi tragoedias in prioris voluminis praefatione. Debebat sperari liber, ubi et repertus est, in beatissima Georgiae Augustae copia. Contendi eum, quam quidem diligentissime potui cum editione Gesneriana, nec vereor ne parum frequentem eius mentionem fecisse censear in notis. Quae inde praesidia peti possunt prioribus libris Institutionum, ea in fine totius operis maxima cum fide exhibebuntur.

Ioannensis Codicis interiorem notitiam conciliavit mihi vir iuvenis, eleganter doctus, Georgius Butlerus, Vniversitatis Cantabrigiensis alumnus et sodalis. Impetravit mihi is manu doctissimi Porsoni perscriptam codicis huius collationem in iis qui-

in qua studium eius literarum promovendarum singularemque suscepti laboris fidem et dexteritatem saepe admirari et exosculari subiit. Vltro agnoscent periti, quantum prosit hic liber reliquiis Quintilianeis, sinceram scriptoris manum toties servans in prima sua scriptura, quum reficta illa, quae saepe ibi legitur, soleat incidere in reliquorum librorum omnium fere sordes. Haec primae Turicensis manus praestantia mire tamen decoxit in loco Coeliano IV, 2 extr.

Quem superiore volumine posui meorum criminum libellum, eo sane non breviorem poteram et hic subiicere, si praesertim retractare libuisset, quae interiecto non exiguo tempore et aliis et me ipso admonentibus didici. Quum tamen vix possit sperari, nihil iam erroris in posterum mihi compariturum, satius erit hanc emendationem perfecto operi coronidis loco imponere. Aliqua interim licebit delibare, quae presentem prae aliis medelam flagitare videantur. Et primi quidem voluminis maculam eluere cupio eam, quae ingeniosissima iam pridem coniectura abstersa fuit, me quidem ignaro.

Nempe paratior mihi, opinor, venia est quam Burmanno, ICto (qualem peritiam iactat aliquoties in ridendo adversario suo, Theologo). Posita est, in Schultingii Iurisprudentia Ante-Iustinianea pag. 748, emendatio loci I, 4, 9, *qua tamen — quaesissemus* eruta illa a Petri Pithoei sollertia, et quidem eiusmodi, ut commendare eam peritis sit eorundem iudicio iniuriam facere: « *qua tam carere potuimus quam PSI* » *non quaerimus* ». Vnam literam *P* de suo addidit Pithoeus, cetera in scriptura codd. reperies omnia. Ad III, 6, 93 oblitus sum Asc. Pediani, qui memorat Bruti orationem pro Milone, pag. 193.

Iam ad loca quaedam huius voluminis accedo, quae periculosius laborant. Reliqua tardiorem illam curationem, ut quidem spero, opperiri poterunt (*).

(*) Ea autem suo quaeque loco reponenda curabimus. (*Ed. nota*).

M. FABII QVINTILIANI
ORATORIAE
INSTITVTIONIS
LIBRI XII

ARGVMENTVM LIBRI IV.

Novam diligenter praecipiendi causam accessisse delegatam scriptori a Domitiano sororis suae nepotum curam. Prooem. — 6. *Ipsum operis ordinem iam maiora imponere; prooemii, narrationis, probationis, refutationis, perorationis praecepta, de quibus singulis quosdam complura volumina edidisse* — Cap. I. *Prooemii etymon et finitio, cum notatione vitiosi scholarum moris* — 4. *huius erroris origo, et similitudo in foro* — 5. *Prooemio auditorem praeparari i. e. reddi benevolum, attentum, docilem, a persona* — 7. *agentis, tanquam viri boni, modesti, timidique* — 11. *patroni partis adversae, in bonam malamve partem* — 12. *Celsi opinio refellitur* — 13. *a persona litigatoris, adversarii, iudicis* — 20. *Domo allatam iudicis opinionem tractandam, terrendo* — 23. *favorabilia ex causa decerpendo, cum prudentia et modo* — 25. *quod utile in primis in causa duriore* — 28. *Prooemii et epilogi differentia, in miseratione maxime movenda* — 30. *Praeparari iudicem et ab iis, quae adiuncta sint personis et causis, quorum utrorumque species* — 32. *an ab oratione?* — 33. *Solicitudine agentis iudicem reddi benevolum, sed et attentum docilemque* — 34. *item brevitatem promittendo et rei summam indicando; facilius quidem a respondente quam a proponente* — 37. *Nunquam non attentum faciendum iudicem; cuius rei varias quidem esse species, unam tamen et constantem naturam* — 40. *Genera causarum a plurimis constituta quinque* — 42. *Prooemii species, principium, et insinuationem, quarum alteram varie pro re nata tractandam* — 45. *facilius advocato quam litigatori* — 47. *Quid declamantibus faciendum* — 49. *Urbanitate, occupatione contrariorum argumentorum utendum* — 50. *Apollodoreos censere plus quam triplici modo iudicem praeparari; frustra* — 52. *Se non solum quid, verum etiam quomodo quidque, faciendum, ostensurum* — 53. *Gratiam exordio contingere extemporalitatis specie, modestia, artificii dissimulatione* — 60. *Memoriam in eo posci firmissimam* — 61. *Modum esse pro causa* — 62. *Apostrophe, aliaeve figurae, an vitiosa* — 71. *Recte tradita prooemii vitia* — 72. *Prooemio utrum semper utendum* — 76. *Transeundi ad narrationem ratio* — Cap. II. *Se subtiles narrationis divisiones transcursurum* — 4. *Non semper narrandum* — 9.

Nec tamen utique narrationem supprimendam a reo negante; quamquam nulla ipsius causae narratio contingat — 20. *Interdum et rem, quam iudex noverit, narrandam* — 24. *Non utique subiiciendam prooemio narrationem* — 28. *Morem scholarum male translatum in iudicia* — 31. *Narrationem oportere esse lucidam, brevem, verisimilem* — 36. *Lucida quomodo fiat* — 40. *brevis* — 44. *non nimis corripiendam esse* — 48. *Longitudinis minuendae artificia* — 52. *Verisimilis* — 54. *Probationem narratione praeparandam esse* — 61. *Magnificentiam, quartam narrationis virtutem, falso addi* — 63. *item iucunditatem, evidentiam* — 65. *Ridicule praecipi, narrationem praetereundam in re, quae sit contra nos* — 67. *Res duras, pro generibus causarum, varie tractandas* — 75. *In causa coniecturali utique narrandum, sed cum arte* — 82. *Aliquando narrationem dividendam, singulisque partibus subiungendas probationes; ordinem factorum invertendum; plus semel narrandum* — 88. *Falsarum expositionum quae ratio* — 94. *Colores in narrando* — 101. *Quid faciendum si partim pro nobis partim contra nos sit narratio* — 103. *Non recte proscribi ab omni narratione excursionem* — 106. *apostrophen, prosopopoeïam* — 108. *argumenta* — 111. *affectus* — 116. *Omni gratia et venere excornandam narrationem; in parvis causis* — 120. *in maioribus* — 125. *Auctoritatem narrantis magis, quam nunc vulgo fiat, conservandam* — 128 *Repetita narratio* — 129. *Unde narrationis initium, ubi finis* — Cap. III. *Excursiones post narationem sine discrimine causarum vulgo fieri* — 4. *Nec tamen in universum importunas* — 9. *Praeparationem ante quaestionem frequenter utilem* — 12. *Egressiones per totam causam posse fieri, sed ex media breviores* — Cap. IV. *Propositionem non semper necessariam* — 3. *nonnunquam valde utilem* — 5. *Propositiones simplices et multiplices* — 8. *nudas, ratione subiecta, nostras, adversarii, coniunctas* — 9. *Finem narrationis locum propositionis interdum obtinere* — Cap. V. *Partitionem utilissimam plerumque, nec tamen nimiam* — 4. *Quando sit omittenda* — 10. *Ciceronis exempla* — 13. *In qualitatis et coniecturae coniunctis statibus* — 18. *Promittendam meliorem probationem, dum minus grata iudici utimur; simulandam, diversam a nostra, litigatoris voluntatem* — 22. *Quid utilitatis habeat partitio* — 24. *Hortensii exemplum; etiam nimii in partiendo* — 26. *Lucidam, brevem, integram esse oportere partitionem.*

M. FABII QVINTILIANI ORATORIAE INSTITVTIONIS

LIBER IV.

PROEMIVM

Perfecto, Marcelle Victori, operis tibi dedicati tertio libro, et iam quarta fere laboris parte transacta, novae insuper mihi diligentiae causa, et altior solicitudo, quale iudicium hominum emererer, accessit. Adhuc

1. *Marcelle Vict.*) Guelf. *Marci V.* cum Iens. (tac. Gesn.) nisi quod hic T pro C. Edd. ante Ald. meae *Marce V.* cum Goth. (tac. Gesn.) qui (ut et Camp.) *M.* literam praefert solam. Tarvis. tamen bonam habet scripturam. Iensonianae errorem natum suspicor ab eo qui *Marti victori* iungeret, qualis solet esse imperitia librariorum, universam orationem nequaquam attendentium. Inde propagata sunt Guelf., denique reliquorum vitia. Sed in primi quoque libri prooemio §. 6. Goth. (tac. Gesn.) cum Camp. *M.* ubi tamen edd. verum nomen tuentur. In libri VI initio edd. meae (praeter Camp. qui *M.* ante Ald. omnes *Marce* (de Iens. tac. Gesn.) pro quo *Marcelle* legi debere monet in notis Badius. Nomen omittit Alm. In fine operis itidem *Marce* meae (praeter Camp. qui *mi*) ante Ald. (exc. Iens. et Tarv.) Cod. autem Guelf. *M.* repositum in membrana rasa, recentiore atramento. Goth. ibi maiusculis literis manifeste *Marcelle.*

Solicit. quale — emererer) Sic codd. Camp. At ed. Iens. (tac. Gesn.) *s. quam male — emeret*, cum Loc. Venet. (recedit Rusc. dans *s. quam male — emeret*) in quibus emendandis frustra laborat Regius, quum Badius Aldinam scripturam, quae est nostra, etiam Vallensi auctore, reponat. Hanc dat Tarv. quoque; cf. III, 11, 19. — *Nostra institutio*) Turic. *contra inst.* — *Contenti fore*) Guelf. *c. fere*, cum Voss. sec. (Goth. non addicit); male. — *Formare disciplinam*) Guelf. *informari*

1. *Novae — diligentiae*) Miror in nullo libro ostendi *nova — dil.* quod mollius videatur et sanius; nisi forte hoc iam est in *insuper*, ut elegantius fuerit ipsi *diligentiae* suum dari attributum.

enim velut studia inter nos conferebamus: et, si parum nostra institutio probaretur a ceteris, contenti fore domestico usu videbamur, ut tui meique filii formare di-
2 sciplinam satis putaremus. Quum vero mihi Domitianus Augustus sororis suae nepotum delegaverit curam, non satis honorem iudiciorum caelestium intelligam, nisi ex
3 hoc quoque oneris magnitudinem metiar. Quis enim mihi aut mores excolendi sit modus, ut eos non immerito probaverit sanctissimus censor? aut studia, ne fe-

disciplinu. Edd. (de Iens. tac. Gesn.) meae ante Bas. omnes *disciplinam formari* (exc. Bad. qui Regium dare narrat *disc. formari satis putaremur*, quorum postremum equidem in solo Rusc. invenio, sed in Vallae cod. utrobique activum esse et Cerv.) Codd. reliqui *formare*, ut videntur, omnes. Sed transposuerunt haec duo vocabula a Stoërio inde recentiores, quum et edd. et cod. Goth. dent, *disc. form.*

2. *Sororis — nepotum*) Sunt hi filii Flavii Clementis et Domitillae neptis Vespasiani, alterius Domitillae sororis Domitiani et ignoti mariti filiae: vid. Sueton. Domit. c. 15; item Dio Cass. p. 1112 ed. Reim. eiusque nott. cf. et praef. nostram (ed. nostrae tom. I, p. 11). Inanis est dubitatio Harduini, ullam Domitiani sororem fuisse vix credentis (vid. eius Hist. Aug. ex nummis antl. Gr. et L. p. 740 in eiusdem Opp. Select. Amstelod. 1709, F.) quum diserte memoret eandem Suet. Vespas. c. 3. Nempe hoc erat Pyrrhonem agere contra locupletissimos auctores, ecclesiae mancipium fieri quae fuit vecordia, an malitia, huius hominis. Revincit eius commentum summus Spanhemius (De Us. et Pr. Num. Vol. II, p. 285, 86, ed Lond.) ex lapide literato ipsisque nummis, quamquam minus indubitatis iis. Nicolaus Antonius in Bibl. Hispana vetere idem, quod Spanhemius, iam docuerat.

2. *Iudiciorum caelestium*) Eodem adulationis colore Velleius Tiberium dicit *innutritum caelestium praeceptorum disciplinis*. II, 94 item. *caelestissima eius opera*. II, 104 et Augusti. *animam caelestem caelo redditam*. II, 123 extr. Dominum et Deum appellatum a se ipso Domitianum vide apud Suetonium, Dom. c. 13, ibique interpretes. Martialis quoque adest: *Edictum Domini Deique nostri*. V, 81, cuius eum poenituit postea X, 72; III, 12, 15, 9, 10; cf. Barth. ad Stat. Sylv. I, 1, 62.

3. *Sanctissimus censor*) (Δομιτιανὸς) τιμητὴς — διὰ βίου πρῶτος δὴ καὶ μόνος (cf. Casaub. ad Suet. Caes. 76, Aug. 27) καὶ ἰδιωτῶν καὶ αὐτοκρατόρων ἐχειροτονήθη. Dio Cass. l. LXVII, p. Reim. 1104, unde in plurimis eiusdem nummis *Censor perpetuus*. Hinc obnoxia scriptorum adulatio occasionem captavit eius hoc potissimum titulo demerendi. Vid. Spanhem. de V. et Pr. Num. Vol. II, p. 478 ed. Lond. qui recte videtur eo respicientem agnoscere Plinium in

fellisse in his videar principem, ut in omnibus, ita in
eloquentia quoque, eminentissimum? Quod si nemo 4
miratur poëtas maximos saepe fecisse, ut non solum
initiis operum suorum Musas invocarent, sed provecti
quoque longius, quum ad aliquem graviorem venissent
locum, repeterent vota et velut nova precatione ute-
rentur: mihi quoque profecto poterit ignosci, si, quod 5
in initio, quo primum hanc materiam inchoavi, non fe-

5. *In initio*) Sic Turic. a sec. manu (quum prima dedisset *initium* cum Alm.) et Iens. (tac. Gesn.) Tarv. Loc. Rusc. Ald. utr. Ceteri omittunt *in*. Sed aptius videtur poni id, quoniam *initium* hic dicit pro *prooemio* sui operis, non quovis initio. Ita satius fuerit etiam modo (§. 4) ad *initiis operum* inseri *in*, quamquam in libro nullo legitur. Cf. I, §. 5, *quia initiis* ubi addunt *in* Iens. (tac. Gesn.) et omnes ante Gryph. meae. Codex quidem, quod sciam, nullus; cf. tamen de *in initio* Drakenb. ad Liv. IV, 7, 11. Oudend. ad Suet. Caes. cap. 4 qui *in* proscribunt fere. — *Quo primum*) Ita Guelf. (nisi quod *q. primo*) Turic. (ex pr. coll.) Ioann. Bal. Voss. 1, 3, Bern. Goth. Camp. Iens. (tac. Gesn.) cum Andr. et meis ante Gryph. exc. Venet. Bad. Cerv. Hae enim cum recent. *cum*

panegyr. 45, 6: *Nam vita principis censura est, eaque perpetua*. Sed bene notat *sanctissimum censorem* Iuvenalis Sat. II, v. 29 — 33. In Quintiliano maxime displicet, quod vir gravissimus etiam suos ipsius mores, suaque studia impensius, quam adhuc factum sit debere excoli dicit, ut Domitiani de se iudicium comprobetur. Frustra enim hoc ad oratoris illius, quem in hoc opere instituit, mores retuleris, quoniam subiicitur *ut eos non immerito probaverit; ne fefelisse — videar*. De modo excolendi vid. III, 8, 67.

In omnibus — in eloquentia) De affectata a Domitiano laude poëtices, cf. X, 1, 91, et aliquot Statii loca. Dolendum est et ingemiscendum, etiam Quintilianos potuisse eo delabi turpitudinis ut tanto ἀλάστορι palparentur. Neque enim per Suetonium, Tacitum, Dionem ignorare nobis licet, cuiusmodi esset praeclarum istud poëtices studium et Germanicus ille triumphus, unde cognomen ascivit. Vid. Tac. Agric. c. 39, 2, Hist. IV, 86 extr. Suet. Domit. 2, 20, Dio Cass. p. Reim. 1103. Vide tamen quae pro Domitiani facultate poëtica disputat ingeniosissimus senex Merianus ad Claudiani raptum Proserpinae Francogallicae versum p. 39. An, cum Gesnero, excusabimus Quintilianum eo, quod prodit Dio l. c.: ὅτι — ἀμφοτέροις ὁμοίως ἤχθετο Δομιτιανός, καὶ τοῖς θεραπεύουσι, καὶ τοῖς μή· τοῖς μὲν, ὅτι θωπεύειν, τοῖς δὲ, ὅτι καταφρονεῖν ἐδόκουν? Sed *necessitatem* ipse deliberationibus exemit III, 8, 22, 23.

4. *Repeterent vota*) Cf. Iliad. II, 485, 761; XI, 218; XIV, 508; XVI, 112; Aeneid. VI, 641; IX, 77; X, 103.

Quo primum) Cf. not. crit. extr.

ceram, nunc omnes in auxilium deos ipsumque in primis, quo neque praesentius aliud, neque studiis magis proprium numen est, invocem: ut, quantum nobis exspectationis adiecit, tantum ingenii aspiret, dexterque ac volens assit, et me qualem esse credidit, faciat.
6 Cuius mihi religionis non haec sola ratio, quae maxima, est; sed alioqui sic procedit ipsum opus, ut ma-

primum, quod corrigendo invexit Regius, obsequente prima Veneta (cf. not. crit. ad I, 6, 26, *nulla — an praedura*). Equidem verius puto *quo*, ut minus ieiunum quam si *initium* animadvertit esse tum, quum aliquis *inchoat*. Etiam hic robustior fit sententia si ad *initium* cogitamus de ipso Quintiliani *prooemio*, ubi *quo* convenientius esse quam *quum* facile apparet. De *quo* et *quum* cf. II, 15, 6. Fateor autem, si recta collatio Turic. posterior tacuerit varietatem cod., ut credi possit is dare *quum pr.* (qualis et Alm. scriptura videtur) praeferre me primam illam Turic. manum *quod* (i. e. quale) *initium*, *quum pr.* — *Feceram*) Sic Turic. Guelf. Goth. Alm. Voss. 1, 2, et edd. (praeter Camp.) ante Gryph. meae omnes. Probat Gesnerus, sed servavit recentiorum *fecerim*. — *Proprium*) Ita Turic. (alt. coll.) cum Alm. Goth. Voss. 2, 3, Bern. et edd. (de Iens. tac. Gesn.) ante Ald. omnibus meis, exc. Tarv. Badius in pr. ed. in margine ponit *propitium*, quod deinceps tuentur omnes. — *Credidit*) Una mearum Tarv. *credit*; cf. III, 3, 8. — *Sed alioqui*) Sic Turic. (a prima manu, a secunda *s. alia quia*, vel *s. alia qua*, hoc enim in alt. coll.) Guelf. Goth. cum Alm. Bal. Voss. 2, Bern. Vallens. et edd. meis ante Gryph. Recentiores *sed alia qua*. Ante Ald. ab edd. (praeter Camp.) aberat *sed*. Badios in pr. ed. *alioqui: sed sic*, sine auctore. Nostrum probat ipse, qui recentiores sequitur, Gesnerus; cf. not. exeg. Obrechtus *s. alia quia*, fortasse ex Argent. quocum consentiat Turic.

6. *Procedit*) Turic. a prima manu *procredit*, in margine *progreditur*, quod ipsum dat Andr. — *Prooem. sit off.*) Iens. (tac. Gesn.) et edd.

5. *Exspectationis*) Aliorum, qui post hunc ab Augusto tributum mihi honorem, oculos in me convertunt.

Dexterque ac volens) Solennis formula in Deorum pace exposcenda, quam hoc nostri loco ut multis aliis illustrat Bris. de formulis l. I, 117. Frequentius etiam iunguntur *volens propitius*; vid. eundem c. 114. Egit de eadem formula Burm. ad h. l.; item ad Val. Flacc. II, 324, qui ablegat ad Servium in Aeneid. I, 737 repetentem hoc e disciplina Etrusca. *Dexter* autem est propitius; vid. Serv ad Aen. VIII, 302. Virgil. Georg. II, 41 Maecenatem ipsum quoque *volentem* expetit, quam scripturam recte tenet Vossius in versione et Commentario.

6. *Cuius — religionis*) H. e. quarum precum, actus religiosi; ne forte quis h. l. interpretetur in genere *diligentiam*, sine respectu ad deos.

Alioqui) I. e. praeterea; cf. II, 15, 9; V, 6, 4; XII, 10, 17, 63.

iora praeteritis ac magis ardua sint, quae ingredior. Sequitur enim, ut *iudicialium causarum*, quae sunt maxime variae ac multiplices, ordo explicetur: quod *prooemii* sit officium; quae *ratio narrandi*; quae *probationum* sit *fides*, seu *proposita* confirmamus, seu *contra dicta* dissolvimus; quanta vis in *perorando*, seu reficienda brevi repetitione rerum memoria est iudicis, sive affectus (quod est longe potentissimum) commovendi. De quibus partibus singulis quidam separatim 7
scribere maluerunt, velut onus totius corporis veriti, et sic quoque complures de unaquaque earum libros ediderunt: quas ego omnes ausus contexere, prope infinitum mihi laborem prospicio, et ipsa cogitatione suscepti muneris fatigor. Sed durandum est, quia coepimus: et, si viribus deficiemur, animo tamen perseverandum.

I. Quod *principium* Latine vel *exordium* dicitur, maiore quadam ratione Graeci videntur προοίμιον nominasse: quia a nostris initium modo significatur; illi sa-

meae ante Basil. omnes, exc. Ald. omittunt *sit*, quod placet. Codd. tamen verbum dare videntur omnes. — 7. *Infinitum mihi*) Turic. Guelf. *finitimum* cum Voss. 3. Errore proclivi, qui luctur *mihi*, quod cum aliquot codd. omisit Obr. — *Deficiemur*) Bodl. *deficiemus* cum Tarv. Ald. (non Venet. ut narrat Gibs.) Praefero tamen passivum in structura adiecti ablativi; cf. V, 7, 23, *deficietur numero* (quamquam et illic Goth. et Turic. *deficiet*. Voss. 1, 3, *deficit*); III, 6, 83; III, 8, 23. Alia ratio loci XI, 3, 173, *deficientis dolore*; vid. Drakenb. ad Liv. XXII, 49, 1; Camp. *defecerimus*.

1. *Quin a*) Displicet sonus; cf. I, 4, 12; III, 6, 32. Turic. a sec. manu *quod a*, et sic dedit Obr. Ex Argent. profecto. Guelf. *qao*. Andr. *quo a*, cum Sich. Permutantur in MSS. *quo* et *quod*; vid. Drakenb. ad Liv. XXXVI, 33, 3; item *quod* et *quia*; id. ad XXXVIII, 36, 4; (nos ad VI, 1, 32). Expungas etiam *a*, vel pro *quia* scribas *quoniam*, nam et haec confusioni obnoxia; id. ad XL, 13, 7; Camp. *quia nostris* ex errore puto pro *quod a nostris*; nam *qui* saepissime hic ponit pro *quod*; cf. III, 6, 64.

Proposita) Cf. III, 9, 6, ubi *propositio*.

7. *Et sic quoque*) Cf. II, 10, 14; item I, 5, 42.

1. *Quia a*) Vid. not. crit.

tis clare partem hanc esse ante ingressum rei, de qua
2 dicendum sit, ostendunt. Nam, sive propterea, quod
οἴμη *cantus* est, et citharoedi pauca illa, quae, antequam
legitimum certamen inchoënt, emerendi favoris gratia
canunt, *prooemium* cognominaverunt: oratores quoque
ea, quae, priusquam causam exordiantur, ad conciliandos sibi iudicum animos praeloquuntur, eadem ap-
3 pellatione signarunt: sive, quod οἶμον iidem Graeci
viam appellant, id quod ante ingressum rei ponitur sic
vocare est institutum: certe *prooemium* est, quod apud
iudicem, priusquam causam cognoverit, prosit; vitioseque in scholis facimus, quod exordio semper sic uti-
4 mur, quasi causam iudex iam noverit. Cuius rei licentia ex hoc est, quod ante declamationem illa velut imago litis exponitur. Sed in foro quoque contingere istud principiorum genus secundis actionibus potest;

2. *Cognominaverunt*) Sic codd., ut videtur, omnes, quod in Vallensi diserte memorat Badius. *Vocaverunt* pro eo dant edd. Iens. (tac. Gesn.) et meae ante Basil. omnes, exc. Camp. quo accedit Gryph. Item *carmen* in nullo est codice, quod paulo ante pro *certamen* invexit Philander, foedissime compilatus et inquinatus a Turnebo vel potius eo qui magni viri nomen emeutitus est. Rectissime *certamen* tuetur Gesnerus ex graeco ἀγών. *Carmen* ex meis sola dat Basil. aliae tamen in margine.

Signarunt) Turic. *signaturi* cum Alm. miro erroris consensu; cf. III, 6, 68.

3. *Quod ap. iud. priusquam — prosit*) Sic Vallensis referente Badio, et reliqui codd. Iens. (tac. Gesn.) *q. a. i. dici p. — possit* cum edd. ante Basil. exc. Camp. quo accedit Gryph. Bad. tamen pr. et Ald. *prosit* pro *possit*, Tarv. autem *poscit*.

4. *Decl. illa*) Turic. et Guelf. *decl. illam* cum Alm. et edd. Iens. (tac. Gesn.) et (exc. Camp.) meis ante Bad. qui e Vallensi reposuit nominativum; cf. III, 8, 45, a quo loco ut vindicatur nominativus in pronomine, ita e nostro auctoritatem illic habet *velut* pro *vel*. Etiam Bern. *illa*.

2. *Cithaoredi — proemium*) Recte ad Aristot. Rhet. III, 14, 1, ablegat Philander.

4. *Illa velut imago*) Significat *thema*, quod praemittitur declamationi, velut in Senecae et Quintilianeis, continens omnem causae expositionem; cf. IV, 2, 28; VII, 1, 4.

Secundis actionibus) Eiusmodi sunt libri secundae actionis contra Ver-

primis quidem raro unquam, nisi forte apud eum, cui
res aliunde ianotam sit, dicimus. Causa principii nulla 5
est alia, quam ut auditorem, quo sit nobis in ceteris
partibus accomodatior, praeparemus. Id fieri tribus
maxime rebus, inter auctores plurimos constat, si *be-
nevolum*, *attentum*, *docilem* fecerimus: non quia ista
non per totam actionem sint custodienda, sed quia
initiis praecipue necessaria, per quae in animum iu-
dicis, ut procedere ultra possimus, admittimur. *Bene-* 6
volentiam aut a personis ducimus, aut a causis accipi-
mus. Sed *personarum* non est (ut plerique crediderunt)
triplex tantum ratio, *ex litigatore*, *et adversario*, *et*

Raro unquam) Sic Turic. et Alm. Sed Guelf. Goth. Voss. 2, *raro nunquam* cum edd. ante Stoërinm meis omnibus, nisi quod Ald. et Basil. dant *raro vel nunquam*, cod. quidem auctore nullo. Nostram defendere videntur codd. Britt. et Arg.; cf. V, 7, 22, ubi omnes libri consentiunt quamquam in Basil. margino et ibi *raro aut fere nunquam*. Gesnerus, veterum edd. scripturam revocavit; parum recte. Similis nostrae locutioni *nemo unus*; vid. Drakenb. ad Liv. III, 12, 4; et *raro alias* ad III, 69, 1. — 5. *Non quia — non*) Sic codd., ut videntur, omnes, quod in Vall. memorat Bad., et ed. Camp. Ceterae ante Ald. *quin* pro *quia*, amandato *non* post *actionem*. Bad. sec. et Cerv. omittunt negationem, qui si cum vett. *quin* haberent pro *quia* existeret structura Ciceroni in primis familiaris. Sed et nostra non raro apud eundem legitur et ipsa est in Quintiliani I, 6, 19. *Non* Camp. et Ald. nobiscum habent post *ista*, aptissimo loco. Reliqui ante Stoërium post *actionem*.

6. *Tripl. tantum rat.*) Omittunt *tantum* Tur. Guelf. Goth. Bern. et edd. meae ante Leid. omnes practer duas Basil. Aegre tamen eo careas. Badius in notis, *subanditur tantum aut praecise*.

rem, ubi, quum semel non potuisset ad finem perduci iudicium, triduo post (unde *comperendinatio* dicta) interrogatis testibus et defenso reu, iterum accusationem intendit Cicero. Quamquam eorum nihil revera accidit, sed ficta solum a Cicerone fuit haec secunda actio. *Primas actiones* habes XII, 9, 16. Alia ratio est V, 10, 113.

6. *Triplex — ratio*) Aristot. Rhet. III, 14, 7: Λέγεται (τὰ προοίμια) ἔκ τε τοῦ λέγοντος, καὶ τοῦ ἀκροατοῦ — καὶ τοῦ ἐναντίου. Ad quem locum Victorius (p. 700) animadvertit aut non dirigi in Aristotelem Quintiliani reprehensionem, aut sine causa improbeque invadi philosophum, qui *dicentis* nomine non *reum* tantum, sed *actorem* etiam appellaverit, ut fortasse Cicero quoque intellexerit (de Or. II, 79); cf. Cic.

7 *iudice*. Nam exordium duci nonnunquam etiam ab actore causae solet. Quamquam enim pauciora de se ipso dicit et parcius, plurimum tamen ad omnia momenti est in hoc positum, si *vir bonus* creditur. Sic enim continget, ut non studium advocati videatur afferre, sed paene testis fidem. Quare in primis existimetur venisse ad agendum, ductus officio vel cognationis, vel amicitiae; maximeque si fieri poterit, reipublicae, aut alicuius certe non mediocris exempli. Quod sine dubio multo magis ipsi litigatoribus faciendum est, ut ad agendum magna atque honesta ratione, aut etiam
8 necessitate, accessisse videantur. Sed ut praecipua in

7. *Etiam — enim pauc.*) Interiecta τοῖς *etiam* et *pauc.* omittunt Alm.

De Or. II, 43, unde itidem apparat quo significatu *reum* dixerit Victorius, videlicet pro *litigatore*. Ex superiore Ciceronis loco colligas, etiam ipsum potuisse respici a Qu. Expressus enim fere ibi est Aristoteles.

7. *Advocati — fidem*) V, 13, 10; VI, 2, 4. *Advocatus* saepe apud nostrum est is ipse, qui causam orat. cf. §. 45, 46; XI, 1, 19; XII, 3, 6, XII, 7, 4. Diversa est significatio XII, 8, 5. Sententiam ipsam repetiit X, 1, 111.

Alicuius — exempli) *Exemplum* futurum intelligitur, non praeteritum. Sic Livius II, 44, 2: *in praesentia re ipsa, exemplo in perpetuum*. Vellei. II, 47, 25, *facto* et *rei* opponit *exemplum*. Et Plinius de ipsis, quas patronus suscipere debeat, causis Epistol. VI, 29, 2 (ubi *refert* videtur mutandum in *referret*), *pertinentes* videlicet ad *exemplum* (it. Epist. IX, 13, 25, *interest exempli*). App. Metam. III, p. Pric. 44, *exemplo — profutura*. Si minus igitur reipublicae officio ductus videri possis in hac ipsa, quam agis, causa, utpote ad remp. non pertinente neque satis momenti habente; restat ut doceas ad exemplum causam pertinere. Sic et noster mox §. 33, *res — pertinens ad exemplum*. Haec interpretatio fuit retinenda, quae a Turnebo illo affertur, quum Gesnerus cogitet de exemplo alicuius magni oratoris, qui olim similem causam susceperit, et quo se tueatur is, qui nunc agit. Ei rationi magnopere repugnat *officii* vocabulum, cuius nulla vis est in re acta, quae nullo nostro facto possit vel effici vel vitari. Sed ubi *exemplum* est utilitas, vel damnum, quae redundent hinc in posterum, ferri potest. Nec est quod graveris usum eius, quod, etsi minus proprium *exemplo* quam *cogn. am. reip.*, tamen potuit subiici hisce nominibus rerum, quibus imposita quasi est persona. *Duci officio* dicitur orator etiam XII, 1, 12; XII, 7, 1. Similem de *exemplo* locum habes, VI, 1, 22.

8. *Sed ut praecipua*) Immutavi diremptionem Gesneri, qui hanc §. ab

hoc dicentis auctoritas, si omnis in subeundo negotio
suspicio sordium, aut odiorum, aut ambitionis abfue-
rit: ita quaedam in his quoque commendatio tacita,
si nos infirmos et impares agentium contra ingeniis di-
xerimus, qualia sunt pleraque Messalae prooemia. Est 9
enim naturalis favor pro laborantibus: et iudex religio-
sus libentissime patronum audit, quem iustitiae suae mi-
nime timet. Inde illa veterum circa occultandam elo-
quentiam simulatio, multum ab hac nostrorum temporum
iactatione diversa. Vitandum etiam, ne *contumeliosi*, 10
maligni, *superbi*, *maledici* in quemquam hominem ordi-
nemve *videamur*, praecipue eorum, qui laedi, nisi adver-

et Tur. cf. praef. nostr. tom. I (ed. nostrae p. 21). *Etiam* cum Goth. et Voss. 2 omittit Camp. — *Quamquam — dicit*) Guelf. *Q.* — *dicat.* — *Continget*) Turic. *contingit* cum Alm. et edd. Camp. Obr. — *Existimetur — ductus*) Turic. *existimentur* (a sec. manu) — *ducti* cum Camp.

8. *Auctoritas si*) Guelf. *a. sit s.* Turic. superscriptum habet hoc *sit*, quod est praeterea in omnibus edd. meis ante Bad. quo accedit Ald. sec. Bachns auctore Vallensi omisit, recte; omnibusque reliquis, ut videtur, codd. astipulantibus; velut Goth. — *Sub. negotio*) Guelf. *sub. negotium.* Bad. et Cerv. *s. negotia.* — *Absfuerit*) Turic. a prima manu *afuerit*; cf. Drakenb. ad Liv. XXIV, 41, 11, et Oud. ad Suet. passim.

Ag. contra ingeniis) Hunc ordinem, qui est in codd. meis et edd. ante Gryph. praetuli posteriorum *ing. cont. ag.* Edd. Jens. Loc. Ven. Rusc. e *contra* dant, quod recte improbat Regins. Bad. et Cerv. e *contrario.* Turic. et Alm. haec turbant (pro *imp.* — *ing.*): *in partes a. e. ingentes.* — 9. *Quem — minime timet*) Camp. *q. timere — minime videt.* Praepostere.

10. *Praecipue*) Sic Turic. Goth. Voss. 2, cum edd. ante Gryph. omnibus exc. Ald. Ceteri *praecipueque*; cf. III, 1, 15.

Adversa — voluntate) Sic Turic. et Guelf. cum Alm. Goth. Voss. 2, Bern. et edd. ante Gryph. omnibus. Basil. in margine ponit *aversa — v.* quam scripturam a Gryphio inde dant omnes edd. Malui veterum fidem sequi, quum *adversam voluntatem* etiam aliis locis severi critici defenderint; cf. Drakenb. ad Liv. I, 46, 2, ubi id maxime est documento, et *aversam* et *adversam* voluntatem pro re nata dictam esse a veteribus,

Quod sine dubio ordiebatur. Sed referuntur illa ad praecedentia, hinc novum argumentationis momentum explicatur *Sine dubio* intellige *sane* (cf. I, 6, 12), neque tamen coniunge cum *Sed* huius §.

9. *Veterum*) Cuius potissimum aevi sint *veteres* h. l. apparet loco gemino XII, 9, 5.

11 sa iudicum voluntate, non possunt. Nam in iudi-
cem, ne quid dicatur, non modo palam, sed quod
omnino intelligi possit, stultum erat monere, nisi fieret.
Etiam partis adversae patronus dabit exordio materiam:
interim cum honore, si eloquentiam eius ac gratiam
nos timere fingendo, ut ea suspecta sint iudici, feceri-
mus: interim per contumeliam; sed hoc perquam raro,
ut Asinius pro Vrbiniae heredibus Labienum adversarii
12 patronum inter argumenta malae causae posuit. Negat
haec esse prooemia Cornelius Celsus, quia sint extra
litem. Sed ego cum auctoritate summorum oratorum
magis ducor, tum pertinere ad causam puto, quidquid
ad dicentem pertinet: quum sit naturale, ut iudices iis,

quod in Livii lib. VI, c. 40, 14, oppositas videmus *adversas secandis* auribus. Neque enim illo loco quisquam malit *aversas*, quamquam et has alibi recte tuemur, velut Liv. XXIV, 26, 10. Vt *secunda* et *adversa fortuna*, sic etiam *voluntas*, *secunda* vel *propensa* opponitur *adversae*. Cf. Gronovii Observ. p. ed. Platn. 771. *Adv.* et *Av.* saepissime confundi exemplis probat inter multos alios Drakenb. ad Liv. II, 31, 6.

Non possunt) Turic. *n. possint* cum Bern. et Ald.

11. *Etiam part. adv.*) Guelf. *Et enim p. a.* cum Voss. 1, 3, Bern. Ioann. Vall. et edd. meis ante Bad. sec. omnibus exc. Camp. et Ald.

11. *Asinius pro Vrbin. hered.*) De Asinii Pollionis et Labieni inimicitiis cf. I, 5, 8. Causa haec Vrbiniana, quantum cognosci potest e duobus, quibus praeterea tangitur, locis (VII, 2, 5, 26) huiusmodi fere fuit. Iis, qui vel ex testamento, vel cognationis iure, cernere vellent hereditatem Vrbiniae cuiusdam, opposuit se Clusinius Figulus, qui se mortuae filium dicebat, quum heredes eum servum esse contenderent, nomine Sosipatrum. Hunc igitur sive Figulum, sive Sosipatrum eo ipso in invidiam vocare studet Pollio, quod cum tantae nequitiae homine, qualis esset Labienus, consuetudinem contraxerit; cf. de re ipsa in universum XII, 1,

13. Si tertius eiusdem nominis Labienus intelligi possit, historicus (quod ob longam, quae Pollioni contigit, aetatem a veri similitudine non abhorret, et haec ratio probatur a Bondamo ICto in Varr. Lect. (Zutph. 1759, 8, p. 373), habebimus hominem hac Pollionis asperitate dignum, quoniam eius, ut Seneca pater narrat (p. Bip. 360): *erat summa infamia, summum odium*. Orationis huius meminit Dialog. de oratt. c. 38, ubi nomen *Vrbiniae* docte reposuit Lipsius. Item Charisius apud Putsch. p. 59, ubi Bondamus (l. l. p. 22), pro *proximae heredibus* egregie emendat *Vrbiitiae h.*

quos libentius audiunt, etiam facilius credant. Ipsius 13
autem litigatoris persona tractanda varie est. Nam tum
dignitas eius allegatur, tum commendatur infirmitas.
Nonnunquam contingit relatio meritorum, de quibus
verecundius dicendum erit sua, quam aliena laudanti.
Multum agit sexus, aetas, conditio, in feminis, senibus,
pupillis, liberos, parentes, coniuges allegantibus. Nam 14
sola rectum quoque iudicem inclinat miseratio. Degu-
standa tamen haec prooemio, non consumenda. Ad-
versarii vero persona prope iisdem omnibus, sed e
contrario ductis, impugnari solet. Nam et potentes
sequitur invidia, et humiles abiectosque contemptio,
et turpes ac nocentes odium: quae tria sunt ad alie-
nandos iudicum animos potentissima. Neque haec di- 15
cere satis est, quod datur etiam imperitis: pleraque
augenda, aut minuenda, ut expediet. Hoc enim ora-
toris est, illud causae. Iudicem conciliabimus nobis, 16

12. *Etiam facilius*) Hoc ordine Turic. Goth. (tac. Gesn.) omnesque meae ante Gryph. quem revocavit Obr. accedit Guelf. per errorem dans *ea fac.* Recentiores *fac. etiam* in quo est affectatio ab hoc loco aliena.

13. *In feminis*) Turic. *ut fem.* cum Alm. et Camp. Posteriores edd. meae ad Stoërium usque utrumque dant *ut in f.* cum Goth. et Voss. 2. Nostra scriptura sola vera, quam tuentur Guelf. et reliqui, ut credibile est, Codd.

14. *Non consumenda*) Sic Codd. (quod in Vall. diserte memorat Bad.) item Camp. Ed. Tarv. *n. consumanda* cum Ald. Bas. Bad. Cerv. At Leus. (tac. Gesn.) Loc. Ven. Rusc. *consummanda* sine *non*, quod de coniectura inserit Regius. A Gryphio inde meae edd. nostrum dant.

15. *Illud causae*) Turic. et Guelf. *illa causae* cum Voss. 1, 3, Bern. Camp. Nostrum; quod in reliquis edd. et Codd. Goth. Britannicis tribus et Voss. 2, si recte tacuerunt conferentes, habet aliquam difficultatem, quum non sit manifestum prorsus, quo referas neutrum singulare; in plurali *illa* intelligas *potentiam*, *humilitatem*, *turpitudinem* adversariorum. In Turic. a sec. manu est, *illa causa*.

13. *Allegatur — commendatur*) Attende opposita. *Allegatur* enim id, quod sua gratia reliqua potest tueri, *commendatur* quod ipsum auxilio eget; cf. III, 8, 46.

Verecundius — sua) Quum litigator pro se ipse dicit.

15. *Illud causae*) Cf. not. crit.

non tantum laudando eum, (quod et fieri cum modo debet, et est tamen parti utrique commune) sed si laudem eius ad utilitatem nostrae causae coniunxerimus, ut allegemus *pro honestis* dignitatem illi suam, *pro humilibus* iustitiam, pro *infelicibus* misericordiam, pro
17 *laesis* severitatem, et similiter cetera. Mores quoque, si fieri potest, iudicis velim nosse. Nam prout *asperi*, *lenes*, *iucundi*, *graves*, *duri*, *remissi* erunt, aut assumere in causam naturas eorum, qua competent, aut
18 mitigare, qua repugnabunt, oportebit. Accidit autem interim hoc quoque, ut aut nobis *inimicus*, aut adversario sit *amicus*, qui iudicat: quae res utrique parti tractanda est, ac nescio an ei magis, in quam videtur propensior. Est enim nonnunquam pravis iudicibus hic

16. *Ad utilitatem — coniunxerimus*) Voss. 1, 3, a. u. — *adiunxerimus*. Vossiana scriptura emendantem librarium sapit, neque rem conficit. Paulo insolentior, quam hic animadvertimus, structura iterum comparet VIII, Procm. 33, *laude ad dignitatem coniuncta*. — *Dign. illi suam*) Guelf. post *dign.* inserit *illaesam*, cum Camp. et marg. Bas. praepostera similium literarum repetitione.

18. *In quam*) Iens. Tarv. Loc. Ven. Rusc. *in quem*, quod et coniecit Franciu. Sed Badius diserte monet, se reponere *quam*, quod deinceps est in omnibus meis. Nec Cod. video qui recedat. Equidem pariter ac Gesn. *quem* non graver.

Parvis iudicibus) Alteram vocem omittunt Turic. Guelf. Goth. (tac. Gesn.) Voss. 1, 2, 3, Bern. edd. ante Basil. meae omnes, ad quarum rationem redeunt Gryph. Stoër. Chouet. Solus quidem Aldus praeter omissum *iud.* scribit etiam *pravus*. Ea quae est codd. septem multarumque edd. constitutio loci possit placere, modo constet *pravum*, masculino genere sic fuisse dictum, ut *malum*, quod ego nolim sane affirmare. Aldina ratio maxime blanditur in quam et coniectura incidi, coniuncta praesertim cum *iudicibus*. Haec tamen vox an ullo vetere Codice nitatur, quaeri debet; quamquam si Gibsoni silentio standum est, habemus tres Britannicos codd. cum Andreana auctores hujus scripturae, sed hic in tribus saltem cdd. connivebat. Neque is, qui Alm. excussit, rectum vi-

16. *Ad utilitatem—coniunxerimus*) Vid. not. crit.

18. *An ei magis*) *Magis* h. l. valet cautius, circumspectius. Inest ipsi *tractandi* verbo curae et sollicitudinis significatio, qualis solet esse medicorum aegra membra contrectantium; cf. V, 12, 7; V, 13, 24; VI, 1, 24.

Pravis iudicibus) Vid. not. crit.

ambitus, adversus amicos, aut pro his, quibuscum simultates gerant, pronuntiandi, faciendique iniuste, ne fecisse videantur. Fuerunt etiam quidam rerum suarum iudices. Nam et in libris observationum, a 19
Septimio edilis affuisse Ciceronem tali causae invenio: et ego pro Regina Berenice apud ipsam causam dixi.

disse putandus est. Interim fortasse scripturam Aldinam ipsam rectissime tenebimus. *Pravis iudices*, ut bene dicantur, magnopere vereor. In Aldina constitutione possit durum videri quod *gerant* et *videantur* non habent proprie, quo referantur. Sed hoc facile subaudias ex superioribus *qui iudicat*, ut leni correctione effingas *gerat*, *videatur*; quod tamen ne ipsum quidem necessarium. Sed pro *gerant* Camp. et Obr. dant *gerunt*; neque hoc displicet, si pluralis in hoc verbo retinetur; cf. de omisso *iudicibus* III, 7, 24.

19. *Berenice*) Haec est scriptura codd. et vetustissimarum itemque recentiorum edd. Sed Iens. (tac. Gesn.) et reliquae usque ad Bad. sec. dant *Beronice*, exc. Ald. pr. Hoc etiam Gryph. revocavit, et sic multi multorum scriptorum codd. praeferunt nomen, sicuti receptum est etiam apud Plutarchum Quaest. Graec. p. 292 E. Hinc natum corrupte *Veronica*. Sed unice sanam nostram esse rationem apparet ex vocabulo graeco φερένικος (apud Pindarum v. c.) quod, Macedonica dialecto prolatum, est nostrum ipsum. — *Apud ipsam causam*) Sic Goth. Voss. 2, et edd. meae ante Stoër. omnes. Recentiores *ap. eam ipsam*. Habent eae auctores codd. Guelf. et Turic. qui dant haec *ap. ipsam eam*. Alm. *ap. eam* solum habere narratur. Ceterorum nulla mentio. In meorum codd. scriptura *eam* per errorem scriptum esse pro *causam* (cām), ipsa collocatione verborum apparet; neque opus est *eam* si *ipsam* positum fuit; quae geminatio sapit recentioribus linguis assuetum librarium. Gryph. *apud eam causam*, minus bene, quam *ap. ipsam c. Causam dicere* habes V, 11, 39; VII, 4, 3. *Causam* et *eam* millies confusa, vid. apud Drakenb. ad Liv. XXXVIII, 58, 11.

19. *Libris observ.* — *Septimio*) De hoc Septimio, eiusque opere, hic memorato, nihil praeterea prodi videtur a scriptoribus, nec refert singulos, qui hoc nomine fuerunt, percensere, quum nota in nullo eorum certa possit inveniri, quare ei tribuantur libri observationum. *Causa talis*, cui affuerit Cicero, non poterit esse ex iis, quas ipsi novimus, velut Ligarii, Deiotari, Marcelli (eas enim orationes memorat Turnebus h. l.), ubi causa fuerit Caesaris ipsius, apud quem orationes illae sunt habitae; quoniam Qu. ex solo Septimii opere hoc totum rescivit.

Regina Berenice) Haec est, quam Titus amatam a se, etiam nuptias pollicitus, ab urbe dimisit invitus invitam (Sueton. Tit. c. 7); Agrippae maioris, regis Iudaeae, filia, Herodis, patrui sui, Chalcidis in Syria regis, vidua. Quae quum bis Romae sit commorata, primum regnante Ve-

Similis hic quoque superioribus ratio est. Adversarius
enim fiduciam partis suae iactat, patronus timet co-
20 gnoscentis verecundiam. Praeterea detrahenda vel
confirmanda opinio, si quam praecipue domo videbitur
iudex attulisse. Metus etiam nonnunquam est amoven-
dus, ut Cicero pro Milone, ne arma Pompeii contra
se disposita putarent, laboravit: nonnunquam adhiben-
21 dus, ut idem in Verrem facit. Sed adhibendi modus
alter ille frequens est et favorabilis, *Ne male sentiat*
populus Romanus, *Ne iudicia transferantur*; alter au-
tem asper et rarus, quo minatur corruptis accusa-

Super. rat. est. Adversarius enim) Miro consensu verba haec *rat. est. Adv.* omittunt Tur. Guelf. Alm. Voss. 1, 3. Pro *rat. est* Camp. *ratione*, frequenti errore, pro *enim* Guelf. *cum*.

20. *Putarent*) Camp. *pugnarent*, per errorem. Pluralem in verbo habent Tur. Guelf. Goth. (tac. Gesn.) et edd. meae ante Stoër. omnes. Vnus Obr. *putarentur*, perperam. Recentiores a Stoërio inde *putaret*, exc. Capp. et Gesn. Male.

Populus Romanus) Guelf. *practor* cum margine aliquot edd. Frequentissima confusio, quae in hac ipsa re est apud Cic. Act. pr. in Verr. c. 3 extr.; cf. Drakenb. ad Liv. XXXI, 10, 4; it. Ruhnk. ad Vell. II, 61, 3.

spasiano, deinde redierit Titi iam imperatoris amorem resuscitatura, potuit variis modis in litem incidere, de qua tamen ab aliis nihil proditum invenio. Id maxime advertit legentem, quod regina ipsa suae causae disceptatrix fuisse dicitur. Narrat Dio Cassius, sive Xiphilinus, vulgi rumoribus impetitos fuisse Titum et Berenicen, inter aliosque Diogenem et Heram, Cynicum utrumque, in theatro probris eos onerasse, quorum alter flagris caesus fuerit, alter etiam capite plexus (l. LXVI, p. Reim. 1089). An forte, hisce ut poenam statueret Regina ab iis laesa, Titus deperiens eam a patre impetravit? Nam *Vespasiano quoque seni regina Berenice, florens aetate formaque, magnificentia munerum grata* erat. Taciti verbis utor Histor. II, 81. *Causam dicere* tamen vulgo in *defendendo* usurpatur, ut rea fuerit regina. Racinii tragoedia nobilitatus est Berenices et Titi amor.

20. *Praecipue*) Prae altera: quum tamen integer debuisset et medius utriusque partis in iudicium venire.

Metus) Recte hic ad VI, 1, 13, ablegat Almelovenius.

Putarent) Iudices.

Idem in Verrem) Actione prima in Verrem, quae tota est prooemii loco, sicuti appellatur etiam ab Asconio Pediano; praemissa testium interrogationi. Hanc rectissime designat Gesnerus, quamquam vel in primo secundae actionis libro simile fere est prooemii argumentum. *Asper et*

tionem, et id quidem in consilio ampliore utcumque tutius; nam et mali inhibentur, et boni gaudent: apud singulos vero nunquam suaserim, nisi defecerint omnia.
Quod si necessitas exigit, non erit iam ex arte oratoria: 22
non magis quam appellare, etiamsi id quoque saepe utile est; aut, antequam pronuntiet, reum facere; nam
et minari et deferre etiam non orator potest. Si causa 23
conciliandi nobis iudicis materiam dabit, ex hac potissimum aliqua in usum principii, quae maxime favorabilia videbuntur, decerpi oportebit; quo in loco Virginius fallitur, qui Theodoro placere tradit, ut ex singulis quaestionibus singuli sensus in prooemium conferantur.
Nam ille non hoc dicit, sed ad potentissimas quaestiones 24
iudicem praeparandum; in quo vitii nihil erat, nisi in universum id praeciperet, quod nec omnis actio patitur,

21. *Consilio*) Sic Turic. Alm. Bern. Camp. Basil. Reliqui omnes *concilio*. Sed quis de iudicibus unquam usurpavit *concilium*? cf. XI, 3, 127; it. XII, 10, 52.

Vtcumque) Goth. et Camp. *utrumque*, male.

23. *Virginius*) Turic. *Verginius* ut et supra III, 1, 21.

24. *Quod nec omn. act. pat. nec omn.*) Tur. et Guelf. omittunt *nec — pat.* cum Alm. Male, et ex errore non nisi semel ponendi *nec omn.* Borm. etiam paulo supra *nihil erat* omittere Alm. narrat; quod tamen in Turic. non desideratur. Camp. pro *omnis actio* dat *rationis*.

rarus metus adhibetur capite huius orationis XII, 13, 17, *favorabilis* saepe apud nostrum aliosque sub Caesaribus dicitur idem fere qui *gratiosus* apud priores. Sed eam significationem vocabuli usurpavit iam Velleius, primus ni fallor II 34, 40. Livianum locum XXII, 26, 4 vix defendas. Metus ille *favorabilis* est Cic. pro Quintio c. 1 extr.

21 *Consilio*) Int. iudicum, cf. not. ex. ad III, 8, 2.

23. *Virginius*) Vid. III, 1, 21.

24. *Nec — actio — nec — causa*) Quare *actio* quaedam non patiatur hac ipsa §. docet, quare *causa* non desideret §. 25, *non desiderat* h. l. cave interpreteris: *non necesse habet, non indiget*; verum intellige: *reformidat, recusat*, ut Francogalli dicunt *elle ne s'en soucie pas*. Similis ad Sententiam locus IV, 2, 61: *magnificentia neque in omnes causas cadit — neque semper est utilis*; cf. *desiderandi* verbum IV, 2, 86; IV, 3, 2. Hoc demum modo si accipias, apta sunt, quae subiiciuntur, ubi, haec praeparandi ratio si adhibeatur in duriore causa, non supervacua ostenditur, sed inutilis. Actio *non patitur*, quidquid pro ipsius conditione ne

nec omnis causa desiderat. Nam protinus a petitore primo loco, dum ignota iudici lis est, quomodo ex quaestionibus ducemus sententias? nimirum res erunt indicandae prius. Demus, aliquas (nam id exigit ratio nonnunquam), etiamne potentissimas omnes, id est totam causam? sic erit in prooemio peracta narratio.
25 Quid vero? si (ut frequenter accidit) paulo est durior causa; non benevolentia iudicis petenda ex aliis partibus erit, sed non ante conciliato eius animo nuda quaestionum committetur asperitas? Quae si recte semper

Indicandae) Guelf. Goth. (tac. Gesn.) Bodl. Bal. Camp. et aliquot praeterea edd. *iudicandae*, male. — *Exigit*) Turic. a pr. mann *exigat*, cum Alm. non male.

25. *Est durior causa*) Turic. et Guelf. omittunt *durior* cum Voss. 1, 3. Fons quidem erroris non apparet.

Non ante) Guelf. *non nisi ante*, quod inseri volebat Regius, cum Bad. sec. (prior in marg.) Cerv. Basil. Gryph. Stoër. Chouet. et aliquot Burmanno memoratis; pessime. *Non* cave iungas verbo finito; pertinet ad participium, quod est casu tertio positum.

fieri quidem potest; causa *non desiderat*, quidquid nociturum est. Exemplum nunc solum succurrit Columell. XII, 52, 13, *Minime desideratur vapor ignis*, i. noxius est, quod ostendit Gesn. in Thes. qui et ad ipsum locum *non opus esse* pro *noxium esse* dici a Cicerone (ut pro Cluent. c. 50 extr.) et aliis docet. Quod ipsum quidem a Celeb. Schneidero eripitur nobis, eruente haec e scriptura Cod. Sangerm: *ut — minime desideretur*. Licet tamen adhuc dubitare de veritate scripturae. Minus fortasse vicero, hanc sententiam inesse verbis Ciceronianis de Orat. II, 18 init. *neque — aetas id mea* (Catuli senis, praeceptis instrui) *desiderat*. Aptius tamen hoc interpretari videor: *refugit aetas mea*, quam non *requirit*, cf. §. 39.

Primo loco) I. e. Si prius, quam adversarius dicimus. Secundo enim loco (cf. §. 4), etiam *a petitore* (h. e. *pro actore*; *petitor* h. l. accusatorem quoque comprehendit, vid. ad III, 10, 4) sententias prooemii ducat aliquis ex quaestionibus, quando ex oratione adversarii iudici iam nota lis; est cf. notam ad IV, 2, 28.

Demus aliquas) Cave accusativum ex *demus* pendere credas. *Potentissimae* quaestiones sunt in quibus maxime vertitur causa; cf. III, 6, 21.

25. *Paulo — durior causa*) Burmannus recte ad partes vocat Horat. Serm. I, 10, 26, ubi *dura causa* itidem, quae difficile possit obtineri; cuiusmodi fuisse causam illam Petillianam alio etiam loco ostendit Horatius Serm. I, 4, 94, ubi vide Scholia. Sic noster IV, 5, 5, *dura propositio*.

Non ante conciliato) Vide not. crit. *si tanti*.

initio dicendi tractarentur, nihil prooemio opus esset. Aliqua ergo nonnunquam, quae erunt ad conciliandum 26
nobis iudicem potentissima, non inutiliter interim ex quaestionibus in exordio locabuntur. Quae sint porro in causis favorabilia, enumerare non est necesse, quoniam et manifesta erunt, cognita cuiusque controversiae conditione, et omnia colligi in tanta litium varietate non possunt. Vt autem haec *invenire* et *augere*, ita 27
quod laedit, aut omnino *repellere*, aut certe *minuere*, ex causa est. Miseratio quoque aliquando ex eadem venit, sive quid passi sumus grave, sive passuri. Neque 28
enim sum in hac opinione, qua quidam, ut eo distare prooemium ab epilogo credam, quod in hoc praeterita, in illo futura dicantur: sed quod in ingressu parcius et

26. *Quae sint*) Turic. *Quod sint* a sec. manu *quot s.* cum Camp. Non male. Sed Alm. *quod.*

26. *Favorabilia*) Guelf. *favorabiles* cum Voss. 1, 3. Sine sensu, quoniam sequitur *manifesta omnia.*

Quoniam) Guelf. *quae* cum Goth. Voss. 3, Bern. *Eleganter* ait Harles V. C. Sed tum opus est ut in initio huius sensus legatur *Quot*, non, *quae*. Turic. *quum.*

27. *Quod laedit*) Turic. *q. legit* cum Alm.; cf. ad §. 7.

28. *Neque enim*) Sic Turic. Guelf. Camp. Reliqui *Nec e.*; cf. ad III, 11, 20.

26. *Interim*) Ne intellige Quintilianeo more usurpatum adverbium. Is sensus est in *nonnunquam*; cf. III, 8, 6.

28. *In hoc — in illo*) Qui sint ii, quorum sententiam probare se negat, nondum reperio. Neque enim de hac maxime prooemii et epilogi differentia, quidquam proditum est ab Aristotele, Cicerone, aliisve vel aequalibus vel recentioribus. Aliam tangit Hermogenes p. 31 (Sturm. in Partitt.) qui quum prooemia pariter atque epilogos ad movendos auditorum animos induci dixerit (πάθους — ἕνεκα — οἷον φόβου ἢ ὀργῆς, ἢ ἐλέου ἢ φθόνου ἢ τινος τοιούτου) discrimen statuit inter ea hoc intercedere τὰ μὲν προοίμια παρασκευάζειν πρὸς τὸ δέξασθαι ἢ ἀποθέσθαι τόδε τι πάθος· τοὺς δὲ ἐπιλόγους ἢ αὔξειν ἢ μειοῦν διὰ τῶν κεφαλαίων, τὸ (sic lego pro τῷ) τε ἤδη τέλεον ἐξαίρειν. In hac nostra auctorum huius opinionis ignorantia, ipsa quoque qualis fuerit, potest dubitari. Si vulgarem usurpandi pronomina *hic* et *ille* regulam sequimur, voluerunt ii, quos improbat Qu., in epilogo *praeterita*, in prooemio *futura* dici; et ita eco-

modestius praetentanda est iudicis misericordia; in epilogo vero liceat totos effundere affectus, et fictam orationem induere personis, et defunctos excitare, et pignora eorum producere, quae minus exordiis sunt

Praetentanda est) Turic. *pertemptanda est* cum Alm. et Camp. qui tamen *pertent.* Sed hic error est frequentior quam in quo haereas. Altera inest menda, qua nullus meorum liber caret, quod *est* legitur, pro quo ratio poscit *sit*. Quis enim ferat: *non sum in hac opinione, ut eo distare prooemium credam, quod — dicantur, sed quod praetentanda est* (?) — *in epilogo vero liceat*? Si forte, quod ipsum in oratione obliqua (*ut credam*) minus placet, post *sed*, quoniam suam ipsius sententiam promit, indicativo usus est Qu., cur protinus in coniunctivum relabitur, *liceat*. Malim igitur refingere *sit*, quam *licet*. Neque adeo inauditum est, confundi a librariis *est* et *sit*. Cf. III, 8, 22, ubi *sit*, exquisitior scriptura, ab uno Guelferbytano est mutatum pinguiori illo *est*; IV, 1, 52 *dic. sit.* Goth. *d. est* (tac. Gesn.); IV, 2, 27, *def. est*, Turic. *sit*; IV, 2, 46, Guelf. *etiamsi sit* rell. e *est*; VI, 3, 37, *sev. est*; editi *sit*; VII, 1, 9 *dictum sit*. Guelf. Goth. Camp. *d. est*. Reliqui veteres omittunt *sit*, a Badio inde recepta obtinet, quae sane placet, neque omni cod. auctore caret; VII, 2, 18, *si — manifestum est*. Guelf. Goth. (tac. Gesn.) Camp. *si — sit* (et sic necessario scribi docet, quod in eadem oratione sequitur, *neget*). Reliqui mei *est*, praeter Obr. omittentem *si* (minus bene) et dantem *sit*, quasi pendens ab *ut*; cf. Oudend. ad Suet. Cal. 50, not. 4 extr.

Minus exord.) Turic. (a pr. m.) *m. in ex.* cum Alm. Camp.

pit haec verba Pseudo-Turnebus. Neque tamen sponte quis talem comminiscatur rationem. Si in prooemio movenda est miseratio, convenit profecto, ut haec petatur ab earum iniuriarum significatione, quibus exagitatus in iudicium venit litigator; quae vero manent eum, si causam non tenuerit, incommoda, ea, post expositam litem, iudicibus longe clarius possunt ob oculos poni in epilogo et sic Cassiodorus apud Pith. p. 333. Neque obstant ea, de quibus dixi pronomina; *in hoc* ad prooemium, etsi remotius, optime refertur, quoniam id ipsum est, quod proprie nunc tractatur, *in illo* ad epilogum, qui foris arcessitur ad hanc disputationem, illustrandi causa; cf. ad III, 10, 1, et mox §. 36, *hic — illic*, manifestum in primis exemplum; vid. VI, 1, 9. Occurrit igitur Qu. ei, quicumque, quod *passuri* simus, in prooemio dici vetet, ex pervulgato illo praecepto. Sic et mox (§. 29) *miserabilem, si vincamur, exitum* qui est futurus, memorat; cf. VI, 1, 23.

Praetentanda est) Vid. not. crit.

Pignora eorum) Defunctorum igitur; sed quidni ipsorum potius, quorum res agitur? Malim igitur, quamquam invitis libris omnibus, reponi *reorum* pro *eorum*. Confusio ea non infrequens est apud librarios; cf. Drakenb. ad Liv. XXVI, 3, 10. Sed ecce ipsum hoc, quod conieci, dantem e Qu. Cassiodorum in rhetoribus Pithoeanis p. 333.

usitata. Sed haec, quae supra dixi, non movere tan- 29
tum, verum ex diverso amoliri quoque prooemio opus
est. Vt autem nostrum miserabilem, si vincamur,
exitum: ita adversariorum superbum, si vicerint, utile
est credi. Sed ex iis quoque, quae non sunt personarum 30
nec causarum, verum adiuncta personis et causis, duci
prooemia solent. Personis applicantur non *pignora*
modo, de quibus supra dixi, sed *propinquitates*, *amicitiae*; interim *regiones* etiam, *civitatesque*, et si quid
aliud eius, quem defendimus, casu laedi potest. Ad 31
causam extra pertinet *Tempus*, unde principium pro

30. *Casu laedi potest*) Sic Guelf. nisi quod *ledi* dat. Accedit Bern. leviter discrepans *casu leni potest.* Longius absunt Turic. *causale dici p.* cum Bodl. (Sed Alm. *causa indici p.* dare narratur) et Voss. 1, qui haec praefert *Tale dici p.* Prorsus conspirare cum nostro videtur Voss. 3, qui siletur. Nec aliter Ald. Bas. Stoër. Chouet. Leid. contra Goth. et Voss. 2, *causa dici p.*, et haec plurimarum edd. est scriptura, ut ex meis Camp. Loc. Ven. Rusc. Bad. Cerv. Gryph. Gibs. Obr. Burm. Capp. Gesn. quo accedit Andr. cum aliquot ab aliis citatis. Consentiunt Iens. et Tarv. nisi quod pro *dici* habent *duci*, quod in suis exemplis inventum correxit Regius. Plurimarum, et ante nos receptam, scripturam defendere possunt videri codd. Vall. Ioann. Bal. Arg. Sed sensus magnopere friget, nec quisquam syllabae *le* rationem reddidit, quae in tot bonos libros forte irrepere profecto non potuit, quom vicissim *ci*, postquam *di* seorsim positum conspiciebatur, a librariis ultro adiiceretur. *Causale* autem, quod male iungebant pro *casu lae*, placere debebat eiusmodi ingeniis, universae sententiae plerumque securis.

29. *Quae supra dixi*) Suspicor respici ad §. 27, ubi *favorabilia* tanguntur; nam proxima ad epilogum pertinent, non ad prooemium. Obversatur tamen maxime miseratio. *Movere* (pro quo est *commovere* VI, 1, 44 in loco gemino) quum sit in plurimis libris, nihil aliud nisi glossa est quod, boius verbi loco, praeferunt quaedam editiones *tentare*, ex Regii nota arreptum.

30. *De quibus supra*) Haec quoniam ipsum vocabulum ponit, *pignora*, ad §. 28 referri credo, non ad §. 13, quae est Gesneri ratio.

Casu laedi potest) Casum h. l. accipe calamitatem, ut non raro dicitur a scriptoribus v. c. VI Prooem. 4; VI, 1, 19. Tac. Ann. II, 26; Cic. ad Div. IV, 13, ubi vide Manut.; ad Qu. Fr. I, 4. Pro Coelio extr.

31. *Extra pertinet*) Variata est locutio pro eo, quod modo dicebatur *applicari*, quocum confer Senec. Qu. Nat. V, 16, *ceteri* (venti) — *his applicantur*.

Coelio; *Locus*, unde pro Deiotaro; *Habitus*, unde pro Milone; *Opinio*, unde in Verrem: deinceps, ne omnia enumerentur, *Fama iudiciorum*, *Exspectatio vulgi*; nihil enim horum in causa est, ad causam tamen per-
32 tinet. Adiicit Theophrastus ab oratione principium, quale videtur esse Demosthenis pro Ctesiphonte, ut sibi dicere suo potius arbitrio liceat rogantis, quam eo modo, quem accusator actione praescripserit. Fiducia ipsa solet opinione arrogantiae laborare; faciunt favorem et illa paene communia, non tamen omittenda, vel ideo, ne occupentur, *optare*, *abominari*, *rogare*, *sollicitum agere*; quia plerumque attentum quoque iudicem facit, si res agi videtur nova, magna, atrox, pertinens ad exemplum: praecipue tamen, si iudex aut sua vice, aut reipublicae commovetur, cuius animus spe, metu,

31. *Enumerentur*) Turic. *enumerem* cum Alm. Camp. reliquisque ante Ald. Sed redeunt ad sing. pr. pers. Bad. (qui tamen Vall. *enumerentur* dare narrat) Cerv. Obr. Et sane placet magis.

32. *Adiicit*) Goth. *abducit* cum Voss. 2 solo: perperam; conf. praef. nostr. (ed. nostrae p. 17). — *Oratione*) Sic Tur. Guelf. cum codd. quotquot collati sunt omnibus (nisi qood siletur Bern. quem tamen trahit Guelf.) at Camp. meisqoe ante Ald·um omnibos, quo accedunt Bad. Cerv. Primus Aldus dat *actione*, effectum sane ex eo, quod mox hoc ipsum vocabulum subiicitur. Ego tot auctoribus contra ire non sustinui, neque video in recepta quidquam magnopere reprehendendum. Goth. V, 7, 6, pro *actio* dat *oratio*. — *Praescripserit*) Sic Guelf. Goth. (tac. Gesn.) Voss. 1, 2, et edd. meae (exc. Camp.) ante Bad. omnes, qoo accedunt Ald. sec. Gryph. Stoër. Chouet. Reliquae *praescripserat*, qood quare de industria pro nostro reponi voluerit Regius, non assequor. Tur. et Voss. 3, *praescripseris* mira erroris communione.

Coelio — Verrem.) Pro Coel. c. 1, *miretur — quod diebus festis* etc. Pro Deiot. c. 2, *Moveor etiam loci ipsius insolentia.* Pro Mil. c. 1, *haec novi iudicii nova forma.* In Verr. Act. pr. c. 1, *Inveteravit enim iam opinio.*

32. *Theophrastus ab oratione*) Cf. de Theopr. III, 1, 15. *Principium ab oratione* videtur fieri tum, quum de ordine orationis suae aliqua praefatur, qui causam dicit; vid. not. crit.

Quale — Demosthenis) Cf. III, 6, 3. Contendit a iudicibus orator μὴ τὸν ἀντίδικον σύμβουλον ποιήσασθαι περὶ τοῦ πῶς ἀκούειν ὑμᾶς ἐμοῦ δεῖ.

33. *Paene communia*) Conf. III, 3, 5.

admonitione, precibus, vanitate denique, si id profuturum credemus, agitandus est. Sunt et illa excitandis 34
ad audiendum non inutilia, si nos neque diu moraturos, neque extra causam dicturos existiment. Docilem sine dubio et haec ipsa praestat attentio: sed et illud, si breviter et dilucide summam rei, de qua cognoscere debeat, indicaverimus: quod Homerus atque Virgilius operum suorum principiis faciunt. Nam istius rei mo- 35
dus est, ut propositioni similior sit, quam expositioni: nec quomodo quidque sit actum, sed de quibus dicturus sit orator, ostendat. Nec video, quod huius rei possit apud oratores reperiri melius exemplum, quam Ciceronis pro A. Cluentio. *Animadverti, iudices, omnem* 36
accusatoris orationem in duas divisam esse partes: quarum altera mihi niti et magnopere confidere videbatur invidia iam inveterata iudicii Iuniani; altera tantum-

33. *Vanitate*) Sic mei libri omnes. Ioann. Voss. 1, 3, *novitate*. Sed saepe permutantur haec a librariis; vid. Drakenb. ad Liv. V, 1, 7. Et poterat tali confusione, frequentissima, se defendere Almelov. coniectura *varietate*, nisi sensu excluderetur. — *Agitandus*) Guelf. *adhortandus*, solus, puto.

34. *Indicaverimus*) Turic. *indicarimus* (a pr. manu) cum Alm. Goth. Iens. (tac. Gesn.) et edd. ante Bad. quo acc. Ald. sec. Rectius puto. Guelf. et Voss. 3, *indicamus*.

35. *Pro A. Clu.*) Omittunt *A* Guelf. Goth. et edd. meae ante Ald. omnes, quo acc. Bad. Cerv. Gryph.

Vanitate) H. e. mendacio, ut recte interpretatur Capper. quum Badius, Rollinus, Gedoynus, patrii sermonis intempestive memores, ambitionem iudicis accipiant, quibus miror Gesnerum ipsum accedere. Si quis XI, 2, 23 *vanitatem* ita usurpatam crediderit, is illo quoque loco nostram significationem teneri posse admonitus facile sentiet. Hanc Nonius Marcellus (c. 4 voce *Vanum*) astruit locis e Cicerone productis, de Offic. I, 42, 4; Tuscul. III, 1; cf. *vana* VII, 1, 11, 2, 34; IX, 2, 33. Potest autem haec *vanitas* non uno ratione se ostendere, velut ostentando; vid. Cic. Lael. c. 15; cf. et Vellei. II, 60, 8. Quomodo oratorem suum in hac *vanitate* virum bonum possit tueri Qu. ipse viderit.

35. *Nam — modus*) Coniunctionem refer ad *breviter* et *modum* intellige mensuram. De *propositione* vide III, 9, 5.

modo consuetudinis causa timide et diffidenter attingere rationem veneficii criminum, qua de re lege est haec quaestio constituta. Id tamen totum respondenti facilius est, quam proponenti: quia hic admonendus iudex,
37 illic docendus est. Nec me, quamquam magni auctores, in hoc duxerint, ut non semper facere attentum ac docilem iudicem velim: non quia nesciam, id quod ab illis dicitur, esse pro mala causa, qualis ea sit non intelligi: verum quia istud non negligentia iudicis con-
38 tingit, sed errore. Dixit enim adversarius, et fortasse persuasit: nobis opus est eius diversa opinione: quae mutari non potest, nisi illum fecerimus ad ea, quae dicemus, docilem et attentum. Quid ergo? Imminuenda quaedam et elevanda, et quasi contemnenda esse consentio, ad remittendam intentionem iudicis, quam adversario praestat: ut fecit pro Ligario Cicero.

36. *Proponenti*) Turic. et Guelf. *ponenti* cum Alm. Camp. Nihil praesidii est in hac scriptura, si quis haereat in *proponendo* quod proprie huius loci non videtur. Nam et *ponere* dicitur pro *exponendo*, *narrando* velut IV, 2, 86, quod ipsum hinc est alienum.

38. *Doc. et attentum*) Turic. et Guelf. *d. e. intentum* cum Alm. Bern. Camp. — *Quid ergo? Imm.*) Turic. et Guelf. *Q. e. est imm.* cum Alm. et Ald. Recte amandat Burm. ad II, 3, 7, ubi designavit II, 10, 5, aliaque aliorum loca, in quibus similis, rogandi forma, nec tamen negavit alicubi addi *est*. Mihi absque *est* ratio magis probatur. — *Elevanda*) Turic. et Guelf. *levianda* cum Alm. Edd. meae ante Bad. sec. omnes *le-*

36. *Proponenti*) I. e. prius agenti. Hoc enim solet respondendo opponi velut IV, 2, 28; V, 13, 2. Alioqui proponere est illius qui indicit quae iamiam sit probaturus (vide modo *propositionem*). Sed hoc ipsum illius maxime est, qui prior dicit. Alter prioris argumenta convellit potius, quam sua proponit.

37. *Quamquam magni*) Describitur Aristoteles, cuius auctoritate videntur multi Quintiliani aequales male usi. Recurrit enim haec socordiae, pro prudentia venditae, obiurgatio in narrationis praeceptis IV, 2, 64 sqq. cf. et V, 13, 9. Locus Aristotelis est Rhet. III, 14, 7 (p. 373) *οὐ γὰρ ἀεὶ συμφέρει ποιεῖν προσεκτικόν*. Adversus quem locum, ut ait ibi Victorius (p. 702) *Quintilianus accurate disputavit.* De *id quod* cf. III, 6, 1.

38. *Eius — opinione*) Intellige *iudicis* ἀπὸ κοινοῦ quamquam intervenit *adversarius*.

Quid enim agebat aliud ironia illa, quam ut Caesar 39
minus se in rem, tanquam non novam, intenderet? Quid pro Coelio, quam ut res exspectatione minor videretur? Verum ex iis, quae proposui, aliud in alio genere causae desiderari palam est. Genera porro 40
causarum plurimi quinque fecerunt, *honestum*, *humile*, *dubium* vel *anceps*, *admirabile*, *obscurum*: id est:

vanda, quo redit Basil. cum cod. Ioann. Voss. Bern. et Goth. (tac. Gesn.) *lenienda* Voss. 1, quod est et in aliquot edd. margine. Neque tamen dubito quin verum sit nostrum.

39. *Minus se in rem*) Turic. et Guelf. omittunt *se* cum Alm. Camp. Obr. Cf. not. crit. ad III, 6, 11.

Proposui) Turic. et Guelf. *proposuimus* cum Alm. Voss. 1, Camp. — 40. ἔνδ. — δυσπαραχ.) Guelf. ἔνδ. ἄδ. ἄπορον ἀμφ. π. δ. Qui ita scripsit librarius videtur latino *dubium* graecam vocem reddere voluisse quum *anceps* esset ἀμφίδ.; cf. III, 6, 35, ubi perperam ἄπορον pro *dubium*. Goth. non ἔνδοξ. omittit (ut ait Gesn.) sed ἄδοξ. cuius loco ponit παραδ. quod mox omittit.

39. *Ironia illa*) Cf. §. 70. Dubitatum fuit, verene inesset ironia initio Ligarianae, qua de re vide Voss. Institutt. Rhet. P. II, p. 154, qui testem citat Aquilam Romanum, agnoscentem hanc figuram p. Ruhnk. 149. Nec quisquam, qui diligenter legat, ignoret illam accusatoris irrisionem, qui quum notissima quaeque et protrita obiecerit reo, tamen velit capitale quid et singulare protulisse videri. Erat illud artificium Ciceronis, quo verum crimen diffingeret inveteretque, quod non in solo Pompeianarum partium studio arguisset Tubero.

Pro Coelio) Cf. §. 31, Quum nulla in Coelianae prooemio sit ironia, placet supra *ironia illa* accipere sexto casu ut hic quoque *agebat* subaudiamus, cuius subiectum sit ipse Cicero.

Quae proposui) Quibus tanquam prooemii argumentis uti praecepi. *Desiderari* pro *conducere*, *prodesse* dicitur; cf. §. 24.

40. *Genera Causarum*) Spectant haec ad *iudiciale genus*, cuius haec ipsa quinque genera sunt species, quas et Cicero agnoscit de Inv. I, 15. Fortunatianus p. Pith. 60; Sulpic. Victor p. ib. 243, quorum postremi iisdem graecis quoque utuntur appellationibus. Hermogenes ἄδοξον habet (p. 7. ed. Sturm.) cuius quod affert exemplum nostro sane loco conveniat, nisi quod annumerat τοῖς ἀσυστάτοις, i. e. iis quae ne admittuntur quidem in iudicium. Reliqua apud hunc quidem non invenio. Capperonnerius, ad locum Fortunatiani supra positum, ablegat ad Graecos Rhetores Aldi, quorum secundo, quod designatur, volumine caremus in hac urbe; nec quidquam de horum doctrina reperio in Lexico Ernestino. Solet iis moveri Quintiliano, quod quum III, 3, 15, *genera causarum* dixisset alio intellectu, hic in dissimili loco eodem usus sit vocabulo.

ἔνδοξον, ἄδοξον, ἀμφίδοξον, παράδοξον, δυσπαρακολούθητον. Sunt, quibus recte videatur adiici *turpe*, quod alii *hu-*
41 *mili*, alii *admirabili* subiiciunt. *Admirabile* autem vocant, quod est praeter opinionem hominum constitutum. In *ancipiti* maxime benevolum iudicem, in *obscuro* docilem, in *humili* attentum parare debemus. Nam *honestum* quidem ad conciliationem satis per se valet:
42 in *admirabili* et *turpi*, remediis opus est. Et eo quidam exordium in duas dividunt partes, *principium*, et *insinuationem*, ut sit in principiis recta benevolentiae et attentionis postulatio: quae quia esse in turpi causae genere non possit, insinuatio surrepat animis maxime ubi frons causae non satis honesta est, vel quia res sit improba, vel quia hominibus parum probetur: aut si

41. *In admirabili*) Turic. omittit *in* cum Alm. Camp. Obr. Placet.

42. *Quidam exord.*) Turic. et Guelf. *quidem* e. cum Goth. Voss. 2, Bern. Camp. et aliquot praeterea edd. In Guelf. hoc quoque animadvertendum, quod inter haec duo verba vacuae chartae spatium est relictum, sufficiens versibus, quales sunt in isto codice, 24 et dimidio. *Exordium* orditur versum integrum, et litera *E* minio est picta. Nihil tamen hinc excidisse existimo. — *In principiis*) Goth. (tac. Gesn.) cum Voss. 2, *in principio*. Placet. — *Quae quia esse*) Guelf. et Goth. (tac. Gesn.) omittunt *quia* cum Voss. 2, 3, Camp. Gryph. (1536). Sed Turic. et Alm. *quae est*. Error negligendi *quia* post *quae* proclivis erat. — *Frons*) Turic. et Guelf. *fors* eum Alm. Iens. (tac. Gesn.) Tarv. Loe. Ald. Sed Goth. et Vall. (ref. Badio) receptam, et sic Camp. quoque cum reliquis edd.

Aut si facie) Turic. omittit *si* cum Camp. Placet.

Sed non eius haec est culpa verum ipsius antea Ciceronis, quem operose defendit Marius Victorinus p. Pith. 122, unde sua hauserunt Regius et Pseudo-Turnebus. Sed revincit cum apud Badium Valla; vid. V, Pr. 5.

41. *Praeter op. hom. constitutum*) *Constitutum* dixisse videtur, dum menti obversatur *iudicium*, quod *constitui* dicitur proprie (velut §. 36 et IV, 2, 10, *quaestio const.*), et III, 10, 3, *iudicia const.*) *Genus causae* enim proprie non *constituitur* quamquam Cic. in Verr. V, 1, *causa constituitur*; cf. VII, 1, 14; item V, 13, 34.

42. *Principium et insinuationem*) Cf. ad Her. I, 4, 8; Cic. de Inv. I, 15, ad eum Marius Vict. p. Pith. 124; Cur. Fortunat. p. 60.

Frons — facie) Non diffiteor molestam mihi videri hanc *faciei* a *fronte* discernendae affectationem, quum in impropria qualis haec est, oratione

facie quoque ipsa premitur, vel invidiosa consistentis ex diverso patroni, aut patris[1], vel miserabili, senis,

Invidiosa consistentis) Ita Guelf. cum Bodl. Ioann. Voss. 2, 3, Bern. Goth. Alm. Turic. (nisi quod postremorum uterque dat etiam *consistens*) et edd. meis ante Bad. sec. omnibus, quo acc. Ald. sec. Praeter recentiores edd. restant igitur vindices receptae scripturae quae sic habet, *invidia c.*, codd. Bal. Voss. 1. Hos vel mutilos h. l. vel male collatos facile suspiceris. Sed ne stare quidem potest recepta. Quis enim ferat *vel* praemissum nunc substantivo *invidia*, nunc adiectivo *miserabilis* (eo enim casu scribitur hoc vocabulum in omnibus ante me libris)? Quod si *miserabilis* pendet ab *invidia*, debebat *vel* poni post eam vocem. Deinde quid est *invidia patroni?* Dura profecto dicta pro ea *invidia*, quem vel actori vel litigatori conflet patronus; nam proprie accipies talem, qua laboret ipse (ut IV, 2, 113, *invidia caedentis*). In nostra constitutione (quae est tota codicum, una abrasa litera S in *miserabili*, facile irrepente ob sequens *senis*) *invidiosa* adiectivum, sexto casu, iunges substantivo *facie*, unde deinceps pendebunt genitivi, et quo itidem referatur *miserabili*. Sic II, 15, 6, *facies miserabilis*. Iam si contortam iudicas locutionem: *premitur causa facie invidiosa patroni ex diverso consistentis*, reminiscere, quaeso, quoties, contra recentiorum linguarum usum, veteres *habere* usurpent, ubi dicunt rem aliquam habere id, quod circa eam versatur; (cf. v. c. VI, 2, 10; VII, praef. 1). Neque enim dure dicas: *haec causa habet patronum ex diverso consistentem*, quorum loco hic paulo licentius est *huius causae facies habet* etc. Quo in genere verbo *habere*, in nominum structura, succedit genitivus eius rei, quae habetur. Cetera, quibus offendaris in hoc loco, nata sunt ex studio brevitatis, quae quum *faciem* semel posuisset, mallet adiectivo ad nomen illud accommodando defungi apud intelligentes lectores, quam verbosius dicendo etiam tardis patere. Quod autem negavi *invidiam* dici id, quod invidiam *faciat;* hoc non eo pertinet, quasi adiectivum non significet eum, qui invidiam commoveat alii. Haec enim propria eius est potestas; vid. Gronov. et Drakenb. ad Liv. IX, 29, 7. Uno defungar exemplo in primis manifesto Ovid. Metam. V, 513, (Ceres) Ante Iovem passis stetit *invidiosa* capillis; it. nostri XI, 1, 63.

fere solent utraque significare externam rei speciem. Et *facies* succedit *fronti* in eadem locutione apud ipsum nostrum IX, 2, 25 (sed ex Calvo), *Perfrica frontem* tum XI, 3, 160, *Perfricare faciem*. Etiam XI, 1, 61, ubi plane similia his tractantur, *frontem* ponit noster. Cogimur tamen in *facie* h. l. agnoscere speciem paulo interiorem quam est *frons*, quam nec ipsam veritatis indicem certam. Badius *Frons*, ait, *causae est, qua ipsa primum apparet, facies qua agnoscitur.* In indicativo *hon. est.* non est haerendum, etsi convenientior videbatur coniunctivus. Illum, quum tamen ferri posset, praetulit ob nimiam coniunctivorum frequentiam. Alia est conditio §. 28.

Vel invidiosa — vel miserabili)

43 caeci, infantis. Et quidem quibus adversus haec modis sit medendum, verbosius tradunt, materiasque ipsi sibi fingunt, et ad morem actionum persequuntur: sed hae, quum oriantur ex causis, quarum species consequi omnes non possumus, nisi generaliter comprehendantur, in
44 infinitum sunt extrahendae. Quare singulis consilium ex propria ratione nascetur. Illud in universum praeceptum sit, ut ab iis, quae laedunt, ad ea, quae prosunt, refugiamus. Si causa laborabimus, persona subveniat; si persona, causa: si nihil, quod nos adiuvet, erit, quaeramus, quid adversarium laedat; nam ut optabile est, plus favoris mereri: sic proximum, odii minus.

43. *Et quidem*) Goth. Voss. 2. *E. quidam*, quod suasit Regius. Meliores codd. Alm. Turic. Guelf. nostram habent. Quibus accedere videntur reliqui. Ex vett. edd. Camp. Tarv. Rusc. Ald. *quidam*. Praestat *quidem*, ut difficilius et maiori auctoritate firmatum. Similis usus est Suet. Iul. c. 62; item infr. V, 10, 95; IX, 4, 79, *ubi* nulla varietas, nisi quod priore loco Voss. 3, *quod quidem*, perverse; cf. V, pr. 1, 6; 1, 38. — *Ad morem*) Turic. cum Alm. *amorem*. Camp. *et morem* sine praepos. Pristinum errorem *et ad mortem*, quem correxit Regius, ante Venet. omnes praeterea vett. meae.

Persequuntur) Codd. praeter Goth. nullos video qui non dent *prosequuntur*. Sed nostram rationem et hic, cum edd. Camp. Iens. (non enim illa *cons.*) Tarv. Ven. Rusc. aliisque recentioribus, et res ipsa commendat. Gesn. *pros.*; cf. I Prooem. 25; item VI, 1, 5.

44. *Illud — praeceptum sit*) Turic. *Aliud — praeceperimus* cum Alm. Camp. Sed Guelf. Ald. Bas. *illud — praeceperim*. Voss. 1, 3, Bern. i. — *praeceperunt*. Nisi codd. sunt vindices receptae, malim Aldinam rationem, ex qua per errorem repetendi *ut* natum *praeceperimus*. Magis enim Quintiliani ipsius proprium est praeceptum quam vulgo datum ab omnibus ut mox §. 57. — *Refugiamus*) Camp. *conf.* male.

Quid advers.) Turic. a prima manu *qui a.* Malim *quod* ex quo corrupta Turic. scriptura (cf. III, 7, 5) et quod habet in marg. Vidov. et Bad. (cf. IV, 2, 91.

Patronum cave h. l. accipias causidicum. *Patroni* huius *cliens* est vel actor, vel litigator; cf. XI, 1, 66: *Eadem pro libertis adversus patronos observantia*, ubi modo dixerat *patronum* (§ 65) pro *advocato*.

43 *Et quidem*) Vid. not. crit.

44. *Praeceptum sit*) Vid. not. crit.

Quid adversarium laedat) Cf. not. crit.

Proximum) Cf. I, 1, 8.

In iis, quae negari non poterunt, elaborandum, ut aut 45
minora, quam dictum est, aut alia mente facta, aut nihil ad praesentem quaestionem pertinere, aut emendari posse poenitentia, aut satis iam punita, videantur. Ideoque agere advocato, quam litigatori, facilius: quia et laudat sine arrogantiae crimine, et aliquando utiliter etiam reprehendere potest. Nam se quoque moveri 46
interim finget, ut pro Rabirio Postumo Cicero, dum aditum sibi ad aures faciat, et auctoritatem induat vera sentientis, quo magis credatur vel defendenti eadem, vel neganti. Ideoque hoc primum intuemur, litigatoris an advocati persona sit utendum, quoties utrumque fieri potest; nam in schola liberum est: in foro rarum, ut sit idoneus suae rei quisque defensor. Declamaturus 47

46. *Dum — induat*) Goth. *d. a. s. facit — induit.* (De *facit* tac. Gesn.) cum Voss. 2, et edd. a Iens. inde ad Gryph. qui primus coniunctivos dat. Camp. tamen cum Turic. et Guelf. et ipse hos praefert. Hi manum mihi iniecerunt, quo minus reponerem iudicativos, quos praestare arbitror, quia *dum* h. l. neque *dummodo* significat, neque *donec*. Vide Gronov. et Drakenb. ad Liv. I, 40, 7; it. Gron. ad XXXV, 8, 1.

Aditum) Turic. *aditus*, cum Alm. Guelf. Bern. Voss. 3, Camp. Fortasse melius. Confer Gallorum vocem *les entrées*, et Aeneid. IV, 423; Tibull. II, 4, 19. — *Intuemur*) Sic codd., ut quidem videntur, omnes; etiam Camp. Mox vett. edd. usque ad Stoërium *intueamur*, quod sane aptius et repetiit Capp. Suspicor Qu. scripsisse *intuebimur*. — *Nam in schola*) Sic Turic. cum Alm. et Camp. it. Gryph. (1544) Obr. Inserit Guelf. *id* cum reliquis fortasse plerisque. Goth. et vett. edd. usque ad Basil. *illud*. Veterum morem magis sapit omissio pronominis.

Suae rei) Hoc ordine Tur. Guelf. Goth. (tac. Gesn.) Camp. cum edd. ante Stoër. omnibus. Deinceps *r. s.* Hoc inconsulto haud dubie, quod Guelf. *sui rei*.

46. *Moveri*) Scil. iis, quae obiiciantur suo clienti.

Pro Rab. Post.) Rectissime Gesnerus designat hunc orationis locum prae aliis c. 1, mox ab initio.

Dum — induat) Cf. not. crit.

Intuemur) Cf. not. crit.

Quisque) Non erat quod in hac voce haereret Gesn. qui malit *quisquam* quia *rarum* hoc dicatur. *Quisque* hic est quem Graece dicas τὸν αὐτὸν δικαζόμενον; cf. II, 15, 6; III, 8, 42 (in loco Cic.); V, 12, 13, 14; bis V, 13, 57, 58, ubi saepe cum *sui* pronomine coniunctum videbis, ut hoc ipso loco; cf. not. crit. ad §. 53.

autem maxime positas in affectibus causas propriis
personis debet induere. Hi sunt enim, qui mandari non
possunt: nec eadem vi perfertur alieni animi, qua sui,
48 motus. His etiam de causis insinuatione videtur opus
esse, si adversarii actio iudicum animos occupavit, si
dicendum apud fatigatos est: quorum alterum promittendo
nostras probationes, et adversas eludendo, vitabimus;
alterum et spe brevitatis, et iis, quibus attentum
49 fieri iudicem docuimus. Et urbanitas opportuna reficit
animos, et undecumque petita iudicis voluptas levat
taedium. Non inutilis etiam est ratio occupandi, quae
videntur obstare: ut Cicero dicit, *Scire se mirari quosdam,
quod is, qui per tot annos defenderit multos,
laeserit neminem, ad accusandum Verrem descenderit*:
deinde ostendit, hanc ipsam sociorum defensionem;
50 quod schema πρόληψις dicitur. Id quum sit utile aliquando

47. *Perfertur*) Sic Tur. Guelf. Goth. (tac. Gesn.) cum Camp. nisi quod hic *fertur*. Reliqui *perferuntur*. Minus placet pluralis in *motus*, qui iam fuerat in *affectibus*, ut hic varietas aliqua magis deceret.

48. *Occupavit, si*) Ita Tur. Guelf. Camp. Mox ad Obr. usque *occupaverit vel si*, quod repetierunt recentiores. Goth. (tac. Gesn.) non *vel* solum sed et *occ.* omittit. Coniunctivus in *occ.* ferri nequit. Nec vero videtur dici Alm. dare *occuparit*, et *vel* ipsum, etsi hoc, omissum ab Alm., servavit Obr., sapit correctorem. — *Eludendo*) Sic Tur. Guelf. Camp. Edd. reliquae vett. praeter Ald. *eluendo* ut et Goth. et Voss. 2. (Quibus addunt Alm. in quo falli eos puto). Gryph. *elevando*, a correctore. Nostram veram esse docet, praeter multa Qu. loca, V, 13, 27, ubi gemina fere nostris. Quamquam et isto loco idem Guthani error, ceteris non astipulantibus.

49. *iudicis voluptas*) Guelf. *iudici v.* Non male, ut pendeat dativus a *petita*.

Πρόληψις) Codd. mei et vett. edd. omnes latt. litt. dant. vocem. Nec

48. *His etiam de causis*) Pronomen cave referas ad praecedentia. *Hae causae* sunt, *si advers* etc.

Iis — docuimus) §. 33, 34. Valde geminum nostro habes locum Ciceronis de Inv. I, 17, indicante Turnebo.

49. *Cicero*) In Divinatione in Q. Caecilium, statim ab initio.

Defensionem) Gesn. vult post hanc vocem *esse* aut poni aut certe intelligi. Nullus liber habet infinitivum, qui, etsi facillime poterat inseri, nequaquam est necessarius.

nunc a declamatoribus quibusdam paene semper assumitur, qui fas non putant, nisi a contrario, incipere. Negant Apollodorum sequuti, tres esse (de quibus diximus) praeparandi iudicis partes: sed multas species enumerant, ut *ex moribus iudicis*, *ex opinionibus ad causam extra pertinentibus*, *ex opinione de ipsa causa*, quae sunt prope infinitae: tum iis ex quibus omnes controversiae constant, *personis*, *factis*, *dictis*, *causis*, *temporibus*, *locis*, *occasionibus*, *ceteris*. Quas veras 51
esse fateor, sed in haec tria genera recidere. Nam si *iudicem benevolum*, *attentum*, *docilem* habeo, quid amplius debeam optare, non reperio: quum metus ipse, qui maxime videtur esse extra haec, et attentum iudicem faciat, et ab adverso favore deterreat. Verum 52
quoniam non est satis demonstrare discentibus, quae sint in ratione prooemii, sed dicendum etiam, quomodo, perfici facillime possint: hoc adiicio, ut dicturus intueatur, *Quid*, *apud quem*, *pro quo*, *contra quem*, *quo tempore*, *quo loco*, *quo rerum statu*, *qua vulgi fama*

male fortaese; cf. III, 6, 97; nec obstat quod IX, 2, 16, et IX, 3, 99, graece fere scribitur.

50. *Tres*) Goth. et Camp. *tris*, quod erat in eo quoque codice, unde descriptus est Turic. Hic enim pro *sequuti tres* dat *sequuturis*, mutatum a sec. manu in *sequuturum*; cf. I, 7, 17.

Causam extra) Guelf. et Goth. (tac. Gesn.) inserunt *et*; male profecto.

51. *Haec tria gen.*) Turic. omittit *tria* cum Alm. et Camp.

Reperio) Turic. *reperiam* cum Alm. et Camp.

52. *Perfici*) Turic. *perspici* cum Alm. Voss. 3, Bern. At Camp. *percipi*. — *Incipiamus*) Turic. *incipimus* cum Alm. Guelf. Voss. 2. (An 1, vel 3?). Camp. Obr. Fortasse melius ad vitandum concursum coniunctivorum; cf. III, 6, 1; it. V, 8, 4. — *Quid aut desideremus*) Turic. omittit *aut* cum Alm.

50. *Tres*) §. 5.

Opinionibus — extra pertinentibus) Cf. §. 31, monente Capp.

Quae — infinitae) Pronomen cave cum Capp. referas ad *opiniones*, intelliguntur enim *species*.

Personis — caeteris) Cf. III, 6, 25; it. IV, 2, 55.

51. *Metus ipse*) §. 20 seqq.

dicendum sit? *Quid iudicem sentire credibile* sit, antequam incipiamus? tum, *Quid aut desideremus, aut deprecemur?* Ipsa illum natura eo ducet, ut sciat, quid
53 primum dicendum sit. At nunc omne, quod coeperit, prooemium putant, et, ut quidque succurrit, utique si aliqua sententia blandiatur, exordium. Multa autem sine dubio ex aliis partibus sunt, aut aliis partibus causae communia: nihil tamen in quaque melius dicitur,
54 quam quod aeque bene dici alibi non possit. Multum gratiae exordio est, quod ab actione diversae partis materiam trahit; hoc ipso, quod non compositum domi, sed ibi atque e re natum, et facilitate famam ingenii auget, et facie simplicis sumptique e proximo sermonis fidem quoque acquirit: adeo ut, etiamsi reliqua scripta atque elaborata sint, tamen plerumque videatur tota extemporalis oratio, cuius initium nihil praeparatum

53. *Quod coeperit*) Guelf. *coeperunt* cum Bern. Voss. 3, et Camp. Reliqui fere *coeperint*, ut et Gesn. Sed Goth. (tac. Gesn.) et Voss. 2, nostram dant. Hanc ego rationem praestare arbitror, quum *coepisse* transitive cum accusativo strui vix credam, citra antiquiorem latinitatem.
Prooemium) Quum mox recurret *exordium*, quasi diversum ab hoc prooemio, malim hic pro ea voce legi *primum*, hac sententia: *omne quod coeperit primum putant*, h. e. quidquid aliquis primum dicat, id natura quoque primum esse; cf. III, 11, 28, ubi contraria est confusio.
Succurrit) Ita Turic. Guelf. Bern. Camp. Reliqui *succurrerit*, parum idoneo coniunctivo.
Blandiatur) Sic omnes mei, praeter Gesn. (imitantibus Bipp.) in quo videtur operarum vitium *blanditur*.
In quaque) Goth. (tac. Gesn.) *in quoque*, cum Voss. 2, et Iens. Ex hac scriptura Regius effecit *quoquam*, quem sequuti sunt Loc. et reliquae ante Leid. excepto Aldo: hic enim cum Camp. Tarv. et recc. nostram dat, quam codd. ipsi tuentur, verissimam. Intelligitur *parte*, et ratio est qualis in *quisque* §. 46.

52. *Deprecemur*) Cf. III, 6, 13.
Quid primum) H. e. prooemii loco.
53. *At nunc — exordium*) Est affectatio aliqua in variando *prooemium*, *exordium*; quae si quid habet in recessu, equidem non assequor, ut de ipsa scripturae, veritate dubitare subest; cf. not. cr.

54. *Actione*) Agendi formula. Cf. III, 6, 69, ibique notam: it. hoc cap. §. 32.

habuisse manifestum est. Frequentissime vero prooe- 55
mium decebit et sententiarum, et compositionis, et vocis, et vultus modestia: adeo ut in genere causae etiam indubitabili, fiducia se ipsa nimium exerere non debeat. Odit enim iudex fere litigantis securitatem: quumque ius
suum intelligat, tacitus reverentiam postulat. Nec 56
minus diligenter, ne suspecti simus illa parte, vitandum: propter quod minime ostentari debet in principiis cura, quia videtur ars omnis dicentis contra iudicem adhiberi.
Sed ipsum istud evitare, summae artis est. Nam id 57
sine dubio ab omnibus, et quidem optime, praeceptum est: verum aliquatenus temporum conditione mutatur: quia iam quibusdam iudiciis, maximeque capitalibus, aut apud centumviros, ipsi iudices exigunt sollicitas et

55. *Exerere*) Turic. *exercere* cum meis aliisque, puto, item omuibus et Camp. et vett. ante Venet. Correxit Regius frequentissimum errorem. Ald. et Bas. retinuerunt.

56. *Illa parte*) Turic. *ulla p.* cum Alm. Guelf. Camp. Tarv. et recentioribus fere ante Burm. Inserunt praep. *in u. p.* Goth. Iens. (tac. Gesn.) Loc. Rusc. Bad. Regii coniecturam *illa* cum praepositione dat Veneta (conf. not. ad II, 21, 16) sine ea Bas., necessario, quidquid obloquitur Badius. *Vlla p.* sphalma Bip.

Ars omnis) Goth. Iens. (tac. Gesn.) *a. omnino* cum Voss. 2, et edd. ante Bas. exceptis Camp. Ald.

57. *Evitare*) Turic. et Camp. *curare*. Soli.

Iam quibusdam iud.) Sic Turic. cum Camp. Retinent *iam* Guelf. Goth. Bodl. (vel ut alibi prodit Gibs., Bal.) edd. Audr. et omnes meae ante Stoërium. Recte ex fuga retraxit Gibs. quem Obr. et Roll. sunt sequuti. Nec quidquam facilius excidebat quam *iam* post *quia*. Non memoratur Alm. qui tamen profecto cum Turic. facit. Inter *quib.* et *iud.* plerique inserunt *in*, praeter Tur. Alm. Camp. quos sequor.

Aut apud Centumv.) Sic Turic. et Camp. cum Alm. Voss. 1, 3, Bern. it. ed. Tarv. Reliqui omnes mei cum Guelf. *ut a. C.* quo errore liberavit locum Dan. Parens, scribi iubens *et a. C.* sequente primo Rollino, sed sine auctore; atque deinceps recentioribus; cf. cap. 2, 5. Muretus de Origine Iuris (Ev. Ottonis Thes. tom. IV, pag. 164) capitis iudicia

55. *Compositionis*) Scil. numerorum; cf. not. ad Pro. 8.

Ius suum) Locum Ciceronis apte comparat Pithoeus. Pro Quinct. c. 9: *nisi tu* (Aquilli) *quod esset tuum ius — docuisses.*

56. *Illa parte*) I. c. in prooemio.

57. *Apud Centumviros*) Cf. III, 10,

accuratas actiones, contemnique se, nisi in dicendo etiam diligentia appareat, credunt: nec doceri tantum,
58 sed etiam delectari volunt. Et est difficilis huius rei moderatio: quae tamen ita temperari potest, ut videamur accurate, non callide dicere. Illud ex praeceptis veteribus manet, ne quod insolens verbum, ne audacius translatum, ne aut ab obsoleta vetustate, aut poëtica
59 licentia sumptum, in principio deprehendatur. Nondum enim recepti sumus, et custodit nos recens audientium intentio: magis conciliatis animis, et iam calentibus, haec libertas feretur, maximeque quum in locos fuerimus ingressi, quorum naturalis ubertas licentiam verbi no-
60 tari circumfuso nitore non patitur. Nec argumentis autem, nec locis, nec narrationi similis esse in prooemio debet oratio, neque tamen deducta semper, atque circumlata, sed saepe simplici atque illaboratae similis,

apud Ceotumviros exerceri solita credidit falsae scripturae *ut* pro *aut*. Sic et Pseudo-Turn. hic et ad V, 10, 115. — *Ipsi iudices*) Guelf. *i. quidem*.

58. *Temperari*) Turic. *temptari*, Camp. *tentari*, errore nato a scriptura, qualis est in Turic. — *Aut poëtica*) Sic Turic. Voss. 2, Goth. (tac. Gesn.) Camp. et edd. meae ante Stoër. omnes. Guelf. et pleraeque recentt. inserunt *a*. Ante *obsoleta* omittunt plerique *ab*, sed retinent Turic. et Goth.

59. *Vbertas*) Iens. cum ceteris sic, non, ut refert Gesn., *libertas*. — *Notari*) Guelf. *notare* cum Guth. (tac. Gesn.)

60. *Circumlata*) Voss. 2, dare fertor *circulata* (quod est in aliqoot excusorum margine, et in Vallensi, correctione invectum, quum prius nostra esset) Gothano non astipulante. Badii sec. *circumlita* in textu, quod in margine habet Bas.

Atque illaboratae) Turic. *a. inlaboratae* (qui sane voluit *inclab.*)

3. Iudices diligentioris eloquentiae cupidos; vid. et IV, 2, 122; V, 10, 115.

58. *Difficilis huius rei moderatio*) Cf. IV, 1, 9; XII, 9, 5.

59. *Custodit nos — intentio*) Cf. IV, 2, 58, et paulo alia structura 126.

In locos) Cf. II, 1, 11; II, 4, 22.

Notari — non patitur) Cf. locum geminum IV, 2, 117; it. IX, 4, 29.

60. *Deducta — circumlata*) Prius cf. ad III, 6, 59, not. ex. Hoc loco artificium singulare significat, nec sufficit quod Badius interpretando affert *tenuata*, etsi haec vis inest voci. Opponitur *deducto* operi illud, quod est *crasso filo*, Cic. ad Div. IX, 12,

nec verbis vultuque nimia promittens. Dissimulata enim et, ut Graeci dicunt, ἀνεπίφατος actio, melius saepe surrepit. Sed haec, prout formari animos iudicum expediet. Turbari memoria, vel continuandi verba fa- 61
cilitate destitui, nusquam turpius: quum vitiosum prooemium possit videri cicatricosa facies: et pessimus certe gubernator, qui navem, dum portum egreditur, impegit. Modus autem principii, pro causa. Nam brevius 62
simplices, longius perplexae suspectaeque et infames

Gualf. *ac illaborati.* Vett. edd. ante Bas. *ac inelab.* excepto Camp. et Aldo, quorum ille nostram, hic *atque inel.* De *ac* ante vocalem vide V, 2, 3.

Ανεπίφατος *actio*) Tarvis. graecum omittit, nulla lacuna, ut possis suspicari ipsam vocem *actio* natam ex male intellecto graeco extremo. (Recurrit tamen mox apud Tarv. ἀνεπίφατος, eo loco, ubi debebat scribi ἀποστροφή). Nam si omittis *actio*, sensus sibi constat et adiectiva referuntur ad id, quod praecessit, *oratio.* Nimis tamen multa sine substantivo continuata. Etiam *oratio* aliquoties confunditur in codd. nostris cum *actio* ut IV, 1, 32; VII, 10, 12; XI, 3, 96. Simplicissimum fuerit *actionem* hic dictam censere in genere pro *oratione*, tantum variandi causa; cf. not. ex. — *Animos*) Turic. Gualf. Camp. *animum* cum Alm. Voss. 2, (non astipulante Goth., nisi ego Guelf. notavi pro Goth.) et edd. ante Gryph. omnibus. An melius?

61. *Facilitate*) Ita Turic. (a sec. manu quum prior dedisset *facultate destui*, pro *destitui* post reducto) et Camp. it. vetus codex in margine Basil. Acc. Goth. Voss. 2. Non memoratur Alm. Reliquae meae *facultate*, ut et Gesn. Si quid interest *facultatem* inter et *facilitatem*, quod est profecto, huic loco aptius *facil.* Cf. confusas aliquoties has voces in codd. II, 14, 37; II, 15, 30; VII, 2, 55; X, 7, 18, 19. Tarv. et Ald. *difficultate* soli, nec scio unde, sed non sine sensu, quoniam *destitui* hoc loco non sine gratia dicatur absolute; cf. Ruhnk. ad Vellei. II, 69; et Duker. ad Liv. XXIII, 10, 5.

quo Burmannus quoque utitur, loco supra citato. Alterum recte hic scribi numerus testium persuadet, nec dubium quin pertineat ad scite structas oratorum περιόδους; nullo tamen gemino loco potestatem hanc astruere datur.

60. *Vultuque*) Hic improprie dictum, aliter ac supra §. 55.

ἀνεπίφατος *actio*) Vox graeca non adeo pervulgata. Potestas hic facile apparet, de qua vide in primis Schneiderum in Lexico graeco. Maxime conspirat cum usu qualis est adverbii ἀνεπιφάντως apud Antonin. de se ipso 1, 9. *Actio* de pronuntiatione hic quidem non videtur intelligendum, sed de universa oratione, dicendi forma; cf. not. prox.

desiderant. Ridendi vero, qui velut leges prooemiis omnibus dederunt, ut intra quatuor sensus terminarentur. Nec minus evitanda est immodica eius longitudo, ne in caput excrevisse videatur, et, quo praeparare
63 debet, fatiget. Sermonem a persona iudicis aversum, quae ἀποστροφὴ dicitur, quidam in totum a prooemio summovent; non nulla quidem in hanc persuasionem ratione ducti. Nam prorsus esse hoc magis secundum naturam confitendum est, ut eos alloquamur potissi-
64 mum, quos conciliare nobis studemus. Interim tamen et est hoc prooemio necessarius sensus aliquis, et is

62. *Vt — terminarentur*) Haec duo verba omissis interiectis, continuaut Turic. Alm. Voss. 1, 3, Bern. A sec. tamen manu Turic. inserit *cito*, quod et ipsum habent Guelf. Camp. Paulo immutatum *ut intra quatuor terminos cito term.* Bodl. Bal. Andr. Orta profecto est praepostera scriptura ex omissione ista male emendata. — *Quo — fatiget*) Guelf. *q. praeparari d. f.* cum edd. Iens. (tac. Gesn.) et rell. ante Badium. Aldus praeterea *fatigetur* pro *fatiget*. Nostram esse in Vallensi diserte monet Badius, quam alii quoque codd. tuentur. Fluctuat sententia, inopia subiecti. Badius pro *quo* coniicit *quos*, ut intelligantur iudices. Equidem malim *quod* unde ipsum fiat subiectum. Nam *orationem* subaudire, ut modo ad *videatur* minus aptum fuerit.

63. *Quae — dicitur*) Turic. ἀποςροφὴ *ut dicitur*, quod vix potuit ita proficisci a Qu. Guelf. Goth. (tac. Gesn.) Camp. cum Iens. et edd. ante Stoërium *qui — dicitur*. Elegantior sane nostra ratio; cf. II, 18, 1.

64. *Hoc prooemio*) Sic Turic. Guelf. Alm. Bodl. Bal. Camp. Andr. Iens. et edd. ante Stoërium omnes, nisi quod Aldus cum quibusdam *necessarium*, ut *hoc* nominativo casu accipiatur: *hic* a Stoërio inde est in omnibus fere edd. auctore quidem nullo, praeter Gothanum, ex quo

62. *Ridendi — terminarentur*) Tale quid ab aequalibus in libris de arte proditum fuisse necesse est. Quod huc trahunt, quatuor partes prooemii ab Hermogene statui de Inv. l. I, c. 5, alienum est. Item numerum partitionis praefiniri vetat IV, 5, 3.

In caput excrevisse) Capiti enim prooemium comparatur; III, 8, 10. Sed subiectum sententiae parum apparet, quod *prooemium* quidem esse nequit. *Oratio* potius intelligetur, quod vocabulum mallem expressum.

Quo — fatiget) Cf. not. crit.

63. *In totum*) Cf. not. crit. ad III, 8, 58.

64. *Hoc prooemio*) In hoc ipso, de quo iam agimus, prooemio; conf. not. crit.

Sensus aliquis) Quod modo erat *aliqua sententia* §. 52, et mox §. 77. Ita et IX, 3, 74, *acres sensus*. De sententiis hisce vel sensibus de industria agit l. VIII, c. 5.

acrior fit atque vehementior ad personam directus alterius. Quod si accidat, quo iure, aut qua tanta superstitione prohibemur dare per hanc figuram sententiae vires? Neque enim istud scriptores Artium, quia 65
non liceat, sed quia non putant utile, vetant. Ita, si vincet utilitas, propter eandem causam facere debebimus, propter quam vetamur. Et Demosthenes autem 66
ad Aeschinem orationem in prooemio convertit, et Marcus Tullius, cum pro aliis quibusdam, ad quos ei visum est, tum pro Ligario ad Tuberonem; nam erat

nihil varietatis notatur: *hic* sine *prooemio* Burmaoous in Vallensi esse narrat. Ego nihil tale invenio apod Badium. Hanc scriptoram, quae placet Gesnero, et ipse probarem, si auctor ostenderetur. Nuuc in constaoti vett. librorum ratione acquiesco, sententia non incommoda; cf. *hoc* VIII Proem. 15.

65. *Neque enim*) Sic Toric. Goelf. Camp. Tarv. Reliqui *nec en.*; cf. IV, 1, 28. — *Non putant*) Ita Camp. at edd. meae ante Basil. omnes, reliquae *n. putent* quod codd. videntur tueri. Coniunctivus alienus; cf. I, 2, 2.

Ita, si vincet utilitas) Haec verba omittuntur a Toric. Alm. Camp. Pessime.

66. *Demosth. autem ad.*) Sie Turic. Guelf. Goth. Iens. (tac. Gesn.) Omittunt *autem* Camp. Gryph. et reccott. nisi quod assumit rorsus Leid. et Gibs. qui, dum tacet, codd. soos secum ducit. Rectissime Badius monet non essa motandum, quidquid non sit ad nostrum captom, ut h. l. *et* cum *autem*. Esse tamen *et* dietum com respectu ad alterum *et* ante M. Tull. Burmannus minus caute gravatur conionctionem, cui succedere malit *quidem*. Hoc Badius itidem iam proposuerat, e nostra mente scribendum. Sed omoia sana, nec nisi per *ἀσύνδετον autem* omitti potest, quo ipso iam a regula ad exemplum fit traositus; cf. VI, 3, 31. — *Cum pro aliis*) Sic codd. mei et Camp. Sed Iens. (tac. Gesn.) et edd. aote Basil. *tum p. a.* excepto Badio, qui diserte narrat, *cum* esse in Vall.; cf. not. ex.

Qua tanta superstitione) Similis locotio IV, 2, 85.

65. *Vincet utilitas*) Cf. mox §. 70; item IV, 5, 7.

66. *Demosthenes — convertit.*) Pro Cor. p. 228 (ed. Reisk.) extr. κακοήθης δ' ὢν, Αἰσχίνη, τοῦτο παντελῶς εὐήθης ᾠήθης κ. τ. λ.

Cum — tum) Atteode *cum* et *tum*, qoorum posterius ad prioris latiorem iotellectum proprium quid et mirabilius addit; cf. IV, 1, 12; II, 114; V, 10; 72, 106; VI, 1, 29, IX, 1, 20; II, 5, 29, 59; III, 71, 10; I, 7, 65, 68, 84, 101 bis; II, 13, 3, 26; XI, 1, 74; XI, 3, 41; XII, 1,

multo futura languidior, si esset aliter figurata; quod facilius cognoscet, si quis illam totam partem vehementissimam, cuius haec forma est, *Habes igitur, Tubero, quod est accusatori maxime optandum*, et cetera, convertat ad iudicem; tum enim vere aversa videatur oratio, et languescat vis omnis, dicentibus nobis, *Habet igitur Tubero, quod est accusatori maxime*
68 *optandum*. Illo enim modo pressit atque institit; hoc tantum indicasset. Quod idem in Demosthene, si flexum illi mutaveris, accidet. Quid? non Sallustius directo ad Ciceronem, in quem ipsum dicebat, usus est principio, et quidem protinus, *Graviter et iniquo animo maledicta tua paterer, Marce Tulli?* sicut et Cicero fecerat in Catilinam, *Quousque tandem abutere patientia nostra?*

67. *Aversa*) Guelf. *adversa* cum Goth. et Camp.; cf. IV, 1, 10. Male.

25; II, 27, 3, 9, 7, 4, 9, 11, 10, 33, 45, 72. Accedere aliquem cumulum in ea parte cui *tum* praemittitur, apparet alia sed simili forma X, 2, 26: *praeter id quod — tum*. Vid. Drakenb. ad Liv. VI, 23, 3; Oudend. ad Suet. Caes. c. 75; Claud. c. 30; Heusing. ad Cic. de offic. I, 8, 1, it. not. crit. Quod attinet ad alia ἀποστροφῆς exempla cf. monente Capper. pro Rabirio perduell.; pro Murena; item pro P. Sulla.

67. *Vere aversa*) Ludit in nomine ἀποστροφῆς. *Aversa* a recto et vero, *perversa* fit oratio.

68. *Sallustius — Ciceronem*) Recte negat Gesnerus hoc loco itemque altero nostri IX, 3, 89 manifeste defendi γνησιότητα ejus, quam vulgo legimus ad calcem Sallustii, orationis, quum potuerit declamator, qui hanc nomini eius supponeret, ipsis hisce fragmentis abuti, a Qu. servatis. Nam quod Cortius haec verba apud Qu. utroque loco interpolata credit a manu sedula glossatoris, id quidem specie omni caret. Sed altiorem haec poscere iovestigationem cognovimus, postquam Wolfius novavit status illam quaestionem quatuor orationibus Ciceronianis olim a Marclando motam. Hunc librum quum unumquemque legisse consentaneum sit, qui haec nostra curet, nolo iam longus esse in isto loco tractando. Habet quod offendat, tantam imputare Fabio et reliquis ἀκρισίαν, ut passi sint sibi falsis orationibus Ciceronianis et Sallustianis imponi; habet scrupulum et suspicio tantae astutiae in falsariis istis, ut haec velut frusta verarum orationum suis commentis inseruerint. Equidem non diffiteor hanc calliditatem mihi etiam minus probabilem fieri, quam illam securitatem. Qu. meum non adeo magnum criticum expertus mihi videor.

Ac, ne quis apostrophen miretur, idem Cicero pro 69
Scauro ambitus reo, quae causa est in commentariis, (nam bis eundem defendit), *prosopopoeïa* loquentis pro reo utitur; pro Rabirio vero Postumo, eodemque Scauro reo repetundarum, etiam *exemplis*; pro Cluentio (ut modo ostendi) *partitione*. Non tamen haec, quia pos- 70
sunt bene aliquando fieri, passim facienda sunt; sed quoties praeceptum vicerit ratio: quomodo et similitudine, dum brevi, et translatione, atque aliis tropis (quae omnia cauti illi ac diligentes prohibent) utemur interim: nisi si cui divina illa pro Ligario ironia, de qua paulo ante dixeram, displicet. Alia exordiorum 71

70. *Translatione*) Turic. *relatione* omisso *et* cum Camp.; cf. III, 6, 23; item V, 13, 8. A pr.ᵃmanu *illa relatione* cum Alm.

Interim : nisi si cui) Turic. omittit *nisi* cum Goth. Guelf. Voss. Bern., Camp. origine erroris manifesta. *Si* omittunt Iens. (tac. Gesn.) et multae edd.; cf. III, 10, 2.

69. *Pro Scauro — eundem defendit*) Commentarios (cf. III, 8, 58) Ciceronis vel ab ipso editos, vel a notariis exceptos (cuiusmodi quid memoratur ab Asconio Pediano in argumento Milonianae p. 194, ed. Lugd. B. 1675) exstitisse colligit ex h. l. Gesnerus, eosdemque a Diomede Grammatico laudari, dum dicat *Cicero causarum XIII* p. Putsch. 365. Sed ipsius Ciceronis manu factos commentarios agnoscimus ex nostro X, 7, 30, et Asconio Pediano p. p. 147: *quum sint commentarii Ciceronis suarum etiam defensionum*. Subiicit Qu. eam, de qua nunc agat, pro Scauro orationem non exstare scriptam, ne forte quis confundat cum altera, notiore illa et edita, pro Scauro repetundarum reo. Hoc est quod dicit, *nam bis*, quoniam multi illam *pro ambitus reo* poterant ignorare, non editam. Est autem damnatus Scaurus, quamvis deprecante plebe; vid. Appian. B. Civ. II, 24; Cic. de off. I, 39, 3.

Prosopopeia loquentis) Inducit aliquem in prooemio loquentem pro reo, quae est figura etiam audacior, quam apostrophe. Commentarius huius orationis totus intercidit.

Reo repetundarûm) Scaurus filius, ob praeturam Sardiniae, repetundarum accusatus a Triario, defensus est a Cicerone. Huius orationis argumentum et fragmenta servavit Asconius p. 168 — 178. Verbum ex ea promitur a nostro I, 5, 8.

Exemplis) Videmus hoc ipsi in oratione pro Rab. Post. c. 1 extr. *Exemplorum* igitur hanc mentionem magis etiam recedere a communi prooemiorum more putat Qu. quam apostrophen.

Vt modo ostendi) §. 36.

70. *Paulo ante*) §. 39.

vitia verius tradiderunt. Quod in plures causas accomodari potest, *vulgare* dicitur; id, minus favorabile, aliquando tamen non inutiliter assumimus: magnis saepe oratoribus non evitatum; quo et adversarius uti potest, *commune* appellatur: quod adversarius in suam utilitatem deflectere potest, *commutabile*: quod causae non cohaeret, *separatum*: quod aliunde trahitur, *translatum*; praeterea quod *longum*, quod *contra praecepta* est: quorum pleraque non principii modo sunt vitia,
72 sed totius orationis. Haec de *prooemio*, quoties erit eius usus; non semper autem est; nam et supervacuum aliquando est, si sit praeparatus satis etiam sine hoc iudex, aut si res praeparatione non egeat. Aristoteles quidem in totum id necessarium apud bonos iudices negat. Aliquando tamen uti, nec si velimus, eo licet,

72. *Est, si sit*) Sic Turic. cum Alm. Camp. Guelf. Aliter Goth. inserit enim post *est* non quidem *et*, quod narrat Gesn., sed *ut*. Ita et Vallensis et a Badio inde edd. ante Obr. omnes, excepta Aldina sec. Sed iam antea Rusc. ex coniectura Regii profecto. Iens. (tac. Gesn.) *est ut fit*, quod inveniebat Regius. Tarv. Loc. Ven. *est ut si praep.*

Egeat) Turic. *eget* cum Guelf. Goth. (tac. Gesn.) et edd. a Iens. (tac. Gesn.) ad Badium usque. Camp. *indiget*, mire. Quum modo constans vett. librorum scriptura fuerit *sit*, coniunctivo modo, hic minus congruit indic. *eget*. Videtur tamen non nisi corrigendo invectus coniunctivus *egeat*.

71. *Vulgare*) Vid. ad Herenn. I 7 extr. Cic. de Inv. I, 18; item V, 13, 34.

Commune) Cf. III, 3. 5; V, 9, 11, 12; V, 13, 29; VII, 3, 20; it. loca ad Her. et Cic. de Inv. modo citata, ubi et reliqua invenies, quae hic enumerantur, exordiorum vitia.

Praeterea quod — est) Haec cum antecedentibus non prorsus coëunt. Exspectabas enim, quo modo appellaretur quod *longum* esset, vel quod *contra praecepta*. Nec potest sanari locus, in quo nulla librorum varietas, omittendo *quod* priore loco. Vix enim potuit *longum* appellari a rhetoribus, quod contra praecepta esset. Cuius appellationis nullam video causam. Restat, ut reliquorum, quae vulgo recensebantur, vitiorum nomina subiecerit Qu. structuram praecedentium nihil moratus.

72. *Aristoteles*) Rhet. III, 14, 8, p. Buhl. 374: Δεῖ δὲ μὴ λανθάνειν, ὅτι — τὰ τοιαῦτα πρὸς φαῦλον ἀκροατήν· ἐπεὶ, ἂν μὴ τοιοῦτος ᾖ, οὐδὲν δεῖ προοιμίου, cf. XII, 10, 52.

quum iudex occupatus, quum angusta sunt tempora, quum maior potestas ab ipsa re cogit incipere. Contraque est interim prooemii vis etiam non exordio. Nam 73 iudices, et in narratione nonnunquam, et in argumentis, ut attendant, et ut faveant, rogamus: quo Prodicus velut dormitantes eos excitari putabat; quale est, *Tum C. Varenus, is qui a familia Anehariana occisus est.* (*Hoc,* 74

73. *Non exordio*) Sic Tur. Guelf. Edd. quidem ante Leidensem meae omnes inserunt *in*, quibus auctores sunt plurimi iique praestantes codd. *Alm.* inter hos recenseri miror. Male legi praepositionem, sponte apparet.

74. *Quale est, Tum*) Sic Tur. Guelf. Alm. Goth. Vall. Edd. meae ante Gryph. omnes *cum* pro *tum*, quibus accedit Guelf. Gryphius autem eoque posteriores inter *est* et *Tum* inserunt *Ciceronis*, quod ut per se minime est contemnendum, ita sine auctore inferciri non debet. Loco huic gemino IX, 2, 56, itidem sine auctoris mentione afferuntur haec verba.

Varen. is qui) Pronomen omittunt omnes mei et scripti et excusi ante Gryph. Quum tamen altero, quem indicavi, loco in omnibus compareat libris, vel hic retinere malui, quoniam facile sane excidebat.

Maior potestas) Si princeps v. c. quaesitor fuerit. *Potestas* enim dicitur pro *magistratu*, hoc maxime aevo; cf. IV, 5, 10; V, 2, 5; VII, 1, 32. Item apud alios multos, Plinium in primis in H. N. Sueton. Claud. c. 23.

73. *Non exordio*) Iunge hoc, tanquam unum vocabulum. Sic Ciceronem Academ. I, 11, *non corpus* et ICtos in Digestis *non dominum*, *non possessorem* dixisse docent Lexica. Minus quidem aperte haec forma, sed inest tamen locis hisce nostri II, 15, 17; IV, 1, 22; XII, 10; 29. Ad sententiam quod attinet Gesnerus recte ad partes vocat Aristotelem Rhet. III, 14, 9, ubi etiam illud de Prodico tangitur, ut locum Quintiliano obversatum appareat. Victorius ad eum ipsum Aristotelis locum animadvertit, non iudices, ut attenderent ac faverent, excitasse Prodicum, sed discipulos, quum otiose oscitanterque verba ipsius acciperent, vigilantiores reddidisse. Quare si illud significare voluerit Qu., prorsus lapsum esse, p. 705; cf. not. ad III, 6, 49.

74. *C. Varenus*) Cf. IV, 2, 26, item IX, 2, 56, ubi idem locus ponitur. Quantum quidem ex paucissimis fragmentis deperditae huius orationis Ciceronianae potest colligi, reus erat L. Varenus caedis in C. Vareno et Salario patratae, in Cn. Vareno tentatae. Cicero hoc crimen ab ipso in servos C. Ancharii Rufi (haec enim est familia Anchariana) avertit (VII, 2, 10); nec tamen causam tenuit, sed damnatus est L. Varenus, VII, 2, 36. Fragmenta sunt apud Ern. p. 1040.

quaeso, iudices, diligenter attendite). Vtique si multiplex causa est, sua quibusque partibus danda praefatio est: ut, *Audite nunc reliqua;* et, *Transeo nunc illuc.*
75 Sed in ipsis etiam probationibus multa funguntur prooemii vice, ut facit Cicero pro Cluentio, dicturus contra censores; pro Murena, quum Servio se excusat. Verum id frequentius est, quam ut exemplis confirmandum
76 sit. Quoties autem prooemio fuerimus usi, tum, sive ad expositionem transibimus, sive protinus ad probationem, id debebit in principio postremum esse, cui commodissime iungi initium consequentium poterit.
77 Illa vero frigida et puerilis est in scholis affectatio, ut ipse transitus efficiat aliquam utique sententiam, et huius velut praestigiae plausum petat: ut Ovidius la-

75. *Murena*) Turic. *muna.* Per *E*, non *Ae*, vel contra libros scribendum docent Oudend. ad Suet. Tib. 8. Fulv. Vrs. Fam. Rom. p. 135. — *Servio se*) Tur. *se Servio* cum Guelf.

76. *Debebit*) Turic. *docebit* cum Camp. An *decebit?* cf. III, 9, 8. — *Consequentium*) Turic. *sequentium* cum Guelf. Goth. et Bad. Reliquae edd. meae, inter quas Camp. *consequ.* quod facile poterat usitatiore mutari, et, praeterquam quod sono commendatur, Ciceronis quoque exemplum magis exprimit loco, quem dixi in not. ex. ubi est *consequens.*

Poterit) Hoc a Regii Codice aberat, qui de suo addit *possit.* Omittunt Iens. (tac. Gesn.) Loc. Regianum *possit* habet Veneta; (cf. I, 6, 26), Rusc. *posset*; (cf. I Pro. 4).

77. *Affectatio*) Turic. *adfectio* cum Guelf. Goth. (tac. Gesn.) et edd. ante Loc. nisi quod hi *aff.* Talia nullo negotio corriguntur; cf. III, 8, 62. — *Metamorphosesi*) Sic scripsi e Bernensi nisi quod ille male

Multiplex causa) Cf. III, 10, 1; IV, 2, 85.

75. *Pro Cluentio*) C. 42; *pro Murena* c. 3 addit Gesn. c. 2, 29, ubi Catoni etiam *se* excusat: quorum locorum posteriorem huc proprie pertinere, quoniam non est in initio orationis.

76. *Expositionem*) Cf. III, 9, 7.

Id debebit — postremum esse) Locum Ciceronis huic nostro similem designat Pseudo-Turnebus: De Orat. II, 80. Hunc ipsum obversatum esse Quintiliano vix dubitem.

77. *Petat*) Hunc ego singularem confidenter contra omnes libros mutem in pluralem *petant*, ne cogar *praestigiae* accipere secundo casu singularis: *huius* tunc recte retuleris ad transitum.

Ovidius lascivire — solet) Magnam igitur in hoc artificio virtutem non agnoscebat Qu.

scivire in Metamorphosesi solet, quem tamen excusare necessitas potest, res diversissimas in speciem unius
corporis colligentem. Oratori vero quid est necesse 78
surripere hanc transgressionem, et iudicem fallere, qui, ut ordini rerum animum intendat, etiam commonendus est? Peribit enim prima pars expositionis, si iudex
narrari nondum sciet. Quapropter, ut non abrupte 79
cadere in narrationem, ita non obscure transcendere, est optimum. Si vero longior sequitur ac perplexa magis expositio, ad eam ipsam praeparandus erit iudex: ut Cicero saepius, sed et hoc loco fecit, *Paulo longius exordium rei demonstrandae repetam, quod, quaeso, iudices, ne moleste patiamini: principiis enim cognitis, multo facilius extrema intelligetis.* Haec fere sunt mihi de exordio comperta.

addit *n* in fine. Turic. Camp. *metamorphorsin.* Guelf. *Metamorphoseos*, quae scripturae ostendunt, aliquid superfuisse in antiquissimo codice post syllabam *si*. Nostram formam ab Heinsio defendi in limine Commentarii Ovidiani recte monet Colomesius; cf. Seneca in Ludo de morte Cl. Caesaris, ed. Bip. IV, 385, *eamque rem ad μεταμορφώσεις Ovidii adiiciendam.* Iam vulgo Graeca usurpabantur hoc aevo; cf. III, 1, 12; IV, 10. Reliqui *metamorphosi*. Apud Appul. de dogm. Plat. p. Elm. 7, *aplanesi*; vid. Oud. ad Metam. p. 104.

Excusare — potest res) Turic. c. — *post tres*. Camp. *excusat — tot res.* Hoc non omnino male.

79. *Sequitur*) Guelf. *sequetur* cum Voss. 1, Bern. Goth. Iens. (tac. Gesn.) et edd. ante Stoër. At Tur. et Camp. nostram tuentur. — *Sed et hoc loco*) Ita Turic. Guelf. Camp. cum Alm. At Goth. Iens. (tac. Gesn.) *sed hoc loco* cum edd. ante Badium. Hic primus omisso *et* de suo infersit *praecipue* cuiusmodi aliquid addi debere iam dixerat.

Demonstr. repetam) Goth. Iens. (tac. Gesn.) inserunt *gratia* cum Voss. 2, et edd. ante Gryph. omnibus meis. Vide et hic sequioribus edd. obtemperantes Goth. et Voss. 2; cf. §. 32. At Camp. caret hac pustula.

78. *Surripere*) Burmannus recte comparat Graecorum κλέπτειν, pro eo quod latenter fiat. Similiter sed minori audacia *spiritus surripiendus* est XI, 3, 39. *Hanc transgressionem* dicit a prooemio ad narrationem, quoniam alio loco fortasse laudem mereatur tam latens transitus.

79. *Hoc loco*) Pro Cluentio c. 4 extr.

II. Maxime naturale est, et fieri frequentissime debet, ut, praeparato per haec, quae supra dicta sunt,
2 iudice, res, de qua pronuntiaturus est, indicetur. Ea est *narratio*. In qua sciens trascurram subtiles nimium divisionem quorundam, plura eius genera facientium. Non enim solam volunt esse illam *negotii*, de quo apud iudices quaeritur, expositionem, sed *personae*, ut, *M. Acilius Palicanus, humili loco, Picens, loquax magis quam facundus; Loci*, ut, *Oppidum est in Hellesponto Lampsacum, iudices*; *Temporis*, *ut*,

> *Vere novo, gelidus canis cum montibus humor*
> *Liquitur;*

Causarum, quibus historici frequentissime utuntur, quum exponunt, unde bellum, seditio, pestilentia.

1. *Frequent. debet*) Sic. codd. mei tres et quotquot nndecnmque ostenduntur, omnes, nisi quod Ioannensis nulla mentio; item edd. ante Gryph. meae omnes, et ot quaeque antiquissima et praestantissima ab aliis inspecta est. Gryph. eoque recentiores uno excepto Obrechto inserunt *solet ac*. Res ipsa adversatur huic emblemati, nec video quare diutius feratur, auctoritate nulla sobnixum. Nam Burmanni ratio, qua solemnem et frequentissimam esse formnlam urget *ut solet*, quantum valeat, sponte apparet.

2. *Ea est*) Turic. *at haec est*. Guelf. et Camp. *haec e.*

M. Acilius Palicanus) Turic. cum Alm. omittit praenomen et nomen, ceteri tamen codd. dant omnes. Edd. post Camp. fere *Attilius P.* Sed nostrum e Vallensi quoque affert Badius; neque video quare *Lollium* maliot pro *Acilio*. In locorum saltem eorum, ubi mentio fit nostri, nullo video expressum Lollii nomen. Nam quod Asc. Ped. p. 102 ad Verr. I, 47. M. Lollium Palicanum designat, id alio pertinet. Praenomen sola litera M scripsi ex usu legitimo, et MSS. meorum et excusorum auctoritate; cf. V, 9, 13.

2. *M. Acilius Palicanus — facundus*) Ex Gellio I, 15 docetur, non sine specie, haec verba deprompta esse ex historiis Sallustii deperditis. Qui significatur iis homo, idem profecto est, quem Cic. Brut. c. 62, 6 dicit *aptiorem auribus imperitorum*; cf. et Valer. Max. III, 8 Rom. 3; Ascon. Ped. p. 19, 61; ad Cic. Div. c. 3, et Act. in Verr. pr. c. 15; Cic. ad Att. I, 1, 18.

Oppidum — iudices) Cic. in Verr. I, 24.

Vere novo) Georgic. I, 43.

Praeter haec, alias *perfectas*, alias *imperfectas* vocant: quod quis ignorat? Adiiciunt, expositionem et *praeteritorum* esse temporum, quae est frequentissima; et *praesentium*, qualis est Ciceronis de discursu amicorum, Chrysogonus postquam est nominatus; et *futurorum*, quae solis dari vaticinantibus potest: nam ὑποτύπωσις non est habenda narratio. Sed nos potioribus vacemus. 4
Plerique semper narrandum putaverunt: quod falsum esse, pluribus coarguitur. Sunt enim ante omnia quaedam tam breves causae, ut propositionem potius habeant, quam narrationem. Id accidit aliquando utrique 5
parti, quum vel nulla expositio est, vel de re constat, de iure quaeritur: ut apud centumviros, *Filius an frater*

3. *Vaticinantibus*) Goth. (tac. Gesn.) *vaticinationibus* cum Voss. 2.
5. *Vt apud Cent.*) Turic. *aut a. C.* male; cf. c. 1, 57.

3. *Perfectas — ignorat*) Manifestiora sunt haec nomina quam ut debeant explanari. *Quod* ad universum hoc discernendi negotium respicit; cf. III, 10, 4.

Chrysogonus postquam) Cic. Pro Rosc. Am, c. 22.

Ὑποτύπωσις) Cf. IX, 2, 40; it. Cic. de Orat. III, 53.

4. *Plerique — putaverunt*) Litis huius inter Rhetoras agitatae, utrum semper narrandum sit, mentionem habet Seneca pater p. 149, ubi discimus Apollodorum semper narrare voluisse, Theodorum noluisse.

Ante omnia) Haec forma frequens est in enumerandis argumentis vel capitibus, quum primum ponitur; cf. I, 2, 8; II, 15, 1; IV, 2, 40, 52; IX, 1, 23; X, 2, 4. Non erat igitur quod haec verba proscriberet h. l. Francius.

Propositionem) Cf. huius libri c. 4; item III, 6, 76; et IV, 1, 35.

5. *Apud Centumviros*) Cf. c. 1, 57.

Filius — heres) Vlpiani fragm. 26, 7 apud Schult. p. 667: *Ad liberos matris intestatae hereditas ex lege duodecim Tabularum non pertinebat: quia feminae suos heredes non habent: sed postea impp. Antonini et Commodi oratione, in senatu recitata, id actum est, ut sine in manum conventione*, (cuiusmodi nuptiae his Quintiliani temporibus vix ullae fiebant) *matrum legitimae hereditates ad filios pertineant, exclusis consanguineis, et reliquis agnatis.* Hic locus, quem indicavit mihi Hugo ICtus Gottingensis celeberrimus, satis docet quare de successione filii dubitatum sit; neque tamen vicissim a ratione abhorret, iam ipso Quintiliani aevo non paucos ICtos filiis vindicasse matrum hereditates, quorum sententia tandem sub Antonino consequuta est vim legis.

debeat esse intestatae heres? Pubertas annis, an habitu corporis, aestimetur? Aut quum est quidem in re narrationi locus, sed ante aut iudici nota sunt omnia, aut
6 priore loco recte exposita. Accidit aliquando alteri, et saepius ab actore: vel quia satis est proponere, vel quia sic magis expedit. Satis est dixisse, *Certam creditam pecuniam peto ex stipulatione: Legatum peto ex testamento.* Diversae partis expositio est, cur ea non

Intestatae) Turic. *inthestatae*, a sec. manu *intestati*. Et sic etiam Guelf. cum Camp. et edd. ante Bad. meis excepto Ald. qui habet *intestatae* cum Voss. 1, 3. Hi quidem *intestate* vitiosa scribendi ratione, unde nata fortasse, quae mox obtinuit, scriptura *intestati*. Femininum unice verum esse, facile intelligas; nec dubito quin plurimi codd., diligentius inspecti, hoc ipsum sint daturi. A Badio inde edd. fere praeferunt *intestato*, quod Goth. quoque vindicat. Femininum tuetur Pithoeus ad Decl. Qu. 279, p. Leid. 405, ratione quidem adiecta nulla.

In re) Guelf. *iure* cum tot codd. quos designant Burm. et Gesn. acc. Camp. et edd. ante Ald. omnes; it. Basil. Badius nostrum praefert, quod correctione in Vallens. invectum narrat. Ald. et reliqui ante Obr. omittunt haec; ad sensum quidem non male. Sed nostra scriptura est in Turic. cum Alm. Bad. et Obr. ex Argent. fortasse.

6. *Alteri et*) Turic. *a. alter et*; a sec. manu *a. aliter et.* Camp. *a. alter et.* Guelf. *aliter et.* In Vallensi post *alteri* erasum aliquid esse narrat Badius, quod nunc legi nequeat. Alm. dare fertur *alter et.* Veram esse vulgatam censeo, nec in istis *alter* vel *aliter* nisi aberrantis librarii manum agnoscendam. — *Ab actore: vel*) Sic. Turic. Guelf. Goth. Camp. cum Bodl. Ioann. Voss. tribus. Bern. Ex Alm. affertur *ab autore*. Edd. a Iens. usque ad Ald. *ad actorem causae, vel.* Hoc correxit Regius *ab actore c. v.* Vox *causae* quae unde sit, non apparet, a Stoërio primo meorum omittitur. Sed ab Aldo inde pro *ab actore* dant *actori*, sine auctore.

Non deb.) Sic omnes mei, nec nisi operarum vitium videtur *nondum deb.* apud Burm. quod propagarunt Cap. Gesn. Bip.

Pubertas — aestimetur) Quaerebatur de hac re inter ICtos veteres, quum Cassiani habitu corporis, Proculeiani (de his ICtorum sectis vid. Digest. I, 2, 2, 47) annis finirent pubertatem; vid. Vlpiani fragm. Tit. XI, §. 28, p. 604 Schulting. Iurispr. Ante-Iustin.; cf. et Pithoeus atque Aerodius ad Qu. Decl. 279 p. Leid. 405.

Priore loco) Cf. *primo loco* IV, 1, 24, idem enim hic significatur.

6. *Alteri*) Opponitur ei quod antecessit §. 5, *utrique*; cf. I, 4, 24; V, 10, 69; cf. var. lect. V, 10, 81.

Ab actore) I. e. pro actore; cf. IV, 1, 24. *Actor* hic est qui petitor, vel accusator; cf. mox §. 7 et 8, ubi *actor* et reus opponuntur; item V, 7, 20.

**debeantur. Et satis est actori et magis expedit sic in- 7
dicare, *Dico ab Horatio sororem suam interfectam.*
Namque et cum propositione iudex crimen omne co-
gnoscit, et ordo et causa facti pro adversario magis
est. Reus contra tunc narrationem subtrahet, quum id, 8
quod obiicitur, nec negari, nec excusari poterit, sed
in sola iuris quaestione consistet: ut in eo, qui, quum
pecuniam privatam ex aede sacra surripuerit, sacrilegii
reus est, confessio verecundior, quam expositio, *Non
negamus, pecuniam de templo esse sublatam; calumnia-
tur tamen accusator actione sacrilegii, quum privata
fuerit, non sacra: vos autem de hoc cognoscetis, An
sacrilegium sit admissum.* Sed ut has aliquando non 9**

7. *Et cum propos.*) Sic Goth. et Iens. cum edd. meis ante Stoërium omnibus, qui primus omittit *cum* sequentibus recentioribus. Turic. *cum et prop.*, a sec. manu *tum ex prop.*, quod et Guelf. et Camp. Priorem Turic. scripturam habet Alm. quoque, et hanc ortam puto e nostra quae unice vera videtur. Badius Vallensem *namque ex prop.* dare narrat, sed praefert et ipse nostram, quam elegantia repetendi et commendari dicit, et praepositionem esse comitis indicem. Solum casum sextum, sine praepositione, recte hic iungi cum *cognoscit* nemo facile dicat, qui totam locutionem diligenter attenderit.

8. *Subtrahet — poterit — consistet*) Futura haec sunt in Turic. et Camp. Ald. omnia. Posteriora in Guelf. aliisque. Reliqui praesentia ponunt, minus bene.

Vt in eo) Goth. (tac. Gesn.) *u. i. eum* eum Voss. 2, et Vall. itemque edd. a Iens. ad Rusc. quod male contra Regium defendit Badius, et ipse revocavit.

Ex aede) Etiam Turic. et Camp. cum Alm. *ex sede*. De confusione hac Burm. ablegat ad Broukhusium in Tibull. I, 11, 18; it. Heins. in Claud. Rapt. I, 200.

Verec. quam) Inserunt *est* Guelf. (sed hic et *verecundius*, male) Camp. Goth. Voss. 2, Iens. (tac. Gesn.) cum edd. meis ante Stoërium. Necessarium non puto, neque elegans post pauca vocabula repetitum. Abest a Turic. — *Sit adm.*) Transponunt Turic. et Camp. quorum prior a prima manu omittit etiam *sit*.

9. *Aliq. non narrandi caus.*) Turic. cum Alm. *a. non narrandi non*

7. ***Ab Horatio — interfectam***) **Cf. III, 6, 76.**

Cum propositione) **Dum propositionem audit. Neque enim *cum* praepositio hic est supervacua.**

8. ***Pecuniam privatam***) **Cf. III, 6, 49.**

narrandi causas puto, sic ab aliis dissentio, qui non existiment esse narrationem, quum reus, quod obiicitur, tantum negat; in qua est opinione Cornelius Celsus, qui conditionis huius esse arbitratur plerasque caedis
10 causas, et omnes ambitus ac repetundarum. Non enim putat esse narrationes, nisi quae summam criminis, de quo iudicium est, contineant: deinde fatetur ipse, pro Rabirio Postumo narrasse Ciceronem: atqui ille et negavit pervenisse ad Rabirium pecuniam, qua de re erat quaestio constituta: et in hac narratione nihil de crimine
12 exposuit. Ego autem, magnos alioqui sequutus aucto-

mirandi c. Guelf. et Camp. *a narrandi non mirandi c.* Voss. 1, 3 *al. non mutandi caus.* Nihil sub bis monstris latere nisi librarii oscitantiam, mihi persuadeo: aliisque forte locis, qui suspectiores esse possint, hinc medelae exemplum peto. — *Non exist. esse narr.*) Hic ordo est apud Turic. Guelf. Camp. Reliqui *exist.* transponunt post *narr.* Pro *narrationem* dant *narrandum* Goth. Voss. 2, cum edd. meis a Iens. ad Gryph. male, nec addicit Camp.; cf. IV, 1, 79.

10. *Narrationes — contineant: deinde*) Hic aliquid sum ausus. Turic. Alm. Voss. 3, Camp. *narrationis* dant, Guelf. *narrationes*, quae vera esse scriptura prae vulgata *narrationem* docent ipso illorum vitio; quo acc. Voss. 1, *orationis*. Mox *continent* unus praefert Guelf. cum Basil. in reliquis omnibus *continet*. Turic. Alm. Guelf. *e. aut deinde*. Camp. *c. ut de.* Bern. *c. et de.* Goth. Iens. (contra quam narrat Gesn.) omittunt coniunctionem, cum Voss. 1, 2, et edd. meis ante Gryph. Hic *at* inserit, alii plerique *ac*. Equidem propter pluralem in *narr.* satis firmatum, et necessitatem coniunctivi in oratione obliqua (cf. not. ex. I, 2, 2) ex vett. librorum *continet aut* exsculpsi *contineant*, abiiciens coniunctionem supervacuam et inutilem. — *Atqui*) Scripsi hoc pro *atque* de coniectura Regii et Gesneri, quam multi iam editi praeferunt, Burmanno memorati, et mei a Basil. ad Leid.; cf. IV, 2, 80; IV, 3, 13; VI, 2, 4; XII, 11, 9. De confusione hac agit Drakenb. ad Liv. V, 4, 1; cf. nos ad §. 80.

9. *Existiment*) Huius, quem in libris quidem omnibus reperio, coniunctivi idoneam causam video nullam; cf. not. crit. ad IV, 1, 65. An forte significat: *negant se existimare*, vel *nolunt existimare?*

10. *Nihil — exposuit*) Narrat Cicero, quare et quo modo in aulam Ptolemaei pervenerit Rabirius, suae videlicet, quam regi ante crediderat, pecuniae recuperandae causa; non exponit, quare cogitari nequeat, ullam corruptionis illius, quae Gabinio obiiciebatur, partem pervenisse ad Rabirium.

11. *Alioqui*) Vis particulae est

res, duas esse in iudiciis narrationum species existimo; alteram ipsius causae, alteram rerum ad causam pertinentium, expositionem. *Non occidi hominem*, nulla 12
narratio est; convenit: sed erit aliqua, et interim etiam longa, contra argumenta eius criminis, de anteacta vita, de causis, propter quas innocens in periculum deducatur, aliis, quibus incredibile id, quod obiicitur, fiat. Neque enim accusator hoc tantum dicit, 13
Occidisti; sed, quibus id probet, narrat: ut in tragoediis, quum Teucer Vlixem reum facit Aiacis occisi, dicens, *Inventum eum in solitudine, iuxta exanime corpus inimici, cum gladio cruento;* non id modo Vlixes respondet, non esse a se id facinus admissum, sed sibi nullas cum Aiace inimicitias fuisse: de laude inter ipsos

12. *Est; convenit: sed*) Gesn. omisit *convenit*, ex errorre operarum, quem propagarunt Bipontini.

Contra arg.) Sic Turic. Guelf. Camp. cum Bodl. Bal. Voss. 3, Andr. Ald. aliisque apud Burm. Reliqui *circa arg.* male. Confundi vulgo has particulas docent Drakenb. ad Liv. XXXVII, 15, 7, et Ruhnk. ad Vellei. II, 76. Vide mox §. 19, 106.

Aliis quibus) Sic Turic. Alm. Guelf. Goth. et edd. meae ante Basil. nisi quod Ald. inserit *causis*, quum recentiores de Regii coniectura dent *aliisque q.* quod recte improbat Badius, sicut et *causis*.

13. *Neque enim*) Sic Turic. Guelf. Camp. alii. Vulgo *Nec e.;* cf. IV, 1, 65. — *Reum facit*) Turic. *r. faciat* cum Camp. non quidem sine sensu.

Esse a se id.) Turic. Camp. *esse id* cum Alm. male.

Inter ipsos) Mira est Turic. et Alm. scriptura *i. omnes*. Argumenti loco est, nihil inimicitiarum versatum inter eos, qui id fecerint, quod illa, de qua egimus ad IV Prooem. 6; cf. II, 1, 4; IV, 2, 74; XII, 10, 17, 63. Praeter suae rationis evidentiam, eorum, quos sequitur, auctoritatem allegat legenti. Refer igitur ad *sequutus* particulam, non ad *magnos*. Similis fere forma in alia Celsi reprehensione IV, 1, 12.

12. *Contra argumenta*) Narratur aliquid quo argumenta criminis, prolata ab actore, convellantur; vel ut ipse ait *incredibile — fiat;* conf. mox §. 14, *argumentis — resistendum*.

13. *Teucer Vlixem*) Nos quidem nihil tale in iis, quas tractamus adhuc, tragoediis legimus; quarum Sophoclea, quae est huius fabulae, amicum Teucro Vlixem ostendit. Eandem causam tractat Cornif. ad Her. II, 19.

Inter ipsos) Cf. not. crit.

certatum; deinde subiungit, quomodo in eam solitudinem venerit, iacentem exanimem sit conspicatus, gladium e vulnere extraxerit. His subtexitur argumentatio. Sed ne illud quidem sine narratione est, dicente accusatore, *Fuisti in eo loco, in quo tuus inimicus occisus est*: *Non fui*; dicendum enim, ubi fuerit. Quare ambitus quoque causae et repetundarum hoc etiam plures huiusmodi narrationes habere poterunt, quo plura crimina; in quibus ipsa quidem neganda sunt, sed argumentis expositione contraria resistendum, interdum singulis, interdum universis. An reus ambitus male narrabit, quos parentes habuerit, quemadmodum ipse vixerit, quibus meritis fretus ad petitionem descenderit? Aut si quis repetundarum crimine insimulabitur, non et anteactam vitam, et quibus de causis provinciam universam, vel accusatorem aut testem of-

inter omnes vulgo factum sit. Nec tamen certo praetulerim hoc vulgatae, quoniam peculiare erat inter eos de Achillis armis certamen.

14. *Huiusmodi*) Sic scripsi pro *eiusmodi* cum Turic. Guelf. Camp. — *Resist. interdum*) Inserunt *et* Turic. Goth. Bern. Camp. cum edd. ante Gryph. meis. Hoc natum ex eo, quod debebat scribi, *est*. Hoc autem post *sunt* fortasse melius exprimebatur quam intelligebatur.

15. *Aut si quis*) Sic Turic. Guelf. Camp. cum Bodl. Bal. Andr. aliis. Reliqui *Aut qui*.

Rep. crimine insim.) Inserunt *crimine* Turic. Guelf. Camp. cum Alm. Bodl. Bal. aliquot edd. Ceteri omittunt.

Non et) Sic Turic. Guelf. Voss. 1, Bern. Addicunt Alm, *non est*, et Goth. Voss. 2 *nonne* dantes (sine *aut*, quod ponit Gesn.) cum edd. ante Basil. exceptis Camp. qui *nam et*, et Ald. qui nostram praefert. Reliqui, *num et*.

Quibus de causis prov.) Sic. Turic. Camp. Ald. Ceteri fere, *q. d. c. per prov.* quod ex Alm. quoque afferri miror. A Badio inde pro *per* ante *prov.* immittunt *vel.* de Regii coniectura. Non est necessaria iteratio coniunctionis; cf. I, 6, 32; III, 4, 15; III, 6, 33; VI, 3, 1, et *per* natum ex errore bis ponentis primas in *prov.* literas. *De* post *quibus* mei habent omnes ante Stoërium. Hic et recentiores omittunt, sed revocavit Obr.; cf. IV, 1, 48. — *Non inutiliter*) Sic Turic. Guelf. Goth. Iens. (tac. Gesn.) cum Alm. aliisque et edd. meis ante Gryph. Hinc *n. utiliter*, ut et Camp. quae scriptura respondet ei quae supra dat *num* pro *non*, quare Camp. ibi *nam* operarum vitium credo pro *num*.

fenderit, non inutiliter exponet? Quae si narratio non 16
est, ne illa quidem Ciceronis pro Cluentio prima, cuius est initium, *A. Cluentius Habitus.* Nihil enim hic de veneficio, sed de causis, quibus ei mater inimica sit, dicit. Illae quoque sunt pertinentes ad causam, sed 17
non ipsius causae, narrationes: vel exempli gratia, ut in Verrem de L. Domitio, qui pastorem, quod is aprum, quem ipsi muneri obtulerat, exceptum esse a se venabulo confessus esset, in crucem sustulit: vel discutiendi 18
alicuius extrinsecus criminis, ut pro Rabirio Postumo, *Nam ut ventum Alexandriam est, iudices, haec una ratio a rege proposita Postumo est servandae pecuniae, si curationem et quasi dispensationem regiam suscepisset*: vel augendi, ut describitur *iter Verris.* Ficta inte- 19

16. *Habitus*) Sic fere libri, nisi quod Camp. *Abitus*, quod propius abest a scriptura in Ciceronis codd. obtinente *Avitus.* Quintilianeos libros ad Ciceronianos immutari, in re incerta, non est necesse.

17. *Illae*) Guelf. cum solis Voss. 1, 3, Bern. (cf. ad praef. nostram p. 20 ed. nostr.) *Duae*, quod, retinens *Illae*, subiicit pronomini Aldus; male haud dubie. Nec opus Gesneri mutatione *Aliae. Sunt* accipe, non quidem solios copulae loco, sed pro eo, quod barbare hodie dicimus, *dantur.* Sic V, 13, 51, *Est et illud vitium.*

18. *Discutiendi*) Sic ex Alm. et Obr. (qui profecto hic sequebatur Argent. suum) Gesnerus. Accedit tertius testis locupletissimus Turic. Reliqui omnes *excutiendi.*

16. *A. Clu. Habitus*) Vid. Cic. pro Clu. c. 5. De cognomine vid. not. crit.

17. *Illae quoque*) «Illae quoque » narrationes, quae fiunt vel exem- » pli gr. vel disc. sunt pertinentes » etc.»

De L. Domitio) Verr. V, 3: *Obtulerat* mutandum censet Burm. in *obtulerant*, leni sane emendatione quia apud Ciceronem nulla sit mentio ipsius pastoris hoc munus offerentis.

18. *Pro Rab. Post.*) C. illius orationis 10. Crimen extrinsecus obiectum Rabirio versatur in vestitus mutatione, quum pallium pro toga sumpsisset.

Alexandriam est) Apud Ciceronem inseruntur haec duo vocabula: *ad Auletem.* Absunt a Q. libris, et potuit memoriter, ut saepe, referre locum.

Iter Verris) In Verr. I, 16 extr. et 17.

19. *Ficta — narratio*) Qua ratione *fictae* potuerint appellari hae *narrationes*, de Chrysogoni amicis

rim narratio introduci solet, vel ad concitandos, iudices, ut pro Roscio circa Chrysogonum, cuius paulo ante habui mentionem: vel ad resolvendos aliqua urbanitate, ut pro Cluentio circa fratres Cepasios: inter-

19. *Circa Chrys.*) Sic Turic. Guelf. Goth. (tac. Gesn.) cum Bodl. Bal. Andr. Obr. Nulla mentio Alm.; cf. §. 12; item mox hac ipsa. Reliqui *contra*. — *Resolvendos*) Sic Turic. quoque et Camp. cum iis quos habet Burm. *Solvendos* habet Guelf. etsi Voss. 3, *resolv.*; cf. ad §. 17. Rem dirimit VIII Proem. 12, ubi consentiunt omnes in hanc scripturam. Harles V. C. per errorem optimos codd. nostrae scripturae adciuit auctores.

Circa fratres) Ita Turic. Guelf. Goth. (tac. Gesn.) cum Alm. Obr. Vall. Voss. 1, Camp., quorum extremus paulo ante cum vulgo *contra*. Reliqui *contra*; cf. V, 13, 28; VI, 1, 41.

Interdum) Goth. cum Voss. 2, *interim*. Hoc loco vulgatam malim, certe et de Cepasiis, nequaquam assequor. Altero quidem loco VI, 1, 41: « circa Cepasios *fabula* dicitur, sed hoc ad vincendum, fictionem hic esse versatam, non sufficit. Neque « *fictas* alienarum personarum ora» tiones » VI, 1, 25 huc traxeris. Ibi enim vere aliquid fingitur, in narratione non item. Est praeterea huius ipsius capitis locus, *falsarum expositionum* mentionem habens, qui longe alia tractat, quam in quibus nunc versamur, quique etiam maiorem de veritate nostrae scripturae dubitationem mihi iniicit, §. 88. Pendet nostri loci explanatio et ipsa quoque constitutio ab alterius scriptura quae parum est explorata; lib. VI, 3, 39, utrum *salsa* legatur an *falsa* (cf. not. crit. V, 10, 87). Obtinet quidem posterior ratio apud recentiores ante Burmannum, sed bonis auctoribus defenditur ea quam Burm. restituit. Quae si vera est, ut suo loco exeutiemus, ne hic quidem *ficta* locum tueri potest. Subiit igitur reponere, *Faceta*, quod commendari eis, quae disputantur libro sexto l. c. mecum facile agnosces. (Lenitatem mutationis commendat *facti* pro *faceti* VI, 3, 20.) Vide mihi in primis §. 42, c. 3. Non me fugit, illam de Chrysogoni amicis discursantibus narrationem minus recte *facetam* videri appellatam, quum praesertim *concitandis* iudicibus inserviat. Si quis tamen per se ipsam considerare velit, aptum hoc ei vocabulum inveniet. Hoc quoque displicet, quod artis vocabulum h. l. requiritur, neque tamen alibi *facetam narrationem* sic dictam invenio. Quidquid autem huius difficultatis est, in eo magis acquiescendum puto, quam in vulgata omnium librorum scriptura; vid. mox ad hanc §. not. 7mam.

Paulo ante) §. 3.

Resolvendos) Cf. VIII, Prooem. 12, ubi eadem locutio. *Resolvi* dicuntur iudices sine reprehensione, quum *solvere* in hominibus noster fere usurpet de luxu et mollitie.

Circa fratres Cepasios) Cic. pro Clu. c. 20, 21.

Interdum) Adverbium non respicit ad superius *interim*, sed ter-

dum per digressionem decoris gratia, qualis rursus in Verrem de Proserpina, *In his quondam locis mater filiam quaesisse dicitur.* Quae omnia eo pertinent, ut appareat, non utique non narrare eum, qui negat, sed illud ipsum narrare, quod negat. Ne hoc quidem sim- 20
pliciter accipiendum, quod est a me positum, supervacuam esse narrationem rei, quam iudex noverit; quod sic intelligi volo, si non modo, factum quid sit,

ob rationem in not. ex. redditam. Neque raro noster probo vocabulo utitur pro suo *interim*, ut modo §. 14; cf. I, 1, 8.

Illud ipsum — quod neg.) Turic. i. i. — *q. quae neg.* (a sec. manu — *quodque neg.*) cum Alm. Haec unde turbata sint, apparet scriptura Campani: *illa ipsa narrare quae negat.* Hanc ego praestare credo, sed nusquam praeterea invenio. Nec opus est Turnebiana emendatione, quam satis leviter in textu posuit Capper. *non narrare.*

tiam causam inducit narrationis adhibendae post *vel*, *vel*.

Decoris gratia) Ad *decorem* conciliandum; ne forte quis corripiat penultimam, vel extremam literam abradendam censeat; cf. I, 8, 17, sed magis ad nostrum locum III, 8, 35; V, 11, 16; V, 12, 6; VI, 3, 20, multaque praeterea.

Rursus — Proserpina) In Verr. IV, 48, *rursus* spectat eo, quod tertio nunc ad partes vocat libros Verrinos; cf. §. 17, 18. Hanc quidem de errore Cereris, filiam quaerentis, narrationem recte dicat aliquis *fictam*, quo id quoque tendit quod IV, 3, 13 eadem memoratur, ubi agebatur modo de *expositione quarundam rerum gestarum vel etiam fabularum.* Ferri tamen potest et in hac *facetae* appellatio, quod vocabulum *decoris* esse ipse noster putat VI, 3, 20. Saltem quo modo fictio ulla potuerit versari in istis de Chrysogoni amicis et Cepasiis narrationibus nulla animi contentione exputo. Impudentissima profecto fuit vanitas ea mentiendi, quae ipsi iudices vidisse et audisse dicuntur a Cicerone.

In his — dicitur) Nullus, quod sciam, interpres animadvertit, haec ipsa verba apud Ciceronem non inveniri. Nisi igitur sunt antiquitus ascripta ab aliquo qui tractaret Codicem Qu. (sunt autem in omnibus, quos vidi, libris), ipse noster ea, fallente memoria, pro Ciceronianis attulisse putandus est; cf. §. 18. Attendenti apparet, structuram iis ita non indigere, ut etiam melius absint.

Illud ipsum — quod) Vid. not crit. Quo modo autem id ipsum, quod aliquis negat, possit narrari, hisce, quae adhuc tractavit, videmus exemplis: narrantur videlicet, unde falsa objici appareat. Est vero sententia, ex illis acribus et acutis (cf. II, 4, 31), in hisce verbis Quintiliani *narrare quod negat.*

20. *Simpliciter*) Ἁπλῶς, sine exceptione, ut recte Pithoeus. *Positum* vero est §. 5.

sciet : sed ita factum etiam, ut nobis expedit, opina-
21 bitur. Neque enim narratio in hoc reperta est, ut tantum cognoscat iudex, sed aliquanto magis, ut consentiat. Quare, etiamsi non erit docendus sed aliquo modo afficiendus, narrabimus cum praeparatione quadam, *Scire quidem eum in summam quid acti sit, tamen rationem quoque facti cuiusque cognoscere ne gravetur.*
22 Interim propter aliquem in consilium adhibitum nos repetere illa simulemus; interim, ut rei, quae ex adverso proponatur, iniquitatem omnes etiam circumstantes intelligant. In quo genere plurimis figuris erit varianda expositio, ad effugiendum taedium nota audientis, sicut: *Meministi*; et, *Fortasse supervacuum fuerit hic commorari; Sed quid ego diutius, quum tu optime*
23 *noris? Illud quale sit, tu scias;* et his similia. Alioqui, si apud iudicem, cui nota causa est, narratio semper videtur supervacua, potest videri non semper esse etiam

21. *Summam quid acti*) Hoc ut exquisitius assumpsi pro vulgato *summa quid actum* ex Turic. Guelf. Camp. Alm. Ad *quid acti* addicunt etiam Goth. et Obr. (cf. §. 128; VII, 1, 50) ad *summam* Voss. 1, Bern. De genitivo vid. Oudend. ad Suet. Aug. 44, 65.

22. *Quo genere plur.*) Turic. Camp. omittunt *genere* cum Alm. male. — *Taedium nota audientis*) Omittunt *nota* Colbertinus cod. Vall. Alm. Bad. aliique apud Burm. editi. Turic. non memoratur quidquam mutare a vulgata, quae a Gryphio inde obtinet. Iens. (tac. Gesn.) aliique ante Bad. 1. *quum sint nota audienti;* male. Equidem *nota* residere ex illa glossa existimo, quod fortasse ne in Turic. quidem sit.

Commorari) Camp. *commemorari* non quidem sine sensu.

Sit, tu scias; et) Camp. omittit *tu scias*, unde bona oritur structura: *quum tu optime noris illud, quale sit.*

21. *Aliquanto magis*) Cf. III, 8, 39.

22. *In consilium*) Iudicum intellige; cf. IV, 1, 21 not. crit.

Plurimis figuris) Ex hoc genere est Demosthenis locus, quamquam in probando positus, non in narrando: δέδοικα μὴ σφόδρα-ἀκριβῶς δεικνύναι πειρώμενος διενοχλῶ, πάλαι τοῦτο αὐτοὺς ὑμᾶς εἰδότας· ὅμως δ' οὖν ἔτι καὶ τόδε ἀκούσατε. De falsa leg. p. Reisk. 446 extr.

Tu scias) Subiunctivus alienus, nisi forte dicas potentialem esse; cf. not. crit.

Et his similia) Cf. I, 7, 17; p. 147 ed. nostr. ad not. crit.; it. hoc cap. §. 52.

ipsa actio necessaria. Alterum est, de quo frequentius 24
quaeritur, An sit utique narratio prooemio subiicienda;
quod qui opinantur, non possunt videri nulla ratione
ducti. Nam quum prooemium idcirco comparatum
sit, ut iudex ad rem accipiendam fiat conciliatior, do-
cilior, intentior; et probatio, nisi causa prius cognita,
non possit adhiberi: protinus iudex notitia rerum in-
struendus videtur. Sed hoc quoque interim mutat con- 25
ditio causarum; nisi forte Marcus Tullius in oratione
pulcherrima, quam pro Milone scriptam reliquit, male
distulisse narrationem videtur tribus praepositis quae-
stionibus: aut profuisset exponere, quomodo insidias
Miloni fecisset Clodius, si reum, qui a se hominem
occisum fateretur, defendi omnino fas non fuisset; aut
si iam praeiudicio senatus damnatus esset Milo; aut si
Cn. Pompeius, qui propter aliquam gratiam iudicium

23. *Ipsa actio*) Turic. *ipsa acti* cum Alm. sine sensu. Sed artae necessitudinis index error communis; cf. IV, 1, 17.

24. *Videri nulla*) Guelf. *vid. non nulla.* In hac ratione superius *non* ante *possunt* omitti debet; et habet sane maiorem gratiam eiusmodi locutio, cui valde similis IV, 1, 63.

Docilior, intentior) Inserunt vulgo *et*, quod omittunt Turic. Camp. cum Alm. et Obr.; cf. I, 11, 14; it. I, 10, 4, ad not. crit. ed. nostr. p. 170.

Protinus iudex notit.) Inserunt *iudex*, quod abest a vulgata, Turic. Guelf. Camp. Goth. Iens. (tac. Gesn.) cum edd. meis ante Basil. optimisque apud Burm. codd.

25. *Praepositis*) Guelf. *propositis*, non spernenda scriptura; cf. VII, 10, 12. — *Praeiudicio senatus*) Omittunt *senatus* Gibs. et Obr. ex prioris sphalmate nisi fallor.

Propter aliquam gratiam) Turic. *p. aliam gr.* cum Alm. Bern. Ad-

25. *Tribus — quaestionibus*) Recensentur mox hae quaestiones, de defendendo eo, qui hominem a se occisum fateatur; de praeiudicio senatus; de Pompeii mente. Quas quidem tractat Cic. a tertio inde capite ad octavi finem; cf. III, 6, 12.

Propter aliquam gratiam) Quid hisce verbis significetur, fateor me latere. Novimus praesidia armata in foro omnibusque fori templis collocata fuisse a Pompeio ad quietem iudicio praestandam, nec a scriptoribus proditur in cuiusquam hoc gratiam factum. Quamquam enim Velleius, Asconius, Plutarchus, Appianus, Dio Cassius longe infensiorem Miloni ostendunt Pompeium, quam

militibus armatis clauserat, tanquam adversus ei time-
26 retur. Ergo hae quoque quaestiones vim prooemii obtinebant, quum omnes iudicem praepararent. Sed pro

dicit et Guelf. sed et *praeter* dans pro *propter*. Camp. *p. alicuius gr.* In loci obscuritate subiit *causam* scribere pro *gratiam*, quae vocabula solent confundi a librariis, quamquam hoc adhuc ibi tantum est animadversum ubi praecedit genitivus et significatio est utriusque eadem; vid. Drakenb. ad Liv. XXXVI, 10, 13. Sic §. 128, Voss. 3, *invid. causa* ubi reliqui *i. gratia. propter aliam causam* dictum pro eo: *non quod adversus esset Miloni.* Nisi forte vetus est glossa omne hoc, quo facile carebamus.

Ei timeretur) Contorta et parum tersa oratio pro hisce in vulgata *existimaretur*, in quam vetustissimi quique consentiunt. Optime Ald nostrum dat, quod recepit Bad. Prope accedunt Guelf. Voss. 1, 3, dantes *aestimaretur* (cf. §. 17). Quoties enim pro hoc veteres libri: *extimaretur!* in quo latet vera scriptura.

26. *Obtinebant — praepararent*) Sic Turic. cum Alm. Reliqui *obtinebunt — praeparaverint.*

Sed pro Vareno) Sic codd. septem cum edd. Camp. Andr. aliisque apud Burm. Reliquis editis, qui pro *Vareno* habent *L. Murena*, addicere videntur quatuor: Alm. Ioann. Arg. Bern. Horum Alm. diserte hoc dare narratur, ceteri silentur. Quantopere abhorreat a reliqua Turic. et Alm. similitudine tam insignis diversitas scripturae, sponte apparet. Puto eum, qui aliam Alm. varietatem notare vellet, secure posuisse nomen *Murenae.* Versatur ea in hoc, quod *aliter* vulgo inseritur inter *Sed* et *pro*, quod abesse ab Alm. ostendi debebat. Neque est *aliter* in ullo MS. praeter Bal. et Voss. 2, unde excitant diserte, et Vall. quem dare narrat Bad. Sed loco motum: *quoque aliter postea.* Voss. 2, deserere suum Goth. vix est credibile. Ipsum autem quid sibi velit adverbium, non assequor. Iam *Murenam* pro *Vareno*, nonnisi a recenti manu inductum, ferri diutius nolui. Nihil est in oratione Mureuana, quod tantam mutationem flagitet, et quidni acquiescimus in eius orationis mentione, quae intercidit; quum praesertim alio transferendi criminis mox iniiciatur mentio, quod ipsum pro Vareno factum est a Cicerone (cf. nos ad IV, 1, 74)? Quod enim Voss. 1, 3, omne nomen proprium eximunt loco, haec dantes: *Sed reo quoque postea narrabit,* id ex errore natum

videri eum vult Cicero, tamen nullam disponendorum militum causam memorant, nisi turbas datas in testium interrogatione, ob quas Domitius quaesitor praesidium a Pompeio poposcerit; vide not. crit.

26. *Vim prooemii*) Possunt hae quaestiones videri etiamnum pertinere ad prooemium, quoniam id praestant, quod est prooemii. Quod si tenes, iam vel in ipsa Miloniana prooemio protinus subiicitur expositio.

Pro Vareno) Exemplo hoc destituimur quum interciderit oratio; cf. IV, 1, 74.

Vareno quoque postea narravit, quum obiecta diluit.
Quod fiet utiliter, quoties crimen non repellendum tan-
tum, sed etiam transferendum erit, ut, his prius de-
fensis, velut initium, sit alium culpandi narratio: ut
in armorum ratione antiquior cavendi, quam ictum
inferendi, cura est. Erunt quaedam causae (neque id 27
raro) crimine quidem, de quo cognitio est, faciles ad

arbitror, quamquam Pithoeus etiam non inspecto hoc MS. tale quid coniecit, ut fieret generale praeceptum pro exemplo. Eo traxeris Turic. quoque auctoritatem dantis item *narrabit* pro *narravit*, tralatitio librariorum vitio *b* pro *v*. Peccatum in Vossianis a conferente videri potest, cum Guelf., fere geminus illis, haec praeferat: *Sed pro Vareno reo quoque*. Hi autem tres si talem scripturam habent, trahunt ipsum quoque Bern. quartum pro *Vareno* testem. Supervacuá vox *reo* in aliquot etiam edd. comparet. Ceterum *quoque* ante *postea* revocavi auctoribus codd. meis, Camp. aliisque multis vett. libb. Vulgo enim *post qu*.

Quoties — ut) Turic. Guelf. Goth. (tac. Gesn.) Camp. *qu. non repellendum* (sic Turic. ceteri etiam peius *repetendum*) *ut*, cum plurimis apud Burm. MSS. Possunt tamen, quae sententia flagitat, satis firmata videri codd. Britannicis et Arg. qui habent ea profecto.

Alium culp.) Accedit Alm. suo Turic. *alium* dans quod recentiorum primus Gesn. recepit pro *aliud* plerorumque. Sed *alium* et post Iens. edd. meae ante Basil. omnes. Camp. *aliud*.

Ictum inferendi) Guelf. *feriendi ictum*.

27. *Crimine*) Sic Turic. Camp. Goth. Voss. 2, Alm. Vall. nisi forte, ut suspicatur Bad., correctum ex *crimini*. Vulgo *crimini*.

Cognitio est) Hoc e codd. unus si rectum vidi Guelf. Nam Turic. et Alm. falsum vero admiscent, dantes haec: *de quo cognitio est cognitum est fac*. Reliqui quidem codd. plerique (nam Britannici silentur) *cognitum est*. Camp. *est cognitum*. Nostrum reposuit coniectura Regius. A Gryphio inde in meis est.

Fac. ad diluendum) Sic Turic. Guelf. Goth. Vall. Camp. cum meis ante Stoër. excepta Basil. Haec prima, quod Stoërius et posteriores retinuerunt *fac. diluendo*. Silentur quidem apud Burm. aliquot codd. quos

Postea narravit, quum) Sponte succurrit, quod Capper. monet, legendum videri *postea quam*. Liber quidem vetus nullus ita. Etsi autem *postea — quum* non raro legitur apud scriptores, hinc alienum est, quia nihil antecedit quo referatur *postea*; qualis ratio est in praecepto Catonis, quod offert Tursell. p. 684. *Postea*, *ubi incipiet fervere*. *Posteaquam*, ita discerpi solitum ab optimis quibusque scriptoribus, poterat fraudi esse librario, ut saepe fuit profecto.

Non repellendum — transferendum erit) Id factum est in causa Vareni; cf. VII, 2, 10.

27. *Neque id raro*) Neutrum pronominis genus ad rem spectat. Si-

diluendum, sed multis anteactae vitae flagitiis et gravibus oneratae: quae prius amolienda sunt, ut propitius iudex defensionem ipsius negotii, cuius propria quaestio est, audiat: ut, si defendendus sit M. Coelius, nonne optime patronus occurrat prius *conviciis luxuriae, petulantiae, impudicitiae,* quam *veneficii*? in quibus solis omnis Ci-

dicas habere *diluendo*. Equidem non credo. Habet sane speciem elegantiae *crimini — faciles diluendo*. Sed gemino alibi exemplo careo, neque ipsa logica magnopere probat hanc locutionem. Quam recepi optimorum certe librorum auctoritate se tuetur, et, quamquam contortam esse non diffiteor, sententia elicitur probabilis, non ringente logica.

Gravibus oneratae) Sic Turic. Guelf. Goth. Camp. cum Alm. et Voss. 1, 2, 3. Edd. fere inserunt *criminibus* quod, quam sit inelegans, sponte apparet.

Amolienda) Turic. *amovenda* cum Guelf. Camp. Alm. Colb. Bern. et edd. ante Stoërium meis omnibus. Nisi tamen plane dormitavit Gibs., praeter Goth. Voss. 2 et 1 (hic dat *admolienda*, 3 autem *ad movenda*) etiam Britannici et Andr., vindices sunt receptae, quam quidem Regius coniectura praetulit, ipsa exquisitioris vocabuli laude commendandam. Burm. recte confert V, 13, 11.

Defend. sit) Sic malui scribere cum Turic. Alm. Camp. Obr. quam quod reliqui dant, *def. est*; cf. IV, 1, 28; item IV, 5, 4.

Impud. quam venef.) Goth. omittit *quam*, cum Voss. 1, 2, 3, Bern. Nisi tamen dormitavi, Guelf. tuetur *quam*, quod si abest, longe alia fit omnis Coelitanae causae conditio; nec talis, cuiusmodi eam cognovimus ex oratione Ciceronis. Reliqui mei omnes retinent *quam*. — *Veneficii*) Iens. (tac. Gesn.) *veneficiis* cum meis ab ipso inde ad Basil. excepto Aldo.

Omnis) Turic. *omnibus* cum Camp. et Alm.

milis forma V, 11, 3. Non igitur necessaria emendatio quae in Bas. margine proponitur: *neque hae rarae;* cf. I, 10, 35, item hic §. 3.

Quam veneficii) Regius in suo libro inveniebat *veneficiis*, pro quo coniecit *veneficii*, quod nunc legitur in plerisque libris et sane auctores videtur habere omnes Codd., quum edd. vett. multae retineant dativum pluralis. Sed alienum dicas *veneficii convicia* appellari, quum hoc «*ipsum* » *sit negotium*,» in causa Coeliana, «cuius propria quaestio est.» Et ipse Cicero, in oratione, haec de pudicitia diserte «non crimina» appellat «sed voces maledictaque;» c. 3. *Aliud est maledicere, aliud accusare;* ibid. *maledictio — si petulantius iactatur, convicium;* ibid. *Adulter, impudicus — convicium; est, non accusatio*, c. 13. Neque tamen *veneficiis*, etsi defendere conatur Badius, aptum. Inconcinnum enim *conviciis luxuriae* occurrere, et *veneficiis* (ipsis) occorrere. Excidisse dicas *crimini* vel *accusationi*.

In quibus solis — oratio) *Solis* eo

ceronis versatur oratio: deinde tum narret *de bonis Pallae, totamque de vi* explicet *causam*, quae est ipsius actione defensa? Sed nos ducit scholarum consuetudo, 28
in quibus certa quaedam ponuntur, quae *themata* dicimus, praeter quae nihil est diluendum. Ideoque *narratio* prooemio semper subiungitur. Inde libertas declamatoribus, ut etiam secundo partis suae loco narrare videantur. Nam quum pro petitore dicunt, et exposi- 29
tione, tanquam priores agant, uti solent; et contradi-

Pallae totamque de vi) Hanc quam primus Borm. dedit scripturam habes ipsam in Camp., nisi quod *dein* est pro *de vi*, inevitabili paene errore, qui, post modo positum *deinde*, diu debebat corrigi ab eo, qui aliquem nasum haberet. Turic. ipsum verum dat, sed a sec. manu pro *Pallae totamque* hoc; *paullatimque*. Goth. plane conspirat cum Camp. *Pallae* habet Guelf. sed mox, pro *totamque*, *paulatimque*.

29. *Priores*) Sic Turic. et Camp. cum Colbert. cod. (non Alm.) Goth. Voss. 2, et edd. meis ante Basil. Reliquae *prius*.

dicit, ut significet narratione omnem Ciceronis orationem caruisse. Et ita res se habet. *In quibus* autem tam ad *convicia* illa spectat, quam ad *veneficii* crimen. Neque enim negare voluit Qu. quidquam praeter *veneficium* a Cicerone tractatum esse, ut videbatur Capperonnerio.

Deinde tum) Hanc particularum geminationem, non sane elegantem, si per se spectes, adhuc in uno praeterea Varronis exemplo cognovi, quod affert Tursell. p. 207.

De bonis Pallae) Cf. Cic. pro Coel. c. 10. Nihil praeterea nobis cognitum de ista re.

De vi) In occidendo legato Alexandrinorum Dione; cf. l. c. et c. 21, 22.

Ipsius actione) Nam se ipse quoque defendit Coelius in hac causa; cf. XI, 1, 51; item Suet. de clar. rhett. c. 2.

28. *Certa—themata*) Cf. IV, 1, 4.

Secundo — narrare videantur) *Dicendi locus*, quem operosius et perperam interpretati sunt VV. DD., nihil aliud est, nisi ordo orandi, qui unicuique patrono assignatur. Neque enim certum erat et definitum in foro, ut accusator prius diceret, responderet defensor; cf. VII, 1, 37. Dicebat igitur secundo loco, cuicumque alterius orationi respondere mandatum erat, sive is petebat, sive defendebat. Iam in scholis quidem eiusmodi ordo erat nullus, ubi nunquam respondebatur; V, 13, 50; VII, 1, 38. Hinc, ut et ex iis, quae mox subiiciuntur, intelligimus, quare *videantur* modo *narrare*, non re vera *narrent*, *secundo loco* declamatores. De *priore* et *secundo* loco cf. §. 5.

29. *Contradictione*) Sua adversus ea, quae ab altera parte dicta sunt. *Respondeant* vides hic placo esse pro eo: secundo loco dicant. Aliter *contradictionem* vide III, 8, 27.

ctione, tanquam respondeant: idque fit recte. Nam quum sit *declamatio forensium actionum meditatio*, cur non in utrumque protinus locum exerceat? Cuius rationis ignari, ex more, cui assuerunt, nihil in foro putant esse mutandum. Sed in scholasticis quoque
30 nonnunquam evenit, ut pro narratione sit propositio.

Idque fit recte) Sic Turic. et Camp. cum Bodl. Alm. et edd. mearum solis Bad. et Capper. Reliqui libri *idque fit non recte* codd. et edd. ante Stoërium; ab hoc inde *id quod fit non recte*, peius etiam propter *id quod*, et hoc retinuit Capper.; cf. de hoc III, 6, 1. Negationem rectissime proscripsit de coniectura Regius, quem sequendum esse recentiorum quidem solus vidit Capperonnerius. Rem dirimit locus geminus V, 13, 50. *Non* insertum an omissum quum ingens faciat momentum, iuvat apponere exempla aliquot huius particulae in nostro scriptore a librariis turbatae: I, 10, 14; III, 4, 14; III, 5, 10; IV, 2, 128; V, 13, 36; VIII, 2, 19; X, 1, 96; X, 7, 32; XI, 1, 53; XI, 3, 61, 76, 179; XII, 1, 40 bis; XII, 10, 46. Prudentissimum est decretum Galeni (commentar. II, in libr. sec. de morbis vulgg. pag. 471, tom. V) *εἰ δ' ἐξέσται προστιθέναι τοῖς καταφατικῶς εἰρημένοις ἀποφάσεις, ἅπαν οὕτω τις διαφθερεῖ δόγμα, καὶ γνώμην οὐδεμίαν φυλάξει τῶν παλαιῶν βεβαίαν.* Hunc locum debeo Villoisono in prolegg.; cf. Drakenb. ad Liv. XXI, 10, 1. Interpp. ad Plin. Epist. I, 8, 14; item nos ad VI, 2, 11. — *Non in utrumque*) Sic Turic. Guelf. cum Alm. Voss. 1, 3, Bern. et Capper. solo; cf. V, 13, 50. Reliqui om. *in*. — Debebat poni locus ex Declamm. ed. Bip. pag. 304, vol. IV: *Iure facinus illud — ut narremus in iisdem declamationibus et contradictiones ponamus etiam a petitore.* Vbi haec est Aerodii nota: «Neque hic locus absque illo restitui in In- « stitutio. Lib. IV, cap. 2, neque illa absque hoc facile intelligi potest. « Ait enim eum morem esse declamatoribus, ut statim post exordium « narrationem subiungant. *Inde his etiam alia libertas, ut in eadem « declamatione primum suo, secundo quasi partis suae loco narrare vi- « deantur.* — *Neque id fit non recte.* Ita enim lego. Redit eodem du- « plex negatio et, quam nos in textu tenemus, simplex affirmatio.» — *Assuerunt*) Turic. *adsuerunt*; Camp. *affuerunt*; Alm. *assuerunt*, et sic editi mei ante Ald. Reliqui *assueverunt*; cf. V, 11, 22, et Oudend. ad Sueton. Caes. 73 extr., Aug. 98.

Idque fit — exerceat) Cf. V, 13, 45—50.

30. *In scholasticis*) *Scholastica* substantive dicitur; vid. Senec. patr. p. 63: *Hoc vero alterum nomen Graecum quidem est, sed in Latinum ita translatum, ut pro Latino sit, Scholastica. Controversia multo recentius, sicut ipsa declamatio.* Aliis nostri locis additur substantivum ut §. 92, 97; XI, 1, 82. In loco VII, 1, 57 dubia scriptura.

Propositio) §. 4.

Nam quid exponet, quae zelotypum malae tractactionis accusat? aut qui Cynicum apud censores reum de moribus facit? quum totum crimen uno verbo in qualibet actionis parte posito satis indicetur. Sed haec hactenus. Nunc, quae sit narrandi ratio, subiungam. *Narratio* 31
est rei factae, aut ut factae, utilis ad persuadendum expositio; vel (ut Apollodorus finit) *oratio docens auditorem, quid in controversia sit.* Eam plerique scriptores, maxime qui sunt ab Isocrate, volunt esse *lucidam, brevem, verisimilem.* Neque enim refert, an pro *lucida* perspicuam, pro *verisimili* probabilem credibilemve dicamus. Eadem nobis placet divisio; quamquam et 32

30. *Quae zelot.*) Sic Turic. Guelf. Bern. Goth. Iens. (tac. Gesn.) et omnes meae ante Leid. Vulgo *qui zelot.* Turbatum est aliquid in Camp. quae pro hisce receptis *quid exponet qui zelot.* dat: *quae exponet zelot.* Vxorem, cuius nomine agitur, intelligi recte monet Gesn.

31. *Aut ut factae*) Ita Turic. et Camp. cum Vall. Goth. Voss. 2, Bad. Obr. Capper. Gesn. Reliqui, ut et Guelf., *a. non f.* — *Maxime qui*) Turic. Guelf. Camp. *maximeque qui.*

Neque en.) Sic Turic. Guelf. Camp. Reliqui *Nec en.*; cf. §. 13.

Cynicum — reum — facit) Vide, inter Declamationes Quintilianeas a Pithoeo editas, 283 inscriptam: *Cynicus diserti filius.* Ad hanc Aerodius haec ipsa nostri verba affert. Huc in primis pertinent ex ista controversia: *Ceteros — quos abdicant patres, sine narratione culpae abdicare non possunt: in hoc filio* (Cynico, quem propterea quod huius sectae est, abdicat pater), *satis est ad odium, habitum ostendere.*

Qualibet — parte) Non proprie in narratione.

31. *Narratio — expositio*) Pervulgata apud veteres definitio; cf. Cornif. ad Herenn. Cic. de Inv. Theonem in Progymn. Hermogen. in Progymn. Aphthon. in Prog. Ad Ciceronis Rhetoricos I, 19 haec commentatur Marius Victorinus: *Gestarum rerum expositio est, negotiorum civilium, et historiarum. Vt gestarum rerum expositio est, comoediarum, fabularum, et themntum, quae in auditorio dicuntur*, vid. Rhetoras Pithoeanos.

Qui sunt ab Isocrate) *Ab aliquo* esse dicuntur, qui hunc ducem sectantur, qui ab eo praecepta accipiunt. Recte confert Burmannus Cic. pro Mur. c. 30, *Nostri illi a Platone et Aristotele, moderati homines et temperati.* Id. Tuscul. disp. II, 3, *qui sunt ab ea disciplina.* De Finibus IV, 3, *Zeno et ab eo qui sunt* quem locum male sollicitat Ernestus. Convenit Graecorum locutio οἱ ἀπὸ τῆς στοᾶς, οἱ ἀπὸ τοῦ περιπάτου.

Aristoteles ab Isocrate parte in una dissenserit, praeceptum brevitatis irridens, tanquam necesse sit, longam aut brevem esse expositionem, nec liceat ire per medium. Theodorei quoque solam relinquunt ultimam partem, quia nec breviter utique, nec dilucide semper
33 sit utile exponere. Quo diligentius distinguenda sunt singula, ut, quid quoque loco prosit, ostendam. Narratio est aut tota pro nobis, aut tota pro adversariis, aut mixta ex utrisque. Si erit tota pro nobis, contenti simus his tribus partibus, per quas efficitur, quo iudex
34 facilius *intelligat*, *meminerit*, *credat*. Nec quisquam reprehensione dignum putet, quod proposuerim eam, quae sit tota pro nobis, debere esse verisimilem, quum vera sit. Sunt enim plurima vera quidem, sed parum credibilia, sicut falsa quoque frequenter verisimilia. Quare non minus laborandum est, ut iudex, quae vere dicimus, quam, quae fingimus, credat. Sunt quidem hae, quas supra retuli, virtutes aliarum quoque partium.

32. *Praecept. — tanq.*) Turic. *praec. veritatis irr. inserens tamq.* cum Camp. et multis codd. inserentibus praepostere illud *inserens*. — *Brevem esse exp.*) Turic. omittit *esse* cum Guelf. Camp. et edd. meis ante Badium. Accedunt plurimi codd. Inter *brevem* et *expos.* facillime excidebat *esse*, quod hoc loco est necessarium.

33. *Adversariis*) Sic Turic. Camp. Guelf. Goth. Iens. (tac. Gesn.) cum plerisque codd. et edd. meis ante Gryph. Hic primus *adversario* ut reliqui.

His tribus) Sic Turic. Guelf. Camp. Reliqui *iis tr.*; cf. III, 8, 32; item hic §. 132.

34. *Vere dic.*) Sic Turic. Guelf. cum Alm. Voss. 3, Bern. Reliqui *vera d.*

Aristoteles — parte in una) In una harum, quas modo proposuit, partium; ne forte quis putet, significari rarum Aristotelis ab Isocrate dissensum.

32. *Praeceptum — irridens*) Aristot. Rhet. III, 16, 4. Hic Isocratem irrideri ab Aristotele satis est probabile, quod quidem se didicisse e Quintiliano fatetur is, qui nostro non magnopere favet, Victorius in Rhet. Arist. p. 719. Negat Aristoteles τὸ εὖ fieri τῷ συντόμως, ἀλλὰ τῷ μετρίως. Hoc potuit sumere e Platonis loco Phaedr. p. 267 b.

34. *Falsa — verisimilia*) Cf. I, 10, 39. Exemplum huiusmodi proponit Plato Phaedr. p. 273 b.

Nam et per totam actionem vitanda est obscuritas, et
modus ubique custodiendus, et credibilia esse oportet
omnia, quae dicuntur. Maxime tamen haec in ea parte
custodienda sunt, quae prima iudicem docet: in qua
si acciderit, ut aut non intelligat, aut non meminerit,
aut non credat, frustra in reliquis laborabimus. Erit 36
autem *narratio aperta* atque *dilucida*, si fuerit primum
exposita verbis propriis et significantibus, et non sor-
didis quidem, non tamen exquisitis, et ab usu remotis;
tum distincta rebus, personis, temporibus, locis, causis,
ipsa etiam pronuntiatione in hoc accommodata, ut iudex,
quae dicuntur, quam facillime accipiat. Quae quidem 37
virtus negligitur a plurimis, qui ad clamorem dispositae,
vel etiam forte circumfusae, multitudinis compositi,
non ferunt illud intentionis silentium: nec sibi diserti

36. *Narrat. aperta*) Sic Turic. Guelf. Camp. Goth. Iens. (tac. Gesn.) cum edd. ante Gryph. qui primus *aperta narr.* in quo affectationis aliquid hic quidem supervacuae. Tur. et Camp. *ac* pro *atque*, quod ipsum malim. Sed non est tanti.

37. *Ferunt*) Turic. *fecerunt* (pro quo nostrum coniectura reposuit Regius) cum Iens. (tac. Gesn.) aliisque ante Ald. Narrat Badius Vall. praeferre *ferunt*, et sic mei duo.

35. *Custodiendus — custodienda*) Displicet tam exiguo intervallo repetitum verbum, in quo tamen nulla de veritate scripturae est dubitatio; cf. in eadem reprehensione mox §. 37, *dispositae — compositi.*

36. *Significantibus*) Cf. III, 6, 65.

37. *Ad clamorem dispositae*) *Clamorem* esse plaudentium recte monet Gesnerus, et nostri aliorumque locis convincit; cf. II, 2, 12 (*fragorem* quoque appellat noster VIII, 3, 3,) item Plinii Epist. II, 14, 6; IV, 5, 1; IV, 19, 3; IX, 13, 8; Tacit Hist. III, 83; Cic. de Orat. I, 33; Orat. c. 30; pro Sextio c. 56; ad Quint. fratr. III, 1, p. Ern. 1103; Brut. c. 95. Apposite ad nostrum de *silentio*, quod non ferant, locum, Burmannus laudat Plin. Epist. II, 10, 7: *quae admiratio te, qui clamor, quod etiam silentium, maneat. Quo ego, quum dico vel recito, non minus quam clamore delector; sit modo silentium acre et intentum et cupidum ulteriora audiendi*; cf. Cic. Brut. c. 22, *silentio* sine plausu. *Dispositam multitudinem* intellige de subornatis et conductitiis laudatoribus orantium, quales perstringit Plinius Ep. II, 14, citante item Gesnero. Quod subiungitur *forte circumfusae multitudinis* mentio, in eo est anticlimax, qua significatur, ne ei quidem laudi, quae petatur a

videntur, nisi omnia tumultu ac vociferatione concusserint: rem indicare, sermonis quotidiani, et in quemcumque etiam indoctorum cadentis, existimant: quum interim, quod tanquam facile contemnunt, nescias,
38 praestare minus velint, an possint. Neque enim aliud in eloquentia, cuncta experti, difficilius reperient, quam id, quod se dicturos fuisse omnes putant, postquam audierunt: quia non bona iudicant esse illa, sed vera. Tum autem optime dicit orator, quum videtur
39 vera dicere. At nunc, velut campum nacti expositionis hic potissimum et vocem flectunt, et cervicem reponunt, et brachium in latus iactant, totoque et rerum et verborum et compositionis genere lasciviunt: deinde (quod sit monstro simile) placet actio, causa non intelligitur. Verum haec omittamus, ne minus gratiae, praecipiendo recta,
40 quam offensae, reprehendendo prava, mereamur. *Brevis* erit *narratio* ante omnia, si inde coeperimus rem exponere, unde ad iudicem pertinet; deinde, si nihil extra causam dixerimus; tum etiam, si reciderimus omnia, quibus sublatis, nec cognitioni quidquam, nec utilitati detra-

Indoctorum) Sic Turic. cum Alm. Iens. (tac. Gesn.) et meis ante Gryph. Reliqui, ut et Camp. Vall. (ref. Badio), *indoctiorum*. Positivus hic comparativo robustior videtur. Non qui inter doctos minus est eruditus, sed qui plane rudis est, videtur posse fundere talem orationem.

38. *Vera dicere*) Turic. *vere d.* cum Alm. solo. Alioqui vel hic praeferam, ob id quod antecedit *optime*; cf. 34.

39. *Deinde, quod*) Guelf. *d. idque*. Edd. a Basil. ante Obr. *d. id quod*, quae scriptura latet in Guelf. Nec displiceat; cf. III, 6, 1.

fortuitis plausoribus, etsi minus turpi quam sit illa pretio redepmta, multum tribui debere ab oratore.

39. *Cervicem reponunt*) Dum sibi placent. Sic. Cic. Verr. III, 19: *tamenne putamus patronum tuum in hoc crimine cerviculam iactaturum et populo se ac coronae daturum?*

Minus gratiae — quam offensae — mereamur) Videtur aequales describere, qui hoc genere peccarent. *Mereri* attende dictum pro *consequendo*; cf. § 77, 125; V, 1, 1; VI, 1, 45; item Dial. de oratoribus c. 9, *indulgentiam — mereri*, Plin. Epist. I, 8, 14 et passim.

40. *Ante omnia*) Cf. §. 4.

hatur. Solet enim esse quaedam partium brevitas, 41
quae longam tamen efficit summam. *In portum veni, navim prospexi, quanti veheret interrogavi, de pretio convenit, conscendi, sublatae sunt ancorae, solvimus oram, profecti sumus.* Nihil horum dici celerius potest, sed sufficit dicere, *E portu navigavi.* Et, quoties exitus rei satis ostendit priora, debemus hoc esse contenti,
quo reliqua intelliguntur. Quare, quum dicere liceat, 42
Est mihi filius iuvenis, omnia illa supervacua, *Cupidus ego liberorum uxorem duxi, natum sustuli, filium educavi, in adolescentiam perduxi.* Ideoque Graecorum aliqui aliud circumcisam expositionem, id est σύντομον, aliud brevem putaverunt: quod illa supervacuis careret,
haec posset aliquid ex necessariis desiderare. Nos au- 43

41. *Convenit*) Sic et Turic. et Goth. cum Ioann. et Bodl. Reliqui *fere conveni* ut et Goelf. et Camp.

Profecti) Sic Turic. Camp. Guelf. Goth. (tac. Gesn.) cum Badio e Vall. item Alm. Reliqui *provecti*, pro quo nostrum coniecit Regius. Frustra obloquitur Burm. Opus est pervulgato vocabulo, quo magis appareat rem quotidianam narrari. Exempla, quibus utitur Burm., aut sunt poëtica, aut habent necessitatem aliquam verbi nautici usurpandi. Hic ne exitum quidem habere videatur ista tam verbosa brevitas, si *provecti* modo essent, non *profecti*; cf. VI, 3, 9. Neque mihi persuadet Burm. hunc locum e scriptore aliquo desumptum esse a Qu. Finxit haud dubie, ut mox de filio suscipiendo.

41. *Solvimus oram*) Cf. Epistol. ad Tryph. §. 3.

42. *Circumcisam—brevem*) Vtramque Graeci isti in virtute posuerunt; *brevem* tamen illam solam appellarunt, quae aliquid cogitandum relinqueret auditori, necessarium quidem, sed facile ex reliquorum coniectura assequendum. Sic locutionis rationem reddere videor, per se quidem non satis apertae: *potest narratio brevis aliquid ex necessariis desiderare*, h. e. siue vitio omittit aliquid ex necessariis. Miror in hoc loco ad latinam vocem *brevem*, nullam subiectam esse Graecam, ut modo in σύντομον factum; neque dicam tamen quo potissimum vocabulo usurus fuerit. Βραχυλογίαν obversatam ei putat Ernestus in Lex. Rhetorico Graeco p. 60, sed opus est adiectivo ad *narrationem* accommodato. βραχεῖαν, βραχυλόγον διήγησιν hac maxime potestate, quae συντόμῳ opponeretur, nondum inveni apud Rhetoras Graecos. Σύντομον plane cum Quintiliano eandem constituit Anaximenes in Rhet. ad Alex. loco ab Ernesto allato, qui est c. 30, §. 6, p. 120 Buhl.

tem brevitatem in hoc ponimus, non ut minus, sed ne
plus dicatur, quam oporteat. Nam iterationes quidem,
et *ταυτολογίας*, et *περισσολογίας*, quas in narratione vitandas
quidam scriptores Artium tradiderunt, transeo; sunt
enim haec vitia non tantum brevitatis gratia refugienda.
44 Non minus autem cavenda erit, quae nimium corripien-
tes omnia sequitur, obscuritas: satiusque est aliquid
narrationi superesse, quam deesse. Nam supervacua
cum taedio dicuntur, necessaria cum periculo subtra-
45 huntur. Quare vitanda est etiam illa Sallustiana
(quamquam in ipso virtutis locum obtinet) brevitas,
et abruptum sermonis genus: quod otiosum fortasse
lectorem minus fallit, audientem transvolat, nec,
dum repetatur, exspectat: quum praesertim lector non
fere sit, nisi eruditus; iudicem rura plerumque in de-
curias mittant, de eo pronuntiaturum, quod intellexe-
rit: ut fortasse ubique, in narratione tamen praecipue,
media haec tenenda sit via dicendi, *quantum opus ést*,
46 *quantum satis est*. *Quantum opus est* autem non ita

43. *Refugienda*) Camp. *fugienda* cum cdd. meis ante Stoër. et Goth. Nostram tenent Turic. Guelf. cum Alm. Eadem structura IV, 5, 6, *refugienda — distinctio*; item Cic. pro Caecina cap. 8.

45. *Vitanda est etiam*) Sic Turic. et Camp. Reliqui *est* omittunt; quod contortum h. l. et a docendi simplicitate alienum videtur. — *Fallit*) Guelf. *fallat* cum Goth. et cdd. meis ante Stoër. excepta tamen Camp. Receptam quum boni auctoris vindicent acquiescere in ea malui, quamvis blandiretur coniunctivus. — *Vbique*) Turic. *ubicumque* cum Alm. Goth. Camp. Hoc quare restituerit Obr. quaeri potest, nisi forte magis ex huiusce aevi latinitate esse credidit.

Satis est) Turic. et Camp. *sat est*. Placet, in proverbiali locutione; cf. V, 13, 14.

45. *Nec — exspectat*) Similis Ciceronis locutio; cf. V, 14, 17.

Eruditus) Cf. dicta ad I, 5, 25; opponuntur *eruditi* et *qui iudicabant* §. 86.

In decurias) Iudicum decurias, quas quatuor constituit Augustus, quibusque quintam addidit Caligula. Singulae harum mille et pluribus constabant iudicibus, qui quum agros quisque suos plerumque colerent, nec nisi ad iudicandum in urbem commearent, horridiores et illiterati fere erant. Decuriae sunt iudiciorum pu-

solum accipi volo, quantum ad indicandum sufficit: quia non inornata debet esse brevitas, alioqui sit indocta; nam et fallit voluptas, et minus longa, quae delectant, videntur: ut amoenum ac molle iter, etiamsi est spatii amplioris, minus fatigat, quam durum aridumque compendium. Neque enim mihi unquam tanta fuerit 47
cura brevitatis, ut non ea, quae credibilem faciunt expositionem, inseri velim. Simplex enim et undique praecisa, non tam *narratio* vocari potest, quam *confessio*. Sunt porro multae conditione ipsa rei longae narrationes, quibus extrema (ut praecepi) prooemii parte ad intentionem praeparandus est iudex: deinde curandum, ut omni arte vel ex spatio eius detrahamus aliquid, vel ex taedio. Vt minus longa sit, efficiemus, 48

46. *Indicandum*) Sic Turic. cum Guelf. Goth. Iens. (tac. Gesn.) et edd. meis ante Badium. Reliqui *iudicandum* excepto Capper. qui bene restituit vetustissimam scripturam.

Quia non inorn.) Turic. et Camp. *qu. et n. i.* cum Alm. Non male. — *Aridumque*) Sic Turic. Guelf. Camp. cum Bal. Alm. Voss. 1, 3, Bern. Reliqui *arduumque*. Et auctoritas librorum et praestantia scripturae mutationem receptae imperarunt, *molle* — *durum*, *amoenum* — *aridum*.

47. *Neque en.*) Sic Turic. Guelf. Camp. Reliqui *Nec en.*; cf. §. 31. — *Confessio*) Sic Turic. (a pr. manu, a sec. *confusio*) Guelf. cum Voss. 1, 3. Reliqui *confusio*. Videor iustam rationem reddidisse scripturae quam praetuli. Recentiori librario oportebat illam displicere. *Confusio*, sic dictum pro concreto quod aiunt h. e. confusa oratione, redolet novitium sermonem.

blicorum, privatorum consilia centumviralia.

47. *Confessio*) Sicut ea, quae confitemur, coacti plerumque, quam paucissimis verbis efferimus, ut cito defungamur, ita omnis nimia brevitas potest videri oratio expressa invito. Quidquid dices, sive accusabis, sive defendes, si narratio tua nimis erit correpta, videberis maluisse non loqui, et quae dixeris coactus quasi et cum metu *confitentis* protulisse; habebis speciem *confitentis* rei, vel etiam testis; cf. §. 109: *Neque enim narrandum est tanquam testi, sed tanquam patrono*.

Vt praecepi) IV, 1, 79, *quibus* praestabit accipere casu sexto, ut *in* praepositio intelligatur; nam si *dativum* agnoscas, inest scabrities, quod mox infertur *ad intentionem*, quo pertinet *praeparandus*, magis quam ad *quibus* tertio casu.

quae poterimus, differendo, non tamen sine mentione eorum, quae differemus: *Quas causas occidendi habuerit, quos assumpserit conscios, quemadmodum dispo-*
49 *suerit insidias, probationis loco dicam.* Quaedam vero ex ordine praetermittenda, quale est apud Ciceronem, *Moritur Fulcinius: multa enim, quae sunt in re, quia remota sunt a causa, praetermittam.* At partitio taedium levat: *Dicam, quae acta sint ante ipsum rei contractum;*
50 *dicam, quae in re ipsa; dicam, quae postea.* Ita tres potius modicae narrationes videbuntur, quam una longa. Interim expediet expositiones brevi interfatione distinguere: *Audistis, quae ante acta sunt; accipite nunc, quae insequuntur.* Reficietur enim iudex priorum fine,
51 et se velut ad novum rursus initium praeparabit. Si tamen, adhibitis quoque his artibus, in longum exierit ordo rerum, erit non inutilis in extrema parte commonitio; quod Cicero etiam in brevi narratione facit: *Adhuc, Caesar, Q. Ligarius omni culpa caret; domo est egressus non modo nullum ad bellum, sed ne ad mi-*

49. *At partit.*) Turic. et Camp. *et part.* cum Obr. Accedit Guelf. dans *Ac.* Mihi recepta potior. Inest oppositio ad haec, *ut minus longa* §. 48; cf. §. 47, *spatio — taedio*, vide §. 75.

50. *Interfatione*) Turic. *interfectione* cum Alm. Bodl. Bal. nisi quod hi sine errore *intersectione*; sed non erat qood hoc revocaret Obr., ieiunum et elumbe, ante verbum *distinguere*; cf. V, 7, 26, geminum nostro vocabulom *brevis interlocutio.* Nostrum ipsum est apud Ciceronem.

51. *Quoque his*) Hoc ordine Toric. Guelf. Goth. Iens. (tac. Gesn.) et edd. meae ante Stoër. exceptis Camp. et Basil. Reliqui *his quoque.* *Quoque* ad *adhibitis* spectat, non ad *his.*

49. *Apud Ciceronem*) Pro Caecina c. 4.

Contractum) Omne negotium dicitur *contrahi*, quum initur, et sic *contractus* dictus est pro initio. Sic per glossam apud Livium in aliquot Mss. *coeptum* pro *contractum*; vid. Drakenb. ad V, 37, 3. Magis etiam proprie de litibus et proeliis *contrahendi* verbum usurpatur. De pactis et conventis non est cogitandum.

51. *Cicero*) Pro Ligario c. 2, Memoriter retulit. Apud Cic. enim pro *caret* est *vacat*; cf. II, 13, 14; III, 8, 14; item hic §. 19, 121.

nimam quidem belli suspicionem etc. Credibilis autem 52
erit narratio ante omnia, si prius consuluerimus nostrum
animum, ne quid naturae dicamus adversum; deinde si
causas ac rationes factis praeposuerimus, non omnibus,
sed de quibus quaeritur; si personas convenientes iis,
quae facta credi volemus, constituerimus, ut *furti reum,*
cupidum; adulterii, libidinosum; homicidii, temerarium;
vel contra, si defendemus: praeterea loca et tempora
et his similia. Est autem quidam et ductus rei credibilis, 53
qualis in comoediis etiam, et in mimis. Aliqua enim
naturaliter sequuntur et cohaerent, ut, si bene priora
narraveris, iudex ipse, quod postea sis narraturus, ex-
spectet. Ne illud quidem fuerit inutile, semina quae- 54
dam probationum spargere: verum sic, ut narrationem
esse meminerimus, non probationem. Nonnunquam
etiam tamen argumento aliquo confirmabimus, quod

Etc.) Guelf. *et cetera.* Reliqui nota utuntur. Vides *et* positum ante *cetera*, quod fere omissum maluut VV. DD.; vid. Cic. Offic. III, 10, 9, apud Heusing.; cf. §. 12; V, 11, 12.

52. *Vel contra, si*) Turic. et Camp. *vel his contraria, si* cum Alm. et Obr. Non placet. — *Loca et temp.*) Sic Guelf. Goth. Iens. (tac. Gesn.) et edd. meae aute Basil. exc. Camp. et Ald. Etiam Turic. *et* omittere videtur, quod abest a reliquis. Malui assumere; cf. §. 24.

Et his similia) Sic Turic. et Camp. Reliqui omittunt *his*; cf. §. 22.

53. *Quidam et ductus*) Sic Turic. et Camp. Dicitur Alm. dare *quid. ductus.* Sic autem Guelf. edd. meae a Iensonio inde *etiam.* Memorabile quod Menaechmi illi Goth. et Voss. 2 soli dant *quid. conductus* novitio vocabulo (cf. §. 9), quod respondet Francogallico *conduite.* Id quidem maxime convenit rei hic indicandae. *La conduite du récit, la manière d'amener les faits.* Ernestus in Lex. Rhet. Lat. reddit graeco συνάφεια. — *Comoed. etiam, et*) Sic Turic. Camp. cum Alm. Voss. 3, Bern. et edd. meis ante Basil. omnibus. Reliqui omittunt *etiam.*

54. *Etiam tamen argum.*) Sic Turic. Guelf. Camp. Goth. Voss. 1, 2, 3. Reliqui omittunt *tamen.* Malim quidem transponi, ut factum est ab

52. *Ante omnia*) Cf. §. 40.

53. *Ductus*) Cf. not. crit.

54. *Semina — probationum*) *Probabilis erit* (narratio) *si argumentorum et quaestionum semina quaedam fuerint ubique respersa.* Sulpitius Victor ap. Pithoeum p. 248.

Etiam tamen) Cf. not. crit.

Quod proposuerimus) Cf. §. 30.

proposuerimus, sed simplici et brevi: ut in veneficiis, *Sanus bibit, statim concidit, livor ac tumor confestim*
55 *est insecutus.* Hoc faciunt, et illae praeparationes, quum *reus dicitur robustus, armatus, sollicitus, contra infirmos, inermes, securos.* Omnia denique, quae probatione tractaturi sumus, *personam, causam, locum, tempus, instrumentum, occasionem*, narratione deliba-
56 bimus. Aliquando, si destituti fuerimus his, etiam fatebimur, *Vix esse credibile, sed verum, et hoc maius habendum scelus; nescire nos, quomodo factum sit,*
57 *aut quare; mirari, sed probaturos.* Optimae vero praeparationes erunt, quae latuerint, ut a Cicerone sunt quidem utilissime praedicta omnia, per quae *Miloni Clodius, non Clodio Milo insidiatus* esse videatur: plurimum tamen facit illa callidissima simplicitatis imitatio: *Milo autem, quum in senatu fuisset eo die, quoad senatus est dimissus, domum venit, calceos et vestimenta mutavit, paulisper, dum se uxor, ut fit, comparat, com-*
58 *moratus est.* Quam nihil praeparato, nihil festinato fecisse

Obr., sed non sum ausus. *Tamen* non est supervacuum, quia modo probationem fieri vetuit.

Insecutus) Guelf. *consecutus* cum edd. meis ante Basil. exc. Camp. et Badio, qui e Vallensi dat nostrum.

55. *Arm., sollicitus, contra*) Omittunt *sol.* Tur. Guelf. Camp. cum edd. meis ante Basil. et codd. plurimis. Si silentio conferentium standum est, dant vocem hanc Bodl. (gravis profecto testis) Voss. 2, (sed Goth. desiderat) Bern. Neque tamen dubitari nequit, quin sit vera et necessaria. Velim nosse quis unde primus extuderit.

55. *Hoc faciunt*) Eleganter Gesnerus coniicit legendum *Huc faciunt*; cf. VI, 2, 11.

Personam — occasionem) Vid. IV, 1, 50. De *instrumento* quod hic primum connumeratur, cf. §. 88; V, 6, 2; V, 7, 36; V, 9, 1; V, 10, 23, 51, 94; VI, 4, 8, 17; VII, 1, 62; VII, 2, 25, 45; XII, 8, 14. Ex hisce fere locis efficies *instrumentum* dici quidquid pertinet ad probandum factum aliquod, de quo est lis; interdum quidem ipsum organon v. c. *spiculum.*

57. *Praedicta*) Ante, prius, quam cetera, dicta; non ante quam fierent; cf. III, 6, 89.

Milo autem) Cic. Pro Milone c. 10.

videtur Milo! Quod non solum rebus ipsis vir eloquentissimus, quibus moras et lentum profectionis ordinem ducit, sed verbis etiam vulgaribus et quotidianis, et arte occulta consequutus est: quae si aliter dicta essent, strepitu ipsum iudicem ad custodiendum patronum excitassent.
Frigida videntur ista plerisque: sed hoc manifestum est, 59
quomodo iudicem fefellerit, quod vix a lectore deprehenditur. Haec sunt, quae credibilem faciant expositionem. Nam ne contraria aut sibi repugnantia in nar- 60
ratione dicamus, si cui praecipiendum est, is reliqua frustra docetur: etiamsi quidam scriptores Artium hoc quoque, tanquam occultum et a se prudenter erutum, tradunt. His tribus narrandi virtutibus, adiiciunt qui- 61
dam *magnificentiam, quam* μεγαλοπρέπειαν vocant, quae neque in omnes causas cadit (nam quid, in plerisque iudiciis privatis, de certa credita, locato et conducto,

58. *Ad custod. patron.*) Ita Turic. et Camp. Sed Guelf. *deinde patron.* cum aliquot codd. et edd. meis ante Obr. exc. Ald. qui *ad custod. deinde patron.* Quod Obr. aiunt dare *iudicem dein patron.* manifestus error *est.* Is enim nostram ipsam praefert, nec Alm. a suo Turic. recedere credo, quem eandem Obrechto scripturam habere narrant. Apparet, quam obnoxium errori esset ignotius *custodiendum*, unde arripuerunt *deinde.*

59. *Hoc manifestum*) Ita Turic. et Camp. cum Alm. Reliqui inserunt *ipsum*, pro quo Obr. *ipsa.*

Faciant) Ita Turic. Guelf. Goth. lens. (tac. Gesn.) et edd. meae ante Gryph. Item Alm. Colb. Voss. 2, 3. Reliqui, quibuscum et Camp. *faciunt;* cf. tamen IV, 3, 16.

60. *Nam ne contraria*) Turic. *Nam quod est neque contraria.* Alm. *Nam id quod est neque contraria*) Mire; et soli. An erat glossa in margine, *id quod est traditum?*

Reliqua) Turic. *re quae*, a sec. manu *neque.* Alm. *reque.* Guelf. *aeque* cum Camp. et edd. meis ante Ald.

61. *De certa credita*) Sic Turic. a pr. manu (a secunda *decerto cred.*, cetera a conferente non adduntur) cum Alm. qui coniunctim

58. *Ad custodiendum*) Cf. IV, 1, 59. Malim tamen pro *ipsum iudicem* legi *ipso* (ad *strepitu*) *iudicem*, ut et Rollinus suadet.

59. *Hoc — quod*) Prius accipe casu sexto, et ante *quod* subaudi *id*, ut *quod* pronomen sit, non coniunctio.

61. *De certa credita*) Intellige *pecunia*, et cf. not. crit.

interdictis, habere loci potest supra modum se tollens oratio?), neque semper est utilis, ut vel proximo
62 exemplo Miloniano patet. Et meminerimus, multas esse causas, in quibus confitendum, excusandum summittendum sit, quod exponimus: quibus omnibus aliena est illa magnificentiae virtus. Quare non magis proprium narrationis est *magnifice dicere*, quam *miserabiliter*, *invidiose*, *graviter*, *dulciter*, *urbane*: quae, quum suo quaeque loco sint laudabilia, non sunt huic

decerta credita; item Voss. 1, 3 (etsi transponendo peccant: *Decreta credita*). Guelf. *de certo credito* cum Camp. Reliqui *de re certa credita. Re* vix credo in bonis MSS. inveniri, quamquam fere silentur a conferentibus et Goth. dat manifesto. Geminus nostro est locus XII, 10, 70, ubi codd. Turic. Guelf. Guth. omittunt *re*, cum edd. meis ante Ald. nisi quod Campani nullam a Gesneru diversitatem notavi, meo profecto errore. Sic adductus sum, ut per ellipsin, cuius nullum praeterea exemplum in promptu habeo, scriberem *certam creditam* pro *pecuniam cert. cred.* quod ipsum habemus §. 6 et VIII, 3, 14; cf. IV, 4, 6, *mutuam*: quo minus suspectum habere debebat Gesnerus *certa*, quod satis frequens in hac re apud ICtos. Neutro genere, *certo credito* quod ostenditur in Guelf. et aliquot aliis, uti nolui, quum originem erroris apertam viderem in hac ratione, in altera, quam sequutus sum, nullam. Sed librarius imperitior, qui nostram scripturam inveniret, paene necessario inserebat *re*, quod nun vereor ut recte proscripserim; cf. errorem Camp. ad V, 10, 66, ostendentem, hanc formam librariis pervulgatam fuisse.

Neque semper) Sic Turic. Guelf. Camp. Reliqui *nec s.* Nostrum concinnius.

Vt vel) Turic. *velut* cum Alm. Sed Camp. *veluti*. Recepta robustior; cf. V, 9, 16.

62. *Summittendum*) Sic Goth. (tac. Gesn.) et Camp. cum plurimis recentt. Reliqui *subm.* Quare illos sequamur, in praef. nostra ratio redditur; vid. et VI, 1, 2.

Quum suo quaeque loco) Turic. *quum suo loco* cum Alm. Guelf. Camp. et edd. meis ante Basil. exc. Aldo qui dat *q. quoque loco* cum Goth. et Voss. 3 (An 2?). Cod. Voss. 1 dare narratur *q. s. quoque l.* plerumque faciens cum Guelf. Sed his auctoribus, *quaeque*, quod profecto multam habet elegantiam, retinendum iudico contra bonos libros.

Interdictis) Cf. II, 10, 5; III, 6, 71.

Miloniano) Durinsculum est, quod exemplum ipsum dicitur *Milonianum*, quum sit Ciceronianum. Malis *Milonianae*. Sic loquuntur veteres; Cf. Ruhukenium eleganter Eugraphii locum emendantem ad Aquilam Romanum in ed. Rutilii Lupi p. 144, dum pro *in Gallia a qua* reponit *in*

parti proprie assignata, et velut dedita. Illa quoque, 63
ut narrationi apta, ita cum ceteris partibus communis, est virtus, quam Theodectes huic uni proprie dedit; non enim magnificam modo vult esse, verum etiam *iucundam* expositionem. Sunt, qui adiiciant his *evidentiam*,
quae ἐνάργεια Graece vocatur. Neque ego quemquam 64
deceperim, ut dissimulem, Ciceroni quoque plures partes placere. Nam, praeterquam *planam* et *brevem* et *credibilem*, vult esse *evidentem*, *moratam*, *cum dignitate*. Sed in oratione morata debent esse omnia cum dignitate, quae poterunt. *Evidentia* in narratione, quantum ego intelligo, est quidem magna virtus, quum quid veri, non dicendum, sed quodammodo etiam ostendendum est: sed subiici perspicuitati potest; quam quidam etiam contrariam interim putaverunt, quia in quibusdam causis obscuranda veritas esset, quod est

Dedita) Camp. *debita* cum Roignio (1541) et Gryph. (1544). Haec arridet scriptura. Centies permutata vocabula, vid. Drakenb. ad Liv. VIII, 12, 10.

63. *Apta, ita cum ceteris partibus*) Sic Goth. Ald. Gryph. Omittunt fere recentiores *cum*, quod vindicant tamen Iens. et reliquae cdd. ante Stoër., exc. Basil. Turic., cum Alm., lacuna laborat dans *Illa quoque partibus*. Guelf. pro *ita* dat *itque*, Voss. 3, *itaque*. Camp. omitteus *quoque* post *illa*, idem inserit inter *cet.* et *part.* Equidem *cum*, quod unice convenit loco, latere puto in istis post *ita* adiectis literis in Guelf. et Voss. Vett. fere edd. *apta* omittunt, sine sensu; cf. structurae causa II, 21, 11. — E codd. inseruimus *cum*. Habes idem laudato Declamm. loco: *illi cum prooemio commune est.*

64. *Veritas esset*) Sic Turic. Camp. cum Alm. (etsi hic *essent* dare narratur) et Obr. Reliqui *est*; cf. I, 8, 5.

Galliana qui. Cicero ipse Orat. c. 49, *nostra — — in Miloniana.*

62. *Dedita*) Cf. not. crit.

63. *Theodectes*) Cf. III, 1, 14.

Proprie dedit) Francius recte videtur reponere *propriam d.* Contrariam corruptelam vidimus III, 7, 7. *Proprie* invectum fortasse primum ab eo, qui dativum vellet *uni* respondentem, *propriae*.

64. *Ciceroni — plures partes placere*) Vid. de Orat. 2, 80. Topic. c. 26, ubi pro *moderatae* quod est in libris Cic. debet profecto ex Qu. reponi *moratae*. Partitt. Orr. c. 9.

Subiici) Cf. III, 3, 6.

Contrariam) I. c. noxiam; conf. V, 11, 31; V, 13, 30; IX, 2, 81.

65 ridiculum. Nam qui obscurare vult, narrat falsa pro
veris: et in iis quae narrat debet laborare, ut videantur
66 quam evidentissima. Et quatenus etiam forte quadam
pervenimus ad difficilius narrationum genus, iam de his
loquamur, in quibus res contra nos erit: quo loco non-
nulli praetereundam narrationem putaverunt. Et sane
nihil est facilius, nisi prorsus totam causam omnino non
agere. Sed si aliqua iusta ratione huiusmodi susceperis
litem; cuius artis est, malam esse causam, silentio
confiteri? nisi forte tam hebes futurus est iudex, ut se-
cundum id pronuntiet, quod sciet narrare te noluisse.
67 Neque infitias eo, in narratione, ut aliqua neganda,
aliqua adiicienda, aliqua mutanda, sic aliqua etiam
tacenda: sed tacenda, quae tacere oportebit, et liberum
erit. Quod fit nonnunquam brevitatis quoque gratia,
68 quale illud est, *Respondit, quae ei visum est.* Distin-

65, *Veris; et in iis quae narrat debet*) Sic Turic. Guelf. Camp. cum tot codd. et edd. quos recenset Burm. Meorum primus Stoërius *veris: in quo debet*, nullo, quantum video, auctore. Sunt tamen huno deinceps omnes sequuti.

Et quatenus) Sic Turic. et Alm. Reliqui quidem, quos vidi, omnes *Sed qu.*; cf. IX, 2, 81.

65. *Forte quadam*) Sic Vall. Voss. 1, 3, coniiciente etiam, vel ut sui libri scripturam ponente Pithoeo, cum edd. plerisque vett. quarum tamen Camp. non posui. Turic. omittit vocem *forte*, Alm. *sorte* daru narratur, et haec plerorumque recentiorum est scriptura. *Sorti*, quum figurate dicitur, non inest significatio fortuiti, sed proprietatis; cf. Liv. Drakenb. I, 4, 4. Florum Duk. IV, 10, 6. Nostrum vide VII, 3, 36. Senec. Qu. Nat. I, 13 *fors, aliqua*. Appul. Met. p. Pric. 32, *Forte quadam.*

66, *Te noluisse*) Turic. *teloninse*, a sec. manu *te voluisse*, et sic Guelf. Goth. (tac. Gesn.) Camp. Reliquae edd. nostram dant; cf. II, 12, 5.

67. *Quae ei*) Sic Turic. Guelf. Camp. Goth. Iens. (tac. Gesn.) et

66. *Quatenus* pro *quoniam*) Vid. apud Oudend. ad Suet. Claud. c. 26.

65. *Praetereundam narrationem*) Cf. V, 13, 9.

Cuius artis est) Cf. V, 13, 16, *nullius est artis*, tantundem enim est in interrogatione.

Secundum) Cf. III, 8, 34.

67. *Respondit — est*) Dicas usitatam hanc fuisse, reticendi quaesu-

guamus igitur genera causarum. Namque, in quibus non *de culpa* quaeritur, sed *de actione*, etiamsi erunt contra nos themata, confiteri nobis licebit: *Pecuniam de templo sustulit, sed privatam: non ideo sacrilegus est. Virginem rapuit: non tamen optio patri dabitur. Ingenuum stupravit, et stupratus se suspendit: non* 69
tamen ideo stuprator capite, ut causa mortis, punietur; sed decem millia, quae poena stupratori constituta est, dabit. Verum in his quoque confessionibus est aliquid, quod ex invidia, quam expositio adversarii fecit, detrahi possit, quum etiam servi nostri de peccatis suis mollius loquantur. Quaedam enim quasi non narrantes 70
mitigabimus: *Non quidem (ut adversarius dicit) consilium furti in templum attulit, nec diu captavit eius*

edd. meae ante Basil. accéd. Obr. cum codd. aliquot Burm. Reliqui *quod et* Obr. cum Camp. *ei* omittit.

70. *Mitigabimus*) Goth. (tac. Gesn.) *negabimus* cum Voss. 2 solo. En par nobile fratrum; cf. §. 53.

In templum) Turic. *i. templo* cum Guelf. Camp. et Codd. fere quotquot ostenduntur omnibus, item edd. ante Ald. Regius correxit. Britannici codd. fortasse probam scripturam vindicant.

pervacua essent, formulam. Sic Caesar in epistola, quae inserta est Ciceronis ad Atticum tertiae decimae lib. IX, *quae visa sunt, respondi.*

68. *De actione*) In statu translativo; cf. III, 6, 11. Exemplum furti, non sacrilegii, ad ius i. e. ad actionem tractum, vide et V, 10, 38; cf. et hic §. 8.

Themata) In genere hic dictum pro *causis*, sive scholasticis, sive forensibus; quamquam nunc fere nonnisi scholastica proponuntur exempla; cf. V, 10, 9, *velut thema.*

Optio patri) « Stupratae datur » optio eligendi mortem raptoris aut » nuptias. Sed patri hic nihil tri« buunt leges. » Gesnerus. Huc pertinent, quas memorat Dialogus de oratt. *vitiatarum electiones* c. 35; cf. VII, 8, 4.

69. *Stuprator — decem millia*) Cf. VII, 4, 42. Scatinia, vel Scantinia haec lex fuit. Pugnare alia veterum loca cum hoc Quintiliani in poena stupri definienda, ostendit Bachius in Hist. Iurispr. Rom. lib. II, c. 2, §. 29, p. Stolpm. 144. Eandem poenam in stuprata quoque faciunt Quintilianeae declamationes 252 et 370.

Etiam servi — mollius) Exemplo ostendit, quam facile sit, eadem quae adversarius narrando, tamen elevare culpam factorum, quod vel rudes servi consequantur.

rei tempus: sed occasione et absentia custodum corruptus, et pecunia, quae nimium quam in animis hominum potest, victus est. Sed quid refert? peccavit, et fur est; nihil attinet id defendere, cuius poenam
71 *non recusamus.* Interdum quasi damnemus ipsi: *Vis te dicam vino impulsum? errore lapsum? nocte deceptum? vera sunt ista fortasse: tu tamen ingenuum stu-*
72 *prasti, solve decem millia.* Nonnunquam propositione praemuniri potest causa, et deinde exponi. Contraria sunt omnia tribus filiis, qui in mortem patris coniurarant; sortiti nocte singuli per ordinem cum ferro cubiculum intrarunt, patre dormiente; quum occidere eum nemo potuisset, excitato omnia indicarunt.

Nimium quam) Turic. omittit *quam* cum plurimis codd. et edd. ante Ald. meis. Guelf. *nimirum* sine *quam*, cum Ieus. (tac. Gesn.) Loc. Venet. Basil. (quarum postrema mox, ut sensus constet, inter *hominum* et *potest* inserit *plurimum*, nullo auctore). Hoc correxit Regius abradens *R*, quam scripturam praefert Rusc. Camp. *nimis sine quam*, vitiose. Potersmus sane acquiescere veteri illa ratione *nimium in;* neque tamen dictu facile, unde sa insinuarit *quam*, quod ignarum quidem et oscitantem librarium non sapit. Debebat tamen scribi *quantum*, quod ipsum eum *quam* sexcenties confunditur. Aldus, qui primus ostendit *quam* post *nimium*, non sine codice hoc novasse est putandus. Locutio *nimium quantum* plurimos et gravissimos habet auctores, et est huic sententiae in primis apta; cf. Cic. Orat. c. 26, *sales — in dicendo nimium quantum valent. — Sed quid refert*) Turic. et Camp. omittunt *Sed* cum Alm. Non male. — *Et fur est; nihil*) Turic. e. *f.* e. *et n.* Camp. *e. f.* e. *sed n.* Neutrum placet. Malim autem abesse a vulgata *et*.

71. *Interdum*) Turic. et Camp. *Interim* cum Alm. et Obr.

70. *Nimium quam*) Hanc locutionem, quae quidem, ut fert loci conditio, plane esset pro *nimium quantum*, adhuc in nullo scriptore inveni. Nam quod Plautum appellant Bacchid. I, 2, 13, *nimium quam* apud eum est potestate adverbii, hic pronominis accusativus desideratur; cf. not. crit.

71. *Propositione*) Cf. §. 54. Est ea propric *confirmationis* sive probationis *initium* (vid. cap. 4 libri huius, initio) quo et hic pertinet. Debet enim causa, quae inter narrandum minus sit placitura, sic statim a limine defendi ut eam, quidquid factum fuerit, vincibilem ostendamus. Id a patre sit in exemplo. Praemittitur id argumentum, quod, quidquid accidit, parricidii omne nomen amolitur a reis; deinde tuto narratur, quum excusationes illae,

Si tamen pater, qui divisit patrimonium, et reos par- 73
ricidii defendit, sic agat: *Quod contra legem sufficit, parricidium obiicitur iuvenibus, quorum pater vivit, atque etiam liberis suis adest; ordinem rei narrare quidem nihil necesse est, quum ad legem nihil pertineat: sed si confessionem meae culpae exigitis, fui pater durus, et patrimonii, quod iam melius ab his administrari poterat, tenax custos;* deinde subiicitur, *Stimulatos ab* 74
iis, quorum indulgentiores parentes erant; semper tamen eum habuisse animum, qui sit eventu deprehensus, ut occidere patrem non possent. Neque enim iureiu-

73. *Quidem nihil*) Turic. et Camp. *quid* solum, cum Alm. Proba scriptura. Pro *nihil* Iens. (tae. Gesn.) *mihi*, in qua constitutione Regius pro *quidem* verissima coniectura reposuit *quid*. Nostra ab Aldo inde est in editis, et auctores sunt Vallensis, Colbertinus, Guelf. Goth. cum iis qui silentur.

Sed si) Turic. *s. qui* cum Camp. et Alm.

Exigitis, fui) Sic Turic. Camp. His solis auctoribus malui omittere reliquorum omnium ego quod inserunt. Habet enim alienam ab hoc loco opponendi affectationem, quae si desideratur, abunde est in *meae culpae*.

Administrari) Turic. et Camp. *ministrari*.

74. *Neque enim*) Sic Turic. Camp. Guelf. Reliqui *nec en.*; c. §. 47.

quae si solae debuissent reos defendere, minus fortasse validae essent visae, libentius admittantur ab iis, qui legem reo totam favere intellexerunt. Sic *proponere* §. 78.

73. *Qui divisit patrimonium*) Pater hic iam iis ipsis, qui insidiati ei erant, filiis patrimonium diviserat, quumque accusarentur parricidii ab agnatis patris (quae est scita Turnebiani interpretis coniectura) hereditatem adituris, si filii parricidae fuerint probati, ipse etiam filiis suis adest in iudicio. Structura huius loci non prorsus est expedita. Neque enim apparet, unde ordienda sit apodosis. Equidem in hac maxime ratione acquiesco, ut protasis pertingat ad verba *eximi voluerit* (§. 74); apodosin faciant, *Omnia haec* usque ad *mollita*. Ne sic quidem bene procedit, quod in protasi iunguntur haec, *Si — agat — deinde subiicitur*; male coëuntibus coniunctivo cum indicativo, activo cum passivo. Obrechtus quidem *agit* dat pro *agat*, quo alter eximitur scrupulus; sed auctorem habere videtur nullum, nec distinctione sua ostendit, se ad meam rationem diremisse sententias. Possis etiam *subiicitur*, leni profecto mutatione, relingere in *subiicit*, vel *subiiciat* adeo. In longiore verborum comprehensione soleat dormitare li-

rando opus fuisse, si alioqui hoc mentis habuissent; nec sorte, nisi quod se quisque eximi voluerit: omnia haec qualiacumque placidioribus animis accipientur, illa
75 brevi primae propositionis defensione mollita. At quum quaeritur, *An factum sit*? vel, *Quale factum sit*? licet omnia contra nos sint, quomodo tamen evitare expositionem salva causae ratione possumus? Narravit accusator, neque ita, ut, quae essent acta, tantum indicaret; sed adiecit invidiam, rem verbis exasperavit; accesserunt probationes, peroratio incendit, et plenos
76 irae reliquit. Exspectat naturaliter iudex, quid narretur a nobis. Si nihil exponimus, illa esse, quae adversarius dixit, et talia, qualia dixit, credat necesse est. Quid ergo? eadem exponemus? Si de qualitate agetur, cuius tum demum quaestio est, quum de re constat, eadem, sed non eodem modo: alias causas, aliam rationem
77 dabo. Verbis elevare quaedam licebit: *luxuria hilaritatis, avaritia parsimoniae, negligentia simplicitatis* nomine lenietur. Vultu denique, voce, habitu, vel favoris aliquid, vel miserationis merebor. Solet nonnunquam movere lacrymas ipsa confessio. Atque ego libenter interrogem, Sint illa defensuri, quae non nar-
78 raverint, necne? Nam si neque defenderint, neque nar-

75. *Neque ita*) Sic Turic. Camp. Guelf. Reliqui *nec ita*; cf. III, 11, 24; item mox §. 93.

77. *Sint illa*) Sic Turic. cum Alm. Iens. (tac. Gesn.) et edd. ante Gryph. Reliqui *sintne i.*, hoc etiam in Goth. et Voss. 2. Correctorem olet. Guelf. Camp. it. sec. manus in Turic. aliique apud Burm. *si sint illa*, ne ipsum quidem spernendum; cf. III, 1, 3.

brarii; potuit tamen et ipse scriptor seriem orationis minus religiose tenere.

75. *At quum quaeritur*) Respicit *At* ad §. 67, 68; cf. §. 49.

Quomodo tamen) Malim *tandem*, quae est frequens confusio; vid. Drakenb. ad Liv. XXII, 2, 11. Potest tamen ferri *tamen* ob id quod praecessit *licet*.

77. *Luxuria — lenietur*; cf. III, 7, 25.

Merebor) Cf. §. 39.

raverint; tota causa prodetur: at si defensuri sunt,
proponere certe plerumque id, quod confirmaturi su-
mus, oportet. Cur ego non exponamus, quod et dilui
potest, et, ut hoc contingat, utique indicandum est? Aut 79
quid inter *probationem*, et *narrationem* interest, nisi
quod narratio est probationis continua propositio, rursus
probatio narrationi congruens confirmatio? Videamus
ergo, num expositio haec longior demum esse debeat,
et paulo verbosior praeparatione, et quibusdam argu-
mentis (argumentis dico, non *argumentatione*), cui
tamen plurimum confert frequens affirmatio, *Effecturos
nos, quod dicimus: non posse vim rerum ostendi prima
expositione: exspectent, et opiniones suas differant, et
bene sperent.* Denique narrandum est utique, quidquid 80
aliter, quam adversarius exposuit, narrari potest, aut
eo etiam prooemia sunt in his causis supervacua: quae
quid magis agunt, quam ut cognitioni rerum accommo-

79. *Num.*) Goth. Camp. margo Gryphii (1536) et Bas. *unde.* Mero errore, ut videtur.

Argumentis, argumentis dico) Turic. Camp. Guelf. Goth. Alm. et edd. ante Basil. exc. Aldo non nisi semel ponunt *argumentis*, qui error si vel omnes oceupasset codd. tamen confidenter erat corrigendus. — *Et bene sperent*) Turic. omittit *bene* eum Alm.

80. *Aut eo etiam*) Turic. omittit *eo* cum Alm.

79. *Videamus — esse debeat*) Huiusmodi, quae adversarii narrationi opponitur, expositio tantum abest, ut omitti possit ac debeat, ut longiorem etiam solitis narrationibus esse oporteat. Hanc augendi vim inesse adverbio *demum* recte monet Gesnerus. Sic supra quoque §. 12 *longam narrationem* urget, ubi nullam volebat Celsus. *Videamus num* quod plerumque poni solet, quum, id quod quaerimus, eventurum non credimus (cf. Wolfius ad Ciceronem suppositum Pro Domo §. 14), hic vicissim usurpatur. Praevidet enim Qu. saepe *longam* desideratum iri narrationem.

Argumentis dico) Cf. §. 54, 108. Ablativum autem et hunc at alterum *praeparatione* cave pendere putes a comparativo, quod non male Capperonnerius monet.

80. *Eo etiam*) Eandem ob causam; cf. IV, 1, 42; IV, 2, 119; IV, 3, 3.

datiorem iudicem faciant? Atqui constat, nusquam eorum esse maiorem usum, quam ubi animus iudicis
81 ab aliqua contra nos insita opinione flectendus est. *Coniecturales* autem causae, in quibus de facto quaeritur, non tam saepe rei, de qua iudicium est, quam eorum, per quae res colligenda est, expositionem habent. Quae, quum accusator suspiciose narret, reus levare suspicionem debeat, aliter ab hoc atque ab illo ad iudicem per-
82 ferri oportet. At enim quaedam argumenta turba valent, diducta leviora sunt. Id quidem non eo pertinet, ut quaeratur, *An narrandum*? sed, *Quomodo narrandum sit*? Nam et congerere plurima expositione quid prohibet, si id utile est causae, et promittere? sed et

Atqui) Turic. Guelf. Vall. Goth. Iens. (Iac. Gesn.) et edd. ante Ald. *atque*. Camp. *At quae*, quod est idem. Nec credo ullum cod. aliud dare. Recte tamen sequuti recentiores Regium de coniectura reponentem *atqui*; cf. §. 10; IV, 3, 17.

Constat) Turic. Camp. Guelf. Goth. et edd. ante Bad. *constabit* cum Alm. Vall. Voss. 1, 3. Nostra est ex Regii emendatione, quam velim confirmari Britannicis codd. Et tacet sane Gibsonus, sed de Veneta quoque et Aldina. Neque fortasse erat mutanda antiqua scriptura. Futurum eo sensu potuit dici: *constabit, ubi quaesiverimus*; cf. VI, 3, 84. *Constare* tamen quum de iis dicatur, quae omnes simul agnoscunt, convenientius sane est praesens.

82. *Nam et cong.*) Sic Turic. Guelf. Camp. cum aliis codd. et edd. meis ante Leidens. Reliqui omittunt *et* quod spectat ad alterum, *et prom.* — *Plurima*) Ita Turic. Camp. cum Alm. Reliqui *plura*; cf. II, 13, 15; III, 6, 20; item hic §. 83, 92. — *Quid proh.*) Tur. Guelf. Camp. *quis proh.* cum plurimis codd. et edd. meis ante Stoer. Heinsius (citante Burm.) ad Heroid. X, 88 plurimis locis vindicat *quid*; addicit frequentissima Graecorum locutio τί κωλύει, ubi nunquam τίς.

82. *Turba valent*) Hoc aliquoties recurrit apud nostrum, IV, 5, 7; V, 13, 12; VI, 1, 1. Habet hic locus difficultatem intelligendi, quo modo possit haec sententia eo valere, ut in causa duriore non sit narrandum. Iniicitur enim tanquam adversa iis, quae praecipit Qu. argumentatio, quod apparet particulis *At enim*. Nempe, qui hoc obiiciunt, significant, narrationem habere diducta argumenta, quae possint nocere tali causae, quum conferta et cumulata in probatione fuerint abreptura iudicem.

Promittere) Probaturos nos; vel etiam singulatim narraturos, quoniam nunc congerimus; cf. §. 128; IV, 5, 5.

dividere narrationem, et probationes subiungere partibus, atque ita transire ad sequentia? Nam ne iis quidem 83
accedo, qui semper eo putant ordine, quo quid actum sit, esse narrandum: sed eo malo narrare, quo expedit. Quod fieri plurimis figuris licet. Nam et aliquando excidisse simulamus, quum quid utiliore loco reducimus: et interim nos reducturos reliquum ordinem testamur,

Probationes) Sic Turic. Guelf. Camp. cum multis codd. et edd. meis anta Gryph. Reliqui *probationem.*

83. *Malo narrare quo*) Ita Turic. Camp. cum Alm. sed Guelf. *modo n. q.* cum plurimis codd. et edd. meis ante Bad. sec. Hic primus omittit *narrare*, quod deinceps omnibus abest. *Malo* reponit Obr. *Narrare* in luanu. quoque esse doceor a Porsono. — *Plurimis*) Goth. Iens. (tac. Gesn.) *pluribus* cum Colb. Voss. 2, et edd. ante Stoër. meis. Vides ex meis deteriores codd. solos stare cum edd.; cf. 82, 118.

Figuris) Turic. Guelf. *signis*; per errorem, vid. not. ex. Alm. *figuris* dare narratur.

83. *Licet*) Si probe attendas hunc sensum, intelliges id quod fieri liceat esse hoc, ut *narret aliquis eo ordine, quo expedit.* In hac ratione *licet*, cum passivo structum (nam *facere* pro *fieri* malis profecto) non convenit magnopere, neque aptum est, quod subiunguntur mera praesentia: *simulamus, reducimus, testamur* (quo magis quod fit significatur, quam quod potest fieri) ubi *futura* exspectabas. Quamquam hoc levius. *Fieri* dicitur pro fieri posse, vulgo fieri, contingere. Iam, opinor, mecum censebis aptius futurum *liquet* pro *licet.* Libri quidem nulli hoc ostendunt; sed confusio harum vocum ut sponte credibilis ita nec inaudita; cf. V, 10, 14 not. crit. it. Morel Elémens de Critique p. 87, et de permutatione literarum *qu* et *c*, in qua vertitur hic error Drakenborch. ad Liv. IX, 2, 15. *Figurae* hic quidem non artis vocabulo usurpantur, sed generatim dicuntur pro omni flexu, ductu; cf. §. 53.

Reducimus) Posterius, quam debebat narrari, ponimus factum aliquod, et hoc *reducere* potest appellari, quia id, quod modo erat omissum, nunc quasi repetitur.

Reducturos reliquum ordinem) Iteratum tantulo intervallo *reducendi* verbum non placet. Sed haec videtur Quintiliani ipsius negligentia. Cf. §. 35: *Reliquum* ab ipso positum sit necne, maior est dubitatio. Vnus Aldus, in utraque ille quidem editione, *relictum* dat pro *reliquum*, sensu longe praestantiore. Is qui suae partis utilitati prospiciens, aliqua prius narranda serius ponit, aut *simulat* sibi antea excidisse, aut *testatur* (h. e. diserte fatetur et indicit) se velle, perspicuitatis causa, id quod iam narraverit (*relictum*, h. e. quem iam emensus erat, ordinem. Ita *relicti cursus* apud Horatium) repetere, in qua retractatione mox ea inserit, quae antea consulto omi-

84 quia sic futura sit causa lucidior : interim re exposita, subiungimus causas, quae antecesserunt. Neque enim est una lex defensionis, certumque praescriptum : pro re, pro tempore intuenda, quae prosint, atque ut erit vulnus, ita vel curandum protinus, vel, si curatio differri
85 potest, interim deligandum. Nec saepius narrare duxerim nefas, quod Cicero pro Cluentio fecit: estque non concessum modo, sed aliquando etiam necessarium ; ut in causis repetundarum, omnibusque, quae simplices non sunt. Amentis est enim, superstitione praecepto-
86 rum contra rationem causae trahi. Narrationem ideo ante probationes ponere est institutum, ne iudex, qua de re quaeratur, ignoret. Cur igitur, si singula probanda aut refellenda erunt, non singula etiam narrentur? Me certe, quantacumque nostris experimentis habenda est fides, fecisse hoc in foro, quoties aliqua

84. *Neque enim*) Sic Turic. Camp. Omittit *enim* Guelf. dans *Neque est*. Reliqui *Nec e.*; cf. §. 74.
85. *Duxerim*) Turic. Camp. *dixerim* cum sat multis codd. et edd. ante Leid. Nostram tamen tuetur Guelf.
86. *Quaeratur*) Turic. et Camp. *dicatur*.
Quot. aliqua ita des.) Ita Turic. a secunda manu (a prima *q. at ita d.*

serat; nisi forte *relictum* dicas esse omissum (quod ipsum frequentissimum) hac sententia: velle se, quae modo omiserit, nunc perspicuitatis causa reducere, h. e. serius narrare. *Reliquus* et *relictus* saepe permutantur a librariis; vid. Drakenb. ad Liv. XXI, 61, 4. In recepta, quae est omnium, ut videtur, Codicum, sententiam non assequor; neque enim agitur de eo, quum aliquid *prius*, quam debebat, narratur, sed omnes hae figurae (quae sunt tres) sunt narrandi serius.

84. *Subiungimus causas*) Ne hic quidem figuras aliquas, quales designat Capperoun. apud Rutilium Lupum positas p. (Ruhnk.) 1 et 133 agnosco, quoniam in narratione sola versamur, et causae, quae subiungi iubentur, non brevi quadam sententia comprehenduntur, sed et ipsae narrando explicantur.

85. *Repetundarum — simplices non sunt*) Cf. IV, 1, 74; IV, 4, 4.

Amentis — causae trahi) Cf. IV, 1, 64, 65; IV, 5, 7.

86. *Quantacumque*) Cf. II, 17, 12; adde Cic. de Orat. II, 28; Liv. XXX, 10, 20. Quo minus Francio indigebamus reponente *quantulacumque*; cf. et Wolfium ad Leptineam p. 28.

ita desiderabat utilitas, probantibus et eruditis, et iis, qui iudicabant, scio: et (quod non arroganter dixerim, quia sunt plurimi, quibuscum egi, qui me refellere possint, si mentiar) fere ponendae a me causae officium exigebatur. Neque ideo tamen non saepius facere opor- 87
tebit, ut rerum ordinem sequamur. Quaedam vero etiam turpiter convertuntur: ut si *peperisse* narres, *deinde concepisse; apertum testamentum, deinde signatum:* in quibus si id, quod posterius est, dixeris, de priore tacere optimum. Sunt quaedam et falsae expo- 88
sitiones, quarum in foro duplex genus est: alterum,

cum Alm. (cf. §. 23) nisi quod inde excitat *tru*, pro *ita*, Burm., se intelligere negans) et Camp. et Obr. Accedunt Goth. Voss. 1, 3, inserentes receptae *aliter*. Reliqui *q. ipsa des.* — *Mentiar*) Turic. Camp. *mentior* cum Alm.

87. *Non saepius — oportebit*) Turic. *non ipse prius facere at* (a sec. manu *alia*) *re oportebit* cum Alm. in quo nulla secundae manus, ut in Turic., emendatio, et pro *prius* ponitur apud Burm. *pius*. Guelf. secundam Turic. manum dat, cum Basil. ed. sola quantum video. Camp. Voss. 2, Goth. Iens. (tac. Gesn.) *n. s. f. alias* o. cum edd. ante Ald. quem Badius expunxisse ait *alias* quod redundet propter *saepius* ante positum. Burmannus ulcus latere monet. Mihi scriptura *ipse prius* (magis etiam Alm. illa *ipse pius*) nata videtur ex errore male dirimentis *se pius* (pro *saepius*) et *alia re*, vel *at re* profecta ex male repetitis literis verbi *facere*, quod ipsum rudiori librario h. l. insolens videri debebat; cf. §. 86; item IV, 5, 3. — *Optimum. Sunt*) Sic Turic. Guelf. Camp. cum Voss. 3. Reliqui inserunt *est*.

88. *Genus est*) Ita codd. et editi mei (de Goth. Iens. tac. Gesn.) ante Gryph. Hic et reliqui *est genus*. Inest affectatio, quae ad necessitatem et ornatum reservanda erat; cf. §. 128.

Quod non arroganter dixerim) In antecessum deprecatur arrogantiae invidiam, eadem forma qua usurpatur, *praefiscine dixerim*. Quo minus est ferendus Obrechtus, expungens *non*, quasi *arroganter* cum laude dictum sit; cf. not. crit. ad §. 29.

Quibuscum egi) Vt Cicero cum Hortensio et Bruto; vid. Cic. Brut. c. 61, 94. Huic autem, homini fervidiori, peroratio assignabatur, quum expositio Quintiliano.

Ponendae — causae) I. e. narrandae, exponendae. Sic Seneca pater p. 149: *obiecit Syriaco quod causam non posuisset.* Simile quid apud nostrum VII, 2, 55; cf. not. crit. ad IV, 1, 36.

88. *Falsae expositiones*) Cf. §. 19.

quod instrumentis adiuvatur; ut Publius Clodius fiducia testium, qua nocte incestum Romae commiserat, Interamnae se fuisse dicebat: alterum, quod est tuendum dicentis ingenio. Id interim ad solam verecundiam pertinet, unde etiam mihi videtur dici *Color*: interim
89 ad quaestionem. Sed utrumcumque erit, prima sit curarum, ut id, quod fingemus, fieri possit: deinde, ut et personae, et loco, et tempori congruat; et credibilem rationem et ordinem habeat; si continget, etiam verae alicui rei cohaereat; aut argumento, quod sit in

Quod instrumentis) Turic. *quod* (a sec. manu *quo*) *instrumentum*. Alm. *quod instrumentum*. Camp. *quo instrumentum* cum Bodl. Bal. Andr. In tot bonis libris nil nisi error; cf. V, 9, 13.

Mihi videtur) Prius omittunt Turic. Camp. Non male.

89. *Vtrumcumque*) Hoc quod in quibusdam exemplaribus legi narrat Regius pro *utrumque*, quod est in Iens. (tac. Gesn.) et edd. ante Ald. etiam codd. mei habent et Camp. item Vall. referente Bad. — *Curarum*) Nimia inesse videtur affectatio, et malim *cura*; cf. I, 1, 8. — *Fingemus*) Ita Turic. cum Alm. et Obr. Reliqui *fingimus*; cf. §. 8.

Continget) Turic. Camp. *contigerit*. Alm. *continget gerit*. Non referre credo.

Quod sit in causa) Turic. omittit *sit* cum Guelf. Goth. (tac. Gesn.)

Interamnae) Cic. pro Milone c. 17: *C. Cassinius — cuius iam pridem testimonio Clodius eadem hora Interamnae fuerat.*

Ad solam verecundiam — ad quaestionem) Quum dicat *inde*, quod ad *verecundiam* pertineat, dici *colorem*, videtur a rubore verecundi oris petiisse vocabuli etymon quod rectius tamen profecto agnoscitur in pigmento, quo illinitur quidquid natura non satis est speciosum. Non equidem censeo, operosa explicatione indigere, qualis sit hic, qui memoratur, *color*, quum noster maxime locus vocabuli huius, apud veteres rhetoras frequentatissimi, significationem aperiat. Si quis tamen plura simul eo pertinentia scriptorum loca inspicere cupit, eum ad doctissimas I. C. T. Ernesti disputationes in utriusque rhetorices Lexicis propositas ablegabo, quas quidem excerpi hoc loco supervacuum duco. Nostri exempla haec fere sunt III, 6, 92; III, 8, 44; IV, 2, 90, 94, 95, 97, 100; VII, 1, 40, 53; IX, 1, 18; XI, 1, 81, 85; XII, 1, 33; XII, 8, 6. Reliqua loca, ubi *color* usurpatur, non tam proprie videntur huius esse potestatis. Quod autem dicit falsam expositionem, nunc ad *solam verec.* pertinere nunc ad *quaestionem*, id eo interpretor, ut partim omnis invidia asperiorum et rerum et verborum amoveatur, partim ipsa causa melior fiat hoc, quod fingimus.

89. *Curarum*) Cf. not. crit.

causa confirmetur. Nam quae tota extra rem petita
sunt, mentiendi licentiam produnt. Curandum praeci- 90
pue (quod fingentibus frequenter accidit), ne qua inter
se pugnent; quaedam enim partibus blandiuntur, sed
in summam non consentiunt; praeterea, ne iis, quae
vera esse constabit, adversa sint: in schola etiam, ne 91
color extra themata quaeratur. Vtrobique autem orator
meminisse debebit actione tota, quid finxerit, quoniam
solent excidere, quae falsa sunt: verumque est illud,
quod vulgo dicitur, mendacem memorem esse oportere.
Sciamus autem, si de nostro facto quaeratur, unum 92
nobis aliquid esse dicendum: si de alieno, mittere in
plurimas suspiciones licere. Est tamen quibusdam scho-
lasticis controversiis, in quibus ponitur, aliquem non

Alm. Voss. 1, 2, 3, Bern. Camp. qui pro *causa* dat *causis*. — *Confirmetur*) Turic. *confirmemur*. Guelf. Goth. (tac. Gesn.) *confirmatur*. Camp. *firmatur*.

90. *Accidit*) Turic. Guelf. Voss. 1, Bern. *excidit*, sed a sec. manu refietum ad nostram in Turic.

Quaedam enim part.) Omittunt *enim* Turic. Guelf. Goth. (tac. Gesn.) Camp. cum Alm. Voss. 2, 3. Narrat Burm. et a Vallae cod. abesse, quod unde rescierit, nescio: apud Badium enim nihil eiusmodi.

91. *Quid finxerit* Camp. *quod finx.*; cf. IV, 1, 44.

92. *Aliquid esse*) Turic. *aliquem e.* cum Alm. Vall. a prima manu (ne hoc quidem de Vall. referente Badio; cf. §. 90). Guelf. Voss. 1, 3, Bern. — *Mitt. in plurimas susp.*) Sic Turic. Camp. cum Alm. et edd. a Stoërio inde. Guelf. omittit *in plurimas*. Goth. Iens. (tac. Gesn.) *m. in plures s.* cum edd. ante Stoër.; cf, §. 83. — *Est tamen quibusdam schol.*) Turic. omittit *quibusdam* cum Camp. et Obr. Inserit Guelf. *in* post *tamen*, quod placet. Camp. pro *Est* habet *Ft*, quasi dare voluerit *Fit Quibusdam* proscribere non ausim; neque enim in genere hoc de omnibus controversiis scholasticis dici potest. — *Ad quae interrogatur*) Turic. *quae adinterrogatur*. Guelf. *qui interrogatur* cum Goth. (tac. Gesn.,

92. *Mittere in plurimas suspiciones*) Elegans locutio; cf. IV, 5, 14; VII, 2, 12; IX, 2, 75.

In quibus ponitur — non respondere) Thema tale est, ut contumaci silentio aliquis omnia, quae interrogantur, repellat vel alia causa respondendo excludatur. Quamqoam enim in scholasticis nulla solet introduci responsio (cf. §. 28), hoc tamen in universum de declamationibus dici nostro loco, non credo; cf. not. crit. De structura *ponitur aliquem*; cf. I, 10, 33.

respondere ad quae interrogatur, libertas omnia enu-
93 merandi, quae responderi potuissent. Fingenda vero meminerimus ea, quae non cadant in testem; sunt autem, quae nostro dicuntur animo, cuius ipsi tantum conscii sumus: item quod a defunctis; nec hoc enim est, qui neget: itemque ab eo, cui idem expediet; is enim non negabit: ab adversario quoque; quia non est
94 habiturus in negando fidem. Somniorum et superstitionum coloresipsa iam facilitate auctoritatem perdiderunt. Non est autem satis in narratione uti coloribus, nisi per totam actionem consentiant: quum praesertim quorumdam probatio sola sit in *asseveratione* et *perseve-*
95 *rantia*: ut ille parasitus (qui ter abdicatum a divite

sed in hoc in margine repositum *ad quae i.*) et Voss. 1, 3, Bern. Mox edd. a Basil. ad Gibs. *quae int.* cum Vall. referente Badio.

93. *Cadant*) Ita Turic. Camp. cum Alm. Voss. 1, et Obr. Reliqui *cadent*; cf. §. 60. Guelf. omittit *non* ante *cad.* Malo; cf. VI, 2, 11.

Nec hoc enim est) Guelf. *ne hoc est.* Camp. *nec enim est.* Goth. Ien. (tac. Gesn.) *nec enim hoc est* cum edd. ante Stoër. Malim nostro loco *neque h. e. e.*; cf. §. 75. Mox tamen §. 104 constanter omnes *nec unq.* it. §. 111.

93. *Quae nostro dicuntur animo*) Desiderant hic Burm. et Gesn. praepositionem, quorum ille *ex*, hic *de* inseri malit. Burm. etiam *ducuntur* suadet pro *dicuntur*. Non videtur tuta emendatio. Solus ablativus sufficit ad sensum efficiendum, qui inesse potest unus, etiamsi addatur praepositio. Nam *de animo nostro* ut dicatur latine sicuti *de consilio* vel *super consilio* nostro, magnopere vereor. *Dicuntur* interpreter *dicta promuntur*, et sic acquiescam in ablativo; cf. V, 13, 3.

A defunctis) Haeret in hisce, quasi abrupte et parum concinne prolatis, Gesnerus quo addi debuerit *factum* aut simile participium. Comparat tamen locutionem *solvere ab aliquo* pro *ex eius arca.* Mihi sufficit frequens nostro forma: *ab actore*, *a defensore*, ubi intelligitur non solum *pro eo*, sed et in genere *respectu eius*; cf. §. 6; VII, 1, 38.

Nec hoc enim) *Nec* h. l. valet *ne — quidem*; cf. V, 10, 86. Malim *haec* ut et modo *quae* pro *quod*.

94. *Somniorum et superstitionum colores*) Quum quis nocturno viso incitatus; vel aliqua religione constrictus aliquid fecisse vult videri.

95. *Abdicatum — est absolutum*) Cf. de *abdicatione*, III, 6, 96. Hoc loco fingitur totum negotium in iudicio transactum, nec debet *ter abdicatus* aliter accipi, quam ut ter voluerit eum abdicare pater dives, quod per iudices ei non licuit. Propterea

iuvenem, et absolutum, tanquam suum filium asserit)
habebit quidem colorem, quo dicat, et paupertatem
sibi causam exponendi fuisse; et ideo a se parasiti per-
sonam esse susceptam, quia in illa domo filium haberet;
et ideo illum innocentem ter abdicatum, quia filius ab-
dicantis non esset. Nisi tamen omnibus verbis et amo- 96
rem patrium, atque hunc quidem ardentissimum osten-
derit, et odium divitis, et metum pro iuvene, quem
periculose mansurum in illa domo, in qua tam invisus
sit, sciat: suspicione subiecti petitoris non carebit. E- 97
venit aliquando in scholasticis controversiis, quod in
foro an possit accidere dubito, ut eodem colore utraque
pars utatur, deinde eum pro se quaeque defendat; ut
in illa controversia: *Vxor marito dixit, appellatam se* 98
de stupro a privigno, et sibi constitutum tempus, et lo-
cum: eadem contra filius detulit de noverca, edito tantum
alio tempore, ac loco: pater in eo, quem uxor praedi-
xerat, filium invenit; in eo, quem filius, uxorem:
illam repudiavit: qua tacente, filium abdicat. Nihil
dici potest pro iuvene, quod non idem sit pro noverca.
Ponentur tamen etiam communia: deinde ex persona- 99
rum comparatione, et indicii ordine, et silentio repu-

97. *Quaeque*) Ita Turic. Camp. cum Goth. Voss. 2. Reliqui *quisque.*
99. *Indicii ordine*) Guelf. Camp. *iudicii o.* cum Bodl. Ioann. Alm. Andr. Voss. 3. Basil. Gryph. (1544) et marg. Steph. Lubrica sane disputatio critica de talibus, nec valde miror nullam hic positam Turicensis varietatem. Quum tamen repudium hoc non fiet in iudicio, etiamsi abdicatio fieri fingitur, nullus iudiciorum ordo hic cogitari potest, ut

filius dicitur *absolutus*, i. e. a iudicibus in paterna domo remanere iussus. Iam toties spe elusus dives subiicit parasitum quem domi habet, qui filium hunc, patri invisum, sibi asserat, ut hac tandem fraude domo exturbetur iuvenis. Leges et iudicia in causa abdicationis quamquam re vera sunt nulla, tamen esse finguntur in schola.

96. *Subiecti petitoris*) Cf. V, 7, 12.

97. *An possit — dubito*) Hic quidem non facile dicas, utrum posse hoc accidere in foro credat Qu. necne; cf. II, 17, 3.

99. *Communia*) Cf. IV, 1, 71.

100 diatae, argumenta ducentur. Ne illud quidem ignorare oportet, quaedam esse, quae *colorem* non recipiant, sed tantum defendenda sint; qualis est ille dives, qui statuam pauperis inimici flagellis cecidit et reus est iniuriarum; nam factum eius modestum esse nemo dixerit:
101 fortasse, ut sit tutum, obtinebit. Quod si pars expositionis pro nobis, pars contra nos erit; miscenda sit an separanda narratio, cum ipsa causae conditione deliberandum est. Nam si plura sunt, quae nocent; quae prosunt, obruentur. Itaque tunc dividere optimum erit, et iis, quae partem nostram adiuvabunt, expositis et confirmatis, adversus reliqua uti remediis, de quibus
102 supra dictum est. Si plura proderunt; etiam coniungere licebit, ut, quae obstant, in mediis velut auxiliis

prius de repudio, deinde de abdicatione iudicatum fuerit, quo fortasse defendat aliquis codd. scripturam; cf. VII, 4, 38.

100. *Tantum defendenda*) Ita Turic. Guelf. Goth. (tac. Gesn.) cum Alm. Voss. 2, et aliquot edd. Reliqui *tamen d.*; cf. V, 13, 10. — *Cecidit, et*) Ita Turic. Camp. cum Alm. Obr. Capp. Reliqui omittunt *et*.

101. *Tunc*) Guelf. *nunc* cum Goth. Voss. 1, 2, 3, Bern. et edd. (praeter Camp.) ante Ald. quo acc. Bad. pr. Male.

102. *Mediis velut*) Ita Turic. Camp. cum Alm. Turbant hic multa Goth. (tac. Gesn.) *licebit q. o. ut i. medio*, cum Voss. 2. At Guelf. *licebit q. o. sint i. medio*. Edd. quidem omnes meae *medio*, praeter Camp. et Capp.; pessime. Hic tamen male *ut* post *obstant* amandavit. Regius *mediis* coniectura est assequutus.

100. *Tantum defendenda*) Fit tum ἄχρωμος declamatio, ubi sola v. c. lege aliquis se tuetur, vel deprecatione, in qua tamen ipsa poenitentia aliquem *colorem* habet; cf. XI, 1, 81.

Statuam pauperis) Bene hoc illustrat Badius afferendo loco Pauli Digest. XLVII, 10, 27: *Si statua patris tui in monumento posita saxis caesa est, sepulcri violati agi non posse, iniuriarum posse, Labeo scribit.* Simile quid in statua Theagenis athletae, narrat Pausanias VI, 11 extr. p. 166, vol. II ed. Facii V. C. qui non debebat in oraculo mendum metricum reducere ex Codd. Θεαγ. pro Θεαγ.

Modestum) Cf. I, 2, 4.

101. *Cum ipsa — deliberandum est*) Elegans forma; cf. III, 7, 16.

Remediis — supra) Omni hac, de causa difficili, disputatione a §. 65 inde. *Remedia* sic dicuntur et IV, 1, 41; V, 2, 5.

102. *Etiam coniungere*) Non satis apparet, quo *etiam* spectet h. l. Malim *iam*, ut *et* male repetitum sit

nostris posita, minus habeant virium; quae tamen non erunt nuda ponenda, sed, ut et nostra aliqua argumentatione firmemus, et diversa cur credibilia non sint, adiiciamus: quia, nisi distinxerimus, verendum est, ne bona nostra permixtis malis inquinentur. Illa quo- 103
que de narratione praecipi solent, ne qua ex ea fiat *excursio*; ne *avertatur* a iudice *sermo*; ne *alienae personae* vocem demus; ne *argumentemur*: adiiciunt quidam etiam, ne utamur *affectibus*: quorum pleraque sunt frequentissime custodienda: immo nunquam, nisi ratio coëgerit, mutanda. Vt sit expositio perspicua et brevis 104
nihil quidem tam raro poterit habere rationem, quam *excursio*: nec unquam debebit esse, nisi brevis, et talis, ut vi quadam videamur affectus velut recto itinere depulsi: qualis est Ciceronis circa nuptias Sassiae, *O* 105
mulieris scelus incredibile, et praeter hanc unam in omni vita inauditum! O libidinem effrenatam et indomitam! O audaciam singularem! non timuisse, si minus vim deorum, hominumque famam, at illam ipsam noctem, facesque illas nuptiales? non limen cubiculi? non cubile filiae? non parietes denique ipsos, superiorum testes nuptiarum? *Sermo* vero *aversus* a iudice et 106

105. *Sassiae*) Turic. Guelf. *Sosiae* cum Basil. Camp. *Sasiae* cum omnibus ante Gryph.

Non timuisse) Turic. Guelf. Camp. *Nonne t.* cum plerisque codd. quorum aliquot videntur neglecti a conferentibus, et edd. ante Ald. quo acc. Bad. pr.

106. *Sermo vero aversus*) Ita Turic. Guelf. Camp. cum multis optimisque codd. et edd. Alii ut Gesn., omittunt *vero*. Iens. (tac. Gesn.) *Sermo versus* cum edd. ante Bad. sec.

ex postremis praecedentis verbi literis; cf. II, 7, 3. *Iam* respicit ad *tunc* (§. 101).

Quae tamen) Cave *quae* referas ad ea sola quae obstant; ad utraque pertinet.

Ne bona nostra — inquinentur) Cf. II, 5, 24.

103. *Ne avertatur — sermo*) Cf. IV, 1, 63.

brevius indicat interim, et coarguit magis; qua de re idem, quod de prooemio dixeram, sentio, sicut de *prosopopeïa* quoque: qua tamen non Servius modo Sulpicius utitur pro Aufidia, *Somnone te languidum, an gravi lethargo putem oppressum?* sed M. quoque Tullius circa navarchos (nam ea quoque rei expositio est), *Vt adeas,*
107 *tantum dabis*, et reliqua. Quid? pro Cluentio, Staleni Bulbique colloquium nonne ad celeritatem plurimum et ad fidem confert? Quae ne fecisse inobservantia quadam videatur, quamquam hoc in illo credibile non est,

Circa) Guelf. *contra* cum Iens. (tac. Gesn.) et edd. ante Ald. exc. Camp. quod Regius iam correxit; cf. §. 19.

107. *Celeritatem*) Sic et codd. mei et Camp. cum edd. ante Bad. qui ex praepostera nec latina Regii mutatione *credulitatem* edidit, quod revocavit Capper. (quum eiecisset Obr.) merito irrisus a Burmanno in Epistola pag. 90.

Ad fidem) Praepositionem *ad* iterum ponunt Turic. et Camp. cum Alm. Omittere videntur reliqui omnes libri, ut et Guelf. Goth. Iens. (tac. Gesn.). Restituit primus ex recentt. Burm. quem deinceps sunt sequuti; conf. II, 21, 22; item II, 1, 2; mox §. 122; vid. et Oud. ad Suet. Caes. cap. 80; Tib. cap. 5. — *Inobservantia*) Sic Turic. cum Alm. et edd. ante Ald. (exc. Camp.) Reliqui omnes *sine observantia*, nisi quod aliquot *s. observatione.* Vocem, praeter hunc nostri locum, vide apud solum Sueton. Aug. cap. 76, in quo ipso prope erat, ut obliteraretur. Est similis Francogallorum *inadvertence*; conf. *inconsiderantiam* Suet. Claud. cap. 39, ibique Oudend.

106. *Servius — pro Aufidia*) Ser. Sulpicius Ciceronis amicus, celeberrimus ICtus, qui Murenam ambitus accusavit et ad M. Antonium legatus in bello Mutinensi obiit, pro Aufidia dixisse non hic solum narratur, verum et X, 1, 22. Quo vexatior est locus alius VI, 1, 20, ubi eius *contra* Aufidiam oratio memoratur. Cognoscimus item ex nostro X, 1, 116; X, 7, 30, tres modo eius exstare orationes, quarum duas in una causa contrarias fuisse non est credibile. Ipsam causam Aufidiae nullo alio vetere auctore novimus.

Circa navarchos) In Verr. V, 45.

Nam ea — expositio est) H. e. Nam is quoque locus orationis Ciceronianae ad narrationem pertinet.

107. *Pro Cluentio*) C. 26.

Celeritatem) H. e. brevitatem. Sic Arist. III, 16, 4, ταχεῖαν διήγησιν dicit pro βραχεῖα. Eupolis in notissimo fragmento Pericli tribuit orationis τάχος. Plin. Epist. I, 20, 17. *Celeritas et fides* respiciunt ad §. 106. *Brevius indicat, coarguit magis*; cf. X, 1, 102, *velocitatem*; item III, 4, 16.

in Partitionibus praecipit, ut habeat narratio *suavitatem, admirationes, exspectationes, exitus inopinatos, colloquia personarum, omnes affectus.* *Argumentabimur*, ut dixi, 108
nunquam: argumentum ponemus aliquando; quod facit pro Ligario Cicero, quum dicit, sic eum provinciae praefuisse, ut illi pacem esse expediret. Inseremus expositioni et brevem, quum res poscet, defensionem, et rationem factorum. Neque enim narrandum est tan- 109
quam testi, sed tanquam patrono. Rei ordo per se talis est, *Q. Ligarius legatus in Africam cum C. Considio profectus est.* Quid ergo M. Tullius? *Q. enim*, inquit, *Ligarius, quum esset nulla belli suspicio, legatus in Africam cum C. Considio profectus est.* Alibi, *Non* 110
modo nullum ad bellum, sed ne ad minimam quidem suspicionem belli. Et quum esset indicaturo satis, *Q. Ligarius nullo se implicari negotio passus est*, adiecit,

Praecipit) Turic. Camp. *praecepit* cum Alm.; cf. III, 6, 38.

108. *Argumentabimur, ut*) Sic Turic. Guelf. Goth. Camp. cum Alm. Voss. 2, 3, Bern. Reliqui inserunt *in narratione*. Potest abesse, nec temere fides habenda est conferentium silentio quasi in multis bonis sit codd. Quod Alm. Turic. dant *argumentavimus* ad ipsorum facit consensum; cf. §. 86, ad rem nihil.

109. *Neque en.*) Sic Turic. Guelf. Camp. Basil. *Non en.* Voss. 1, 3. Reliqui *Nec en.*; cf. §. 84.

Legatus — prof.) Turic. Guelf. *legatus C. Considio prof.*, omittentes *in Africam eum*, cum Voss. 1, 3, Bern. praeter alias horum in singulis verbis varietates. Ex reliquis nihil memoratur. — *Esset nulla*) Sic Turic. Guelf. Camp. cum Alm. Voss. 3, Bern. Reliqui inserunt *adhuc*, quod a Ciceronis quoque loco abesse docent meliores libri; vid. Ern. p. 1418, nota 3. Pro *enim* dant *igitur* edd. a Iens. (tac. Gesn.) ad Burm. Sed et hic et XI, 3, 162, *enim* mei dant et omittunt *adhuc*. — *Afric. cum C.*) Etiam hic Turic. omittit *cum*, ut et Bern. Praeter hoc et *C.* Guelf.

110. *Modo nullum ad.*) Turic. Guelf. Camp. omittunt *nullum* cum Alm. Voss. 3. Facit hoc ad structuram *non modo*; vid. Tursell. p. 579, §. 63. In Ciceronis libris est *nullum*.

Partitionibus) C. 9.
108. *Ut dixi*) §. 79, 103.
pro Ligario, C. 2.
109. *Q. enim — Ligarius*) C. 1,
Alibi, mox c. 2.

Domum spectans, et ad suos redire cupiens. Ita, quod exponebat, et ratione fecit credibile, et *affectus* quoque
111 implevit. Quo magis miror eos, qui non putant utendum in narratione affectibus. Qui si hoc dicunt: non diu, neque ut in epilogo, mecum sentiunt; effugiendae sunt enim morae. Ceterum cur ego iudicem nolim, dum eum
112 doceo, etiam movere? Cur, quod in summa parte sum actionis petiturus, non in primo statim rerum ingressu, si fieri potest, consequar? quum praesertim etiam in

Spectans, et ad.) Turic. Camp. Goth. Iens. (tac. Gesn.) *et* omittunt eum edd. ante Basil. Apud Cic. quidem est.

111. *Putant — affectibus*) Sic codd. mei et edd. omnes ante Gryph. Hic primus *put. in narratione esse utendum aff.*

Neque ut) Sic Turic. Guelf. Camp. Reliqui *nec ut;* cf. 93; V, 7, 28. — *Dum sum*) Turic. Guelf. Camp. *dum* ego. Goth. Iens. (tac. Gesn.) *cum ego*, cum edd. ante Bad. *Eum* coniectura reposuit Regius, necessaria illa. *Ego* et *eo* permutantur; cf. Drakenb. ad Liv. II, 18, 6, et post *cum*, quod perperam accipiebat librarius, pro *eum* emendare sibi visus est eo. Etiam carere possis pronomine obiecti. *Dum* primus reposuit Obr. Narratur Alm. dare *eum*.

Movere) Sic Turic. Bad. sec. (fortasse ex typographi errore) Obr. Reliqui *moveri*. Genera verbi in infinitivis frequentissime permutantur (cf. §. 115), nec video, cur ad ipsum, qui agit, *movere* minus pertineat quam *docere*. Mentio hic nulla Alm., negligentia conferentis, opinor.

110. *Affectus*) Nihil varietatis hic invenio in ullo libro meo; nec tamen facile acquiescam in hac scriptura. Genitivus (qui solus debet agnosci in hac voce, nam de accusativo cogitare inelegans fuerit) alias cum verbo *implendi* non struitur a Qu. neque aliis aequalibus, quamquam §. 75, *plenos irae;* cf. IX, 3, 1. Mox §. 114, *lacrymis.* Delendam igitur censeo literam S. *Affectum* quo hoc, quod exponebat, implesse dicitur Tullius, recte Gesn. monet misericordiam esse indicum, sortem Ligarii dolentium. Fortasse tamen et pietas Ligarii demonstratur.

111. *Non putant — affectibus*) Cf. §. 103; item IV, 1, 28.

112. *Petiturus — consequar*) Attende eleganter opposita *petendi* et *consequendi* verba: *summa pars* et alibi pro *peroratione* X, 1, 21; *ingressus* alias quidem pro *exordio*, ut IV, 1, 28; sed hic addendo *rerum* significatur initium *narrationis*. In omnibus quidem meis libris reperio contortam hanc, nec Quintiliani simplicitate dignam structuram *parte sum actionis* pro *parte actionis sum*. Aliquoties tali stribligini, affectationem prae se ferenti, licuit per Codd. mederi ut §. 88, (vid. not. Crit.) quae tamen longe tolerabilior nostra. Similis et peior etiam traiectio est, apud Plinium H. N. XIX, 48: *Grato menta mensas odore percurrit;* XVI, 1:

probationibus faciliore sim animo eius abusurus, occupato vel ira, vel miseratione. An non Marcus Tullius 113
circa verbera civis Romani omnes brevissime movet affectus, non solum conditione ipsius, loco iniuriae, genere verberum, sed animi quoque commendatione? Summum enim virum ostendit, qui, *quum virgis caederetur, non ingemuerit, non rogaverit; sed tantum civem se Romanum esse*, cum invidia caedentis, et fiducia iuris clamaverit. Quid? Philodami casum nonne cum per to- 114
tam expositionem incendit invidia, tum in supplicio ipso lacrymis implevit, quum flentes non tam narraret, quam ostenderet, *patrem de morte filii, filium de patris*? Quid ulli epilogi possunt magis habere miserabile? Serum est 115
enim, advocare iis rebus affectum in peroratione, quas

112. *Animo — occupato*) Turic. *animum — occupatum* cum Alm.
113. *Verberum*) Guelf. Camp. Goth. Ieus. (tac. Gesu.) *verborum* cum edd. ante Aldum. Badius narrat in Valleusi *verberum* esse et citari in Verr. lib. III, (falsu igitur) quorum utrumque sibi Regium sumere; cf. ad praef. nostr. (pag. 26. ed. nostr.) Veram vocem dat Turic. et ut videtur Alm. neque tamen omnes credo quos tacent Gibs. et Burm. — *Se*) Omittunt Turic. et Camp.
114. *Magis hab. mis.*) Hoc ordine Turic. Guelf. Goth. Camp. cum edd. ante Gryph. Hic primus *hab. mis. magis.* Contorte; cf. not. ex. 1 ad §. 112. — *Advocare*) Turic. Camp. *advocari* cum Alm. et Ieus. (tac. Gesu.) item edd. ante Bad. Hic narrat Vall. dare nostram, quocum faciunt Guelf. Goth.; cf. §. 111; V, 5, 4. — *Narraveris*) Turic. Guelf. Camp.

dubium — terrae sit an parte in maris.

Abusurus) Significationis huiusmodi in hoc verbo fons est, quod alio deflectitur eius rei usus, qua *abutimur* quod nequaquam semper cum reprehensione dicitur; cf. III, 3, 9; V, 10, 6. Nostro quidem loco id maxime spectatur, quod paratam iam antea rem in usus nostros convertimus, provisas opes aliquo conferimus, quo primum non quaerebantur eae; cf. Vellei. Pat. II, 105, 2.

113. *Civis Romani*) Vid. Cic. in Verr. V, 62 seq.

114. *Philodami casum*) In Verr. I, 30.

Cum — tum) Cf. IV, 1, 66.

Non tam — ostenderet) Sic ἐνάργειαν finierat §. 64.

115. *Serum*) Manifesta in primis significatio nimii; cf. II, 17, 7 (ubi in nota pro III, 5, 3; leg. II, 5, 3); item II, 17, 12.

securus narraveris; assuevit illis iudex, iamque eas sine motu mentis accipit, quibus commotus novis non est: et difficile est nobis mutare habitum animi semel con-
116 stitutum. Ego vero (neque enim dissimulabo iudicium meum, quamquam id, quod sum dicturus, exemplis magis, quam praeceptis ullis, continetur) narrationem ut si ullam partem orationis, omni, qua potest, gratia et venere exornandam puto. Sed plurimum refert, quae
117 sit natura eius rei, quam exponimus. In parvis ergo, quales sunt fere privatae, sit ille pressus, et velut applicitus rei cultus: in verbis summa diligentia, quae in locis impetu feruntur, et circumiectae orationis copia

narraverit cum Vall. Voss. 1, 3, (Goth. *narravit*) et edd. ante Gryph. Regius de coniectura reposuit nostrum. Necessarium credo, neque enim procedere videtur Badii ratio, qui iubet intelligere *quemque*. Alia est conditio II, 15, 12.

Commotus novis) Turic. c. *nobis* a sec. manu *c. a nobis*, et sic Camp. Sed Goth. *c. novus* cum Vall. et Iens. (tac. Gesn.) et edd. ante Gryph. Hoc recepta mutaverat coniiciendo Regius, male reprehensus a Badio; cf. VIII, 5, 12, Guelf. hanc tuetur.

Est nobis mutare) Sic Turic. Camp. cum plurimis apud Burm. codd. et edd. ante Gryph. Hic primus omisit *nobis*, neque habet Guelf. Inest oppositio eius cui assueverit *iudex*, et quod sit *nobis* difficile.

116. *Vt si ullam*) Ald. omittit *ut*, Camp. pro eo *ac*.

Venere) Turic. *vere* cum Alm.; cf. §. 108.

117. *Fere privatae*) Turic. (a sec. manu, nam a prima etiam corruptius *ferrei priv.*) Guelf. Camp. *f. rei p.* nonnisi per errorem.

116: *Vt si ullam*) Quam Regius expungendam, ut supervacuam, putat particulam, parum apte defendit Burmannus exemplo III, 8, 12, ubi est *ut quae*. Neque enim in illa forma redundat *ut*. Veram tamen credo structuram, (etsi exemplo alio adhuc destituor) propter constantiam librorum, quorum nullus, praeter Aldum, omittit.

117. *Privatae*) Cf. §. 61, 5.

Ille — pressus) *Ille* dicitur, quem nostis; cf. §. 17; *pressa* autem oratio saepe apud Ciceronem opponitur luxuriosae. Sic et noster IV, 3, 2; VIII, 3, 13; IX, 4, 134; item Seneca pater p. 131, *pressam et civilem*; (cf. Qu. III, 8, 59) *orationem* opponit *elatiori*.

Applicitus rei cultus) A vestibus petita translatio, quae non fluant, nec sinu et rugis turgescant, verum singulis corporis membris applicentur.

In locis) Cf. IV, 1, 59. *Loci* autem hic non quidem toti narrationi opponuntur, ut quod mox occurrit *hic* sit in ipsa narratione, sed magis

latent; hic expressa, et, ut vult Zeno, *sensu tincta esse* debebunt: compositio dissimulata quidem, sed tamen quam iucundissima: figurae, non illae poëticae, 118
et contra fidem loquendi auctoritate veterum receptae

Tincta) Turic. lacunam praeferre videtur pro hoc vocabulo. Ex Alm. afferunt *ancta*, pro quo bene Capper. reponit *uncta*.

118. *Fidem*) Sic Goth. Ioann. Voss. 1, 2, 3, Camp. Andr. Rollin *parvarum rerum* intelligenda expositio, quae locos nullos admittit, quum in maioribus sane vel eorum sit occasio. Vsum vocabuli sine adiectivo *communis*; vide praeterea V, 13, 27, 42, 59; VIII, 4; 14; IX, 4, 83, 138.

Expressa) Cf. II, 4, 6; IX, 4, 138. Elegantem locutionem *circumiectae — latent*; cf. cum IX, 4, 29.

Zeno) Significatur haud dubie Citiensis. Hunc scripsisse περὶ λέξεων, περὶ λόγου refert Diog. Laërt. VII, 4, 39, 40. Recte Turnebus, vel quisquis tandem est ad partes vocat SulpiciumVictorem, Rhetorem ex Pithoeanis, qui se Zenonis maxime praecepta persequutum ait p. 240. Quod vero idem narrat Ciceronem de Finibus l. IV, (c. 3, neque enim alium locum invenio huius libri) aride et exiliter scriptos de rhetorica libros eius memorare, falso dicit, quum Zenonis scribentis ibi nulla sit mentio. Nostro sane loco ne hoc quidem apparet, utrum in narratione proprie *sensu tincta* verba desideravit Zeno, an in universum, ita ut, vel extra artis rhetoricae tractationem, hoc poneret. Bene comparant dictum vulgo de Aristotele, apud Suidam T. I, p. 328: τῆς φύσεως γραμματεὺς ἦν τὸν κάλαμον ἀποβρέχων εἰς νοῦν, et Isidorum Orig. lib. II, c. 27, p. (Gothofr. anni 1585) 878: *Aristoteles, quando perihermenias scriptitabat, calamum in mente tingebat.* Manifestum est designari verba, quae nihil habeant, quod non significet.

Compositio — dissimulata) Cf. II, 5, 9. *Dissimulatur* ea quidem, ne nimis manifesta arte, quae maxime cernitur in compositione, suspecta fiat narratio, in parvis utique causis, IX, 4, 134.

118. *Figurae*) Grammaticae magis quam rhetoricae Versantur enim in immutatione vocabulorum IX, 1, 12; IX, 3, 2, 3, 22; IX, 4, 117. Sic apparet, quara mox *puritas sermonis* hisce figuris corrumpi significetur. Eiusmodi figura est *merere* pro *mereris*; vid. I, 5, 42.

Contra fidem loquendi) Quid sit *loqui* h. l. cognosce ex locis geminis XII, 6, 5; II, 3, 6; XI, 3, 45. In rerum parvarum expositione non *magna flare*, sed *loqui* debet orator; quod facere ne credetur quidem si insolitis vocabulorum flexibus (*poëticis* figuris, quae a *loquendo* abhorrent) stipet orationem: perdet igitur *fidem loquendi*. Cf. IX, 4, 17: *neque illud in Lysia dicendi textum tenue atque rarum laetioribus numeris corrumpendum erat. Perdidisset enim gratiam — perdidisset fidem quoque*; it. IX, 4, 143, *amittit — fidem*; VIII, 3, 18, *sermonem* opponit *orationi*. Suet. Claud. c. 4, *loquatur — dicere*, ubi malim abesse *quae dicenda sunt*.

Auctoritate veterum) Hic quidem quum de figuris vocabulorum parum usitatis agatur, *veteres*, qui appel-

(nam debet esse quam purissimus sermo), sed quae varietate taedium effugiant, et mutationibus animum levent : ne in eundem casum, similem compositionem, pares elocutionum tractus incidamus. Caret enim ceteris lenociniis expositio, et, nisi commendetur hac ve-

Mox edd. Iens. (neque enim ea *fidem*, ut narrat Gesn.) et reliquae ante Obr. *rationem;* unde, ignoro. Hoc ipsum revocavit Capper. frustra loquax in probando. *Fidem* Andres et Blassius reposuerunt, sequuti profecto Gesneri rationes, quae non sunt rectae quamquam in bona causa. *Finem* dant Turic. Alm. Bal. Guelf. (nisi quod *finen* per err.) Obr. Burm. Gesn. (hic tamen praeferens *fidem*). De confusione τῶν *fidem* et *finem;* vid. II, 18, 2; mox §. 119; pro *fidem* edd. Iens. et ante Ald *finem*. *Finem* nihili esse hoc loco, vel eo apparet, quod parum latina, in hac potestate vocabuli, foret oratio; cf. not. ex. ad II, 15, 6.

Sed quae — effugiant levent) Ita Turic. Camp. cum Alm. quod post Regii coniecturam primus reposuit Obr. Nam edd. Iens. (tac. Gesn.) et reliquae ante Bad. *et qui a — effugiat — levet.* Bad. cum reliquis ante Obr. *et qui effugiat — levet*, quod et Guelf. praefert. Bern. dare narratur, *sed qui.* — *Compositionem*) Sic Turic. Guelf. Camp. Mox edd. ante Ald. et ipsi codd. ut Goth. Vall. Colb. (hic videtur interdum cum deterioribus facere; cf. §. 83) *expositionem.*

Ceteris lenociniis) Turic. *cet. cuius* cum Alm. (vid. §. 108). Guelf. *et eius lenoc.* cum Voss. 3, Bern. (vid. §. 25).

lantur, facile intelligas Catones, Gracchos, Ennios, Lucilios, quales recensuimus ad I, 5, 21; I, 8, 8. Alias lubrica est disputatio et impedita, quibus maxime terminis contineatur ea, quam noster usurpat aliquoties, scriptorum et oratorum *vetustas*. Nam ut rudes illi ante Ciceronem audiunt ei *veteres*, velut IV, 1, 9; XII, 9, 5; ita et ipse Ciceronem cum *veteribus* coniungit IX, 3, 1 : *omnes veteres et Cicero praecipue.* Simile quid habes VIII, Prooem. 26; cf. et not. ad I, 6, 42. Item XI, 3, 137 hanc Ciceronis aetatem agnoscam cum Aldo nepote (in Graevii Thesauro vol. VIII, p. 1197) etsi XI, 3, 143 huic numero assignatur Plotius (cf. II, 4, 42) nam et ipse Cicero. Alio loco XI, 3, 183 nihil certi definias. Ordinem aetatum oratoriarum habes XII, 10, 10, unde tamen nihil proficias ad constituendam vocabulorum potestatem. Ciceronis in hac re usum ad Quintilianum tuto non potes transferre; vid. Orat. c. 50, de Orat. III, 10. De rudibus enim hic agit. De industria hunc locum tractat Aper apud scriptorem de causis corr. el. c. 17 et 18, qui dum queritur male veteribus accenseri Ciceronem, ostendit, quid tum fieri solitum sit. Cassium Severum (c. 19) primum faciebant novorum. Sed et mox noster Ciceronis tempora inter vetera censere videtur, a recentiore luxuria aliena §. 122; cf. Wolfius in praef. ad Marcellanam p. 22 not. l.

Eundem — tractus incidamus) Similitudinem casuum variari figuris

nustate, iaceat necesse est. Nec in ulla parte intentior 119 est iudex: eoque nihil recte dictum perit. Praeterea, nescio quomodo etiam credit facilius, quae audienti iucunda sunt, et voluptate ad fidem ducitur. Vbi vero 120 maior res erit, et atrocia invidiose, et tristia miserabiliter dicere decebit: non, ut consumantur affectus, sed tamen velut primis lineis designentur: ut plane, qualis futura sit imago rei, statim appareat. Ne sen- 121 tentia quidem velut fatigatum intentione stomachum iudicis reficere dissuaserim, maxime quidem breviter iniecta, qualis est illa, *Fecerunt servi Milonis, quod*

119. *Recte dictum*) Guelf. Ioann. (tac. Gibs.) Goth. (tac. Gesn.) *rectum* cum Vall. Voss. 1, 2, 3, Bern. male.

120. *Decebit*) Guelf. Ioann. *licebit* cum Ald. et edd. meis deinceps ante Obr. exc. Bad. sec. Hoc quum Regius inveniret, nostrum coniiciendo reposuit; non utique necessario. Sed optimi sane libri defendunt.

Sed tamen) Ita Camp. et Turic. a sec. manu, a prima enim *ut tamen* cum Alm. Reliqui fere *sed ut tamen*. Malui expungere *ut*, alioqui nimis geminatum in hoc loco.

121. *Quidem — quidem br.*) Posterius *quidem*, cum iis quae praecedunt, omittunt Turic. Camp.

Breviter iniecta) Sic Ioann. (tac. Gibs.) Vall. Bern. Ald. Adverbium habent et Guelf. Goth. Voss. 2, sed in participio *interiecta*. Turic. et Camp. *brevi interiectione* cum Alm. Bodl.; sed Iens. *brevi iniectione* (non *interi.* ut Gesn.) cum Loc. et Venet. Correxit Regius *brevi inter-*

aliquoties ingerit Qu. Vide loca designata ad primam huius §. notam. Haec varietas igitur grammaticam spectat, altera numeros, postrema orationem. Nec est opus mutando, ut vitia existant haec tria ὁμοιόπτωτον (*in eundem casum*) ὁμοιοτέλευτον (similem *positionem*; ita enim vocem mutare velit Regius, ut *positio* significet *desinendi modum*, quae ipsa vocis potestas probari nequit; *positio* enim nihil aliud nisi casus; vid. I, 5, 65) ἰσόκωλον (*pares eloc. tractus*). Nunquam inter vitia haec ponuntur a rhetoribus, nisi quod Gorgiae in hisce adhibendis intemperantiam improbat Cicero in Oratore c. 52.

119. *Voluptate ad fidem ducitur*) Hoc aliquoties recurrit, IV, 1, 12; V, 14, 35; VI, 2, 5; VIII, 3, 5.

120. *Maior res*) Respice §. 117. Hic quidem effusiorem ornatum permittat modo, an exigat etiam, ex ipso orationis tenore parum apparet; quamobrem, sitne mox legendum *decebit* an *licebit*, vix affirmes; cf. not. crit. Gedoynus expressit posterius.

Invidiose) Vim huius formae vide in not. crit. ad IV, 1, 42. Si modo §. 81, *suspiciose* erat, *movendo suspicionem*.

121. *Sententia*) Cf. IV, 1, 64.

Fecerunt) Cic. pro Mil. c. 10 extr. cf. not. crit.

suos quisque servos in re tali facere voluisset: interim paulo liberiore, qualis est illa, *Nubit genero socrus, nullis auspicibus, nullis auctoribus, funestis ominibus*
122 *omnium*. Quod quum sit factum iis quoque temporibus, quibus omnis ad utilitatem potius, quam ad ostentationem, componebatur oratio, et erant adhuc severiora iudicia: quanto nunc faciendum magis, quum in ipsa ca-

iectione, et hoc recepit Rusc. (cf. §. 70) cum Bad. sec. Basil. et aliquot. Bad. pr. voluit quidem dare nostram sed operae dederunt *breviter interiecta*. A Gryphio inde omnes deinceps *brevi interiecta*. Hanc ego structuram non credo latinam, ut participium continnetur adiectivo (quamquam vide Cic. de Or. II, 60 init., sed ibi contiuuo praecedit *imitatione*); adverbium contra rectissime asciscit. *Interiecta* autem minns placuit ob sonum insuavem, *breviter interiecta*. Neque est quod dubites *iniicere* dici in hac forma eodem significatu quo *interiicere*. Voss. 1 dans *videtur iniecta*, nostram firmat; *videtur* corruptum est ex *breviter*. Non totum me permisi optimorum librorum auctoritati in hoc loco, quia facillimus erat error *breviter in* mutandi in *brevi inter*. — *Fecerunt servi*) Recte monet Burm. apud Cic. inseri *id*, quod equidem in nullo Qu. libro reperio. Apud Ciceronem sane non aspernenda est Ernesti *κρίσις servi Milonis* tanquam glossam proscribentis. In illa enim structura locum vix tueatur; quamquam si eiiciuntur verba haec, decedit aliquid sententiae acumini, iam minus coartatis iis, quae sibi invicem opponuntur: *servi Milonis — suos quisque servos*. Quintiliano saltem necessarium erat, sic, ut fecit, excitare locum; et potuit, quum memoriter referret (cf. §. 51, not. ex., it. §. 132), aliquantum concedere et consilio suo, et ipsi quoque aetatis suae studio eiusmodi acumina captanti. Mox Quintiliani hic error fortasse offecit libris Ciceronianis. Cic. porro *in tali re* pro *in re tali*. — *Est illa, Nubit.*) Guelf. omittit *illa*. — *Auspicibus*) Sic Turic. Camp. cum Alm. Bern. et Ieos. (tac. Gesn.) et edd. ante Basil. Addicunt Ciceronis ipsius libri, ad quem vide Ern. Reliqui *auspiciis*. — *Ominibus omnium*) Turic. Guelf. *hominibus o.*; sed prior a sec. manu dat *omnibus* o. praeter Iens. etiam Ven. Rusc., fortasse ex sphalmate, sed Loc. rectam praefert. Ernestus in Cicerone e vett. edd. dedit *ominibus omnium omnibus*, quae sane, ut ipse ait, efficacissima est scriptura. Graevii quoque ratio, *omnium* abiicientis, (quam Capper. et hic, obstantibus omnibus, est sequutus) habet quo se commendet. Fateor, aut addi *omnibus*, aut omitti *omnium* quoque, satius mihi videri; cf. not. crit. ad V, 12, 16.

122. *Quam ad ostent.*) Turic. Guelf. Ioann. (tac. Gibs.) Camp. cum Alm. Voss. 3, omittunt *ad*; cf. §. 107; VI, 1, 23.

Faciendum) Ioann. (tac. Gibs.) *faciundum*; cf. III, 7, 8; item hic §. 128.

Nubit.) Cic. pro Cluent. c. 5; conf. not. crit.

pitis aut fortunarum pericula irrupit voluptas? Cui hominum desiderio quantum dari debeat, alio loco dicam. Interim aliquid indulgendum esse confiteor. Multum 123
confert adiecta veris credibilis rerum imago, quae velut in rem presentem perducere audientes videtur: qualis est illa M. Coelii in Antonium descriptio, *Namque ipsum offendunt temulento sopore profligatum, totis praecordiis stertentem: ructuosos spiritus geminare, preclarasque contubernales ab omnibus spondis transversas incubare,*

123. *Offendunt*) Camp. *offenderunt.*

Stertentem ructuosos sp.) Turic. *sternentem ructuosus sp.*; sed a sec. manu repositum nostrum. Casp. Barthii codex Basileae tractatus inter *ruct.* et *sp.* lacunam habet manifestam sufficientem voci alicui inserendae. Voss. 1, 3, *flectentem s.*; Bern. *sternentem s.*

Spondis transv.) Barthianus cod. inserit *versas*, nullo sententiae vel acuminis emolumento.

122. *Irrupit voluptas*) Similes temporum suorum notationes a nostro factas indicat Gesnerus IV, 1, 57; IV, 3, 2.

Alio loco) Rollinus et Gesnerus putant respici Prooem. l. VIII; item VIII, 3, 6 seqq. Fortasse et huc traxeris XII, 9, 5.

123. *M. Coelii*) Vid. I, 6, 29; it. Valer. Max. IV, 2; R. 7.

Offendunt — geminare) *Offendunt* Antonium centuriones, hostium ei adventum indicaturi. Non erat quod contra omnes libros Gallaeus vellet reponi *geminantem* et nihil agit, reliquis praeterea duobus infinitivis. Neque enim structura infinitivi post verba videndi, reperiendi, ignota est veteribus; vid. Terent. Heautontimorumen. I, 1, 16, *conspicer fodere.* Ovid. Metam. VIII, 714, 15, *frondere — conspexit*; Plin. H. N. XXI, 105, *furere — aspici se volunt.* Fortasse talia etiam affectavit Coelius, cuius sermonem a puritate Ciceroniana alienum, et Catoniani horroris aemulum plus semel notare accidit Manutio in Commentario libri octavi Epistt. Cic. ad Div. Eodem *offendendi* significatu utitur Coelius Epist. ad Div. VIII, 1.

Contubernales) Dicuntur cum irrisione *imperatoris* Antonii. Nec dubito quin hic sit C. Antonius, Ciceronis in consulatu collega (cf. ad III, 7, 2; it. IX, 3, 94), Antonii triumviri patruus, cuius nummus est apud Valentem Famm. Romm. tom. I, Tab. 13, Antoniae gentis 3. Hunc enim a Coelio adolescentulo accusatum fuisse, multis et bonis novimus auctoribus; vid. in primis Cic. pro Coelio c. 7, et 31. Memorat idem Cic. tres Coelii accusationes (Brut. c. 79), quarum quum singularum satis exploratae sint causae nulla in M. Antonium, triumvirum, cadit. Illa autem C. Antonii causa, qua ipso Cicerone defendente damnatus est, quum crimen haberet Catilinariae coniurationis, exasperata fuit male in Macedonia gestarum rerum infamia; vid. Dion. Cass. XXXVIII, 10, p. Reim. 156. Haec igitur eius ignavia potuit

124 *et reliquas circumiacere passim: quae tamen exanimatae terrore, hostium adventu percepto, excitare Antonium conabantur, nomen inclamabant, frustra cervicibus tollebant, blandius alia ad aurem invocabat, vehementius etiam nonnulla feriebat; quarum quum omnium vocem*

Et reliquas circ.) Barth. cod. *e. reliquias temulentiae circ.* Barthius ablegat ad Rutil. Lup. ubi simile quid p. Ruhnk. 112. Addere licet nostr. VIII, 3, 66, coll. Aquil. Rom. pag. 145 in Ruhnk., ed. Rut. Lup. it. Senec. pat. pag. 276: *temulentas reliquias sumptuosissimae coenae*; p. 284: *temulentas ebriorum reliquias*. Neque tamen quidquam agitur omnibus hisce exemplis ad sollicitandam receptam.

124. *Quae tamen*) Goth. (tac. Gesn.) *q. tum* cum Vall. Voss. 2, et ed. Steph. nec male. Barth. cod. *hae tamen*.

Antonium) Barth. cod. *hominem*.

Conab. nomen inclamabant) Barth. cod. e. *haec n. inclamabat*. Gebh. cod. Pal. item *inclamabat*. Ioann. (tac. Gibs.) *c. et n. i.* — *Frustra*) Turic. *frusta*, a sec. manu nostrum. Barth. cod. ante nostram vocem inserit *haec*.

Tollebant) Barth. cod. *tollebat*, cum Gebh. Pal. cod.

Invocabat) Turic. *invocabant*, (sed a sec. manu nostrum) cum. Alm. Bern. Ioann. (tac. Gibs.) — *Nonnulla*) Turic. *non ulla*; cf. III, 6, 98. — *Feriebat*) Goth. (tac. Gesn.) *ferebat*. Voss. 1, Ioann. (tac. Gibs.) *feriebant*.

Quum — noscitaret) Turic. (a sec. manu, a prima enim nostrum) tanta Coelii asperitate (cf. X, 2, 25) perstringi. *Imperator* immerito est appellatus C. Antonius quum ipse morbum causatus per M. Petreium legatum Catilinam fudisset. Dio Cass. XXXVII, 40, p. 137. Perditae fuisse luxuriae hominem Antonium, eo quoque apparet quod Catilinariis favisse dicitur propter vim aeris alieni. Plutarch. in Cic. p. 866 E. Gulae et penis foeditatem videmus hereditarium in ista gente malum. Quivis enim, nisi alia obstarent, id quod fecit Casp. Barthius et reliqui, ut videntur, VV. DD., nostrum eundem agnovisset in hac descriptione, quem in publico vomentem nobis exhibet Cicero in secunda Philippica; Cf. ipsius imaginis causa VIII, 3, 66.

Ab omnibus — incubare) Concubinae suum quaeque in illo triclinio lectum relinquentes accurrunt ad imperatoris, eique transversae incubant; quem tamen mox, ipsae lascivia sua per timorem excussae, ne expergefacere quidem possunt, dum, quidquid agunt puellae, incitamenta nequitiae interpretatur praeclarus dux, neque aperit oculos, sed auditu et maxime tactu rem gerit. Hae totius loci sententia plane est acquiescendum, neque in singulis varietatibus scripturae haerendum, quae ex uno quidem codice afferuntur plurimae; vid. not. crit. Transversarum illam incubationem nequiore significatu accipere alienum fuerit; cf. Brunk. ad Aristophan. Lysistr. v. 60, Ruhnken. ed. Rutil. Lup. p. 260.

tactumque noscitaret, proximae cuiusque collum amplexu petebat; neque dormire excitatus, neque vigilare ebrius poterat; sed semisomno sopore inter manus centurionum concubinarumque iactabatur. Nibil his neque credibilius fingi, neque vehementius exprobrari, neque manifestius
ostendi potest. Ne illud quidem praeteribo, quantam 125
afferat fidem expositioni narrantis auctoritas: quam mereri debemus ante omnia quidem vita, sed et ipso genere orationis; quod quo fuerit gravius, sanctius,

q. o. voce tactuque oscitaret, cum Obr. Sed Camp. *o. cum voce tactuque oscitaret*, cum Andr. cod. Bodl. etiam dante *oscitaret*. Barth. cod. *q. o. v. t. dignoscitaret*, quod malebat Gallaeus, nescio an inspecto iam hoc cod. Ien., (tac. Gesn.) *q. o. v. tractumque n.* cum edd. ante Ald. Nihil agunt, etsi inter eos est P. Victorius Varr. Lect. XXII, 5, qui commendant scripturam *voce tactuque oscitaret.* Est sane *oscitare* temulentorum; cf. VIII, 3, 66; Cic. pro Milone cap. 21. Sed longe acrior est securitatis ebriosae notatio, si clausis oculis singulas contubernales suas agnoscere dicitur Antonius, prout quaeque notam vel vocem vel manum ei accommodat. Et *agnoscere* ipsum est *noscitare*; cf. Drakenb. ad Liv. II, 23, 4. *Dignoscitare* utrum legatur in ullo scriptore, non ego dixerim. Attende receptam eamque bonam scripturam prima manu positam esse in Turic. quum in reliquis varietatibus secunda eius manus soleat meliora dare. — *Petebat*) Gebh. cod. Pal. *appetebat*, quod itidem suadebat Gallaeus; improbante Burmanno, qui appellat Nic. Heinsium Ovidio (Heroid. XIV, 69) reddentem *petis amplexu* et (Metamorph. VI, 605) *Amplexuque petit.*

Vigilare) Camp. *evigilare.* — *Centurionum*) Gebh. cod. Pal. *cenurionum* qui calami error portentosa Gebhardi loquacitate non indigebat, quam vide, si tanti, in eius Crepundiis II, 15, repetitam a Pareo, et in Burm. et Capper. edd. ad nauseam lectorum recoctam. In toto hoc Coelii loco, qui plurimos a literis renatis VV. DD. exercuit non sane immerito, videtur animadvertendum, quam exigua sit nostrorum, et quidem optimorum, codd. varietas, quum Barthianus ille Basileensis, hic repente prolatus, cum aliqua mentione ad I prooem. 16, 20; I, 1, 20; I, 2, 3, 6, nec deinceps usquam recurrens, miram ostendat scripturae discrepantiam. Subit profecto succensere homini alioqui doctissimo, qui neque diligentiam probat, tantulam impertiens vetusti, quod vocat, exemplaris notitiam, neque iudicium, scripturas receptis fere deteriores in caelum ferens.

125. *Ne illud*) Turic. Camp. *neque illud* cum Alm. Sed Iens. (tac. Gesn.) cum edd. ante Gryph. (exc. Aldo) *Ne id.*

125. *Mereri*) Cf. §. 77.

hoc plus habeat necesse est in affirmando quoque pon-
126 deris. Effugienda igitur in hac praecipue parte omnis calliditatis suspicio (neque enim se usquam custodit magis iudex) : nihil videatur fictum , nihil sollicitum ; omnia potius a causa , quam ab oratore , profecta cre-
127 dantur. Sed hoc pati non possumus , et perire artem putamus , nisi appareat : quum si desinat ars esse , si apparet. Pendemus ex laude , atque hanc laboris nostri ducimus summam. Ita, quae circumstantibus ostentare
128 volumus , iudicibus prodimus. Est et quaedam *repetita narratio,* quae ἐπιδιήγησις dicitur, sane res *declamatoria* magis , quam *forensis* ; ideo autem reperta , ut , quia narratio brevis esse debet , fusius et ornatius res posse exponi: quod fit vel invidiae gratia, vel miserationis. Id esse raro faciendum iudico, neque sic unquam, ut totus ordo repetatur ; licet enim per partes idem consequi. Ceterum, qui uti ἐπιδιηγήσει volet, narrationis loco rem strin-

127. *Nisi appareat*) Turic. Ioann. (tac. Gibs.) Guelf. Camp. *n. apparet* cum Alm. Vall. Voss. 3.

128. *Est et quaed. rep.*) Turic. Guelf. Ioann. (tac. Gibs.) Goth. (tac. Gesn.) Camp. *Est q. r.* cum Alm. Mox Iens. (tac. Gesn.) *Est q. et r.* cum edd. ante Bas.

Επιδιήγησις) Turic. ἐπιθεσις cum Alm. Sed Bern. ἐπιδεσις. Ioann. (tac. Gibs.) ἐπιοθησις. — *Posset*) Turic. Camp. *possit* cum Alm. sequente male Obr.; cf. VI, 3, 12.

Id esse raro) Sic Turic. a sec. manu; nam a pr. *I. est r.*, et mox *iudicio*, pro quo item reponitur verum. Sed plane ut prima Turic. manus etiam Alm. Accedit proxime Camp. *I. esse faciundum* (cf. §. 122) *raro iud.* Guelf. *I. enim raro.* Ald. Basil. *Idem raro.* Goth. (tac. Gesn.) *I. est raro* , omisso mox *iudico* cum Ioann. (tac. Gibs.) Vall. et Voss. 2 , etsi omissio in hoc non memoratur. Voss. 1, *I. raro fac. est.* Bern. *Id est non* (cf. §. 29) *raro faciendum.* Reliqui *Id raro*, quod a Gryphio inde est in omnibus. Tot supra positis documentis apparet aliquid interfuisse vocabulis *id* et *raro*; neque tamen displiceat , si pro *esse* reponueris *ego.*

Επιδιηγήσει) Turic. ἐπιλησει a sec. manu *epithesi*. Ioann. (tac. Gibs.)

127. *Circumstantibus — prodimus*) Lepidissime opposita membra. *Ostentandi* verbum hoc modo usurpatum, cum aliqua etiam sententiae similitudine; vide XII , 9 , 6.

gat, et contentus indicare *quid facti sit; quo sit modo factum*, plenius se loco expositurum esse promittat. Initium narrationis quidam utique faciendum a persona 129
putant: eamque, si nostra sit, ornandam; si aliena, infamandam statim. Hoc sane frequentissimum est, 130
quia personae sunt, inter quas litigatur. Sed hae quoque interim cum suis accidentibus ponendae, quum id profuturum est, ut, *A. Cluentius Habitus fuit pater huiusce, Iudices, homo non solum municipii Larinatis, ex quo erat, sed regionis illius et vicinitatis, virtute, existimatione, nobilitate princeps:* interim sine his; ut, *Q. Ligarius quum esset:* frequenter vero, et a re; sicut 131
pro Tullio Cicero, *Fundum habet in agro Thurino M.*

ἐπιδιηγήσει. — *Loco rem*) Necessaria videtur Francii emendatio quam expressit Gesn. transponendi haec vocabula, quae in meis quidem omnibus libris leguntur *rem loco;* excepta Gryphii ed. ubi omittitur *loco*. An hoc ex sequentibus invectum, ut sic constitui debeat scriptura, *narratione rem?* Sed saepissime transponendo peccatum est a librariis; cf. §. 88; it. V, 8, 2. — *Facti sit*) Sic Turic. Camp. Ioann. (tac. Gibs.) cum Alm. Goth. Voss. 1, 2, 3, Bern. Omittit Guelf., et ipse genitivum dans, praeterea *sit*. Modo pro *quid* Turic. Alm. cum iisque Obr. dant *quod;* minus bene. Reliqui *factum s.* De genitivo cf. §. 21.

129. *Orn. si al.*) Gesneri operae per errorem omiserunt *si*, quem repetierunt Bipontini. Est coniunctio in omnibus libris.

130. *Habitus*) Turic. omittit cum Alm. cf. §. 16.

Sed reg.) Sic Turic. Guelf. Ioann. (tac. Gibs.) Camp. Iens. (tac. Gesn.) cum edd. (exc. Aldo) ante Basil. et codd. Voss. 2, 3 (miror in Goth. nihil notatum). Reliqui e Cicerone inserunt *etiam;* cf. VI, 3, 7.

Nobil. princeps) Sic Turic. Guelf. Vall. Ioann. (tac. Gibs.) cum Goth. Voss. 2, 3, Bern. et edd. Iens. (tac. Gesn.) reliquisque ante Aldum. Regius e Cicerone inseri iussit *facile*, quod habent reliqui libri; cf. prox. not. Nec necessario, quoniam memoriter fere Qu. laudat; cf. §. 121, et mox in loco Ligarianae. Camp., nisi forte neglexi varietatem, habet *facile*.

131. *Thurino*) Turic. Goth. Iens. (tac. Gesn.) *turino* cum Alm. et

130. *Cum suis accidentibus*) Cf. III, 6, 36, 56.

A. Cl. Habitus) Cic. pro Cluent. c. 5.

131. *Q. Ligarius*) Cic. pro Ligar. c. 1. Nemo hic *enim* inserit e Cicerone; cf. not. crit. ad *nobil. princ.*

Pro Tullio Cicero) Fragmentum est orationis deperditae, cuius paucissima supersunt. Alterum vide V,

Tullius paternum : Demosthenes pro Ctesiphonte, Τοῦ
132 γὰρ Φωκικοῦ συστάντος πολέμου. De fine narrationis cum iis contentio est, qui perduci expositionem volunt eo, unde quaestio oritur: *His rebus ita gestis, P. Dolabella praetor interdixit, ut est consuetudo, de vi, hominibus armatis, sine ulla exceptione: tantum ut, unde deiecisset, restitueret; restituisse se dixit; sponsio facta est; hac de sponsione vobis iudicandum est.* Id a petitore semper fieri potest, a defensore non semper.

III. Ordine ipso narrationem sequitur *confirmatio*.

edd. ante Gryph. exc. Camp. quae dat nostrum; id quod ab Obr. inde recentiores. Reliqui, inter quos Ioann., *Tigurino*, quod ipsum in fragmentis legitur, sed ex hoc solo Quintiliani loco petitum. — Φωκικοῦ) Sic Guelf. Goth. (tac. Gesn.) cum Bern. (quamquam ex hoc Burm. Φοσικοῦ) et Ald. Bad. pr. At Loc. cum edd. ante Ald. Φωκαϊκοῦ quod mox Bad. sec. et a Gryphio inde recentiores omnes receperunt contra historiam et fidem librorum Demosthenis. Turic. et Camp. ipsi videntur dare pravam scripturam. Poterat admonere Aquila Rom. p. Ruhnk. ed. Lup. 155, *Phocense* reddens, non *Phocaeense*.

132. *Iis*) Sic Turic. Alm. Iens. (tac. Gesn.) et edd. ante Bad. exc. Rusc. Reliqui *his* (cf. §. 32; IV, 3, 3). Camp. *illis*.

Contentio est qui) Turic. Camp. omittunt *est* cum Alm.

Dolabella) Guelf. Goth. Iens. (tac. Gesn.) cum edd. ante Gryph. exc. Ald. et Bad. sec. *Dolobella;* conf. Ruhnken. ad Vellei. II, 43, 3. — *Restit. restit. se dixit*) Turic. Camp. Guelf. Goth. Iens. (tac. Gesn.) Ioann. (tac. Gibs.) cum Voss. tribus et edd. ante Gryph. exc. Aldo *restit. deinde restituisse dixit;* cf. §. 121. Potuit enim et hic memoriter citare Qu. postea a VV. DD. e Cicerone correctus.

13, 21, Tullium hunc passum esse damnum a familia Fabiana, et rem gestam hominibus armatis, discimus ex aliquot praeterea fragmentis ap. Ernest. vol. IV, P. 2, p. 1039; Corradus in *Quaestura* et Io. Ger. Vossius (De Analog. II, 3, p. 667), cur Tullium hunc interpretentur M. Tullium Deculam, Cn. Cornelii Dolabellae in consulatu collegam anno V. C. 673, in neutram partem ullum video idoneum argumentum. Mentionem huius orationis habet Dialogus de Oratt. sive de causs. corr. el. c. 20, ubi *immensi voluminis* dicitur, et coniungitur cum illa pro Caecina.

Demosthenes) Orat. pro Corona p. Reisk. 230 extr., ubi Taylorus ponit rhetoras, qui eodem exemplo Demosthenico utantur.

132. *Eo, unde quaestio oritur*) Cf. IV, 4, 2.

His rebus) Cic. pro Caecina c. 8.

A petitore — a defensore) Cf. §. 6, ne forte quis praepositionem coniungat cum verbo passivo.

Probanda sunt enim; quae propter hoc exposuimus. Sed priusquam ingrediar hanc partem, pauca mihi de quorundam opinione dicenda sunt. Plerisque moris est, prolato rerum ordine, protinus utique in aliquem laetum ac plausibilem locum, quam maxime possint favorabiliter, excurrere. Quod quidem natum ab ostenta- 2
tione declamatoria, iam in forum venit, postquam agere causas non ad utilitatem litigatorum, sed ad patronorum iactationem repertum est: ne, si pressae illi (qualis saepius desideratur) narrationis gracilitati coniuncta argumentorum pugnacitas fuerit, dilatis diutius dicendi voluptatibus oratio refrigescat. In quo vitium illud est, 3
quod, sine discrimine causarum atque utilitatis, hoc, tanquam semper expediat, aut etiam necesse sit, faciunt: eoque sumptas ex iis partibus, quarum alius erat locus, sententias in hanc congerunt, ut plurima aut iterum dicenda sint, aut quia alieno loco dicta sunt, dici suo non possint. Ego autem confiteor, hoc expatiandi ge- 4

2. *Declamatoria — ad util.*) Quae his inseruntur, desiderata et suppleta iam a Regio, absunt a Iens. (tac. Gesn.)

3. *Eoque sumptas*) Sic Turic. Alm. Camp. Goth. (tac. Gesn.) prius vocabulum cum Colb., non autem Loc. Ald. ut refert Burmannus qui compendium τῆς *quod* male accepit pro *que*. Nostram et Obr. Reliqui eo *quod desumptas*. Malui simplex verbum, quum *d* videretur natum ex male accepto *que* (pro *quod*) quod reduxit Obr. — *Iis*) Sic Camp. cum edd. ante Basil. Reliqui *his*; cf. IV, 2, 132; IV, 5, 20.

Quia alieno) Turic. Guelf. Goth. Camp. inserunt *alia* cum Alm. Bal. Voss. 2, Vall. et edd. ante Aldum, mero errore.

Loco) Guelf. Goth. (tac. Gesn.) Camp. *modo* cum Vall.; sed Turic. Alm. Bal. veram dant scripturam.

4. *Ego*) Turic. omittit cum Alm. Pro *eo*, *Et* dat Obr., sed omisso *autem*; mox pro *confiteor* Guelf. *fateor*.

1. *Plausibilem*) Potestas vocabuli fere quae in *favorabili*; cf. IV, 1, 20, sed hic usus iam Ciceroni notus; vid. v. c. Divin. in Caecil. c. 3, ubi, *populare atque plausibile* plane sic iunguntur ut a nostro XII, 10, 73.

2. *Pressae — gracilitati*) IV, 2, 117.

Refrigescat) Cf. II, 12, 6; item V, 7, 26, 31; VI, 1, 37, 39. In his locis ea *frigoris* apparet potestas, ut non solum risum sign-

nus non modo narrationi, sed etiam quaestionibus,
vel universis vel interim singulis, opportune posse sub-
iungi, quum res postulat, aut certe permittit; atque eo
vel maxime illustrari ornarique orationem: sed, si co-
haeret et sequitur; non, si per vim cuneatur, et, quae
5 natura iuncta erant, distrahit. Nihil enim tam est con-
sequens, quam narrationi probatio: nisi si excursus ille
vel quasi finis narrationis, vel quasi initium probationis
est. Erit ergo illi nonnunquam locus: ut, si expositio
circa finem atrox fuerit, prosequamur eam, velut spi-
6 ritu erumpente protinus indignatione. Quod tamen ita
fieri oportebit, si res dubitationem non habebit: alioqui
prius est, quod obiicias, verum efficere, quam magnum:
quia criminis invidia pro reo est, priusquam probatur;

Narrat. sed) Sic Turic. (quamquam a sec. manu, nam a prima *narratione s.* quod sic dat Alm.) Guelf. Ioann. (tac. Gibs. quamquam *quod* pro *sed* cum Voss. 1, quem eo quoque refert, quod modo §. 3, *aut quia — possint* omittit uterque) Obr. Reliqui inserunt *quidem;* nullu, quantum video, sensu.

Cuneatur) Sic plane Turic. (a sec. quidem manu *conetur;* quocum facere putandus est Alm. quamquam afferunt ex eo *uneatur*) Vallens. (ref. Badio) Ioann. Quod habet Guelf. *caveatur* in eo nostra latet. Bad, prior nostram habet, quae a Gryphio inde obtinet in omnibus edd. qood narrare neglexit Burm. ut Gesn. crederet ab Obr. demum restitutam bonam scripturam. Camp. *conetur*, cum Bodl. Bal. et plerisque edd. nisi quod aliquot e Regii coniectura *conatus*, Ald. *continetur*, Goth. *contineat*. Non paucorum codd. diversitas male tacetur.

5. *Spiritu*) Guelf. Ioann. (tac. Gibs.) omittunt cum Goth. et Camp. si recte nunc interpretor quod ex hoc notavi. Turic., omisso antea *velut*, *spm erumpentem* (et sic profecto Alm. ex quo afferunt *spin erumpente*) sed a secunda manu reposita nostra scriptura.

ficet, quem debent ineptiae, sed etiam languorem et oscitationem quo audientem imbuit quidquid caret sale.

4. *Cuneatur*) Primus fortasse hoc improprio significatu dixit Qu. (nam et apud Senecam proprie: *Vnus lapis — qui latera inclinata cuneavit*, Epist. 18 extr.), at quam praeclare! *sequi* dicitur quidquid facile sit; cf. II, 14, 1; VIII; Prooem. 18; X, 2, 27.

5. *Velut spiritu*) Positus horum verborum potest minus attentum morari. Clarius quidem erat *indignatione, velut spiritu*, sed parum habebat roboris; inest tamen hic sensus solus. *Spiritus* intelligitur, ut monet Gesnerus, retentus antea.

6. *Invidia*) Quam plane hoc op-

difficillima est enim gravissimi cuiusque sceleris fides. Idem fieri non inutiliter potest, ut, si merita in adver- 7
sarium aliqua exposueris, in ingratum inveharis: aut, si varietatem criminum narratione demonstraveris, quantum ob ea periculum intententur, ostendas. Verum 8
haec breviter omnia. Iudex enim, ordine audito, festinat ad probationem, et quamprimum certus esse sententiae cupit. Praeterea cavendum est, ne ipsa expositio vanescat, aversis in aliud animis, et inani mora fatigatis. Sed ut non semper est necessaria post narra- 9
tionem illa procursio, ita frequenter utilis ante quaestionem praeparatio, utique, si prima specie minus erit favorabilis; si legem asperam tuebimur; aut poenarias

7. *Ob ea*) Sic Turic. Guelf. Ioann. (tac. Gibs.) Camp. cum Alm. Voss. 1, 3. Obr. Reliqui *ab ea*; cf. Drakenb. ad Liv. XXVI, 1, 3.

8. *Expositio*) Goth. (tac. Gesn.) *positio* cum Voss. 2, 3. At Ioann. (tac. Gibs.) *po.* ex Voss. 1, affertur *ipo*; cf. §. 4 (2). Hoc ipsum est *positio*. Quod alicubi legi et Schrevelius narrat. Male.

9. *Sed ut*) Turic. *Et ut* cum Alm.

Vtique — fav.) Turic. *u. primam speciem iusserit* (e sec. manu *inserit*) *fav.* Apparet *specie minus erit* quam facile potuerit corrumpi in *speciem iusserit*, vel *inserit*. Et Guelf. pro *minus erit* dat *inusserit*, ubi literae *u* imponuntur hae minusculae *in*. Ioann. (tac. Gibs.) *u. si primam speciem iniusserit favorabit*, cum compendio in ultima litera. Hunc in modum igitur mutanda quae ex Alm. affertur scriptura: *u. p. s. iusserit erit fav.* Neque enim credo *erit* seorsim positum. *Si* tamen et post *utique* et ante *legem* omittit uterque, posteriore loco cum Guelf. Camp. Ioann. (tac. Gibs.) Goth. (tac. Gesn.) Voss. 2, 3. Etiam in lens. mea punctis debuit tolli posterius *si*. Pravae omnes profecto hae omissiones.

ponatur *gratiae* vel maxime apparet hoc loco. Frugi est Gesneri admonitio, Ciceronem pro Roscio Amerino augentem parricidii invidiam tendentis, et haec eius verba ponentis c. 24: *Paene dicam, respersas manus sanguine paterno iudices videant oportet, si tantum facinus, tam immane, tam acerbum credituri sint.*

8. *Ordine*) Rerum gestarum, i. e. narratione. Ita saepius Velleius et noster mox §. 8, 14; item IV, 2, 49, 61, 73, 128; IV, 4, 9; V, 13, 28; X, 6, 2; X, 7, 9.

9. *Poenarias actiones inferemus*) Cf. VII, 4, 20. Non delictum ipsum eruitur, sed poenae exiguntur ab eo, quem impune tulisse, quod deliquerit, querimur. Dicuntur alias *poenales*, qua voce vide Brissonium de verbb. signif.

actiones inferemus: est hic locus velut sequentis exordii, ad conciliandum probationibus nostris iudicem; mitigandum, concitandum. Quod liberius hic et vehementius fieri potest, quia iudici nota iam causa est. His igitur velut fomentis, si quid erit asperum, praemolliemus, quo facilius aures iudicum, quae post di-

Inferemus) Turic. *tuebimur* cum Alm. Supra *tuebimur* et ipsi dare videntur, sed Camp. eo loco omittit vocem et hoc nostro ponit *tuebimur* pro *inf.* quasi sufficiens unum verbum et *legi asperae* et *poenariis actt.*

Sequentis exordii) Turic. *s. exordia* (a sec. manu *s. exordium*) cum Alm. Sed sec. Turic. manum Goth. quoque dat, cum Bad. utraque ed. Steph. quam scripturam quare revocarit Obr. equidem non dicam. Camp. *sequens exordium* cum Bodl. et Andr. malum et ipsum.

Mitigandum , concitandum) Haec verba dant Turic. Guelf. Goth. Camp. et edd. meae ante Gryph. et plurimi apud Burm. scripti et excusi. Omittuntur in edd. a Gryphio et recentioribus. Abesse videntur ab Ioann. bis collato, aliisque fortasse etsi nec omnibus quorum nulla mentio. Voss. 1 iis carere suspicor; cf. §. 8. Videor debuisse restituere; neque enim sapiunt glossatorem.

Quod lib. hic et veh.) Sic Guelf. cum Ioann. Colbert. Bern. (nisi quod hic *est* pro *et*). Iena. (tac. Gesn.) et edd. meis ante Obr. omnibus exc. Camp. nisi quod Rusc. omittit *et*. Turic. *quod* (a sec. manu *quod quo*) *liberius, hoc veh.* Alm. et Andr. hoc ipsum dare narrantur, sed non omittere *et*. Bodl. *quod quo l. hoc veh.* Goth. omissis ut testatur Gesn. *et vehementius*, retinet tamen *hic*, quod ille non memorat. Camp. *quod quo l. hoc et veh.* at hoc primus revocavit Obr. non omittens *et*, ut refert Burm. Haec iam est vulgata scriptura, habens inanem opponendi *liberius* et *vehementius* affectationem. Nostra bonis nititur auctoribus, neque vetustissimorum librorum ratio magnopere abludit.

10. *His igitur*) Turic. *Hic i.* Contrarium errorem, vide III, 6, 16; item V, 10, 80. Camp. *hic* pro *his*; item V, 14, 28.

Est — exordii) Velim verbo *est* praemitti *Et*, quod facile excidebat, sine quo autem durior est continuatio sententiarum. *Sequens exordium* est alterum, secundum; Cf. I, 5, 23.

Mitigandum , concitandum) Haec non sunt otiosa. *Conciliatur nostris probationibus* iudex, quum vel *mitigatur* dicenti, quem male accipiebat ob causae invidiam, vel *concitatur* in reum, cui ne faveret verendum erat. Quo minus de *mitigando* erga reum iudice accipiam, obstant exempla, quorum utrumque est eiusmodi ut iratum oratori, facilem puniendis reis, iudicem intelligas. Sic XII, 1, 14: *magna responsi invidia subeunda est, mitigandae sunt prius aures*. Mitigando autem opponitur *concitare* VI, 2, 12. Ceterum quod mox *fomenta* dicuntur, ipsum quoque facit ad commendandum mitigandi verbum, quocum fere solent coniungi *fomenta*.

cturi erimus, admittant, ne ius nostrum oderint. Nihil enim facile persuadetur invitis. Quo loco tamen 11
iudicis quoque noscenda natura est, iuri magis, an aequo, sit appositus? proinde enim magis aut minus erit hoc necessarium. Ceterum res eadem et post quaestionem perorationis vice fungitur. Hanc partem παρέκ- 12
βασιν vocant Graeci, Latini *egressum* vel *egressionem*. Sed hae sunt plures, ut dixi, quae per totam causam varios habent excursus: ut *laus hominum locorumque*, ut *descriptio regionum*, *expositio quarundam rerum gestarum*, *vel etiam fabularum*. Quo ex genere est in 13
orationibus contra Verrem compositis *Siciliae laus*,

11. *Iuri magis, an*) Camp. et Goth. (tac. Gesn.) omittunt *magis* cum Voss. 2. Sed Turic. post *magis* usque ad *aut* omittit cuncta haec, quo ipso apparet in vetere exemplo bis fuisse *magis*. Camp. *aut* inter *mag. min.* omittit.

Vice.) Turic. *vicem*, quod dat Obr.; cf. Oudend. ad Sueton. Aug. c. 36.

12. *Voc. Graeci*) Hoc ordine Turic. Guelf. Camp. Goth. Iens. (tac. Gesn.) et edd. ante Gryph. Reliqui *Gr. voc.*

Rerum gestarum, vel etiam fabularum) Hanc ego scripturam e Turicensi et Alm. recte eruisse videor; quorum ille dat *r. g. ut laetitia fabularum*, hic *r. g. ut liticia fabulosarum*. Summae diversitatis est quod, pro Turic. *fabularum*, Alm. praefert *fabulosarum*. Substantivum praeterea comparet in Guelf. nec diffiteor, me parum acquiescere in Burmanniana illa Almeloveniani notatione. Adiectivum vulgo dant omnes et mei et aliorum; cf. V, 10, 10. Recepta adhuc scriptura haec est: *r. non solum g. sed e. fabulosarum. Non solum*, tanquam necessarium inseri iussit. Regius, obsequente diu solo Aldo, nisi forte hic e codice, quod non credo: Absunt quidem particulae ab omnibus meis (etiam Ioann., tac. Gibs.) libris ante Basil. exc. Ald. Badius Vall. eas habere negans, *nec necesse est*, ait, *praeponere particulas*. In Turicensi monstro *ut laetitia* quum manifesto contineatur (vid. *vel* confusum cum *ut* Drak. ad Liv. XXXVI, 41, 2; item infra nostr. V, 9, 16, hic praesertim sequente *l*; ex ipso autem *ut* fiebat *et*, *sed*) *etiam*, satis intelligere videor, unde natum

12. Παρέκβασιν) Etiam διέξοδον appellari hunc post narrationem excessum monet Curius Fortunatianus p. Pithoei 63.

Per totam causam) Non solum post narrationem. Ad *ut dixi*; cf. §. 4.

Vel etiam fabularum) Cf. IV, 2, 19.

13. *Sicil. laus — rapt.*) Cf. III, 7, 27, not. ex., sed et locum modo citatum.

Proserpinae raptus; pro C. Cornelio *popularis illa virtutum Cn. Pompeii commemoratio*: in quam ille divinus orator, velut nomine ipso ducis cursus dicendi teneretur, abrupto, quem inchoaverat, sermone devertit actutum.

sed etiam quod ante se flagitare credebatur *non solum*. Substantivum *fabularum* malui, ut difficilius et minorem glossematis speciem habens.

13. *C. Corn.*) Sic Turic. Camp. Guelf. et edd. mea ante Gryph. omnes cum tot Burmannianis. Hinc *L. Corn.* usque ad Gesn. In Asconii argumento (p. 122) rescribe ocyus *C. Corn.*

Cn.) Ioann. (tac. Gibs.) Camp. *Gn.* male; cf. I, 7, 29.

Actutum) Turic. Camp. *ac tantum*, cum Alm., et quidem interpun-

Pro C. Cornelio) Huius causae non nisi fragmenta supersunt, cum Asconii Ped. commentario servata. C. Cornelius trib. pleb. , legibus aliquot ferendis alienatus a Senatu, « promulgavit legem (C. Calpurn. Pisone, M. Acilio Glabrione Coss. A. V. C. 687) qua auctoritatem Senatus minuebat, ne quis, nisi per populum, legibus solveretur; quod olim in omnibus S. C. quibus tum aliquem legibus solvi placebat, adiici erat solitum, ut de ea re ad populum ferretur; sed paulatim ferri erat desitum, resque iam in eam consuetudinem venerat, ut postremo ne adiiceretur quidem in S. C. de rogatione ad populum ferenda; eaque ipsa S. C. per pauculos admodum fiebant ». Asc. Ped. in argum. Cornelianarum. (Quum enim quatriduo Cornelium defendisset Cicero, eas actiones contulit in duas orationes). Hanc Cornelii rogationem quum omnibus modis oppugnare laborarent potentissimi quique ex Senatoribus, collega eius P. Servilius Globulus trib. pl. inventus est, qui intercederet nec pateretur verba legis populo recitari a praecone, subiiciente scriba. « Tum Cornelius ipse codicem recitavit, quod quum improbe fieri C. Piso Consul vehementer quereretur, tollique ea re tribuniciam intercessionem diceret, gravi convicio a populo exceptus est; et quum ille eos, qui sibi intentabant manus, prendi a lictore iussisset, fracti eius fasces *cuncti* (An *sunt*?) lapidesque etiam ex ultima concione in consulem iacti. » Idem. Postquam tribunatus Cornelii prope totus exactus est per contentiones natas ob leges complures ab eo promulgatas, quibus plerique collegae intercederent, sequente anno reus maiestatis est factus. Qua accusatione per foedas operarum forensium turbas intercidente, mox altero anno (L. Aurelio Cotta, L. Manlio Torquato Coss. A. V. C. 689) defensus est Cornelius a Cicerone. Reus quum quaestor fuisset Cn. Pompeii, contingebat patrono occasio ornandae et commendandae per huius laudes orationis. Aliud tribuni pl. Q. Caecilii Metelli Nepotis, suam legem recitantis ipsius, exemplum tradunt Plutarchus in Catone minore p. 772 D, E, citante Gesn. ad X, 5, 13; item Dio Cassius XXXVII, p. 138. Ex his, quae adhuc exposui, satis accipient lucis loca non pauca e Cornelianis allata a nostro, veluti IV, 4, 8; V, 13, 18, 26; VI, 5, 10; VII,

Παρέκβασις est (ut mea quidem fert opinio) *alicuius rei, sed ad utilitatem causae pertinentis, extra ordinem excurrens tractatio.* Quapropter non video, cur hunc ei potissimum locum assignent, qui rerum ordinem sequitur; non magis quam illud, cur hoc nomen ita demum proprium putent, si aliquid in digressu sit expo- 14

gentes ante. Badius se alicubi impressum vidisse *actutum* narrat, quod placeat; deinde recenset, satis lepide, in qoibus hoc libris non legerit. Meorum ocolorum acies si quid pollet, est hoc ipsum in Rosc. ubi et recte diremptum; sed id in Locat. quoque. Guelf. habet veram vocem, Ioann. proxima accedit, *ac tutum*, continuans tamen sequentibus. Cetera varietas et nota est et sine fructu cognoscitur.

14. *Alicuius*) Sic Turic. Guelf. Alm. Voss. 1, 3, Bern. Vall. Camp. Goth. Iens. (tac. Geso.) cum edd. ante Ald. Hic primos expressit Regianam coniecturam *alienae*, quam propter *sed*, qnod sequitor, necessariam potavit anctor. Ioann. bis collatos potest videri cum bis consentire. Reliqui codd. vereor ut diligenter sint excussi. Nimium vocabulum est *alienae*; neque enim concedat Qu. *alienam* in ulla causa rem debere tractari.

Excurrens) Ita libri qnidem omnes mei practer Ioann. (tac. Gibs.) Gryph. Roll. Capp. dantes *procurrens.* Hoc esse in Alm. Voss. 1, (cf. §. 9) 3, refert Burm. et probat scripturam; voce, ut putat, ab nsu militari repetita. Huius similitudinis levem colorem quum et ipsa agnoscam credamque vel auribus blaudiri *procurrens* prae illo, *excurrens extra*; miror tamen Turic. nullam referri varietatem.

Hoc nomen ita) Sic Turic. Camp. Gotb. Ieus. (tac. Gesn.) cum Alm. Bodl. Voss. 2, et edd. ante Gryph. quo accedit Capp. Reliqui omittunt *nomen*, quod sponte desiderabam, quamquam carere eo potest locus. Omitti non dubito in Guelf. Iuann. Voss. 1, 3, Bern.

3, 35, 36; X, 5, 13. Conferendus de hac causa Corneliana est insignis locus Ciceronis ipsius in Vatinium c. 2.

14. *Alicuius*) Intellige *alius cuius*, qoae potestas saepe inest voci; cf. II, 13, 3. Ernest. in clave Cic. et ad Herenn. I, 4; II, 17; IV, 50; de Inv. II, 13 in nota. Hinc fortasse exponxeris *alia* apud Cic. de Or. II, 9, *cum aliqua alia arte*; it. de Iuv. II, 19, *assumpta alia aliqua constitutione*; I, 11, *quum aliud aliquod alicuius factum.* Paucis vocabulis ante *aliquis* dici pro *alius* etiam Ernestus monet, Pro Sextio c. 24, *non alio aliquo, sed eo ipso crimine.* Mutationem tamen non admittit Cic. de Inv. II, 26, *Sin aliud quoque aliquod genus.* Columellae (II, 9, 9) pro *aliqua* reddere *alia quae pestis*, non quidem erat necesse, vid. Drakenb. ad Liv. V, 13, 4; item VI, 3, 8, cui non accedit Schneiderus; vid. Oudend. ad Suet. Tib. 47.

Excurrens) Vid. not. crit.

Sit — exponendum) Vltima vox est proferenda. Neqna enim apparet quare in *narrando* solum sit παρέκβασις.

nendum, quum tot modis a recto itinere declinet oratio.
15 Nam quidquid dicitur praeter illas quinque, quas fecimus, partes, egressio est, *indignatio, miseratio, invidia, convicium, excusatio, conciliatio, maledictorum refutatio.* Similia his, quae non sunt in quaestione, omnis *amplificatio*, *minutio*, omne *affectus genus*: atque ea maxime iucundam et ornatam faciunt orationem*; de luxuria, de avaritia, de religione, de officiis*; quae quum sint argumentis subiecta similium rerum, quia cohae-
16 rent, egredi non videntur. Sed plurima sunt, quae rebus nihil secum cohaerentibus inseruntur, quibus iudex re-

15. *Minutio*) Guelf. *in initio.* Turic. omittit cum Alm.
Omne) Turic. *omnis.* — *De officiis*) Turic. Guelf. Ioann. (tac. Gibs.) omittunt *de* cum Alm. male; cf. IV, 2, 122; item mox §. 16. — *Quum sint*) Sic Turic. (a sec. manu, a pr. *sunt*) Guelf. Camp. Goth. Iens. (tac. Gesn.) et edd. ante Leid. Omittere *sunt* dicitur Voss. 3. Reliqui *quum sunt*, male; cf. not ex. — *Quia coh.*) Camp. *quae coh.*
16. *Sed plur.*) Turic. *et plur.* — *Nihil secum*) Guelf. *non secundum.* Ioann. (tac. Gibs.) *non s.* cum Voss. 3. Per errorem Rusc. et Bad. *n. se.*
Inseruntur) Goth. Iens. *inserantur* cum Voss. 2, et edd. ante Ald.

15. *Illas quinque — partes*) Cf. III, 9, 1; IV, Prooem. 6, 5, pr. 5.
Maledictorum refutatio) Quoniam *maledicta* sunt extra negotium cuius propria quaestio est. Sic Cic. pro Cluent. c. 23: *doce, in illorum iudiciis, quid, praeter hoc venenum Oppianici, non modo in* criminis, *sed in maledicti loco sit obiectum*; cf. IV, 2, 27.
In quaestione) Vel summa, quae statum facit, vel secundaria; III, 6, 7.
Atque ea maxime) Ipsos locos communes egressioni accensendos significat (cf. IV, 2, 117). Sed scabritiem orationi inesse sensit recte, etsi solus, Rollinus. Neque enim possunt intelligi *loci communes*, de quibus nunc primum facit mentionem in hac disputatione, nisi diserte memorati quod non sit, dum ponitur *ea*, quod unusquisque referet ad praecedentia. Abrupta quoque est structura: *ea — faciunt orationem*: *de luxuria* etc. *Rollinus malit*: *atque ea maxime quae iucundam* etc. Equidem lenius emendem: *et quae maxime*, ut *et* abierit in *at*, quod fit sexcenties, *quae* autem discerptum fuerit in *que ea*; nisi forte malis *et quae etiam maxime.* Codices nulli adiuvant.
Quae quum — videntur) Affert causam, quare loci communes vulgo non soleant annumerari egressionibus. Sunt enim, inquit, ex eo genere argumentorum, quae petuntur a rebus similibus, eaque ratione fallunt apte *cohaerendo.* In hoc enim verbo laus est; cf. §. 4; IV, 2, 53. *Subiecta* accipio ea potestate, de qua egi ad III, 3, 6.
16. *Inseruntur*) Cf. not. crit.

ficitur, admonetur, placatur, rogatur, laudatur. Innumerabilia sunt haec, quorum alia sic praeparata afferimus: quaedam ex occasione vel ex necessitate dicimus, si quid nobis agentibus novi accidit, interpellatio, interventus alicuius, tumultus. Vnde Ciceroni quo- 17
que in prooemio, quum diceret pro Milone, digredi fuit necesse, ut ipsa oratiuncula, qua usus est, patet. Poterit autem paulo longius exire, qui praeparat aliquid ante quaestionem, et qui finitae probationi velut commendationem adiicit. At, qui ex media erumpit, cito ad id redire debet, unde devertit.

nisi quod illae per errorem *miserantur*, quod correxit Regius. Vallena cum reliquis meis *inseruntur*; cf. IV, 2, 60. Habes in tali structura indicativum V, 13, 9; X, 1, 43; XI, 1, 82 consentientibus libris; vid. Oudend. ad Suet. Tib. 73.

Sic praep.) Turic. *sit praep.* (sed a sec. manu *sic*) cum Alm. Ante Stoër. edd. (de Iens. tac. Gesn.) *sicut pr.* quod repetierunt Roll. Capper. male. Ioann. (tac. Gibs.) *si pr.* cum Voss. 1, 3. — *Vel ex necessitate*) Sic Goth. cum Voss. 2. Camp. et edd. (de Iens. tac. Gesn.) ante Basil. exc. Aldo. Reliqui omittunt *ex.*; cf. §. 15, not. 3.

17. *Poterit*) Turic. Guelf. Camp. *Potest* cum Alm. Obr. — *Velut commend.*) Turic. Guelf. Camp. *vel c.* cum Vall. Voss. 3., Bern.; cf. III, 8, 45. Omittunt *velut* Iens. (cuius varietatem perperam reddidit Gesn.) et edd. ante Ald.

At, qui) Turic. Guelf. Goth. (tac. Gesn.) Ioann. (tac. Gibs.) *atqua* cum Alm. Voss. 1, 3. Huiusmodi exemplis discas tanto confidentius *atqui* reponere pro *atque*, ubi opus est; cf. IV, 2, 80; VI, 29, 4. — *Erumpit*) Turic. Guelf. Camp. *rumpit* cum Alm. sed hic et Turic. erroris fontem demonstrant *mediae* dantes pro *media*.

Innum. — haec) Minime placet haec eorundem, cum affectatione, iteratio. Eximi saltem possunt haec verba, sine ulla sententiae iniuria. Sed libri conspirant.

Alia — quaedam) Vide et confer opposita sibi *aliae* et *aut* III, 6, 41; V, 13, 28.

Dicimus) Malis sane *ducimus*, quod unus meorum Gothanus dat (tac. Gesn.), nullo astipulante libro, nisi quod Ioann. (tac. Gibs.) compendium habet, unde neque *ducimus* eruas, ac *dicimus*. Defendi tamen vel recepta potest scriptura, si *ex* significat *pro*, *secundum*.

17. *Pro Milone — ipsa oratiuncula*) « Cicero quum inciperet dicere, exceptus est acclamatione Clodianorum, qui se continere ne metu quidem circumstantium militum potuerunt: itaque non ea, qua solitus erat, constantia dixit. Manet autem illa quoque excepta eius oratio, scri-

IV. Sunt, qui narrationi *propositionem* subiungant, tanquam partem iudicialis materiae, cui opinioni respondimus. Mihi autem *propositio* videtur omnis confirmationis initium: quod non modo in ostendenda quaestione principali, sed nonnunquam etiam in singulis argumentis poni solet, maximeque in his, quae ἐπιχειρήματα vocan-
2 tur. Sed nunc de priore loquimur. Ea non semper uti necesse est. Aliquando enim sine propositione aliqua quoque satis manifestum est, quid in quaestione versetur: utique, si narratio ibi finem habet, ubi initium quaestio; adeo, ut aliquando subiungatur expositioni, quae solet in argumentis esse summa collectio: *Haec, sicut exposui, ita gesta sunt, Iudices: insidiator superatus, vi victa vis, vel potius oppressa virtute audacia*
3 *est.* Sed nonnunquam valde utilis est; praecipue, ubi

1. *Poni*) Iens. (tac. Gesn.) *proponi* cum rell. ante Gryph. Idem Ioann. dare narrat Gibs., falso ille.

2. *Non semper*) Turic. Camp. *ne s.* cum Alm. An fuit *nec s.?* — *Semp. uti necesse*) Guelf. omittit *uti* cum Voss. 1, 3, Bern. Nostram dant omnes mai ante Stoër. Hic cum reliquis ante Ohr. *semp. necessaria.* Quod dicas esse in Britt. ex Gibs. silentio. Sed moneor omitti *uti* in Ioann. ad Gesn. collato, ut Guelferb. scriptura vel in hoc esse videatur. Cum Voss. 1, consentientem aliquoties vidimus Ioann.; cf. IV, 3, 14.

Aliqua quoque satis) Sic Guelf. Ioann. (tac. Gibs.) Camp. Goth. Iens. (tac. Gesn.) cum edd. ante Basil. Haec *a. s. q.* Gryph. omittit *aliqua* cum Turic. Capp. Roll. Sic legi volebat Regius, praeter necessitatem. Bern. *alia q. s.* Reliqui *q. a. s.*

3. *Est. Sed non*) Diffido huic *sed*, quod abest a Turic. et Camp., in reliquis tamen omnibus videtur legi; cf. VI, 3, 7.

Praecipue) Omittitur a Turic. Camp. Nec displicet quod abest. —

psit vero hanc, quam legimus, ita perfecte, ut iure prima haberi possit ». Asc. Pedianos in argumento Milonianae. Quod in hac oratiuncula, quam, ut Asconius, ita Quintilianus etiam tractavit, coactus fecerat, eius vestigium in scripta quoque habemus, initio; cf. II, 20, 8.

2. *Propositionem*) Cf. de hac voce, III, 9, 5; III, 11, 27; IV, 2, 4, 6, 7, 71, 78; V, 10, 70; V, 13, 13, 14, 20, 35, 46, 49; V, 14, 1, 4, 32.

Respondimus) Vid. III, 9, 2 sqq.

Ἐπιχειρήματα) Cf. V, 14, 14.

De priore) Quod versatur in quaestione principali, vel statu causae.

2. *Finem — initium*) Cf. IV, 2, 132.

Expositioni, quae) Cave relativum iungas proximo vocabulo, sed intellige *ea res quae*. Idem in argumentis quum sit, est ἀνακεφαλαίωσις.

Haec sicut) Cic. pro Milone c. 11.

res defendi non potest, de fine quaeritur : ut pro eo, qui pecuniam privatam de templo sustulit, *Sacrilegii agitur, de sacrilegio cognoscitis*: ut iudex intelligat, id unum esse officii sui, quaerere, *An id, quod obiicitur, sacrilegium sit?* Item in causis obscuris, aut multi- 4
plicibus; nec semper propter hoc solum, ut sit causa lucidior, sed aliquando etiam, ut magis moveat. Movet autem, si protinus subtexantur aliqua, quae prosint. *Lex operte scripta est, ut peregrinus, qui murum ascenderit, morte multetur; peregrinum te esse certum est: quin ascenderis murum, non quaeritur: quid superest, nisi, ut te puniri oporteat?* Haec enim propositio confessionem adversarii premit, et quodammodo iudicandi moram tollit, nec indicat quaestio-

Fine) Sic Turic. Camp. et edd. ante Ald. cum Bodl. Alm. Andr. Bad. Gryph. Obr. Roll. Capp. Gesn. Reliqui, inter quos Vall. referante Badio, *iure*. Probat nostrum Gronovius, vir summus, ad Decl. p. (ed. Leid.) 588. Aliquoties hoc *privatae pecuniae* exemplo utitur Qu. in tractationa status finitivi, ut III, 6, 38, 49 (ubi vide et Aristotelem); VII, 3, 10 21, 22. Sed ne altera quidem scriptura, *iure*, caret specie; cf. enim III 6, 33; IV, 2, 8; V, 10, 39, ubi in eodem exemplo iuris mentio. Quum *ius* appellatur in hisce, intelligitur status *translationis*; vid. III, 6, 83, 84, ita tamen ut *ius* illud magnam habeat cum *qualitate* cognationem. In neutram igitur partem quidquam affirmem de huius nostri loci scriptura *fine* an *iure*.

4. *Aut multipl.*) Goth. (tac. Gesn.) *et m.* cum Voss. 2, Iena. (tac. Gesn.) *ac m.* edd. ante Stoër. exc. Aldo.

Multetur) Omnes quidem libri mei praeter Ald. *mulctetur*; cf. V, 11, 7; VII, 4, 43. Sed constantiam scribendi sequor; cf. IV, 2, 62; vide et Cellar. in orthogr. in hac voce.

Quin) Turic. Guelf. Camp. Iens. (tac. Gesn.) cum Alm. Goth. Voss. 2, et edd. ante Ald. *qui si*. Narrat Bad. Vall. dare *quin* et Ioann. ipse videtur.

3. *De fine*) Vid. not. crit.

4, *Obscuris — multiplicibus*) Cf. IV, 1, 4; IV, 2, 85, VI, 1, 8.

Lex — scripta est) Indicat Almelovenius leg. ult. Dig. 1, 8: *Si quis violaverit muros, capite punitur* etc.; cf. VII, 6, 6.

Non quaeritur) I. e. non est dubium.

Confessionem premit) Cf. V, 7, 1 in voce *premere*.

5 nem, sed adiuvat. Sunt autem *propositiones* et *simplices*, et *duplices* vel *multiplices*; quod accidit non uno modo. Nam et plura crimina iunguntur; ut, *quum Socrates accusatus est, quod corrumperet iuventutem, et novas superstitiones introduceret*: et singula ex pluribus colliguntur: ut *quum legatio male gesta obiicitur Aeschini, quod mentitus sit, quod nihil ex mandatis*
6 *fecerit, quod moratus sit, quod munera acceperit*. *Recusatio* quoque plures interim propositiones habet: ut contra petitionem pecuniae, *Male petis, procuratori enim tibi esse non licuit: sed neque illi, cuius nomine litigas, habere procuratorem: sed neque es heres eius,*
7 *a quo accepisse mutuam dicor: nec ipsi debui*. Multiplicari haec, in quantum libet, possunt, sed rem ostendisse satis est. Hae si ponantur singulae subiectis probationibus, plures sunt propositiones; si coniungantur,
8 in partitionem cadunt. Est et nuda propositio, qualis

Sed adiuvat) Turic. *iudici* cum Alm. pessimo consensu; cf. ad praef. nostr. (ed. nostrae) p. 21.

6. *Petitionem*) Goth. (tac. Gesn.) Camp. *petitorem* cum Voss. 2, Steph. Roign. Gryph. (1544) Capp. Malim hoc profecto. — *Procuratori enim*) Sic Guelf. Sed Turic. *procuratore e.*, ubi omissus profecto apex in *e* finali. Goth. *procuratorem* cum Camp. qui *enim* omittit; cf. VII, 1, 19, ubi in eadem structura *procuratorem* dant omnes libri. Vtitur septimi libri loco Dukerus ad Liv. XLII, 36, 6, quocum cf. Ernestum in Clave Cic. voce *licet*. Voss. 1, et Ioann. dativum retinent, sed *enim* omittunt; cf. §. 2, not. 2. Vt ad Livium Dukerus, ita hic ego *procuratorem* natum suspicor ex *procuratori enim*, male contractis.

Mutuam) Camp. Iena. (tac. Gesn.) *mutuum* cum edd. ante Leid.; cf. IV, 2, 61. Codd. femininum videntur dare omnes.

5. *Socrates*) Xenoph. Memorabb. I, 1: *ἀδικεῖ Σωκράτης, οὓς μὲν ἡ πόλις νομίζει θεοὺς, οὐ νομίζων, ἕτερα δὲ καινὰ δαιμόνια εἰσφέρων· ἀδικεῖ δὲ καὶ τοὺς νέους διαφθείρων.*

Obiicitur Aeschini) Dem. de falsa leg. p. (Rsk.) 343, media: *μηδὲν ἀληθὲς ἀπήγγελκε — μηδὲν ὧν προσετάξατε ἐν τῇ πρεσβείᾳ πεποίηκεν — ἀνήλωκε τοὺς χρόνους — πάντων τούτων δῶρα καὶ μισθοὺς εἴληφε.* Ex pluribus hisce unum aliquod crimen collectum est a Demosthene, cui nomen legationis male gestae imposuit.

6. *Procuratori — licuit*) Cf. VII, 1, 19.

fere in coniecturalibus *Caedis ago, furtum obiicio*: est ratione subiecta: ut, *Maiestatem minuit C. Cornelius: nam codicem tribunus plebis ipse pro concione legit.* Praeter haec utimur propositione, aut nostra: ut, *Adulterium obiicio*: aut adversarii, ut, *Adulterii mecum agitur*: aut communi, ut, *Inter me et adversarium quaestio est, uter sit intestato propior.* Nonnunquam diversas quoque coniungimus, *Ego hoc dico, adversarius hoc.* Habet interim vim propositionis, etiamsi per se 9
non est propositio, quum exposito rerum ordine subiicimus, *de his cognoscitis*; ut sit haec commonitio iudicis, quo se ad quaestionem acrius intendat, et, quodam velut tactu excitatus, finem esse narrationis, et initium probationis intelligat: et, nobis confirmationem ingre-

8. *C.*) Sic Guelf. Camp. Goth. (tac. Gesn.) Reliqui *Caius*; cf. III, 8, 47; V, 11, 15. Haec ratio, diversa a reliquorum praenominum, etiam certior. — *Aut advers. — mecum agitur*) Haec verba absunt a Turic. et Alm.; cf. §. 4.

Coniungimus) Turic. Camp. Ioann. (tac. Gibs.) *iungimus* cum Goth. et edd. Stoër. Chou. Leid.

9. *Propositio, quum*) Sic Turic. Guelf. Camp. Goth. Iens. (tac. Gesn.) cum Alm. Voss. 2, edd. ante Basil. exc. Aldo. Hic, ut reliqui, inserit *ut*, quo perit structura; neque enim sic apparet sententiae subiectum, quod nunc est in eo ipso: *quum subiicimus*, hoc modo: *Habet ea res, quum subiic. — vim* etc.

Iudiciis) Abest hoc a Turic. et Alm. solis, opinor; cf. §. 8, not. 2. Hic quidem aegre careas genitivo nominis tanquam ἀπὸ κοινοῦ intelligendo; cf. IV, 1, 18.

Quod velut) Turic. Camp. Goth. Iens. (tac. Gesn.) cum edd. ante Gryph. *velut qu.* ordine minus elegante; cf. not. erit. ad IV, 3, 17; I, 3, 8. Guelf. *vel quodam ut*, cum Bern. *velut quodam ut*, Ioann. (tac. Gibs.).

Tactu) Sic Turic. Camp. Goth. Iens. (male referente Gesn. *iactu*) cum Voss. 2, et edd. ante Bad. quo acc. Gryph. Roll. hisque recentiores. Reliquae *iactu* cum Ioann. (tac. vel potius negante Gibs.) etiam Bodl. et Bal. dare nostrum ex Gibs. verbis coniicias. In voce *tactu*; cf. VI, 3, 7.

8. *C. Cornelius*) Cf. IV, 3, 13.
9. *Propositio, quum*) Vide not. crit.
Velut tactu) I. e. quasi eius humerum ferias ad excitandam animi intentionem.

dientibus, ipse quoque novum quodammodo audiendi
sumat exordium.

V. *Partitio* est nostrarum aut adversarii propositio-
num, aut utrarumque ordine collata enumeratio. Hac
quidam utendum semper putant, quod ea et fiat causa
lucidior, et iudex intentior ac docilior, si scierit, et de
2 quo dicimus, et de quo dicturi postea sumus. Rursus
quidam periculosum id oratori arbitrantur duabus ex
causis: quod nonnunquam et excidere soleant, quae
promisimus, et, si qua in partiendo praeterierimus,
occurrere; quod quidem nemini accidet, nisi qui plane
vel nullo fuerit ingenio, vel ad agendum nihil cogitati
3 praemeditatique detulerit. Alioqui quae tam manifesta

Nov. quodammodo) Elegantior hic ordo; quam qui est in Turic, Ioann. Camp. lens. et edd. ante Stoër. *quodammodo n.* Melius tamen lens. (tac. Gesn.) et edd. ante Ald. accedente Badio, omittunt *quoque*, insuave in hac compositione.

1. *Aut utrarumque*) Inter haec vocabula lacunam ostendit Guelf. in fine versus, sufficientem aliquot verbis; cf. IV, 1, 42.

Quod ea et fiat) Turic. Ioann. (tac. Gibs.) Goth. lens. (tac. Gesn.) *q. de. e. f.* cum Alm. Voss. 1, 3, Bern. et edd. ante Bad. qui Regio, coniicienti hoc, concedit ut *et* ponat pro *de*, quae fit frequens librariorum Italorum confusio. Guelf. *q. et e. f.* Camp. *q. de e. et f.* Positus hic noster *ea et*, melior profecto, apud Stoërium primum. — *Si scierit*) Turic. *suscitetur* cum Alm.; sed ille a sec. manu *sciscitetur.* Ioann (tac. Gibs. *si sciet* cum Voss.1; (cf. IV, 4, 6, not. 2; item mox §. 5), 3. — *Sumus*) Turic. Camp. *simus* cum Alm.; cf. §. 8.

2. *Praeterierimus*) Turic. Guelf. Ioann. (tac. Gibs.) Camp. *praeterimus* cum Alm. Voss. 1, 3, Bern.

3. *Quae tam — partitionis*) Haec structura, elegans profecto et tersa, est in edd. meis omnibus praeter Obr. qui quum turbatam orationem posuisset in libro, haec dat in emendationibus repetitae lectionis: *q. t. m. e. l. e. ut oratio, quum recta secatur partitione.* Turic. *q. t. m. e. l. e. ut* oratio. *q. recte p.* quibus secunda manus haec suffecit: *q. t. m. e. l. e. ut oratio q. recte sequatur particionem.* Ex Alm. nil varietatis affertur nisi *ut oratio* pro *est ratio*. Guelf. *q. t. m. e. l. sunt quam ratio*

1. *Ordine collata*) I. e. coniuncta, non seorsim posita, ut singulis propositionibus suae subiiciantur probationes; cf. IV, 4, 7.

2. *Rursus quidam*) Curionis patris et in hac parte et alias obliviosi mentionem e Cicerone affert Gesnerus; Brut. c. 60. Orat. c. 37.

et lucida est ratio, quam rectae partitionis? sequitur
enim naturam ducem, adeo, ut memoriae id maximum
sit auxilium, via dicendi non decedere. Quapropter
ne illos quidem probaverim, qui partitionem vetant
ultra tres propositiones extendere. Quae sine dubio,
si nimium sit multiplex, fugiet memoriam iudicis, et
turbabit intentionem: hoc aut alio tamen numero velut
lege non est alliganda, quum possit causa plures desi-
derare. Alia sunt magis, propter quae partitione non 4
semper sit utendum: primum, quia pleraque gratiora
sunt, si inventa subito, nec domo allata, sed inter di-
cendum ex re ipsa nata videantur; unde illa non iniu-
cunda schemata, *Paene excidit mihi:* et, *Fugerat me*:
et, *Recte admones*; propositis enim probationibus, omnis

rectae partitionis. Quod in secundam Turic. manum irrepsit *sequatur*, natum esse apparet ex illato mox *sequitur* quod Turic. continuat cum antecedentibus. Eiusmodi quid in Argentoratensi fuerit necesse est, quoniam Obr. prima inseruit *sequatur* quod mox ingeniose, sed parum ad Quintiliani subrietatem, refinxit in *secatur*; cf. mox §. 6; item V, 10, 90. Sed ibi sine affectatione, quia incat reprehensio ut et mox §. 6. *Oratio* pro *ratio* equidem non moror; sed *ut* unde natum sit, requiro. Guelf. constitutio sententiam quidem habet nonnullam, *si manifesta et lucida* accipis neutro genere; sed ieiunam et parum elegantem. Acquiesco n vulgata, quae Goth. habet cognitorem et Ioann.; et plures profecto n tanto conferentium silentio. — *Adeo ut*) Turic. Camp. inserunt *quoque* cum Alm. — *Hoc ut alio tamen*) Sic Obr. et Turic. a manu sec. A prima enim hic *h. at.* (cf. IV, 2, 87 not. 1; V, 9, 3, not. 2) *t.* Ex Alm. Burmannus affert *h. nat. t.* Camp. *h. autem alio t.* Reliqui omittunt *aut alio*, quod nequaquam est supervacuum.

4. *Non semper sit ut*) Guelf. omittit *sit*. Goth. Iens. (perperam *sit*

3. *Vltra tres*) Regius monet praecipi hoc a Cornificio ad Herennium. Locus I, 10: (*Enumerationem*) *plus quam trium partium numero esse non oportet*; ubi vide Ern.

4. *Magis*) I. e. potius; Cf. VV.DD. ad Gratii Cyneg. v. 90, ubi Burm. ponit locum Terentii Adelp. IV, 3, 15, *accipiunt magis.*

Recte admones) De huiusmodi τοῦ αὐτοσχεδίου simulatione erudite disputat Wolfius ad Demosth. Leptin. p. 301, alium locum indicans IX, 2, 61, ubi de industria agitur de hisce schematis.

Probationibus) Non erat quod in hac voce, ab omnibus prope libris defensa, haereret Gesnerus, qui mallit *partibus*, vel *partitionibus*. Nec attendi meretur Voss. 3tii varietas

5 in reliquum gratia novitatis praecerpitur. Interim vero etiam fallendus est iudex, et variis artibus subeundus, ut aliud agi, quam quod petimus, putet. Nam est nonnunquam dura propositio, quam iudex, si providet, non aliter praeformidat, quam qui ferrum medici prius, quam curetur, aspexit: at si, re non ante proposita, securum, ac nulla denuntiatione in se conversum, intrarit oratio; efficiet, quod promittenti non crederetur.
6 Interim refugienda non modo distinctio quaestionum est, sed omnino tractatio: affectibus perturbandus, et ab

omittere narrante Gesn.) *n. est s. u.* cum edd. ante Basil. Haec *n. s. est u.*; cf. de *sit* et *est* IV, 1, 28, not. 6; V, 7, 24.

Praecerpitur) Turic. *praecipitur* (a sec. manu *percipitur*) cum Palatino Gebhardi: male; cf. I, 1, 20. Alm. *peepitur*, proxime vulgatam, si recte retulit Burm.

5. *Providet*) Guelf. *providit.* Ioann. *previderit*, cum Voss. 1; (cf. §. 1; V, 13, 8) 3. Illa Guelf., solius ut videtur, ratio placet ob id quod sequitur *aspexit.*

Praeformidat) Sic lens. (tac. Gesn.) cum Goth. Voss. 2, Camp. (quamquam per compendium) et edd. ante Gryph. Turic. *performidat* cum Alm. Bodl. Ioann. (tac. Gibs.) Voss. 1, 3. Item Guelf. *per formidat.* Reliqui *reformidat.*

6. *Perturbandus*) Turic. Guelf. Camp. Ioann. (tac. Gibs.) *turbationibus* cum Goth. et edd. ante Ald. omnibus quo accedit Badii secunda quae hoc dat: *affectibus*, *perturbationibus est ab.* Alm. dare narratur *perturbationibus* ut et Voss. omnes et Bern. quod secus esse suspicor in consensu *Turic. Guelf. Goth. Ioann.* omittentium praepositionem. Oscitavit Gibs. in Britaonicis suis, quos tacet. Quod suadet Gesn. *perturpropositionibus.* Proponendo indici probationes vidimus proximo capite. Cum qua *propositione* arto vinculo contineri *partitionem* itidem ostensum est IV, 4, 7; IV, 5, 1; cf. hoc §. 26. Tam *partiendo* igitur quam *proponendo* iudicibus in antecessum innotescunt *probationes*, quas si novas eorum auribus animisque afferre cupis, et *propositio* et species eius *partitio* omittenda est.

5. *Dura propositio*) Cf. IV, 1, 25; item hoc capite §. 16; VII, 1, 56.

Non aliter) Hac comparandi formula in primis delectatur noster; cf. mox §. 22; II, 5, 11; V, 8, 1; V, 12, 17. Alii quoque ut Plin. H. N. vol. II, p. 102, 128; Bip. ne memorem poëtas.

Medici) Hic quoque locus, quod monet etiam Pseudo-Turnebus, ascribetur plurimis iis, ubi *medicos* appellatos a veteribus videmus *chirurgos.* Sic Iuvenalis *Caeduntur tumidae, medico ridente, mariscae.*

intentione auferendus auditor. Non enim solum oratoris est docere, sed plus eloquentia circa movendum valet. Cui rei contraria est maxime tenuis illa et scrupulose in partes secta divisionis diligentia eo tempore, quo cognoscenti iudicium conamur auferre. Quid ? 7 quod interim, quae per se levia sunt et infirma, turba valent? Ideoque congerenda sunt potius, et velut eruptione pugnandum: quod tamen rarum esse debet, et ex necessitate demum, quum hoc ipsum, quod dissimile

batioribus, est iam apud Vidov. Gryph. (1536); nec sane displicet hoc, maximo si pro *et* scribitur *est*, quod Regio iam suadente, iubet Gesn. Nostra est ab Aldo, pro qua propius codd. scripturam Obr. *a turbandus*. In tanto omnium MSS. consensu, *turbatioribus est* recipere religiosius erat fortasse, nescio tamen quam limata et ad unguem facta videtur Aldina ratio. Nec opus *est*, quod ex proximis commodissime repetitur.

Secta) Sic Turic. Guelf. Camp. Ioann. (tac. Gibs.) cum Goth. Voss. 1, 2, 3, et edd. meae ante Bad. Reliqui *sectae*. Nostra quin sit in codd. omnibus non dubito; nec mutationis rationem reddit Badius. Alienum videri potest quod ipsa *diligentia* dicitur esse *secta*, et blanditur sane prae hoc *divisionis sectae diligentia*. Sed si vere post *illa* legitur *et*, quod a nullo abest libro, unde, quaeso, extundes nominativum adiectivi vel participii, quem coniungas cum *tenuis* ? nisi forte et hunc interpretaris genitivum, quod fieri vetat positus vocis. *Divisionis diligentia* iunctim plane et unius vocabuli instar comprehenditur, ut, quidquid *divisioni*, etiam *diligentiae* tribui posse videatur. — *Cognoscenti*) Hoc ex sola Regii coniectura scribi videtur, verissima illa; cf. V, 2, 2. Codd. quidem omnes, opinor, *cognoscendi* ut Turic. Guelf. Ioann. (tac. Gibs.) cum Alm. Vall. Voss. 1, 2, 3. Qui non memorantur ut Bodl. Bal. a Gibs., a Gesnero nobisque etiam ipsis Goth., per errorem omissi videntur. Camp. Iens. (tac. Gesn.) cum edd. ante Gryph. (exc. Badio) *cognoscendi*, quorum primum transponit etiam *iud. cogn.*

7. *Hoc ipsum*) Hoc ordine Guelf. Ioann. (tac. Gibs.) Camp. Obr. Reliqui *ips. h.*

6. *Secta — diligentia*) Vide not. crit.

Cognoscenti — auferre) *Auferre* eadem hic fere dicitur potestate, qua modo *auferendus auditor*. Surripere conamur iudici (is enim est *cognoscens*; cf. III, 10, 1), suffragium; vid. II, 17, 28; V, 14, 29; VI, 1, 7; VI, 2, 5; XII, 1, 36; XII, 10, 52.

7. *Turba valent*) Cf. IV, 2, 82.

Velut eruptione) Confer aliam similitudinem militarem, explicatorem illam XII, 9, 2, 3.

Hoc ipsum — coëgerit ratio) Cf. IV, 2, 85.

8 rationi est, coëgerit ratio. Praeter haec in omni partitione est utique aliquid potentissimum, quod quum audivit iudex, cetera tanquam supervacua gravari solet. Itaque, si plura vel obiicienda sunt vel diluenda, et utilis et iucunda partitio est, ut, quod quaque de re dicturi sumus, ordine appareat: at si unum crimen varie de-
9 fendemus, supervacua. Vt, si ita partiamur: *Dicam, non talem esse hunc, quem tueor, reum ut in eo credibile videri possit homicidium: dicam, occidendi causam huic non fuisse: dicam, hunc eo tempore, quo homo occisus est, trans mare fuisse:* omnia, quae ante id, quod ultimum
10 est, exequeris, inania videri necesse est. Festinat enim iudex ad id, quod potentissimum est, et velut obligatum promisso patronum, si est patientior, tacitus appellat; si vel occupatus, vel in aliqua potestate, vel etiam si
11 moribus incompositus, cum convicio efflagitat. Itaque non defuerunt, qui Ciceronis illam pro Cluentio partitionem improbarent, qua se dicturum esse promisit

8. *Quod quaque*) Sic Turic. Guelf. Ioann. (tac. Gibs.) Camp. Iens. (tac. Gesn.) cum Alm. Voss. 1, Bern. et edd. ante Gryph. exc. Badio, qui e Vallensi *quid* reposuit, male defendens in nota. Hunc reliqui exprimunt, retinentes indicativum in *sumus*.

9. *Tueor, reum ut*) Sic Turic. Guelf. Camp. cum Bodl. Bal. Alm. et aliquot edd. Reliqui omittunt *reum*.

Vt in eo cred.) Guelf. Ioann. (tac. Gibs.) omittunt *in* eo cum Voss. 1, 3, Bern.

10. *Si — incompositus*) Guelf. Ioann. (tac. Gibs.) *sic — compositus* cum Bern. et edd. a Gryphio ad Obr. Male, ut docet Burm.

8. *Potentissimum*) Cf. III, 6, 8; XII, 5, 10, 103, 118; V, 11, 6, 37; V, 12, 8, 9, 14.

Varie) Vario probandi genere.

10. *Promisso*) Cf. IV, 2, 82; IV, 5, 5.

Potestate) Cf. IV, 1, 72. Dial. de orat. c. 19: *Vi aut potestate, non iure et legibus*; item III, 10, 1, *certa lege — principum.*

Cum convicio efflagitat) Cf. Epist. ad Tryph. I.

11. *Pro Cluentio*) Capite 4. Recte Gesnerus ad vindicandum ab hac reprehensione Ciceronem monet, tertio probandu inservire priora apud eum, id quod apparet in primis c. 23: « verisimilius tamen esset, cum potius corrupisse, qui metuisset, ne ipse condemnaretur, quam illum, qui

primum, *neminem maioribus criminibus*, *gravioribus testibus*, *in iudicium vocatum*, *quam Oppianicum*; deinde, *praeiudicia esse facta ab iis ipsis iudicibus*, *a quibus condemnatus sit*; postremo, *iudicium pecunia tentatum non a Cluentio*, *sed contra Cluentium*: quia, si probari posset, quod est tertium, nihil necesse fuerit dicere priora. Rursus, nemo tam erit aut iniustus, aut 12
stultus, quin eum fateatur optime pro Murena esse partitum, *Intelligo*, *Iudices*, *tres totius accusationis partes fuisse*, *et earum unam in reprehensione vitae*, *alteram in contentione dignitatis*, *tertiam in criminibus ambitus esse versatam*. Nam sic et ostendit lucidissime causam, et nihil fecit altero supervacuum. De illo quoque ge- 13
nere defensionis plerique dubitant, *Si occidi*, *recte feci*: *sed non occidi*; quo enim prius pertinere, si sequens firmum sit? haec invicem obstare, et utroque utentibus in neutro haberi fidem. Quod sane in parte verum est, quum illo sequenti (si modo indubitabile est) sit solo

Ab iis ipsis) Turic. Camp. omittunt *iis* cum Alm. ipsoque Cicerone. — *Posset*) Guelf. *potest* cum Goth. et marg. Vidov.

13. *Fidem*) Abest a Turic. et Alm. solis; cf. IV, 4, 9, not. 2; V, Pr. 1. — *Est quum illo*) Sic Aldus solus. Codd. quidem mei et MSS. et excusi pro *quum* fere dant *et*; nisi quod Iens. (tac. Gesn.) et edd. ante Alm. *etiam* pro hoc habent. Hinc efficio Aldinam scripturam, ut librarii ex *est quum*, male repetendo corruperint, *est etiam*. Mox ponenda varietas magis hoc astruet. — *Est*, *sit solo*) Sic Turic. Guelf. Ioann. (tac. Gibs.) Camp. Goth. Iens. (tac. Gesn.) cum Voss. 2, 3, et edd. ante

veritus esset, ne alter absolveretur: deinde quum esset nemini dubium, quid iudicari necesse esset, eum certe potius, qui sibi aliqua ratione diffideret, quam eum qui omni ratione confideret: postremo certe potius illum qui bis apud eos iudices offendisset, quam eum, qui bis causam iis probasset». Quod tamen negat Gesnerus Quintilianum sentire cum iis, qui vituperent Ciceronem, obstat quodammodo, quod mox legitur *Rursus*, in quo est illius notationis tacita quaedam confirmatio.

12. *Pro Murena*) C. 5. *Contentio*, seu comparatio, *dignitatis* locum dat pulcherrimae illi iureconsulti et ducis comparationi c. 9, 10.

13. *Si occidi — occidi*) Cf. III, 6, 10.

Sequens — illo sequenti) Cf. IV, 3, 9; iterum mox §. 17; V, 7, 5.

14 utendum. At, si quid in eo, quod est fortius, timebimus, utraque probatione nitemur. Alius enim alio moveri solet: et, qui factum putavit, iustum credere potest: qui tanquam iusto non movebitur, factum fortasse non credet. Vt certa manus uno telo possit esse contenta, incertae plura spargenda sunt, ut sit et fortunae
15 locus. Egregie vero Cicero pro Milone *insidiatorem* primo *Clodium ostendit:* tum addit ex abundanti, *etiamsi id non fuisset, talem tamen civem cum summa virtute*
16 *interfectoris et gloria necari potuisse.* Neque illum tamen ordinem, de quo prius dixi, damnaverim: quia quaedam, etiamsi ipsa sunt dura, in id tamen valent, ut ea molliant, quae sequuntur. Nec omnino sine ratione est, quod vulgo dicitur, *Iniquum petendum, ut aequum*

Bad. Ex Voss. 1 refertur *e. si s.* Reliqui inter quos et Vall. omittunt *est*, et *sit* parenthesi assignant. Loc. Ven. Ruse. transponunt *sit est*, male.

14. *Incertae*) Turio. Guelf. Ioann. (tac. Gibs.) Goth. (tac. Gesn.) Camp. *incerta* cum Alm. Vall. Voss. 1, 3. Maior hic necessitas deserendi codd. quam modo §. 6 in *secta*, quamquam credibile est aliquos etiam MSS. nobiscum facere.

15. *Primo*) Turic. Guelf. Ioann. (tac. Gibs.) Camp. *primum* cum Alm. male. — *Abundanti*) Turic. *habundantia*. Camp. *abundantia*. Altero loco in receptam consentiunt; cf. not. ex.

16. *Quaedam, etiamsi*) Omittunt *etiam* Turic. Camp. cum Alm. Nec displicet Vett. edd. fere *etsi*.

14. *Moveri — movebitur*) Cave ad affectus hoc referas, qualis erat potestas §. 6. Hoc quidem loco *movere* est, quod toties apud Ciceronem, quodque recentiores reddere solent, *convincere*. In hac praeterea verborum comprehensione satis confidenter pro *putavit* scribam *putabit*, quamquam nullo libro addicente.

15. *Ex abundanti*) Locutio recurrens V, 6, 2, nec infrequens apud huius aevi scriptores iisque recentiores, ICtos maxime; vid. Brisson. de verborum significatione h. v.

16. *Illum — ordinem*) Qui est §. 13, in *illo genere defensionis*: *Si occidi* etc.

Iniquum — feras) A mercatoribus hoc iactari solitum abiisse in proverbium putat Erasmus in Chiliadibus 2, 3, 26, ubi suspicatur Senecam de Benef. VII, 22, huc respexisse dicentem *quaedam praecipimus* (non *petimus*, ut Erasmus) *ultra modum, ut ad verum et suum* (pro quo *versum suum*, Erasmus; ingeniose, sed auctoritatem desidero) *redeant*.

feras. Quod tamen nemo sic accipiat, ut omnia credat 17
audenda. Recte enim Graeci praecipiunt, *Non tentanda quae effici omnino non possunt.* Sed, quoties hac, de qua loquor, duplici defensione utemur, id laborandum est, ut in illam partem sequentem fides ex priore ducatur. Potest enim videri, qui tuto etiam confessurus fuit, mentiendi causam in negando non habere. Et illud 18
utique faciendum est, ut, quoties suspicabimur a iudice aliam probationem desiderari, quam de qua loquimur, promittamus nos plene et statim de eo satis esse facturos: praecipueque, si de pudore agitur. Frequenter 19
autem accidit, ut causa parum verecunda, iure tuta sit: de quo ne inviti iudices audiant et adversi, frequentius sunt admonendi, *sequuturam defensionem probitatis ac dignitatis: exspectent paulum, et agi ordine sinant.* Quaedam interim nos et invitis litigatoribus simulandum 20
est dicere; quod Cicero pro Cluentio facit circa iudicia-

17. *Audenda*) Turic. *audendum* cum Alm. quod recepit Obr. probante Burm. et ablegante ad Gronov. Observ. I, 1, c. 7, p. 56. Minus tamen placet in Qu. ab omni antiquitatis affectatione alieno.
Non possunt) Turic. Guelf. *n. possint* cum Alm.
Id laborandum) Camp. *id elaborandum*; cf. II, 3, 6.
18. *Susp. a iudice*) Turic. *susp. iudici* cum Alm. solo; cf. §. 13.
19. *Adversi*) Sic Turic. Guelf. Camp. Goth. Iena. (tac. Gesn.) et edd. ante Stoër. cum Alm. Voss. 2, 3. Reliqui *aversi*; cf. IV, 1, 10; V, 12, 19.

17. *Graeci praecipiunt*) Adest proverbium ἀδύνατα θηρᾷς apud Zenobium et Suidam, et Chiloni a Diogene Laërtio I, 70 tribuitur: Μὴ ἐπιθυμεῖν ἀδυνάτων.
18. *Praecipueque*) Malis sane abesse *que*; cf. III, 1, 15; IV, 1, 10; item IX, 4, 35; X, 1, 20. Retinendum tamen X, 1, 27. Codd. nostro quidem loco non variant.
De pudore) Pudor, ut saepissime apud veteres, est religio, innocentia, probitas: Gewissenhaftigkeit, cf. §. 20; it. *verecundiae* 21, *modestiae ib.* Item I, 2, 4. Similia praecepta habes in narratione IV, 2, 79.
20. *Pro Cluentio*) C. 52 sq. « Poterat Cluentius corrupti iudicii accusatus, tueri se lege, quod senator non esset; lex autem de corruptis iudiciis ad senatores pertineret ». Gesnerus.

riam legem: nonnunquam, quasi interpellemur ab iis, subsistere: saepe avertenda ad ipsos oratio; hortandi, ut sinant nos uti nostro consilio. Ita surrepetur animo iudicis, et, dum sperat probationem pudoris, asperio-
21 ribus illis minus repugnabit. Quae quum receperit, etiam verecundiae defensioni facilior erit. Sic utraque res invicem iuvabit, eritque iudex circa ius nostrum spe modestiae attentior, circa modestiam iuris proba-
22 tione proclivior. Sed, ut non semper necessaria, aut utilis etiam partitio est, ita opportune adhibita plurimum orationi lucis et gratiae confert. Neque enim solum id efficit, ut clariora fiant, quae dicuntur, rebus velut ex turba extractis, et in conspectu iudicum positis: sed reficit quoque audientem certo singularum partium fine: non aliter, quam facientibus iter, multum detrahunt
23 fatigationis notata inscriptis lapidibus spatia. Nam et exhausti laboris nosse mensuram voluptati est, et hor-

20. *Ab iis*) Sic Camp. cum Obr. Reliqui *ab his*; cf. IV, 3, 3; V, 7, 3. — *Avertenda*) Turic. *acunvertenda* (a sec. manu *ac convertenda*) cum Alm.; cf. §. 18. Camp. *convertenda* cum Bodl. Andr. Obr. *Adverta* per errorem dat Guelf. pro *advertenda*, quod est in Goth. et edd. ante Stoër. *Avertenda* verbum est legitimum; cf. IV, 2, 103.

22. *Aut utilis etiam*) Sic Turic. Camp. cum Alm. Obr. Reliqui *a. e. supervacua*. Nostrum quanto praestet, sponte apparet. In vulgata debebat saltem esse prius: *aliquando non necessaria*.

Solum id) Hoc ordine Turic. Guelf. Goth. (tac. Gesn.) Camp. Ioann. (tac. Gibs.) Reliqui *id sol*. Non videtur *solum* a suo *non* tanto intervallo distinendum; neque nomen adiectivum est *solum* sed adverbium.

23. *Voluptati est; et*) Turic. *voluptatem et*, a sec. autem manu *voluptas est et*, quod ipsum dat Camp.

Quasi interpellemur) Ablegat Gesnerus ad VI, 4, 9, ubi vera tangitur interpellatio litigatoris, quam hic simulare suadet.

Ad ipsos) I. e. litigatores.

21. *Ius — iuris*) Ius hoc non est naturale, sed legitimum; cf. not. crit. ad IV, 4, 3, n. 3.

22. *Non — utilis*) I. e. noxia.

Inscriptis lapidibus) Eleganter huc advocat Colomesius Rutilii Numatiani in Itinerarii l. II, versus 7, 8, quos ipsos e Quintiliano adumbratos censet Wernsdorfius: Intervalla viae fessis praestare videtur. Qui notat inscriptus milia crebra lapis.

tatur ad reliqua fortius exequenda, scire quantum supersit. Nihil enim longum videri necesse est, in quo, quid ultimum sit, certum est. Nec immerito multum 24
ex diligentia partiendi tulit laudis Q. Hortentius: cuius tamen divisionem, in digitos diductam, nonnunquam Cicero leviter eludit. Nam est suus et in gestu modus, et vitanda ut quae maxime concisa nimium et velut articulosa partitio. Nam et auctoritati plurimum detra- 25
hunt minuta illa, nec iam membra, sed frusta: et huius gloriae cupidi, quo subtilius et copiosius divisisse videantur, et supervacua assumunt, et, quae natura singu-

24. *Suus et in gestu*) Guelf. Ioann. (tac. Gibs.) *suus certus* cum Palat. Gebb. Voss. 1, 3, Bern. et edd. ante Gryph. nisi quod pleraque harum *certus suus* quod revocavit Capper. A Gryph. inde *certus eius*, ex coniectura Regii. Nostram dant Turic. (quamquam per errorem a. et *ingesta*) Camp. Goth. Voss. 2. (hic bene conspirantes; cf. IV, 2, 9), Alm. Obr. Burm. Gesn.

Vit, ut quae max.) Sic Turic. Stephan. Gryph. (1544) Obr. nisi quod Gr. *ev*. Camp. *v. quae m.* Iens. (tac. Gesn.) e. *vit. utique m.* cum edd. ante Gryph. Mox Stoër. *ev. max.* cum Vall. et recentt.; cf. III, 8, 12.

24. *Q. Hortensius — eludit*) Vid. Cic. Brut. c. 88, ubi Corradus haec elusionis huius vestigia indicat. Cic. pro Quintio c. 10: « Faciam quod te saepe animadverti facere, Hortensi: totam causae meae dictionem in certas partes dividam. *Tu id semper facis, quia semper potes: ego in hac causa faciam, propterea quod in hac videor posse facere. Quod tibi natura dat, ut semper possis, id mihi causa concedit, ut hodie possim* ». Divinat. in Caecil. c. 14: *Quid? quum accusationis tuae membra dividere coeperit* (Hortensius) *et in digitis suis singulas partes causae constituere?* Fragmentum operis Ciceroniani, cui titulus: *De Philosophia, sive Hortensius* apud Nonium c. 4, voce *pressum*: *Quis te autem est aut fuit unquam in partiundis rebus, in definiendis, in explanandis pressior?*

Suus — modus) Quod *gestum* tangit, id respicit ad *divisionem in digitos diductam* quibus verbis maxime locum Caecilianae (c. 14) supra positum designasse mihi videtur. *Et*, quod additur, significat, vel ipso gestu, citra reliquam rei evidentiam, apparere, quam facile displiceat nimia partiendi diligentia, quum et gestus eius index saepius recurrens dedecere soleat. Hunc gestum habes etiam XI, 1, 5; XI, 3, 14, quamquam ibi *argumenta*, non *singulae partes causae*, in digitos diducuntur et digeruntur. Alius est gestus summarum index I, 10, 35.

laria sunt, secant: nec tam plura faciunt, quam minora; deinde quum fecerunt mille particulas, in eandem incidunt obscuritatem, contra quam partitio inventa est.
26 Et divisa et simplex propositio, quoties utiliter adhiberi potest, primum debet esse aperta atque lucida) nam quid sit turpius, quam id esse obscurum ipsum, quod in eum solum adhibetur usum, ne sint cetera obscura?), tum brevis, nec ullo supervacuo onerata verbo. Non enim, quid dicamus, sed, de quo dicturi sumus, osten-
27 dimus. Obtinendum etiam, ne quid in ea desit, ne quid supersit. Superest autem sic fere, quum aut in species partimur, quod in genera partiri sit satis; aut, genere posito, subiicitur species: ut si dicam de virtute, iusti-

26. *Et divisa*) Sic Turic. Guelf. Camp. eum Alm. Reliqui omittunt *Et.* — *Adhiberi*) Sic Turic. Guelf. Camp. Goth. Ieos. (tac. Gesn.) Bip. com edd. ante Borm. qoi qoare *haberi* scripserit obsecundantibus recentioribus, non assequor.

Deb. esse) Hoe ordine Turie. Guelf. Camp. Goth. Iens. (tac. Gesn.) cum edd. ante Stoër. Reliqoi *e. d.*

26. *Quid dicamus*) Sie Camp. enm Bodl. Alm. Andr. Aliisque non paueis aote Stoër. Propre accedit Torie. *quod dicamus.* Iens. et edd. ante Ald. *de quo dicimus* eum Guelf. Sed a Stoërio fere *de quo dicamus* quod est in Goth. et Vallensi, ref. Badio. — *Dict. sumus*) Sie Turie. Guelf. Ioanu. (tae. Gibs.) Camp. Iens. (tac. Gesn.) et edd. ante Bad. Reliqoi fere *d. simus.*

27. *Vt si dicam*) Sic Turic. Gualf. Camp. Goth. Iens. (tac. Gean.) et edd. anta Gryph. exc. Bad. sed redit ad veterem scriptoram Gibs. quoeum facit Ioaun. Alm. item Obr. Reliqui *ut* : *Dicam* e coniectora Regii, nullo, ot praestare ausim, MS. astipulaute, quamquam multi silentur. In tanto eodd. eonsensu *si* omittere religio fuit. Ad ipsam quidem *partitionem* eonvenieutius esse videtur si promittens inducatur orator, *Dicam* etc. Potest tamen non solum in proponenda partitione, sed in ipsa quoque partium tractatione reprehendi is, qui hoe vitio laboret.

26. *Et divisa — propositio*) I. e. sive partitionem adhibes, sive simplici propositione uteris.

Quid dicamus — de quo dicturi sumus) Priore loco coniunctivus proprie usurpatur, altero indicativus. Aliud enim est *ostendere quid dicas*, i. e. rem, quam cummaxime tractas, qoalis sit, explicare, aliod *ostendere id, quod dicturus es*, i. e. indicere ea, quae mox tractabuutur. Illud probatioois est, hoc propositionis.

27. *Vt si dicam*) Vid. not. crit.

tia, continentia, quum iustitia atque continentia virtutis sint species. Partitio prima est, quid sit, de quo con- 28 veniat; quid, de quo ambigatur. In eo, quod convenit, quid adversarius fateatur, quid nos: in eo, de quo ambigitur, quae nostrae propositiones, quae partis adversae. Turpissimum vero, non eodem ordine exequi, quo quidque proposueris.

Nec latine satis, ad Quintiliani in primis sobrietatem, struitur hoc *ut*: *Dicam*, i. e., *ut si quis ita partiatur* : *Dicam*.

28. *Ambigitur*, *quae*) Libri et scripti et excusi mei ad unum omnes inserunt *quae dicturi sumus*, recentiores fere *simus*. Hoc alienum esse solus sensit Gesn. qui oncis inclusit. Vnde natum, non adeo facile ostendatur. Nam quod supra §. 26, paucis ante versibus legitur *de quo dicturi sumus*, id poterat quidem repeti calamo oscitantis librarii, nec tamen plane idem est. Gesn. verba nostra glossam putat eorum quae sequuntur: *quae nostrae propositiones*. In Turic. pro *ambigitur* a prima manu scriptum est *ambigituri*. Poterat aliquis istis: *q. n. p.* superscribere *i.* (scil. *id est*) *quae dicturi sumus*, quae mox ab ignaro librario praemitterentur iis quibus interpretamenti causa erant superscripta. Nolui locum diutius turbari hisce sordibus, quae nullis machinis in ordinem redigi possunt.

Vero non) Sic Turic. Camp. Ioann. (tac. Gibs.) Goth. Iens. (tac. Gesn.) cum edd. ante Bad. quo acc. Bas. Obr. Voss. 1, 2. *Vero* etiam omittit Guelf. Reliqui inserunt *est*.

Eodem) Sic Turic. Guelf. Iens. (tac. Gesn.) cum edd. ante Gryph. Obr. Reliqui eo.

28. *Partitio prima*) Recte Pseudo-Turnebus ad partes vocat Cic. de Inv. I, 22. *Prima* hic quidem nihil aliud, nisi quid primum distinguendum sit in oratione, designat; quominus mutatione indigebat locus, quam Regios suasit, ut legeretur *promit* vel *proponit* pro *prima est*. Posterius aliquot edd. expresserunt, ut Aldus.

ARGVMENTVM LIBRI V.

Aliquot praeceptores solum oratoris officium tradidisse DOCERE. Proem. — 2. *Plures praecipuum* — 3. *Vnde hunc librum maxime necessarium* — Cap. I. *Probationes inartificiales* — Cap. II. *Praeiudicia* — 2. *auctoritas pronuntiantium, similitudo rerum, quomodo refellantur* — Cap. III. *Fama quomodo tractetur in utramque partem* — Cap. IV. *De tormentis generalia* — 2. *Propria cuiusque litis* — Cap. V. *Tabulas non refelli solum, sed et accusari, tractis ex causa argumentis, aut aliis probationibus aeque inartificialibus* — Cap. VI. *Iusiurandum offerentibus quid obstet, quid prosit* — 3 *argumenta pro non recipientibus, deferentibus* — 5. *pro recusantibus* — 6. *Seniorum praecepta* — Cap. VII. *Testimonia per tabulas data quomodo refellantur* — 3. *Et pro praesentibus et contra eosdem aut actione aut interrogatione confligi* — 4. *Loco communi contra genera, contra singulos* — 7. *Domitium Afrum rectissime postulasse interiorem causae notitiam* — 9. *Quomodo producendi testes voluntarii* — 12. *Vitandas eorum insidias* — 15. *Eius testis, cui denuntiatum est, animum in reum si norit accusator, iniquum* — 17. *propensum* — 20. *Si ignoret* — 22. *Patronum erutam antea testis mentem et conditionem, quomodo tractare oporteat oratione continua* — 24. *causas laedendi rei exponendas, in generibus testium, in singulis* — 26. *Patrono interroganti testem, primum est nosse* — 28. *Tractandi singulos ratio unde maxime sumatur* — 29. *Fortuna scite utendum in interrogando, et caute: nec unquam fraude* — 33. *Diversa testimonium genera inter se contendenda* — 37. *Si qua defecerint: requirenda* — Cap. VIII.

Artificiales probationes vulgo negligi — 4. *Communia in omni argumentorum genere* — Cap. IX. *Signa differre ab argumentis* — 3. *Signa ad praecepta artis an pertineant* — 8. *non necessaria, ceteris adiuncta, valere* — 12. *Aliquam speciem signis proprie non subiectam, ut signa tractandam* — 15. *Prognostica* — Cap. X. *Graecorum et Latinorum ratio in denominandis argumentis* — 9. *Vocabuli varii significatus* — 11. *Oportere esse aliquid in causa quod probatione non egeat* — 15. *Credibilium genera* — 20 *Argumentorum loci* — 23. *A persona, per certas species* — 32. *A rebus* — 33. *Quare aliquid factum sit* — 37. *Vbi* — 42. *Quando* — 49. *Facultates faciendi* — 52. *Modus, triplici quaestione* — 54. *Duci argumenta ex finitione, per genera, species, differentia, propria* — 62. *Ciceronis dissensus* — 63. *Divisione adiuvari finitionem* — 71. *Argumenta ex initio, incremento fama* — 73. *Ex dissimilibus, contrariis, pugnantibus consequentibus* — 75. *Consequentia et sequentia* — 80. *Argumentatio a causis* — 86. *maiora ex minoribus et vicissim* — 90. *nimis hoc secari in species* — 92. *Exempla cum enumeratione locorum argumentationis* — 95. *A fictione quoque duci argumenta* — 100. *Nec sufficere et nocere nimiam praeceptorum superstitionem* — 104. *exemplis probatur* — 109. *Caute versandum in proponendo* — 119. *Et praeceptorum et oratorum propria utilitas* — 122. *Exercitatione plurimum profici* — Cap. XI. *Exemplorum extrinsecus adductorum varia appellatio et finitio* — 6. *Exemplum proprie vocatum, simile, dissimile, contrarium, ex maioribus ad minora et vicissim* — 17. *Ratio eorum, quae ex poëticis fabulis ducuntur* — 19. *Fabellae Aesopiae* — 22. *Similitudo* — 26. *Caute in ea versandum* — 30. *Nimia harum rerum partitio* — 32. *Iuris similitudo* — 34. *Analogia* — 36. *Auctoritas* — 42. *Deorum* — 43. *Iudicis, adversarii, agentis ex diverso. Male haec inartificialibus accenseri* — Cap. XII. *Dubiis quatenus uti possimus* — 4. *Quae singula sint urgenda, quae universa* — 6. *Quaedam argumenta esse adiuvanda et per partes ducenda* — 8. *Parcendum argumentorum numero* — 9. *Probationes ductae ex affectibus* — 14. *Quo loco potentissima quaeque ponenda* — 15. *Se breviter demonstrasse quae frustra alii verbosius* — 17. *Vulgo nunc negligi probationem* — Cap. XIII. *Refutatio duplex* — 2. *Quare difficilius defendere quam accusare* — 4. *Deprecationem sine ulla specie defensionis vix esse tentandam* —

7. Silentio vix quidquam profici in rebus quae defendi nequeunt — 11. Nunc plura simul, nunc singula invadenda — 15. Qualia facile refellantur — 17. Talia efficere adversarii argumenta, esse oratoris — 19. Reliqua per coniecturam, finitionem, qualitatem, tractanda — 22. Dissimilitudinem eorum, quae assumuntur ab adversariis, sedulo scrutandam; aut illa quoque ipsa reprehendenda — 25. Quam minime efficaciter referenda esse adversarii dicta, nec unquam cum sua confirmatione — 28. Interim totum crimen exponi, interim per partes — 29. Communia quomodo fiant contraria; quomodo inveniantur inter se pugnantia in actione adversarii — 34. Vitiose ab adversario dicta facile reprehendi — 36. In contradictionibus nobis oppositis utrumque vitium fugiendum et praetereundi et superstitiose refutandi — 37. Agenti ex diverso plerumque parcendum — 42. Non esse stultum adversarium fingendum — 45. Contradictiones praesumentem interdum dare de se respondentibus venustissimos lusus — 49. Posse tamen nonnunquam poni aliquid simile contradictioni — 51. Fiduciam prae se ferre debere oratorem — 53. Quo ordine confirmanda nostra, refutanda aliena — 56. Adiuvandam probandi refutandique rationem viribus dicentis — 59. Inanem Theodorum inter et Apollodorum contentionem agitatam —
Cap. XIV. *Enthymema et argumentum significare et eiusdem elocutionem, eamque duplicem, ex consequentibus, ex pugnantibus — 5. Epichirematis partium aliis alium numerum placere, sibi ternarium — 10. In his tribus non semper eandem formam esse — 14. Epichirema oratorum, syllogismum philosophorum esse — 17. Nec omnes semper hasce partes poni, nec eodem ordine — 20. Quomodo occurratur his tribus — 24. Enthymematis et syllogismi differentia — 27. Non esse stipandam orationem hisce dialecticis — 33. Ne ipsa quidem argumenta semper ornatu esse spolianda.*

M. FABII QVINTILIANI ORATORIAE INSTITVTIONIS

LIBER V.

PROEMIVM

Fuerunt, et clari quidem auctores, quibus solum videretur oratoris officium docere. Namque et affectus duplici ratione excludendos putabant: primum, quia vitium esset omnis animi perturbatio; deinde, quia iudicem a veritate depelli misericordia, vel ira, similibusque, non oporteret: et voluptatem audientium petere, quum vincendi tantum gratia diceretur, non modo agenti supervacuum, sed vix etiam viro dignum, arbitrabantur. Plures vero, qui nec ab illis sine dubio partibus rationem,

1. *Quidem*) Turic. Guelf. Camp. *quidam* (quorum novissimus transponit etiam *quid. clari*) cum Alm. Voss. 3, et aliquot edd. ut Obr. Male profecto; cf. IV, 1, 43.
Depelli) Turic. Camp. *pelli* cum Alm. Andr.
Miseric. — similibusque non) Turic. *m. gratia s. n.* Camp. *m. gratia v. i. s. n.* cum Andr. Sed Bodl. *m. gratia s. rebus n.* Guelf. *m. v. i. aut similibus n.* Equidem *gratiam* loco superesse censeo, quippe subiectam misericordiae; unde tamen advenerit, adhuc requiro.
Et volupt.) Turic. *nec v.* cum Iens. (tac. Gesn.) et edd. ante Ald. Hoc in suis libris omnibus inventum correxit Regius. Bona scriptura est in Vall. ref. Badio, item in Guelf. Camp. Goth. aliisque fortasse qui tacentur.
Sed — dignum) Absunt haec a Turic. et Alm.; cf. IV, 5, 13, not. 1.

1. *Clari — auctores*) Recte ad partes vocant Aristotelem Rhet. I, 1, 4.
Solum — docere) Cf. IV, 5, 6.
A veritate depelli) Et falli, et iniustum reddi. Inest enim *veritatis* vocabulo, etiam iustitiae significatio.

orandi summoverent, hoc tamen proprium atque praecipuum crederent opus, sua confirmare, et, quae ex
3 adverso proponerentur, refutare. Vtrumcumque est (neque enim hoc loco meam interpono sententiam), hic erit liber illorum opinione maxime necessarius, quo toto haec sola tractantur: quibus sane et ea, quae de
4 iudicialibus causis iam dicta sunt, serviunt. Nam neque *prooemii*, neque *narrationis* est alius usus, quam ut iudicem praeparent: et status nosse, atque ea, de quibus supra scripsimus, intueri, supervacuum foret, nisi ad
5 hanc perveniremus. Denique ex quinque, quas iudicialis materiae fecimus, partibus, quaecumque alia potest aliquando necessaria causae non esse: lis nulla est, cui probatione opus non sit. Eius praecepta sic optime divisuri videmur, ut prius quae in commune ad omnes

2. *Ex adverso*) Turic. om. *ex* cum Alm. Voss. 1, 3, Iens. (neque enim hic *e diverso* ut refert Gesn.) et edd. ante Ald. exc. Ven. quae sic, *adversario* itidem sine *ex*. Turic. tamen a sec. manu *ab adverso* pro quo Andr. *ab adversario*. Goth. *e diverso*. Nostrum quod reposuit Regius est in Guelf. Camp. aliisque fortasse multis ante Reg. — *Refutare*) Guelf. *infirmare*, solus. Mire! conf. Cic. de Or. II, 27, *confirmare* — *infirmare*.

3. *Vtrumcumque*) Turicens. Camp. *Vtrumque* cum Voss. 3, Bern. — *Neque en.*) Sic Turic. Guelf. Camp. cum Bern. Reliqui *nec e.*; cf. IV, 2, 109; V, 9, 6. — *Quo toto*) Turic. Camp. *quia t.* cum Alm.

4. *Praeparent*) Turic. *praeparentis* (a sec. manu *praeparantis*) cum Alm.; cf. §. 1, not. 5. Sed haec varietas nihil adiuvat; vid. not. ex. *ad hanc*.

5. *Videmur*) Turic. Camp. *videamur* cum Alm.

Quae in commune) Hoc ordine Turic. Guelf. Camp. cum Goth. Voss.

3. *Quae — iam dicta sunt*) Libro tertio a nono inde capite.

4. *Ea — supra scripsimus*) Respici maxime puto III, 11 integrum.

Intueri) Hoc verbo in primis delectatur Qu. significatu improprio et ad animi curam translato, cuius formae exempla plurima ministrabit index; cf. III, 11, 1, ubi idem in eodem loco.

Ad hanc) Facile est, quid voluerit Qu., coniicere et subaudire vel, quod suadet Capper. *orationis partem*, vel *probationem*. Neque tamen orationis Quintilianeae integritatem et diligentiam hic quisquam agnoscat. Quare excidisse arbitror vel ante, vel post *praeparent* vocem hanc: *probationi*, quo deinde respiciet pronomen *hanc*; cf. V, 7, 37 not. crit.

5. *Quinque — partibus*) Cf. III, 9, 1; IV pr. 6; IV, 3, 15.

quaestiones pertinent, ostendamus: deinde, quae in quoque causae genere propria sunt, exequamur.

I. Ac prima quidem illa partitio, ab Aristotele tradita,
consensum fere omnium meruit, alias esse *probationes*,
quas extra dicendi rationem acciperet orator; alias,
quas ex causa traheret ipse, et quodam modo gigneret.
Ideoque illas ἀτέχνους, id est *inartificiales*; has ἐντέχνους,
id est *artificiales*, vocaverunt. Ex illo priore genere 2
sunt *praeiudicia*, *rumores*, *tormenta*, *tabulae*, *iusiurandum*, *testes*, in quibus pars maxima contentionum forensium consistit. Sed, ut ipsa per se carent arte, ita
summis eloquentiae viribus et allevanda sunt plerumque,
et refellenda. Quare mihi videntur magnopere damnandi,
qui totum hoc genus a praeceptis removerunt. Nec 3
tamen in animo est, omnia, quae aut pro his aut contra
dici solent, complecti. Non enim communes locos tra-

2, Bern. edd. ante Gryph. et pluribus profecto quam memorantur codd. Recentiores *in cammune quae*.

1. *Probatianes*) Turic. Camp. *propasitianes* cum Bodl. Bal. Bern. Andr. Male. — *Has — artificiales*) Haec verba, a Regia rectissime suffecta, absunt a libris meis et scriptis et excusis ante Ald. nec profecto in ullo eorum, qui collati sunt, codd. inveniuntur. Recte tamen recipiuntur, quia falsae in hisce coniecturae ne locus quidem est; cf. V, 10, 14.

2. *Vir. et all.*) Turic. Camp. Guelf. *amittunt et* cum edd. a Stoërio inde usque ad Gesn. qui recte repasuit ex Goth. aliisque apud Burm. Habet et Iens. (tac. Gesn.) cum reliquis ante Stoër.

3. *Quae aut pro*) Turic. Guelf. Camp. omittunt *aut* cum Goth. et edd. ante Basil. exc. Aldo. Male.

In quoque causae genere) Cave hic de iis cogites causarum generibus quae habes III, 3, 15; it. III, 4, 15. Significatur unum genus iudiciale, cuius singulae causae in sua genera digeruntur; cf. not. ad IV, 1, 40.

1. *Aristotele*) Rhetor. I, 2, 2.

Meruit) Cf. IV, 2, 125.

2. *Praeiudicia — testes*) Cf. Arist. l. c. et Cic. de Or. II, 27. A Cicerone eleganter significari argumenta inartificialia, observat Ernestus ad or. pro Flacco c. 11 extr.

Allevanda) « I. e. adiuvanda. » Badius, rectissime.

3. *Communes locos*) Cf. II, 1, 11; II, 4, 27; Cic. de Inv. II, 16; ad Herenn. II, 6, 7, 8.

dere destinamus, quod esset operis infiniti, sed viam quandam atque rationem. Quibus demonstratis, non modo in exequendo suas quisque vires debet adhibere, sed etiam inveniendo similia, ut quaeque conditio litium poscet. Neque enim de omnibus causis dicere quisquam potest saltem praeteritis, ut taceam de futuris.

II. Iam *praeiudiciorum* vis omnis tribus in generibus versatur: *Rebus,* quae aliquando *ex paribus causis* sunt *iudicatae*, quae *exempla* rectius dicuntur; ut *de rescissis patrum testamentis*, vel *contra filios confirmatis: Iudiciis ad ipsam causam* pertinentibus, unde etiam nomen ductum est; qualia *in Oppianicum* facta dicuntur, et a senatu *adversus Milonem:* aut, quum *de eadem causa* pronuntiatum est, ut *in reis deportatis*, et *assertione secunda*, et *partibus centumviralium*, quae in duas

Viam) Turic. Guelf. Camp. *vim*, cum Alm. Bodl. Voss. 3, Bern. Andr. Goth. Iens. et edd. ante Gryph. Male; cf. II, 17, 41; VII Praef. 4; VII, 2, 56; it. Cic. Brut. cap. 12; de Divin. II, 1; de Orat. I, 19; de Finib. II, 1.

1. *Iam*) Turic. *Tam.* Guelf. *Tamen* cum Vall. Voss. 1, 3, Bern. Goth. Iens. pro quo Regius coniectura reposuit *Nam* et hoc deinceps est in edd. ante Bad. qui nostrum dedit primus, ex ingenio ut videtur; rectissime, et praivit Camp. Nec obscurum verae scripturae vestigium in Turic. Reliqui silentur.

Vis — generibus) Turic. *de his omnibus in generibus* cum Alm. solo; cf. V Pr. 4.

Quod esset) An *q. est*? Cf. I, 8, 5. Codd. non variant.

3. *Inveniendo*) Non dubito quin ante hanc vocem exciderit *in*; cf. IV, 2, 122.

Saltem) Cf. I, 1, 24; VI, 2, 19.

1. *In Oppianicum*) Cic. pro Cluent. c. 17 sq.; vid. et IV, 5, 11.

Adv. Milonem) Pro Mil. c. 5.

In reis deportatis) Recte post Regium Gesnerus ablegat ad digest. XLVIII, 22, titulum *de interdictis, et relegatis, et deportatis*; item XXIII, *de sententiam passis et restitutis.*

Assertione secunda) Qui iniusta servitute se teneri crederet, circumspiciebat assertorem, in libertatem se vindicaturum in iudicio; neque enim ipse videbatur posse causam orare. Haec est causa liberalis. Qua si cecidisset assertor, poterat eadem iterum ac tertium agi; Cf. XI, 1, 78; Hoc a Iustiniano sublatum; vid. Codic. VII, 17, 1, 1: «illis legibus quae dudum et secunda et tertia vice assertorias lites examinari praecipiebant, in posterum conquiescentibus.»

Partibus centumviralium) Ad ge-

hastas divisae sunt. Confirmantur praecipue duobus: 2
auctoritate eorum, qui pronuntiaverunt, et *similitudine* rerum, de quibus quaeritur: refelluntur autem raro per contumeliam iudicum, nisi forte manifesta in his culpa erit. Vult enim cognoscentium quisque firmam esse alterius sententiam, et ipse pronuntiaturus; nec libenter exemplum, quod in se fortasse recidat, facit.
Confugiendum ergo est in duobus superioribus, si res 3
feret, ad aliquam dissimilitudinem causae. (Vix autem ulla est per omnia alteri similis). Si id non continget, aut eadem causa erit, actionum incusanda negligentia,

2. *Nec lib. ex.*) Sic Turic. Gnelf. Camp. Obr. Levi discrimine Goth. (tac. Gesn.) *non lib. ex.* Reliqui *ex. non lib.* sublata post *pronunt.* distinctione. Ila *et non* dicitnr pro *nec*, parum qoidem nostro nsilate. In nostra ratione *et ipse* est *ipse quoque*; vid. not. ex.

3. *Aut — actionum*) Sic Toric. Guelf. Camp. Goth. Iens. (turbante aliquid Gesn.) cnm Alm. Voss. 1, 2, 3, Bern. et edd. ante Ald. In suis codd. dormitatum a Gibs. qui *aut* affert ex Bodl. Bal. de reliqua varictate tacet. Aldns ex Regii coniectura — *actorum;* a Badio iode iam omnes exprimunt Regii constitutionem, ex ingenio factam: *ac eadem causa erit, aut actorum.* *Ac* ante vocalem din est quum suspectum fuit VV. DD. nt Drakenb. ad Liv. X, 36, 17. Ernesto in Clave Cic.; item saepe in notis, ut Philipp. XI, 3, not. 14. Oodendorpio ad Suet. Caes. c. 26, not. 4, et saepissime tam ad Suct. quam ad Appnl. velut p. 47, 79, 87, 98 etc. Burmanno Secundo Anthol. vol. I, pag. 437. Rubnkenio ad Vellei. II, 105, 2; II, 125, 5. Luculentum evitatae cacophoniae exemplum habes Cic. pro Balbo cap. 3: *non contra ac liceret — sed contra atque oporteret.* Goth. (tac. Gesn.) apud nostrum IV, 5, 22, pro alio-

nitivum intellige *causarum*, eoqne refer quod sequitnr *quae*; quamqnam vel *partes* potnerunt dici divisae in *hastas*, si mavis *centumvir. iudiciorum.* Hasta, anctoritatis signnm, indicium hic significat. *Duplicia centumviralia* memorat noster XI, 1, 78; item Plinius *quadruplicia* Epist. I, 18, 3; VI, 33, 2. Divisum hoc modo in plores hastas centnmvirale iudicium de eadem iudicabat re. De *centumviris* vide IV, 2, 5.

2. *Et ipse pronunt.*) Qnum ipse quoqne sit pronuntiaturus, suae mox sententiae timet, si prioris iudicis rata non fuerit.

Exemplum) Cf. IV, 1, 7.

3. *Aut eadem causa erit*) His verbis terlium praeiudiciorom genos designat, quod maiore etiam arte indiget ad refellendum; *duo superiora* modo memorata sunt *res ex paribus causis iudicatae*, et *iudicia ad ipsam causam pertinentia.*

Actionum-personarum) De actione cf. IV, 1; 32; VI, 4, 4; III, 6,

aut de infirmitate personarum querendum, contra quas erit iudicatum: aut de gratia, quae testes corruperit, aut de invidia, aut de ignorantia: aut inveniendum, 4 quod causae postea accesserit. Quorum si nihil erit, licet tamen dicere multas iudiciorum causas ad inique pronuntiandum valere: ideoque *damnatum Rutilium*, *absolutos Clodium atque Catilinam*. Rogandi etiam iu-

rum *aut etiam* vitiose *ac etiam*; vid. et VI, 2, 7. Item XI, 2; 41, Guelf. Goth. (tac. Gesn.) lens. *ac infinitum* pro *ad inf.* Aliquot eiusmodi errores, adhuc obsidentes Quintilianum, nobis erunt emendandi (cf. V, 14, 17). Alterum *aut* ante *act.* quod omnibus, ut dixi, abest codd. tanto facilius invehebat Regius, qui suo loco prius deturbasset.

4. *Ad inique*) Turic. *ad initium*. Alm. *adinicum*; conf. §. 1, not. 2

69 not. ex., *cecidisse — formula*. Est enim idem ac formula. Bona causa litigator cecidisse potest dici propterea quod prava actionis formula comprehensa fuerit eius causa a patrono. Huic subiungitur *persona*, ipsa etiam abstracti (ut cum schola loquar) significatu pro conditione, statu, si mulier, pupillus fuerit, qui causa cecidit. Neque enim cogimur recentiorem illam *personae* potestatem h. l. accipere, qua concreta ei opponitur *res* a ICtis in primis. Sic optime *negl. actionum*, *infirmitati personarum* adiungitur.

4. *Iudiciorum causas*) Cave forensi significatione accipias *causas*, sed interpretare: « multas in iudiciis accidere causas, ob quas inique pronuntietur. » Est sane infrequens hic genitivi usus.

Rutilium) Cf. XI, 1, 12. P. Rutilius Rufus A. V. C. 662, C. Claudio Pulchro et M. Perperna Coss., repetundarum condemnatus fuit, per summam iniuriam, conspiratione publicanorum, a quorum iniuriis Asiam defenderat. Cuius quum bona publicarentur, apparuit minora esse ea, quam lis aestimata esset: honestissimisque artibus parta. Voluntario exilio secessit Mitylenen, mox Smyrnam, ubi ab omnibus Asianis impense colebatur, opibusque longe, quam ipsius fuerant, maioribus est auctus; vid. Dio Cass. p. Reim. 44. Hunc, Panaetii auditorem, Stoïcum Socrati plerumque adiungit Seneca, exemplar sapientiae et fortitudinis in ferendis adversis v. c. de Provid. c 3, vol. I (Bip.), p. 226; de Tranquill. animi c. 15, vol. I, p. 272; De Vita beata c. 18, vol. II, p. 97. De Benef. V, 17, (II, p. 260); V, 37 (II 301 sq.); Ep. XXIV, p. 3, 75; LXVII p. 3, 212; LXXXIX, p. 3, 281; cf. Dukeri Florum III, 17, 3; item interpp. ad Vellej. II, 13, 2. Ciceronis loca vid. in Clave Ernestiana h. v. it. Schneider. ad Cic. Brut. c. 30, 3.

Clodium — Catilinam) Coniungit eosdem tres Cicero in Pison. c. 39, Rutilium, Catilinam, «auctorem Pisonianae provinciae, quum stuprum Bonae deae pulvinaribus intulisset», i. e. Clodium; cf. IV, 2, 88. Catilina et incesti reus fuit A. V. C. 682, L. Gellio Poplicola et Cn. Cornelio

dices, ut rem potius intueantur ipsam, quam iuriiurando alieno suum donent. Adversus consulta autem senatus, et decreta principum vel magistratuum, remedium nullum est, nisi aut inventa quantulacumque causae differentia, aut aliqua vel eorundem, vel eiusdem potestatis hominum, posterior constitutio, quae sit priori contraria: quae si deerunt, lis non erit.

III. *Famam* atque *rumores* pars altera consensum civitatis, et velut publicum testimonium vocat: altera sermonem, sine ullo certo auctore dispersum, cui malignitas initium dederit, incrementum credulitas: quod nulli non, etiam innocentissimo, possit accidere fraude inimicorum, falsa vulgantium. Exempla utrinque non deerunt.

IV. Sicut *in tormentis* quoque, qui est locus frequentissimus: quum pars altera quaestionem, vera fatendi necessitatem, vocet, altera saepe etiam causam falsa

5. *Inventa quantulacumque*) Turic. Camp. Guelf. Iens. (tac. Gesn.) *i. quantulumcumque* cum Voss. 1, 3, Bern. et edd. ante Bad. nisi quod Ald. etiam *inventae* pro *inventa*, in utraque. Ferri nequit quamvis trahas ad *remedium*.

Eorund. vel eiusdem pot.) Turic. Guelf. Camp. Iens. (tac. Gesn.) *eorund. pot.* cum Alm. Voss. 1, 3, et edd. ante Ald. Refert Gesn. omittere Goth. *vel eorundem*, sed suspicor et ipsum et me dormitasse, quum abesset quod a reliquis, *vel eiusdem*.

Cap. III. *Vulgantium*) Turic. Guelf. Camp. Goth. Iens. (tac. Gesn.) *vulgarium* cum edd. ante Ald. Nostrum rectissime reposuit Regius, cui obloqui Badium non attinebat, qui hoc ipsum in margine Vallensis ascriptum narrat.

Lentulo coss. et repetundarum A. V. C. 688, M. Aemilio Lepido et L. Volcatio Tullo coss. Prius periculum evasit propter Terentiae, Ciceronis uxoris, gratiam, cuius sorori Fabiae Vestali Catilina obiiciebatur; alterum praevaricante accusatore Clodio; vid. Cic. in fragm. apud Asc. Pedianum in Orat. Cic. contra C. Antonium p. 145, 151; item Cic. de Harusp. resp. c. 20, quamquam spuriae orationis solius nulla auctoritas.

5. *Potestatis*) Cf. IV, 5, 10.

C. 3. *Quod*) Referendum hoc non quidem ad *sermonem*, sed ad omne hoc *famam atque rumores*; Cf. IV, 2, 3; V, 14, 1; VI, 2, 30.

1. *Causam falsa dicendi*) Ad convellendam tormentorum auctoritatem egregie facit locus, quem apponit

dicendi, quod aliis patientia facile mendacium faciat; aliis infirmitas necessarium. Quid attinet de his plura?
2 Plenae sunt orationes veterum ac novorum. Quaedam tamen in hac parte erunt propria cuiusque litis. Nam sive de habenda quaestione agetur, plurimum intererit, *quis*, et *quem postulet*, aut *offerat?* et *in quem*, et *ex qua causa?* sive iam erit habita, *quis ei praefuerit? quis*, et *quomodo sit tortus? incredibilia dixerit*, *an inter se constantia? perseveraverit in eo*, *quod coeperat*, *an aliquid dolore mutarit? prima parte quaestionis*, *an procedente cruciatu?* Quae utrinque tam infinita sunt, quam ipsa rerum varietas.

V. Contra *tabulas* quoque saepe dictum, saepe dicen-

1. *Plura? Plenae*) Turic. Camp. inserunt *quibus* quamquam ille a prima manu pro eo *quid*. Non prorsus sobrietatem Quintilianeam sapere mihi videtur abrupta reliquorum oratio sine *quibus*.

2. *Incredibilia*) Turic. Camp. *an incredibilia*, ex Alm. *an incredibile*. Reliqui *an eredibilia*. Apparet *incr*. recta scribi, sed sequente mox altero *an* prius hic debebat omitti. Sic Senec. Quaest. Nat. II, 14, *an aër an hic iam*, expunge prius *an*. Alibi quoque *an* et *in* sibi officiunt invicem; cf. II, 4, 37. Apud Senecam Quaest. Nat. lib. III praef. (pag. Bip. 229) pro *an superabile* lege *an insuperabile;* item lib. III, c. 26, (p. 253) *an idem* pro *an in idem;* cf. V, 13, 11.

1. *Saepe dictum*) Turic. Camp. omittunt cum Alm. Sed Guelf. *saepe*

Gesnerus Cic. pro Sulla, c. 28: «Quaestiones nobis servorum ac tormenta minitatur: in quibus quamquam nihil periculi suspicamur; tamen illa tormenta gubernat dolor, moderatur natura cuiusque tum animi, tum corporis, regit quaesitor, flectit libido, corrumpit spes, infirmat metus, ut in tot rerum angustiis nihil veritati loci relinquatur. Vita P. Sullae torqueatur: ex ea quaeratur» etc. cf. Vlpian. Digest. XLVIII, 18, 1, 23 indicante Pseudo-Turnebo, sed ex Regio. Ad Digestorum locum Gothofredus praeter nostrum citat Cornif. ad Herenn. II, 7; Cic. Partitt. 14; Valer. Max. VIII, 4; Aelian. Var. hist. VII, 18; item nostrum V, 10, 70. Quod autem ponit ex Ciceronis de inventione lib, II, *Ex quaestione suspiciosior veritas* adhuc frustra quaerebam. Adde Aristot. Rhet. I, 15, 26.

Plenae — novorum) Exempla dat Gesnerus pro Rosc. Am. c. 41, 42 pro Milone c. 21, 22. De *veteribus* et *novis*, cf. IV, 2, 118.

1. *Contra tabulas*) Contra tabulas locus est Cic. pro Arch. c. 4, 5, pro tabulis in Verr. II, 76, 77, citante Gesn. adde Aristot. Rhet. I, 15, 20 — 25.

dum est, quum eas non solum refelli, sed etiam accusari, sciamus esse usitatum. Quum sit autem in his aut *scelus* signatorum, aut *ignorantia*: tutius ac facilius id, quod secundo loco diximus, tractatur, quo pauciores rei fiunt. Sed hoc ipsum argumenta ex causa trahit, si forte, aut incredibile est, id actum esse, quod tabulae continent; aut (quod frequentius evenit) aliis probationibus aeque inartificialibus solvitur; si aut is, in quem signatum esse, aut aliquis signator dicitur abfuisse, vel prius esse defunctus; si tempora non congruunt; si vel antecedentia vel insequentia tabulis repugnant. *Inspectio* ipsa saepe etiam falsum deprehendit.

VI. *Iusiurandum* litigatores aut *offerunt* suum, aut *non recipiunt* oblatum: aut ab adversario *exigunt*, aut *recusant*, quum ab ipsis exigatur. *Offerre* suum sine illa conditione, ut vel adversarius iuret, fere improbum est. Qui tamen id faciet, aut vita se tuebitur, ut eum 2

dicendum non habet. Poteras sane in doctrinali opere carere istis historicis *saepe dictum*, sed numerus libb. persuadet. — *Est, quum*) Turic. inserit *quod*, Alm. *quid.* Camp. pro *quum* dat *quod*, nec ullius eorum rationem assequor.

Accusari) Camp. *recusari.* Male.

Quo pauciores) Sic Camp. et a secunda manu Turic. a priore enim *quod*, et hoc est in omnibus reliquis. Sed Iens. (tac. Gesn.) et edd. ante Leid. praeterea inserunt *scilicet.* Male.

2. *Aut, quod*) Sic Camp. et Turic. a sec. manu. Nam hic a priore *aut freq.* inde natum arbitror quod reliqui dant omnes *aut ut fr.;* cf. V, 12, 14.

1. *Recipiunt*) Iens. (tac. Gesn.) *respuunt* posterioresque edd. ante Bad. Male. — *Sine illa*) Turic. Guelf. Camp. *s. ulla* cum edd. ante Ald. Recepta ex sola Regii coniectura.

Refelli — accusari) Non tantum amuliri solent tabulas, sed ultro in criminis loco habere, ut suppositas.

3. *Hoc ipsum — trahit*) *Hoc ipsum* est omne refellendi et accusandi tabulas negotium; *ex causa habere argumenta* dicitur ne quis generalia hic exspectet praecepta.

1. *Iusiurandum*) Conf. Aristot. Rhet. I, 15, 27 ad fin. item, monente Philandro, Rhet. ad Alex. p. Buhl. 85. De iureiurando, vid. Dig. XII, 2.

non sit credibile peieraturum; aut ipsa vi religionis in qua plus fidei consequetur, si id egerit, ut non cupide ad hoc descendere, sed ne hoc quidem recusare videatur); aut, si causa patietur, modo litis, propter quam devoturus se ipse non fuerit: aut praeter alia causae instrumenta adiicit ex abundanti hanc quoque conscien-
3 tiae suae fiduciam. Qui *non recipiet*, et iniquam conditionem, et a multis contemni iurisiurandi metum dicet: quum etiam philosophi quidam sint reperti, qui deos agere

2. *Peieraturum*) Turic. Iens. (tac. Gesn.) ab eoque edd. ante Ald. quo acc. Bad. *peierare* cum Alm. — *Consequetur*) Turic. Camp. Guelf. *consequitur* cum Goth. aliquot codd. et edd. ante Bad. — *Patietur, modo*) Hoc ordine Turic. Guelf. Camp. Goth. Iens. (tac. Gesn.) edd. ante Gryph. Reliqui *modo patietur*. Vnus Basil. *modo* bis ponit et ante et post *patietur*. Male. — *Aut praeter*) Sic Turic. cum Alm.; cf. V, 2, 4. Reliqui inseruut *si*. Hoc omnem orationem turbat; refertur enim hoc *aut* ad priora illa *aut vita se tuebitur — aut — modo litis — aut — adiicit*; ubi vides nullum τῷ *si* esse locum. Fateor pro *adiicit* in hac structura melius videri *adiiciet*, sed hoc nusquam reperio. — *Instrumenta*) Turic. Guelf. Camp. Goth. Iens. (tac. Gesn.) edd. ante Ald. *instrumentum* cum Alm. Vall. Voss. 1, 3, et multis profecto qui tacentur; nullo, quantum quidem video, sensu.

Suae) Turic. Camp. *nostrae*. Ex compendio *nrae*. Iens. (tac. Gesn.) cum edd. ante Ald. acc. Bad. omittunt pronomen.

3. *Agere*) Sic scripsi ex coniectura Burmanni, quum Turic. Guelf. Camp. dent *ac* cum Palatino Gebhardi, Voss. 2, Goth. et plerisque profecto qui silentur, nullo diserte aliud dare perhibito. Edd. quidem omnes praeterea meae *habere*, quod unde profectum sit, nemo ostendit. *Curam habere* dicunt sane veteres velut, praeter memoratos Burmanno, noster I, 1, 7; Plin. H. N. XII, 31, 26, 9. Sed frequentissimum *agere curam* multis ad nostrum locum exemplis docet Burm. inter haec nostri VIII Prooem. 18; quo in genere hoc praecipuum est, quod e Plin. H. N. II, 7, apparet solemnem fuisse formulam: *deos rerum humanarum agere curam*, quod et Petronius usurpat; vid. et V, 10, 89. Volebat sane Gebhardus acquiesci in illa codd. scriptura, *deos ac — curam ne-*

2. *Modo litis*) H. e. tuebitur se tennitate et levitate litis, propter quam in deorum iram incurrere nemo voluerit.

Instrumenta) Cf. IV, 2, 55.

Ex abundanti) Cf. IV, 5, 15.

3. *Iniquam conditionem*) Si ipse argumentis plurimis et probationibus operose rem gerat, alter iurando defungatur. Mox idem fere est quod dicitur *velle de causa sua pronuntiare*.

Philosophi — negarent) Cf. Plin. H. N. II, 7, qui ipse est Epicureus.

rerum humanarum curam negarent: eum vero: qui nullo
deferente iurare sit paratus, et ipsum velle de causa sua
pronuntiare, et, quam id, quod offert, leve ac facile
credat, ostendere. At is, *qui defert*, alioqui agere mo- 4
deste videtur, quum litis adversarium iudicem faciat,
et eum, cuius cognitio est, onere liberat, qui profecto
alieno iureiurando stari, quam suo, mavult. Quo dif- 5
ficilior *recusatio* est, nisi forte res est ea, quam credi-
bile sit, notam ipsi non esse. Quae excusatio si deerit,
hoc unum relinquetur, ut invidiam sibi quaeri ab ad-
versario dicat, atque id agi, ut in causa, in qua vin-

garent, sed hoc ieiunum nec pro consilio Quintiliani. *Habere* et *agere* saepissime confundi a librariis docent Burm. ad Vellei. II, 31, 1; 109, 2. Drakenb. ad Liv. XXX, 45, 2; cf. nostr. X, 3, 5.

Deferente) Sic Turic. (nisi quod *differente*, a sec. manu *defferente*, quo acc. Voss. 1, 3, dantes *efferente*) Camp. cum Vall. Steph. Obr. Gesn. Bip. Reliqui *offerente*.

4. *Defert, alioqui agere*) Sic Turic. Camp. Iens. (tac. Gesn.) cum Alm. et edd. ante Gryph. Reliqui omittunt *alioqui*, inter quos Vall. memorat Badius.

Liberat) Sic Guelf. Camp. cum Voss. 1, 3, Alm. hoc ipsum, volente Turic. sed per errorem dante *laborat*. Reliqui *liberet*.

Stari) Turic. *stare* cum Alm. aliisque et edd. ante Basil. praeter Camp. Sunt tamen et codd. qui nostram dent, et est exigua differentia ad literas (cf. IV, 2, 115; item V, 7, 37), ad sensum satis magna. — *Mavult*) Sic Guelf. Camp. et edd. ante Gryph. cum Goth. Reliqui *malit*; Turic. *mavolit*, Alm. *mavelit*, in quibus nostrum ipsum latere censeo. Neque enim locus coniunctivo.

5. *Hoc unum*) Turic. omittit *hoc* cum Alm. Non quidem ineleganter. — *Probare malle*) Turic. *probarē alie*, et sic Alm. nisi quod abest apex in *e*. Recepta ipsa est in istis.

4. *Alioqui — liberat*) Praeter id, quod modeste agere videtur, etiam onere liberat cognoscentem. Neque enim ad deferentis modestiam pertinet, quod liberat onere pronuntiandi iudicem, qualis est sententia apud eos, qui malunt coniunctivum *liberet*; cf. not. crit. Haec de iusiurandum deferente hausisse ex Aristot. Rhet. I, 15, 31, videtur Victorio p. 268: ὅτι οὐδὲν δεῖ αὐτὸν ἄλλων κριτῶν δεῖσθαι· αὐτῷ γὰρ δίδωσι κρίνειν.' Ad *alioqui*, cf. IV, Prooem. 6.

Alieno — quam suo) Iurati enim in consilium mittuntur iudices, et quidquid de sua sententia pronuntiarunt, id ipsorum iureiurando nititur.

cere non possit, queri possit. Itaque hominem quidem malum occupaturum hanc conditionem fuisse, se autem probare malle, quae affirmet, quam dubium cuiquam
6 relinquere, an peierarit. Sed nobis adolescentibus seniores in agendo facti praecipere solebant, *ne unquam iusiurandum deferremus:* sicut neque optio iudicis adversario esset permittenda; nec ex advocatis partis adversae iudex eligendus; nam, si dicere contraria turpe advocato videretur, certe turpius habendum, facere, quod noceat.

VII. Maximus tamen patronis circa *testimonia* sudor est. Ea dicuntur aut per *tabulas*, aut *a praesentibus*. Simplicior *contra tabulas* pugna. Nam et minus obstitisse videtur pudor inter paucos signatores, et pro diffidentia premitur absentia. Si reprehensionem non ca-

An peierarit) Turic. iuserit *se* cum Alm. ueque tamen Locat. et Ald. ut refert Burm. Mirum pronomen, et dicas habere aliqnid francogallici coloris, *se parjurer*, quod tameu vix cadit in horum codd. vetustatem. Suspicor *se* natum ex *ne* in *anne*. Sic addes hunc locnm Beutleianis ad Horat. Carm. I, 12, 35.

1. *Aut a praesentibus*) Tnric. *aut praes.* cum Alm. sed a sec. manu ille *a pr. testibus*. Camp. *a. a pr. testibus* cum Bodl. Andr. Ald. *testibus* natum profecto ex postremis prioris vocabuli literis.

5. *Dubium — an*) Cf. I, 5, 46; IX, 2, 107; IX, 3, 65. 93.

6. *Seniores facti in agendo*) Qui ergo pravitatem litigatorum experimento, per lougum iudiciorum usum, cognovisseut; neque tam bene de genere humano sperareut et seutirent, quam solent iuniores et malos experti panciores.

Ex advocatis) Hic quidem de patrono et causidico ne cogita (ut alias saepe apud nostrum, cf. IV, 1, 7; item mox hac ipsa §.); intelliguntur quos Asconius in Diviuationem p. 20 ait, aut ius suggessisse litigautibus amicis aut suam modo praesentiam in iudiciis commodasse. Seneca pater p. 301 Bip., *patrono* opponit *advocatum* hac profecto potestate.

1. *Testimonia*) Ablegat Philander ad Arist. I, 15, 13—19; Cic. Partitt. c. 14; Valer. Max. VIII, 5. (Poterat adiicere Cornif. ad Herenn. II, 7; de Iuv. II, 16). Almelovenius ad Dig. XXII, 5.

Inter paucos signatores, quam in frequeutia iudicii.

pit ipsa persona, infamare signatores licet. Tacita prae- 2
terea quaedam cogitatio refragatur his omnibus, quod nemo *per tabulas* dat testimonium, nisi sua voluntate: quo ipso non esse amicum ei se, contra quem dicit, fatetur. Neque tamen protinus cesserit orator, quo minus et amicus pro amico, et inimicus contra inimicum possit verum (si integra sit ei fides) dicere. Sed
late locus uterque tractatur. Cum praesentibus vero 3
ingens dimicatio est, ideoque velut duplici contra eos, proque iis acie confligitur, *actionum*, et *interrogationum*. In *actionibus* primum generaliter *pro testibus*, atque *in*

Quaedam cogitatio) Sic Turic. a pr. manu (a sec. enim *quadam cogitatione*) cum Alm. (conf. V, 6, 2, not. 4). Sed leus. (tac. Gesn.) *quadam significatio*. Loc. *quaedam significatio*, cum edd. ante Badium, qui dat *quadam significatione*, obtemperantibus reliquis. Apparet ablativum male scribi qui tamen in codd. videtur esse plerisque. Etiam Camp. habet *significatione*, sed omittit *quadam*. Sed et in mutanda voce duorum codd. auctoritatem solam recte videor sequutus. Vnde enim hoc nisi in vetustissimo libro inventum? Et est longe convenientius altero, *significatio* debebat esse ipsorum per tabulas testium. At satius erat designare, quid in iudicium animis fieret per omne hoc negotium, quam quid testes illi taciti, h. e. inviti significarent (quae ne significatio quidem potest dici). *His omnibus* (qui testimonia faciunt per tabulas) *refragatur tacita* (non quidem *ipsorum significatio*, sed iudicum, patronorum, omnium praesentium) *cogitatio*, *quod nemo — dat*. Haec enim est ista cogitatio. Neque pro vulgata potest urgeri *fatetur* in fine sententiae. Non enim quodcumque aliquis *fatetur*, id etiam *tacite significat*. *Cogitatio* autem illa *tacita* appellatur, quia in uniuscuiusque animo sponte nata ostenditur; cf. VI, 1, 45.

3. *Proque iis*) Sic Goth. (tac. Gesn.) item Turic. quamquam *pro quae iis*. Reliqui *p. his*. Concinnitati hoc concessi; cf. IV, 5, 20; V, 10, 20.

Ipsa persona) Si dignitas et conditio testis est talis, ut ea ipsa, nullis praeterea adminiculis subnixa, omnem excludat reprehensionem. Aliud est *ipsa persona* quam si dixisset *ipsius persona*.

2. *Tacita cogitatio*) Vid. not. crit.

Cesserit — quo minus) Et usus verbi *cedendi* qui hic est quodammodo transitivus pro *concedendo*, et structura τῶν *quo minus*, ubi nulla praecessit prohibitionis significatio, debet attendi. Huius simile quid habes apud Sallust. Bell. Cat. p. Telleri 44: *Hanc ego causam — quo minus novum consilium capiamus, in primis magnam puto.*

3. *Actionum — interrogationum*)

4 *testes* dici solet. Est hic communis locus, quum pars altera nullam firmiorem probationem esse contendit, quam quae sit hominum scientia nixa; altera, ad detrahendam illis fidem, omnia, per quae fieri soleant falsa
5 testimonia, enumerat. Sequens ratio est, quum specialiter quidem, sed tamen multos pariter invadere patroni solent. Nam et gentium simul universarum elevata testimonia ab oratoribus scimus, et tota genera testimoniorum: ut *de auditionibus*; non enim ipsos esse testes, sed iniuratorum afferre voces: ut in causis repetundarum, qui se reo numerasse pecunias iurant, litigatorum,
6 non testium, habendos loco. Interim adversus singulos dirigitur actio: quod insectationis genus et permixtum defensioni legimus in orationibus plurimis, et separatim editum, sicut *in Vatinium testem.* Totum igitur excutiamus locum, quando universam institutionem ag-
7 gressi sumus. Sufficiebant alioqui libri duo a Domi-

7. *Scientia*) Sic Turic. Camp. et codd. ut quidem videntur omnes, quum Iens. (tac. Gesn.) det *sententia* cum edd. ante Ald., pro quo nostrum coniecit Regius, nisi forte, id quod imputat ei Badius, dissimulavit auctoritatem exempli Vallensis.

5. *Iniuratorum*) Camp. cum edd. ante Ald. *iniuriatorum.* Habent probam scripturam Turic. Guelf. quam sumptam e Vallensi pro sua emendatione venditasse Regium criminatur Badius. Goth. *iniuratorum.*

Vide §. 8, ubi pro *actione* etiam *oratio perpetua.* Latius quam *interrogatio*, quae testium est solorum, patet *altercatio*; cf. II, 4, 28.

4. *Locus communis*) Cf. V, 1, 3.

5. *Specialiter*) Cf. modo §. 3, *generaliter.*

Gentium — universarum) Cic. pro Flacco c. 4; Graecorum omnium c. 27; Asiaticorum, pro Fonteio c. 9 extr.; 10 Gallorum.

De auditionibus) Quum aliquis testatur se certos sermones audisse.

Qui se — iurant) Eiusmodi testis apud Cic. pro Flacco Falcidius c. 36 extr. ad fin. 37; sed hic ne iuratus quidem testabatur, verum per epistulam.

6. *In Vatinium testem*) «Qui P. Sextium a Cicerone defensum testimonio suo oppugnaverat, quem per eam occasionem vehementer a se exagitatum ipse memorat ad Lentulum I, 9; (item ad Qu. fratr. II, 4). «Sed exstat ipsa quoque oratio. Gesnerus.

7. *A Domitio Afro*) Cf. I, 5, 24 not. ex. Celeberrimus huius aetatis rhetor qui, quum sub Tiberio inclaruisset A. V. C. 779. C. Calvisio Sabino, Cn. Cornelio Lentulo Gaetu-

tio Afro in hanc rem compositi, quem adolescentulus senem colui: ut non lecta mihi tantum ea, sed pleraque ex ipso sint cognita. Is verissime praecepit, primum esse in hac parte officium oratoris, ut totam causam familiariter norit: quod sine dubio ad omnia pertinet. Id quomodo contingat, explicabimus, quum 8
ad destinatum huic parti locum venerimus. Ea res suggeret materiam interrogationi, et veluti tela ad manum sumministrabit; eadem docebit, ad quae iudicis animus actione sit praeparandus. Debet enim vel fieri, vel detrahi testibus fides oratione perpetua; quia sic quisque dictis movetur, ut est ad credendum vel non credendum ante formatus. Et, quoniam duo genera sunt testium, 9
aut *voluntariorum*, aut *eorum, quibus iudex in iudiciis*

7. *Pertinet. Id quom.*) Turic. Camp. *p. et q.* cum Aldo. Guelf. Goth. Iens. (tac. Gesn.) et rell. edd. ante Bad. omittunt *id*, quod de coniectura inseruit Regius. In veterum *et* latet *Id*; cf. VI, 3, 81; Oudend. Sueton. Oth. 3.

Sumministrabit) Sic Goth. (tac. Gesn.) Guelf. *administrabit*, reliqui *subministrabit*; cf. IV, 4, 4.

9. *Quibus — solet*) Sic Camp. nisi quod omittit *in*. Guelf. Goth. Bern. Iens. Leid. Burm. *denuntiari*. Turic. *q. iudiciis publicis legem nuntiatur et.* Alm. *q. in iudiciis publicis lege denuntiatur*, cum Obr. Reliqui mei nostram dant nisi quod ante Ald. fere omittunt *in*, plerique autem transponunt *publ. iud.*, quod ego secundum vetustissimos auctores dedi, eo quoque ut appareret omittendi *in* occasio. Obrechti ratio blanditur et bono nititur auctore, cui tamen quum hic non examussim respondeat Turic. (cf. §. 2) malui cum plurimis stare, hoc praesertim et Alm. dantibus *et* in quo latere puto *solet*; cf. §. 15, ubi est *denuntiatur*.

Pars utraque) Hoc ordine Turic. Guelf. Goth. (tac. Gesn.) Camp. Obr. Reliqui u. *p.* — *Accusatoribus*) Iens. (tac. Gesn.) *excusatoribus* cum edd. ante Ald. corrigente Regio.

lico Coss. mortuus est sub Nerone A. V. C. 812, C. Vipsanio, C. Fonteio Capitone Coss. Praeter nostri loca plurima de hoc sunt consulendi Plin. Epist. II, 14, 10: VIII, 18, 5; Tacit. Annal. IV, 52, 66; XIV, 19. Scriptor Dialogi de Oratt. c. 13, 15. Dio Cassius p. Reim. 922, 23, 24, 972.

Familiariter norit) Eadem locutio VI, 4, 8, unde minus fidas coniecturae nostrae ad II, 7, 3.

Ad omnia opponitur hoc ei quod modo *in hac parte*.

8. *Destinatum — locum*) Lib. XII, c. 8.

Movetur) Vid. IV, 5, 14.

publicis lege denuntiare solet; quorum altero pars utraque utitur, alterum accusatoribus tantum concessum est; separemus officium dantis testes, et refellentis. 10 Qui *voluntarium* producit, scire, quid is dicturus sit, potest; ideoque faciliorem videtur in rogando habere rationem. Sed haec quoque pars acumen ac vigilantiam poscit; providendumque, ne *timidus*, ne *inconstans*, ne 11 *imprudens testis* sit; turbantur enim, et a patronis diversae partis induuntur in laqueum, et plus deprehensi nocent, quam firmi et interriti profuissent. Multum igitur domi ante versandi; variis percontationibus, qua-

10. *Volunt. producit*) Turic. inserit *cum*, quod Alm. antevertit τῷ *vol.* (cf. §. 2). Si modo pro *testes dantis* fuisset *testem d.*, interpreter *cum*, *eum*. — *Ac vigil.*) Sic Turic. Guelf. Camp. cum Alm. Ald. Reliqui *et v.*

11. *Induuntur*) Turic. *indicuntur*; a sec. manu *inducuntur*, et sic mei quidem et scripti et excusi (de Goth. Iens. tac. Gesn.) ante Obr. omnes. Gebhardus e cod. Palatino produxit *induentur*, quod et *ipse* et ad Sen. Hercul. furentem vs. 1312. Gronovius mutare suadet in *induuntur*. Hoc vel in Turic. prima manu latet; cf. III, 8, 50; item Drakenborch. ad Liv. XXX, 13, 12. — *In laqueum*) Turic. *in latus* cum Pal. quod frustra tuetur Gebhardus. Ex Alm. affertur *in eatus*, per errorem sane conferentis. — *Et plus*) Turic. *sed et p.* cum Goth. Voss. 2, et plerisque meis ante Stoër. Guelf. *sed p.*, cum Voss. 3, Basil. Per errorem alieno loco ponendae vocis quae mox suo deest Camp. *domi sed et p.*

Deprehensi) Turic. *deprensi* Iens. (tac. Gesn.) *deprehendi*, quod correxit Regius. Sed reliqui dant bonam scripturam.

Versandi; variis) Sic Turic. Guelf. Camp. cum Alm. Goth. Voss. 1, 3, Iens. (tac. Gesn.) Reliqui inserunt *ac* Ald. *et*.

9. *Lege denuntiare*) Denuntiat testimonium iudex ea lege, qua in singulis iudiciis publicis sortitur praetor; cf. III, 10, 1.

Alterum — concessum est) Apposite Turnebus, cuius nomine quis hic quidem lateat ignoro, profert locum Plinii Epistol. VI, 5, quo debebat adiicere V, 20, ubi in causa repetundarum, i. e. in iudicio publico pro Vareno reo dicitur impetratum («res nec lege comprehensa, nec satis usitata, iusta tamen») ut ei defensionis causa evocare testes liceret, quod mox sequenti senatu, quum de rebus aliis referretur, sera et intempestiva oratione improbavit Licinius Nepos. Vide et Ascon. Ped. in Orat. Cic. in Verr. de Praetura Vrb. p. 78, ubi docet nullos fuisse defensoris testes, neque esse potuisse.

les haberi ab adversario possint, explorandi sunt. Sic fit, ut aut constent sibi, aut, si quid titubaverint, opportuna rursus eius, a quo producti sunt, interrogatione velut in gradum reponantur. In his quoque ad- 12
huc, qui constiterint sibi, vitandae sunt insidiae; nam frequenter subiici ab adversario solent, et, omnia profutura polliciti, diversa respondent, et auctoritatem habent non arguentium illa, sed confitentium. Explo- 13
randum igitur, quas causas laedendi adversarium afferant: nec id sat est, inimicos fuisse, sed an desierint, an per hoc ipsum reconciliari velint, ne corrupti sint, ne poenitentia propositum mutaverint; quod quum in iis quoque, qui ea, quae dicturi videntur, re vera sciunt,

Hab. — possint) Sic Turic. Camp. et correctione ab antiqua manu facta Iens. Reliqui *h. — possunt.*

Titubaverint) Camp. *turbaverint*; solus, non contemnenda, nisi melior assit, scriptura.

12. *Qui — ins.*) Turic. *qui constiterunt* (quod placet) *sibi vit. insidiae*, et sic, praeter indicativum, Guelf. Voss. 3, edd. ante Bad. Sed Camp. *q. c. sunt v. i.* quod in Iens. invexit manus antiqua, cum Vall. Paulo aliter Goth. Voss. 2, *q. c. v. sunt ins.*

11. *Si quid titubaverint*) Commodum ad partes vocant Cic. pro Flacco c. 10; hoc ipso in testibus vocabulo utentem.

13. *Ne — ne*) Vsus coniunctionis huius post *explorandum* mirus potest videri. Gesnerus pro *an* illud dici putans ablegat nos ad ea, quae dixerit ad I, 5, 38. Quae ut parum firma videntur, ita ne hic quidem *ne* dubitandi vel interrogandi potestate usurpatum ducam. Locus, quo utitur, Plinii Epist. X, 119: *haereo ne cuiusquam — habeatur ratio*, » aliam quoque patitur interpretationem. Equidem prohibendi vim etiam hic agnoscam, e verbo *explorandi* comprehensam profecto significationem eliciens, *videndi*, *cavendi*, quod ipsum mox ponitur *praecavere*. Nec alia est ratio locorum, quibus nititur in Indice scriptorum Rusticorum Gesnerus, praeterquam quod ea sunt pleraque horridioris aetatis; cf. IV, 3, 14. Tale loquendi schema, ubi, quod proprie verbo alicui non inest, quum tamen cognatum sit solitae significationi, ipsi per structuram tribuitur, plus semel in utriusque linguae scriptoribus inveniri, docent quos testes producit Brunckius ad Soph. Electr. vs. 435, μὴ quoque Graecorum saepissime in talibus habet levem quemdam dubitationis colorem.

Re vera) In hac scriptura, etsi constans est omnium librorum, non equidem acquiesco. Malim abesse *re*;

necessarium est praecavere; tum multo magis in iis,
14 qui se dicturos, quae falsa sunt, pollicentur. Nam et
frequentior eorum poenitentia est, et promissum suspe-
15 ctius; et, si perseveraverint, responsio facilior. Eorum
vero quibus denuntiatur, pars testium est, quae reum
laedere velit, pars, quae *nolit*; idque interim *scit accu-*
sator, interim *nescit*; fingamus in praesentia *scire*; in
utroque tamen genere summis artibus interrogantis
16 opus est. Nam, si habet testem *cupidum laedendi*, ca-
vere debet hoc ipsum, ne cupiditas eius appareat; nec
statim de eo, quod in iudicium venit, rogare, sed aliquo

13. *Tum multo*) Turic. Guelf. Camp. omittunt *tum*. Male.

14. *Responsio*) Sic Turic. Guelf. Camp. cum Steph. et Basil. margine. Reliqui *reprehensio*; cf. III, 5, 15; V, 13, 38.

15. *Tamen*) Sic Turic. Guelf. Camp. cum Goth. Ioann. Alm. Voss. 1, 2, 3, et aliquot edd. Reliqui mei *enim*.

16. *Aliquo — ad id*) Turic. Camp. *ab eo circuitu quodam ad id*, cum Alm. non quidem inconsulto, ut apparet; quo tamen sensu, non dicam.

sic *vera* erit accusativus, quod quanto praestet vulgato quivis admonitus sentiat. *Res* ut saepe obliteratum vidimus ad III, 11, 1, ita abundare solet vitiose allitum; vid. Drakenb. et Gron. ad Liv. XXVI, 31, 4. Hic vel casus poterat aspergere ex voce *videntur* extrema, vel prava librarii sedulitas infercire, quale est quod Sueton. Caes. c. 9, bonae notae codex, Vindobonensis pr. pro *De hac significare videtur et Cicero* dat, *De hac re* etc. ubi librarius, oblitus respici ad *coniurationem*, de suo aliquid addidit.

Qui se — pollicentur) Vereor ut recte hoc loco Rollinus defendat Quintilianum a crimine toleratae, immo laudatae, improbitatis et fraudis; quod et Badius agnoscit in nota. Quamquam cf. §. 32, quo Rollinus ablegat. In omni, quam patrono suadet, testium tractatione §. 26 probitatis non multa vestigia; cf. nos in Epistola operi praemissa.

14. *Responsio*) I. e. confutatio, quae fit ab alterius partis patrono; vid. si tanti not. crit. item cf. XI, 1, 18. Illud levius quod modo pro *perseveraverint* Turic. dat *perseverarint*, sed verum credo.

15. *Eorum — pars testium*) Malim sane postremas voces transpositas. Contorta enim est et affectata oratio in hoc ordine; cf. IV, 2, 112. Transpositionis exemplum; vid. IV, 2, 28, not. crit. 6. Libri quidem consentiunt.

In utroque — genere) Sive testis vult reum laedere, sive non vult. Ad alteram enim divisionem, scientis nescientisve accusatoris hoc non pertinet; cf. §. 20.

circuitu ad id pervenire, ut illi, quod maxime dicere voluit, videatur expressum; nec nimium instare interrogationi, ne ad omnia respondendo testis fidem suam minuat; sed in tantum evocare eum, quantum sumere ex uno satis sit. At in eo, qui verum *invitus* dicturus 17
est, prima felicitas interrogantis est, extorquere, quod is noluerit. Hoc non alio modo fieri potest, quam longius interrogatione repetita. Respondebit enim, quae nocere causae non arbitrabitur: ex pluribus deinde, quae confessus erit, eo perducetur, ut, quod dicere non vult, negare non possit. Nam, ut in oratione sparsa 18
plerumque colligimus argumenta, quae per se nihil reum aggravare videantur, congregatione deinde eorum factum convincimus: ita huiusmodi testis multa de *anteactis*, multa de *insecutis*, *loco*, *tempore*, *persona* ceteris est interrogandus, ut in aliquod responsum incidat, post quod illi vel fateri, quae volumus, necesse

16. 17. *Sit. At in eo*) Turic. *sita idoneo*, eum Alm.; cf. 10, §. 25. — *Interr. est, extorq.*) Turic. omittit *est* cum Alm. et Voss. 3. Fortasse nec male.

Hoc non alio) Toric. *haec ratio*. Alm. *hoc ratio*; conf. §. 16, 17 Nihili est quod eruit inde Burm. *hoc raro alio*. *Ratio* ortum ex *non alio*, quod observatum in tempore magnam fortasse lucem inferat desperato alicubi loco.

18. *Sparsa*) Turic. *far prosa* (a sec. manu *vel fabulosa*, priore vocabulo a librario haud dubie adiecto). Guelf. *prosa* cum Voss. 1, 3. Sed Goth. *perosa* cum Vall. *Plura* est in Camp. Ceteri vulgatam dant quam nonnisi invitus servavi quum consentientium silentio in reliquis MSS. nequaquam sit fidendum. Ne Alm. quidem memoratur, e quo discere liheat, quid sit illud monstri in Turic. *far*. Nimius alioqui consensus est librorum *prosa* dantium, quin commovearis. Mihi quidem in mentem venit *prosam orationem* hic quidem non *versibus* oppositam interpretari, verum *scissae*, *interpellatae*, h. e. altercationi vel interrogationi; cf. not. ex. ad §. 3. *Sparsa* ut nunc est ad *argumenta* debet trahi, parum sane commoda sententia, ubi malis Campani scripturam *plura*, quamquam et ipsam a correctore profectam. — *Ceteris*) Sic Turic. Guelf. cum Alm. Obr. Reliqui *ceterisque*, ut et Turic. a sec. manu.

17. *Prima felicitas*) Vid. I, 1, 8, collata mox §. 19.

18. *Sparsa — argumenta*) Conf. not. crit.

sit, vel iis, quae iam dixerit, repugnare. Id si non
19 contingit, reliquum erit, ut eum nolle dicere manife-
stum sit: protrahendusque, ut in aliquo, quod vel extra
causam sit, deprehendatur: tenendus etiam diutius, ut,
omnia ac plura, quam res desiderat, pro reo dicendo,
suspectus iudici fiat: quo non minus nocebit, quam si
20 vera in reum dixisset. At, si (quod secundo loco di-
ximus) *nesciet* actor, quid propositi testis attulerit:
paulatim, et (ut dicitur) pedetentim interrogando ex-
perietur animum eius, et ad id responsum, quod eli-
21 ciendum erit, per gradus ducet. Sed, quia nonnunquam
sunt hae quoque testium artes, ut primo ad voluntatem
respondeant, quo maiore fide diversa postea dicant: est
oratoris, suspectum testem, dum prodest, dimittere.
22 Patronorum in parte *expeditior*, in parte *difficilior* in-
terrogatio est. *Difficilior* hoc, quod raro unquam possunt
ante iudicium scire, quid testis dicturus sit; *expeditior*
quod, quum interrogandus est, sciunt, quid dixerit.
23 Itaque quod in eo incertum est, cura et inquisitione

20. *Nesciet*) Sic Turic. Guelf. Camp. cum Voss. 1, et edd. ante Leid. nisi quod post Camp. ante Bad. sec. (exc. Aldo) per errorem dant *nesciret*. Goth. *nesciat* cum Obr. Reliqui *nescit*.

21. *Oratoris*) Sic omnes mei praeter Ald. Bad. Gryph. qui receperunt Regii correctionem *accusatoris*.

23. *Quod in eo — cura*) Hoc ordine Turic. Guelf. Camp. Iens. (tac. Gesn.) et edd. ante Ald. Sed Goth. (tac. Gesn.) *inc. est quod in eo cura*, perturbate. Regius de coniectura transposuit: *in eo quod incertum est, cura* et sic reliqui. Non attinebat proletariam formam pro exquisita obtrudere. *Est, cura et inq.* sic mutabis, si me audias, *et cura et inq.*

19. *Protrahendusque*) Subest rei militaris imago; cf. VI, 4, 17: *ut adversarium trahas et ire quam longissime cogas*; vide et mox §. 26.

20. *Actor* plane quod modo §. 15, *accusator*; cf. IV, 2, 6.

21. *Oratoris*) H. e. perfecti in hoc genere artificis.

22. *Patronorum*) Intelliguntur defensores. A §. 9 enim accusatoris in interrogando teste provinciam tractavit.

Raro unquam) Cf. IV, 1, 4.

23. *Quod in eo — cura*) *In eo* non tam ad *testem* referes, quam interpretaberis; *in hoc negotio*. Totam

opus est, quis reum premat? quas, et quibus ex causis inimicitias habeat? eaque in oratione praedicenda atque amolienda sunt, sive odio conflatos testes, sive invidia sive gratia, sive pecunia, videri volumus. Et si deficietur numero pars diversa, *paucitatem*; si abundabit, *conspirationem*; si humiles producet, *vilitatem*; si potentes, *gratiam* oportebit, incessere. Plus tamen pro- 24
derit causas, propter quas reum laedant, exponere: quae sunt variae, et pro conditione cuiusque litis aut litigatoris. Nam contra illa, quae supra diximus, simili ratione responderi locis communibus solet: quia et in paucis atque humilibus accusator *simplicitate* gloriari potest, quod neminem praeter eos, qui possint scire, quaesierit: et multos atque honestos commendare aliquanto est facilius. Verum interim et singulos, ut exornare, ita 25

Deficietur) Turic. Camp. *deficiet*, cum Goth. Sed Voss. 1, 3, *deficit*; cf. IV Prooem. extr. — *Vilitatem*) Guelf. Camp. *utilitatem* cum aliquot codd. et edd. vulgari errore; cf. §. 32. Sed Turic. recte.

24. *Et in paucis*) Turic. Guelf. *ut i. p.* cum Goth. Voss. 1, [illegible], et edd. (quarum hic est et Tarv. cuius in meo exemplo satis multae plagulae exciderant a IV, 2, 6, ad V, 7, 16) ante Rusc. qui omittit *et in.* Ab Aldo inde obtinet *et* quod conieeerat Regius, sed est in Camp. si recte tacui. Equidem longe magis probem: *ut in p.* — *ita multos*, pro *et mult.* Praecedente *quaesierit* facillimus erat error.

Possint) Sic Turic. a sec. manu (a pr. *possunt*) et Camp. codd. fere *possunt* quod a Stoërio inde est in edd. contra grammaticam. Iens. *putent*, Tarv. *putant* cum edd. ante Ald. qui Regianam conieeturam recepit *quos putarit*, bonam sane; acc. edd. ante Stoër. — *Est fac.*) Turic. Camp. *sit fac.*; cf. ad IV, 5, 4. Possis intelligere potentiali modo.

locutionem intellige: quod attinet ad partem negotii incertam. Pro *est* tamen ante cura malim *et*. Est enim insuavis iteratio mox *opus est*; conf. not. crit.

Quis reum premat) Hoc, antequam in iudicium venerit patronus, et cura, et inquisitione eruendum est; at oratione perpetua, ante interrogationem, talibus testibus possit contra iri. Apparet, quam bene careamus Gesneriana mutatione: *qui reum premat quas* etc. Cogitabat Gesnerus de tempore, quo iam interrogatus fuerit testis; frustra ille, *a qua rea premebatur* Suet. Ner. 7.

24. *Locis communibus*) Cf. §. 4.

Et in paucis — et multos) Cf. not. crit.

destruere contingit, aut recitatis in actione, aut nominatis testibus. Quod iis temporibus, quibus testis non post finitas actiones rogabatur, et facilius et frequentius fuit. Quid autem in quemque testium dicendum
26 sit, sumi nisi ex ipsorum personis non potest. Reliquae

25. *Non post fin.*) Sic Guelf. Goth. cum Alm. Voss. 3, Bern. Vall. ed. Ald. Recedit Turic. ab Alm. (conf. §. 17; V, 8, 1) dans haec, *non opus fin.* et a sec. manu, *non ob fin.*, quorum hoc etiam in Camp. Priorem scripturam corruptam esse e nostra facile credo, inde autem corrigendo effictam alteram, sensu et ipsam carentem. Iens. cum reliquis ante Ald. *non potest infin.* Quod quum inveniret Regius, correxit hunc in modum, *nisi post fin.* Badius *modo* ponens pro *non* dat *modo post fin.* Mox emendando Regianam correctionem scripserunt *non nisi post fin.*, quod inde a Bad. secund. est in meis omnibus. Audacissima profecto coniectura, qua plane contraria obtruditur sententia, nequaquam necessaria, quum antiqua scriptura etiam longe magis sit consentanea; cf. de *nisi* V, 9, 4. — *Et facil.*) Turic. Camp. omittunt *et* cum Alm. *Vt f.* Guelf. Voss. 3; cf. §. 24, *et in paucis.*

25. *Aut recitatis — testibus*) In hoc loco certissime corrupto, nihil praesidii est in MSS. Ipsi nos expedire cogimur. Turnebus (quisquis tandem hic loquitur) et Gesnerus soli haerere se confessi sunt; quorum hic sibi non satis facit, dum studet dirimere significationem *recitandi* et *nominandi*. Equidem *recitare testes* pro *recitando testimonia eorum* dici posse non credo, quo Gesneri redit interpretatio. Aliquid excidisse censeo. Levis fluctuatio est in libris quorum antiquissimi plerique ordinem dant, quem exhibui. Alii (et horum est Guelf. cum sat multis excusis neque spernendis iis) sic ordinant postrema duo vocabula: *testibus nominatis*. Apparet, in hoc ordine participium utrumque ad *testes* referri plane non posse. Quapropter post *actione* inseram *testationibus* (cf. §. 33; V, 13, 49) quod optimum facit χιασμόν, si sequimur ordinem Cod. Guelferbytani et tot edd., poterat autem facillime omitti ab oculo aberrante. Aut *recitantur in actione* (i. e. oratione perpetua, ante interrogationem testium; cf. §. 23) *testationes*, *aut nominantur testes*. Si nihil hinc excidisset, quidni, quaeso, post *singulos* accusativum, pro istis ablativis *recitatis*, *nominatis testibus*, posuisset accusativos in iisdem vocabulis omisso *testium* nomine, quod sic non attinebat repeti? *Singulos* autem generibus testium opponit, quae locis communibus peti docuerat.

Iis temporibus — rogabatur) Quae fuerint ea tempora, non quidem facile dictu. Ciceronis enim aetate ante actionem, vel inter eam, interrogari solitos esse testes, nullis vel ipsius orationum locis, vel aliorum scriptorum testimoniis, apparet. Hoc tamen manifestum, talem testium vel commendationem, vel invidiam, ista iudiciorum conditione longe fuisse faciliorem, quippe cognitis iam interrogatione testibus et testationibus.

26. *Reliquae — partes*) In *defensore*; neque enim adhuc de oratione

interrogandi sunt partes. Qua in re primum est, *nosse testem*; nam timidus terreri, stultus decipi, iracundus concitari, ambitiosus inflari, longus protrahi potest: prudens vero et constans, vel tanquam inimicus et pervicax dimittendus statim, vel non interrogatione, sed brevi interlocutione patroni refutandus est; aut aliquo, si continget, urbane dicto refrigerandus; aut, si quid in eius vitam dici poterit, infamia criminum destruendus.
Probos quosdam et verecundos non aspere incessere pro- 27
fuit; nam saepe, qui adversus insectantem pugnassent, modestia mitigantur. Omnis autem interrogatio *aut in causa* est, *aut extra causam*. *In causa*, sicut accusatori praecepimus, patronus quoque altius, et unde nihil suspecti sit, repetita percontatione, priora sequentibus applicando, saepe eo perducit homines, ut invitis,
quod prosit, extorqueat. Eius rei sine dubio neque di- 28
sciplina ulla in scholis, neque exercitatio traditur: et naturali magis acumine, aut usu contingit haec virtus.

26. *Longus protrahi*) Turic. *longum p.* sed a sec. manu nostrum. Iens. (tac. Gesn.) *in longum p.* cum edd. ante Ald. Hic nostras voces omittit cum Stoërio Chouet. Laid. Nostram scripturam dant reliqui codd., ut et Vall.

Tanquam) Turic. Camp. *quasi iam* cum Alm.

Vel non) Turic. Camp. *et non* cum Alm. et Obr. male.

27. *Aut in causa*) Turic. Guelf. Camp. *a. ex c.* cum Goth. Voss. 1, 3. Mox tamen omnes *In causa*.

28. *Neque disc. — neque exerc.*) Sic Turic. Reliqui fere *nec d. — nec e.*; cf. IV, 2, 111; V, 8, 4.

perpetua solum egerat, sed multa de interrogando exposuerat, verum in *accusatore*.

Longus) I. e. verbosus et a proposito aberrans. De *protrahendo*; cf. §. 19.

Refrigerandus) In risum dandus. Locus huic illustrando egregie faciens est Velleii II, 83, ubi Plancus Antonio et Cleopatrae saltans Glaucum dicitur *refrigeratus*, quod Ruhnkenius nostri loci non immemor interpretatur *frigide exceptus*, *ut saltationem suam parum placere sentiret.* Suet. vita Luc. *refrigerandi sui causa.* Mox §. 31, *interrogantis non leve frigus est*; i. e. interrogans magnopere refrigeratur.

27. *Accusatori praecepimus*) Conf. §. 17, 18.

Si quod tamen exemplum ad imitationem demonstrandum sit, solum est, quod *ex dialogis Socraticorum*, maximeque *Platonis*, duci potest: in quibus adeo scitae sunt interrogationes, ut, quum plerisque bene respondeatur, res tamen ad id, quod volunt efficere, perve-
29 niat. Illud fortuna interim praestat, ut aliquid, quod inter se parum consentiat, a teste dicatur: interim (quod saepius evenit) ut testis testi diversa dicat. Acuta autem interrogatio ad hoc, quod casu fieri solet, etiam
30 ratione perducet. *Extra causam* quoque multa, quae prosint, rogari solent, de vita testium aliorum, de sua quisque, si turpitudo, si humilitas, si amicitia accusatoris, si inimicitiae cum reo, in quibus aut dicant aliquid, quod prosit, aut in mendacio vel cupiditate laedendi
31 deprehendantur. Sed in primis *interrogatio debet esse circumspecta*, quia multa contra patronos venuste testis saepe respondet, eique praecipue vulgo favetur; tum verbis quam maxime ex medio sumptis, ut, qui rogatur (is autem saepius imperitus), intelligat, aut ne intelligere se neget, quod interrogantis non leve frigus est.
32 Illae vero pessimae artes, testem subornatum in subsellia

31. *Aut. saep. imp.*) Sic Turic. Paulo aliter Camp. *est aut saep. imp.* Obr. *a. est s. i.* Reliqui *a. est s. et imp.*, ubi *et* alienum.

28. *Bene respondeatur*) I. e. recte, sine errore respondentis.

29. *Acuta interrogatio*) Apposite locum Ciceronis hic ponit Gesnerus, habentem laudes talis acuminis: pro Flacco c. 10: « Illa laus oratoris, quae vel in accusatore antea, vel in patrono spectari solebat? Bene testem interrogavit: callide accessit: reprehendit: quo voluit, adduxit: convicit, et elinguem reddidit. »

30. *Multa — rogari solent*) Praestat *multa* accusativum accipere et subiectum facere *testes*, qui *rogari soleant*. Ita mox bene coit: *de sua quisque*.

Si turpitudo — cum reo) Abruptior forma, ubi subaudias: *sit in teste*. Philander Castilioneus ablegat ad Paulum Receptt. Sententt. I, 5, tit. 15, *de testibus*, qui *in testibus*, ait, *et vitae qualitas spectari debet et dignitas*. Idem Paulus ibidem *testes — quos — vitae humilitas infamaverit*; P. Schulting. Iurispr. Anteinst. 488.

31. *Verbis — ex medio sumptis*) «Tantum *de medio sumptis* accedit honoris.) Hor. ad Pis. 243.

adversarii mittere, ut inde excitatus plus noceat, vel dicendo contra reum, cum quo sederit; vel, quum adiuvisse testimonio videbitur, faciendo ex industria multa immodeste atque intemperanter, per quae non a se tantum dictis detrahat fidem, sed ceteris quoque, qui profuerant, auferat auctoritatem; quorum mentionem habui, non ut fierent, sed ut vitarentur. Saepe inter se collidi solent, inde testatio, hinc testes: locus utrinque: haec enim se pars iureiurando, illa consensu signantium tuetur. Saepe inter testes et argumenta 33
quaesitum est; inde, scientiam in testibus et religionem; ingenia esse in argumentis dicitur: hinc, testem gratia, metu, pecunia, ira, odio, amicitia, ambitu fieri; argumenta ex natura duci: in his iudicem sibi; in illis alii credere. Communia haec pluribus causis, multumque 34
iactata sunt, semper tamen iactabuntur. Aliquando utrinque sunt testes, et quaestio sequitur, ex ipsis, *Vtri meliores viri?* ex causis, *Vtri magis credibilia dixerint?* ex litigatoribus, *Vtri gratia magis valuerint?*

32. *Auferat auctoritatem*) Turic. *a. vilitatem* cum Alm. et Palat. Gebh. Sed Guelf. *a. utilitatem* cum Voss. 1, Bodl. Ioann. Obr. Tacuit Gesn. Goth. dantem *afferat auct.* Gebhardus, quem non cepit Burm., ex suo cod. volebat scribi *afferat* (hoc quidem per coniecturam) *vilitatem*, etsi in ipsis eius crepundiis non minus quam apud Burm. expressum est, *aff. utilitatem*, sed manifesto operarum vitio. Hoc ipsum deinde coniecit Burm., scripturam elegantem profecto, et recepta meliorem. Iacet enim hoc ταυτολόγως dictum *detrahat fidem — auferat auctoritatem*; cf. §. 23.

33. *Fieri*) Camp. *ferri*, et hoc manus antiqua corrigendo invexit in meum Iens. exemplum. Habet quod blandiatur, sed casurum, si excusseris.

34. *Semper tamen iact.*) Sic Turic. Guelf. Camp. cum Alm. Voss. 3, Bodl. Ioann. Andr. Levi discrimine Goth. *semperque t. i.* cum Iens. et

32. *Auferat auctoritatem*) Cf. not. crit.

33. *Testatio*) Scriptum in tabulis testimonium; cf. §. 25; item Salmas. Observv. ad Ius Atticum et Rom. c. 30. Regius et post eum Pithoeus ablegant nos ad Digest. XXII, 5, 3, §. 3, 4, ubi Hadriani est rescriptum, testes testimoniis, h. e. testationibus praeferentis.

34. *Vtri — valuerint*) Malis sane *uter — valuerit*. Sed nec libri variant,

35 His adiicere si quis volet ea, quae *divina testimonia* vocantur, *ex responsis*, *oraculis*, *ominibus*: duplicem sciat eorum esse tractatum, *generalem* alterum, in quo inter Stoïcos et Epicuri sectam sequutos pugna perpetua est, *Regaturne providentia mundus?* *specialem* alterum, contra partem divinationis, ut quaeque in quae-
36 stionem cadit. Aliter enim *oraculorum*, aliter *aruspicum*, *augurum*, *coniectorum*, *mathematicorum* fides confirmari, aut refelli potest, quum sit rerum ipsarum ratio diversa. Circa eiusmodi quoque instrumenta firmanda, vel destruenda, multum habet operis oratio: si quae sint voces per vinum, somnum, dementiam

edd. ante Gryph. Hic cum reliquis *semperque i.* Bern. Obr. *semper, tum i.* Alieno loco est *semper* in hac ratione; cf. V, 5, 1.

35. *Partem divinationis*) Turic. Guelf. Camp. *partis divinationem* cum Alm. Vall. Voss. 1, 2, 3, Bern. Iens. (tac. Gesn.) et edd. ante Ald. Hic primus nostram recepit, coniecturam Regianam, quam mox Gryph. paulum immutavit *parteis divinationis* sequentibus reliquis, nisi quod ab Obr. inde minus affectate *partes d.* Fortasse nec opus erat Regii correctione et *partis divinatio* poterat intelligi *divinatio de parte aliqua*, ut aruspicum de extis, augurum de avibus etc. Goth. silemus et Gesn. et ego; neque tamen credo cum deserere omnium codd. inter hos Voss. 2 sui scripturam.

36. *Coniect. mathem.*) Sic Turic. Guelf. Goth. (tac. Gesn.) Camp. cum Voss. 1. Reliqui inserunt *et*.

Ipsarum) Sic Turic. Camp. Reliqui *earum*.

Quae sint) Turic. Guelf. Camp. *q. sunt* cum Voss. 3.

et pluralis sequioribus in hac forma usitatus; cf. V, 10, 43.

35. *Regaturne — mundus*) Cf. III, 5, 6. Stoicos divinationem probare, notum. Copiosa huius loci, sed nulla divinationis ratione habita, tractatio est apud Theonem Sophisten p. Camerar. 100—102, unde colligas, frequenter et de industria agitari hoc solitum in rhetorum scolis.

Contra partem divinationis) Quum non magis impugnandi quam defendendi hic praecepta exspectentur et mox (§. 36) ponatur utrumque et *confirmari* et *refelli*, apparet nullum locum esse τῇ *contra*. Invitis igitur libris omnibus legendum *circa*; cf. IV, 2, 19, not. crit.

36. *Coniectorum*) Recte Capperonnerius ablegat ad III, 6, 30.

Instrumenta) Cf. V, 6, 2.

emissae, vel excepta parvulorum indicia, quos pars altera nihil fingere, altera nihil iudicare dictura est. Nec tantum praestari hoc genus potenter, sed etiam, 37
ubi non est, desiderari solet: *Pecuniam dedisti: quis numeravit? ubi? unde? Venenum arguis: ubi emi? a quo? quanti? per quem dedi? quo conscio?* Quae fere omnia pro Cluentio Cicero in crimine veneficii excutit. Haec *de inartificialibus*, quam brevissime potui.

Indicia) Turic. *indicta* (a sec. manu *dicta*, quod ipsum dat Obr. non male profecto, et facili errore primae manus) cum Alm.

37. *Praestari*) Turic. Guelf. Goth. Iens. (tac. Gesn.) *praestare* cum Alm. Voss. 1, Bern. edd. ante Ald. Facilis emendatio et necessaria (cf. V, 6, 4) et iam habet Camp.

Potenter) Sic Turic. Guelf. cum Vallae codice (cuius scriptura unde Burm. innotuerit ignoro, in Badii editione saltem non relata) Alm. (quamquam per compendium *potent'*) Voss. 3. A secunda quidem manu *poterit*, et mox a Camp. inde editi omnes multique profecto codd. *potest*. Nostrum quanto praestet, apparet eo maxime quod ad *praestari* longe melius *solet* intelligitur, quam *potest*, cuius verbi summus in hoc loco est languor.

Inartif. quam) Turic. a sec. manu *inartif. probationibus q.* Camp. *artificialibus probationibus q.* Sed prima Turic. manus cum Alm. reliquisque omittunt *probationibus* quod per se quidem non displiceret; cf. V Prooem. 4.

Indicia) Cf. not crit.

Quos — iudicare) Relativum non ad *parvulos* spectat solos, sed ad ebrios quoque, dormientes etc. *iudicare*, etsi lubrica semper est huius vocis scriptura (nam et hic aliquot libri *indicare*), optime videtur opponi *fingendo*. Indicio enim opus est vel in recte referendo, quae videris et audieris.

37. *Nec tantum — desiderari solet*) *Hoc genus* cave referas ad proxima de divinatione; significatur omne hoc genus probandi, quod versatur in testibus producendis. *Potenter* autem utrique iunge et *praestando* et *desiderando*. Non solum producti testes valere solent ad efficiendum quod intenditur, sed et, sicubi accusator nullos habuerit, desideratio eorum dexterrime refellit eius criminationes. Noster etiam XII, 10; 72, *dicat* —ad efficiendum quod intendit, *potenter*. Item Decl. Quintil. 274 (p. Bip. 114. Vol. IV): *in comparatione legum illud potentissime dicamus, eam legem magis esse servandam, quae Deorum gratia scripta sit, quam quae hominum*. Apparet *potenter* dici cum vi persuadendi.

Pro Cluentio — excutit) Huc maxime aut unice pertinet caput eius orationis 60 extremum, ubi de veneno, quo perierit Balbutius; etsi ne ibi quidem omnia haec excutiuntur. Nam in reliquo veneficiorum tractatu nihil tale.

VIII. Pars altera probationum, quae est tota *in arte*, constatque rebus ad faciendam fidem appositis, plerumque aut omnino negligitur, aut levissime attingitur ab iis, qui argumenta, velut horrida et confragosa, vitantes, amoenioribus locis desident: neque aliter quam qui traduntur a poëtis gustu cuiusdam apud Lotophagos

1. *Faciendam*) Camp. et Ald. *faciendum*, cum Goth. a pr. manu (tac. Gesn.) — *Fidem appositis*) Stoër. Chouet. Leid. *fidem positis*, nescio cuius mutandi prurigine; cf. II, 15, 3, 5. — *Quam qui*) Sic Turiç. cum Alm. (cf. V, 7, 25, §. 2) et expressit Obr. Elegantius profecto quam reliquorum *q. ii q.* — *Et Sirenum*) Omittunt haec Turic. Camp. cum Alm. sine sensu.

1. *Apud Lotophagos graminis*) Nihil hic mutandum esse in omnium librorum silentio, fortiter asseverarim. Suadent enim VV. DD. reponere *germinis* pro *graminis*, lenissima sane mutatione, quaeque sexcenties locum habeat in Mss. Hoc ipsum autem pro arbore eiusve fructu dici, durum est profecto. Vtrum Quintilianus, *gramen* usurpans de Lotophagorum cibo, in errore versatus sit, id quidem difficilius est ad dirimendum. Quum enim historiae naturalis periti fructum quo vescerentur Lotophagi apud Homerum, assignent fere arbori, eamque diligenter secernant ab herba, quae, apud eundem pabulo est equis, nullam adhuc certam in poëta quidem notam deprehendi, quae equorum hominumque cibum segregare cogeret. Sunt ibi et equi λωτὸν ἐρεπτόμενοι (Iliad. II, 776) sunt et homines (Odyss. IX, 97). Et recte Gesnerus ut ἄνθινον εἶδαρ (Odyss. IX, 84) ad herbam vergere monet, ita καρπὸν (94) eandem excludere negat. De loto accurate agit Curtius Sprengel in Antiquitatibus botanicis §§. 62 — 95. Cui accedit I. H. Vossius ad Georg. II, 84. Quorum ut optimis auctoribus firmata mihi videtur et omnibus numeris absoluta doctrina, a qua nec Schneiderus recedat in Lex. Gr. voce λωτός, ita, Homerum recte ne ceperint recentiores eo inter veteres, adhuc haereo. Gesnerus ad hunc locum, Dammius in Lexico Homerico Eustathium sequutus (in hoc quidem loco; alibi enim alia de loto dat Eustathius, diversos profecto scriptores exprimens), Quintilianus ipse nihil praeter herbam agnoverunt in poëta, qui sane potuerunt destitui ab accurata naturae peritia. Cum loto herba ab Homero iungitur cyperum Iliad. XXI, 351; Odyss. IV, 603; item Hymn. in Merc. 107. Huius quidem species (Linnaeo *cyperus esculentus*) a Sestinio V. C. in Epistolis e Sicilia et Turcia scriptis (tom. V, Epist. 3), etiam hominum cibo inservire narratur; quam quum a Saracenis ex Africa in Siciliam translatam censeat, ne ipsam quidem a loto Homerica plane alienam sibi videri coram mihi affirmavit vir eruditissimus, qui et indicavit locum Herododoti, in hac disputatione fere neglectum l. II, c. 92, ubi memorantur κρίνεα — τὰ Αἰγύπτιοι καλέουσι λωτόν. Si enim maxime alter ille huius scriptoris locus (IV, 177), id quod

graminis, et Sirenum cantu deliniti, voluptatem saluti
praetulisse, dum laudis falsam imaginem persequuntur,
ipsa, propter quam dicitur, victoria cedunt. Atqui 2
cetera, quae continuo magis orationis tractu decurrunt,
in auxilium atque ornamentum argumentorum comparantur, nervisque illis, quibus causa continetur, adiiciunt superinducti corporis speciem: ut, si forte quid factum *ira*, vel *metu*, vel *cupiditate* dicatur, latius, quae cuiusque affectus natura sit, prosequamur. Iisdem *laudamus*, *incusamus*, *augemus*, *minuimus*, *describimus*, *deterremus*, *querimur*, *consolamur*, *hortamur*.
Sed horum esse opera in rebus aut certis, aut de qui- 3
bus tanquam certis loquimur, potest. Nec abnuerim esse aliquid in *delectatione*, multum vero in *commovendis affectibus*; sed haec ipsa plus valent, quum se didicisse iudex putat: quod consequi nisi argumentatione,
aliaque omni fide rerum, non possumus. Quorum 4

Persequuntur) Sic Toric. Guelf. Camp. cum Alm. Voss. 2, edd. ante Gryph. accedentibos Gibs. Obr. *proseq.* eod. Goth. Reliqui *sequuntur.*

2. *Orn. argumentorum comp.*) Turic. mediam vocem omittit. Solus qoaotom video (cf. §. 1, item mox). Male.

Superinducti) Toric. Guelf. *inductis super* eom Voss. 1, 3. Sed Camp. *inducti super* eom Alm. et edd. ante Gryph. Auctorem scripturae nostrae veterem desidero; nec videtur abhorrere a latinitate haec praepositionis anastrophe. Exemplo tamen destituor; et tutior ceteris est traospositiopom correctio; cf. IV, 2, 128. Similis error in Turic. IV, 2, 92.

Prosequamur) Alm. *sequamur*, solus (cf. modo et §. 5).

3. *Omni*) Turic. omittit cum Alm. et Obr. Non male.

periti viderint, arborem desigoat; nihil tamen hic eiusmodi. Nec quisquam in longinqoarum regionom opibus memorandis summam Homeri exspectet diligentiam. Quio rhamoi loti Liooaeanae fructum vere ederint Lotophagi, nequaquam dubito in taoto eorum consensu, qui recentiore tempore iter fecerunt per istas regiones, quibus accedit Mungo Parcus p. 99 editioois Londineosis aooi 1799, 4.

2. *Adiiciunt—speciem*) Cf. Prooem. tot. op. 24; item V, 12, 6, 18.

Iisdem) Scil. *ceteris istis* bene monente Capper. ne quis de *argumentis* cogitet.

Describimus) Cf. III, 4, 3.

3. *Aliaque — fide*) I. e. probationibus inartificialibus.

priusquam partiamur species, indicandum reor, esse quaedam in omni probationum genere communia. Nam neque ulla quaestio est quae non sit aut *in re*, aut *in persona*; neque esse argumentorum loci possunt, nisi in iis, quae *rebus* aut *personis* accidunt; eaque aut per se inspici solent, aut ad aliud referri; nec ulla confirmatio, nisi aut *ex consequentibus*, aut *ex repugnantibus*; et haec necesse est, aut *ex praeterito tempore*, aut *ex*

4. *Partiamur*) Sic Turic. Camp. cum Alm. Goth. Ceteri etiam Iens. (contra quam narrat Gesn.) *partior*. Convenientior huic loco pluralia habens gravitatem praecipientis, suamque rationem (quae mox est in istis, *indicandum reor*) a communi reliquorum rhetorum segregantis; cf. VI, 2, 30. De indicativo an coniunctivo post *priusquam*; cf. IV, 1, 52.

Reor esse) Turic. omittit *reor* cum Alm. Voss. 1, 3. At Guelf. pro *reor esse* dat *erit* cum Basil. marg. Omittunt *esse* Goth. (tac. Gesn.) Bad. Edd. ante Gryph. transponunt *esse reor*, unde impedita efficitur structura (cf. modo §. 2). Procedit quidem oratio sine *reor*; hoc tamen verum censeo.

Neque ulla) Sic Turic. Guelf. Camp. Reliqui *nec u.*; cf. V, 7, 28; item mox hac §. — *Quaest. est quae*) Sic Turic. Guelf. Camp. cum Goth. et edd. ante Burm. Hic cum recentioribus omittit *est*.

Neque esse) Sic Turic. Guelf. Camp. Ald. *Non esse* dant edd. ante Ald. *nec* reliqui; cf. modo hac §. it. mox §. 5.

Loci) Turic. Guelf. Camp. cum Alm. Voss. 3, Bern. *loco*. Male.

5. *Nec ulla confirmatio*) Turic. Camp. *neque u. confirmari* cum Alm. nisi quod ex hoc affertur *nec*. Malui hic cum reliquis omnibus *nec*, ob id quod sequitur *nec ulla res*, in quo nulla varietas; cf. modo §. 4; item V, 9, 7.

Aut ex conseq.) Sic Turic. Camp. cum Alm. Voss. 1, 3, Bern. Goth.

5. *Aut ex consequentibus — repugnantibus*) Regius hoc loco inserendum putabat: *aut ex antecedentibus*, quod Quintilianus ponere debuerit ex Aristotelis ratione. Hic enim Analyt. prior. l. I, c. 27 (p. Buhl. 251, 52). Δεῖ δὲ ait τὰς προτάσεις περὶ ἕκαστον οὕτος ἐκλαμβάνειν ὑποτιθέμενον—ὅσα ἕπεται τῷ πράγματι, καὶ πάλιν οἷς τὸ πρᾶγμα ἀκολουθεῖ, καὶ ὅσα μὴ ἐνδέχεται αὐτῷ ὑπάρχειν. Noster et ipse VI, 3, 66, dum recenset unde risus possit duci, iungit eodem modo *cons. antec. rep.* Sic et Cic. Top. c. 4, c. 12 extr.; item De Orat. II, 39 extr., ubi *praecurrentia* idem esse videntur quod hic *antecedentia*, quamquam additur *quasi*. Sed cum nostro loco faciunt alii duo in hoc Qu. opere V, 10, 2; V, 14, 1, 25, ubi nulla *antecedentium* mentio. Ac satis ostendit scriptor, comprehendere se ipsa *antecedentia* in *consequentibus* V, 10, 76, quae ipsius quoque Regii suspicio fuit, et in hac erat acquiescendum.

coniuncto, aut *ex sequenti petere*; nec ulla res probari
nisi ex alia potest; eaque sit oportet aut *maior*, aut *par*,
aut *minor*. *Argumenta* vero reperiuntur, aut in *quae-* 6
stionibus, quae etiam separatae a complexu rerum per-
sonarumque spectari per se possint; aut *in ipsa causa*,
quum invenitur aliquid in ea, non ex communi ratione
ductum, sed eius iudicii, de quo cognoscitur, proprium.
Probationum praeterea omnium aliae sunt *necessariae*,
aliae *credibiles*, aliae *non repugnantes*. Et adhuc, omnium 7
probationum quadruplex ratio est, ut vel, quia est ali-
quid, aliud non sit, ut, *Dies est, nox non est*: vel, quia
est aliquid, et aliud sit, *Sol est super terram, dies est*: vel
quia aliquid non est, aliud sit, *Nox non est, dies est*: vel,

(Voss. 2, siletur, ut et Britannici) add. ante Ald. In Guelf. post *nisi* (prius §. 4) ad *aut ex cons.* omittuntur omnia. Reliqui ex Regii coniectura *aut ex antecedentibus aut ex conseq.*

Sequenti) Turic. *consequentibus* cum Alm. Bern. *sequentibus*, Guelf. Voss. 1; *consequenti*. Camp.

Petere) Turic. *perte*, a sec. manu *petat*; nec male, referendo ad *confirmatio*.

Ex alia) Turic. ex *illa* cum Alm. (cf. §. 2; V, 9, 4).

6. *Possint*) Turic. Camp. cum Goth. Loc. Ven. Rusc. *possunt*. Haud facile decernas. — *Ea non ex comm.*) Guelf. omittit *non ex* cum Voss. 1, 3. Sed Bern. *non* solum et mox *comm.* De *non* omisso, cf. IV, 2, 29. — *Aliae cred.*) Guelf. omittit haec cum Voss. 1, 3.

7. *Et adhuc*) Sic Turic. Guelf. cum Voss. 1, 3, Ald. Reliqui omittunt *Et*. Leuior tamen eo fit oratio, referendo *adhuc* ad id quod praecesserat *praeterea*.

Est aliquid aliud non) Sic Turic. Camp. Reliqui *al. est a. n.*

Aliquid et aliud) Sic Turic. Guelf. cum edd. ante Burm. exc. Camp. qui hic multa turbat. Recentiores exc. Bip. male omittunt *et*. — *Sit Sol*) Sic Turic. Camp. cum Alm. Voss. 2, et edd. ante Basil. Reliqui inserunt *ut*, quorum Bad. Gryph. Stoër. Chouet. etiam magis praepostere *ut quia*.

Aliquid non) Turic. Camp. cum Alm. Voss. 1, 3, Bern. *aliud non*. — *Sit nox*) Sic Turic. Camp. cum Alm. Reliqui inserunt *ut*. Omisi, ut supra.

6. *Separatae — personarumque*) Vid. II, 1, 9; it. V, 10, 53.

7. *Dies est*) Hoc exemplum frequentatur apud Sext. Emp. II, 109, VIII, 113 et passim.

quia aliquid non est, nec aliud sit, *Non est rationalis, nec homo est.* His in universum praedictis partes subiiciam.

IX. Omnis igitur probatio artificialis constat aut *signis*, aut *argumentis*, aut *exemplis*. Nec ignoro plerisque
videri *signa* partem argumentorum; quae mihi separandi
ratio haec fuit prima, quod sunt paene ex illis inartifi-
cialibus: *cruenta* enim *vestis*, et *clamor*, et *livor*, et
talia, sunt *instrumenta*, qualia *tabulae*, *rumores*, *testes*;
nec inveniuntur ab oratore, sed ad eum cum ipsa
2 causa deferuntur; altera, quod *signa*, sive indubitata
sunt, non sunt argumenta; quia, ubi illa sunt, quaestio
non est; argumento autem, nisi in re controversa, locus
esse non potest; sive dubia, non sunt argumenta, sed
3 ipsa argumentis egent. Dividuntur autem in has primas
duas species, quod eorum alia sunt, ut dixi, quae *necessaria* sunt, alia, quae *non necessaria*. Priora illa sunt,

Aliquid non) Guelf. *aliud non* cum Iens. et edd. ante Bad.

Sit, Non est) Turic. *s.*, *Nox* (a sec. manu *s. nox nec*). Alm. *s. ut nox est* (male excerptus profecto) Camp. *s. nec*. Omittunt plerumque ut Voss. 2, Bern. Iens. et edd. ante Bad. Aliquot etiam hic *ut quia*. — *Rationalis*) Sic Turic. Guelf. cum Alm. Voss. 3, Bern. Iens. et edd. ante Bad. Reliqui neutrum, quorum Vall. Goth. Camp. Vidov. marg. *rationabile*; cf. II, 16, 16. Neutrum genus placere potest ut respondens *Porphyriano* λογικὸν (cf. nos ad II, 16, 12) et positum a nostro V, 10, 57. Sed apud Graecum et Qu. *animal* additur, quod hic difficilius intelligitur.

2. *Sive indub.*) Turic. Camp. *si ind.* cum Alm.

Sunt) Sic Turic. Guelf. Camp. Reliqui *sint*.

3. *Necessaria — quae mihi*) Aliquid hic concessum est coniecturae Gesnerianae, in ceteris fere expressa codd. optimorum scriptura. Turic. *nec. s. quaeque a. h. s. n. p. q. G. tecmeria vocant alia similia q. m.* Camp. plane sic usque ad *vocant*; deinceps: *quae sunt α αυτα σημεια q. m.* Guelf. *nec. priora illa sunt q. a. se habere n. p. q. Graeci tecme-*

1. *Plerisque*) Horum est Cicero, qui in Topic. *argumentis* subiicit *adiuncta* c. 4; *adiunctis* autem *signa* c. 12.

Quae — separandi) Cave *quae* accipias femininum.

Instrumenta) Cf. V, 7, 36.

3. *Vt dixi*) Modo (§. 2) *sive indubitata — sive dubia.*

quae aliter habere se non possunt, quae Graeci vocant τεκμήρια, ἄλυτα σημεῖα, quae mihi vix pertinere ad praecepta artis videntur: nam, ubi est signum insolubile, ibi ne lis quidem est. Id autem accidit, quum quid aut ne- 4

ria v. quae sunt alita semina q. m. Goth. plane sic, nisi quod post *nec.* habet *sunt*, et expressa dat graeca ἄλυτα σημεῖα. Iens. *nec. s. p. i. s. q. a. h. s. n. p. q. G. v.* (lacuna) *alia quae* (lacuna) *q. m.* cum edd. ante Ald. nisi quod illae lacunarum locis ponunt: τεκμήρια, σημεῖα. Haec eadem praeferre narratur Alm., sed pro *alia quae* σημεῖα, cum Turic. *alia similia*. Apparet ab antiquissimis (Turic. Camp. profecto et Alm.) abesse *priora illa sunt*, ab omnibus autem *alia quae non necessaria*, quae de coniectura inserere suasit Gesnerus; rectissime ille. Huius est constitutio, in nota tantum proposita: *n. a q. n. n. a. P. i. s. q. a. h. n. p. q. G. τ. v. quae sunt* (haec duo vocabula dant Guelf. Goth. Camp.) *ἀ. σ. q. m.* Hanc, lectore non monito, dedit Andres, repetiitque Blassius. Quid in ea et quare ego mutarim, facile apparebit. Potest displicere quod τεκμήρια *vocant*, ut est in antiquis, transponere malui, ad excusorum modum; item quod continuantur graeca ista τεκμήρια, ἄλυτα σημεῖα sine copula interiecta. Sed integrum sensum quaesivi cum minima vestigiorum veterum desertione. Ab Aldo inde omnes dederunt Regianam coniecturam, ab ipso non sine dubitatione propositam: *nec a. quae Graeci vocant* τεκμήρια: *alia non necessaria, quae* σημεῖα. *Priora illa sunt, quae aliter habere se non possunt, quae mihi.* Quae autem est illa tanta, malum, Gibsoni oscitantia, nihil de suis codd. monentis! cf. not. ex. item not. crit. V, 10, 64.

Signum insolubile) Turic. *s. at* (cf. IV, 5, 3; V, 10, 9) *inviolabile* (a pr. manu, a sec. *s. aliquod inviol.*) Alm. *s. at* (litera *t* prominere non narratur) *inviolabile.*; Camp. *s. aliquod inviolabile*; Bodl. *s. alias aliquod inviolabile*; Andr. *s. aliquid inviolabile*. *Insolubile* contra praestantissimos libros tenendum est, ob ἄλυτον. Ne *aliquod* quidem inseri placet.

Ne lis quidem) Turic. *necessitas quaedam* cum Alm. Camp. (vett. edd. ut Iens. Tarv. Ald. Basil. *nec l. q.*; cf. I, 5, 38). Merum errorem interpretor pro vulgata.

Insolubile) Cf. V, 10, 74, *sign. immutabile.* Nostro vocabulo redditur Graecum ἄλυτον, quod est apud Aristotelem ipsum Rhet. I, 2, 18; item II, 25, 14, et Analyt. pr. II, 29, 8, quo in utroque Rhetoricorum loco ipse ablegat. Capperonnerius maximum memorat rhetorem, cuius opus exstet in bibliotheca Parisina Ms. περὶ ἀλύτων, δυσλύτων καὶ εὐλύτων. Aristoteles loco primum posito τεκμήριον ait esse σημεῖον ἄλυτον, ut eius maxime doctrinam et hic sequi videatur Qu. Praeterea eodem *pariendi* (cf. §. 5) utitur exemplo, quamquam paulo aliter ac noster, et magis ad nostri formam Cicero de Invent. I, 29 ad quem locum Marii Victorini (p. Pi-

cesse est fieri, factumve esse; aut omnino non potest fieri, vel esse factum: quo in causis posito, non est lis
5 facti. Hoc genus per omnia tempora perpendi solet. Nam et *coisse eam cum viro, quae peperit* (quod est praeteriti) et *fluctus esse, quum magna vis venti in mare incubuit* (quod coniuncti) et *eum mori, cuius cor est vulneratum* (quod futuri) necesse est. Nec fieri potest, ut *ibi messis sit, ubi satum non est*; ut *quis Romae sit, quum est Athenis*; ut *sit ferro vulneratus, qui sine ci-*
6 *catrice est.* Sed quaedam et retrorsum idem valent, ut, *vivere hominem, qui spirat*; et *spirare, qui vivit*: quaedam in contrarium non recurrunt; neque enim, *quia movetur, qui ingreditur, iccirco qui movetur ingreditur.*
7 Quare potest et *coisse cum viro, quae non peperit*; et

4. *Aut omnino*) Sic Turic. Guelf. Goth. (tac. Gesn.) Camp. cum Alm. Obr. Reliqui inserunt *certe*, sine sensu.

Quo — posito) Turic. *quo* (sed a sec. manu *quod*) — *positum* cum Alm. (cf. V, 8, 5; item mox).

Non est lis facti) Turic. *n. e. aliis* (a sec. manu *alius*) *nisi f.* cum Goth. Ald. Obr. Levi discrimine Guelf. *n. e. his* (ut et modo §. 3) *nisi f.* Reliqui *lis n. e. nisi f.* De Pseudo-Turnebi et Gesneri coniectura contra libros omnes expunxi *nisi*. Repetit Gesn. errorem ex casu iterante *lis*. Equidem consulto hoc peccatum esse arbitror ab eo, qui, *aliis* vel *alius* (cf. V, 10, 103, ubi idem in *lite* error) invenieos in vetusto libro, aliquid otiose hariolaretur. Nihil agit Capper. defendens *nisi*, et *facti* interpretans *facti illius prioris*, quod si probatum fuerit, id ipsum de quo agetur, manifestum esse. Quis enim omittat *prioris* vel *alterius*, qui hoc velit significare? cf. male insertum *nisi* V, 7, 25.

5. *Mess. sit*) Hoc ordine Turic. Guelf. Camp. Goth. Iens. (tac. Gesn.) cum edd. ante Gryph. Reliqui *s. m.*

6. *Retrorsum*) Sic Turic. Guelf. Camp. cum Voss. 1, Ald. Basil. Reliqui *retrorsus.* — *Neque en.*) Sic scripsi ex analogia. Libri quidem mei omnes *nec e.*; cf. Prooem. 3; V, 10, 26. — *Iccirco — ingreditur*) Sic Turic. Camp. cum Alm. Sed Guelf. *etiam ingreditur qui movetur* cum Voss. 1, 3, Ald. Bas. Paulo aliter Goth. Iens. (tac. Gesn.) *icc. ingr. q. mov.* cum edd. reliquis ante Gryph. qui primus coniungit *icc.* et *etiam*

thoei (161) annotationem, negantis hoc esse necessarium argumentum secundum Christianorum opinionem, probat Capperonnerius.

4. *Non est lis facti*) Non est status coniecturalis causa.

6. *Retrorsum — valent*) Cf. V, 10, 49.

non esse ventus in mari, quum esset fluctus; neque utique cor eius vulneratum esse, qui perit: ac similiter *satum fuisse* potest, *ubi non fuit messis; nec fuisse Romae, qui non fuit Athenis*; *nec fuisse ferro vulneratus, qui habet cicatricem.* Alia sunt signa non necessaria, 8
quae εἰκότα Graeci vocant: quae, etiamsi ad tollendam dubitationem sola non sufficiunt, tamen adiuncta ceteris,

sic: *icc. etiam ingr. q. mov.* cum reliquis. Alterutrum proscribi debebat, et noster ordo elegantem habet χιασμόν. In scriptura *iccirco* pro *idcirco* hic quidem auctores habeo MSS. nullos, editos solum a Iens. ad Gryph. usque; sed sequor Cellarium et analogiam.

7. *Neque utique*) Sic Turic. Guelf. Camp. Reliqui *nec ut*; cf. V, 8, 5; V, 10, 81. — *Cor eius vuln.*) Turic. Camp. *eum vuln.* cum Alm. ex mero errore. — *Perit*) Camp. *periit*, solus; male, ni fallor. — *Nec fuisse — Ath.*) Sic Turic. Camp. Alm. (nisi quod hi tres *fuisset* pro *fuit*) cum Goth. Voss. 1, 2, 3, Bern. (quoniquam *non* ex iis non memoratur) et edd. ante Gryph. Hic omittit *non* cum Guelf. (et fortasse Voss. 1, 3, Bern.) Mox Stoër. et *nec* desiderat, cum reliquis ante Gesn. *Non* omissum; cf. ad IV, 2, 29.

Vulneratus) Sic Turic. Camp. Obr. Capper. Bip. cum Alm. Voss. 1, 3, Ald. Reliqui *vulneratum*, sine sensu.

8. Εἰκότα) Turic. Goth. (tac. Gesn.) Camp. ειχοια. Guelf. εἰκία. Vall. et Colb. ιχνεια, ιχνεα. Alm. εἰκαῖα cum edd. ante Stoër. (exc. Basil.) quo acc. Roll. Levis discrepantia, α dantiom an ο, nun videtor observata in Alm. Ipsa quam cum recentioribus posui, vox, legitur V, 10, 15, ubi fere in vetustis libris latinae litt. ut Turic. *eicota* Camp. Goth. (tac. Gesn.) *icota*. Sed Guelf. expresse ibi εικοτα. Quaerat sane aliquis, cur hic tantum in hoc vocabulo fuerit peccatum. Nihil tamen agunt qui defendunt εἰκαῖα, quod in rhetoribus graecis nemo usquam legit.

9. *Adiuncta*) Turic. *adiuta* (sed a sec. manu nostrum) cum Goth. Voss. 2, 3, Bern. et aliquot edd. Appellat Gesn. §. 11, *extrinsecus adiuvantur.* — Σημεῖον) Guelf. τεκμήριον. Solus, nata, ut suspicor, varietate ex

7. *Quum esset fluctus*) An: *q. est f.*?

8. Εἰκότα) Quum haec sit probatissima scriptura, agnoscenda quidem est in Quintiliano Aristoteleae doctrinae quaedam incuria. Neque enim Aristoteles εἰκὸς et σημεῖον unius generis facit species Analyt. pr. II, 29: Εἰκὸς — καὶ σημεῖον οὐ ταυτὸν ἐστιν; cf. Rhet. I, 2, 15, 16. Nec profecto nihil habet difficultatis quod noster mox in *argumentorum* tractatione (quam quidem hic se inchoare negat) ponit εἰκότα, V, 10, 15, quum praesertim dicat in iis partem maximam argumentationis consistere (§. 19, c. 10) An censebimus εἰκότα σημεῖα longe differre ab εἰκόσι sic, nullo additamento, dictis? Hoc nonnisi manifesto Graecorum rhetorum usu poterit declarari. Interim tenendum, scripturam librorum hic non usquequaque esse expeditam.

9 plurimum valent. *Signum* vocant (ut dixi) σημεῖον, quamquam id quidam *indicium*, quidam *vestigium* nominaverunt, per quod alia res intelligitur, ut *per sanguinem caedes*. At, quia sanguis vel ex hostia respersisse vestem potest, vel e naribus profluxisse: non utique, qui vestem cruentam habuerit, homicidium fe-
10 cerit. Sed, ut per se non sufficit, ita ceteris adiunctum, testimonii loco ducitur, *si inimicus*, *si minatus ante*, *si eodem loco fuit*: quibus signum quum accessit, efficit,
11 ut, quae suspecta erant, certa videantur. Alioqui sunt quaedam signa utrique parti communia, ut *livores tumores* (nam videri possunt et *veneficii* et *cruditatis*), et *vulnus in pectore*, sua manu, et aliena perisse dicentibus, in quo est. Haec perinde firma habentur, atque

lacuna postmudum memoriter expleta. — *Quid. — vestig.*) Omittit *ind. quid*, Guelf. cum Voss. 2, 3, Goth. (tac. Gesn.) sed hic *quidem* pro *quidam*. — *At quia sang.*) Turic. Guelf. *ac s.* cum Alm. *at s.* Camp. cum Goth. Voss. 3, et edd. ante Bad. Unde ascitum sit *quia*, necessarium profecto, non liquet. Damnum quidem sententiae resarciunt Turic. et Camp. ante *non utique* inserentes *ac*, soli; nec tantundem elegantiae in structura.

10. *Adiunctum*) Turic. a pr. manu *ad*, cum lacuna pro *iunctum*, a sec. nostrum. Goth. *adiutum* cum Voss. 2, et Vall. a sec. manu, quum prima dedisset nostrum, quod recte hic defendit Badius. — *Ducitur*) Ita Turic. Guelf. Camp. cum Bodl. Val. Voss. 1, 3, et edd. Ald. Basil. ceterisque ante Leid. accedunt Gibs. Obr. Roll. Capp. Bip. Reliqui *dicitur* quod bene revincit Gibs.

11. *In quo*) Ita Turic. Guelf. Camp. cum codd. (praeter Voss. 2, qui siletur) omnibus et edd. ante Leidensem. Reliqui *in aequo*. Schrevelius unde arripuerit mutationem, per se quidem ingeniosam, hinc tamen alienam, ignoro. Nam Gronovium suasisse vix credo. Fraudi fuit quod parenthesim neglexerunt, quam primus uncis demonstravi. In recentiorum constitutione deficit subiectum ad *perisse*, quod antiqua habet in relativo *in quo*.

Perinde) Turic. *proinde* cum edd. ante Ald. quod correxit Regius. Nostrum dant Guelf. Goth. Camp.

9. *Vt dixi*) Locus, quo remittimur, nullus esse potest nisi §. 3. Sed quid hoc est sententiae, hoc maxime loco interpositae? De iis qui *indicium* nominarint; Cf. V, 10, 11.

11. *Sua manu — in quo est*) *Dum dicunt eum, in quo est vulnus in pectore, sua manu perisse, et vicissim aliena.* Malo enim absolutum accipere ablativum in *dicentibus*, quam

extrinsecus adiuvantur. Eorum autem, quae *signa* sunt 12
quidem, sed *non necessaria*, genus Hermagoras putat, *non esse virginem Atalantam, quia cum iuvenibus per silvas vagetur.* Quod si receperimus, vereor, ne omnia, quae ex facto ducuntur, signa faciamus. Eadem tamen
ratione, qua signa, tractantur. Nec mihi videntur Areo- 13
pagitae, quum damnaverunt puerum coturnicum oculos eruentem, aliud iudicasse, quam id signum esse perniciosissimae mentis, multisque malo futurae, si adolevisset. Vnde Spurii Maelii, Marcique Manlii popularitas,
signum affectati regni est existimatum. Sed vereor, ne 14
longe nimium nos ducat haec via. Nam, si est signum adulterae, lavari cum viris; erit et convivere cum ado-

13. *Maelii*) Libri quidem *Melii* nisi quod Voss. 1, 3. *Emilii;* sed cf. III, 7, 20. — *Marcique*) Guelf. *M. Q.* Goth. (tac. Gesn.) *M. que.* Camp. *Q.* Iens. (tac. Gesn.) *M.* cum edd. ante Ald. qui facit cum Goth. ut et Bad. Sed Tarv. cum Guelf. In genitivo non sum ausus unam literam ponere, non praeeunte Turic. nec quoquam modo *Sp.* dante; cf. IV, 2, 2; V, 11, 39. — *Regni*) Turic. *regnum* cum Alm. (cf. §. 4, 14). Nihil nisi error proxima continuantis librarii, dum refert ad *existimatum*; vid. I. H. Voss. ad Virgil. Ecl. VIII, 74. Sic Turic. Alm. *heredis* pro *heres* III, 6, 102; cf. IV, 2, 88. Item Turic. *iustitiorum* pro *iustiora* III, 7, 18; mox §. 16 pro *maiora minorum*. Guelf. *m. minora*. Burm. pro *affectati* in hac ratione malit *affectationis*: frustra; cf. V, 11, 12.

Est exist.) Camp. Goth. Iens. (tac. Gesn.) cum Voss. 2, et edd. ante Stoër. exc. Aldo *fuit ex.* Nec displicet.

dativum referre ad praecedens ante parenthesin *communia*, quod tamen nec ipsum sit absurdum; cf. not. crit.

12. *Atalantam*) Victorius ad Arist. Rhet. lib. I, p. 56 (ed. Flor.) reprehendit Quintilianum, quod signum hoc dixerit, quum sit εἰκός. Sed Hermagorae haec est ratio, a Quintiliano improbata.

13. *Areopagitae*) Historia mihi quidem aliunde non nota. Potuit puer ille coturnices alere ad ludum Graecis valde usurpatum ὀρτυγοκοπίαν de qua conferre Gesnerus iubet Pollucem, in Onomastico VII, 136; IX, 108.

Maelii — Manlii) Cf. III, 7, 20; it. V, 13, 24.

Existimatum) Nihil est quod Francius malit *existimata*. Sic enim veteres, respiciendo ad postremam vocem magis quam pro severa logica; cf. dicta ad II, 18, 1.

14. *Convivere*) In hac voce; cf. I, 6, 44; VII, 3, 31.

lescentibus, deinde etiam familiariter alicuius amicitia uti: ut fortasse corpus vulsum, fractum incessum, vestem muliebrem, dixerit mollis et parum viri signa, si cui (quum signum id proprie sit, quod ex eo, de quo quaeritur, natum sub oculos venit), ut sanguis e caede,
15 ita illa ex impudicitia, fluere videantur. Ea quoque quae, quia plerumque observata sunt, vulgo signa creduntur, ut prognostica,

——vento — rubet aurea Phoebe;

Et,

— cornix plena pluviam vocat improba voce;

si causas ex qualitate caeli trahunt, sane ita appellentur.
16 Nam, si vento rubet Luna, signum venti est rubor. Et si, ut idem poëta colligit, densatus et laxatus aër facit, ut sit inde *ille avium concentus*, idem sentiemus. Sunt autem signa etiam parva magnorum, ut vel haec ipsa

14. *Am. uti: ut fort.*) Toric. *am. aut fort.* cum Alm.; cf. §. 13; item hac §. Sed ille a sec. manu *aut. am. aut fort.* cum Camp. Sed Guelf. Goth. (tac. Gesn.) *am. uti fort.* cum Voss. 3, *am. uti aut fort.* Iens. (tac. Gesn.) et add. ante Gryph. qui transposuit *am. uti famil. ut fort.* Mox Stoër. primus nostram, quae profecto vera; et quomodo in corruptis istis lateat, facile apparet. Iam Regius pro *aut* coniecit *ut.*

Dixerit) Camp. *dixerim* cum Goth. Vall. Voss. 2, quod bene revincit Badius; vid. not. ex. Proposuerat iam Regius.

Et parum) Turic. inserit *aut* cum Alm. (cf. modo hac ipsa §. item mox eadem). Pro *et* Camp. *aut.*

E caede, ita) Toric. *caedis lita.* Alm. *caedis ita*, (cf. modo hac §. item V, 10, 6). Ante Stoër. fere *ex c.* Sed Camp. et Guelf. nobiscum faciunt. Omittunt praepositionem Voss. 1, 3.

15. *Appellentur*) Iens. (tac. Gesn.) *appellantur* cum edd. ante Ald. Iam Regius correxit, cui addicere videntur codd. omnes.

16. *Si, ut*) Turic. Camp. *sicut* cum Alm. Male.

Vt vel) Camp. *velut* (cf. IV, 2, 61). Guelf. om. *ut.* Contra Goth. Iens. (tac. Gesn.) *vel* omittunt cum Voss. 3, et edd. ante Leid. exc. Aldo. De confusis *ut* et *vel*, cf. IV, 3, 12. Turic. tuetur nostram.

14. *Corpus vulsum*) Vid. II, 5, 12. Suet. Oth. 12.

Dixerit) Huius verbi subiectum est in prooemine *si cui.*

15. *Ita appellentur*) Non quidem *prognostica* appellentur, sed *signa.* Loca Virgiliana sunt e Georgicis, I, 431, 388, 422.

cornix: nam, maiora minorum esse, nemo miratur.

X. Nunc *de argumentis*. Hoc enim nomine complectimur omnia, quae Graeci ἐνθυμήματα, ἐπιχειρήματα, ἀποδείξεις vocant, quamquam apud illos est aliqua horum nominum differentia, etiamsi vis eodem fere tendit. Nam *enthymema* (quod nos *commentum* sane, aut *commentationem* interpretemur, quia aliter non possumus, Graeco melius usuri) unum intellectum habet, quo omnia mente concepta significat; sed nunc de eo non loquimur: alterum, quo sententiam cum ratione: tertium, quo certam 2
quandam argumenti conclusionem, vel ex consequentibus, vel ex repugnantibus; quamquam de hoc parum convenit. Sunt enim, qui illud prius *epichirema* dicant: pluresque invenies in ea opinione, ut id demum, quod pugna constat, *enthymema* accipi velint; et ideo illud

1. *Interpretemur*) Ita Turic. Guelf. Goth. (tac. Gesn.) cum Vall. Bad. Steph. (hic bene commemorato a Capper.) Gryph. Reliqui *interpretamur*; cf. III, 5, 18, not. crit.; quo add. VI, 2, 29, *sane* alienum est ab indicativo.

Vsuri) Turic. Camp. *uti* cum Goth. Voss. 2, Vall. et edd. ante Ald. Ad sensum ferri potest, sed structura est abrupta, nec pro Quintiliani elegantia. Nostrae vindex est Guelf. cum multis profecto aliis.

2. *Epichirema*) Sic ubique scribo, quoties latinis literis utor, ducibus plerumque Guelf. Camp. interdum et Turic. aliquotque editis. Horum plurimi *epicherema*.

Invenies) Ita Turic. Camp. cum Alm. Reliqui *invenias*.

Quod pugna) Ita Goth. (tac. Gesn.) cum Voss. 2, Capper. Reliqui *quo p.* Obtemperandum erat vel levi librorum auctoritati, in frequenti praesertim confusione; vid. Drakenb. ad Liv. XXXVI, 33, 3; cf. not ex.

1. *Omnia mente concepta*) Cf. Cic. Topica c. 13: *non quod non omnis sententia proprio nomine enthymema dicatur.*

Sententiam cum ratione) Arist. Rhet. II, 21, 2: τοῦτο μὲν οὖν γνώμη. προστεθείσης δὲ τῆς αἰτίας, καὶ τοῦ διὰ τί, ἐνθύμημα ἔσται τὸ ἅπαν. Figuram facit Iulius Rufinianus p. 217 in Ruhnk. ed. Lupi.

2. *Ex conseq. — ex repugn.*) Cf. V, 8, 5.

Illud prius) Quod ex consequentibus concluditur.

Quod pugna constat) Cf. V, 14, 2: « Ex pugnantibus, quod etiam *solum* enthymema quidam vocant »; Cic. Top. l. c.: « illa rhetorum — ex contrariis conclusa, quae ipsi enthymemata appellant — cum omnis senten-

3 Cornificius *contrarium* appellat. Hunc alii *rhetoricum syllogismum*, alii *imperfectum syllogismum* vocaverunt, quia nec distinctis, nec totidem partibus concluderetur: quod sane non utique ab oratore desideratur. *Epichi-*
4 *rema* Valgius *aggressionem* vocat; Celsus autem iudicat,

3. *Hunc*) Turic. Camp. *hinc*. cum Andr. Par. Vasc. Steph. Gryph. Stoër. Chouet. suos codd. male tacente Burmanno. Aldus quidem solus, sed in utraque ed., *nunc*.

Quia nec) Turic. Guelf. Camp. omittunt *nec* cum Alm. Voss. 1, 3, et edd. ante Ald. qui haec dat *q. non d. t. p. Nec* de coniectura inseruit Regius; necessario profecto. Sed cf. ad IV, 2, 29. Vindices negationis manifesti adhuc quidem soli Vall. (ref. Badio) et Goth.

4. *Celsus — iudicat*) Guelf. *Verius — iudico* cum Voss. 1, 3, Bern. item edd. aliquot in marg. Sed Basil. (quod ipsum in marg. habent complures) *Verrius* pro *Celsus*, non mutata persona verbi. Mire profecto, quum ceteroqui nulla *Verrii Flacci* apud Qu. mentio fiat.

tia entymema dicatur, quia videtur ea, quae ex contrariis conficiatur, acutissima, *sola* proprie nomen commune possidet ». Quem Ciceronis locum exprimit noster VIII, 5, 9. Iulius Rufinianus p. 217 (ed. Ruhnk. Rutilii Lupi): *Enthymema fit quum periodus orationis ex contrariis sententiis astringitur.*

Cornificius) Vid. III, 1, 21. Locum ipsum habes apud Script. ad Herenn. IV, 18.

3. *Hunc — vocaverunt*) Aristot. Anal pr. II, 29: ἐνθύμημα — ἐστι συλλογισμὸς ἀτελής; idem Rhet. I, 2, 8: καλῶ — ἐνθύμημα — ῥητορικὸν συλλογισμόν; cf. nostr. I, 10, 38; V, 14, 24; item V, 14, 1. Ad secundum horum locorum non immerito reprehendit Quintilianum Victorius (p. 39) quod parum accurate dixerit et hic et illic ab *aliis rhet. syll. ab aliis imperf. vel partem syllogismi vocatum enthymema*, quum ipse Aristoteles utroque modo appellet. Deinceps his appellationibus usi sunt *Artigraphi* quales vocat Cassiodorus in Rhett. Pithoeanis p. 340, quorum aliquot recenset Ernestus sub hac voce in utroque Lexico. Distinctionem plerarumque editionum deserui. Neque enim ferri poterat, id quod faciebant illae, ut *illud* et *hunc* ad diversa redderentur; prius ad *enthymema*, posterius ad *epichirema*. Vtrumque necessario spectat ad *enthymema*. Hoc de Cornificio, pro interiecta sententia accipiendum, structuram non mutante.

4. *Epichirema Valgius*) De *Valgio* cf. III, 1, 18. *Epichirematis* etymon, quod exprimere conatus est Valgius, non satis expeditum inveni a rhetoribus antiquis. Aristoteles Topic. VIII, 3, 1 (p. Buhl. 379) ἐπιχειρεῖν opponit et ὑπέχειν, i. e. *defendere*. Idem Topic. VIII, 9, 16 (p. 402) ἐπιχείρημα ait (ἐστὶ) συλλογισμὸς διαλεκτικός. Argumentationes a Graecis ἐπιχειρήματα appellatas etiam Cornificius commemorat ad Herenn. II, 2. Alia loca, sed in etymo nequaquam occupata, plena manu ministrat Ernestus in utroque Lexico h.

non nostram administrationem, sed ipsam rem, quam aggredimur, id est argumentum, quo aliquid probaturi sumus, etiamsi nondum verbis explanatum, iam tamen mente conceptum, *epichirema* dici. Aliis videtur, non destinatam, vel inchoatam, sed perfectam probationem hoc nomen accipere, et ultimam speciem: ideoque propria eius appellatio, et maxime in usu posita est; qua significatur certa quaedam sententiae comprehensio, quae ex tribus minimum partibus constat. Quidam 6

5. *Destinatam — inchoatam — perfectam probationem.*) Guelf. *destinata — inchoata — perfecta oratio*, cum Bern. et edd. a Gryphio inda ad Obr. Ante Gryph. et Iens. (tac. Gesn.) et reliquae sic; sed *orationem* pro *probationem*, cum codd. Goth. Voss. 2. Integram nostram. primus repraesentavit Obr. obsequentibus recentioribus, et est in Turic Camp. Alm. item in Bodl. Andr., ut suspicor, quamquam Gibs. refert *destinatam et inchoatam probationem* (non *orationem*, ut ex eo Burm.) velut mutilam scripturam. Nominativus invectus est in codd. ab argutantibus librariis; cf. not. ex.

Et ultimam speciem) Guelf. *ultima specie*, cum Basil. (nisi quod hic addit *et*) Gryph. et rell. ante Obr. Nostra in Turic. Camp. Alm. Bodl. Voss. 2, Goth. Andr.

Comprehensio) Turic. Guelf. Camp. *compressio* cum Alm. Voss. 1, 3, Goth. et edd. ante Ald. quod pro tempore ingeniose profecto correxit v. Non quidem liquet *aggressio* designata sit a Valgio *rei quam tractamus*, an *adversarii*; prius tamen praefero; cf. V, 14, 27.

Nostram administrationem) Capperonnerius recte remittit nos ad II, 18, 5, unde intelligamus *administrationem* dici pro πράξει quatenus opponitur θεωρίᾳ.

Aliis videtur — ultimam speciem) Hi contra ac Celsus de re indicasse dicuntur. Neque aliud quidquam hac definitione satis verbosa significare voluit Qu. Quod autem *ultimam speciem hoc nomen accipere* ait, est ea *ultima species* argumentorum, sic conformata, ut iam *epichirema* recte dicatur, neque ullam aliam sibi subiectam habeat; τὸ εἰδικώτατον εἶδος ex Prophyrii appellatione (vid. Arist. ed. Buhl. Vol. I, p. 377). Eodem vocabulo utitur mox §. 56; VII, 1, 23. Structuram τοῦ *videtur* cum accusativo sequente attende. Ne recte quidem poterat hic poni nominativus, quia in *videtur* est *placet*, et oratio redit eodem ac si scripsisset: *Alii iubent hoc nomen dare probationi* etc. Ea quidem vis plerumque est verbo *videndi*, quum ita accusativo iungitur, quod ex plurimis Livii locis apparet. Quamquam nec in solita significatione a ponendo accusativo abhorrent Romani, quod dudum docuerunt in primis Dukerus ad Florum II, 6, 45, et Oudendorpius ad Sueton. Otho. c. 7; cf. VI, 1, 31.

5. *Ex tribus minimum partibus*)

epichirema rationem appellarunt; Cicero melius, *ratiocinationem*: quamquam et ille nomen hoc duxisse magis a syllogismo videtur. Nam et statum syllogisticum, *ratiocinativum* appellat, exemplisque utitur philosophorum. Et, quoniam est quaedam inter *syllogismum* et *epichirema* vicinitas, potest videri hoc no-
7 mine recte abusus. Ἀπόδειξις est *evidens probatio*, ideoque apud Geometras γραμμικαὶ ἀποδείξεις dicuntur.

Regius. Vallam scribere *compraensio* narrat Badius; cf. VIII, 3, 57. — *Minimum*) Turic. *minime*. Guelf. Camp. Goth. Ieos. (tac. Gesn.) omittuut vocem eum Bern. et edd. ante Obr. Narratur Alm. dare *minime in* (cf. V, 9, 14; item mox §. 7). Burm. Obrechtum primum repraesentaotem *minimum* recte probat (cf. V, 14, 6). Poterat et *minime* ferri hac potestate; vid. Tursell. p. 470.

6. *Ratiocinationem*) Turic. Guelf. Camp. *ratiocinativum* com Goth. Alm. Voss. 1, 3, et edd. ante Bad. sec. Nostram reposuit coniiciendo Philander, quum locum Ciceronis Regius designasset. Necessaria fuit mutatio invitis, ut suspicor, MSS. omnibus. — *Exemplisque*) Turic. Guelf. Camp. Goth. (tac. Gesn.) omittunt copulam, non male fortasse.

7. Γραμμικαὶ ἀποδείξεις. Camp. γραμματικη αποδιξις.; cf. not. crit. ad Burmannus recte ad partes vocat Cic. de Inv. I, 34: *partim quinque eius partes esse dixerunt, partim non plus quam in tres partes posse distribui putaverunt*; Cf. et nostr. V, 14, 6.

6. *Rationem*) Qui hoc nomine appellarint epichirema, hodie ignoramus.

Cicero) De Inv. I, 31, 34. Recte autem Qu. subiicit, Ciceronis vocem latinam reddere magis συλλογισμὸν quam ἐπιχείρημα. Ciceronis quidem definitio (c. 34 init.) non prorsus abhorret ab Aristotelis Topic. I, 1, 3: Εστι δὴ συλλογισμὸς λόγος ἐν ᾧ τεθέντων τινῶν, ἕτερόν τι τῶν κειμένων ἐξ ἀνάγκης συμβαίνει διὰ τῶν κειμένων. Huius autem ipsa verba posuit Alcinous de doctrina Platonis fol., 5 ed. graecae Vascosani 1532, nisi quod postrema sic δὲ: αὐτῶν τῶν τεθέντων ἐξ ἀνάγκης συμβαίνει. Eadem Aristotelis latine repetiit A. Gellius XV, 26. Latine retulit Alcinoi verba Almelovenius ad h. l. quasi iustam epichirematis definitionem dantia, quod secus est, quum et hic συγλογισμὸν memoret, non ἐπιχείρημα. Redit sane eodem res, et ex hodierna ratione syllogismus id ipsum est, quod Quintiliano aliisque epichirema.

Ratiocinativum) Cf. III, 6, 15.

Exemplisque — philosophorum) Hoc a Cicerone fit ubi argumentationem tractat de Inv. I, 34. Apparet autem epichirema proprium esse oratorum, syllogismum philosophorum.

Abusus) Cf. IV, 2, 112.

7. Γραμμικαὶ ἀποδείξις) Cf. I, 10 38, 49. Definitionem ἀποδείξεως habes apud Aristot. Top. I, 1, 4: Απόδειξις — ἐστὶν ὅταν ἐξ ἀληθῶν καὶ πρώτων ὁ συλλογισμὸς ᾖ κ. τ. λ

Hanc et ab *epichiremate* Caecilius putat differre solo genere conclusionis, et esse *apodixin imperfectum epichirema*, eadem causa, qua diximus *enthymema syllogismo* distare. Nam et *enthymema* syllogismi pars est. Quidam inesse epichiremati apodixin putant, et esse partem eius confirmantem. Vtrumque autem, quamquam diversi 8
auctores, eodem modo finiunt, ut sit ratio per ea, quae

I, 10, 38. Alm. hic quoque γραμματικαὶ dare narratur. In Turic. nihil eiusmodi (cf. §. 6, 8).

Caecil. put. diff.) Hoc ordine Turic. Guelf. Camp. Goth. Iens. (tac. Gesn.) et edd. ante Gryph. Reliqui *diff. Caec. put.*; cf. de transpositionibus librariorum V, 8, 2; item mox §. 9.

Enthym. syllog.) Sic sine praepositione *a* omnes mei et scripti et excusi ante Gryph. quos non attinebat deserere Capperonnerium, quem non solum poëticam hanc esse scripturam recte docet Burm. in Epistola p. 50. Vel soni causa debebat omitti *a*.

8. *Vt sit — afferens*) Turic. *scilicet rationem — afferentem* cum Alm. Andr. Goth. quo acc. Camp. nisi quod *incerta* per errorem dat pro *certa*. Hoc quo minus reponerem, bonis auctoribus stabilitum, obstitit usus parum probatus vocis *scilicet*, Valla (Eleg. lat. serm. II, 60) recte negante, *apud doctissimos reperiri vulgo usitatissimum modum, quum ea*

item Analyt. post. I, 2, 4, ubi Ἀπόδειξιν δὲ ait λέγω συλλογισμὸν ἐπιστημονικόν.

Caecilius) Cf. III, 1, 16.

Apodixin imperfectum epichirema) Si eadem causa qua enthymema syllogismo, apodixi epichirema diversum esse dicitur, potest videri, ut enthymema imperfectus syllogismus, sic epichirema imperfecta esse apodixis. Haec ratio Gesnerum movit, ut pro *imperfectum* legendum coniiceret *imperfectam* trahendo adiectivum ad *apodixin*, non, ut nunc est, ad *epichirema*. Sed obstat Rhetorum Pithoeanorum auctoritas, qui, quum sua e prioribus hausisse videantur, epichirema latiorem probationem definiunt; vid. p. 67, 341. Est igitur, in hoc diversitatis modo, inversa ratio tenenda, ut, quanto perfectior enthymemate rhetorico est dialecticus syllogismus, tanto epichirema rhetoricum plenius sit apodixi dialectica. Mox quum *inesse* epichiremati dicitur apodixis, latius apodixi epichirema ostenditur.

Et enthymema) Pro hac voce libri quidem omnes veteres dant *epichirema*; duram sane scripturam. Hanc Vascosanus primus deseruit, obsecundantibus aliquot eius civibus, quos tandem Gesnerus est sequutus. Cogere videtur profecto res ipsa. Quamquam non omnino procedit ratio, si, ut enthymema syllogismi, ita apodixis epichirematis pars est. Poterat carere his verbis, quae fortasse sunt allita ab eo, cui nimis obscure videretur significatum hoc ipsum in praecedentibus: *eadem — distare*.

8. *Ratio — afferens*) Vid. Cic. Acad. II, 8: *ἀπόδειξις ita definitur: Ratio, quae ex rebus perceptis ad id,*

certa sunt, incertis fidem non dubiam afferens: quae natura est omnium argumentorum; neque enim certa incertis declarantur. Haec omnia generaliter πίστεις appellant: quod etiamsi propria interpretatione dicere *fidem* possumus, apertius tamen *probationem* interpretabimur.

9 Sed *argumentum* quoque plura significat. Nam et fabulae ad actum scenarum compositae, *argumenta* dicuntur: et orationum Ciceronis velut thema ipse exponens Pedianus, *Argumentum*, inquit, *tale est*: et

quoe confuse dicta sunt per singula postea exponimus: quale esset, Quotuor sunt virtutes, scilicet, Prudentia etc. Bodl. *u. s. r. p.* c. *q. c. s. i. f. n. d. afferentem*, in qua scriptura nihil a nostra diversi vides praeter accusativum in participio, errore nato ut V, 9, 13, *regni*. Ex simili codicis scriptura soam eruisse videtur Obr. et baec ipsa nostra est. Guelf. *u. s. r. p.* c. *q. c. s. fidem dubiis offerens* cum Vall. (ref. Badio) et edd. a Badio, inde exc. Obr. Nostra etiam Iens. (tac. Gesn.) et rell. est ante Bad. nisi qood *oratio* dant pro *rotio*. Guelferbytani sliorumqne constitotionem, elegantem sane, praetolissem nisi tot veteres libri plura haberent, quae facilius quidem excidebant quam sddebantur. — *Etiamsi*) Sic Vall. (ref. Badio) Camp. Turic. (a sec. manu, nam a pr. cum Alm. *etiam sit*; cf. §. 7, 10). Ante Ald. et Goth. *etiom* sina *si* quod Regius explavit. Sed ab Aldo inde *etsi* (exc. Bad. pr.). Guelf. *Quid enim sit.* cum Bern.

9. *Actum.* Sic Toric. Guelf. Camp. Obr. cum Voss. 1, 2, Goth. ReliquI *actus.* — *Ipse exponens*) Turic. Guelf. Camp. i. *exponit* cum Goth. Voss. 1. Bern. nec dubito quin omnibos, modo oculati iis contigissent collatores; it. edd. ante Ald. a quo iam nostra obtinet, nisi quod Bad. utraque ed. *exponat*, quod alios dare narrat idem in notis, nec tamen qoos. Haec profecto lenior mulatio qusm illa ponendi participium. Restat difficultas in τῷ *ipse*, alieno, quoque te verteris. Optime mox in Cicerone dicitur, opposito illo ad nostrum Pedianum; quod tamen ipsum facit ad proscribendam vocem nostro loco. Nihil magnopere desideres, si, expuncto *ipse*, legas *exponot.*

Arg. inqu.) Guelf. Camp. Goth. Iens. (tac. Gesn.) *inq. arg.* cum edd. ante Bad. sec. quod primus transposuit Regius, in nota quae non de-

quod non percipiebatur, adducit; vid. et Diog. Laërt. VII, 45, cf. §. 6. *Cicero.* Suidas in voce ἀπόδειξις sua sumpsit ex Philopono ad Aristot. de Anima.

9. *Fobuloe — compositae*) Vid. II, 4, 2.

Velut themo) Addidit *velut* quia thema scholae est proprie, non fori; cf. IV, 2, 28.

Ipse exponens) Cf. not. crit.

Pedianus) Vid. I, 7, 24. Verba quidem ista: *Arg. tale est*, in reliquiis Pediani frustra quaeras, etsi in

ipse Cicero ad Brutum ita scribit, *Veritus fortasse, ne nos in Catonem nostrum transferremus illinc mali quid, etsi argumentum simile non erat.* Quo apparet, omnem ad scribendum destinatam materiam ita appellari. Nec mirum, quum id inter opifices quoque vulgatum sit; unde Virgilius, *Argumentum ingens*: vulgoque paulo numerosius opus dicitur *argumentosum*. Sed nunc de eo dicendum *argumento* est, quod *probationem*, *indi-*

bebat omitti a Schrevelio et Burm. Recte ex conferentium silentio videor colligere nostrum ordinem esse in Turic.; cf. §. 7, 19.

Ita scr.) Turic. *ita scr.* a sec. autem manu *inter alia scr.* quod profecto non displiceat; cf. V, 9, 3. Solus memoratur huius scripturae vindex. *ita* omitti a Goth. et Iens. narrat Gesn., in posteriore quidem lapsus.

Transferremus) Sic Turic. a sec. manu (a pr. cum. Alm. Camp. Voss. 3, *transferemus*) Guelf. Goth. Ald. Bad. pr. Reliqui *transferamus* ut et fragmentorum Cic. editores.

Illinc — quid, etsi) Turic. Camp. *illi — quidem, etsi.* Guelf. *illi — quid etsi* cum Alm. Voss. Iens. et edd. ante Bad. sec. *illi* omnes videntur dare libri, pro quo *illinc* de coniectura reposuit Regius. Ald mox: *quid est, etsi.* Nihil sane statui potest in tam laceris fragmentis. Facilius tamen erat corrigere: *illius mali aliquid*, vel *illius aliquid. Aliquid* etiam vulgo in fragmantis Ciceronianis. Sed inter *quid* et *etsi* fuisse aliquid, argumento sunt Turic. Camp.

10. *Vulg. sit*) Turic. Guelf. Camp. omittunt *sit* cum Alm. Voss. 3 — *Argumentosum*) Turic. Camp. *argumentum* cum Alm. Habent tamen Guelf. et Goth. et vetustissimus quisque excusorum vocem nostram; nec expleat sensum substantivum. Alioqui cf. IV, 3, 12, sed et V, 12, 21.

Indicium) Turic. *radicium* cum Alm. (cf. §. 8, 22). Sed a sec. manu omnibus Oratt. superscriptum est *Arg.* Legimus tamen initio Expositionis in Orat. contra Pis. *Argumentum huius orationis breve admodum est*, p. 154.

Cic. ad Brut.) Vid. II, 20, 10.

Ita scribit) Cf. not. crit. Locum Ciceronianum nexu exemptum extricare non possumus; cf. not. crit. ad *illinc — etsi.*

10. *Virgilius*) Aen. VII, 791; vid. et Cic. in Verr. IV, 56. Similem usum habet Ovid. Metam. VI, 69.

Argumentosum) Videtur hoc uno loco transmissum nobis adiectivum; vid. Drakenb. ad Liv. VII, 2, 8; it. cf. not. crit. *Numerosius opus* cf. ad II, 12, 3.

Quod probationem — facit) Deesse hic nomen eius, quem mox reprehendat Fabius, rectissime vidit Regius, idemque ingeniose, *Celsum* fortasse hic alicubi reponendum, coniecit. Obtemperaverunt ei aliquot recentiorum editorum, quorum exempla primus deseruit Burm. quum Obse-

cium, *fidem*, *aggressionem*, eiusdem rei nomina, facit;
11 parum distincte, ut arbitror. Nam *probatio* et *fides*
efficitur non tantum per haec, quae sunt rationis, sed
etiam per inartificialia. *Signum* autem, quod ille *indi-*
cium vocat, ab argumentis iam separavi. Ergo, quum
sit *argumentum*, *ratio probationem praestans*, *qua col-*
ligitur aliquid per aliud, *et quae*, *quod est dubium*, *per*
id, *quod dubium non est*, *confirmat*: necesse est esse
12 aliquid in causa, quod probatione non egeat. Alioqui
nihil erit, quo probemus, nisi fuerit, quod aut sit ve-
rum, aut videatur, ex quo dubiis fides fiat. Pro certis
autem habemus primum, quae sensibus percipiuntur,
ut, quae videmus, audimus; qualia sunt *signa*: deinde
13 ea, in quae communi opinioni consensum est, *Deos*
esse, *Praestandam pietatem parentibus*: praeterea,
quae legibus cauta sunt: quae persuasione, etiamsi non
omnium hominum, eius tamen civitatis aut gentis, in
qua res agitur, in mores recepta sunt; ut pleraque

ille *rationum*, et hoc ipsum, non quidem pro *indicium* ponit, sed superaddit sequenti *fidem* Obr.

11. *Efficitur*) Turic. Guelf. *effici* cum Voss. 3, quo pertinere videtur quod mox pro *sunt* Turic. *sint*. Sed ferri nequit.

Aliquid per) Sic scripsi contra MSS. et Camp. ducibus Iens. et edd. ante Gryph. Reliqui *aliud p.*; cf. V, 8, 7.

12. *Quo prob.* Guelf. Camp. Goth. Iens. (tac. Gesn.) *quod pr.* cum edd. ante Badd. sec. exc. Aldo correxit Regius, probante Badio Ascensio, cuius notam, alia docentem, in Burm. ed. posita, equidem desidero. Turic. veram scripturam habere videtur. — *Ea in quae*) Turic. Guelf. Camp. Goth. Iens. (tac. Gesn.) *ea quae*, cum Alm. Voss. 1, 3, edd. ante Ald. qui Regii coniecturam recepit.

ctus ipse sequutus esset. Veteres quidem libri vel scripti, vel excusi nihil labe ostendunt. Neque prorsus expeditur locus, nomine aliquo inserendo. Quis enim dixit: *Sempronius argumentum facit probationem — eiusdem rei nomina*? Sic tamen struere cogimur orationem *ut facit* dictum sit pro *appellat*, *denominat*, quia mox (§. 11, *quod ille indicium vocat*) apparet, cum qui notetur a Qu. hoc nominis dedisse rei, simulque Romanum, non Graecum, fuisse. Is quin omnium aptissime Celsus intelligatur, nequaquam dubito.

11. *Separavi*) Vid. V, 9, 2.

in iure, non legibus, sed moribus constant: si quid inter
utramque partem convenit: si quid probatum est: de-
nique, cuicumque adversarius non contradicit. Sic enim
fiet argumentum, *Quum providentia mundus regatur ;*
administranda est respublica: ut administranda res-
publica sit, si liquebit mundum providentia regi. Debet 15
etiam nota esse recte argumenta tractaturo, vis et na-
tura omnium rerum, et quid quaeque earum plerumque
efficiat; hinc enim sunt, quae εἰκότα dicuntur. *Credibi-* 16
lium. autem genera sunt tria: unum firmissimum, quia
fere accidit, ut, *Liberos a parentibus amari*: alterum
velut propensius, *Eum, qui recte valeat, in crastinum*
perventurum: tertium tantum non repugnans, *In domo*
furtum factum ab eo, qui domi fuit. Ideoque Aristoteles 17
in secundo de Arte Rethorica libro diligentissime est ex-
sequutus, quid cuique rei, et quid cuique homini soleat

14. *Administranda — administranda*) Quae hisce interiiciuntur absunt a meis omnibus ante Ald. qui ex palmaria Regii coniectura recepit. Quorum librorum defectus non notatur a conferentibus, ii negligenter sunt excussi; cf. V, 1, 1.

Liquebit) Turic. *licebit*; cf. ad IV, 2, 83.

15. *Hinc*) Pro hoc *nihil* est in omnibus meis ante Ald. qui Regii etiam hic praestantem emendationem expressit. Turic. pro *efficiat* habet *efficit*.

16. *Quia*) Sic Turic. Guelf. Camp. Goth. Iens. (tac. Gesn.) cum Alm. Voss. 1, 2, Bern. et edd. ante Bad. sec. exc. Aldo. Reliqui *quod* ex coniectura Regii, quam recte improbat Badius. Additur enim causa, quare firmissimum sit.

17. *Soleat*) Turic. Guelf. Camp. *solet* cum Goth. Voss. 3, et edd.

14. *Quum providentia*) Vide V, 7, 35.

15. Εἰκότα) Cf. V, 9, 8. Dicas autem h. l. excidisse *credibilia* ante *quae*, quum vix videatur latino vocabulo mox usurus fuisse, nisi hoc iam posuisset; vide exempla sic ponendi graeca post versionem ad III, 5, 4, proposita in not. crit.

16. *Propensius*) Hoc vocabulo noster videtur usus primus et solus, ita ut nihil adderet. Nam Cicero De Nat. D. III, 40 extr. *ad veritatis similitudinem — propensior*, dixit et de Divin. I, 5, *ad veritatem — propensior*, observante Burmanno. Sed mitigavit addendo *velut*.

17. *Aristoteles*) Fit hoc septemdecim primis eius libri capitibus.

Soleat) Cf. not. crit.

accidere; et quas res, quosque homines, quibus rebus, aut hominibus, vel conciliasset, vel alienasset ipsa natura: ut, *divitias quid sequatur*, aut *ambitum*, aut *superstitionem*; *quid boni probent*, *quid mali petant*, *quid milites*, *quid rustici*; *quo quaeque modo res vitari vel*
18 *appeti soleat.* Verum hoc exequi mitto: non enim longum tantum, sed etiam impossibile, aut potius infini-

ante Loc. Correxit Regius; poterat et *quod* scribere pro *quid.* Sed maxime conveniat *soleret*, ob *exequutus*, et id quod sequitur *conciliasset*, *alienasset*, non *conciliarit*, *alienarit.*

Quid seq.) Turic. Guelf. Camp. *qui s.* cum Goth. et edd. anta Ald. et post Basil. ad Burm. usqne, et profecto MSS. omnihus. Regius correxit; veriasime cf. Aristot. Rhet II, 16, 1, τῷ δὲ πλούτῳ ἃ ἕπεται.

18. *Aut potius*) Sic dedi ex Goth. Iens. (tac. Gesn.) cum Voss. 2,

Divitias quid seq. — soleat) Vid. Aristot. Rhet. II, 16. In hoc loco, quem securi transierunt interpretes, me diu frustra occupatum magnopere consolatus est Victorius, eadem, qua et ego, difficultate pressus. Sic enim ille ad Aristot. Rhet. l. II, p. 419: « Exponendum videtur, inquit, quod mihi saepe in mentem venit, ac non parum molesum fuit: Quintilianus enim in V libro ubi de argumentis disputat, ostendit Aristotelem plenius uberiusque hunc locum tractasse, ac multa ad naturam, moresque hominum pertinentia exposuisse, quae nunc hic nullo modo leguntur. Verba eius haec sunt »: *Ideoque — appeti soelat*: « et quae sequuntur: uhi enim hic agitur de ambitu, aut superstitione? Quod verbum ah Aristotele factum est de militibus aut rusticis? Quid igitur dicemus? Hanc buius libri partem laceram ac fractam esse? eaque omnia desiderari, quaa a Quintiliano significautur, an maguum illum rhetorem lapsum esse? et quae tractari hic credebat, quum in manihus lihrum non haberet, non quae vere traderentur, nominasse? Omnino res dura: neque enim in hoc libro hiatus ullus apparet, sed contra continuata rerum series admirahilis: nec temere debemus, non omnino contemnendum scriptorem (paulo ante: *magnum rhetorem*, sed cum irrisione) tantae negligentiae condemnare, quamvis quaedam bic a philosopho tradantur, quae in ea re explicando omittere ipse non debuit: quare ut illa imprudenter praeteriit, ita potuit alia, quae minime bic tractata unquam fuerunt, nominare, et quasi pro ipsis supponere ». Non uno quidem loco vidimus videhimusque Quintilianum memoriae vitio e lihris afferentem, quae in iis non plane eadem legerentur; cf. IV, 2, 132.

18. *Verum — mitto*) Victorius ad Aristot. Rhet. l. II, p. 390 satis aspere: «Ne, ait, quod ipse simulque omnes rhetores praestare non potuissent, ah eruditissimo viro eximie factum, laudem haberet». Etiam Gesuerus malit sibi notationes morum tales dari a Qu. quam haec technica spinis oppleta.

Impossibile) Cf. III, 8, 15; V, 13, 34.

tum est: praeterea positum in communi omnium intellectu. Si quis tamen desideraverit, a quo peteret, ostendi. Omnia autem credibilia, in quibus pars ma- 19
xima consistit argumentationis, ex huiusmodi fontibus fluunt, *An credibile sit, a filio patrem occisum, incestum cum filia commissum?* et contra *veneficium in noverca, adulterium in luxurioso?* illa quoque, *An scelus palam factum? An falsum propter exiguam summam?* quia suos quidque horum velut mores habet: plerumque tamen, non semper: alioqui indubitata essent, non argumenta. Excutiamus nunc argumentorum locos: quam- 20
quam quibusdam hi quoque, de quibus supra dixi, vi-

et edd. reil. ante Gryph. exc. Aldo. Reliqui *ac* quod sensum impedit.

19. *Fluunt*) Turic. Guelf. Goth. Iens. (tac. Gesn.) *fiunt* cum Voss. 2. Vall. et edd. ante Ald. Nostrum ex Regii coniectura; sin minus necessaria, eleganti tamen et leni. Camp. tamen iam dare nostrum videtur; cf. mox §. 24.

Illa quoque) Turic. *quoque illa.* Solus, ut suspicor; cf. pravam transpositionem ad §. 9, 27.

Falsum propter) Sic Turic. Guelf. Camp. Guth. Iens. (tac. Gesn.) cum Alm. Voss. 2, 3, et edd. ante Ald. Hic primus inserit *dixerit* obsecundantibus posterioribus, sed Cod. profecto nullo auctore. Et debebat saltem scribi *dixisse*; cf. not. ex. Vall. (Bad. ref.) *factum* pro *falsum* quod illi placet. Male.

Quidque) Hoc dedi (mirum) ex coniectura Francii (cf. §. 122, not. ex), quam praesumpserant tamen ii, quos Badius ait dubitare, annon *quieque* (i. e. *quidque*) legendum sit. Reliqui *quisque.* Hoc nisi mutatur, intericcta ea, *Illa — summam,* proscribi debent, quoniam inanima tanguntur, ad quae *quisque* referri nequeat. Sunt tamen proba ea et nequaquam eximi merentia; cf. §. 40.

20. *Hi quoque*) Sic Turic. Guelf. Camp. Basil. Reliqui *ii. q.*; cf. V, 7, 3; item hic §. 121.

19. *Et contra*) Intellige: *an incredibile.* Nam ut parum credibilia priora, sic verisimilia haec.

Falsum) Intellige *factum esse.* Agitur de falsa testatione, testamento, tabula, quam non est credibile factam propter exiguam summam; vid. Dig. XLVIII, 10, de lege Cornelia de falsis.

Quidque horum) Varia haec, quae proposuit, debent singula ex sua natura iudicari, et hoc dixit *mores ea suos habere*; sed mitigavit audaciorem formam addendo *velut.*

Indubitata — non argumenta) Cf. V, 9, 2.

20. *Hi quoque — dixi*) De quibus supra dixerit Qu., Gesnerus recte

dentur. *Locos* appello, non, ut vulgo nunc intelliguntur, *in luxuriam*, et *adulterium*, et similia; sed *sedes argumentorum, in quibus latent, ex quibus sunt petenda.*
21 Nam, ut in terra non omni generantur omnia, nec avem aut feram reperias, ubi quaeque nasci aut morari soleat, ignarus; et piscium quoque genera alia planis gaudent, alia saxosis, regionibus etiam litoribusque discreta sunt, nec helopem nostro mari, aut scarum ducas: ita non omne argumentum undique venit; ideoque non passim

Intell. in luxuriam) Turic. Gnelf. Camp. *l. ut lux.* cum edd. ante Ald. qui Regii conieeturam recepit *in* pro *ut*. Mox multi male simul utrumque *ut in*. E meis MSS. et Camp. Bip. dedi *luxuriam* pro aliorum *luxuriem.*

Latent, ex) Sio Turic. Gnelf. Goth. Iens. (tac. Gesn.) cum edd. ante Obr. Reliqui inserunt *et*, quod tamen, nisi caecutii, est in Camp. — *Petenda*) Turic. Guelf. Camp. *petendi* cum Alm. ad *locos* retulerunt; male; cf. V, 10, 8, not. 1.

21. *Helopem*) Guelf. *ellopem.* Camp. *elopem.* Geminant fere Graeci L, sed hoc vetat fieri versus Ovidianus. Sequutus sum Turic. et plerorumque scripturam. — *Scarum*) Turic. Guelf. Camp. *seaurum* cum Goth. Voss. 3, Iens. Quantitas penultimae apud Ovidium, Martialem, Petronium brevis; apud Ennium in Phageticis p. Columu. 158 longa: *Scarum praeterii cerebrum Iovi' paene supremei.*

videtur designasse ea, quae prioribus capitibus (malim priore solo) tractarit. Si enim *signa* pars sunt argumentorum (vid. V, 9, 1), etiam horum tractatio potest videri locus aliquis argumentorum, quoniam inter signa tum petentur argumenta. Quod masculinum (*hi*) ponit, pro neutro, quod exspectes, fit e natura veteris sermonis, de quo egi ad II, 18, 1.

In luxuriam) Vid. II, 4, 22; V, 12, 16; V, 13, 57.

21. *Helopem — scarum*) Vid. Ovid. in fragm. Halieut. v. 96: *Et pretiosus helops nostris incognitus undis;* quo cf. Plin. H. N. 32, 10 extr. Colum. VIII, 16, 9: *Helops — Pamphilo profundo nec alio pascitur* (cf. Aelian. de animall. VIII, 28.)—*scarus qui totius Asiae Graeciaeque litoribus, Sicilia tenus, frequentissimus exit, nunquam in Ligusticum, nec per Gallias enavit ad Hibericum mare.* Hunc et nostrum quomodo latere potuerit res a Plinio relata, cuius locum mox ponam, eruditi quaerunt: H. N. IX, 17: *Advectos* (scaros) *Tiberio Claudio principe, Optatius Elipertius praefectus classis, inter Ostiensem et Campaniae oram sparsos disseminavit. Quinquennio fere cura est adhibita, ut capti redderentur mari. Postea frequentes inveniuntur Italiae in litore, non antea ibi capti.* Schneiderus ad Colum. nihil de hac re.

quaerendum est. Multus alioqui error, et exhausto la- 22
bore, quod non ratione scrutabimur, non poterimus inve-
nire nisi casu. At si scierimus, ubi quodque nascatur: quum
ad locum ventum erit, facile, quod in eo est, pervide-
bimus. In primis igitur argumenta *a persona* ducenda 23
sunt: quum sit, ut dixi, divisio, ut omnia in haec duo
partiamur, *res* atque *personas*: ut *causa*, *tempus*, *lo-
cus*, *occasio*, *instrumentum*, *modus*, et cetera, rerum
sint accidentia. *Personis* autem non, quidquid accidit,
exequendum mihi est, ut plerique fecerunt, sed, unde
argumenta sumi possunt. Ea porro sunt, *Genus*; nam si- 24
miles parentibus ac maioribus suis plerumque creduntur;
et nonnunquam ad honeste turpiterque vivendum inde
causae sunt: *Natio*; nam et gentibus proprii mores sunt,

22. *Error, et exh.*) Turic. Guelf. e. *est e.* cum Alm. Voss. 1, 3, Iens. (tac. Gesn.) et edd. ante Ald. Hic pro nostro *et* habet *in*, et Turic. a sec. manu *e. est in e.* Reliqui fere e. *est et* e. Goth. Voss. 2 nostram dant. Ea in illis etiam latet, ubi pro nostro *et* legitur *est*.

Quodque) Sic Guelf. Goth. cum Alm. Bern. Ald. *quaeque nascuntur* Camp. cum Bodl. Andr. Obr. nisi quod hi *nascuntur*. Turic. *quoque nascantur* (cf. §. 10, 24). Reliqui fere editi *quidque*.

23. *Argumenta a.*) Sic Turic. Camp. Reliqui inserunt *saepe*, quod, ex *a* et *pe* natum, ut suspicor, alienum est in praecipiendo et dividendo post *In primis*.

Est — fec.) Turic. *est pl. fec.* cum Alm. Sed ille a sec. manu a. *pl. hoc. fec.* et sic Camp. Obr. Nec male.

24. *Suis pler.*) Sic Turic. Guelf. Camp. cum Alm. Voss. 1, 3. Reliqui inserunt *filii*. — *Sunt.*) Sic Turic. Camp. cum Alm. Reliqui *fluunt*; cf. §. 19. — *Idem in*) Turic. inserit *qui sunt* cum Alm. (cf. §. 22, 26) *iidem sint in*, Camp. Videtur error librarii male interpretantis *idem* (mores) pluralem, et aliquid de suo addentis, quum praesertim in *prob. est* nihil varietur.

22. *Error*) Eleganter dictum de inconsiderata quaerentis vagatione.

23. *Vt dixi*) Vid. V, 8, 4.

Causa — modus) Cf. V, 9, 1.

24. *Genus*) Ad singula haec Rollinus, ad aliquot autem Turnebus, exempla ponunt Ciceroniana, quae repetere iuvat. Verrin. V, 12 de filio Verris; V, 52 de eiusdem patre, sed non sentiente cum ipso utroque. Pro Sextio c. 3; Pro Murena c. 31 extr. Philipp. II, 18.

Natio — patria) Pro Cluent. c. 26; Verrin. V, 64; Pro Archia c. 3 init. Pro Flacco c. 4—8; cf. loca citata ad V, 7, 5.

nec idem in Barbaro, Romano, Graeco, probabile est:
25 *Patria*; quia similiter etiam civitatum leges, instituta, opiniones habent differentiam: *Sexus*; ut latrocinium facilius in viro, veneficium in femina credas: *Aetas*; quia aliud aliis annis magis convenit: *Educatio et disciplina*; quoniam refert, a quibus, et quo quisque modo
25 sit institutus: *Habitus corporis*; ducitur enim frequenter in argumentum, species libidinis, robur petulantiae; his contraria in diversum: *Fortuna*; neque enim idem credibile est in divite, ac paupere; propinquis, amicis, clientibus abundante, et his omnibus destituto: *Conditionis* etiam distantia est; nam clarus, an obscurus, magistratus an privatus, pater an filius, civis an peregrinus, liber an servus, maritus an caelebs, parens

25. *Op. habent*) Turic. *op. sunt h.* Camp. *op. sunt sed h.* An forte autiquitus, *op. suam h.*?

Quib. — sit) Turie. *quib. et quo quisque sit* cum Alm. Sed Camp. *quib. quisque sit.* Iens. (tac. Gesn.) *quib. et quo quisque modus sit* cum Tarv. pro quo *modo* legendum esse qoi non videat, cum Regius frustra Quintiliani praeceptis operam dare ait; cf. §. 20 *petenda.*

26. *Neque en*) Sic Turic. Guelf. Camp. Reliqui *nec en.*; cf. V, 9, 6; item mox §. 31. — *Id. cred.*) Sic Camp. Guelf. Goth. (tac. Gesn.) Sed Turic. *incred.*, Alm. *cred.* (cf. §. 24, 29) Iens. (tac. Gesn.) *tamen id. cred.* cum Tarv. Regius *tamen* motavit in *tam*, quod retinent fere reliqui. Malui abiicere; cf. §. 24 *nec idem — probabile.*

Serv. mar.) Iens. inserit *incestus* cum Voss. 1, 3, edd. ante Ald. qui et ipse et hoc et insuper *an castus* sequente Basil.; pessime. Habet et Ioann. (tac. Gibs.) *incestus* additum inter lineas sed manu, ut videtur, paulo recentiore. MSS. mei et Camp. nihil tale, quod et a Vall. abesse narrat Bad. iis tribuens hoc emblema, qui *caelibem castum et caelitum vitam ducentem definiant*, (cf. I, 6, 36). An igitur a Monachis hoc? Regius *incestus* rectissime sustolit.

25. *Sexus*) Pro Sextio c. 21 quamquam brevis et obiter instituta viri consularis et virginum Atheniensium comparatio.

Aetas) Pro Rosc. Am. c. 14; pro Lege Manil. c. 21.

Educatio — disciplina) Pro Quint. c. 11 extr. Philipp. II, 7 extr.

26. *Habitus corporis*) Pro Rosc. Am. c. 47; pro Rosc. Com. c. 7; in Pison. c. 1; cf. de *robore* argumento *petulantiae* exemplum Platonicum citatum IV, 2, 34.

Fortuna — conditionis) Pro Quint. c. 30; pro Rosc. Am. c. 46.

liberorum an orbus sit, plurimum distat; *Animi natura*; 27
etenim avaritia, iracundia, misericordia, crudelitas,
severitas, aliaque his similia afferunt frequenter fidem,
aut detrahunt: sicut *Victus*, luxuriosus, an frugi, an
sordidus, quaeritur: *Studia* quoque; nam rusticus, fo-
rensis, negotiator, miles, navigator, medicus, aliud
atque aliud efficiunt. Intuendum etiam, *quid affectet* 28
quisque; locuples videri, an disertus, iustus an potens?
Spectantur *ante acta dictaque.* Ex praeteritis enim ae-
stimari solent praesentia. His adiiciunt quidam *Com-* 29
motionem; hanc accipi volunt temporarium animi mo-
tum, sicut *iram*, *pavorem*: *Consilia* autem et praesentis
et praeteriti et futuri temporis: quae mihi, etiamsi per-
sonis accidunt, per se referenda tamen ad illam partem
argumentorum videntur, quam *ex causis* ducimus: si-
cut *habitus* quidam animi, quo tractatur, *amicus*, *an*
inimicus. Ponunt in persona et *nomen*: quod quidem 30
ei accidere necesse est, sed in argumentum raro cadit:
nisi quum aut ex causa datum est, ut, *Sapiens*, *Magnus*,
Plenus; aut et ipsum alicuius cogitationis attulit causam,

27. *Avar. irac.*) Iens. inserit *ira* cum edd. ante Ald. accedente Badio utroque. Male. — *Freq. fid.*) Hoc ordine Turic. Camp. Iens. (tac. Gesn.) cum edd. ante Stoër. Reliqui transponunt, quibuscum aliquot MSS. videntur facere (cf. §. 19, 36).

29. *Acc. per se ref.*) Sic Turic. Camp. cum Alm. Bodl. Bal. Andr. Reliqui omittunt *per se.* — *Tract. am. an inim.*) Turic. *t. animus amici* cum Alm. (cf. 26, 33). Sed Guelf. *t. am. inim.* cum Goth. Voss. 2, 3, et edd. ante Ald. exc. Camp. Tarv. qui dant nostram. Regius *an* inseruit. Malim *in* addi inter *animi* et *quo.*

30. *Plenus*) Sic Turic. Guelf. Camp. cum Goth. Voss. 1, 2, 3,

27 *Animi natura*) Pro Lege Manil. c. 23 init.; in Pis. c. 17 extr., 18 ineunte; pro Coelio c. 5; extr. de Catil.

Victus — Studia) Pro Rosc. Am. c. 27 extr.; pro Muraena c. 29, 30, 31; pro Coelio c. 19.

29. *Per se*) Scorsim tractata; cf. III, 10, 1.

Ex causis) Vid. mox §. 33.

30. *Nomen*) Cic. pro Rosc. Am. c. 43: *Venio nunc ad illud nomen aureum Chrysogoni.* Sed argumentum ne hic quidem suppeditat.

Plenus) Sic dedi, auctoribus libris bonis quidem omnibus. Quid tamen hoc esset nominis adhuc nemo

ut Lentulo coniurationís, quod libris Sibyllinis aruspicumque responsis *dominatio dari tribus Corneliis* dicebatur, seque eum tertium esse credebat post Sullam
31 Cinnamque, quia et ipse Cornelius erat. Nam et illud apud Euripidem frigidum sane, quod nomen *Polynicis*, ut argumentum morum, frater incessit. Iocorum tamen ex eo frequens materia, qua Cicero in Verrem non semel usus est. Haec fere circa personas sunt, aut his similia. Neque enim complecti omnia vel hac in parte,

Bern. Bodl. Ioann. Andr. et edd. ante Gryph. Reliqui *Planus* nullo, ut suspicor, MS. auctore. Alm. tacetur.

Arusp.) Turic. Guelf. *harusp.* — *Credebat*) Turic. Camp. *dicebat* cum Alm. Obr. Placeat, nisi quod modo *dicebatur.* — *Sullam*) Libri quidem mei omnes *Syllam*, ubicumque nomen hoc comparet, praetar unum, ni fallor. Bip. Sigonius nostram rationem lapidum et nummorum auctoritate defendens doctissimum quemque in sua castra pertraxit. Cedo et ipse, quamquam sunt et marmora cum MSS. facientia. Etymon a Sura rectius quam a Sibylla repeti (ut prodit Macrobius) facile agnosco; sed hoc pronuntiationem et scripturam definiri, non item; cf. Oudend. ad Suet. Caes. c. 1.

Ipse) Turic. Camp. *ille*.

31. *Iocorum*) Turic. *ilocorum* (a sec. manu *locorum*). Guelf. *locorum* cum Voss. 2, (an 1?) 3, Bern. Loc. et edd. ante Ald. Nostram habent Goth. Camp. Iens. Tarv.

Neque en.) Sic Guelf. Camp. Reliqui *Nec en.*; cf. §. 26, 120.

dixit, neque in ullis veterum monumentis cognominis loco invenit quisquam. Gallaeus et Obrechtus coniicientes *Plancus*, Gesnerus recentiorum scripturam *Planus* referens ad Graecam originem πλάνος, Burmannus *divitem* interpretans, Crassi cognomen, cuius ipsius haec sit glossa, nihil magnopere proficiunt. *Sapiens* et *Magnus*, prius Catonis et Laelii, posterius Pompeii, cognomina in vulgus nota.

Libris Sibyllinis — dicebatur) Vid. Cicer. Catilin. III, 4.

31. *Apud Euripidem*) Phoeniss. vs. 639, 40, ubi Valckenaerius observat, Euripidem in tali etymorum usu Aeschylo et Sophocle, qui tamen nec ipsi fugiant, esse immoderatiorem. Livii locum e Barnesio ad Eurip. apte profert. Gesn. XXVIII, 28, ubi *Atrium Vmbrium, nominis etiam abominandi ducem* dicit Scipio Africanus, in egregia oratione. (Nec debebat Livium reprehendere Valck. ad Herod. VI, 50.) Burmannus ad Columnam ablegat in Ennium p. 240, ubi multa etymorum exempla ex utriusque linguae poëtis. Locum hunc tractat et Aristot. Rhet. II, 23, 29.

Iocorum — materia) Vid. VI, 3, 53 sqq.

vel in ceteris possumus, contenti, rationem plura quaesituris ostendere. Nunc ad res transeo, in quibus ma- 32
xime sunt personis iuncta, quae agimus, ideoque prima tractanda. In omnibus porro, quae fiunt, quaeritur aut *Quare?* aut *Vbi?* aut *Quando?* aut *Quomodo?* aut *Per quae* facta sunt. Ducuntur igitur argumenta *ex causis* 33
factorum, vel *futurorum*: quarum materiam, quam ὕλην alii, δύναμιν alii nominaverunt, in duo genera, sed quaternas utriusque dividunt species. Nam fere versatur *ratio faciendi* circa *bonorum adeptionem*, *incrementum*, *conservationem*, *usum*: aut *malorum evitationem*, *liberationem*. *imminutionem*, *tolerantiam* quae et in deliberando plurimum valent. Sed has causas habent re- 34
cta: prava contra ex falsis opinionibus veniunt. Nam est his initium ex iis, quae credunt bona aut mala, inde

Plura) Turic. Camp. omittunt cum Alm.

32. *Quare*) Turic. Camp. *qua de re* cum Alm. Obr.

33. *Factorum*) Sic omnes praeter Gesn. quem dantem *actorum* imitati sunt Bipont. et Andres; cf. VII, 4, 2. Quamquam Cic. ad Div. XII, 22, *acta* opponuntur *futuris*. Frequentissima confusio; vid. Drakenb. ad Liv. VI, 28, 2; item nostr. V, 14, 4.

Quarum) Sic Turic. Camp. cum Ald. Reliqui *quorum*. Sed refertur ad *causas*. — *Immin. tolerantiam, quae et in*) Turic. *imm. tulerant neque et in*; Alm. *imm. contulerat namque et in*; (cf. §. 29, 34) Guelf. *imminut. namque et in*, cum Voss. 1, 3. Sed Bern. *imm. tolerantiam et quae alia. Namque*; Obr. *imm. tolerantiam; namque et haec in*. Reliqui *imm.* (nisi quod Camp. *minut.*) *conversionem; namque et in* ad Aldusque. Hic Regio auctore *namque* omisit cum Badio. Mox revocato hoc pro *et* posuerunt *haec*, ante Stoër. Hic iunxit utrumque, obsecundantibus ceteris. *Conversionem* interpretabantur *mali maioris in minus*. Quo autem auctore, et nonne subiecta haec *imminutioni?*

34. *Has*) Turic. Camp. *haec*. — *Est his init.*) Turic. *esse his in.*; Alm. *esse in.* (cf. §. 33, 39). — *Credunt*) Sic Turic. Guelf. Camp. cum Alm. Goth. Voss. duobus et cdd. ante Ald. Reliqui *creduntur*. Regius mutavit. Malc.

33. Ὕλην—δύναμιν) Aristot. de *Anima* II, 1, ἔστι — ἡ μὲν ὕλη δύναμις· τὸ δὲ εἶδος ἐντελέχεια (p. Sylb. 22). Plutarch. de virtute morali (Vol. II, p. 443 D.) ἡ δύναμις — ἀρχὴ καὶ ὕλη τοῦ πάθους. Apparet quomodo haec vocabula potuerint reciprocari.

errores existunt, et pessimi affectus: in quibus sunt *ira, odium, invidia, cupiditas, spes, ambitus, audacia, metus*, cetera generis eiusdem. Accedunt aliquando fortuita, *ebrietas*, *ignorantia*: quae interim ad veniam valent, interim ad probationem criminis: ut, *si quis, dum alii insidiatur,*
35 *alium dicatur interemisse*. *Causae* porro non ad convincendum modo, quod obiicitur, sed ad defendendum quoque excuti solent, quum quis se recte fecisse, id est honesta causa, contendit, qua de re latius in tertio libro dictum
36 est. *Finitionis* quoque quaestiones ex causis interim pendent, *An tyrannicida, qui tyrannum, a quo deprehensus in adulterio fuerat, occidit? An sacrilegus, qui, ut hostes urbe expelleret, arma templo affixa detraxit?*
37 Ducuntur argumenta et *ex loco*. Spectatur enim ad fidem probationis, *Montanus, an planus, maritimus an mediterraneus, consitus an incultus, frequens an desertus, propinquus an remotus, opportunus consiliis an adversus?* quam partem videmus vehementissime pro
38 Milone tractasse Ciceronem. Et haec quidem ac simi-

Cetera) Sic Turic. Guelf. Camp. cum Goth. et *edd.* ante Gryph. Reliqui *ceteraque*.

35. *Defendendum*) Turic. Camp. *deferendum*.

36. *Finitionis — quaest. ex.*) Sic Turic. Camp. cum Alm. Bodl. Andr. Obr. Reliqui *Finitiones ex*. Bal. *quoque quaestiones finitionis ex* in quo vide mihi indoctam transpositionem (cf. ad §. 27, 40).

37. *Vehementissime*) Guelf. *evidentissime* (sed a sec. manu nostrum). Voss. 1, *frequentissime*.

35. *In tertio libro*) C. 11, §. 4 — 9.

36. *Finitionis — pendent*) *Finitiones* sunt controversiae status finitivi. Iam quali mente aliquid fit, tale facto nomen est ponendum. *De tyrannicida* cf. §. 59.

Arma templo — detraxit) Burmannus exemplum ponit Romanorum in bello Punico secundo hoc facientium. Florus II, 6, 23, ubi vid. Salm.

37. *Ex loco*) Rollinus ponit haec Ciceronis exempla. Contra Rullum II, 34 extr. c. 41 init.

Spectatur) Malis fere *Spectat.* Quamquam *Spectantur* et supra §. 28.

Pro Milone — Ciceronem) C. 20.

lia ad coniecturam frequentius pertinent: sed interim
ad ius quoque, *Privatus an publicus, sacer an profanus,
noster an alienus?* ut in persona, *magistratus, pater,
peregrinus.* Hinc enim quaestiones oriuntur. *Privatam* 39
*pecuniam sustulisti: verum, quia de templo, non furtum
sed sacrilegium est. Occidisti adulterum, quod lex per-
mittit: sed, quia in lupanari, caedes est. Iniuriam fe-
cisti: sed, quia magistratui, maiestatis actio est.* Vel 40
contra, *Licuit, quia pater eram, quia magistratus.* Sed
circa facti controversiam argumenta praestant, circa
iuris lites, materiam quaestionum. Ad qualitatem quo-
que frequenter pertinet *locus*: neque enim idem ubique
aut licet, aut decorum est; quin etiam, in qua quidque
civitate quaeratur, interest; moribus enim et legibus
distant. Ad commendationem quoque et invidiam va- 41
let. Nam et Aiax apud Ovidium, *Agimus*, inquit,

38. *Ad ius*) Turic. *a. locus* (a sec. manu *an locus* cum Camp.) ut et Alm.; *aditus*, Guelf. et unus e Voss. Sed Iens. (tac. Gesn.) *locus*, solum, cum edd. ante Ald. qui primus nostrum, quod et in Vall.

39. *Maiestatis*) Turic. *magistratus* cum Alm.; cf. §. 34, 44.

40. *Ea idem ub. aut*) Turic. Camp. *en. ub. aut.* Transposui autem ducibus Iens. et edd. ante Stoër. Reliqui *en. ub. idem aut.* Nostrum ordinem commendat et omissio Turic. et Camp. (cf. §. 36, 41) — *Quidque*) Camp. *quisque*; cf. §. 19.

41. *Ag. inq. Ante rates caus.*) Hoc ordine Goth. (tac. Gesn.) Sed Camp. et edd. ante Gryph. *inq. ante rat. caus. ag.* nisi quod a Iens. inde melius *ag. caus.* Recentiores *ante rat. inq. ag. caus.* et videntur addicere MSS. Fit autem his modis omnibus heptameter (cf. §. 40, 64)

38. *Ad ius*) Vid. IV, 2, 68; it. not. crit. ad IV, 4, 3. Masculina illa *privatus* etc. referenda sunt ἀπὸ κοινοῦ ad *locus*.

Peregrinus) Huius exemplum nullum mox ponitur.

39. *In lupanari*) Vid. VII, 3, 6; et similes quaestiones III, 6, 27.

40. *Praestant*) Refer hoc ad §. 38: *haec quidem ac similia*, quae solius sunt *loci*, non *personae*, cuius obiter iniiciebatur mentio. *Locus* autem, in coniecturalibus quidem causis, facto alicui aut probando aut revincendo potest inservire, in translativis (quales sunt *iuris* lites) occasionem facit ultro citroque disputandi.

Qualitatem) Quid sit, vid. III, 6, 10.

41. *Ap. Ovidium*) Metam. XIII, 5.

Ante rates causam, et mecum confertur Vlixes? Et Miloni inter cetera obiectum est, *quod Clodius in monu-*
42 *mentis ab eo maiorum suorum esset occisus.* Ad suadendi momenta idem valet, sicut *tempus*, cuius tractatum sebiungam. Eius autem (ut alio loco iam dixi) duplex significatio est. *Generaliter* enim et *specialiter* accipitur. Prius illud est, *nunc*, *olim*, *sub Alexandro*, *quum apud Ilium pugnatum est;* denique *praeteritum*, *instans*, *futurum.* Hoc sequens habet et *constituta* discrimina, *aestate*, *hieme*, *noctu*, *interdiu;* et *fortuita*,
43 *in pestilentia*, *in bello*, *in convivio.* Latinorum quidam satis significari putaverunt, si illud *generale*, *tempus*; hoc *speciale*, *tempora* vocarent; quorum utrorumque ratio et in consiliis quidem, et in illo demonstrativo ge-
44 nere versatur; sed in iudiciis frequentissima est. Nam et iuris quaestiones facit, et qualitatem distinguit, et ad coniecturam plurimum confert: ut quum interim probationes inexpugnabiles afferat, quales sunt, si dicatur (ut supra posui) signator, qui ante diem tabularum

42. *Sicut*) Turic. omittit. Male.

Signif. est. Gen.) Turic. Camp. omittunt *est.* An *significatio. Et gener.?*

Ilium) Turic. Guelf. *illum* cum Alm. Sed Turic. a sec. manu *ilium*, ut et Camp. Reliqui *Ilion.* Poëticum videtur; cf. Suet. Iul. cap. 79; ibique Oud. et Drakenb. ad Epitom. Liv. LXXXIII.

43. *Tempora*) Hoc, quod recentiorum aliquot omittunt, habent autem optimi, daut etiam Turic. Guelf. Camp.

Miloni — obiectum) Cic. Pro Milon. c. 7.

42. *Tempus*) Rollinus haec citat; Pro Lege Manil. c. 12 extr. Pro Coel. c. 1 init. (cf. IV, 1, 31). Pro Milone c. 19.

Vt — dixi) Lib. III, 6, 25, 26.

Prius illud — Hoc sequens) Cf. ad I, 8, 12 convellit hoc exemplum nostram coniecturam.

43. *Quorum utrorumque*) Malis sane *Qu. utriusque*, ut nata sit scriptura nostra ex pervulgato errore de quo vide not. crit. ad V, 9, 13, *regni.* Sed cf. V, 7, 34; item hic §. 69, 77; XI, 3, 106.

44. *Vt quum — offerat*) Redundat *ut*, pro *utpote* positum; cf. VI, 1, 51, ubi nostro loco post Rollinum utitur Capper. *ut* ita usurpatum Quintiliano plurimis locis docet Vall. Eleg. II, 28, etsi sequente tantum relativo, sed *cum* eodem redit.

Supra posui) V, 5, 2.

decessit: aut commisisse aliquid, vel quum infans esset, vel quum omnino natus non esset; praeter id, quod 45
omnia facile argumenta aut ex iis, quae *ante rem* facta sunt, aut ex *coniunctis* rei, aut *insequentibus* ducuntur. Ex *antecedentibus*, *Mortem minatus es*, *noctu existi*, *proficiscentem antecessisti;* causae quoque factorum praeteriti sunt temporis. Secundum tempus subtilius qui- 46
dam, quam necesse erat, diviserunt, ut esset *iuncti*, *Sonus auditus est;* adhaerentis, *Clamor sublatus est.* *Insequentis* sunt illa, *Latuisti, profugisti; livores et tumores apparuerunt.* Iisdem temporum gradibus defensor utetur ad detrahendam ei, quod obiicitur, fidem. In his 47
omnis factorum dictorumque ratio versatur, sed dupliciter. Nam fiunt quaedam, quia aliud postea futurum est; quaedam, quia aliud antea factum est: ut, quum

44. *Aut*) Turic. Guelf. Camp. *an.* Correxit Regios omnium, ut videtur, librorum errorem; cf. §. 69.

Quum umnino natus) Turic. *q. adhuc tactus o.* cum Alm. (cf. §. 39 46). Sed Camp. *q. adhuc natus o.* cum edd. ante Basil. ioserentibus omnibus *adhuc*, quod revocavit Obr. Displicet.

45. *Es*) Turic. Guelf. *est* cum Iens. (tac. Gesn.) et edd. ante Bad. exc. Camp. Sed Turic. a sec. maou nostrum, quod et Vall.; cf. §. 97.

46. *Secundum*) Sic Turic. Guelf. Camp. cum Bodl. Ioapn. Voss. 1, 2. Aodr. Obr. At Icos. *sed* cum edd. ante Obr.

Diviserunt) Toric. omittit cum Alm.; cf. §. 44, item mox.

Insequentis sunt illa) Turic. *et insequenti s. i.* Camp. *et insequentis s.* i. Guelf. Goth. Voss. 2, et edd. ante Stoér. habeot *sunt.* Reliqui omittunt quibus accensetur Alm. falso profecto; cf. modo hac §.; item §. 47.

Ei, quod Ob.) Turic. *e. et q. o.*, a sec. manu *e. a quo o.* cum Camp. Bodl. Andr. Male.

47. *Al. postea fut.*) Sic Turic. Guelf. Camp. cum Goth. et edd. ante Burm. Recentiores omittunt *postea;* sed cuocinnitas flagitat. — *Obi. reu*) Turic. o. *fidem r.*, sed a sec. manu *o. quidem r.* cum Camp. Bodl. Omittere *quidem* narratur Alm. (cf. §. 46, 50). Diffido saoe omittenti-

Omnino natus esset) Almelov. laudat Cic. pro Quiot. c. 29: «sibi eum noper edidit socium, quem, quomodo uuoc iotendit, oe in virorum quidem numero tum demonstrat fuisse.» Est etiam eiosmodi Ciceruoianus iocus, infra VI, 3, 73.

46. *Secundum tempus*) I. e. instans, sive praesens; cf. VII, 2, 46.

Insequentis — illa) Cave haec te-

obiicitur reo lenocinii, quod speciosam adulterii damna-

bus tam antiquam scripturam; neque tamen video, quid ei h. l. faciendum, aut quid aliud inde eruendum. — *Lenoe.* — *adult.*) Guelf. *len. speciosae marito qu. ad.* cum Bern. Voss. 1, 3, at ed. Stoër. Chou. Leid. item Goth. nisi quod hic addit *que* ad *speciosae* cum Voss. 2. Sed Iens. *len. speciosae marito quod speciosam adult.* eum edd. ante Obr. exc. tribus supra positis et Camp. qui sic: *lenocinium qui speciosam adulterio* cum Andr. Nostram dant Turic. Alm. Bodl. (nisi quod hic *adulterio*) Obr. eoque recentiores. Ab antiquissimis igitur libris exsulat *speciosae marito.* Si quis sane summam in hisce comparatis concinnitatem exigat, potest ei blandiri, quod in Guelf. aliorumque scriptura post *reo lenocinii* subiicitur *speciosae marito*, sicut mox post *parricidii* reo illud, *luxurioso;* modo *emit* de conducendo liceat interpretari.

feras ad subtilem illam secundi temporis divisionem, quod factum a multis ante Gesnerum.

47. *Quod speciosam — emerit*) Haereo equidem in hoc exemplo. Quid enim est, quod dicitur reus ille lenocinii *emisse* adulterii damnatam? Ancillane igitur erat ea? Sed quis ancillam adulterii damnavit? Dominus quidem eius poterat accusari et damnari adulterii, ut vicissim et domina, quae cum servo adultero rem habuisset. Sed qui fit ut illa veneat? Nam SCti Claudiani, cuius statuto, quae, ignaro domino, consuesset cum servo in servitute erat (vid. Tac. Annal. XII, 53; Sueton. Vesp. 11, ibique Interp.), hic quidem nulla ratio. Neque enim talis femina dicebatur adulterii damnata, quia feminas universe spectabat lex illa, non uxores proprie. An e gente barbara advecta est, ut prius domi damnata fuerit? An, fama ob adulterium perdita, sua sponte in servitutem venit? Variae enim subnasci possunt suspiciones. Quod unum huius generis maxime tractatur in iure Romano, *adulterii damnatam si quis duxerit uxorem* (Dig. XLVIII, 5, 29, 1) non potest inveniri in nostro loco. Quis enim dicat *emit* hic esse accipiendum pro ritu nuptiali coëmptionis? Quare miror Gedoynum reddentem, «il a épousé cette femme, quoiqu'elle eût été convaincue d'adultère.» Restat ut *emit* (in quo mutando nihil tentandum, quum ter posita vox, non potuerit ter corrumpi) interpretemur *conduxit* (scil. ad quaestum faciendum corpore). Neque enim hoc qui faceret in femina quae materfamilias non esset (qualis honestatem amisit adulterii damnata), lenocinii reus agi poterat. In hac sane ratione plenior illa scriptura, quam vide in not. crit. aptissima fuerit, ut, qui adulterii damnatam conduxerit, lenocinii suspectus sit in speciosa sua uxore. Hanc loci difficillimi medelam proposuit consultus a me Hugo, ICtus celeberrimus. Si qua cuiuscumque gentis lex fuisset, ut, quae adulterii damnata esset, ea poenae causa veniret, rem haberemus confectam. Sed equidem in Schultingii auctoritate acquiesco, negantis ullum in tota, quae supersit, antiquitate locum reperiri praeter Pauli Sententt. Receptt. II, 26, 14, (p. 321 Iurispr. Ante-Iust.): «qui exacte poenam adulterii nobis repraesentet, ita ut frustra de illa ulterior instituatur inquisitio.» Nihil

tam quandam emerit; aut parricidii reo luxurioso,
quod dixerit patri, *Non amplius me obiurgabis*: nam
et ille, non quia emit, leno est; sed, quia leno erat,
emit: nec hic, quia sic erat loquutus, occidit; sed, quia
erat occisurus, sic loquutus est. *Casus* autem, qui 48
et ipse praestat argumentis locum, sine dubio est ex
insequentibus; sed quadam proprietate distinguitur;
ut si dicam, *Melior dux Scipio, quam Annibal: vicit
Annibalem. Bonus gubernator, nunquam fecit nau-
fragium. Bonus agricola, magnos sustulit fructus.* Et
contra *Sumptuosus fuit; Patrimonium exhausit. Tur-
piter vixit; omnibus invisus est.* Intuendae sunt, prae- 49
cipue in coniecturis, et *Facultates*; credibilius est enim
occisos a pluribus pauciores, a firmioribus imbecilliores,
a vigilantibus dormientes, a praeparatis inopinantes.
Quorum contraria in diversum valent. Haec et in deli- 50
berando intuemur, et in iudiciis ad duas res solemus
referre, *An voluerit quis? An potuerit?* nam et volun-

48. *Vix. omnibus*) Turic. Guelf. inserunt *vel* cum omnibus, quantum video, libris, exceptis Goth. et Vall. hisque auctoribus Gesn. Bip. Paulo diversa Ald. scriptura *vix. quod vel omn.* et Camp. *vix. et omn.* Sententia nostram fert solam.

49. *Praecipue*) Sic Guelf. Camp. Ald. Reliqui *praecipueque*; cf. III, 1, 15; V, 11, 22; IX, 4, 35; X, 1, 20, 27.

Inopinantes) Guelf. Camp. *inopinatos* cum Vall. Voss. 1, 3, Bern. Goth.; cf. Drakenb. ad Liv. XXI, 52, 10.

50. *An voluerit — potuerit*) Turic. *a. v. q. p.* sed a sec. manu: *a. v. q. si p.* et hoc item in Camp. Sed Guelf. *a. v. q. aut p.* Facile acquiescas in recepta, nullis libris admonitus. Nunc fateor, alienum mihi videri, si facultatum consideratio refertur ad quaestionem de *voluntate* autem ibi eiusmodi. Quamquam totum hoc thema scholasticum credo, quod in iure Romano nullam propriam habeat explanationem. Quae verba in aliis libris adiiciuntur in h. l. de iis vide not. crit. Ipsa varietas scripturae videtur ostendere librarios iam olim haesisse in hisce.

Quandam) Burmannus coniecit *quondam*, eleganter.

49. *Facultates*) Rollinus haec exempla ponit; Cic. pro Mil. c. 20. Pro Rosc. Am. c. 33, ubi *facultatis* nomen quoque.

50. *An voluerit — potuerit*) Vide not. crit.

tatem spes facit. Hinc illa apud Ciceronem coniectura, *Insidiatus est Clodius Miloni, non Milo Clodio: ille cum servis robustis, hic cum mulierum comitatu; ille in equo, hic in rheda; ille expeditus, hic penula irre-
51 titus.* Facultati autem licet *Instrumentum* coniungere; sunt enim in parte facultatis et copiae. Sed ex instrumento aliquando etiam signa nascuntur, ut *spiculum in
52 corpore inventum.* His adiicitur *Modus*, quem τρόπον dicunt, quo quaeritur, *Quemadmodum quid sit factum?* idque tum ad qualitatem scriptumque pertinet, ut, *si negemus adulterum veneno licuisse occidere, sed ferro oportuisse:* tum ad coniecturas quoque, ut, *si dicam*

seorsim instituendam; convenientius dicas si iunctim fiat idem: *An voluerit si potuerit*; i. e. an talis sit is, de quo quaerimus, ut, suppeditante facultate, animum faciendi habiturus fuerit. Nec puto *duarum* rerum mentionem obliterari hac structura probanda. E prima Turic. manu eruas etiam, *A. v. qui p.*

50. *In equo*) Guelf. *equis* cum aliquot libris, editis quidem ante Gryph. pro quo scribi volebat Francius *eques*, quod ipsum est in Camp. In Turic. videtur esse recepta, quum ex Alm. referatur *in equis*; conf. §. 47, 52.

52. *Idque*) Sic Turic. Guelf. Camp. cum plurimis MSS. et edd. ante Basil. Reliqui *id quod*; cf. IV, 2, 29.

Scriptumque) Turic. Camp. *scripti* cum Alm. Bodl. Andr. Bal. Male.

Sed — oport.) Turic. omittit haec, cum Alm. (qui tamen in proximis alia ac Turic. dare narratur *adulterio eum* pro *adulterum*; cf. §. 50, item mox hac §). Guelf. Camp. *s. vel* o. cum Goth. Voss. 1, 3, Bern.

Apud Ciceronem) Pro Milone c. 10.

51. *Instrumentum*) Sic quidem omnes libri. Censeo tamen mutandum in pluralem *instrumenta*, ut mox *sunt* habeat quo referatur. Cave enim hoc verbum iungas cum *copiae*, quasi hic sit pluralis. Est genitivus sing. et plane συνωνύμως positum vocabulum pro *facultatis*. Nec puto recte potuisse poni pluralem *sunt* praecedente *instrumentum*, ut ex singulari eliceretur pluralis, quod sane in quibusdam collectivis frequentissimum. Eandem in verbo mutationem vide IV, 1, 77.

52. *Quo quaeritur*) Malim *quum q.* cf. II, 15, 6, et in hac ipsa divisione III, 6, 27. Contrariam mutationem suadeam XI, 3, 83.

Qualitatem scriptumque) Significantur status rhetorici de quibus vide §. 40; III, 5, 4; III, 6, 55, 66. Ita mox et *coniecturae* significatione rhetorica et *finitio*, quo cf. II, 15, 3.

Adulterum — oportuisse) Vide III, 6, 27; item hic §. 88.

bona mente factum, *ideo palam*; *mala*, *ideo ex insidiis*, *noctu*, *in solitudine*. In rebus autem omnibus, de qua- 53
rum vi aut natura quaeritur, quasque etiam citra complexum personarum, ceterorumque, ex quibus fit causa, per se intueri possumus, tria sine dubio rursus spectanda sunt, *An sit*? *Quid sit*? *Quale sit*? sed, quia sunt quidam loci argumentorum his omnibus communes, dividi haec tria genera non possunt, ideoque locis potius, ut in quosque incurrent, subiicienda sunt. Ducuntur 54
ergo argumenta *ex finitione*, seu *fine*, nam utroque modo traditur. Eius duplex ratio est: aut enim simpliciter

Pro *vel* Voss. 2, *ut*. Multa turbantur hic in Iens. aliisque ante Bad. qui in prima ed. nostram dat e Vall., ubi reposita sit. Mox recurrunt vitia, sed a Stoërio inde bona scriptura obtinet. In *vel* latere *telo*, equidem Burmanno non credo cum Gesnero. *Ferro* quum in istis veterum edd. vitiis passim alieno loco ponatur, a Qu. profectum censeo. — *Coniecturas*) Sic Turic. Guelf. Camp. cum Goth. Voss. 2, Alm. Voss. 1, 3, et edd. ante Stoër. Reliqui *coniecturam*. — *Ideo — ideo*) Sic Guelf. Posteriore loco et Goth. (tac. Gesn.) Camp. Priore Iens. (tac. Gesn.) cum edd. ante Ald. Post hunc posteriore loco ante Gryph. qui cum Ald. et reliquis *ideoque* utroque loco. Alm. cum Voss. 2, 3, posteriore sine *que*. Turic. utrobique adiicit *que*; cf. hanc ipsam §. item §. 57.

Noctu) Turic. Guelf. *nocte* cum Voss. 3. Omittit vocem Goth. mire et solus.

53. *Citra*) Turic. Camp. *circa* cum Alm. Voss. 1, 3, Bern.; cf. IV, 2, 106; item II, 1, 9; Guelf. *cura*.

Vt in quosque incurrent) Turic. om. *in* cum Alm. Voss. 2, 3, Bern. et edd. ante Gryph. (neque enim Ald. habet *in*, ut narrat Gibs.) Sed Guelf. *ut quisque iucurrerent*. Goth. (tac. Gesn.) Camp. *u. quosque incurrerit*. Bene ad partes vocat Burm. I, 5, 54. Minus, sed tamen huc facit IX, 1, 11. Ciceronis ea structura frequentissima; item Plin. H. N. XXVII, 12: *die incurrente in Augustum mensem*.

54. *Ergo*) Sic Turic. Guelf. Camp. Goth. Iens. (tac. Gesn.) cum Voss. 2, et edd. ante Gryph. Reliqui *igitur*. Vulgaris confusio, sicut τῶν *causa* et *gratia*, *fertur* et *dicitur*, *vero* et *autem*. Insuavis in *igitur* et hic sonus et V, 14, 31. Sed vide hic §. 33, ubi conspirant libri. — *Traditur*) Voss. 1, 3, praemittunt *dicitur vel*, sed iidem mox *modus*

53. *Citra complexum — causa*) Vide V, 8, 6.

54. *Traditur*) Vida not. crit. De *finis* appellatione, cf. II, 15, 3. In statu quidem adhuc solam usurpavit *finitionem*, non *finem*. Veluti per integrum c. 6 libri III.

quaeritur, *sitne hoc virtus*? aut precedente finitione, *Quid sit virtus*. Id aut universum verbis complectimur, ut, *Rhetorice est bene dicendi scientia*; aut per partes, ut, *Rhetorice est recte inveniendi, et disponendi, et eloquendi cum firma memoria, et cum dignitate actionis,*
55 *scientia*. Praeterea finimus aut *vi*, sicut superiora, aut ἐτυμολογίᾳ, ut si *assiduum* ab aere dando, et *locupletem* a locorum, *pecuniosum* a pecorum copia. Finitioni sub-

pro *ratio* ut subito glossatores facti videantur librarii. Displicet tamen *traditur*, pro quo exspectabas sane *dicitur*.

Virtus) Turic. Camp. *dictum* cum Alm.

Praecedente) Sic Turic. Camp. eum Alm. et edd. ante Bad. qui, obsecundantibus reliquis, e Vall. dedit *anteced. non quod referat, sed quia in ceteris hic sit verior*. Ego vicissim eadem causa *praec*. Guelf. *cedente* cum Voss. 1, 3, Bern.

Id — verbis) Turic. Camp. *Ita aut universam vim verbi* cum Alm. Bodl. Andr. Loc. et edd. ante Ald. Hic *Ita aut in universum vim verbi* ad mentem Regii. Sed Basil. cum sequentibus ante Leid. *Id aut in universum verbis*. Guelferb. *Id autem universum verbis*. Goth. plane nostram dat eum Voss. 2, Bern. Vall. Bad. utr. Leid. Gibs. Omittere *verbis* dicuntur Ioann. Voss. 1, 3. Regius inveniebat *Ita ut universam vim verbi* quod lego in Iens. Tarv. Sed Obr. eum recentioribus restituit veterem Turicensis aliorumque. Ego hos deserendos putavi; quum sententia minus expedita sit, error fuerit proclivis.

Bene dic. — per partes) Haec absunt a Turic.

55. *Vt si assid.*) Sic Turic. eum Alm. Iens. (tac. Gesn.) et edd. ante Bad. Reliqui omittunt *si*. — *Aere*) Sic libri omnes praeter Bad. utr. Andr. Vasc. Paris. (1542) Steph. Gryph. (1536) qui *asse*, Regio auctore. Cic. Top. 2 ante Lambinum et Ernestum et ipse *aere*, et sic quoque Gell. l. c. in eodem etymo *ab assibus* id est *ab aere dando*.

Quid sit virtus) Cave hoc referas ad *quaeritur*; pendet a *finitione*. Quapropter sustuli signum interrogandi post *virtus*.

Id) Hoc pronomen potest videri licentius usurpatum. Spectat autem ad omne illud negotium finiendi; ne quis miretur, quum *id* proxime referri videatur ad finitionem *quid sit virtus*, quomodo mox subiiciatur exemplum *rhetorices*.

Rhetorice est bene dicendi scientia) Vide II, 15, 34.

55. *Vi*) Opponitur significatio etymo, sicut in literis sonus figurae et nomini I, 11, 5.

Assiduum — locupletem — pecuniosum) Vid. Cic. Top. c. 2 extr. Gell. N. Att. XVI, 10; Cic. de rep. l. II, p. 1074, Ern. in fragmm. Aliud *assidui* etymon habes apud Varr. L. L. VI, p. (Gothofr. in Auct. l. l.) 5, 7; item apud Charisium p. (Putschii) 58.

iecta maxime videntur *genus*, *species*, *differens*, *proprium*. Ex his omnibus argumenta ducuntur. *Genus* 56
ad probandam speciem minimum valet, plurimum ad refellendam; itaque *non, quia est arbor, platanus est; at, quod non est arbor, utique platanus non est: Nec quod non est virtus, utique potest esse iustitia.* Itaque a genere perveniendum est ad ultimam speciem: ut, *Homo est animal*, non est satis: id enim genus est: *mortale*, etiamsi est species, cum aliis tamen communis finitio: *rationale*, nihil supererit ad demonstrandum id quod velis. Contra, species firmam probationem ha- 57
bet generis, infirmam refutationem. Nam, *quod iustitia est, utique virtus est; quod non est iustitia, potest esse virtus, si est fortitudo, constantia, continentia.* Nun-

Videntur) Turic *dividentur.*

56. *Non quia*) Turic. *non quae* cum Alm. Camp. nisi quod hic *n. que.* — *Nec, quod — iustitia*) Sic Guelf. Guth. Voss. 2. Sed Turic. *nec quod virtus est, utique non potest esse iust.* cum Alm. Camp. (nisi quod horum uterque *iniustitia*) Iens. (tac. Gesn.) et edd. ante Ald. Hic, sine auctore ut videtur, *quod non est virtus, utique non potest esse iust.* Nostram Regium didicisse e cod. Vallensi criminatur Badius; et est ea ab ipso inde in edd. ante Stoër. qui sic: *Nec quod non est virtus, utique non potest esse iust.* quod deinceps primus refinxit Burm. necessario. An *nec quod virtus est* poterat dici pro: *et quod virtus non est?* licenter iungendo *et non* per *nec.* Ita defenderetur vetus illa Turic. scriptura. — *It. a gen.*) Turic. Camp. Guelf. Goth. Ieus. (tac. Gesn.) et edd. ante Bad. omittunt *a* cum Alm. Vall. Voss. 1, 2, 3. Praeterea Goth. et Voss. 2, *Ita* pro *Itaque*. Videtur necessarium *a*. An *Itaque* natum ex *Ita* et hoc ipsum ex *A*, quum repeterentur aliquot literae ex *iustitia* praecedente? *Itaque* enim friget.

Demonstr. id quod) Sic Turic. Camp, Iens. (tac. Gesn.) cum edd. ante Stoër. exc. Aldo. Hic cum reliquis omittit *id*.

57. *Virtus, si*) Iens. inserit *ut* cum edd. ante Gryph. Hic pro *si* dat *ut*

Genus — proprium) Vide de his Porphyrium in Isagoge Aristotelia Organo praemissa.

56. *Quod non est arb.*) Malim *quia n. e. a.* Cf. not. crit. ad III, 6, 64; V, 10, 118; vid. et VI, 2, 5.

Nec, quod — iustitia) *Non*, quod latet in *nec*, iungi debet cum *potest*; vid. Gronov. et Drakenb. ad Liv. XXXII, 10, 6; cf. tamen not. crit.

Ad ultimam speciem) Cf. §. 5; item Cic. Top. c. 6.

Homo est animal) Cf. notam ad II, 16, 12.

quam itaque tolletur a specie genus, nisi omnes species, quae sunt generi subiectae, removeantur: hoc modo, *Quod neque immortale est, neque mortale, animal non*
58 *est.* His adiiciunt *propria* et *differentia.* Propriis confirmatur finitio, differentibus solvitur. *Proprium* autem est, aut quod soli accidit, ut homini *sermo, risus*: aut quod utique accidit, sed non soli, ut igni *calefacere.* Et sunt eiusdem rei plura propria, ut ipsius ignis *lucere*, *calere.* Itaque, quodcumque proprium deerit, solvet finitionem: non utique, quodcumque erit, confirmabit.
59 Saepissime autem, quid sit proprium cuiusque, quaeritur: ut, si per ἐτυμολογίαν dicatur, *Tyrannicidae proprium est tyrannum occidere*, negemus; non enim, si traditum sibi eum carnifex occiderit, tyrannicida voce-
60 tur; nec, si imprudens vel invitus. Quod autem proprium non erit, differens erit, ut, *Aliud est servum esse, aliud servire*: qualis esse in addictis quaestio solet, *Qui servus est, si manumittatur, fit libertinus, non itidem*

cum Goth. Voss. 3. Vetustissimi habent nostram, quae ferri potest. Expeditior tamen si *ut* asciscitur, quod facile excidebat post *virtus.* — *Nisi omnes*) Turic. *n. ut o.* (a pr. manu, sec. sustulit *ut*) cum Guelf. Bern. Stoër. Chouet. Leid. Eleganter inseri videtur. — *Removeantur*) Camp. *praemoveantur* cum Alm. miro consensu; cf. §. 52, 58.

58. *Calefacere*) Goth. (tac. Gesn.) *calfacere.* Solus; conf. I, 6, 21. — *Solvet — confirmabit*) Turic. *solvit — confirmat* cum Alm.; nec male; cf. §. 57, 65.

59. *Cuiusque quaeritur*) Turic. Camp. *huiusce quaeretur.*

Vocetur) Turic. *dicatur* cum Goth. Ald. Gryph. *vocatur.* Guelf. cum edd. ante Gryph. exc. Ald. et Camp. Hic *dicetur*, unde sit *vocetur*, quod primus habet Stoër., ignoro.

60. *Libertinus*) Sic omnes. Gesn. ex sphalmate *libertus*, quod repetierunt Bip. Andr. Blass. Nec opus erat nota Capperonnerii, qui postquam callide coniecit *libertus* ipse tamen saniora regerit. — *Itidem*) Turic. Guelf. Camp. Goth. Iens. (tac. Gesn.) *idem* cum Alm. Voss. 1, 2, 3,

58. *Homini — risus*) Hoc veteribus pervulgatum videtur fuisse proprii exemplum. Est apud Porphyrium quoque l. c. p. 394, ed. Buhl. τῷ ἀνθρώπῳ τὸ γελαστικόν.

59. *Proprium est*) Malim *p. esse*; cf. not. crit. ad III, 8, 31.

addictus: et plura, de quibus alio loco. Illud quoque 61
differens vocant, quum, genere in species diducto, species ipsa discernitur. *Animal*, genus; *Mortale*, species; *Terrenum* vel *Bipes*, differens: nondum enim proprium est, sed iam differt a marino vel quadrupede: quod non tam ad argumentum pertinet, quam ad diligentem finitionis comprehensionem. Cicero *genus et speciem*, 62
quam eandem *formam* vocat, *a finitione* diducit, et iis, quae ad aliquid sunt, subiicit: ut, *si is, cui argentum omne legatum est, petat signatum quoque*, utatur genere: at, *si quis, quum legatum sit ei, quae viro materfamilias esset, neget deberi ei, quae in manum non convenerit*: specie; quoniam duae formae sint matrimoniorum. *Divisione* autem adiuvari finitionem docet, 63
eamque differre a *partitione*: quod haec sit totius in partes, illa generis in formas. Partes incertas esse,

Bern. et edd. ante Ald. quo reversi Stoër. Chouet. Leid. Nostrum a Regio. Lenius sane cum Francio corrigebatur *item*; cf. III, 8, 33; III, 6, 36; III, 3, 7. Drakenb. ad Liv. Epit. 69. Oudend. ad Suet. Domit. 17; item mox §. 74.

62. *Deberi*) Sic Turic. Camp. Goth. Iens. (tac. Gesn.) cum edd. ante Leid. Reliqui *debere*. Nostrum coniecit Gesn.

60. *Alio loco*) Vid. VII, 3, 26; item supra III, 6, 25.

61. *Comprehensionem*) Hodie dicerent, *enuntiationem*; cf. II, 15; IV, 35; item hic §. 5.

62. *Cicero*) L. c.

Ad aliquid) Cf. I, 6, 13; III, 6, 23, 51.

Si is — signatum quoque) Vid. Cic. Top. c. 3, ubi hoc ipsum exemplum; item Dig. XXXIV, 2, 19: «Quum aurum vel argentum legatum est, quidquid auri argentique relictum sit, legato continetur, sive factum sive infectum: pecuniam autem signatam placet eo legato non contineri; cf. V, 14, 26.

Si quis — non convenerit) Vid. Cic. l. c.

Quoniam — matrimoniorum) Haec paene ipsa Ciceronis sunt verba l. c. «*Genus enim est, uxor: eius duae formae.*» Malim *sunt* h. l. pro *sint*, propter *quoniam*. Si enim litigatoris intelligerentur verba, in oratione obliqua, *quia* positurus erat. Est autem indicativus in uno Campani libro. De conventione in manum cf. Schultingium in Iurispr. Ante-Inst. item nos ad IV, 2, 5.

63. *Divisione — docet*) Omnia haec apud Ciceronem leguntur in Topicis c. 5, 7.

ut, *Quibus constet respublica*; formas certas, ut, *Quot sint species rerumpublicarum*, quas tres accepimus, quae populi, quae paucorum, quae unius potestate re-
64 gerentur. Et ille quidem non his exemplis utitur, quia scribens ad Trebatium, ex iure ea ducere maluit: ego apertiora posui. *Propria* vero ad coniecturae quoque pertinent partem: ut, quia proprium est boni *recte facere*; iracundi *verbis excandescere*, esse credantur, aut

63. *Quas tres*) Turic *quaestris*, a sec. manu *equestris*.
Accepimus) Sic Turic. Guelf. Camp. Goth. (tac. Gesn.) cum Obr. Reliqui *accipimus*, ne latine quidem ob *regerentur*.
64. *Vt, quia propr.*) Sic Turic. Guelf. Camp. cum Alm. Goth. Voss. 1, 2, 3, Bern. Vall. et edd. ante Ald. Reliqui, auctore Regio, omittunt *quia*. Gibsonus pro nota sua proletaria, debebat MSS. suorum scripturas ponere; cf. V, 9, 3.
Verbis excandescere, esse credantur) Turic. Guelf. omittunt *excandescere* cum Alm. Voss. 1, 2, 3, Goth. Iens. et edd. ante Ald. Vicissim *esse credantur* absuut a Camp. reliquisque post Ald. qui sequuti sunt Regium, *excandescere* pro *esse credantur* (an *credatur*) in quibusdam exemplaribus a se inventum narrantem. Equidem, adhuc sine auctore, utramque scripturam coniunxi. — *Aut contra*) Sic Turic. Guelf. Camp. cum Goth. Voss. 1, 2, 3, et edd. autè Ald. Hic *ac c.* cum Vall. et edd. ante Stoër. *Aut* an *ac* non refert (cf. tamen V, 13, 57). Reliqui, Regio auctore, *At c.*

Ad Trebatium) Vid. III, 11, 18.
64. *Vt, quia proprium — eadem est*) Quidquid hinc eruitur sententiae (nam ne nunc quidem satis aperta est ea) non paucis mutationibus constitit, de quibus vide not. crit. Ad *esse credantur* intellige *tales* (h. e. boni, iracundi) ii, quorum res agitur. Sic mox (§. 65) *ut sit civis*, scil. is, cui adest patronus. Nam *ea* subaudire, vel ipsum inserere post *esse*, unde facile excidebat, minus placet. In altera parte sensus nostri: *Nam ut*, vereor ut integra sint omnia. Quum enim manifesta appareat oppositio τῶν *ut et ita*, nihil magnopere dignum hac dividendi subtilitate exit. Vt nunc est, omne illud *Nam* spectat ad id quod praecedentibus subiiciebatur: *aut contra*, ne quis forte miretur ex *proprio* etiam *contra* animatos homines posse credi. Expeditius sane et tersius erat sic legi: *Nam ut quaedam in quibusdam sunt utique, ita et non sunt, et ratio, quamvis ex diverso illa, eadem est*. Rectene *ita*, in huiusmodi structura, postponi possit, sicuti a me hic est factum: *ut quaedam — et ratio ita*, non equidem certo dixerim. Id saltem ex nostra constitutione satis apertum, quomodo *proprium* possit ad statum *coniecturalem* traduci, si, quod *proprium* est alicui, id, hoc ipso argumento, esse in eo creditur, quamvis nullis signis deprehensum. Ratio *eadem* in iis, quae *contra* haec sunt, iterum est §. 90.

contra. Nam ut quaedam in quibusdam utique non sunt, et ratio ita, quamvis ex diverso eadem est. *Divisio* et ad probandum simili via valet, et ad refellendum. Probationi interim satis est unum habere, hoc modo, *Vt sit civis, aut natus sit oportet, aut factus*: utrumque tollendum est, *Nec natus, nec factus est.* Fit hoc et multiplex, idque est argumentorum genus 66

65 (in margin beside "*Di-*")

Contra. Nam ut qu.) Sic Turic. Camp. cum Alm. Reliqui omittunt *N. u.* *Rat. ita, qu.*) Turic. Guelf. *rat. qu. ita* cum Goth. Alm. Voss. 1, 3, Bern. et edd. ante Ald. qui cum Regio *ita* eiecit, obsecundantibus reliquis. Camp. pro *quamvis* dat *ita*. Hinc tantum mihi sumpsi, ut transponerem voces hasce, cf. §. 41, 82. — *Div. ead.*) Guelf. inserit *ita*. Solus. Ald. pro eo *tamen*. Si plures haberet auctores, poterat mutari in *illa*. In totius huius §phi constitutione nemo vidit acutius Badio, qui sic: « Aldus « Raphaëlem (Reg.) sequitur. Verum neque si *quia* expungatur, et pro « *verbis esse credatur* reponatur *excandescere*, sensus adhuc plenus erit. « Nam coniecturae ex *proprio* vult ponere exemplum, ut fortasse reponendum sit hoc modo: ut, quia proprium est boni recte facere, ira« cundi ex animo fari; illius factis, huius verbis credatur. Sed non sum « tam vecordi animo, ut id sine auctore faciam ». Etiam Regius aliquid deesse sensit; quum deinceps Gibsonus mira voluptate acquiesceret in vulgata scriptura.

65. *Refellendum*) Turic. Camp. *rep.* cum Alm. Bodl. Andr. de hac varietate egit Burm. ad Ovid. Metam. I, 759.

Probationi) Sic Turic. Guelf. cum Alm. Voss. 2, 3, et edd. ante Ald. Sed Camp. *probationem* cum Bodl. Andr. et Turic. a sec. manu, quae et hoc novat quod dat: *repellendam probationem*. Ald. et recentiores e coniectura Regii *Probanti*.

Sit civis, aut) Turic. *sit quis a.* cum Alm. (cf. §. 58, 68) sed ille a sec. manu, *ei quie a.* Guelf. nostram dat cum Bern. Iens. (tac. Gesn.) et edd. ante Bad. sec. Sed Camp. *si civie sit quis a.* Goth. (tac. Gesn.) *si c. quis a.* cum Voss. 2. Recentiores *quis* post *civis*, non quidem necessario.

Factus: utrumque) Sic Turic. Guelf. Camp. cum Goth. Alm. Voss. 1, 2, 3, Bern. et edd. ante Ald. qui e coniectura Regii inseruit *neganti* obsecundantibus rell.

66. *Idque*) Guelf. Camp. *ideoque* cum Goth. Voss. 2 (quorum uterque post *est* inserit *contra*) et edd. ante Ald. Sed Turic. nobiscum facit. — *Quo modo*) Sic omnes mei exc. Goth. Voss. 2, Gesn. recentioribus. Hi enim *qua*, quod ne Burm. quidem displicebat. Sed referes pronomen

65. *Probationi — tollendum*) Haec ita inter se opponuntur, ut grata existat structurae varietas pro simpliciori forma: *ad probandum sufficit unum — ad refellendum utroque opus est.*

ex remotione, quo modo efficitur totum falsum, modo id, quod relinquitur, verum. Totum falsum est hoc modo, *Pecuniam credidisse te dicis: aut habuisti ipse, aut ab aliquo accepisti, aut invenisti, aut surripuisti. Si neque domi habuisti, neque ab aliquo accepisti,*
67 *nec cetera, non credidisti.* Reliquum fit verum sic, *Hic servus, quem tibi vindicas, aut verna tuus est, aut emptus, aut donatus, aut testamento relictus, aut ex hoste captus, aut alienus;* deinde remotis prioribus, supererit *alienus.* Periculosum, et cum cura intuendum genus; quia, si in proponendo unum quodlibet
68 omiserimus, cum risu quoque tota res solvitur. Tutius, quod Cicero pro Cecinna facit, quum interrogat, *si haec actio non sit, quae sit?* simul enim removentur omnia. Vel, quum duo ponentur inter se contraria, quorum tenuisse utrumlibet sufficiat: quale Ciceronis est, *Vnum quidem certe, nemo erit tam iniquus Cluentio, qui mihi non concedat: si constet corruptum illud esse iudicium, aut ab Habito, aut ab Oppianico esse*

ad *genus argg.* potius quam ad *remotionem.* — *Nec cetera*) Ita Turic. cum plerisque nisi quod Vall. Ald. Leid. eoque recentiores ante Gesn. *et c.* Camp. *nec certam* omisso mox *non;* cf. ad IV, 2, 61.

68. *Iniquus*) Turic. Gnelf. Camp. *inimicus* cum Ioann. Voss. 2, 3. Goth. Bern. Andr. et edd. ante Gryph. item ap. Cic. cod. S. Victoris.

66. *Ex remotione*) Cic. de Inv. I, 29, *enumerationem* appellat: «Enumeratio est in qua, pluribus rebus expositis, et ceteris infirmatis, una reliqua necessario confirmatur;» ul. cf. Mar. Victorin. apud Pith. p. 161. Longe diversa *remotio criminis*, Cic. de Inv. II, 29; ad Herenn. I, 15.

67. *Solvitur*) Cf. V, 5, 2. Etiam *dissolvitur* V, 13, 2, 29; VI, 3, 10, VIII prooem. 11. *Resolvere*, V, 13, 12. Aliud erat IV, 2, 19. Non debebat Burm. huc conferre versum Horatianum Satt. II, 1, 86: *Solventur risu tabulae.* Aliud enim est *cum* risu solvi, aliud *risu;* nec *solvi* ibi nostra potestate. De re ipsa cf. Cic. de Inv. I, 45.

68. *Cicero — Ciceronis*) Pro Caecina (sic enim fere scribitur nomen ap. Cic. v. Oudend. ad Suet. Caes. 75, Tit. 6) c. 13: «alia si qua» (actio) «forte est, quae nos fugerit, dic, quae sit: cupio discere. Haec si est, qua nos usi sumus; te iudice vincamus, necesse est.» Pro Cluentio c. 23.

corruptum; si doceo non ab Habito, vinco ab Oppianico; si ostendo ab Oppianico, purgo Habitum. Fit etiam ex 69
duobus (quorum necesse est alterum verum) eligendi adversario potestas, efficiturque, ut, utrum elegerit, noceat. Facit hoc Cicero pro Oppio, *Vtrum, quum Cottam appetisset, aut quum ipse sese conaretur occidere, telum ei e manibus ereptum est?* Et pro Vareno, *Optio vobis datur, utrum velitis casu illo itinere Varenum usum esse, an huius persuasu et inductu.* Deinde 70
utraque facit accusatori contraria. Interim duo ita proponuntur, ut utrumlibet electum idem efficiat; quale

69. *Necesse est alterum verum*) Sic Turic. Guelf. Camp. cum Voss. 1, 3, Bern. Colin. (qui et parenthesin habet, quam primus repetii) et edd. ante Bad. Ex Alm. refertur *necessaria e. a. v.* (conf. §. 65, 72) Voss. 2 cum Goth. *n. e. alterutrum*, quae videtur et Vall. scriptura, referente Badio. Durius est in hac, quod *necesse* scribitur, non *necessarium.* Reliqui, partim ex Regii coniectura (ab hoc enim *alterutrum*) *necessaria e. alterutrum.* In hac constitutione *necessaria potestas* nemini debebat placere. — *Aut*) Sic omnes praeter Goth. Voss. 2, et Capp. Hi enim *an*, quod recepere editores fragmm. Cic. In Leid. margine quoque, *Alii an.* Nolui exemplo fraudare eos, qui contra Qu. disputant ad I, 5, 50; conf. tamen §. 44. — *Ereptum*) Turic. *eruptum* cum Alm. Bern. *Erutum* Voss. 1, 3, Palat. Gebhardi, qui rectene hoc commendet, tanquam aptissimum ad festinationem trepidationemque cum violentia coniunctam exprimendam, equidem magnopere ambigo.

69. *Quorum — verum*) Subaudies ad *necesse est* infinitivum *esse* (nisi forte malis hoc ipsum legere pro *est*); *alterum* accipies *alterutrum*; cf. I, 4, 24; IX, 3, 6. Cicero de Inv. I, 29, 45, *complexionem* appellat hanc argumentationem, qui et utroque loco *utrum* sic posuit, ut hic noster *utrum elegerit* pro *utrumcumque, utrumlibet.*

Cic. pro Oppio) M. Aurelius Cotta, proconsul Bithyniae, quaesturem anum P. Oppium dimiserat et peculatus, et insidiarum sibi structuram suspectum, quo crimine mox est accusatus, a Cicerone autem defensus. Dio Cass. 36, p. Reim. 100. Orationis Ciceronianae deperditae hoc quidem fragmentum apud unum Quintilianum adhuc est inventum; vid. fragm. Cic. apud Ern. p. 1040.

Aut) Cf. not. crit. Capperonnerius commodum huc contulit fragmentum lib. III. Historiarum Sallustii «Oppius postquam orans nihil proficiebat, timide veste tectum pugionem expedire conatus, a Cotta Vulscioque impeditur; p. 978 apud Cortium.

Pro Vareno) Vid. IV, 2, 26. Fragmentum apud Ernest. p. 1040.

est, *Philosophandum est*, *etiamsi non est philosophandum.* Et illud vulgatum, *Quo schema, si intelligitur? quo, si non intelligitur?* Et, *Mentietur in tormentis,*
71 *qui dolorem pati potest: mentietur, qui non potest.* Vt sunt autem tria tempora, ita ordo rerum tribus momentis consertus est; habent enim omnia *initium*, *incrementum*, *summam*; ut, *iurgium*, *deinde caedes*, *et strages.* Est ergo hic quoque argumentorum locus invicem probantium. Nam et ex initiis summa colligitur: quale est, *Non possum togam praetextam sperare, quum exordium pullum videam:* et contra, *Non dominationis causa Sullam arma sumpsisse*, argumentum est *dicta-*

70. *Est, Philos.*) Turic. inserit *illud.* Non msle.

71. *Initium*) Turic. Guelf. Camp. omittunt cum Alm. Voss. 1, 3; *exordium* Iens. et edd. ante Badium, qui narrat Vallam ascripsisse *initium*, quod confirmetur eo, quod mox legitur *ex initiis.* Hinc suspiceris Vallensem codicem omisisse et ipsum hanc vocem; et fortasse codex ille nihil aliud fuit nisi editio aliqua, aut Camp. aut Andr. ab Laurentio Valla emendata (cf.ed. nostr. vol. I, pag. 28, 33; sed et V, 13, 41 not. crit.) Ipsum nostrum est in Goth. et multis aliis, si recte tacuerunt conferentes. — *Hic quoque arg.*) Turic. Camp. *hinc arg. quoque.* Guelf. Goth. (tac. Gesn.) *hic arg. quoque.* Qui transponunt *quoque*, iidem defendunt *hinc.* Sed vulgata melius hsbere videtur et est in Iens. et rell.

70. *Philosophandum — philosophandum*) Haec ipsa verba ponit Asconius Pedianus ad Divinat. in Caecil. p. 23 ad c. 6: *etiamsi tacent*, *satis dicunt*, quem locum a Valla indicatum, docet Badius. Facilis dicti est interpretatio; cuius autem sit, an in proverbium abierit, ignoro.

Schema) Neque λέξεως neque διανοίας schema hic significatur (cf. II, 13, 11) verum tertium illud quod noster memorat IX, 1, 14; tractat autem de industria IX, 2, 65: *unde controversiae figuratae dicuntur;* vid. et VII, 4, 28. *Vulgatum* quare dixerit hoc, apparet loco gemino IX, 2, 69: *A quibusdam tota res repudiatur, sive in'elligatur, sive non intellig itur.* Est autem huiusmodi *schema*, sive *figura*, rei, quam indicare palam non audeas, ex obliquo facta significatio.

Mentietur — qui non potest) Cf. V, 4, 1.

71. *Non possum — pullum videam*) Verbum *exordiendi* quum de tela saepe usurpetur, non est quod miremur nomen eiusdem esse usus. Sic et Apuleius Metam. lib. V, p. (Pricaei) 99: *exordia sermonis huius quam concolores fallacias attexamus.* De *pulla* vide II, 12, 10. Est enim pauperum. Mosellanus recte suspicatur *hoc exemplum proverbii loco olim iactatum esse vulgo.*

Sullam — dictatura deposita) Cf. III, 8, 53.

tura deposita. Similiter ex *incremento* in utramque 72
partem ducitur ratio rei cum in coniectura, tum etiam in tractatu aequitatis, *An ad initium summa referenda sit?* id est *An ei caedes imputanda sit, a quo iurgium coepit?* Est argumentorum locus ex *similibus*, *Si con-* 73
tinentia virtus, utique et abstinentia: Si fidem debet tutor, et procurator. Hoc est ex eo genere, quod ἐπαγωγὴν Graeci vocant, Cicero *inductionem.* Ex *dissimilibus, Non si laetitia bonum, et voluptas: Non, quod mulieri, idem pupillo.* Ex *contrariis*, *Frugalitas bonum, luxuria enim malum: Si malorum causa bellum est, erit emendatio pax: Si veniam meretur, qui imprudens nocuit, non meretur praemium, qui imprudens profuit.*

72. *Simil. ex*) Sic Turic. Guelf. Camp. Goth. Iens. (tac. Gesn.) cum Alm. Voss. 1, 2, 3, et edd. ante Basil. Reliqui inserunt *et.* — *Rat. rei cum*) Sic Turic. Camp. Iens. (tac. Gesn.) cum edd. ante Gryph. nisi quod excusi transponunt *rat. rei.* Alm. *res rat. cum;* conf. §. 69, 73. Reliqui omittunt *rei.*

Cum in) Guelf. *tum in;* cf. ad IV, 1, 66.

Ei) Turic. Camp. omittunt cum Alm.

73. *Pupillo*) Guelf. Camp. *populo* cum Goth. Voss. 2. Sed Alm. *Popilio* (cf. §. 72, 74) cum Voss. 1, 3, Bern. Basil. margo; *popillo* Iens. per errorem; vid. et VI, 3, 75. — *Pugnantibus*) Ita Turic. Guelf. cum Goth. Alm. Voss. 1, Bern. et edd. Stoër. Chouet. Leid. Burm. Gesn. eoque recentioribus. Sed Camp. cum rell. meis excusis *repugnantibus* quod concinit locis supra positis V, 8, 5; V, 10, 2; item VI, 3, 66, in quorum primo Guelf. Goth. et Turic. (a pr. manu) *pugn.*, secundo autem solus Goth. *pugn.* Verum V, 14, 1, omnes *pugn.* Idem V, 10, 94, omnes praeter Camp. et Capper. Cf. et V, 14, 31.

73. *Si fidem — procurator*) Haec sunt Ciceronis Top. c. 10, qui et ibidem *inductionis* vocabulo utitur; item de Inv. I, 31. Recte autem Burmannus suadet geminare *debet* ex ipso Cicerone; cf. mox §. 88.

Non quod — pupillo) Cic. Top. c. 11, ubi etiam *locus — qui a contrario dicitur.*

Frugalitas — imprudens profuit) «Petita sunt exempla haec ex Aristotele lib. II Rhet. c. 23, 1: Τὸ σωφρονεῖν ἀγαθόν· τὸ γὰρ ἀκολασταίνειν βλαβερόν — Εἰ γὰρ ὁ πόλεμος αἴτιος τῶν παρόντων κακῶν, μετὰ τῆς εἰρήνης δεῖ ἐπανορθώσασθαι. — Εἴπερ γὰρ οὐδὲ τοῖς κακῶς δεδρακόσιν ἀκουσίοις, δίκαιον εἰς ὀργὴν πεσεῖν, Οὐδ' εἰγ' ἀναγκασθείς τις εὖ δράσει τινὰ Προσῆκόν ἐστι τῷδ' ὀφείλεσθαι χάριν.» — Capperonnerius.

74 Ex *pugnantibus*, *Qui est sapiens*, *stultus non est.* Ex *consequentibus*, sive *adiunctis*, *Si est bonum iustitia*, *recte iudicandum*: *Si malum perfidia*, *non est fallendum.* Idem retro. Nec sunt his dissimilia, ideoque huic loco subiicienda, quum et ipsa naturaliter congruant: *Quod quis non habuit, non perdidit: Quem quis amat, sciens non laedit: Quem quis heredem suum esse voluit, carum habuit, habet, habebit.* Sed, quum sint indubitata, vim habent paene signorum immu-
75 tabilium. Sed haec *consequentia* dico, ἀκόλουθα; est

Consequentibus) Sic mei quidem libri omnes, praeter Gesnerum cum recentioribus, qui ex illius, puto, sphalmate, *sequentibus*.

Idem) Turic. (a sec. manu) Guelf. *Idemque* Camp. Goth. (tac. Gesn.) *Item* cum Voss. 2; cf. §. 60.

Retro) Turic. *recte* cum Alm. (cf. §. 73, 75). Sed ille a sec. manu *recta*. — *Nec*) Guelf. *haec*. Camp. *quae* cum Goth. Voss. 2, Andr. — *Dissimilia*) Turic. Guelf. *similia* cum Alm. Goth. Voss. 1, 2. Dicas *his* quod praecedit, errori locum dedisse; nec sane eo egebamus. Sed in excusis meis est *his dissim.* — *Indubitata*) Turic. Camp. *dubitata*.

Immutabilium) Libri mei et scripti et excusi ante Ald. *innumerabilium*. Hic nostrum de coniectura reposuit, quam Regianae *insolubilium* recte praefert Badius. Multi codd. pravam scripturam dare narrantur, neque in ullo esse nostram credo.

75. *Haec consequentia*) Turic. *haec* (a sec. manu *hoc*) *consequens*.

74. *Pugnantibus — consequentibus*) cf. V, 8, 5. Animadvertit autem Regius, contra Ciceronis rationem (Top. c. 12) confundi hic *adiuncta* et *consequentia*. Cicero enim adiuncta *inquit* non semper eveniunt: *consequentia autem semper*. Similis a nostro facta mox §. 75 divisio *consequentium* et *sequentium*.

Idem) Nisi forte malis *Item*, referes pronomen ad vocem *locus* §. 73.

Habuit, *habet*, *habebit*) Postrema duo sane ad rem facere non magnopere videntur. Qua causa omisisse ea videtur Aldus, sed libri addicunt nulli.

Signorum immutabilium) Cf. c. huius libri 9.

75. Ἀκόλουθα — παρεπόμενα) Est in Graecis hisce aliquantum difficultatis. Primum abrupta sunt et sine ulla commissura latinis subiuncta, cui quidem vitio mederi possis interponendo utrobique *id est*, quod, una litera scriptum, facile intercidebat; cf. III, 5, 4. Deinde παρεπόμενα ex sola Petri Victorii coniectura repositum est (ad Aristot. Rhet. I, 6, 3, p. 105); fluctuante Codd. scriptura. Vtitur hoc vocabulo Aristoteles in Topicis III, 2, 1, quamquam non tanta, quanta hic est in eo, subtili-

enim *consequens sapientiae bonitas:* illa *sequentia*, *παρεπόμενα*, quae postea facta sunt, aut futura. Nec sum de nominibus anxius; vocet enim, ut voluerit quisque, dum vis rerum ipsa manifesta sit; appareatque, hoc temporis, illud esse naturae. Itaque non dubito 76
haec quoque *consequentia* (quamvis ex prioribus dent argumentum ad ea, quae sequuntur) quorum quidam duas species esse voluerunt: *Actionis*, ut pro Oppio, *Quos educere invitos in provinciam non potuit, eos invitos retinere qui potuit? Temporis*, in Verrem, *Si finem Praetoris edicto afferunt Kalendae Ianuarii, cur non*

Camp. *hoc consequens.* Omittunt *haec* Icos. (tac. Gesn.) et edd. ante Ald. item Bad. utrsque.

Παρεπόμενα) Turic. cum Voss. 1, 3, *paregomena*. Csmp. *παριγμενα*. Goth. eum Voss. 2, *παριγομενα*. Guelf. *paragomena* eum edd. ante Ald., nisi quod Tarv. graec. litt. Alm. *ἐπαγόμενα* (ref. Burmanoo, sed atteude differentem a Turic. et cf. §. 74, 84. Vicissim VIII, 6, 32, vulgatam *παραγόμενα* retiocre fertur Turic. obi Alm. eum multis *πεποιημένα*) quod quum Regius iu quibusdsm, ut ait, exemplaribus inveotum comprobasset, ab Aldo inde receptum est ab omoibus exc. Capp.

76. *Ianuarii — Ianuarii*) Camp. *Ianuarie — Ianuariis.* Apud Cicer. nostra scriptura; ef. Oud. ad Suet. Oth. 2, Dom. 13, Drakenb. ad Liv. XLI, 16, 1. Goelf. pro *Kal. Ian.* utroque loeo habet baee male graeca *κιαν ακιαν*.

tate. (Est etiam apud scriptorem de Elocutiooe, vulgo Demetr. Pbaler. §. 217, p. 87 Scho.) Sed quum etymon ad amussim respondeat seutentiae Quiotiliaoeae, non dubitavi Capperoonerium sequi iu adoptanda doctissima emendatioue. *Illa* sutem cave in praecedeotibus quaeras; spectat d relativum *quae — futura*.

76. *Non dubito — consequentia*) *Haec* ad sequentia spectare dirimeodo demonstravi. Durissimum autem est, quod sioe infinitivo ponitur accusativus *haec*, post *dubito*. Verbum desiderabat iam Regius, oee ullo adhoe exemplo taotae struendi lieeotiae conciliatus sum. Quod aotem aiunt *esse*, subsodieodum, id ne suffieit quidem; *vocare*, *appellare* satius sit, quod sane diffieilius intelligitor, quamquam prius *ex vocet* elici posse statuit Capper. Exempla struendi verbum *dubitandi* eum sccusativo nominis aliqoot pooit Burm. ad XII, 1, 42, sed nostrum oon mollientis illa. Cuiusmodi et Scioppius dedit in Saoctii Mioerva III, 3, p. mibi 293. Seoteotiam mox repetit longe clarius §. 78.

Pro Oppio) Frsgm. Cic. Ern. p. 1041.

In Verrem) Lib. I, c. 42. Est apud Ciceronem *nascitur* pro *nascatur*.

initium quoque edicti nascatur a Kalendis Ianuarii?
77 Quod utrumque exemplum tale est, ut idem in diversum, si retro agas, valeat. Consequens enim est, eos, qui inviti duci non potuerint, invitos non potuisse
78 retineri. Illa quoque, quae *ex rebus mutuam confirmationem praestantibus* ducuntur (quae proprii generis videri quidam volunt, et vocant ἐκ τῶν πρὸς ἄλληλα, Cicero *ex rebus sub eandem rationem venientibus*) fortiter consequentibus iunxerim: *Si portorium Rhodiis locare honestum est, et Hermocreonti conducere;* et,
79 *Quod discere honestum, et docere.* Vnde illa, non hac ratione dicta, sed efficiens idem, Domitii Afri senten-

77. *Potuerint*) Camp. *potuerunt* cum edd. ante Gryph. Sed nostrum Turic. et Guelf.

78. *Quae proprii*) Turic. Camp. *quia p.*

Αλληλα) Guelf. ἀλλήκους. Goth. ἀλλήλας com Turv. Sed Camp. ἀλλιλας. — *Fortiter*) Sic Turic. Guelf. Goth. Alm. Bern. *Forte*, Camp. cum Bodl. et edd. ante Ald. aliquotque recentioribus. Male; cf. I, 5, 72.

Loc. honestum est) Turic. *l. homines h. e.* cum Alm. Sed ille a sec. manu *l. hominibus h. e.* et sic Camp.

Hermocreonti) Turic. *hermocrenti.* Camp. *Hermocreonti* cum Alm. Colb. Voss. 2, Goth. et edd. ante Gryph. Sic apud Mar. Victorin. pag. 164 Pith. et in aliquot Cic. MSS. testante Oudendorpio, qui confert *Hermocrates*. Sunt et *Hermogenes*, *Hermotimus*. Reliqui *Hermacr.*

79. *Dicta*) Sic Turic. Guelf. omnesque profecto MSS. et edd. Sed

77. *Eos — retineri*) Quia retro agendi exemplum quaeratur, debuisse transponi infinitivos *duci* et *retineri*, recte observat Gesnerus; qui ipsum putat Quintilianum potuisse memoria labi.

78. Ex τῶν πρὸς ἄλληλα) Vid. Aristot. Rhet. II, 23, 3.

Cicero) De Inv. I, 20: *in iis rebus, quae sub eandem cadunt rationem* (attende et hic memoriter citantem Qu. Cf. V, 10, 17), ubi exemplum Hermocreontis Rhodiorum portorium redimentis pro quo apud Aristotelem l. c. « ὁ τελώνης Διομέδων περὶ τῶν τελωνιῶν, Εἰ γὰρ μηδ' ὑμῖν αἰσχρὸν τὸ πωλεῖν, οὐδ' ἡμῖν τὸ ὠνεῖσθαι. »

Fortiter — iunxerim) Cf. I, 5, 72.

79. *Domitii Afri*) Observarunt VV. DD. eandem sententiam esse iam apud Ovidium Metam. XIII, 308. Sed Ovidianam non positam a Qu. iudicat Valla apud Badium, quia plenior fit, quam pro sententiae acumine. Ita enim habet: — « An falso Palamedem crimine turpe est Accusasse mihi, vobis damnasse decorum? De Dom. Afro cf. V, 7, 7.

Vnde) Cf. §. 90.

tia est pulchra, *Ego accusavi, vos damnastis.* Est *invicem consequens* et quod ex diversis idem ostendit: ut, *qui mundum nasci dicit, per hoc ipsum et deficere significet, quia deficit omne, quod nascitur.* Si- 80
millima est his argumentatio, qua colligi solent *ex iis, quae faciunt, ea, quae efficiuntur*, aut contra, quod genus *a causis* vocant. Haec interim *necessario* fiunt, interim *plerumque* sed *non necessario.* Nam *corpus in lumine utique umbram facit, et umbra, ubicumque est, ibi esse corpus ostendit.* Alia sunt, ut dixi, *non neces-* 81
saria, vel utrinque, vel ex altera parte. *Sol colorat: non utique, qui est coloratus, a sole est. Iter pulverulentum facit: sed neque omne iter pulverem movet; nec, quisquis est pulverulentus, ex itinere est.* Quae 82
utique fiunt, talia sunt, *Si sapientia bonum virum*

Gesn. et recentiores e Goth. Voss. 2, *ducta*, quod, si recte tacui, ipse habet Camp.

81. *Neque omne*) Sic Turic. Guelf. Camp. Reliqui *nec o.* (cf. V, 9, 7; V, 11, 23) Goth. (tac. Gesn.) *non o.*

82. *Utique — sunt*) Turic. *u. f.* *et t. s.* Sed a sec. manu deletur *et.* An inerat *ea*? Nam ut *et* esset pro *etiam*, quo ostenderetur superioribus

Qui mundum — significet) Quum Platonis mentionem iniecisset in notis Valla, dicentis (l. republ. VIII, p. (Bip.) 188, St. 556 a) ἀλλ' ἐπεὶ γενομένῳ παντὶ φθορά ἐστι, Regius censet, Platonem, quem solum Aristoteles referat mundum generare ausum, sua hausisse e Mosis libris a se perlectis; quod revincit Badius, quia *natum* dixerit mundum Plato, Christianis *creatum* credentibus. Almeloveenus Minucii Felicis locum ponit (c. 34): «Quis enim sapientum dubitat, quis ignorat, omnia, quae orta sunt, occidere? quae facta sunt, interire? Caelum quoque cum omnibus, quae caelo continentur, ita, ut coepisse, desinere?» Sed cf. Aristot. De Caelo. I, 10, qui pereundi et nascendi sortem coniunctam non ubique ab omnibus philosophis agnitam esse narrat, ipsumque Platonem in Timaeo caelum natum quidem, sed interitus expers dicere commemorat.

80. *Simillima — his*) Quum Camp. (solus) pro *his* det *hic*, succurrit scribere *huic*; cf. IV, 3, 10; VI, 1, 52.

A causis) Cf. Cic. Top. c. 3, 4, 18.

81. *Sol colorat*) Exemplum fortasse succurrebat e Cicerone de Orat. II, 14; cf. Seneca Epist. 108, p. Bip. 55.

82. *Quae utique — sunt*) Fatendum est, haec, praeter summam illam, quae in dialecticis desideratur,

facit, bonus vir est utique sapiens: ideoque, *Boni est honeste facere; mali turpiter: et, qui honeste faciunt, boni; qui turpiter, mali iudicantur*; recte. At *exercitatio plerumque robustum corpus facit*; *sed non, quisquis est robustus, exercitatus; nec, quisquis exercitatus, robustus est: Nec, quia fortitudo praestat, ne mortem timeamus, quisquis mortem non timuerit, vir fortis erit existimandus: Nec, si capitis do-*

addi hoc exemplum, nulla magnopere causa erat. Minus etiam ut scriberetur et *alia*. Guelf. *utrimque f. t. s.* cum Basil. Colin. Potest blandiri, quia hoc est exemplum utrinque necessarii et a causis et ab effectis; quamquam eiusmodi prius quoque erat *corpus — ostendit*. Sed, quod mox ponitur *utique* in ipso exemplo, dissuadet paucorum librorum scripturam. lens. *u. talia f. t. s.* cum edd. ante Bad. Sed Bad. sec. *u. talia faciunt t. s.* cum edd. Cerv. Gryph. Stoër. Chouet. aliisque apud Burm. — *Si sap.*) Goth. (tac. Gesn.) *Sed s.* cum Voss. 2. — *Ideoque*) Sic omnes praeter Gesnerum, de coniectura dantem *itemque*, eoque recentiores.

Honeste) Camp. *honesta*. — *Iudicantur; recte*) Hoc ordine Turic. Guelf. Camp. Reliqui transponunt (cf §. 64, 85). Omittunt *recte* Goth. et Voss. 2, quod ipsum est pro nostro ordine. — *At — plerumque*) Basil. margo et Gryph. ipse cum recentioribus exc. Obr. *Ad hoc — p.* quod se praetulisse ait Burm., pro imperio (cf. III, 6, 53). Gesn. de coniectura *At hoc p. E.* obsecundantibus posterioribus. Goth. Voss. 2, *ac e. p.* (cf. V, 2, 3). Nostra est in omnibus meis hic non designatis, nec dubie in reliquis quoque MSS. quamquam de suis tacet somnolentus ille Gibsonus.

diligentiam, repeti, et exemplis pluribus ponendis obscurari magis quam illustrari. Eorum enim, quae et *necessario* fierent et *plerumque*, satis evidentia fecerat exempla; priorum quidem *corpus — ostendit*, posteriorum ex altera parte non necessariorum *sol — sole est*, utrinque autem *Iter pulverulentum — ex itinere est.* Quid attinebat, rursus, quae *utique*, i. e. *necessario*, fierent, exemplo ostendere, et exercitationem *plerumque* quidem, sed nec semper nec solam, robusta corpora facientem inculcare? Vna haec ingeminandi excusatio mihi videtur, quod hisce postremis fit manifestius, in coniecturalibus controversiis argumenta posse peti a *necessariis* quidem causis, sed ab iis, quae *plerumque* certas res efficiunt, non item. In talibus argumentationis tricis peccatum et titubatum esse a librariis quivis rei peritus exspectet; vid. not. crit.

Ideoque — iudicantur) Quia haec necessario iuncta sunt invicem, certa pòtest ex iis peti argumentatio, quae valeat in coniecturali quoque statu; cf. §. 75, 64. Haec ita vulgo iudicari ponit, et subiicit, *recte*. Nam hoc ipsius est iudicium,

lorem facit, inutilis hominibus Sol est. Et haec ad hor- 83
tativum maxime genus pertinent, *Virtus facit laudem, sequenda igitur: at voluptas infamiam, fugienda igitur.* Recte autem monemur, causas non utique ab ultimo
esse repetendas: ut Medea, *Vtinam ne in nemore Pelio*; 84
quasi vero id eam fecerit miseram aut nocentem, quod illic ceciderit *abiegna ad terram trabes*; et Philocteta

83. *Est. Et haec*) Guelf. cum Voss. 1, 3 omittit *est*, Camp. vicissim *haec.* Si recepta est a Qu., mirum videtur quod *haec etiam ad hortativum genus pertinere* dicuntur, eademque *maxime* eo pertinere. An igitur praecedentia quoque ad hortativum genus? Sed fortasse *ad hort. max. gen.* pro parenthesi accipiendum, ut ea, quae sequuntur, oratoris interesse ponantur, sed maxime in hortativo genere. Si *et* abiicis, minus impedita videtur sententia, sed fortasse salebrosior oratio. *Haec* omnino ad sequentia spectat; cf. IV, 1, 48 exeg. — *Repetendas*) Turic. Camp. *retinendas* cum Alm. Voss. 1, et cdd. ante Rusc. Correxit Regius, sed est nostrum in Vall. (ref. Badio) Guelf. Goth. *petendas.* Bern.

84. *Ceciderit — terram*) Turic. *ceciderint abignea t.* idem a sec. manu:

Inutilis) Cave aliter interpreteris quam *noxium;* vid. III, 5, 12; IV, 5, 22; V, 13, 42.

83. *Et haec—pertinent*) Difficillimum est in tenuibus hisce disputandi commissuris, quales sunt *et*, *maxime*, certum videre, ad constituendam scripturam. Quare conferas velim not. crit. *Hortativum genus* nove et semel, puto, dicitur pro *deliberativo*, *suasorio*.

Monemur) Hoc ipsum exemplum longius repetitarum causarum cum reprehensione ponunt Cornificius ad Herenn. II, 22; Cic. de Inv. I, 49; Top. c. 16; de Fato c. 15. Vtuntur eodem ad varias sententias, quos recenset Columna p. 197. Sunt enim versus Ennii ex Medea Euripidea ab ipso versa; vid. Eurip. Med v. 3 sqq. Pervulgatum igitur fuit hoc apud rhetoras huius vitii exemplum. Docte Gesnerus designat Phaedrum IV, 6, 6, qui eodem respiciat. Eundem in notis ad Eurip. ponit Beckius V. C. Locus Cic. de Nat. Deor. est l. III, (non II, ut Gesn.) c. 30.

84. *Et Philocteta*) Philander suspicatur hoc esse ex Accii Philocteta, cuius quidem solius tragoediam sic appellatam memorant veteres. Paridem absentem profecto compellat Philoctetes. *Imperare sibi* dictum pro *continentem esse*, manifestius est, quam quod exemplis illustretur. Versum in hisce constituere mei non est moduli, et velim Hermannum nostrum huic quoque fragmento prospicere aliquando. Videbatur exire tetrameter trochaïcus hoc modo: *Nam tu si imperavisses tibi, ego nunc non essem miser.* Quod autem Qu. latina (cf. not. crit. ad IV, 1, 77) nominis forma utitur (ut et III, 1, 14), id ex auctoritate veteris illius poëtae factum interpretor. Certe Francio coniectore non indigebamus, qui malebat, *ut Philoctetes.*

Paridi, *Si imperasses tibi, ego nunc non essem miser;* quo modo pervenire quolibet, retro causas legentibus,
85 licet. His illud, adiicere ridiculum putarem, nisi eo Cicero uteretur, quod *coniugatum* vocant: ut, *Eos, qui rem iustam faciant, iuste facere,* quod certe non eget probatione, *Quod compascuum est, compascere*
86 *licere.* Quidam haec, quae vel ex causis, vel ex efficientibus diximus, alieno nomine vocant *ἐκβάσεις*, id est *exitus.* Nam nec hic aliud tractatur, quam quid ex

ceciderint abiegnae ad t. Guelf. *ceciderit abiegne ad t.* Camp. *ceciderint ab igne a. t.* Pluralem utrobique dant Voss. 1, 3, Andr. et edd. ante Bad. nisi quod Iens. *ceciderit*, apica omisso. Singularem tnentur Goth. et Vall. referente Badio, qoi Petrum Crinitum de houesta discipl. 15, 6, recte, ait, annotasse, nomen *trabes* inter nomina singularia veteribus usurpatum, sicut plebes, canes, dnces, sepes et multa alia. Hoc deinceps Colomna monuit, Lambinus, aliique. In ed. Cic. de Nat. D. Lipsiae a Thannern curata 1518 sic datur locus: *cese cecidissent abigene ad terram.* Vid. Ern. ad Herenn. II, 22, qui etiam dubitabat an reciperet pluralem; perperam profecto. *Accidere*, quod docte defendit Oudend. ad Cic. de Iuv. I, 49, hic quidem in nullo libro. Sed *ceciderit* est ab ipso Qu. non ex antiquo versu. — *Paridi — tibi*) Turic. *Paridis impar esses t.* cum aliquot quos consuluit Latiuus Latinius (ubi quidem, ignoro, quum eius operibos caream praeter bibliothecam sacram et profanam, in qua nihil horum), item Alm. nisi quod in hoc *Paridis* omittitur a conferente, quasi sit cum recepta (cf. §. 75, 80) et sic plane Camp. *Pari dispar esses t.* Goth. Voss. 2, et aliquot Latinii. Sed Iens. *Paridi si par esses t.* cum edd. ante Ald. exc. Tarv. qni expresse nostram dat. Apparet non esse Regii coniecturam, monentis emendate sic legi. In illis autem corruptelis, ipsius etiam Gothani, uuda mira eruerunt VV. DD. nihil aliud latet, nisi nostra scriptura. Beru. narratur dare *P. si par esset t.* Vix credo.

Retro — legentibus) Camp. *raro — agentibus.* Tarv. *r. — agentibus.* cum Voss. 1, Andr. Ald. Regio recte improbante.

85. *His illud*) Turic. Guelf. Camp. *illud his*; cf. §. 82, 86. — *Faciant*) Turic. Guelf. *faciunt.*

86. *Nam — hic*) Turic. Camp. omittunt *nec* cum Alm. *nonne hic* Voss. 1, 3. An erat *Non enim hic?*

85. *Cicero*) Topic. c. 3, ubi ipsum de *compascuo* exemplom. Victorius ad Aristot. I, 7, 27 (p. 134) et hic Regius, qnem compilavit Pseudo-Turnebus, item Badius, reprehendunt Quintilianum, paene ridicula haec iudicantem. Aristot. Topic. II, 3, p. 123 Buhl. Rhetor. I, 7, 27, *σύστοιχα* haec appellat.

86. *Nec hic*) Intellige *ne hic quidem*; cf. IV, 2, 93, sed et hic not. crit.

quoque eveniat. *Apposita* vel *comparativa* dicuntur, quae maiora ex minoribus, minora ex maioribus, paria ex paribus probant. Confirmatur *coniectura* ex ma- 87
iore, *Si quis sacrilegium facit, faciet et furtum*: ex minore, *Qui facile ac palam mentitur, peierabit*: ex pari, *Qui ob rem iudicandam pecuniam accepit, et ob dicendum falsum testimonium accipiet. Iuris* confirmatio 88
est eiusmodi: ex maiore, *Si adulterum occidere licet, et loris caedere*: ex minore, *Si furem nocturnum occidere licet, quid latronem?* ex pari, *Quae poena adversus interfectorem patris iusta est, eadem adversus matris*; quorum omnium tractatus versatur in syllogismis. Illa magis finitionibus aut qualitatibus prosunt, *Si ro-* 89

Apposita) Sic Turic. Camp. cum reliquis MSS. et excusis praeter Iens. ad Bad. usque. Hic primus recepit e Vall. pro priorum *appositiva*.
Paribus probant. Confirmatur) Guelf. *paribus confirmantur.* cum Goth. Voss. 2, Bern. Iens. et edd. ante Bad. qui nostram recepit e Vall. Sed est ea iam in Turic. Camp. aliisque apud Burm. Pravam revocarunt Stoer. Chouet. Leid. Illud levius quod Turic. Camp. *minora ex maioribus, maiora ex minoribus*, quod iidem tres restituerunt; cf. 85, 89.
87. *Sacril. facit*) Posterius omittit Turic.
Falsum) Camp. *salsum*; cf. not. ex. ad IV, 2, 19; item VI, 3, 6.

Apposita vel comparativa) Cic. Topic. c. 4, 18, *comparationem* appellat hoc argumentandi genus; vid. et Cic. de Orat. II, 40 extr. *appositum* autem et ipse pro *simili*, *propinquo* usurpat de Iuv. II, 54.

87. *Accepit*) Propter reliquorum membrorum similitudinem malis fere aliquot excusorum scripturam, *accipit*. Ita Loc. Venet. Rusc. aliique.

88. *Iuris confirmatio*) *Ius* opponitur *coniecturae*, diciturque pro *qualitate*; cf. §. 38. Magna autem est fluctuatio apud ipsum nostrum in *iuris* vocabulo, nunc ad *qualitatis* statum accommodato, nunc ad *translationis*, qua de re vide loca posita in not. crit. ad IV, 4, 3.

Adulterum — loris caedere) Cf. §. 52. De altero *licet* inserendo vid. §. 73. Rectissime enim hoc suadere videtur Burmannus, praeeunte Bestio de ratione emend. leg. c. 14.

Quid latronem) Malit Capperonnerius *quidni l.* non quidem necessaria emendatione, neque tamen absurda.

In syllogismis) Vid. not. ad III, 6, 15.

89. *Si robur — sanitas*) Miror neminem de hoc dicto anquisivisse. Medicorum, vel etiam philosophorum videtur fuisse. Equidem nusquam praeterea inveni. Et quid tandem illud est, quod *sanitas* dicitur minus etiam, quam robur, esse bonum cor-

bur corporibus bonum non est, minus sanitas: Si furtum scelus, magis sacrilegium: Si abstinentia virtus et continentia: Si mundus providentia regitur, administranda est respublica: Si domus aedificari sine ratione non po-
90 *test, quid si agenda navalium cura, et armorum?* Ac mihi quidem sufficeret hoc genus, sed in species secatur. Nam *ex pluribus ad unum*, et *ex uno ad plura*, (unde est, *Quod semel, et saepius*) et *ex parte ad totum*, et *ex genere ad speciem*, et *ex eo, quod continet, ad id quod continetur*, aut *ex difficilioribus ad faciliora*,

89. *Bonum non est*) Guelf. omittit *non* cum Voss. 1, 3; cf. ad IV, 29. — *Admin. est*) Turic. Guelf. omittunt *est*. Ille autem a sec. manu pro eo *ea* cum Camp.

Quid si agenda nav.) Turic. *quid agenda nav.* Alm. (ref. Burm.) *quid agenda in nav.* (cf. §. 84, 90) cum Voss. 1, *quid agenda? Si nav.* Guelf. *q. agendum si nav.* Goth. Iens. (tac. Gesn.) Tarv. quod inventum in suis libris Regius mutavit in receptam a reliquis *quid agendum in nav.* Sed hoc ipsum, si recte tacui, habet Camp. Ego posui Burmanni coniecturam, in qua nihil aliud est nisi transpositio Guelferbytanae scripturae; (cf. §. 86, 91) de *agendo curam* vide V, 6, 3. Pro *aedificari*, modo posito, alias esse *gubernari* narrat Philander. Id ego nusquam reperi, nec opus est.

90. *Nam ex*) Sic Turic. Guelf. Camp. Goth. Iens. (tac. Gesn.) cum

poribus? Suspicor *inanitas*, quae hic quidem physico significatu opponatur robori. Certis hanc potestatem exemplis ostendere, non datur. Sed ipsum etymon commendat, et *exinanitionis* significatio. Apud Plautum Casin. IV, 3, 5: *inanitate intestina murmurant*; quamquam isto quidem loco unusquisque intelligat, nostro non item, nisi frequen' tum fuerit vocabulum de m. cie i edia contracta. Quid autem? a clivius quam ex *minusinanitas* ut fi. *minussanitas?* Nisi forte mavis transponere *non est*, quod fecit Gedoynus.

Si mundus — resp.) Cf. §. 14.

90. *Sufficeret*) An *suffecerit?* Ieiuna enim videtur sententia si mox *sed* interpretaris hoc modo: *mihi sufficeret nisi secaretur.* Quidni vel nunc *Quintiliano* sufficiat genus, etiamsi *alii* secant in species. Illud etiam argutius et minus ferendum: *Solum genus ego hic commemorarem, nisi secaretur in species*; cf. I, 1, 22. Sententia quidem talis et §. 85.

Secatur) Cf. IV, 5, 6. Faciunt hoc Aristoteles Topic. III, 4, 5, et Cicero Topic. c. 18.

Unde est) Cf. §. 79; III, 6, 37; VI, 1, 42; XII, 10, 10.

Aut ex difficil.) Hic *aut* posuit, non *et*, quoniam praecedentia versantur omnia in ratione *partis* et *totius*, haec non item.

et *ex longe positis ad propiora*, et ad omnia, quae
contra haec sunt, eadem ratione argumenta ducuntur.
Sunt enim et haec maiora et minora, aut certe vim 91
similem obtinent: quae si persequamur, nullus erit ea
concidendi modus. Infinita est enim rerum comparatio, *iucundiora, gratiora, magis necessaria, honestiora,*

Alm. Voss. 2, et cdd. ante Gryph. Reliqui inserunt *et.* Mox inter *tot ex. gen.* omittit idem Guelf. cum Basil., inter *spec. ex* eo Guelf. Camp. Goth. Iens. (tac. Gesn.) cum cdd. aute Gryph. Nec male. — *Aut ex diff.*) Sic Turic. Camp. cum Ald. et *aut diff.* Alm. (cf. §. 89, 93). Sed Goth. *ut ex diff.* cum Vall. Voss. 1, 3, Bad. Bas. *aut diff.* Iens. cum edd. ante Ald. quod correxit Regius reponendo *ex* pro *aut*. Omittit vocem ante *ex* Guelf. Reliqui et *ex diff.*

91. *Enim et*) Turic. *et enim.* Camp. *etenim*; cf. §. 89, 94.

Persequamur) Ita hic omnes excepto Voss. 2 (sine Goth.) qui *prosequamur*; cf. IV, 1, 43. — *Concidendi*) Turic. *concedendi* cum Alm. Voss. 1, 3, Iens. (tac. Gesn.) Tarv. Sed primus a sec. manu nostrum, et hoc apud Vall. Guelf. *conciliandi* Goth. — *Gratiora*) Turic. Guelf. Camp. *graviora* cum Goth. Bern. Vall. et edd. Bad. Basil. Reliqui etiam veterrimi excusi nostrum, quod dum commendat Gibsonus, ex editis, MSS. suorum nullam facit mentionem, quos et Burm. negligit fere. Equidem *gratiora* ut sit in scripto ullo, magnopere vereor. Praefero tamen, etsi ne ipsum quidem valde congruum. Confusio τῶν *gravis* et *gratus* non infrequens; vid. Drakenb. ad Lib. XXX, 10, 20. Nominativos hosce in genitivos facile convertas, si memineris *rum* veteri compendio sic scribi solitum ꝶ. Nec violenta mutatio ex *necessaria* faciendi *necessariarum*, unde exciderat ipsum illud ꝶ.

91. *Gratiora*) Burmannus animadvertit, dudum a VV. DD. agnitam esse differentiam *grati* et *iucundi*, quum *grâtum* i. e. acceptum esse possit v. c. remedium, quod minime sit *iucundum*, ablegans ad Manut. notam ad locum Ciceronis ad Div. IV, 6: *cuius officia iucundiora scilicet saepe mihi fuerint, nunquam tamen gratiora.* Ipsa tamen haec vocis potestas huic loco non magnopere convenit, quae levi discrimine a *iucundioribus* distans ne commemorari quidem indigebat. An, sicut alia eiusdem potestatis vocabula (cf. not. crit. ad §. 54), *gratum* quoque et *iucundum* permutata sunt a librariis, ut aliud in alio hic primum Codice scriberetur, et mox ab hebetiore scriba utrumque iungeretur? Ipsarum quidem harum vocum adhuc desidero exemplum. Sed in quatuor istis, omisso vel *gratiora* vel *iucundiora*, ambitus quidam est intra se finitus, qui efficiat infinitae illius comparationis certam speciem. Inest autem scabrities cumulatis hisce nominativis, nulla structura iunctis cum reliqua oratione. Malis fere *iucundiorum — necessariarum*, rel. ut referantur haec ad *rerum*. Nihil tamen eiusmodi in libris; vid. not. crit.

utiliora. Sed mittamus plura, ne in eam ipsam, quam
92 vito, loquacitatem incidam. Exemplorum quoque ad haec infinitus est numerus, sed paucissima attingam. Ex maiore, pro Cecinna, *Quod exercitus armatos movet, id advocationem non videbitur movisse?* Ex faciliore, in Clodium et Curionem, *Ac vide, an facile fieri tu potueris, quum is factus non sit, cui tu conces-*
93 *sisti.* Ex difficiliore, *Vide quaeso, Tubero, ut, qui de meo facto non dubitem, de Ligarii audeam, dicere.* Et

Mittamus) Iens. *omittamus* cum edd. ante Gryph. Male; cf. I, 10, 9 I, 2, 20; item hic §. 18.

92. *Ad haec*) Goth. (tac. Gesn.) *ad hoc.* An significatione qua III, 6, 83? Sed languet hoc post *quoque.* Camp. *ab hoc*; cf. eundem loc. — *Ex maiore*) Turic. *et maiora*, Iens. et edd. ante Bad. *ex maiori.* Voss. 1, 3. *Ex minore.*

Cecinna) Sic libri mei ubique omnes. Male ut videtur pro *Caecina* cf. Gesn. in praef. §. 21, vide et hic §. 68.

Quod — id) Camp. *qui — is* cum Goth. Andr. et edd. ante Gryph.

Advoc. non) Sic Turic. Guelf. Goth. (tac. Gesn.) Camp. Reliqui inserunt *togatorum* MSS. silentur.

Is factus) Turic. *his facus.* — *Tu conc.*) Turic. *non conc.* mire, et cf. ad IV, 2, 29. Voss. 1, omittit *tu.*

93. *Dicere. Et ibi*) Turic. *d. tibi* cum Alm. nisi quod ex hoc affertur *decere* (cf. §. 90, item mox hac §.) Guelf. nostram ipsam dat cum Bern. Omittunt *dicere* Voss. 1, 3. Ceteri MSS. silentur, inter quos

Mittamus — ne — incidam) De variando numero cf. III, 6, 21. Sed hic in *mittamus* magis lectorem complectitur, quam se solum ipse significat; cf. III, 9, 9.

92. *Ad haec*) Puto dictum pro *pertinentium ad haec*, ut vitaretur insuavis compositio *exemplorum horum*, altero genitivo pendente ex priore.

Pro Cecinna) (cf. §. 68) c. 15. Locus memoriter positus. Omisit enim inter *advoc. non* vocem *togatorum*, quae est apud Ciceronem et facit sane ad concinnitatem; vid. §. 78.

In Clodium et Curionem) Vid. III, 7, 2, *fieri* et *factus* de magistratu creando usurpari, et hic et ad Vellei. II, 17, ubi *nactus* obtrudebant VV. DD. docet Burmannus, satis magna exemplorum copia.

93. *Vide quaeso*) Cic. pro Ligar. c. 3. Insignis est diversitas eorum quae legimus apud Ciceronem ipsum. Sic enim habent ista: *Vide, quaeso, Tubero, ut, qui de meo facto non dubitem dicere, de Ligarii non audeam confiteri.* Apparet in his quoque probatio ex *difficiliore*, sed simplicior est ea, qualem memoria tenebat Qu. Neque enim *non* interposuit, nec variavit *dicere* et *confiteri*; cf. locum pro Caecinna §. 92, et mox hac §.

Et ibi) C. 10 extr.

ibi, *An sperandi Ligario causa non sit, quum mihi apud te locus sit etiam pro altero deprecandi?* Ex minore, pro Cecinna, *Itane scire esse armatos sat est, ut vim factam probes; in manus eorum incidere non est satis?* Ergo, ut breviter contraham summam, ducuntur argu- 94
menta a *personis*, *causis*, *locis*, *tempore* (cuius tres partes diximus, *praecedens coniunctum, insequens*), *facultatibus* (quibus *instrumentum* subiecimus), *modo* (id est, ut quidque sit factum), *finitione*, *genere*, *specie*, *differentibus*, *propriis*, *remotione*, *divisione*, *initio*, *incrementis*, *summa*, *similibus*, *dissimilibus*, *pugnantibus*, *consequentibus*, *efficientibus*, *effectis*, *eventis*, *iugatis*, *comparatione*, quae in plures didu-

Goth. profecto dat *confiteri*. *Et ibi*; haec enim est editorum omnium scriptura. Equidem dadi quad MSS. autiquissimi mihi ostenderent. Plane ut apud Cic. ne in ulla quidem editione est locus. — *An sperandi*) Turic. *superandi*, omisso *an*. Camp. *An parandi*.

Ligaria) Turic., sed a sec. manu, *Ligarium*.

Apud te) Turic. *aperte*. — *Itane scire*) Sic Turic. Guelf. Goth. Camp. cum Voss. 1, 2, 3. Reliqui inserunt *vera* ex Cicerone. Alm. etiam *Itane* dicitur omittere (cf. modo hac §. item mox eadem). — *Incidere*) Turic. *cecidere* cum Alm. (cf. not. prox. item §. 94) sed ille a sec. manu *cecidisse* et hoc apud Camp.

94. *Causis*) Turic. Camp. omittunt cum Alm.

Praec. conj.) Hoc ordine omnes, praeter Leid. Gibs. Ohr. Burm. qui transponunt (cf. §. 91, 104). Male.

Vt quidque—specie) Guelf. *u. quique* (a sec. manu allitum *c* ante *q*) *re sp.* cum Voss. 3, 1, nisi quod hic *quisque*. Bern. *u. q. s. f. re sp.* Goth. (tac. Gesn.) *quicque* (sine *ut*) *s. f. f. g. sp.* cum Voss. 2.

Simil. — conseq.) Turic. *simil. pugn. cons.* cum Alm. Sed Camp *s. repugnantibus* (cf. §. 74) *cons.* Capper. quoque *rep.* pro *pugn.* — *Iugatis*) Turic. *fugatis* cum Alm. (cf. 93, 95). Omittunt vocem Guelf. Voss. 1, 3, Bern. Pro nostro *coniugatis* ut supra est §. 85 scripsit Capper.

Diducitur) Turic. Camp. Goth. Iens. (tac. Gesn.) Tarv. *deducitur* cum Alm. Sed Guelf. *seducitur*. Blandiri possit.

Pro Cecinna) C. 16. Ne hoc quidem ad amussim respondet Ciceroniano.

94. *Id est—factum*) Hoc adiicit ne quis *modum* accipiat *quantitatem* (cf. §. 52). Saepe enim ita usurpat noster ut §. 91; vide in primis V, 6, 2.

Dissimil. pugnantibus) Hisce Rollinus inseruit *contrariis* ex §. 73, quod recepit Capper. sine auctore utarque.

quaeritur, facere illi simile. Id quo facilius accipiant
iuvenes nondum scholam egressi, primo familiaribus
magis ei aetati exemplis ostendam. Lex: *Qui parentes* 97
non aluerit, *vinciatur*. Non alit aliquis, et vincula ni-
hilominus recusat. Vtitur fictione, *si miles*, *si infans*
sit, *si reipublicae causa absit*. Et illa contra optionem
fortium, *si tyrannidem petas*, *si templorum eversionem*.
Plurimum ea res virium habet contra scriptum. Vtitur 98
his Cicero pro Cecinna, *VNDE TV*, *AVT FAMILIA*,
AVT PROCVRATOR TVVS. *Si me villicus tuus solus*

urbem egredi, de quo vide Drakenborch. ad Liv. IX, 6, 4. — *Magis — Ostend.*) Turic. *m. et a. e.* o. cum Alm. (cf. hac §. item §. 97). Camp. *m. aetati* e. *quam usitatis* o. Goth. *m. quam usitatis* e. o. cum Voss. 1, 2, 3, et edd. ante Ald. qui recepit emendationem Regii *que* scribentis pro *quam*. Et hoc est in Guelf. (fortasse tamen a sec. manu) et Vall. Sed revocavit superiorum scripturam Gesn. *usitata* exempla interpretans ea, quae usu venerint in foro; *familiaria*, quibus scholastici assuevarint. Nostra est ex Burmanni coniectura, *et* mutantis in *ei*; egregie.

97. *Lex*: *Qui*) Sic Turic. Guelf. Camp. cum Goth. Voss. 1, 2, 3, et edd. ante Bad. Reliqui inserunt *est*.

Aliquis) Sic Turic. cum Alm. (cf. §. 96, 103). Reliqui *quis*. — *Si miles*, *si*) Turic. Camp. Guelf. Goth. Iens. (tac. Gesn.) *simile si* cum edd. ante Bad. Nostrum de coniectura reposuit Regius; egregia illa. — *Petas*) Sic Turic. Guelf. Camp. cum Goth. Alm. Voss. 1, 3. Reliqui *petat*; cf. §. 45; VI, 1, 14.

98. *Plurimum*) Sic Turic. Camp. cum Alm. Reliqui *Plurimumque*.

Sol. deiec. Si vero) Sic Turic. Guelf. Camp. Goth. (tac. Gesn.)

96. *Scholam egressi*) Vid. not. crit.

Familiaribus — exemplis) I. a. qualibus in scholis rhetorum assueverunt.

97. *Qui parentes vinciatur*) Nota lex Solonis, in scholas rhetorum admissa; cf. Digest. XXIII, 3, 5, 1, ibique Gothofr.; item Seneca pater p. 75, ad eumque locum Nicolaus Faber.

Optionem fortium) Qui fortiter fecerant in bello, iis, ut praemium optarent, copia fiebat. Hinc plurima declamationibus materia, quod est videre evolventi Senecam patrem et declamationes Quintilianeas; cf. VII, 5, 4.

Si — petas) Opponitur hoc forti nimia petenti, ut ostendatur, aliqua saltem esse, quae impetrare non debeat.

98. *Pro Cecinna*) c. 19. De interdicto *Vnde — tuus*; cf. Dig. XLIII, 16, 1.

deiecisset. Si vero ne habeas quidem servum praeter eum, qui me deiecerit, et alia in eodem libro plurima.
99 Verum eadem fictio valet et ad qualitates, *Si Catilina cum suo concilio nefariorum hominum, quos secum eduxit, hac de re posset iudicare, condemnaret L. Murenam.* Et ad amplificationem, *Si hoc tibi inter coenam in illis immanibus poculis tuis accidisset.* Sic et,
100 *Si respublica vocem haberet.* Has fere sedes accepimus

cum Bodl. Alm. Bal. Ioann. Voss. 1, 2, 3, Andr. et edd. ante Basil. Philander primus post *deiec.* interiecit haec e Ciceroue: *non familia deiecisset*, *ut upinur*, *sed aliquis de familia*, praeter necessitatem. Neque enim voluit omnia ponere Qu., ut in loco noto; nec post *familia* apud Cic. sequuntur contiuuo *Si vero*, sed alia plurima inseruntur, quae non attinebat repetere; igitur ne haec quidem. Neque sunt haec iisdem vocabulis inclusa, ut critiea ratio esset, quare intercidisse iudicarentur.

99. *Nefariorum*) Goth. (tac. Gesn.) *nefandorum* cum Voss. 2, Vall.; cf. V, 11, 12.

Ne habeas — praeter eum) Paul. rec. sent. V, 6, 3: *Familiae autem nomine etiam duo servi continentur* (Schulting. Iurispr. Ante-Iust. p. 456); Dig. XLIII, 16, 1, 17: *verius est in hoc interdicto, etiam si unus servus vi deiecerit, familiam videri deiecisse.* Dig. L, 16, 40, 3: *Vnicus servus familiae appellatione non continetur. Ne duo quidem familiam faciunt.* Locus autem Ciceronianus a Qu. indicatur magis quam ponitur, plurimis eius partibus omissis.

Eodem libro) Editam orationem intelligit, *librum* appellans; cf. V, 11, 42; item Dialug. de Oratt. c. 38, *neque ullius magni oratoris liber — legatur*; c. 39 extr. Neque enim attinet, id quod succurrat alicui, pro *libro* substituere *loco*, quuniam per totam orationem passim haec verborum calumnia tractatur. Alioqui cf. III, 6, 59.

99. *Ad qualitates*) Malim legi *qualitatem*; cf. §. 52. Quamquam §. 89, etiam pluralis, sed ibi et *finitiones*, hic quidem meri singulares. Pertinet autem hoc e Murenana (c. 39) ad *qualitatem*, quatenus id iustum esse nequit, quod Catilina sit facturus.

Cum suo consilio) Dicitur *consilium* quasi *iudicum*, ne quis malit *concilium* cum aliquot edd.; cf. IV, 1, 21.

Si hoc — accidisset) Cic. Philipp. II, 25 extr.

Si resp. — haberet) Vox data reipublicae est quidem apud Cic. Catilin. I, 7. Sed ipsa haec verba nequsquam inveniuntur. Neque alius locus succurrit, quam hic, quem indicavit Gesnerus. Quod enim Pseudo-Turnebus Milunianam designat, id nihili est. Modu positus locus Ciceronis e Philipp. ne ipse quidem fideliter redditus erat; sed hoc foret insigne fluctuantis memoriae exemplum; cf. §. 93.

probationum in universum, quas neque generatim tra-
dere sat est, quum ex qualibet earum innumerabilis ar-
gumentorum copia oriatur; neque per singulas species
exsequi patitur natura rerum, quod qui sunt facere
conati, duo pariter subierunt incommoda, ut et nimium
dicerent, nec tamen totum. Vnde plurimi, quum in 101
hos inexplicabiles laqueos inciderunt, omnem, etiam
quem ex ingenio suo poterant habere, conatum, velut
astricti certis legum vinculis, perdiderunt: et, magi-
strum respicientes, naturam ducem sequi desierunt.
Nam, ut per se non sufficiet scire, omnes probationes 102
aut a personis, *aut a rebus peti*, quia utrumque in
plura dividitur: ita *ex antecedentibus*, et *iunctis* et *se-
quentibus* trahenda esse argumenta qui acceperit,
num protinus in hoc sit instructus, ut, quid in quaque

100. *Patitur*) Turic. Camp. Goth. (tac. Gesn.) *patiatur* cum Voss. 2. Male hoc ad *quum* referente librario.

101. *Vnde*) Turic. *inde*, solus; fortasse nec male, ad nimiam sententiarum consertionem vitandam.

Poterant) Sic scripsi e solo Turic. Reliqui *potuerant*.

Desierunt) Goth. *deficiunt* (non *deficierunt*, ut Gesn.) cum Voss. 2.

102. *Sufficiet*) Sic Turic. Camp. cum Alm. Iens. (tac. Gesn.) et edd. ante Basil. Reliqui *sufficit*.

Aut a reb.) Praepositionem omittunt Turic. Guelf. Sed hic et prius eandem. — *Acc. num prot.*) Sic Obr. Capper. Sed Turic. Camp. *a. unum p.* cum Alm. Reliqui *a. p.* Apparet Obrechti acumen haud dubie ex Argentoratensis *unum* efficientis *num*, verissime. Itidem egregie *num* restituit ex V. C. Regelsbergerus Horatio Epist. ad Pis. 416 pro *nunc*.

Quid) Sic Turic. Guelf. Camp. cum Goth. et edd. ante Burm. quem recte deseruit Capper. solus. Reliqui *quod*.

100. *Neque generatim — neque per singulas species*) Se neque sola genera probationum tradidisse, neque tamen summam divisionis diligentiam sequutum testatur.

101. *Plurimi*) Hoc oratores significantur, quum adhuc praeceptores artis memorarentur. *Inexplicabiles* autem illi *laquei* sunt eiusmodi praecepta, nimia dividendi affectatione obscurata.

Omnem — conatum) *Conatus* hic proprio significatu ponitur, ut supra II, 12, 5, *conatur perdite*; item VIII, 6, 31, *planum et humile et sine conatu*. Est ergo vis et spiritus dicendi, *etiam* ne iunge cum *omnem* sed mecum commate dirime. *Vel illum conatum, quem ingenium iis permittebat, perdunt.*

102. *Protinus*) Hoc eleganter in hac forma dicitur; cf. §. 119.

103 causa ducendum sit ex his, sciat? praesertim, quum plurimae probationes in ipso causarum complexu reperiantur, ita ut sint cum alia lite nulla communes, eaeque sint et potentissimae, et minime obviae, quia communia ex praeceptis accepimus, propria invenienda
104 sunt. Hoc genus argumentorum sane dicamus *ex circumstantia*, quia περίστασιν dicere aliter non possumus, vel ex iis, quae cuiusque causae propria sunt: ut in illo adultero sacerdote, qui lege, qua unius servandi potestatem habe-

Ducendum sit) Sic Turic. a sec. manu (quum prius esset *ducenda s.*) cum Alm. Obr. Sed Guelf. *ducenda sint.* Voss. 1, *ducenda sit.* (Error est, de quo vide §. 25, *quib. — sit*; item §. 113). Reliqui *dicendum sit.*

103. *Ita — nulla*) Turic. *i. cum s. alii aliae n.* (cf. V, 9, 4, *non est lis facti*) cum Alm. (cf. §. 97; item mox) *i. u. s. c. aliis nulla l. nulla.* Voss. 3.

Eaeque sint) Turic. *ea quae sunt* cum Alm. nisi quod *que* ex hoc, mox autem, ubi ipsa haec verba ponuntur, *eaeque* Alm. dare narratur; (c. not. prox. item §. 104) Guelf. *ea quae sint.* Goth. *Hae sint* (non *haeque*, ut Gesn.) Voss. 2 *Haec* sunt; Voss. 3. *Haec sint.* Camp. *eae sint.* Iens. *eaque sunt* cum edd. ante Rusc. qui e Regii coniectura *Eoque sunt.* Mox Aldus nostram cum reliquis, nisi quod Bad. pr. ex Vall. *haeque sint*; et poster. *eoque sunt.*

Obviae) Guelf. *obnixe.* Iens. omittit vocem cum edd. ante Ald. ipsaque Rusc. hic Regium non sequente (cf. modo). Cod. Vall. habet eandem, quam, profecto non ex ingenio solo, inseruit iam Regius, itemque mei et alii omnes, etiam Camp.

Communia — sunt) Guelf. Goth. (tac. Gesn.) Camp. *communibus ex praec. propria inv. sunt* cum Voss. 1, (nisi quod hic omittit *ex*) 2, 3, Bern. Ald. (nisi quod hic ante *sunt* inserit *non*, male; cf. ad IV, 2, 29), et edd. ante Obr. Hic primus nostram protraxit ex Arg. profecto, et est ea in Turic. Alm. Sed Iens. *communibus ex praeceptis invenienda sunt* cum edd. ante Ald. nisi quod Rusc. *inveniendae*, ex Regii coniectura; cf. IV, 1, 76. In Rusc. ed. varius igitur, quod in Veneta 94 narrat Ernestus; vid. ad I, 6, 26.

103. *Accepimus*) An forte *accipimus.*

104. Περίστασιν) Vide III, 5, 18, ubi tamen *negotium* vertebat; cf. Ernest. in Lexico Technologico Graeco h. v.; item Latino voce *Circumstantia.*

In illo — sacerdote) Haec ipsa vel potius huic valde similis controversia est inter Quintilianeas 284, p. Bip. 138. Eius haec est inscriptio: *Sacerdos unius supplicio liberandi habeat potestatem. Adulteros liceat occidere. Quidam sacerdotem deprehendit in*

bat, se ipse servare voluit, proprium controversiae est dicere, *Non unum nocentem servabas, quia, te dimisso, adulteram occidere non licebat.* Hoc enim argumentum lex facit, quae prohibet adulteram sine adultero occidere.
Et illa, in qua lex est, *ut argentarii dimidium ex eo,* 105
quod debebant, solverent: creditum suum totum exigerent. Argentarius ab argentario solidum petit. Proprium ex materia est argumentum creditoris, idcirco adiectum

104. *Contr. est*) Hoc ordine Turic. Guelf. Camp. Goth. (Iac. Gesn.) Reliqui *est contr.* cf. §. 94, 106.

Servabas) Sic Turic. (a sec. manu, a priore *servabat*) Guelf. Camp. cum Voss. 1, et edd. ante Gryph. exc. Badii duabus, qui e Vallensi Cod. *servabis*, et sic reliqui.

Te dimisso) Sic Turic. Guelf. Camp. cum Stoër. Chouet. Leid. Obr. *ante adultero d.* Iena. cum edd. ante Bad. *te adultero d.* Vall. Goth. Colb. Voss. 2, Alm. (sed attende hunc a Turic. desciscentem, cf. §. 103, item mox.) cum edd. a Bad. ad Stoër. item Gibs. qui reduxit *ad.*, et recentioribus. *Ante dimisso*, Voss. 1, 3. — *Licebat*) Sic Guelf. Camp. cum Alm. Voss. 1, 3, et edd. ante Gryph. exc. Badii duabus, qui e Vall. *licebit*, et sic reliqui. Hic siletur Turic. ad *servabas* modo Alm.; cf. not. prox. item §. 105.— *Occidere*) Sic Turic. Guelf. Camp. cum Bern. Ald. Reliqui *occidi*.

105. *Qua lex*) Sic Guelf. Goth. cum edd. Stoër. Chouet. Leid. Reliqui *q. lata l.* Sunt sane praestantissimi libri, qui *lata* defendunt, sed videtur errore librarii oscitantis facile potuisse irrepere; caret autem sana mente.

Debebant) Turic. *dicebant*. Alm. *debent*; cf. §. 104, item mox. — *Ar-*

adulterio: et eum sibi ex lege impunitatem petentem occidit. Reus est caedis.

Adulteram—non licebat) Cf. Decl. p. 139: *Quid quod ille pro duobus petebat? nam adultera sine adultero non poterat occidi*; Dig. XLVIII, 5, 32, *dum utrumque occidat; nam si alterum occidit, Lege Cornelia* (de sicariis) *reus erit.* Mosaicarum et Romanarum legg. Collatio. Tit. IV, §. 2: *Si filiam non interfecerit, sed solum adulterum, homicidii reus est.* Schulting. Iurispr. Ante-Iust. p. 746.

105. *Et illa*) Deficit sane nomen, quod observabatur scriptori, sive *controversia*, sive *causa*, sive *scholastica* (vid. IV, 2, 30), sed facile aberrabat, quod modo, pro *illa sacerdotis controversia*, dixerat *illo sacerdote*.

Vt argentarii — exigerent) Hanc legem neque ex foro neque ex schola illustrare contingit. Argumentum creditoris mancum videtur utcumque. Neque enim sufficit eam legis partem expendere, quod *argentarius* petit; sed oportet alteram quoque, quod *ab argentario*, quae hic negligitur. Possunt ultro citroque niti lege, malisque etiam contrariam argumentationem, propriam et ipsam materiae, a Qu. propositam, ne videretur indicasse hanc litem hoc argumento diremptam. An forte horum aliquid a

esse in lege, *ut argentarius totum exigeret*; adversus alios enim non opus fuisse lege: quum omnes praeter-
106 quam ab argentariis totum exigendi ius haberent. Cum multa autem novantur in omni genere materiae, tum praecipue in iis quaestionibus, quae scripto constant, quia vocum et in singulis ambiguitas frequens et adhuc
107 in coniunctis magis. Et haec ipsa plurium legum aliorumve scriptorum, vel congruentium, vel repugnantium complexu varientur necesse est: quum res rei, aut ius iuris quasi signum est. *Non debui tibi pecuniam; nunquam me appellasti, usuram non accepisti, ultro a me mutuatus es.* Lex est, *Qui patri proditionis reo non affuerit, exheres sit.* Negat*: nisi pater absolutus sit.* Quid signi? Lex altera, *Proditionis damnatus cum*
108 *advocato exsulet.* Cicero pro Cluentio Publium Popi-

gentarius) Abest Guelf. et Goth.; item Voss. 1, 2, 3. — *Petit*) Turic. Guelf. Goth. (tac. Gesn.) *peti.* Dicesne hunc infinitivum superesse ex pluribus, quae interciderint, quorumque lacunam obruerint recentiores allinendo literam T.? — *Proprium*) Camp. *totum.*

Esse in lege) Turic. e. *ut* i. *l.* (a pr. manu, a sec. expunctum *ut*) cum Alm. cf. modo hac §. item §. 108.

106. *Et in sing.*) Sic Turic. (a sec. manu *est i. s.*) Guelf. cum Alm. Reliqui *est i. s.* — *Et adhuc*) Voss. 1, *adhuc et.* Transposui (cf. §. 104, 110). Reliqui omittunt *et.* Levigare orationem sum conatus, quae durissima est in vulgata scriptura: *vocum est in singulis ambiguitas frequens, adhuc in coniunctis magis.* Fortasse huic nostro *et*, recte praemittas *est.*

107. *Non acc.*) Negationem omittunt Ieus. et edd. ante Ald. Regius e libris inseruit, et est in omnibus praeterea nostris, ut Camp.; cf. ad IV, 2, 29. — *Negat: nisi*) Turic. cum Bodl. Alm. Voss. 1, 3, Andr. *n. sit n.* Camp. *n. sic n.* Goth. Guelf. *n. fit n.* Burmannus suspicatur: *Negabit nisi.* Equidem in *fit*, *sit*, *sic* latere puto compendium vocabuli, *filius*, quod hinc abesse vix poterat. — *Nisi si p.*) Goth. Iens. (tac. Gesn.) *nisi p.* cum Voss. 2, edd. ante Ald. item Gryph. Stoër. Chonet.; cf. IV, 1, 70; VI, 1, 34. De Voss. 2 et Goth. cf. IV, 5, 24. Totum hoc *Negat — abs. sit* omittit Tarv.; cf. III, 9, 5.

108. *Publium*) Camp. *P.* cum edd. ante Gryph. qui *Pub.* Reliqui no-

librariis turbatum et mutilatum, ut nunc minus intelligamus? Fluctuationem, levem tamen, vide in not. crit.

106. *Quae scripto constant*) Vide III, 5, 4; III, 6, 55.

107. *Qui patri — exheres sit*) Vid. VII; 1, 42.

Negat) Intellige: *filius*; Cf. not. crit.

108. *Cic. pro Cluentio*) C. 36; vid. et Dig. XLVIII, 14, leg. unica §. 2:

lium et Tiberium Guttam dicit, *non iudicii corrupti, sed ambitus esse damnatos.* Quid signi? *quod accusatores eorum, qui erant ipsi ambitus damnati, e lege sint post hanc victoriam restituti.* Nec minus in hoc 109
curae debet adhiberi, quid proponendum; quam, quomodo sit, quod proposueris, probandum. Hic omnino vis inventionis, si non maior, certe prior. Nam ut tela supervacua sunt nescienti, quid petat: sic argumenta, nisi praevideris, cui rei adhibenda sint. Hoc est, quod comprehendi arte non possit. Ideoque, quum plures 110
eadem didicerint, generibus argumentorum similibus utentur; alius alio plura, quibus utatur, inveniet. Sit exempli gratia proposita controversia, quae communes minime cum aliis quaestiones habet: *Quum Thebas ever-* 111
tisset Alexander, invenit tabulas, quibus, centum ta-

stram formam exhibent, quae et in MSS.. Illa sane verior. — *Tiberium*) Camp. *T.* cum Gryph. Capper. et aliquot edd. *Titum* Basil. ex Philandri correctione, et sane *T.* apud Ciceronem. Nolui tamen expressam MSS. scripturam deserere. *Titus* signator *T.*, *Tiberius* autem *Ti.*

108. *Sint post hanc*) Turic. *s. in h.*; Alm. *s. h.* cf. §. 105, 109.

109. *Omnino — maior*) Turic. o. *v. inventionis et sint m.*; a sec. manu idem o. *v. inventionis et si sit m.* Guelf. *immo ius i. m.* Goth. *si non vis inventionis m.* cum Voss. 2, Vall. et eodem redit Guelf. scriptura leviter reposita. Voss. 1, 3, o. *v.* i. *m.* Ald. o. *v. i. etsi n. m.* Camp. o. *v. i. s. n. sit m.* Aldinam latere suspicor in prima Turic. manu ut *et sint* debeant dissolvi in *et si non.* Possis tamen pro *et* scribere *est.* Pro *Hic* malim paene *Haec.* — *Sunt nesc.*) Guelf. Turic. *sint n.* (hic a sec. manu *sunt*). — *Nisi praevideris*) Toric. Camp. Goth. (tac. Gesn.) *n. provideris* cum Voss. 1, 2, Bern. Sed Alm. *n. videris*; cf. §. 108, 112.

110. *Gener. arg.*) Sic Turic. Guelf. Camp. cum Goth. Alm. Voss. 1, 2, 3, et edd. ante Bad. accedente Basil. Reliqui inserunt *quidem*, ex sola Regii coniectura. — *Alius alio*) Sic Turic. Guelf. Camp. cum Alm. Voss. 1, 3. Reliqui inserunt *tamen.*

Comm. min.) Hoc ordine Turic. Camp. Reliqui *min. comm.* conf. §. 106, 113.

Qua lege damnatus, si alium convicerit, in integrum restitutur.

109. *Omnino — maior*) Cf. not. crit.

111. *Thebas evertisset — restituti a Cassandro*) Vid. historiam apud Diod. Bibl. l. XVII, 8—14; l. XIX, 53, 54.

lenta mutua Thessalis dedisse Thebanos, *continebatur.*
Has, *quia erat usus commilitio Thessalorum, donavit*
his ultro; postea restituti a Cassandro Thebani reposcunt
Thessalos. Apud Amphictyonas agitur. *Centum talenta*
112 *et credidisse eos constat*, *et non recepisse.* Lis omnis
ex eo, quod Alexander ea Thessalis donasse dicitur,
pendet. Constat illud quoque, *non esse his ab Alexandro*
pecuniam datam; quaeritur ergo, *an perinde sit, quod*
113 *datum est*, *ac si pecuniam dederit?* Quid proderunt argumentorum loci, nisi haec prius videro, *nihil eum*
egisse donando, non potuisse donare, *non donasse?* Et

111. *Amphictyonas*) Guelf. ἀμφικτιόνας. Turic. *amphiconas* (a sec. manu *amphictrionas*) Camp. *amphutricionas.* Mox §. 115. Guelf. *Amphictiones.* Goth. (tac. Gesn.) *Amphyctiones.* Camp. *amphyctiones.* Deinde §. 118 Guelf. ἀμφικτύονας, et hanc esse receptam Graecis scripturam diu ostenderunt VV. DD.

Recepisse) Turic. Camp. addunt *ea* cum Ald.

112. *Thess. don.*) Turic. Camp. inserunt *se* cum Alm. Sed hic et mox *dicit* darre narratur pro *dicitur*; cf. §. 109, item mox.

Perinde sit) Turic. *proderit.* Alm. *perderet* (cf. modo item §. 115). Voss. 1 lacunam habet pro *perinde.* Guelf. *pro inde* s.

Reposcunt Thessalos) Structuram hanc exemplis defendit Burmannus et hic et ad Ovid. Amor. I, 4, 30.

112. *Non esse — datam*) Lenissima mutatione locum emendasse sibi visus est Gesnerus. Transponere suasit *his ab Alexandro* sic: *ab his Al.*, et mox *dederint* pro *dederit*. Negat enim ad rem facere quidquam, si Alexander dederit Thessalis summam istam. Sed, cogitasse Quintilianum de Alexandro dante Thessalis, non vicissim, illud est documento: quod mox subiicit *quod datum est.* Atqui, si Thessali sunt ii, qui summam Alexandro non dederunt, nihil omnino datum est, in quo quaeri possit, sitne perinde, ac si pecuniam dederint. Contra, si Alexander dedit, donavit, non quidem summam ipsam centum talentorum, sed tabulas debitum continentes, tum profecto recte instituetur ista quaestio. Neque alienum a materia est, dederitne pecuniam Alexander, an tabulas. Si enim, mutuo nullo ante dato, ipsa centum talenta de Thebanorum aerario numerasset Thessalis, possent ii iure belli concessam sibi pecuniam, quamvis iniuste ademptam Thebanis, retinere sine iniuria; nunc quum Thebanorum quidem pecuniam, sed tabulis significatam, non numeratam, donaverit iis Alexander, nihil egit ille donando, nec quidquam ullo iure adepti possunt videri Thessali. Quo apparet, nihil esse hic mutandum.

prima quidem actio facilis ac favorabilis repetentium iure, quod vi sit ablatum: sed hinc vehemens quaestio et aspera exoritur de iure belli, dicentibus Thessalis, hoc regna, populos, fines gentium atque urbium contineri.
Inveniendum contra est, quo distet haec causa a ceteris, 114
quae in potestatem victoris venirent; nec circa probationem res haeret, sed circa propositionem. Dicamus in primis, *In eo, quod in iudicium deduci potest, nihil valere ius belli; nec armis erepta, nisi armis posse retineri: Itaque, ubi illa valeant, non esse iudicem; ubi iudex sit, illa*
nihil valere. Hoc inveniendum est, ut adhiberi possit 115
argumentum, *Ideo captivos, si in patriam suam redierint, liberos esse, quia bello parta non nisi eadem vi possideantur.* Proprium est et illud causae, quod Amphictyones iudicant (ut alia apud centumviros, alia apud privatum iudicem in iisdem quaestionibus ratio).
Tum secundo gradu, non potuisse donari a victore ius, 116

113. *Sed hinc*) Guelf. *Quod h.* cum Voss. 1, 3, Bern. cf. ad praef. nostr. (nostr ed.) p. 20. — *Veh. qu. et asp.*) Hoc ordine Turic. Camp. Reliqui *asp. et veh. qu.* cf. §. 110, 118.

Hoc regna) Camp. *haec r.* cum edd. ante Ald. quod correxit Regius. Sed MSS. omnes recte; cf. §. 102; V, 12, 14.

115. *Ratio T.*) Turic. *rationum* (a sec. manu *ratio sit*) cum Alm. (cf. §. 112, 116) *ratio sit Tum*, Camp. cum edd. ante Gesn. exc. Obr. qui omittit *Tum*. Nostram dant Guelf. Voss. 1, 3. Vtrum Goth. certo non dicam. Esse eam in ipso Turicensis a prima manu vitio, liquet.

113. *Prima — actio*) Nihil hic argutandum in *primae actionis* appellatione, quasi sit ex usu fori Romani interpretanda. Mox §. 116, *secundo gradu*; et §. 118, *Tertii loci*. Sic intelligimus, *actionem*, *gradum* (cf. V, 11, 7), *locum* variari pro eadem re, nec designari quidquam nisi tria illa probandi momenta, 1 *nihil egisse donando*; 2 *non potuisse donare*; 3 *non donasse*. Ne igitur confer *actionem primam* ad IV, 1, 4.

Favorabilis — aspera) Cf. vocabula eadem ibidam opposita IV, 1, 21.

115. *Centumviros — privatum iudicem*) Cave *iudicem privatum* interpreteris iudicem *causae privatae*. Neque enim de aliis quam privatis causis iudicabant Centumviri, quominus possent opponi privatarum causarum iudicibus; vid. IV, 2, 5. Sed *privati iudices* ii sunt, qui *in arbitriis*, *et iudiciis plerisque*, *dati videntur a Prae-*

quia id demum sit eius, quod teneat; ius, quod sit incorporale, apprehendi manu non posse. Hoc reperire difficilius, quam, quum inveneris, argumentis adiuvare, *ut alia sit conditio heredis, alia victoris, quia ad illum*
117 *ius, ad hunc res transeat.* Proprium deinde materiae, *ius publici crediti transire ad victorem non potuisse, quia, quod populus crediderit, omnibus debeatur; et, quamdiu quilibet unus superfuerit, esse eum totius summae creditorem; Thebanos autem non omnes in Alexan-*
118 *dri manu fuisse.* Hoc non extrinsecus probatur, quae vis est argumenti, sed ipsum per se valet. Tertii loci pars prior magis vulgaris, *non in tabulis esse ius*; itaque multis argumentis defendi potest. Mens quoque Alexandri duci debet in dubium, *honorarit eos, an deceperit.* Illud iam rursus proprium materiae, et velut novae controversiae, *quod restitutione recepisse ius, etiamsi quod amiserint, Thebani videntur.* Hic et, quid Cassander velit, quaeritur; sed vel potentissima apud Am-

116. *Quod teneat*) Sic Turic. Camp. cum Goth. Voss. 2, et edd. ante Gryph. Reliqui inserunt *ipse.*

Apprehendi) Turic. *reprendi* cum Alm. cf. 115, 119.

Adi. ut al. sit) Turic. *adi. sit*; a sec. manu *adi. al. sit*, et sic Camp.

117. *Ius publici crediti*) Turic. Camp. *iuris publici creditum* cum Bodl. Andr. — *Manu fuisse*) Turic. Camp. *manus f.* cum Alm. et edd. ante Basil. exc. Aldo qui *manus venisse*, solus.

118. *Proprium mat.*) Hoc ordine Turic. Camp. cum Obr. Reliqui transponunt cf. §. 113, 120.

Quod rest.) Turic. Camp. *quia r.* cum Alm.

tore, privati homines singuli fere, qui in consilio habere consueverant aliquos e ICtis, uti Aquilius in causa Quinctiana apud Ciceronem: quorum quidem iudicum nullum certum corpus aut ordinem fuisse, e quo a Praetore legerentur, probabile est. Posui verba Bachii in Hist. Iuris. II, 1, 28, p. (Stokm.) 105. Centumviros maiorem patroni diligentiam postulasse supra quoque prodit IV, 1, 57.

116. *Incorporale*) ICtorum vocabulum; cf. Institutt. II, 2; Dig. VIII, 1, 1.

Alia — heredis) Hereditas enim est res *incorporalis*; vide loca iuris modo posita.

118. *Extrinsecus — vis argumenti*) cf. §. 11.

Apud Amphic. aequi) Neque enim singularum civitatum iuri astricti, propriis legibus Amphictyonicis iu-

phictyonas aequi tractatio est. Haec non idcirco dico, 119
quod inutilem horum locorum, ex quibus argumenta
ducuntur, cognitionem putem, alioqui nec tradidissem;
sed ne se, qui cognoverint ista, si cetera negligant,
perfectos protinus atque consummatos putent: et, nisi
in ceteris, quae mox praecipienda sunt, elaboraverint,
mutam quandam scientiam consequutos intelligant.
Neque enim artibus editis factum est, ut argumenta 120
inveniremus: sed dicta sunt omnia, antequam praeci-
perentur: mox ea scriptores observata et collecta edi-
derunt. Cuius rei probatio est, quod exemplis eorum
veteribus utuntur, et ab oratoribus illa repetunt, ipsi
nullum novum, et, quod non sit dictum inveniunt. Ar- 121
tifices ergo illi, qui dixerunt: sed habenda his quoque
gratia est, per quos labor nobis est detractus. Nam,
quae priores beneficio ingenii singula invenerunt, nobis

119. *Alioqui — trad.*) Turic. Camp. *alioquin inter cetera non addidissem* cum Bodl. Andr. Sed Alm. *alio num i. c. n. a.* (cf. §. 116, §. 124). In istis *alioquin inter cetera add.* nihil aliud nisi recepta latet, cui mox, sententiae causa, aliquis de suo interposuit *non* post *cetera*. — *Ne se — perf. prot.*) Sic Turic. Camp. cum Alm. Regius correxit *ne si quid* etc. (quod est in Iens. (tac. Gesn.) et Tarv.) in *ne si qui*; et sic mox omnes, etiam MSS. ita ut post *perfectos* inserant *se*, quod abest ab iis, quos designavi. Quis ferat *si qui — si — negligant?*

120. *Neque en.*) Sic Guelf. Camp. Tarv. Reliqui *nec e.* Cf. §. 31.

Cuius) Turic. Camp. omittunt. Non male, sed magis pro Quintiliani candore, addi pronomen.

Vtuntur) Turic. Camp. *utantur* cum Alm. Male, mox omnes *repetunt*. — *Quod non sit dict.*) Hoc ordine Turic. Camp. Reliqui *q. d. n. s.* Cf. §. 118; item mox.

211. *Ergo*) Iens. Loc. Ven. Rusc. *quoque*. Sed Tarv. cum MSS. *ergo*. Regius malit utrumque poni, refragante recte Badio. — *His*) Sic Turic. Camp. Guelf. cum Alm. et edd. ante Bad. quo acc. Basil. Reliqui *iis*; cf. §.

dicabant, quae profecto aequitatis potissimum sequendae copiam facerent; vid. Dionys. Halic. R. Ant. IV, Vol. II, p. 702, Rsk.

119. *Inutilem*) Cf. §. 83.

Mutam — scientiam) An *mutilam*? Quamquam *muta* esse potest, quae, multis praeceptis loquendi onusta, *loqui* nesciat, nec *loquentem facere*.

120. *Neque enim artibus*) Cf. II, 5, 14.

et non sunt requirenda, et nota omnia. Sed non magis hoc sat est, quam palaestram didicisse, nisi corpus exercitatione, continentia, cibis, ante omnia natura iuvatur, sicut contra ne illa quidem satis sine arte pro-
122 fuerint. Illud quoque studiosi eloquentiae cogitent, neque omnibus in causis, quae demonstravimus, cuncta posse reperiri: neque, quum proposita fuerit materia dicendi, scrutanda singula, et velut ostiatim pulsanda, ut sciant, an ad probandum id, quod intendimus, forte respondeant: nisi quum discunt, et adhuc usu carent.
123 Infinitam enim faciat ipsa res dicendi tarditatem, si semper necesse sit, ut tentantes unumquodque eorum, quod sit aptum atque conveniens, experiendo noscamus: nescio, an etiam impedimento futura sint, nisi et animi quaedam ingenita natura, et studio exercitata velocitas, recta nos ad ea, quae conveniunt causae,
124 ferant. Nam, ut cantus vocis plurimum iuvat sociata

20; V, 14, 34. — *Est detr.*) Hoc ordine Turic. Camp. cum Alm. Reliqui *d. e.* cf. §. 120; V, 11, 3.

Nota) Guelf. *notata*. Solus, quantum video. Sed digna, quae expendator scriptura. Nescio quid ieioni in recepta.

Iuvatur) Sic Turic. Guelf. Camp. cum Goth. Alm. Voss. 1. Neque tamen mei mox *profuerunt*, quod dare illi narrantur a Burm. Reliqui *iuvetur*.

122. *Caus. quae*) Sic Turic. Camp. cum Alm. Reliqui inserunt *ea*.

123. *Faciat*) Sic Turic. cum Alm. Goth. Voss. 2, 3. Sed Guelf. Camp. *facit*. Reliqui *faciet*. — *Dicendi*) Turic. *discendi* cum Bern. Iens. Tarv. Regius correxit. Sed iam Camp. nostrum.

121. *Et non — requirenda, et nota omnia*) Et *copiam* exemplorum in rhetorum libris, et *universitatem* commendat; vid. not. crit.

122. *Pulsanda*) Hic quidem bona et, si quid video, necessaria Francii emendatio (cf. §. 19; not. crit.), optantis *pulsandum*. Error est vulgaris, de quo egi ad §. 102, not. crit. Elegantissima imago in istis: *ostiatim pulsandum — an — forte respondeant*.

123. *Ipsa res*) I. e. Haec locorum singulorum excussio. Sed displicet hoc parum definite positum *ipsa res*. Malim *haec ipsa res*.

Futura sint) Quod sit subiectum; quaeri potest. Subeat *sit* scribere, ut intelligatur *ipsa res*. Sed ieiunum videtur, opponi: *infinitam dicendi tarditatem facere*, et *impedimento esse*. Nunc malo *argumenta* intelligere, quae latent in *unumquodque eorum*.

nervorum concordia, si tamen tardior manus, nisi inspectis demensisque singulis, quibus quaeque vox fidibus iungenda sit, dubitet, potius fuerit esse contentum eo, quod simplex canendi natura tulerit: ita huiusmodi praeceptis debet quidem aptata esse, et citharae modo
intenta ratio doctrinae: sed hoc exercitatione multa 125
consequendum, ut, quemadmodum illorum artificum, etiamsi alio spectent, manus tamen ipsa consuetudine ad graves, acutos, mediosque horum sonos fertur, sic oratoris cognitionem nihil moretur haec varietas argumentorum et copia, sed quasi offerat se, et occurrat: et, ut literae syllabaeque scribentium cogitationem non exigunt, sic rationes sponte quadam sequantur.

124. *Nisi insp.*) Guelf. *non i.* cum Voss. 1.

Demensisque) Sic Turic. Guelf. Camp. cum Iens. (tac. Gesn.) Tarv. Reliqui *dimens.* — *Potius fuerit—praec. debet*) Turic. omittit *fuerit—praec.* Alm. haec habere videtur, quum memoretur mox in *quod*; cf. §. 119, 125.

Quod) Guelf. Camp. *quo* cum Goth. Alm. Voss. 1, 3. Mihi quidem nullus ostenditur Cod. *quod* exhibens (nisi forte Turic. qui siletur), et potest defendi *quo*; sed praestat profecto recepta; cf. §. 2; V, 13, 42.

125. *Copia — occurrat*) Turic. *c. quae se offert se et occurrat* (a sec. *occurrit*) Ex Alm. affertur *quae se offerat* (cf. §. 124; V, 11, 1). *Sed*, quod inserit post *cop.* Regius, non habent, praeter hos, Iens. (tac. Gesn.) Loc. Ven. Rusc. Bod. uterque. Habent Vall. (si recte interpretor Badii notam) Guelf. Goth. Camp. Tarv. Ald. et reliqui recentiores. — *Rationes*) Guelf. *oratione.* Turic. Camp. *rationem* cum Alm. Goth. Voss. 2, 3 (cf. V, 11, 3, *oratione*). Sed Iens. (tac. Gesn.) *ratione* cum edd. ante Rusc. Haec *rationes* (cf. §. 103) cum Vall. Ald. et hoc recentioribus; quod reposuit Regius. — *Quadam*) Omittunt hoc Iens. (tac. Gesn.) et reliquae ante Ald. exc. Camp. et Tarv. Habent etiam Vall. et MSS. mei.

Aptissime *praecepta* dicantur *esse impedimento*, sed eorum diserta nulla mentio in prioribus. Mox §. 124 extr. nominantur ipsa.

125. *Manus — fertur*) Confer I, 12, 3.

Sed quasi — sequantur) Haec ut nunc leguntur, non plane expedita sunt et emendata. Primum displicet quod *copia et varietas argumentorum*, dicitur *offerre se et occurrere.* Hoc facile in ordinem redigetur, legendo *offerant* et *occurrant*, ut verba referantur ad *argumenta.* Deinde *rationes* (de qua voce, vid. not. crit.) interpretantur hic *argumenta*, auctore Regio, ablegante ad §. 8, ubi sane *rationis* vocabulum est in definitione *argumenti.* Poterat et §. 6 designare, ubi aliorum commemoratur usus. Ne-

XI. Tertium genus ex iis, quae extrinsecus adducuntur in causam, Graeci vocant παράδειγμα: quo nomine et generaliter usi sunt in omni similium appositione, et specialiter in iis, quae rerum gestarum auctoritate nituntur. Nostri fere *similitudinem* vocare maluerunt, quod ab illis παραβολὴ dicitur; hoc alterum, *exemplum:* quamquam et hoc, simile est; et illud
2 exemplum. Nos, quo facilius propositum explicemus, utrumque παράδειγμα esse credamus, et ipsi appellemus *exemplum*. Nec vereor, ne videar repugnare Ciceroni, quamquam *collationem* separet ab *exemplo*. Nam idem omnem argumentationem dividit in duas partes, *inductionem* et *ratiocinationem*, ut plerique Graecorum

1. *Vocare mal.*) Turic. *vocari vol.* cum Alm. (nisi quod hic *val.*; cf. V 10, 125, item hic §. 4). Passivum et Goth. Iens. (tac. Gesn.) cum edd. ante Basil. exc. Camp.

Hoc alt.) Turic. omittit *hoc* cum Alm. et Obr.

2. *Quamquam coll.*) Sic Turic. Guelf. Camp. Goth. Iens. (tac. Gesn.) cum Alm. Bern. Vall. et edd. ante Bad. Reliqui *qui c.* quod Regius reposuit, frustra. Sed esse narratur in Voss. 1, 3. Non credo. — *Separet*) Sic Turic. a sec. manu (a pr. *separat* cum Alm.) Voss. 1, Goth. Iens. et edd. ante Stoer. Sed Camp. *separaret.* Guelf. *separat* et sic reliqui. Coniunctivum praetuli; cf. I, Prooem. 18.

Ratiocionationem) Turic. Guelf. *rationem* cum Stoër. et edd. ante Burm.

que tamen per totum hoc caput vocabulo isto utitur Qu. simpliciter hac potestate; sed frequentissime pro forma disciplinae usurpat ut modo §. 124, quamquam singulari numero. *Probationes* dicturus fuisse videtur, si hoc voluisset. Etiam respectu aliquo ad id quod praecedit, *scribentium*, indigere credo concinnitatem. Malim igitur pro *rationes* legi *orationem*. Sic in *sequantur* idem erit subiectum, quod in *offerant*, *occurrant*, i. e. argumenta: at sine offensione decurret sententia, modo levius distinguatur post *occurrant*, quam nunc fit colo.

1. Παραβολή) De hac voce consule Ernesti Lex. rhet. Graec. ubi multis exemplis astruitur haec significatio. Diversa quidem Anonymi definitio, quam vidimus ad V, 10, 95.

2. *Ciceroni*) Vid. de Inv. I, 30.

Nam idem) Ibidem c. 31; cf. V, 10, 73.

Plerique Graecorum — ἐπαγωγήν) Hisce Graecis viam munivit Aristoteles Rhet. I, 2, 8: καλῶ δ' ἐνθύμημα μὲν ῥητορικὸν συλλογισμόν· παράδειγμα δὲ ἐπαγωγὴν ῥητορικήν. Idem Anal. post. I, 1, (p. Buhl. 433): ὡσαύτως καὶ οἱ ῥητορικοὶ συμπείθουσιν. ἢ γὰρ διὰ παραδειγμάτων, ὅ ἐστιν ἐπαγω-

in *παραδείγματα* et *ἐπιχειρήματα:* dixeruntque *παράδειγμα,*
ῥητορικὴν ἐπαγωγήν. Nam illa, qua plurimum est So- 3
crates usus, hanc habuit viam: quum plura interrogasset, quae fateri adversario necesse esset, novissime id, de quo quaerebatur, inferebat, cui simile concessisset. Id est *inductio.* Hoc in oratione fieri non potest:
sed, quod illic interrogatur, hic fere sumitur. Illa 4
interrogatio talis, *Quod est pomum generosissimum? nonne, quod optimum?* concedetur. *Quid equus? qui generosissimus? nonne, qui optimus?* et plura in eundem modum. Deinde, cuius rei gratia rogatum est,

Sed Goth. *rationationem.* Camp. *probationem.* Nostrum Iens. et edd. ante Stoër. quod repetiit Burm. et recentiores; cf. V, 10, 6. — *Επαγωγήν*) Turic. Camp. ἐναγωγην cum Alm.

3. *Est Socr.*) Sic Toric. Guelf. Camp. Goth. Iens. (tac. Gesn.) cum edd. ante Gryph. Reliqui *S. e.;* cf. V, 10, 121, item hic §. 11. — *Novissime*) Toric. Camp. *verissime.* Pessime. — *Inferebat*) Guelf. *inferret* cum Vall. Leviter recedit Goth. *insereret.* Stoër. et edd. ante Obr. *inferret.* Qui silentur possunt credi coniunctivum dare.

Cui — concessisset) Turic. Guelf. *ut — concessisse* cum Alm. Vall. Voss. 2, (an 1?) 3, Bad. pr. Pro *cui* dant *ut* et Camp. Goth. Iens. (tac. Gesn.) cum edd. ante Bad. sec. Regius *cui* de coniectura addidit τῷ *ut.* Mox pro hac voce posuerunt; recte, opinor. Sed tota haec structura: *quum — concessisset,* abruptior fere quam pro Quintiliano videtur, ut Stoërii et edd. ante Obr. ratio non displiceat: *ut quum — inferret cui — concessisset;* in hac forma etiam Gesneriana coniectura magis commendatur, *vim* pro *viam.* *Vt* quidem ante *quum* nullus habet vetus liber; sed coniecit iam Badius. Obstat tamen, quod vetustissimi libri *inferebat* praeferunt; nec per se dura est ratio receptae, modo colon ponatur ante *quum.*

γή· ἢ δι' ἐνθυμημάτων, ὅπερ ἐστὶ συλλογισμός. Haec Aristotelica iam Regius partim designavit, partim apposuit. Vides ἐνθυμήματα dici apud Aristotelem, quod apud nostrum est ἐπιχειρήματα; cf. V, 10, 3, 4; vid. et Arist. Rhet. II, 20, 3.

3. *Quum — concessisset*) Vide, sis, not. crit. Addam *ille* post *simile,* quoniam aliud est subiectum; cf. I, 2, 31.

Id est inductio) Structura pronominis neutrius displicet; cf. I, 10, [illegible] Sed et VII, 8, 2. Magis tamen ipsa sententia. Nihil enim opus ea. In *Illa, qua — est Socr. usus* quid aliud intelligitur nisi *inductio*? Suspicor haec verba esse glossam, allitam ad id, quod sequitur, pronomen *Hoc,* ne quis haereret, quid in oratione fieri posse negaretur. Est tamen in omnibus libris.

4. *Concedetur*) Sic scripsi contra libros omnes, qui dant *concederetur,*

Quid homo? nonne is generosissimus, qui optimus?
5 fatendum erit. Hoc in testium interrogatione valet plurimum, in oratione perpetua dissimile est; etenim sibi ipse respondet orator. *Quod pomum generosissimum? puto, quod optimum; et equus? qui velocissimus: ita hominum, non qui claritate nascendi, sed qui virtute maxime excellet.* Omnia igitur ex hoc genere sumpta, necesse est aut similia esse, aut dissimilia, aut contraria. Similitudo assumitur interim et ad orationis ornatum: sed illa, quum res exiget, nunc ea,
6 quae ad probationem pertinent, exsequar. Potentissimum autem est inter ea, quae sunt huius generis, quod proprie vocamus *Exemplum*, id est rei gestae,

Oratione) Turic. Camp. *ratione* cum Alm. (cf. ad V, 10, 125, *rationes*); sed Iens. cum edd. ante Stoër. *ratiocinatione*. Male.

4. *Sumitur. Illa*) Sic Turic. Camp. cum Alm. Obr. Reliqui inserunt *Sit igitur*.

4. *Quid — generosissimus*) Sic Turic. cum plurimis. Sed Alm. *Quis equus generosissimus*; cf. §. 1, 5.

5. *Etenim*) Sic Regius. Sed Turic. Guelf. Camp. *aut enim* cum Goth. Iens. (tac. Gesn.) Alm. Voss. 1, 2, 3, Bern. et edd. ante Ald. qui Regii coniecturam recepit cum reliquis. Nisi forte in sequentibus interciderint plura, acquiescendum sane in ea. — *Et equus*) Sic Turic. Guelf. Camp. Goth. Iens. (tac. Gesn.) cum edd. meis ante Gibs. exc. Badii utraque. Reliqui inserunt *quis*. Omisit etiam Obr.

Similitudo) Guelf. Camp. *dissimilitudo* cum Goth. Ioann. Voss. 1, 2, Bern. et edd. ante Ald. Etiam Alm. *dissim.* dare narratur (cf. §. 4, 7); sed Turic. variantis a Burm. nulla mentio, ut videantur tres optimi Turic. Alm. Bodl. nostrum defendere, quod prudentissime reposuit Regius, indicans locum in not. ex. positum.

nulla nec temporis, nec modi, proprietate. Quod mox infertur: *fatendum erit*, cogit nostram scripturam reponere. Sic V, 12, 3, *videretur* Camp. pro *videtur*; idem Turic. Alm. III, 1, 16. Et VI, Pro. 7, *meretur* Guelf. pro *mereretur*. Regius pro Iens. aliorumque *uteretur* reposuit *utetur* II, 17, 20, ubi nunc Mss. *utitur*.

5. *Ex hoc genere*) I. e. exemplorum. Debebat autem hic novum inchoari tmema. Sed nolui turbare numeros.

Illa — exiget) Fit hoc VIII, 3, 72 seqq. Sed levi mutatione locus indigere videtur. *Illam — eam — pertinet*, ut pronomina referantur ad *similitudinem*, nec neutro genere accipiantur, quod minus clarum et elegans.

aut ut gestae, utilis ad persuadendum id, quod intenderis, commemoratio. Intuendum igitur, totum simile sit, an ex parte: ut aut omnia ex eo sumamus, aut quae utilia erunt. Simile est, *Iure occisus est Saturninus, sicut Gracchi.* Dissimile, *Brutus occidit li-* 7
beros proditionem molientes; Manlius virtutem filii morte multavit. Contrarium, *Marcellus ornamenta Syracusanis hostibus restituit; Verres eadem sociis abstulit.* Et probandorum et culpandorum ex his confirmatio eosdem gradus habet. Etiam in iis, quae futura 8
dicemus, utilis similium admonitio est: ut, si quis dicens, *Dionysium idcirco petere custodes salutis suae, ut, eorum adiutus armis tyrannidem occupet,* hoc referat exemplum, *eadem ratione Pisistratum ad dominationem pervenisse.* Sed, ut sunt exempla interim 9
tota similia, ut hoc proximum: sic interim ex maioribus ad minora, ex minoribus ad maiora ducuntur. *Propter matrimonia violata urbes eversae sunt: quid*

6. *Vt aut*) Turic. *ut* omittit cum Alm. Voss. 1, 3. Transponit *aut ut* Guelf. *an ut* Camp.

7. *Multavit*) Guelf. Goth. Iens. (tac. Gesn.) et edd. ante Gryph. exc. Aldo *mulctavit.* Sed Camp. et Turic. nostram dant; cf. IV, 4, 4. — *Eosdem*) Turic. *collem* eum Alm. allende gemellos (cf. §. 5, 12). Nihil latet nisi recepta, ut frustra anquireret Burm. Sed Camp. omittit vocem.

9. *Duc. Propter*) Sic Turic. et Obr. Reliqui inserunt *Si.* Alternm exemplum similem et hic structuram exigebat.

6. *Aut ut gestae*) Simile additamentum definitionis in narratione IV, 2, 31.

Saturninus — Gracchi) Vide II, 16, 5.

7. *Brutus — Manlius*) Liv. II, 5; VIII, 7.

Marcellus — Verres) Cic. in Verr. IV, 55.

Gradus) I. e. momenta; ita, ut simile, dissimile, contrarium, spectentur in iis. Sic modo V, 10, 116, *gradus.*

8. *Dionysium — occupet*) Hoc sumpsit ex Aristotele Rhet. I, 2, 19: οἷον, ὅτι ἐπιβούλευε τυραννίδι Διονύσιος, αἰτῶν τὴν φυλακήν· καὶ γὰρ Πεισίστρατος πρότερον ἐπιβουλεύων, ᾔτει τὴν φυλακὴν, καὶ λαβὼν ἐτυράννησε, κ. τ. λ.

9. *Propter matrimonia*) Ad bellum Troianum respicitur.

fieri adultero par est? Tibicines, quum ab urbe discessissent, publice revocati sunt: quanto magis principes civitatis viri, et bene de republica meriti, quum invidiae
10 *cesserint, ab exsilio reducendi?* Ad exhortationem vero praecipue valent imparia. Admirabilior in femina, quam in viro, virtus. Quare, si ad fortiter faciendum accendatur aliquis, non tantum afferent momenti Horatius et Torquatus, quantum illa mulier, cuius manu Pyrrhus est interfectus: et ad moriendum non tam Cato et Scipio, quam Lucretia: quod ipsum est ex
11 maioribus ad minora. Singula igitur horum generum ex

10. *Maioribus ad minora*) Sic Turic. Guelf. Camp. cum Goth. Bodl. Ioann. Alm. Vall. Voss. 1, 2, 3, et edd. ante Ald. quo accedunt Bad. pr. (quam-

Tibicines — revocati sunt) Vide Liv. IV, 30: « Tibicines, quia prohibiti a proximis censoribus erant in aede Iovis vesci, quod traditum antiquitus erat, aegre passi, Tibur uno agmine abierunt: adeo ut nemo in urbe esset, qui sacrificiis praecineret. Eius rei religio tenuit senatum; legatosque Tibur miserunt, ut darent operam, ut hi homines Romanis restituerentur etc. »; cf. et Valer. Max. II, 5, 4.

Ab exsilio reducendi) Recte animadvertit Gesn. hoc in Ciceronem optime convenire.

10. *Horatius et Torquatus*) Liv. I, 24, 25 (nisi forte significatur Horatius Cocles Liv. II, 10), 7, 10.

Cuius manu — interfectus) Plutarch. Pyrrh. T. I, p. 405, D, E: (Πύῤῥος) δόρατι πληγεὶς διὰ τοῦ θώρακος οὐ καιρίαν πληγὴν οὐδὲ μεγάλην, ἐπέστρεψε κατὰ τοῦ πατάξαντος, ὃς ἦν Ἀργεῖος, οὐ τῶν ἐπιφανῶν, ἀλλὰ πενιχρᾶς καὶ πρεσβυτέρας υἱὸς γυναικός· αὕτη τότε θεωμένη τὴν μάχην, ὥσπερ αἱ λοιπαὶ γυναῖκες, ἀπὸ τοῦ τέγους, ὡς ἐπέγνω συνεστῶτα τῷ Πύῤῥῳ τὸν υἱὸν, ἐκπαθὴς γενομένη πρὸς τὸν κίνδυνον, ἄρασα κεραμίδα ταῖς χερσὶν ἀμφοτέραις ἀφῆκεν ἐπὶ τὸν Πύῤῥον. ἐμπεσούσης δὲ τῇ κεφαλῇ κατὰ τοῦ κράνους, καὶ τῶν σπονδύλων πρὸς τὴν βάσιν τοῦ τραχήλου συντριβέντων, αἵ τε ὄψεις συνεχύθησαν αὐτοῦ καὶ προήκαντο τὰς ἡνίας αἱ χεῖρες· αὐτὸς δὲ κατενεχθεὶς παρὰ τὸν τοῦ Λικυμνίου σηκὸν ἔπεσεν, ὑπὸ τῶν πολλῶν ἀγνοούμενος; cf. VV.DD. ad Corn. Nep. XXI, 2, 2.

Cato et Scipio) Alter Vticensis, earundem partium alter, Q. Caecilius Metellus Scipio, Pompeii socer, qui in navi, tendens in Hispanias, quum vento coactus in Africam rediisset, gladio se transfodit, requirenti imperatorem militi respondens ipse adhuc: *Imperator bene se habet*; vide Flor. IV, 2, 68, ubi reliqui huius facti auctores memorantur apud Dukerum, quibus adde Dionem Cass. l. XLIII p. Reim 346.

Ex maioribus ad minora) Si Lucretiam ostendo viro, exemplum mortis contemnendae, maior illa mulieris fortitudo pudorem incutiet huic,

Cicerone (nam unde potius)? exempla ponamus. Simile est hoc pro Murena, *Etenim mihi ipsi accidit, ut cum duobus patriciis, altero improbissimo, altero modestissimo atque optimo viro, peterem: superavi tamen dignitate Catilinam, gratia Galbam:* Maius minoris, 12
pro Milone, *Negant, intueri lucem esse fas ei, qui a se hominem occisum esse fateatur. In qua tandem urbe hoc homines stultissimi disputant? nempe in ea, quae primum iudicium de capite vidit M. Horatii fortissimi viri, qui, nondum libera civitate, tamen populi Romani comitiis liberatus est, quum sua manu sororem esse interfectam fateretur:* Minus maioris, *Occidi, non Spurium Maelium, qui annona levanda, iacturisque rei familiaris, quia nimis amplecti plebem videbatur, in suspicionem incidit regni affectandi* etc. deinde, *Sed*

quam fluctuans male in nota) Obr. Regius mutavit *minoribus ad maiora;* praeter necessitatem et veritatem; vide not. ex.

11. *Impr. alt.*) Sic Turic. Guelf. Camp. cum Alm. Voss. 1, 2, 3, Goth. Iens. (tac. Gesn.) et edd. ante Basil. Reliqui inserunt *atque audacissimo* e Cicerone.

Atque optimo viro) Turic. *atquiro puto.* An fuit *atque viro optimo?* (cf. §. 3, 23). Camp. hic mira post *viro: equestrem ro. peterem.* Inerat profecto aliqua mentio *equestris Romani* ordinis; sed unde arrepta, plane non liquet.

12. *Disputant*) Turic. *putant* cum Alm. Cf. VII, 20.

Maelium) Libri mei *Melium*; sed cf. V, 9, 13.

Iacturisque) Sic Turic. Guelf. Camp. Goth. (tac. Gesn.) cum Voss. 3, et libris Ciceronianis. Reliqui *iacturaque.*

Videbatur) Sic Turic. Guelf. Camp. cum Goth. Ioann. Colb. Voss. 2, Bern. Andr. et edd. ante Gryph. Sed Voss. 1, 3, *videatur.* Reliqui *putabatur* e Cicerone.

Affectandi) Sic Turic. cum Bodl. Alm. Palat. Gebhardi. Sed Camp. *affectati.* Reliqui *appetendi* cum libris Ciceronianis; cf. V, 9, 13; V, 13, 24.

Etc. deinde, Sed) Guelf. *et cetera. sed* item Goth. nisi quod hic

qui etiamsi se ipse interimat, tamen, quum vir sit, minus fortiter facere est putandus.

11. *Pro Murena*) C. 8. Ne hoc quidem ad verbum e Cicerone; cf. V, 10, 93.

12. *Maius minoris*) Subaudiendum *exemplum*, quod tanquam substantivum referatur ad *maius*, regat autem genitivum *minoris*; sic mox (hoc §.) *minus maioris.*

Pro Milone) C. 3; item mox c.

eum (*auderet enim dicere*, *quum patriam periculo liberasset*) *cuius nefandum adulterium in pulvinaribus*,
13 et totus in Clodium locus. *Dissimile* plures causas habet; fit enim *genere*, *modo*, *tempore*, *loco*, ceterisque, per quae fere omnia Cicero praeiudicia, quae de Cluentio videbantur facta, subvertit: *contrario* vero exemplo censoriam notam, laudando censorem Africanum, qui eum, quem peierasse conceptis verbis palam dixisset, testimonium etiam pollicitus, si quis contra diceret, nullo accusante, traducere equum passus esset; quae, quia erant longiora, non suis ver-

notam ZI. Plene *et cetera* dant edd. ante Gryph. exc. Camp. Etiam Turic. notam, ut videtur; cf. IV, 2, 51; VI, 3, 24. — *Nefandum*) Sic Turic. Guelf. Camp. cum Ioann. Voss. 1, 2, 3, Goth. Iens. (tac. Gesn.) et edd. ante Gryph. item libris Ciceronianis. Reliqui *nefarium*. Hoc magis hominum esse videtur, illud rerum; neque tamen ubique ad hanc normam correxerim. Contra est I, 3, 17; ubi omnes *nefandi*; et III, 8, 47 vicissim; cf. V, 10, 99. *Nefarius* a *fas*, *nefandus* a *fando* repetitur. Hinc improprie possunt ista vocabula reciprocari.

13. *D. plures causas*) Turic. Camp. *D. p. ex se casus* cum Goth. Bodl. Ioann. Alm. Voss. 2, Andr. *Dissimiles ex se p. casus* Tarv. *Dissimile ex se p. causas* Iens. Loc. et edd. ante Gryph. *D. p. casus*, Guelf. cum Voss. 1, Obr. *D. plerisque causas*, Voss. 3. In magno illo optimorum librorum consensu, tamen vulgatam retinere licuit. *Ex se* natum ex *plures* extremo, sicut in Tarv. ex *dissimiles*; et nihil est per se. Pro *causas* dari *casus* non infrequens in MSS.; cf. Drakenb. ad Liv. XXXVII, 17, 7; item nostr. IV, 1, 30. Nullam ex *casus* comminiscor idoneam sententiam.

Esset) Sic Turic. Guelf. cum Voss. 2, Iens. (tac. Gesn.) et reliquis ante Gryph. Reliqui *est*.

27. Priorem locum in figura *pruspergasia* excitat Iulius Rufinianus p. 219 in Ruhnk. ed. Lupi.

13. *Dissimile — causas*) Pro *fontibus* hic fere *causae* dicuntur, qualis usus est in istis iudicialium controversiarum vocabulis III, 11, 5, 6 seqq.

Praeiudicia — de Cluentio) Haec Ciceronis in ostendenda dissimilitudine artificia habes a capite 32 ad 52 extr. Neque tamen praesto, per singula haec euntem (*genus*, *modum*, *tempus locum*) oratorem demonstrare.

Laudando — Africanum) Pro Cluent. c. 48, ubi Ernestus animadvertit, nostrum interpretari *contra dicere*, accusare, nec poterat aliter hoc accipi apud ipsum Ciceronem, quam *contra C. Licinium Sacerdotem dicere*, i. e. eum accusare. Idem Scipionis Aemiliani factum narrat Valer. Max. IV, 1, 10.

bis exposui. Breve autem apud Virgilium contrarii 14
exemplum est,

At non ille, satum quo te mentiris, Achilles
Talis in hoste fuit Priamo.

Quaedam autem ex iis, quae gesta sunt, tota narra- 15
bimus: ut Cicero pro Milone, *Pudicitiam quum eriperet militi tribunus militaris in exercitu C. Marii, propinquus eius imperatoris interfectus ab eo est, cui vim afferebat. Facere enim probus adolescens periculose, quam perpeti turpiter maluit: atque hunc ille summus vir scelere solutum, periculo liberavit.* Quaedam signifi- 16
care satis erit, ut idem, ac pro eodem, *Neque enim posset aut Hala ille Servilius, aut P. Nasica, aut L. Opimius, aut me consule Senatus non nefarius haberi, si sceleratos interfici nefas esset.* Haec ita dicentur, prout nota erunt, vel utilitas causae aut decor postulabit. Eadem ratio est eorum, quae ex poëticis fabulis 17
ducuntur, nisi quod iis minus affirmationis adhibetur:

15. *C.*) Sic Guelf. Goth. (Iac. Gesn.) Reliqui *Caii*; cf. IV, 4, 8; item hic §. 42. Modo autem *militaris*, quod in Cicerone glossam interpretatur Ernestus, omnes mei.

16. *Hala*) Turic. *ahla*; cf. Drakenb. ad Liv. IV, 13, 14; item nostr. V, 13, 24.

17. *Affirmationis*) Turic. *adfrenationis*.

14. *Ap. Virgilium*) Aeneid. II, 539, 40.

15. *Quae gesta sunt*) Opponit haec iis, *quae ex poëticis fabulis ducuntur*, (§. 17); cf. et definitionem modo positam (§. 6) *aut ut gestae*).

Cic. pro Milone) C. 4; item noster III, 11, 14.

16. *Significare*) Cf. I, 5, 17. Opponitur §. 15, *tota narrabimus*.

Idem — pro eodem) Pro Mil. c. 3. Locus non est integer positus. Defit enim aut C. Marius post Opimius, quod est apud Ciceronem, item *cives* post *sceleratos*; quae inserere cum aliquot edd. non attinebat velut Ald. Bas. Capper.; cf. §. 11.

17. *Iis*) Potes haerere hic, dativum interpreteris an ablativum. Priore forma vetamur, impensius niti hisce exemplis, ne ludibrium debeamus, fabulis multum tribuere visi. Altera diversitas rationis ostenditur, quod fictis exemplis, etsi per cetera similibus, minus proficitur in probando quam veris. In illa fortasse me-

cuius usus qualis esse deberet, idem optimus auctor ac
18 magister eloquentiae ostendit. Nam huius quoque generis eadem in oratione reperietur exemplum : *Itaque hoc, iudices, non sine causa etiam fictis fabulis doctissimi homines memoriae prodiderunt, eum, qui patris ulciscendi causa matrem necavisset, variatis hominum sententiis, non solum divina, sed etiam sapientissimae*
19 *deae, sententia liberatum.* Illae quoque fabellae, quae, etiamsi originem non ab Aesopo acceperunt (nam videtur earum primus auctor Hesiodus), nomine tamen Aesopi maxime celebrantur, ducere animos solent, praecipue rusticorum, et imperitorum : qui et simplicius, quae ficta sunt, audiunt, et capti voluptate facile iis, quibus delectantur, consentiunt. Siquidem et Me-

18. *Sed etiam sap.*) Omittunt *etiam* Turic. Camp. cum Voss. 1. Non male; cf. IV, 4, 3.

19. *Fabellae*) Sic Turic. Camp. *quoque fab.* omittit Guelf. Reliqui *fabulae*; cf. I, 9, 2; item mox §. 21.

lius *adhibebitur*, quod e Campano notavi, solo.

Cuius) Quo referes pronomen? Ad *affirmationem* quidem parum apte. Ad *rationem* igitur, sed et hoc contorte. Longe quidem convenientius fuerit reponere, *quorum* an *quarum* (fabularum), sed auctor apparet nullus.

19. *Fabellae — celebrantur*) Hanc de origine fabularum Aesopiarum disputationem qui tractarint, quibusque auctoribus; vide apud Fabricium B. G. ed. Harl. vol. I, p. 624 sqq.; item p. 593 sq. Ponam autem hic unum et alterum veterum locum, Quintiliano consentientem. Plutarch. Conviv. sept. sapp. p. 158, B: Ἡσιόδου μὲν ἐμοὶ δοκεῖ δικαιότερον Αἴσωπος αὐτὸν ἀποφαίνειν μαθητὴν ἢ Ἐπιμενίδης. Theon Progymn. p. 22, οὐχ ὅτι Αἴσωπος πρῶτος εὑρέτης τῶν μύθων ἐγένετο. Ὅμηρος γὰρ καὶ Ἡσίοδος καὶ Ἀρχίλοχος καὶ ἄλλοι τινὲς πρεσβύτεροι γεγονότες αὐτοῦ φαίνονται ἐπιστάμενοι κ. τ. λ. Theonis verba repraesentavit etiam Heerenn. V. C. (Bibl. d. alt. Lit. St. 8. ined. p. 6), ad Hermogenis a se editi de hisce disputationem.

Ducere animos solent) Aristoteles et ipse oratori commendat λόγους Αἰσωπείους Rhet. II, 20, 3, et passim eo cap. Verissima ad haec Aristotelica est Herderi animadversio (Zerstr. Bl. III, 175) negantis proprie ibi et universe agi de fabula, sed quatenus inserviat oratori.

Simplicius — audiunt) Cf. I, 12, 11; et not. ad II, 2, 5.

Capti — consentiunt) Cf. IV, 2, 119.

Menenius Agrippa) Liv. II, 32.

nenius Agrippa plebem cum patribus in gratiam traditur reduxisse nota illa de membris humanis adversus
ventrem discordantibus fabula. Et Horatius ne in poë- 20
mate quidem humilem generis huius usum putavit, in illis versibus,

Quod dixit vulpes aegroto cauta leoni etc.

Αἶνον Graeci vocant, et *αἰσωπείους*, ut dixi, *λόγους* et *λιβυκοὺς*, nostrorum quidam, non sane recepto in usum nomine,
apologationem. Cui confine est *παροιμίας* genus illud 21

20. *Quod dixit vulp.*) Sic Turic. com Goth. 2, Bern. Alm. Iens. (tac. Gesn.) et edd. ante Ald. Omisit *in illis versibus*, Camp. sed habet versum integrum Horatianum, qui et in Goth. et Vall. Omittit *vulp.* Guelf. *Olim quod vulpes quae dixit cauta.* Vuss. 1. Reliqui Horatianum versum ipsum.

Αἶνον) Guelf. Μῦθον. Goth. (tac. Gesn.) δεινον. Camp. δινον. — Αἰσωπείους) Turic. *esopium* (a sec. manu *esopum*). Camp. *Esopus* cum Goth. Alm. (cf. §. 12, 21). *Esopius*, Goth. 2. Scriptura Ioann. (tac. Gibs.) huc fere redit, αἰχοπιστχι. Guelf. inter *et* et *ut* lacunam habet recepto graeco non sufficientem. Sed Tarv. et reliquae edd. αἰσωποποίητον. Gesnerus Goth. 2, scripturam recte est interpretatus, quam ego graecis literis expressam primus recepi (conf. et Phaedrum Fab. 1, ibique VV. DD.). Vulgata nec per se commendabilis, nec ullo graeco auctore defensa.

Λογ. et) Sic Turic. λ. καὶ. Camp. cum Goth. 2; item Ioann. (tac. Gibs.) habet notam, nihil profecto significantem nisi *et*. Reliqui omittunt *et*, vel ponunt ante *ut dixi*, velut Loc. Ven. Rusc. Bad. ad Gryph. usque.

Λιβυκοὺς) Sic Turic. Camp. cum Goth. Vall. Bern. Pro vocibus graecis Guelf. lacunam. Reliqui μυθικοὺς, sed ii sunt editi; nam de MSS. turpe silentium. Ioann. (tac. Gibs.) λιβικους, quamquam obscurioribus notis.

21. Παροιμίας) Goth. (non ut Gesn. narrat παροικοιν) παροικόια, quod subterpuncto ο nihil est nisi παροικια, aberratione facili pro παροιμία. Camp. παριμιαι. Guelf. lacunam et hic, Tarv. et Ald. cum Vall. παροιμία, nominativum dant.

20. *Quod dixit vulpes*) Horat. Ep. I, 1, 73. Aliter paulo apud ipsum poëtam. *Olim quod vulpes aegroto cauta leoni Respondit.* Sed cf. §. 16.

Αἶνον) De hac voce consule Schneiderum in Lexico; item Steph. in Thes.

Αἰσωπείους — λιβυκοὺς) Vid. Arist. l. c. λόγοι — αἰσώπειοι καὶ λιβυκοί. Item Theon. l. modo c. ad §. 19. Reliquos hoc nomine *usos* vide apud Fabric. l. c. p. 627. *Vt dixi* non longius retro spectat quam ad §. 19.

Apologationem) Nusquam praeterea legimus hoc vocabulum.

quod est velut fabella brevior, et per allegoriam acci-
22 pitur, *Non nostrum*, inquit, *onus : bos clitellas.* Proximas exemplo vires habet *similitudo*, praecipue illa,

Fabella) Sic omnes mei praeter Goth. *fabula* cum Leid. Gibs. Sed hic quoque plurimos optimosque auctores pro nostra dat; cf. 19.
Inquit, onus) Turic. *in quo domus.* Alm. *inquit domus* (cf. §. 20, 28) *inque ydoneus.* Goth. 2.
Bos) Turic. Guelf. Camp. Goth. Iens. (tac. Gesn.) *vos* cum Alm. Voss. 2, et edd. ante Basil. *bos* dare narratur Voss. 1. Modo pro *non* ex Regii coniectura *nos* dant Rusc. (cf. V, 10, 103) Ald. Bad. uterque, Bas.

22. *Exemplo*) Turic. Guelf. Camp. *exempli* cum Goth. 1, 2, Vall. et edd. ante Rusc. qui recepit nostrum ex Regii coniectura. Sed a Gryphio inde revocarunt alterum ante Burm. Nostrum solo Regii ingenio niti credo. Sed error ille primitus fluxit ex mala diremptione, quum *proximas* fere referretur ad *clitellas.* Possis et *exemplis* scribere. — *Praecipue*) Sic Turic. Camp. cum Alm. *praesertim.* Voss. 1, 3. Reliqui *praecipueque;* conf. V, 10, 49. — *Consuerunt*) Sic Guelf. *consueverit*, Camp. *consuevet*, Goth. 2. Reliqui *consueverunt.* Nostrum apud Cic. cf. IV, 2, 29.

21. *Non nostrum — clitellas*) Paroemia et velut *fabella brevior* est in vocabulis: *bos clitellas.* Sic enim, Burmanno laudante, Schefferus de re Vehiculari II, 2, p. 7: *Quibus verbis innuit* (Quintilianus) — *fuisse — eius fabulae initium : Bos clitellas —. Nempe sic solebant in isto paroemias genere. — Ita namque* (apud Petronium c. 63, p. Burm. 315) *Trimalcia: Et ipse vobis rem horribilem narraba. Asinus in tegulis. Quum adhuc capillatus essem. — Omnium vero optime clarissimeque hoc cognoscitur ex Terentio, qui sic loquentem facit* Lachetem A. IV, Hecyrae sc. 3 (extr.): *iam nos fabula Sumus Pamphile : Senex atque anus.* Donatus eo loco: *Senex atque anus : Haec duo nomina, ut posita sunt, caput indicant et inceptionem huiusmodi fabularum.* Idem paulo post: *Pronuntia: Senex atque anus, quasi initium fabulae. Dicit in comoedia, quum ad ea verba ventum erat, senex atque anus, non ut cetera proferenda voce tali, quasi pertinerent ad comoediam et ipsa, verum alia pronuntiatione, quasi enarranda esset aliqua fabella.* Consilium autem paroemiae intelligitur ex Ciceronis Epistt. ad Att. V, 15, quo respicere nostrum, agnoverunt post Erasmum in Adagiis (II, 9, 84) omnes. Ibi enim haec: *Clitellae bovi sunt impositae, plane non est nostrum onus.* Mulo aut asino, non bovi, conveniunt clitellae. Quare hoc dicitur in mandato inepto; vid. et Ammian. Marcell. XVI, 5. Ad accusativum *clitellas* Burmannus recte subaudit *portabat*, quod positum fuerit in ipsa fabula. Est autem *inquit* ab ipso Qu., eo usu, quum intelligitur *aliquis*; cf. II, 15, 12; item Ernesti Clav. Cic. in *inquit.* Numerus locorum Senecae, a Gronovio citati, in immensum potest augeri. Delectatur enim hac forma mirum in modum; v. c. Nat. quaest. VII, 28, p. 369: *Tarditas, inquit, illorum*; VII, 26, p. 367: *Per stellas*

quae ducitur citra ullam translationum mixturam ex rebus paene paribus. *Vt, qui accipere in Campo consuerunt, iis candidatis, quorum nummos suppressos esse putant, inimicissimi solent esse: sic eiusmodi iudices infesti tum reo venerant.* Nam παραβολή, quam Cicero 23 *collationem* vocat, longius res, quae comparentur, repetere solet. Neque hominum modo inter se opera similia spectantur, ut Cicero pro Murenâ facit, *Quod si e portu solventibus ii, qui jam in portum ex alto invehuntur, praedicere summo studio solent et tempestatum rationem, et praedonum, et locorum: quod natura fert, ut iis faveamus, qui eadem pericula, quibus nos perfuncti sumus, ingrediantur: quo tandem me animo esse oportet, prope iam ex magna iactatione terram videntem, in hunc, cui video maximas tempestates esse su-*

23. *Neque hom.*) Sic Guelf. Camp. Reliqui *Nec h.*; cf. V, 10, 81. — *Ii*) Turic. Camp. omittunt cum Voss. 1, 2, 3, Goth. et edd. ante Stoër.

Praedicere) Guelf. Goth. (tac. Gesn.) cum Ioann. Voss. 1, 2, 3, Bern. Vall. Ald. *praecipere* et ita Cicero.

Fert) Turic. *adfert*. Guelf. Camp. Tarv. *affert* cum Alm. Voss. 1, 2, 3, Goth. Bern. Vall. Iens.; cf. Ern. ad loc. Cic. Regius correxit. — *Tandem me*) Sic Turic. Camp. cum Voss. et Cicer. Reliqui *m. t.*; cf. §. 11, 43.

Max. temp.) Sic Turic. Guelf. Camp. cum Goth. Alm. Voss. 1, 2, 3, et edd. meis omnibus exc. Ald. Bas. Stoër. Chouet. Leid. Burm. Capp. Gesn. Bip. qui e Cicerone inserunt *rei p.* — *Sed et a.*) Turic. Camp. omittunt *et* cum Alm. Goth. Habet copulam Guelf. Eius loco Iens. (tac. Gesn.) ostendit laconam sat magnam, pro qua Tarv. dat παραβολή cum edd. ante Gryph. Hic primus nostram cum reliquis. MSS. praeterea nulla mentio. Deest sane subiectum, et volebat Francius post *huiusmodi* interponere *comparatio*. In MSS., quos quidem vidi, consensu, vocabulum graecum ab aliquo istius aetatis erudito interpolatum censeo, nec repetere audeam, quum praesertim, in illo subiecti positu, *huiusmodi* nihil magnopere habeat, quo referatur. Satius puto *aliquid* adiicere post *huiusmodi*. — *Ducitur*) Torio. Camp. *dicitur* cum Stoër. Chouet. Leid.

inquit; ib. *Stellae inquit*; VII, 12, p. 13 6, *Stellarum inquit*; VI, 24, p. 335, *Immo inquit*; et si quis retro legere voluerit exempla per eius libros a calce ad caput.

22. *Vt, qui accipere*) Cic. pro Cluent. c. 27 extr.

23. *Collationem*) Cic. de Inv. I, 30; item hic §. 2.

Pro Mur. C. 2.

beundas? sed et a mutis atque etiam inanimis interim
24 huiusmodi ducitur. Et, quoniam similium alia facies in tali ratione, admonendum est, rarius esse in oratione illud genus, quod εἰκόνα Graeci vocant (quo exprimitur rerum aut personarum imago: ut Cassius: *Quis*

24. *Rarius*) Turic. *parius*. Volebat profecto *parcius*.

Voc. quo) Camp. Goth. Iens. (tac. Gesn.) inserunt *in* cum edd. ante Gryph. Sed Turic. Guelf. non habent praepositionem. — *Quis istam*) Guelf. *Qui sistam* nihil hic proficiente varietate. Sed edd. multi *Qui* pro *Quis*.

Sed et — ducitur) Cf. not. critic. *Muta* vide ad I, 10, 7; item hic §. 24, 34, 35.

24. *In tali ratione*) Haec equidem non intelligo. Fluctuat oratio, nec video, quae sit ista *talis ratio*. Sobit rescribere *in alia ratione*. Erit, *alia facies in alia ratione*, diversa similium species, pro diversa adhibendi occasione. Tale quid Gedoynus quoque expressit.

Quod—Graeci) Vid. Aristot. Rhet. III, 4, qui fere nostri praeceptum habet §. 2: *χρήσιμον δὲ ἡ εἰκὼν καὶ ἐν λόγῳ· ὀλιγάκις δέ· ποιητικὸν γάρ*; item cf. Lex. rhet. utrumque Ernesti in εἰκὼν et *imago*. Recenset alios, qui εἰκόνα dixerint Schneiderus ad Demetr. §. 80, p. 138.

Cassius) Hic quis sit, non utique est in comperto. Saltem non erant confundendi Cassius Parmensis, unus ex Iulii Caesaris interfectoribus, interfectos et ipse post pugnam Actiacam, et Cassius Severus (de quo vide VI, 1, 43) sub Augusto et Tiberio vivens; quem errorem cavet Ruhnkenius ad Vellei. II, 88, 1. Parmensis ille, auctore Acrone ad Horat. Epist. I, 4, 3, epigrammata scripsit. Ex quo genere facetiarum potuit esse hic versus, quum et Horatius *opuscula* eiusdem laudet. De tragoediis quidem, quales scripsisse Cassius Parmensis proditur, hic non erat cogitandum. Versus est scazon, nec tamen usquequaque emendatus. Burmannus, metro consulens, *iste* legi suadet pro *istam*, quod Gesnero placet; non immerito. Sed restat anapaestus in quarta sede, alienus et ipse, quem non tam facile compendifacias. Possis tamen et imperfectum tetrametrum agnoscere, cui bini pedes desint in fine. Tum ne *istam* quidem mutatione indigeat. Sed Comoedias Cassii quidem Parmensis veteres non memorant, cuiusmodi operis hunc versum esse maxime coniicias, si sit tetrameter iambicus. *Lanipedem senem*, quem veteres quidem, levi fluctuatione, omnes hic ostendunt libri, alibi frustra quaeres apud scriptores. Satis tamen aperta per se sententia vocabuli. Significantur vel lana obvoluti pedes, vel lanae instar molles et debiles. Ad hanc potestatem similibus commendandam aliquot scriptorum loca affert Gebhardus in Crepundiis II, 15, p. 95, veluti Plaut. Epidic. V, 1, 21, *pulmonei pedes* tribuuntur delicato et debili; Macrob. Saturn. I, 8, memoratur proverbium: *Deos laneos pedes habere*. *Faciem, torquere* Burmannus illustrat versu Terentiano Eun. IV,

istam faciem lanipedis senis torquens?)', quam id, quo probabilius fit, quod intendimus: ut, si animum dicas excolendum, similitudine utaris terrae, quae neglecta sentes ac dumos, culta fructus creat: aut, si ad curam reipublicae horteris, ostendas, apes etiam formicasque, non modo muta, sed etiam parva animalia, in commune tamen laborare. Ex hoc genere dictum illud est 25
Ciceronis, *Vt corpora nostra sine mente, ita civitas sine lege, suis partibus, ut nervis ac sanguine et membris, uti non potest.* Sed, ut hac corporis humani pro Cluentio, ita pro Cornelio, *equorum;* pro Archia, *saxorum* quoque usus est similitudine. Illa (ut dixi) 26
propiora, *ut remiges sine gubernatore, sic milites sine imperatore nihil valere.* Solent tamen fallere similitudinum species: ideoque adhibendum est his iudicium. Neque enim *ut navis utilior nova, quam vetus, sic ami-*

Lanipedis) Turic. *lanipedi* cum Bodl. Alm. Goth. Andr. Iens. et edd. ante Ald. praeter Camp. qui *limpedi.* Guelf. *lampendi.* Similiter alii apud Burm. aberrant. Nullus tamen MS. *planipedis*, quod reposuit Regius, obsecundantibus ab Aldo inde omnibus. Vocem vide in Lexicis. Gebhardus se nostrum legere ait e MS. Quod autem pro dativo in isto *Lanip.* meliores edd. dederunt genitivum, sequente *senis*, lenissima est emendatio, cui similis locum habuit V, 10, 84.

Ac) Sic Turic. Guelf. Camp. *et*, Goth. (tac. Gesn.) cum Voss. 2. *Aut*, Voss. 3. Reliqui *atque*; cf. VI Prooem. 9.

4, 3: *Illud vide, os ut sibi distorsit carnifex: ut Cassius* fateor abruptius mihi dictum videri quam pro Quintiliano. An *ut ait Cass.?* Cf. I, 6, 36.

25. *Dictum*) Substantivi loco usurpatum; cf. VI, 3, 2. Locus est pro Cluent. c. 53.

Hac — similitudine) Ferri sane potest pronomen feminini generis, etiam elegans videri et ex interiore latinitate. Mihi tamen displicet, ut contortum. Veteres mei excusi ante Gryph. dant *hoc*, quibuscum facit Turic. sententia quidem nulla. Binae edd. apud Burm. *hic*, et hanc ego scripturam censeo veram, nisi forte *loco* exciderit post *hoc.*

Pro Cornelio) Vid. IV, 4, 8; *pro Archia*, c. 8.

26. *Vt dixi*) Vt aliquoties negotium facessit haec interiectio in Qu., ita hic quoque. Refero tamen ad §. 23, *hominum — inter se opera similia.*

Fallere) Cf. II, 12, 3; V, 13, 43.

citia: vel, *ut laudanda*, *quae pecuniam suam pluribus*
largitur, *ita*, *quae formam*. Verba sunt in his similia,
vetustatis et *largitionis*: vis quidem longe diversa, *pe-*
27 *cuniae* et *pudicitiae*. Itaque in hoc genere maxime
quaeritur, an simile sit, quod infertur. Etiam in illis
interrogationibus Socraticis, quarum paulo ante feci
mentionem, cavendum, ne incaute respondeas: ut apud
Aeschinem Socraticum male respondit Aspasiae Xeno-
28 phontis uxor; quod Cicero his verbis transfert, *Dic*
mihi, *quaeso*, *Xenophontis uxor*, *si vicina tua melius*

26. *Pudicitiae*) Turic. *amicitiae* cum Iens. et edd. ante Gryph. Nostrum tamen Guelf. Goth. Camp. et reliqui edd. mei. Gesnerus primus sentiens lacunam enuiiciebat: *pecuniae et formae*, *navis et amicitiae*. In sententia unice accedo, sed libros praestantes sequens, in quibus est *pudicitiae*, malim: *pecuniae et pudicitiae*, *navis et amicitiae*.

27. *Maxime*) Turic. Camp. omittunt.

Socraticis) Turic. Guelf. Camp. Goth. Iens. (tac. Gesn.) *Socratis* cum Alm. Voss. 1, 2, 3, Bern. Andr. (etsi huius mox ad *Socraticum* haec varietas affertur; perperam haud dubie) et edd. ante Stoër. Displicet tamen vetus illa scriptura ob *respondeas* quo indicatur sententia in universum proposita. Et proclivis erat error. — *Quarum*) Turic. Guelf. *quorum* cum Voss. 3; cf. I, 10, 6. — *Aspasiae*) Turic. Camp. *Asphasia*. Guelf. *Aspasia* cum Goth. et edd. ante Burm. MSS. silentur, nisi quod refert Bad. Vallensem dare *Aspasie*.

Formam) Recte Gesnerus ad partes vocat Graecorum ὥραν quae cum pulchritudine, aetatis iuvenilis significationem coniungit, quomodo et Latini usurpent *aetatem*.

Verba—pudicitiae) *Vim* et *etymologiam* ita sibi invicem oppositas vidimus V, 10, 55. Sed sunt haec brevius comprehensa quam pro summa accuratione; cf. dicta ad I, 10, 29. Sic enim interpretare genitivos illos *pecuniae*, *pudicitiae*: «Vis largitionis longe diversa est, sive dicitur largitio *pecuniae*, sive *pudicitiae*.» Si ad *vis* refers genitivos hosce, omnia obscurantur. Deesse hic aliquid, ultro apparet, de qua re vide not. crit.

27. *Infertur*) I. e. colligitur, cogitur; significatu dialectico; cf. V, 14, 9; VIII, 4, 20. Minus aperte hoc cap. §. 3; Apud Cic. Inv. I, 47, *illatum*. Apulei. de doctr. Plat. III, p. Elmenh. 34: *Dico autem Illationem vel Illativum Rogamentum*, *quod acceptionibus colligitur et infertur*. *Francogalli* etiamnum *inférer*, hac significatione.

Paulo ante) §. 3.

Aeschinem — Cicero) Dialogus fuit Aeschinis Socratici, inscriptus: *Aspasia*, qui intercidit; vid. Fabr. B. G. Harl. vol. II, p. 692. Huius locum hic positum Cicero recitat in libris de Inv. I, 31.

habeat aurum, quam tu habes, utrumne illius, an tuum malis? Illius, inquit. Quid si vestem et ceterum ornatum muliebrem pretii maioris habeat, quam tu habes, tuumne an illius malis? Illius vero, respondit. Age sis, inquit. si virum illa meliorem habeat, quam tu habes, utrumne tuum virum malis, an illius? Hic mulier eru- 29
buit, merito; male enim responderat, *se malle alienum aurum, quam suum:* nam est id improbum. At, si respondisset, *malle se aurum suum tale esse, quale illud esset,* potuisset pudice respondere, *malle se virum suum talem esse, qualis melior esset.* Scio quosdam 30
inani diligentia per minutissimas ista partes secuisse,

28. *Vtrumne*) Sic Turic. Guelf. Camp. cum Alm. Goth. et edd. ante Gryph. Reliqui *utrum*. Apud Cic. de Inv. II, 39, pro *utrum copia* aliquot libri dant *utrumne c.* Sic et Dialog. de Oratt. cap. 37, *utrumne — an*; cf. III, 3, 13.

Habes) Turic. Camp. omittunt cum Alm. *Habeas* Iens. (tac. Gesn.) cum edd. ante Gryph. Nostrum et Cicero.

Tuumne) Sic Turic. Guelf. Camp. Iens. (tac. Gesn.) cum Alm. et edd. ante Gryph. item Ciceronis libris. Reliqui *tuum*.

Malis) Turic. *velis* cum Alm. (conf. modo hac §. item mox ead.) — *Illius — resp.*) Turic. omittit cum Alm. *respondit illius*, sine *vero*. Camp. cum Iens. (tac. Gesn.) et edd. ante Ald. *mal. ill. vero resp.* Omittit Guelferb. *resp. ill. vero*; Bad. uterque. *Respondit* omittit Goth. cum Voss. 2, 3.

Age sis — virum) Turic. *accede isti quid si v.* Alm. *accede si quid si v.* (cf. modo hac §. item §. 31). Guelf. *ages vero is inquit si v.* Iens. (tac. Gesn.) Tarv. *age is i. si v.* Rusc. Goth. *age si i. si v.* et hoc inveniebat Regius, qui reposuit nostrum, conf. §. 21, (hoc enim refero Gesneri notationem) Camp. Loc. et edd. ante Gryph. exc. Aldo dant nostram ipsam, ut et plurimi apud Ciceronem libri (vid. Oudendorpii not.) quorum aliqui *sil* per errorem pro *sis*. Reliqui omittunt *sis*.

Vtrumne — illius) Sic Turic. Guelf. Camp. cum Goth. et edd. ante Gryph. exc. Ald. qui omittit *virum* et transponit *a. i. m.* Reliqui *virumne t. a. i. m.* Ciceronis libri nobiscum faciunt, nisi quod pro *m. a. i.* transponunt *a. i. m.* quamquam aliter Ernesti, sed cf. not. Oudendorp.

Nam est id imp.) Turic. Guelf. *n. e. i. hoc i.* cum Alm. Voss. 3, Iens. Tarv. Regius eradendum vidit alterum pronomen et abest *id* a Loc. (errante Burm.) usque ad Ald. qui omittit *hoc*. Et sic est in Vall. Sed Camp. *n. e. in id hoc i.* An erat *est enim hoc improbum?* ut *nam* nasceretur ex *suum* extremo.

et esse aliquid minus simile, ut *simia homini*, et marmora deformata prima manu: aliquid plus, ut illud, *Non ovum tam simile ovo:* et dissimilibus inesse simile, ut *formicae* et *elephanto* genus, quia sunt animalia: et similibus dissimile, ut,

— — *Canibus catulos, et matribus hoedos*;

31 differunt enim aetate: contrariorum quoque aliter accipi opposita, ut *noctem luci;* aliter noxia, ut *frigidam febri*; aliter repugnantia, ut *verum falso;* aliter disparata, ut *dura non duris:* sed, quid haec ad praesens propositum magnopere pertineant, non reperio. Illud est annotandum magis, argumenta duci ex iure simili:

30. *Simia*) Turic. Camp. *similia* cum Alm.
Et marm.) MSS. et editi fere inserunt *ut*, quod eiecit Regius, obsecundantibus Aldo et edd. ante Stoër.
Non ovum tam) Turic. *noum iam*. Guelf. *noumia*. Camp. *ne o. t.* — *Vt form.*) Sic Turic. Guelf. Camp. cum Goth. Voss. 2, et edd. ante Gryph. Reliqui inserunt *est*.
31. *Noxia*) Turic. *non* cum Alm.; cf. §. 28, 32.
Vt frig.) Turic. Camp. inserunt *aquam* cum Alm. Goth. Voss. 2, Vall. et edd. ant Gryph. excepto Aldo. Nobiscum omittunt Guelf. Bern. et alii fortasse MSS. ut reliquae edd. Facile quidem addebatur substantivum ab librario usus Romani ignaro, neque tamen ubique omittitur a scriptoribus, ut nihil certi statuere audeam, contra Turicensis praesertim auctoritatem. Vide Oudendorp. ad Apul. Metam. II, pag. 127.
Disparata) Turic. Guelf. Camp. *separata* cum Alm. Bodl. Ioann. Voss.

30. *Deformata*) Hac potestate errori obnoxium vocabulum. Burmannus Plauti locum ponit Pseud. II, 3, 11, *certa deformata;* cf. VI, Prooem. 9; (ubi vide not. crit.) item Ruhnk. ad Rutil. Lup. p. 90, qui et in Elogio Hemsterhusiano sic usurpavit. Adde Cic. pro Sulla c. 26. Postremo loco *deformata* dicuntur ea, quorum forma ad finem perducta est, quum opponantur *inchoata*. Hic quidem apud nostrum *deformando* indicatur forma inchoata; vid. et Parci Lex. crit. h. v.

Non ovum — ovo) Vide Erasm. in Adag. I, 5, 10.

Canibus — hoedos) Virgil. Ecl. I, 23.

31. *Vt frigidam*) Cf. not. crit.

Disparata) Cic. de Inv I, 28: *Disparatum — est id quod ab aliqua re per oppositionem negationis separatur, hoc modo: sapere et non sapere;* cf. Marius Victorin. p. Pithoei 157.

32. *Illud — magis*) I. e. Hoc potius, quam subtiles illae partitiones, notari meretur. Vides incidendum

ut Cicero in Topicis, *Ei, cui domus usus fructus relictus sit, non restituturum heredem, si corruerit, quia non restituat servum, si is decesserit*: ex contrario, *Nihil obstat, quo minus iustum matrimonium sit mente coëuntium, etiamsi tabulae signatae non fuerint. Nihil enim proderit signasse tabulas, si mentem matrimonii non fuisse constabit*: ex dissimili, quale est Ciceronis 33 pro Cecinna, *Vt, si quis me exire domo coëgisset armis, haberem actionem; si quis introire prohibuisset, non haberem*. Dissimilia sic deprehenduntur, *Non, si, qui argentum omne legavit, videri potest signatam*

2, 3, Bern. et edd. ante Ald. quo acc. Bad. pr. Nihil agunt vel gravissimae auctoritates in errore proclivi.

32. *Ei — heredem*) Turic. *quum evidemus usus relictus s. n. refutuat heredi* (a sec. manu, *quum evidens* rel.) Alm. *Ei* (cf. §. 31, 35) *cui domus usus rel. s. n. restituat heredi*. Guelf. Camp. *quum — heredi* cum Voss. 2, 3, Ioann. Bern. Andr. (etsi ex his *heredi* non diserte memoratur) et edd. ante Rusc. qui *primus* reposuit Regii emendationem (cf. §. 28). Nititur quidem ea Ciceronis loco, sed poterat Qu. memoria fallente (cf. §. 20 not. ex.) ponere contrariam rationem in qua tamen et ipsa procedit argumentum, si usufructuarius heredi restituere non cogitur aedes, uti nec servum. — *Mente*) Guelf. *iuste*, quod etiam in Basil. margine. Male.

33. *Introire*) Sic Turic. Guelf. Camp. Goth. Iens. (tac. Gesn.) cum esse post, non ante *magis*, quod recentiorum primus feci. Ante Leidensem enim multi recte; item Obrechtus; cf. IV, 5, 4.

Cicero in Top.) C. 3. Non ipsa sunt Ciceronis verba; cf. not. crit.

Ex contrario) Subaudi ad hunc ablativum adiectivi *iure*, ut et mox ad *dissimili*. Ne *Dissimilia* (§. 33) quidem universe intelligenda sunt, sed addendum, *iura*.

Mente) Huc vocandum id, quod mox ponitur *matrimonii* id est ea mente ut matrimonium contrahant.

33. *Pro Cecinna*) C. 12. Leviter aberrant verba a Ciceronianis.

Non, si — creditur) Hoc exemplum de suo proposuit *Qu.* ut non attineat ad locum Ciceronis exigere illud, quo sane respexit noster, sed quem ipsum afferre noluit; alioqui Ciceronem nominasset, ut in praecedentibus; cf. Cic. Top. c. 3, unde conflatum hoc est e duobus; quod recte monet Gesnerus: «A genere sic ducitur: Quoniam argentum omne mulieri legatum est, non potest ea pecunia, quae numerata domi relicta est, non esse legata.» Paulo inferius: «Non, si uxori vir legavit omne argentum, quod suum esset, idcirco, quae in nominibus fuerunt, legata sunt; cf. V, 10, 62.

quoque pecuniam reliquisse; ideo etiam, quod est in
34 *nominibus, dari voluisse creditur.* Ἀναλογίαν quidam a
simili separaverunt; nos eam subiectam huic generi
putamus. Nam, *ut unum ad decem, sic decem ad*
centum, simile certe est: et, *ut hostis, sic malus civis.*
Quamquam haec ulterius quoque procedere solent.
Si turpis dominae consuetudo cum servo, turpis domino
cum ancilla; Si mutis animalibus finis voluptas, idem
35 *homini.* Cui rei facillime occurrit ex dissimilibus argu-
mentatio. *Non idem est dominum cum ancilla coisse*,
quod dominam cum servo: Nec si mutis finis voluptas,
rationalibus quoque: quin immo ex contrario, *Quia*
36 *mutis, ideo non rationalibus.* Adhibetur exstrinsecus
in causam et *auctoritas.* Haec sequuti Graecos, a
quibus κρίσεις dicuntur, *iudicia* aut *iudicationes* vocant,

Voss. 1, et edd. ante Burm. exc. Leid. Cicero ipse nostrum. Reliqui *intrare.* — *Non si*) Turic. Camp. *n. nisi* cum Alm.

34. Ἀναλογίαν) Guelf. ἀποχπιαν Camp. ἀποαπιαν. Goth. ἀποσπίαν cum Vall. Sed Turic. nostrum.

Sic dec.) Turic. Guelf. Camp. Goth. Iens. (tac. Gesn.) *et d.* cum Alm. Voss. 2, 3, Vall. et edd. ante Bad. Correxit Regius, necessario; quamquam poterat et *ita.*

Domino) Sic Turic. Guelf. cum Goth. Alm. Voss. 2, 3, Ioann. et edd. ante Ald. Reliqui *domini* ex Regii mutatione, cui addicunt Vall. et Camp.

35. *Quin*) Sic Turic. Camp. cum Obr. Reliqui omittunt, inter quos recensetur Alm. (cf. §. 32, 42). Sic et V, 12, 1.

Contr. — rationalibus) Turic. *c. in rationalibus.* Alm. Camp. *c. irrationalibus.*

36. *Voc. non, de.*) Turic. Guelf. omittunt *non* cum Goth. Voss. 2,

34. Ἀναλογίαν) Cf. I, 6, 3.

Vt hostis — civis) Gesnerus, in proportione quatuor membra desiderari monens, suadet: *ut hostis ad hostem, sic malus civis ad bonum.* Tot verba periisse non credo. Nec diligentia mathematicorum opus in definienda proportione. Similis ostenditur ratio mali civis et hostis ad civitatem quamcumque.

36. *Haec*) I. e. quaecumque *auctoritate* continentur. Facile quidem fuerit *Haec* mutare in *Hanc.* Sed satius duco, negligi summam structurae accurationem in numero pronominis, quia mox pluralem est subiecturus in *iudd. iudicationes.* Nec ullus liber variat.

Κρίσεις) Vid. Lex. Rhet. Graec., Ernesti h. v. qui docet hoc maxime

non, de quibus ex causa dicta sententia est (nam ea quidem in exemplorum locum cedunt); sed, si quid ita visum gentibus, populis, sapientibus viris, claris civibus, illustribus poëtis, referri potest. Ne haec 37
quidem vulgo dicta, et recepta persuasione populari, sine usu fuerint. Testimonia sunt enim quodam modo, vel potentiora etiam, quod non causis accommodata, sed liberis odio, et gratia mentibus ideo tantum dicta factaque, quia aut honestissima, aut verissima videbantur. An vero me de incommodis vitae disserentem 38
non adiuvabit earum persuasio nationum, *quae fletibus natos, laetitia defunctos prosequuntur?* Aut, si

3, et edd. ante Ald. Etiam Camp. sed pro *vocant* dat *vocantur*. Hoc inveniebat Regius, qui activum reposuit cum negatione, tanto faciliore mutatione, quoniam supererat aliquid isti *vocant*; cf. ad IV, 2, 29.

37. *Ne haec*) Turic. *Nec h.* miro casu incideos in sphalma Gesneri, quod repetierunt Bipontini. Reliqui omnes nobiscum faciunt. — *Fuerint. Testimonia*) Ita distinxi cum Regio et Aldo solis. Reliqui *test.* ad praecedentem sententiam referentes, novam ordiuntur ab *Sunt*, quod poscere ait Badius positum τοῦ *enim*. Falso ille. Solet enim secundam quoque vocem sequi particula; cf. Drakenb. ad Liv. III, 50, 7.

Vel) Sic Turic. Guelf. Camp. cum Goth. et edd. ante Burm. Reliqui omittunt, confirmato ex prava distinctione errore.

significatu frequentatam rhetoribus vocem vix inveniri hodie. Vsurpat tamen sic fere Aristot. Rhet. I, 15, 12.

Non — sententia est) I. e. remotae illae a iudicum in vera causa sedentium pronuntiata sententia. *Iudicationes, de quibus dicta sententia est* potest sane contorta videri oratio, sed *iudicationes* magis intelliguntur res, de quibus aliquid statuitur. Apparet autem attendenti, ad vocem *Adhibetur* debuisse a librariis inchoari novum caput. Adhuc enim de exemplis egerat, quae nunc omitti manifestum est iis, quae interiiciuntur *nam ea — cedunt*; cf. initium capitis, ubi similis huic nostrae locutio *quae extrinsecus adducuntur in causam*; item §. 43, ubi *exempla* et *auctoritates* dispescuntur.

37. *Haec quidem*) *Haec* dicitur quasi cum contemptu: *quae quotidie tractata et ubivis obvia vix ullum momentum facere posse videbantur.*

Accommodata, sed) Suspicor ante *sed* excidisse *sunt*. Si enim eo refers quod est in initio sententiae *sunt*, contorta fit structura, propterea quod illic verbum substantivum proprie usurpatur, hic est auxiliare.

38. *Nationum—prosequuntur*) Herodot: V, 4: Τραυσοὶ — τὰ μὲν ἄλλα πάντα κατὰ ταυτὰ τοῖσι ἄλλοισι Θρη-

misericordiam commendabo iudici, nihil proderit, quod prudentissima civitas Atheniensium, *non eam pro affe-*
39 *ctu, sed pro numine accepit*? Iam illa septem praecepta sapientum, nonne quasdam vitae leges existimamus? Si causam veneficii dicat adultera, non M. Catonis

38. *Numine*) Turic. Guelf. Camp. *animo* cum Bodl. Ioann. Bal. Alm. Voss. 3, Bern. Andr. et edd. ante Bad. qui repente nostrum dat, non monitu lectore. Goth. tamen et ipse nostrum, cui quum multis locis consentiens inveniatur Vall. (cf. VI, 1, 29), potest ex eo sumpsisse videri Badius. Vossianum 2 ultro trahit Goth. qui siletur in varietatibus, ut et Voss. 1, sed hic falso, ut suspicor. Burmannus ex *animo* malit exsculpere *asylo*, quale fuisse ad aram misericordiae testantur plurimi scriptores. Huic nequaquam accedo; sed ipsum nostrum corruptum censeo in illud *animo*, fallente ignarum librarium etiam illo, qui antecedit, *affectu*. *Nomini*, *numine*, *nemine* per compendium scripta facile abeunt in *animo*, quocum confundi putant et *omnino*; vid. Lips. ad Vellei. II, 33, et Heusing. Emend. p. 119.

39. *Dicat adultera, non M. C.*) Turic. *d. in adulteram C.* Tarv. *d. in adulterum non Marci C.* Iens. *d. in adultera non Marci C.* cum edd. ante Rusc. qui espunxit *in* ad mentem Regii (cf. §. 32). Rectissime, nam *causam dicit* rea; cf. IV, 1, 19. Guelf. a *non* ad alterum *non* ante *eandem* omittit. *M.* scripsi pro *Marci*, quia *adulteram C.* est in Turic.; cf. V, 9, 13; V, 13, 18. — *Iam sent.*) Camp. *Nam s.* cum Obr. Recte, ut opinor. Burm. refert ad *Iam* in sententiae huius initio, ubi *Nam* edd. ante Obr. exc. Camp. et Aldo. Illic quidem mei MSS. *Iam*, quod valet *porro*. Hic autem, ubi nulla quaestio, *nam* aptius, relate ad sententiam suppressam; cf. II, 11, 7. Sed MSS. et hic *iam* cum plerisque edd.

ξι ἐπιτελέουσι, κατὰ δὲ τὸν γινόμενόν σφι καὶ ἀπογινόμενον, ποιεῦσι τάδε· τὸν μὲν γινόμενον περιιζόμενοι οἱ προσήκοντες ὀλοφύρονται, ὅσα μιν δεῖ, ἐπεί τε ἐγένετο, ἀναπλῆσαι κακά· ἀνηγεόμενοι τὰ ἀνθρωπήϊα πάντα πάθεα· τὸν δ' ἀπογινόμενον, παίζοντές τε καὶ ἡδόμενοι, γῇ καλύπτουσι ἐπιλέγοντες ὅσων κακῶν ἐξαπαλλαχθεὶς ἐστι ἐν πάσῃ εὐδαιμονίῃ. Gesnerus recte ablegat ad Fabric. in Sext. Emp. Pyrrh. Hypot. III, 232; item Pseudo-Turnebus ad epigramma Archiae Anal. Brunck. II, 100. De Essedonibus idem narrat Pompon. Mela II, 1.

Sed pro numine) Celeberrimus apud scriptores ἐλέου βωμὸς in foro Athenarum; cf. Apollod. Bibl. II, 8, 1, ibique Heynium, qui ad reliquos ablegat plurimos. Aliquot oratores, sive rhetores, hoc argumento utentes, etiamnum versamus, ut Libanium, et Eumenium. Debebat autem admonere amicorum aliquis Salim, poëtam nostratem dulcissimum, ne *Hyllium* pro *Hyllo* faceret huius arae statuendae auctorem.

39. *M. Catonis*) Nusquam praeterea hanc Catonis, Censorii profecto, sententiam relatam reperi. Sed eo magnopere facit, quem locum indicat

iudicio damnata videatur, *qui nullam adulteram non eandem esse veneficam dixit?* Iam sententiis quidem poëtarum non orationes modo sunt refertae, sed libri etiam philosophorum: qui quamquam inferiora omnia praeceptis suis ac literis credunt, repetere tamen auctoritatem a plurimis versibus non fastidierunt. Neque 40
est ignobile exemplum, *Megareos ab Atheniensibus, quum de Salamine contenderent, victos Homeri versu,* qui tamen ipse non in omni editione reperitur, significans *Aiacem naves suas Atheniensibus iunxisse.* Ea 41
quoque, quae vulgo recepta sunt, hoc ipso, quod incertum auctorem habent, velut omnium fiunt: quale est, *Vbi amici, ibi opes*: et, *Conscientia mille testes:*

40. *Megareos*) Toric. Guelf. *Megarius* cum Voss. 1, 3. Bern., Iens. et edd. ante Ald. exc. Camp. Tarv. qui *Megarins* cum Bad. pr. Nostrum in Vall. Dicas graece scriptum fuisse μεγαρείους, sed hoc analogia caret, quum μεγαρεῖς dicantur, nec convenit graecus accusativus inter Latina. Forma est insolens, pro qua *Megarenses* malis; sed apud Ciceronem quoque *Megareus*, brevi penultima ut *Phalereus.*

Pseudo-Turnebus, Cornificius ad Herenn. IV, 16: «Maiores nostri si quam unius peccati mulierem damnabant, simplici iudicio multorum maleficiorum convictam putabant; quo pacto? quoniam, quam impudicam iudicarant eam veneficii quoque damnatam existimabant,» et reliqua in eandem sententiam.

Iam sententiis) Cf. not. crit.

Qui quamquam — fastidierunt) Male dissimulatur indignatio, et contemptus philosophorum; cf. Prooem. IX, 17.

40. *Megareos*) Cf. not. crit. Versus est Il. II, 558, de quo cf. in primis Villoisonum in Proll. Homerr. eiusque κριτὴν in A. L. Z., 91; I, 250; vide et Aristot. Rhet. I, 15, 13: Ἀθηναῖοι Ὁμήρῳ μάρτυρι ἐχρήσαντο περὶ Σαλαμῖνος; item Plutarch. Solon. p. 83 C, D: οἱ μὲν οὖν πολλοὶ τῷ Σόλωνι συναγωνίσασθαι λέγουσι τὴν Ὁμήρου δόξαν. ἐμβαλόντα γὰρ αὐτὸν ἔπος εἰς νεῶν κατάλογον ἐπὶ τῆς δίκης ἀναγνῶναι κ. τ. λ. cf. Strabon. p. 394.

41. *Vbi — opes*) Cf. Erasm. Adag. I, 3, 24. Locus est apud Plautum Trucul. IV, 4, 32, ubi hoc ipsum proverbium legitur in aliquot libris, sed ita, ut cogamur praeferre plerorumque MSS. scripturam *ubi amici ibidem opus* quoniam orationis occasio eo magis ducit.

Conscientia — testes) Hoc uno loco legi videtur hoc proverbium apud antiquos.

et apud Ciceronem, *Pares autem (ut est in vetere proverbio) cum paribus maxime congregantur;* neque enim durassent haec in aeternum, nisi vera omnibus viderentur. Ponitur a quibusdam, et quidem in parte prima, Deorum auctoritas, quae est ex responsis, ut, *Socratem esse sapientissimum.* Id rarum est: tamen utitur eo Cicero in libro de aruspicum responsis, et in concione contra Catilinam, quum *signum Iovis columnae impositum populo ostendit:* et pro Ligario, *quum causam C. Caesaris meliorem, quia hoc Dii iudicaverint, confitetur.* Quae quum propria causae sunt, *divina testimonia* vocantur: quum aliunde arcessuntur, *argu-*
43 *menta.* Nonnunquam contingit iudicis quoque, aut ad-

41. *Vt est in*) Haee omittunt libri Ciceroniaui. Quintilianei quidem omnes dare videntur. Et reponenda censeo apud Cieeronem, cuius sine iis est abrupta oratio.

Maxime) Sie Turie. Gnelf. Camp. eum Alm. Voss. 1, 2, 3, Bern. Goth. Reliqui *facillime* enm Cicerone.

42. *Id. — tamen*) Turie. *idearum est non sine usu tamen* cnm Alm. (cf. §. 35; V, 12, 6). Sed et Camp. *I. r. est non sine usu t.* Additamentum illud, etsi per se non displicet, quum praesertim *tamen* facilius et eonsuetius struatur enm eo, tamen ob id quod mox est *utitur*, minus elegantem habet *utendi* iterationem. Neque Turic. caret glossematis; ef. praef. nostr. (tom. I ed. nostr.) p. 22. — *Quum — C.* Turic. Guelf. Camp. omittunt *causam* cum Voss. 3, proclivi errore post *quum* ante *C. Caes.* Sed Camp. resarcit peccatum inserens *partem* post *meliorem*; solus quantum video. Scripsi *C.* pro reliquornm *Caii* auctoribus Guelf. et Camp.; cf. §. 15; VI, 1, 31.

43. *Cont. iud.*) Turie. Camp. inserunt *ut* cnm Alm. Sed mox pro *assumere* Camp. solus *assumant*, male ntrumque.

Apud Ciceronem) De Senectnte c. 3. Non prorsus eadem, quae in libris Ciceronianis, hic leguntur; cf. §. 32.

42. *In libro — responsis*) Ita enim fert omue huius orationis consilium, ex ipsa inscriptione manifestum. De *libro*, cf. V, 10, 98. *An* hic ἀκρισία Quintiliani deprehendatur; cf. ad IV, 1, 68. Potest sane in hac quidem oratione sic defendi noster, ut verum ipse tractaverit Cieeronis opus, suppositum ne viderit quidem, quoniam nullum inde loeum excitat.

Contra Catilinam) III, 8, 9. *Concio* haec est et secuuda, reliquae *sententiae*; cf. III, 8, 65.

Pro Ligario) C. 6: *causa — nunc melior certe ea iudicanda est, quam etiam dii adiuverunt.*»

versarii, aut eius, qui ex diverso agit, dictum aliquod aut factum assumere ad eorum, quae intendimus, fidem. Propter quod fuerunt, qui exempla et has auctoritates inartificialium probationum esse arbitrarentur, quod ea non inveniret orator, sed acciperet. Plurimum autem refert. Nam *testis*, et *quaestio*, et his 44
similia, de ipsa re, quae in iudicio est, pronuntiant: extra petita, nisi ad aliquam praesentis disceptationis utilitatem ingenio applicantur, nihil per se valent.

XII. Haec fere de *probatione*, vel ab aliis tradita, vel usu percepta, in hoc tempus sciebam. Nec mihi fiducia est, ut ea sola esse contendam: quin immo hortor ad quaerendum, et inveniri posse fateor: quae tamen adiecta fuerint, non multum ab his abhorrebunt. Nunc breviter, quemadmodum sit utendum his, subiungam. Traditum fere est, *Argumentum oportere esse confes-* 2
sum; dubiis enim probari dubia qui possunt? Quaedam tamen, quae in alterius rei probationem ducimus, ipsa probanda sunt. *Occidisti virum, eras enim adultera.* Prius de adulterio convincendum est, ut, quum id coeperit esse pro certo, fiat incerti argumentum. *Spiculum tuum in corpore occisi inventum est*: negat *suum*: ut probationi prosit, probandum est. Illud hoc loco monere 3
inter necessaria est, nulla esse firmiora, quam quae ex

Inart. prob.) Sic Turic. Camp. Reliqui *prob. inart.*; cf. §. 23; V, 12, 5.

44. *Nam test.*) Turic. Camp. inserunt *et*. Errorem interpretor, natum ex similibus, quae sequuntur, literis.

Sim. de ipsa) Sic Guelf. Goth. Iens. (tac. Gesn.) cum edd. ante Stoër. Sed Turic. *s. et ips.*; a sec. manu *s. et ex i.* Camp. *s. ex ipsa.* Reliqui *s. et d. i.*

Applicantur) Camp. *applicentur* cum Obr. Sed ille mox etiam *valeant* pro *valent.*

44. *Applicantur*) Cf. idem verbum IV, 1, 30. Sed ibi natura, hic consulto; ut V, 7, 27.

2. *Qui possunt*) Malis *posse.*

3. *Inter necessaria*) Malim *interim, necesse.* Sic V, 13, 49, *necessa-*

dubiis facta sunt certa. *Caedes a te commissa est, cruentam enim vestem habuisti*; non est tam grave argumentum, si fatetur, quam si convincitur. Nam si fatetur, multis ex causis potuit cruenta esse vestis; si negat, hic causae cardinem ponit, in quo si victus fuerit, etiam in sequentibus ruit. Non enim videtur in negando mentiturus fuisse, nisi desperasset, id posse
4 defendi, si confiteretur. Firmissimis argumentorum singulis instandum, infirmiora congreganda sunt: quia illa, per se fortia, non oportet circumstantibus obscurare, ut, qualia sunt, appareant: haec, imbecilla na-
5 tura, mutuo auxilio sustinentur. Itaque, si non possunt valere, quia magna sunt; valebunt quia multa sunt, quae ad eiusdem rei probationem omnia spectant. Vt, si quis hereditatis gratia hominem occidisse dicatur, *Hereditatem sperabas, et magnam hereditatem, et pauper eras, et tum maxime a creditoribus appellabaris: et offenderas eum, cuius eras heres, et mutaturum tabulas sciebas.* Singula levia sunt, et communia: universa vero nocent, etiamsi non ut fulmine, tamen ut grandine.

3. *Cru. enim*) Guelf. Camp. omittunt *enim* cum multis apud Burm. et edd. ante Bad. qui recepit ex coniectura Regii. Sed Turic. habere videtur.

Cardinem) Guelf. Camp. *ordinem*.

Itaque si non) Guelf. *Itaque non* cum Goth. quamquam hic expresse *Ita quae non*. Et hoc blanditur; sed vetustissimi quique vulgatam. — *Magna sunt*) Sic Turic. Camp. cum Voss. 1, 3, Bern. Vall. Iens. (tac. Gesn.) et edd. ante Ald.; item a Leidensi inde ad Burm. Reliqui *non* inserunt, quod coniecit Regius; cf. ad IV, 2, 29. Nequaquam necessario.

Er. her.) Sic Turic. Camp. Reliqui *her. er.*; cf. V, 11, 43; item hic §. 14. — *Nocent*) Turic. Camp. *valent* cum Alm. Obr. Equidem varietatem ostendi vellem in *vero*, quod dici non potest quantum iaceat. Scribam *reo*.

rie pro necesse Iens. et edd. ante Ald. cf. et not. crit. ad V, 10, 69.

4. *Firmissimis—sustinentur*) Haec ipsa, at quam eleganti elocutione comprehensa; cf. ad IV, 2, 82.

5. *Communia*) I. e. non huius propria; vid. IV, 1, 71.

Vero nocent) Cf. not. crit.

Etiamsi — grandine) Elegantissima similitudo, quam esse Lysiae,

Quaedam argumenta ponere satis non est, adiuvanda 6
sunt, ut: *cupiditas causa sceleris fuit*; *quae sit vis eius: ira*; *quantum efficiat in animis hominum talis affectio*;
ita et firmiora erunt ipsa, et plus habebunt decoris, si
non nudos et velut carne spoliatos artus ostenderint.
Multum etiam refert, si argumento nitemur odii, 7
utrum hoc *ex invidia* sit, *an ex iniuria*, *an ex ambitu?*
vetus, *an novum? adversus inferiorem*, *parem*, *superiorem? alienum*, *propinquum?* Suos habent omnia
sta; tractatus, et ad utilitatem partis eius, quam
tuemur, referenda sunt. Nec tamen omnibus semper, 8
quae invenerimus, argumentis onerandus est iudex;
quia et taedium afferunt, et fidem detrahunt. Neque
enim potest iudex credere satis esse ea potentia, quae

6. *Vt: cup.*) Sic Camp. cum Gotb. Vall. Voss. 1, 2, 3, et edd. ante Bad. Omittunt *ut* Turic. et Alm. (cf. V, 11, 42; item hic §. 12). Reliqui inserunt *si* ex Regii coniectura; snpervaeua illa. Nam post *ut* sequitur continuo ipsa argumentatio patroni. Capper. et Gesn. mox etiam ante *ira* poseunt *si*, specie quidem maiori: quod Capp. recepit etiam. Male. In Turic. autem *ut* excidit post *sunt* compendio scriptum. Guelf. hic videor neglexisse, nulla eius varietate posita.

Anim. hom.) Turic. inserit *tamen*, solus; neque exputo, quid ibi lateat.

7. *Nitemur*) Camp. *utemur*, cum Goth. probante Gesnero, me quidem non item. — *Par sup. al. prop.*) Sic Turic. Guelf. Camp. cum Alm. Voss. 1, 3. Reliqui post *par.* et *al.* bis inserunt *an.* Hoc natum ex prava lens. (tac. Gesn.) et Tarv. scriptura *partem* pro *parem*, quam bene correxit Regius. In ea, quae nunc est, constitutione aut ante *par.* quoque debebat esse *an*, aut nusquam.

referente Demetrio Phalereo, si modo is est auctor, in libello de elocutione, narrat margo Basileensis. Equidem nihil eiusmodi reperi apud Demetrium.

6. *Cupiditas*) Hic ubi absolute ponitur vocabulum, pro *avaritia* dici tenendum est; vid. Oudendorp. ad Suet. Vesp. c. 1; cf. nostr. XII, 1, 6, ubi *cupiditas* et *avaritia* iunguntur, non magno vitiorum significatorum discrimine, plane ut apud eundem Suet. Domit. c. 9; item nost. III, 5, 10; V, 10, 34. Et hic Gallicismum agnosco; vid. I, 2, 20.

Non — artus ostenderint) Decora et significans in primis imago; cf. Prooem. 24; item hic §. 18.

7. *Tractatus*) Vid. IV, 1, 18.

non putamus ipsi sufficere, qui diximus. In rebus vero
apertis argumentari tam sit stultum, quam in claris-
9 simum solem mortale lumen inferre. His quidam pro-
bationes adiiciunt, quas παθητικὰς vocant, ductas ex
affectibus. Atque Aristoteles quidem potentissimum
putat ex eo, qui dicit, si *sit vir bonus*: quod ut optimum
10 est; ita longe quidem, sed sequitur tamen *videri*. Inde
enim illa nobilis Scauri defensio, *Q. Varius Sucronen-*

8. *Diximus*) Sic Turic. Gnelf. Camp. cnm Goth. Alm. Voss. 1, Iens. Tarv. Ald. Reliqni *dicimus*; cf. V, 14, 32.
9. *Bonus*) Sic Turic. Camp. cum Alui. Reliqui *optimus*.
10. *Q. Var.*) Sic Goth. (tac. Gesn.) *qua V.* Turic. *quae V.* Guelf. Voss. 1, *quam V.* Camp. Reliqui *Quintus V.*
Sucronensis) Gn. Camp. Tarv. *Veronensis* cum aliquot Valerii Max. libris.

8. *Diximus*) Subaudi *ea*. Dictis enim et iamiam expositis si nunquam desinimus alia eodem facientia subiicere; iis, quae praecesserunt, vim suam adimimus.

Mortale lumen) Huc egregie faceret Euripidis locus in margine Basileensi positus ἀνάψαι πρὸς τὸν ἥλιον ἀνθρώπινον φάος, si inveniretur in tragico. Ego quidem nec reperi, nec numeros exsculpo. Quidquid de *mortali lumine* hic docent interpretes, ad poëtas pertinet, non ad oratorem; cf. notam ad II, 16, 12 (item ibidem §. 6, «*ne terrenis immorer*»), unde apparebit, sine translatione hic usurpari *mortale*.

9. *Aristoteles*) Rhet. I, 2, 4: σχεδὸν, ὡς εἰπεῖν, κυριωτάτην ἔχει πίστιν τὸ ἦθος. Sic loco Aristotelis demoustrando defuncti sumus. Sed vereor ut integrum cum recte ceperit Qu. qui manifesto significat *virum bonum*, vita et existimatione communi probatum; Aristoteles eam probitatem commendat, quae oratione appareat; cf. IV, 2, 125, (ubi tale quid apud nostrum quoque) et Vaterom V. C. (p. 15 Animadverss. ad Aristot. Rhet.); item Wolfium in epistola ad eundem p. 201, 2. Menda ne nunc quidem carere censeo verba Aristotelis, etiam post Lambini praestantem sane emendationem. Hiat enim argumentatio inter ποιόν (sic scribendum, non ποῖον) τινα εἶναι τὸν λέγοντα et οὐ γάρ. Noster autem, praeter exspectationem subiiciens exemplum argumenti *a moribus* petiti, post memoratas *probationes ductas ex affectibus*, sequitur usum suum, et fortasse Latinorum, *affectus* vocabulo utrumque appellantium, et πάθος et ἦθος; vide VI, 2, 8, 9 monente rectissime Capperonnerio. Graeci quidem, auctore Aristotele l. c. §. 3, tres fecerunt probationum species: αἱ μὲν γάρ εἰσιν ἐν τῷ ἤθει τοῦ λέγοντος· αἱ δὲ ἐν τῷ τὸν ἀκροατὴν διαθεῖναί πως (conf. §. 5, ubi adiicitur ὅταν εἰς πάθος ὑπὸ τοῦ λόγου προαχθῇ)· αἱ δὲ ἐν αὐτῷ τῷ λόγῳ διὰ τοῦ δεικνύναι ἢ φαίνεσθαι δεικνύναι; cf. et Lex. Rhet. Ern. Gr. vocibus πίστις, ἠθικόν; item Voss. Institutt. oratt. l. I, p. 9.

10. *Scauri defensio*) Cf. V, 13, 55. M. Aemilius Scaurus princeps

sis ait Aemilium Scaurum rempublicam populi Romani prodidisse; Aemilius Scaurus negat. Cui simile quiddam fecisse Iphicrates dicitur, qui quum Aristophontem quo accusante similis criminis reus erat, interrogasset, *An is accepta pecunia rempublicam proditurus esset?* isque id negasset; *Quod igitur*, inquit, *tu non fecisses, ego feci?* Intuendum autem et, qui sit, apud 11
quem dicimus: et id, quod illi maxime probabile videatur, requirendum; qua de re loquuti sumus et prooe-

Igitur) Turic. Camp. *dicis* cum Alm.

Tu non fecisses) Turic. *te n. fecisses* cum Alm. Sed ille a sec. manu *te n. fecisse* et sic Camp. Male; haec omnia recedunt a vulgata. — *Ego feci*) Camp. inserit *non*. Male; cf. ad IV, 2, 29.

11. *Et prooem.*) Sic Turic. Guelf. Camp. cum Alm. Voss. 1, 2, 3, Goth. et edd. ante Ald. Auctore Regio hic pro *et* dat *in*. Bad. inserit *in*, ut et mox ante *suas*. Reliqui semel inserunt ante *pro*. Regii ratio mutandi melior, sed non apparet in ea, diversis hoc locis fieri; nec puto quidquam obstare, quo minus *loqui* struatur cum ablativo instrumenti, vel intelligatur etiam praepositio utroque loco, quam quidem ipsam poni nec semel nec bis liceat per sententiam et venustatem.

senatus, alterum et septuagesimum aetatis annum agens, A. V. C. 663, L. Marcio Philippo, Sex. Iulio Caesare Coss., accusatus est a Q. Vario trib. pl. concitatorum mercede accepta in arma sociorum; et verbo repulit crimen; vide Freinsh. in Suppl. Livianis l. LXXI, c. 42. Et Valerius Max. et Asc. Pedianus minus brevem ponunt Scauri responsionem. Nostri ratio plurimum habet et acuminis et maiestatis; sed fortasse rhetore dignior est quam principe senatus Romani. Eximias Scauri laudes vide apud Cic. pro Fonteio c. 7; Pro Sextio c. 47, aliisque locis.

Iphicrates) Hoc ipsum narrat Aristoteles Rhet. II, 23, 7 (qui responsum ex tragoedia sumptum significat) item Aristides ed. Iebbii tom. II, p. 385. Comparat Valckenaerius locum Telephi Euripidei qui sic habet: Ταῦτ' οἶδ' ὅτι ἂν ἱδρᾶτε · τὸν δὲ Τήλεφον οὐκ οἰόμεσθα; vid. Fragm. Eurip. Valk. p. 211. Cum hisce cf. Pearcium ad Longin. Segm. 10; item Alexandri responsionem *Et ego si essem Parmenio*; de qua vide Wessel. ad Diod. XVII, 53. De *Aristophonte* (pro quo et Regius hoc loco *Antiphontem* [cf. III, 1, 11], videtur legisse, et Scholiastes Aristotelis) quaerentibus cumulate satisfaciet Ruhnkenius in hist. Crit. Oratt. p. 45, cui adde Wolfium ad Leptineam p. 367.

11. *Prooemii — suasoriae praeceptis*) Vid. IV, 1, 17 — 22; item III, 8, 36 — 48; conf. not. crit.

12 mii et suasoriae praeceptis. Altera ex affirmatione probatio est, *Ego hoc feci: Tu mihi hoc dixisti*: et, *O facinus indignum!* et similia; quae non debent quidem deesse orationi, et, si desunt, multum nocent: non tamen habenda sunt inter magna praesidia, quum hoc in eadem causa fieri ex utraque parte similiter
13 possit. Illae firmiores ex sua cuiusque persona probationes, quae credibilem rationem subiectam habent: ut *vulneratus*, *aut filio orbatus non fuerit alium accu-*

12. *Altera*) Sic omnes, nisi quod ex Turic. notatur: *altera lipa.* In postremis latet profecto *aliqua*. Quod hinc effingas: *At et aliqua*, parum satisfacit. Ad sententiam tamen melius recepto. — *Aff.* — *Ego*) Turic. omittit *prob. est.* Camp. *prob.* solum, ut et Alm. (cf. §. 6, 14). Sed pro *est* Camp. *fit.*

13. *Habent*) Turic. Camp. *habeant* cum Alm. Non male.

12. *Ex affirmatione*) Cf. V, 13, 55; IV, 2, 125, *affirmando*; XI, 1, 28; IV, 2, 94; VII, 2, 12; XI, 3, 2; item V, 11, 17, quibus locis manifestum sit, *affirmationem* plane significare quod *asseverationem*, quam frustra hic reponere volebat Regius, aliquot edd. obsecundantibus. Eam eadem potestate habes et I, 4, 20. Coniungitur *asseverationis* sive *affirmationis* in probando vis cum *affectibus*, quoniam et ipsa affectum dicentis ostendit. Tanto minus assequor, quare *altera* dicatur haec esse ex affirmatione probatio, nec quidquam circumspicio, quo hic numerandi ordo referri possit, quod miror neminem adhuc eorum, qui haec legerent, male habuisse. Erat quum sufficere videretur, si *altera* respiceret ad *potentissimum* illud §. 9, quasi illa *prima* esset probatio, haec *altera*, i. e. secunda, minus potens. Sed illud Aristotelis erat decretum, non nostri ipsius; cf. not. crit. Exemplorum quidem eiusmodi affirmationis, quae mox ponuntur, non nisi postremum speciem habet affectus; reliqua duo indicare tantum videntur. Sed est in hoc ipso, si gravis sit dicentis persona, affirmatio probationis vicaria; neque opus, id quod fit a vetustis fere interpretibus, interrogandi formam dare hisce, quod alienum quoque fuerit.

O — indignum) Citant fere Terent. Andr. I, 1, 129. Sed equidem ullum scriptoris alicuius locum obversatum Quintiliano, non credo, ut neque in proximis istis.

Et — nocent) Nemo, opinor, calumniabitur scriptorem in hisce, quae sane in risum possunt verti, si quis urgeat, ea, quae desint, tamen nocere. Neque illico glossam interpretor, quamquam si absint haec verba, nihil magnopere decedat sententiae.

saturus, *quam nocentem*; *quando*, *si negotium innocenti facit*, *liberet eum noxa*, *qui admiserit.* Hinc et patres adversus liberos, et adversus suos quisque necessarios auctoritatem petunt. Quaesitum etiam, po- 14
tentissima argumenta primone ponenda sint loco, ut occupent animos? an summo, ut inde dimittant? an partita primo summoque; ut Homerica dispositione in medio sint infirma? an a minimis crescant? Quae, prout ratio causae cuiusque postulabit, ordinabuntur, uno (ut ego censeo) excepto, *ne a potentissimis ad levissima decrescat oratio.* Ego haec breviter demonstrasse 15
contentus, ita posui, ut locos ipsos et genera, quam possem apertissime, ostenderem. Quidam exsequuti sunt verbosius, quibus placuit, proposita locorum

14. *Vt Hom.*) Turic. *quodquod H.* Alm. *quidquid H.* (cf. §. 12, item mox). Camp. *quod*, et hoc Turic. quoque a secunda manu. Error ortus ex *summoque* extremo, cuius *qu* coaluit cum sequente *ut* in *quot*; cf. V, 5, 2.

Prout rat.) Turic. *ut pro ratione* cum Alm. (cf. modo, item §. 18), coniunctis transponendi (cf. §. 5, 21), et male iungendi (cf. V, 10, 113; V, 13, 45) erroribus.

13. *Negotium — facit*) Hoc esse pro *accusando* animadverterunt VV. DD. ablegantes ad Cic. ad Div. III, 10 init. Ipso nostro *facere* (non *facessere*) utitur Gellius III, 16.

Noxa — admiserit) An: *noxam qui admiserit*? Vel transponendo (cf. not. crit. ad §. 5): *qui noxam admiserit?* Loculio est apud Vlp. Digest. XLVII, 2, 41, 3; cf. Oudend. ad Sueton. Caes. c. 81, p. 131.

Adversus — necessarios) Quia nisi coacti nunquam eos fuerint in ius vocaturi.

14. *Vt inde dimittant*) Cave aliud subiectum agnoscas, quam *potentissima argumenta. Inde* interpretare *a summo*, i. e. postremo, *loco. Dimittunt* argumenta iudicem ad sententiam ferendam; cf. VI, 1, 10.

Homerica dispositione) Il. IV, 299, κακοὺς δ' ἐς μέσσον ἔλασσεν. Cic. de Or. II, 77: *si qua erunt mediocria — in mediam turbam, atque in gregem coniiciantur*; vid. et VI, 4, 22; VII, 1, 10.

An — crescant) *An* est a Regio, quum in Mss. sit *aut*. Equidem malim *an*, *ut* (vide not. crit. ad V, 11, 6). Non enim quaeritur, an *crescant*, sed an *crescere debeant*. Coniunctivi isti *occupent*, *dimittant*, *sint*, a suo quisque *ut* pendent, quo et hic opus, ad orationem levigandam et emendandam. Ceterum *a minimis crescentia argumenta* non sunt eadem ac *summo loco posita potentissima.*

15. *Proposita — materia*) Voluerunt inter docendum et ipsi oratores videri. De *locis* cf. V, 10, 20.

communium materia, quo quaeque res modo dici pos-
16 set, ostendere: sed mihi supervacuum videbatur. Nam et fere apparet, quid *in invidiam*, quid *in avaritiam*, quid *in testem inimicum*, quid *in potentes amicos* dicendum sit: et de omnibus his omnia dicere infinitum est, tam hercule, quam si controversiarum, quae sint, quaeque futurae sint, quaestiones, argumenta,
17 sententias tradere velim. Ipsas autem argumentorum velut sedes non me quidem omnes ostendisse confido, plurimas tamen. Quod eo diligentius faciendum fuit,

16. *Invidiam*) Toric. Guelf. Camp. *iniuriam* cum MSS. omnibus (nisi quod tacentur Bal. Voss. 2, 3), et edd. ante Gryph. exc. Bad. utr. Reliqui nostrum e Regii coniectura. Possis *iniuriam* accipere superbiam superioris in inferiorem, ὕβριν, aut proprie significatam eam, de qua egimus ad II, 2, 3, quibus adde Burm. ad Decl. Qu. 259. Sed lenissima est Regii emendatio, in qua fere non nisi una litera R in D mutetur. Accedit non dissimilis locus V, 2, 3: *gratia* — *invidia*.

In pot. am.) Turic. Camp. *pro teste amico* cum Goth. Bal. Ioann. et edd. ante Stoër. quo accedunt Gibs. Obr. Multi MSS. silentus, inter hos Bodl. neglegentissime. Sed nostram praeter Bern. dat Guelf. Illa scriptura facile ex nostra corrumpebatur (*po tẽtes amicos*, *pro teste amico*) ab iis, qui putarent *inimico testi* vicissim *amicum testem* reddi debere. Sed inanis est ista concinnitas; neque enim magis *pro* teste amico, quam *contra* eundem locus communis potest explicari. Vniversus autem ille locus, *pro testibus*, *in testes* (vid. V, 7, 4), propter reliqua hic posita exempla et addita adiectiva *amico*, *inimicum*, hinc est alienus. Sic recedendum mihi duxi a summae auctoritatis libris. — *His omn.*) Toric. Camp. inserunt *et* cum Alm. Obr. quod improbare recte videtur Burm. elegantiam in geminandis istis *omnibus* — *omnia* quaesitam veteribus, exemplis non paucis, ostendens ad IX, 3, 56, et ablegans ad Manut. in Cic. Epist. ad Div. V, 12, p. Graev. 237; adde not. crit. ad IV, 2, 121. — *Hercule*) Guelf. *hercle*, solus.

Sint — *sint*) Sic Turic. sed priore loco a sec. demum manu. Posteriore et Guelf. Camp. cum edd. ante Bad. Reliqui *sunt* — *sunt*.

16. *In invidiam*) Cf. not. crit.

In potentes amicos) Exemplum Gesnerus ponit Ciceronem pro Roscio Amerino, Chrysogono, potenti Erucii, vel potius T. Roscii, amico, obstantem. Burm. multis veterum locis ostendit, *amicos* ita dici solitos qui gratiosi essent apud principem. Et est sane *potentia* eorum in necessitudine principis, *amicos* tamen (aliter ac Burm.) ipsius adversari intellexerim. *Locos communes* aliquoties vidimus versari in invehendo, obiurgando; vid. II, 4, 22, quo ipso defenditur nostra scriptura, de qua cf. not. crit.

quia declamationes, quibus ad pugnam forensem velut praepilatis exerceri solebamus, olim iam ab illa vera imagine orandi recesserunt, atque ad solam compositae voluptatem, nervis carent: non alio medius fidius vitio dicentium, quam quo mancipiorum negotiatores formae puerorum, virilitate excisa, lenocinantur.
Nam, ut illi robur ac lacertos, barbamque ante omnia, 18
et alia, quae natura propria maribus dedit, parum existimant decora, quaeque fortia, si liceret, forent, ut dura molliunt: ita nos habitum ipsum orationis virilem, et illam vim stricte robusteque dicendi, tenera quadam elocutionis cute operimus: et, dum levia sint ac nitida, quantum valeant, nihil interesse arbitramur.
Sed mihi, naturam intuenti, nemo non vir spadone 19
formosior erit: nec tam aversa unquam videbitur ab opere suo providentia, ut debilitas inter optima inventa sit: nec id ferro speciosum fieri putabo, quod, si nasceretur, monstrum erat. Libidinem iuvet ipsum effe-

18. *Propria*) Turic. Guelf. Camp. *proprie* cum Voss. 1, 3, Goth. — *Cute operimus*) Turic. *cui coeperimus* cum Alm. (cf. 14, 20). Sed ille a sec. manu *vi premimus*. Bodl. Bal. *vi operimus*. — *Sint ac*) Turic. Guelf. Camp. *sunt a*. Male.

19. *Speciosum*) Turic. Camp. *speciosissimum* cum Alm.

17. *Praepilatis*) Dialogus de oratt. c. 34, *rudibus*, alia imagine, post praeclaram Lipsii emendationem pro *sudibus*, ut et Cic. de opt. gen. or. c. 6. Haec autem de neglectu probationum nimis gemina sunt prioribus; V, 8, 1 — 4.

Solebamus) Olim hoc fiebat; nunc, exercitationis causa hoc fieri obliti, sine ullo ad opus ipsum respectu declamamus.

Non alio — lenocinantur) De *non alio* cf. IV, 5, 5. Auget haec forma vehementiam aptissimae similitudinis, habentem affectum viri boni. Alia in emendis servis insania notatur II, 5, 11.

18. *Stricte*) I.e. nervose; cf. Prooem. 24, *astringi nervis*.

Tenera — cute) Hic *cutem* dixit cum contemptu; alibi *corpus*, *carmen* cum laude; cf. §. 6; V, 8, 2.

Levia) Vid. II, 5, 9.

19. *Nemo non*) Vid. III, 1, 6; item IV, 1, 73.

Nec tam aversa — providentia) Cf. I, 12, 19. Stoicum arguit haec *providentiae* commemoratio; vid. not. ad

minati sexus mendacium, nunquam tamen hoc continget malis moribus regnum, ut, si qua pretiosa
20 fecit, fecerit et bona. Quapropter eloquentiam, licet hanc (ut sentio, enim dicam) libidinosam resupina voluptate auditoria probent, nullam esse existimabo, quae ne minimum quidem in se indicium masculi et incorrupti, ne dicam gravis et sancti viri, ostendet.
21 An vero statuarum artifices, pictoresque clarissimi, quum corpora quam speciosissima fingendo pingendove efficere cuperent, nunquam in hunc inciderunt errorem, ut *Bagoam* aut *Megabyzum* aliquem in exem-

Continget) Turic. Camp. *contingeret* (cf. V, 11, 4). Voss. 1, *contingere*.
20. *Resupina*) Turic. Guelf. Camp. Goth. Iens. (tac. Gesn.) *resupinam* cum edd. ante Gryph. exc. Badio qui correxit.

Masculi) Sic Turic. cum Alm. (cf. §. 18, 21). Reliqui *masculini*. — *Ostendet*) Turic. *ostentet*. Camp. *ostendat*. Non admonitus haesi in futuro, pro quo praesens coniunctivi malebam. Blanditur Turic. scriptura. *Ostentare* enim h. l. citra reprehensionem dici videtur in eo, quod laudi nobis ducimus, aliisque incitamenti causa ostendimus; vid. Barth. ad Stat. Thebaid. VII, 620.

21. *An vero*) Iens. *At vero* cum edd. ante Bas. exc. Aldo; cf. II, 5, 16; VI, 2, 30. — *Speciosissima*) Guelf. *speciosissime* cum Iens. Tarv. — *Efficere*) Sic Turic. Aliquot MSS. *effingere* dare narrantur; meorum quidem nullus, nec Camp. Falso Bodl. recensel Burm. tacente Gibs. neque Alm. recte, ut opinor (cf. §. 20, item mox hac §.); vide de hoc loco Oudend. ad Suet. Dom. 19. Dant quidem pravum illud *effingere* edd. meae a Iens. inde ante Stoër. quo acc. Rollinus. — *Bagoam.*) Turic. *Bachiam* cum Alm. Bodl. Iens. et edd. ante Bad. nisi quod Ald. duplicato c. *Baguam* Goth. (tac. Gesn.) Nostrum expresse Guelf. Camp. Vall. Neque est quod in ignoto vocabulo veteres libros moremur.

Megabyzum) Turic. Guelf. Camp. Goth. Iens. (tac. Gesn.) *Megabuxum*

III, 5, 6; it. VI, Pro. 13; Sed cf. VI, Pro. 4.

Nunquam — regnum) Cf. II, 5, 12; I, 6, 44.

Fecit, fecerit) Quod subiectum? Au forte *libido*? Malim *fecerunt — fecerint*. Et pro hoc Goth. *ferent*.

20. *Auditoria*) Cf. II, 11, 3; II, 21, 21; X, 1, 36; item Dial. de Oratt. c. 29 et passim. Sed idem et in veris iudiciis usurpat c. 39.

Ostendet) Cf. not. crit.

21. *An vero — nos*) Vid. II, 5, 16. Etiam similior forma XII, 1, 21. An vero M. *Antonius — ego non* etc. item VI, 2, 30.

Bagoam — Megabyzum) Solita fuerunt eunuchorum nomina; vide Plin. H. N. XIII, 4, 9, *in horto Bagou* (genitivus graecus est) *ita enim vocant* [Persae] *spadones*. Strabo l. XIV, p. 641: ἱερέας δ' εὐν. εὐνούχους εἶχο

plum operis sumerent sibi, sed *Doryphoron* illum aptum vel militiae vel palaestrae; aliorum quoque iuvenum bellicosorum et athletarum corpora, decora

cum edd. ante Ald. et sliquot Burm. confnse notatis. Camp. *Negabunnm.* — *Sumerent*) Turic. Guelf. *sumere* cum Voss. 1 et Basil. Sed Alm. *assumerent* (cf. modo hac §. item §. 22) cum edd. aute Stoër.

Aptum) Turic. *actum* (a sec. manu *mactum*) illud cum Alm. hoc cum Voss. 1 et Obr. Nostrum Guelf. Goth. Camp. Vall. Tarv. et edd. ab Aldo inde. Priores omittunt vocem. Burm. coniicit *natum*, non quidem male, sed frequens est confusio τῶν *actus* et *aptus*; vid. Drakenb. ad Liv. XL, 13, 6.

Al. quoque) Sic Turic. Guelf. Camp. cum Goth. Voss. 2, 3, Bern. et edd. ante Stoër. Reliqui *aliorumque*. MSS. quidem, qui tacentur, negligenter profecto excussi sunt.

Bellicosorum) Turic. Camp. *bellicorum* cum Goth. Alm. Voss. 1, 2, 3 et edd. aute Ald. quo acc. Bad. pr. cf. V, 10, 10. Nostrum dat Guelf. — *Corp. dec.*) Sic Turic. Camp. Goth. Ieus. (turbante aliquid in notando Gesn.) cum Bodl. Bern. edd. ante Stoër. (nisi quod Guelf. et Basil. transponendo inserunt *vere*). Reliqui inserunt *quae esse*. Hoc uude sit, nemo ostendit, neque ullum ei praesidium profecto in MSS. qui male silentur plurimi. — *Dec. vere*) Bodl. *decorare* cum Ieus. et edd. ante Basil. Haec transponendo *vere dec.* cum Guelf. (cf. §. 14; V, 13, 1) non impune. Nostrum Vall. Turic. Goth. (errante Gesn.) Camp. et reliqui.

(Ephesii) οὓς ἐκάλουν Μεγαλοβύζους (vel Μεγαβύζους, ut ait Casaubonus, eodem enim redit). Megabyzos in aula Persarum appellatos multos, plurimi auctores sunt. De Megabyzo vide Hemsterhus. ad Luciani Timon. Vol. Bip. I, p. 382 seqq. et interpp. ad Ael. II, 2. De Bagoa Lucian. Eunuch. vol. Bip. V, p. 204 seqq. et interpp. Adde Bosium in indice Corn. Nep. voce *Bagaeus*. Namque et hoc plurimorum nomen proprium. Obstat tamen quodammodo Plinius Quintiliano l. XXXV, c. 10, p. Hard. 697. Megabyzum in pompa Dianae pictum ab Apelle referens, sed neque solum, neque de industria, tanquam exemplar formae.

Doryphoron illum) Polycleti, cf. Plin. H. N. XXXIV, 8 (quem fecit artifex *viriliter puerum*); vide et Cic. Brut. c. 86; Orat. c. 2. Cave autem Gesnero credas, effictum fuisse *Iovem* Doryphorum; in quem *puerilis* aetas nequaquam cadit. Fuit satelles aliquis. Idem *Diadumenum fecit molliter iuvenem* quod et ipsum Quintiliani argumentationi repugnat aliquatenus.

Vel — vel) Cf. III, 8, 49. Inde Voss. 3 scriptura *et — et*, quae est glossa.

Aliorum quoque) Sic dirimere oportuit in hac scriptura, quae sola est libris firmata. Repetitur quaestio ante *aliorum*. Sed est sane quod displiceat, in ea ratione, ubi negantur artifices incidisse in hunc *errorem*, ut Bagoam in exemplum sumerent, *sed* — ut Doryphoron exemplum sumerent. Hiccine ergo et ipse error erat? Sentio equidem hoc esse calumniari; sed quidni diligens scriptor vitaverit hanc calumniam? Longe igitur melius legetur *aliorumque* pro

vere existimaverunt: nos, qui oratorem studemus effin-
gere, non arma, sed tympana, eloquentiae demus?
22 Igitur et ille, quem instituimus, adolescens, quam
maxime potest, componat se ad imitationem veritatis:
initurusque frequenter forensium certaminum pugnam,
iam in schola victoriam spectet, et ferire vitalia ac
tueri sciat: et praeceptor id maxime exigat, inventum
praecipue probet. Nam, ut ad peiora iuvenes laude
23 ducuntur, ita laudari in bonis gaudent. Nunc illud
mali est, quod necessaria plerumque silentio transeunt,
nec in dicendo videtur inter bona utilitas. Sed haec et
in alio nobis tractata sunt opere, et in hoc saepe re-
petenda. Nunc ad ordinem inceptum.

Existimaverunt) Sic Guelf. Goth. (tac. Gesn.) Ald. Bad. nterque, Steph. Gryph. Stoër. Chouet. Roll. Sed Turic. Camp. *existimarint* cum Bodl. et recentt. edd. *existimaverint* Iens. cum edd. ante Ald. acc. Basil.

22. *Ac*) Guelf. *aut* cum Iens. et Tarv. Regius corraxit, et nostram firmant libri nostri.

Exig. inv. praec.) Guelf. omittit *inv.* cum Bern. Praeter Turic. Alm. Camp. inserunt fere *et* ante *inv.*

Gaudent) Turic. *laudent* cum Alm. (cf. §. 21; V, 13, 3), sed ille a sec. mann nostrum. Guelf. *mallent* cum Bern. Goth. (nisi quod hic *mallet*) et Stoër. Chouet. Leid.

23. *Inceptum*) Desinit in banc vocem caput in Turic. Gnelf. Camp. Goth.

aliorum quoque (lenissima emendatione, nam *quoque* et *que* saepissime confusa habes in libris; vid. Drakenb. ad Liv. V, 27, 1: et est ea scriptura in recentioribus edd., sine auctore tamen), ubi maior diremptio fiet ante *sed*, a quo deinde ordietur altera quaestio, finem habens in *existimaverunt*, verbo respondente superiori illi *inciderunt*. Eandem structuram fieri in hac nostra constitutione, contortum videtur, nisi forte *et* inserueris post *palaestras*.

Vere) Attende positum adverbii, qui iubet referre ad verbum, ad adiectivum vetat.

Tympana) Bacchica et imbellia instrumenta; vid. Ovid. Metam. III, 534 — 37; Virg. Aen. IX, 617; Stat. Achill. II, 174 — 76; cf. nostr. XI, 3, 59, *cymbalis*.

22. *Veritatis*) Vid. not. ad III, 8, 58; item VI, 1, 43.

Victoriam spectet) Cf. V Prooem.; I, 5, 8; I, 10, 2, 27.

23. *Vtilitas*) Nihili est coniectura in Leidensi posita: *virilitas*; vid. IV, 3, 2 seqq.

Alio — opere) Cf. dicta in praefatione nostra p. (ed. nostr.) 16.

Nunc — inceptum) Cf. III, 6, 60. Ordo autem ille inceptus aut quem

XIII. Refutatio dupliciter accipi potest. Nam et pars defensoris tota est posita in refutatione: et quae dicta sunt ex diverso, debent utrinque dissolvi. Et haec est proprie, cui in causis quartus assignatur locus. Sed utriusque similis conditio est. Neque vero ex aliis locis ratio argumentorum in hac parte peti potest, quam in confirmatione: nec locorum, aut sententiarum, aut verborum et figurarum alia conditio est. Affectus ple- 2
rumque haec pars mitiores habet. Non sine causa tamen difficilius semper est creditum (quod Cicero saepe testatur) *defendere*, quam *accusare*. Primum, quod est res illa simplicior: proponitur enim uno modo, dissol-

(tac. Gesn.) ut et Voss. 1, 2, 3, Alm. Reliqui adiiciunt *revertamur*; nulli tamen, ut opinor, MSS. quamquam multi silentur.

1. *Nam et.*) Turic. Camp. omittunt *et* cum Alm. Male.

Haec) Turic. Guelf. *hoc* cum Goth. Alm. Voss. 1, 2, et edd. ante Ald. correxit Regius, sed Camp. iam nostrum; cf. ad V, 11, 3. Possit sane ferri neutrum; vid. V, c. 3.

Ratio) Turic. Camp. omittunt. Soli, quantum video.

Locorum) Goth. (tac. Gesn.) *locorum* cum Voss. 2 et aliis, ut perbibet Burm. Ego nullos vidi.

Cond. est). Sic Turic. Camp. Goth. Iens. (tac. Gesn.) cum edd. ante Stoër. Reliqui inter quos Guelf. e. c. cf. V, 12, 21; item §. 2.

2. *Mitiores*) Turic. Camp. *minores*. Soli, quantum video. Potest tamen placere. Quare enim in probando *affectus* fuerint *saeviores*, *atrociores* quam in refutando? quum praesertim hic intelligatur *refutatio* utrinque usurpata, non a solo defensore. (In defensione enim et Cicero *mitiora* locum habere dicit Orator c. 38). *Maiores* esse in probando, facile intelligitur. Verum *mitiores aff.* sunt profecto ἤθη opposita illa τοῖς πάθεσι; cf. VI, 2, 9; V, 12, 9. — *Semp. est*) Turic. Camp. *est s.*; cf. §. 1; item mox hac §.

Proponitur — varie) Turic. Camp. *p. uno modo haec v. d.* cum Alm. Hic designat III, 9, 1; vide et V, Prooem. 5.

1. *Figurarum*) Vis huius hic vocis esse videtur quae IV, 2, 118.

2. *Mitiores*) Vid. not. crit.

Quod Cicero — testatur) Loca Ciceroniana nunc quidem in promptu nulla sunt, quae percensentem eius libros, si sit admonitus, fallere non possunt. Quod autem Turnebus ablegat ad Cic. de Offic. II, 14, nec manifestam habet locus hanc sententiam, nec sufficiet illi *saepe*. Alterum, quem indicat in *oratore*, frustra quaesivi. Se defendendi maiorem habuisse consuetudinem, testatur Cicero divinatione in Caecilium, et ostendunt ipsae eius orationes.

Illa) Ad propius, i. e. *accusare* refer; vid. IV, 1, 28; item hic § 12.

Proponitur) Gesnerus monet hoc

vitur varie: quum accusatori satis sit plerumque, verum esse id, quod obiecerit: patronus, *neget*, *defendat*, *transferat*, *excuset*, *deprecetur*, *molliat*, *minuat*, *avertat*, *despiciat*, *derideat*: quare inde recta fere, atque, ut sic dixerim, clamosa est actio: hinc mille flexus et
3 artes desiderantur. Tum accusator praemeditata pleraque domo affert: patronus etiam inopinatis frequenter occurrit. Accusator dat testem: patronus ex re ipsa refellit. Accusator criminum invidia, vel si falsa sint, materiam dicendi trahit, *de parricidio*, *sacrilegio*, *ma-*

quidem vel optimos antiquissimosque libros, alioqui plurimam librariorum simplicitatem prae se ferentes, vitii, nec inconsulto admissi, arguere cogimur. *Haec* manifesto insertum ut opponeretur τῷ *illa res*, quapropter et *enim* expunctum. Omne hoc natum ex ignorata *proponendi* significatione. Sed error profecto superior ea aetate, qua descriptus est Turic. Levius est, quod ordo in ultimis diversus est et in Goth. Iens. (tac. Gesn.) et edd. ante Stoer. (cf. not. prox; item §. 17) *varie diss.* grato sane χιασμῷ, sed neque necessario et fortasse nimis affectato in hac dicendi tenuitate.

Inde recta) Sic scripsi contra libros quidem omnes, de coniectura Lochmanni V. C. (vid. eius Progr. anni 1790 prius p. 5, item anni 1776, p. 5 seqq. et 1778, p. 3). In illis enim *indirecta*, unde vir doctus effecit *inde directa* ablegans ad II, 13, 4. Poterat et hic ad §. 11. Sed praestat profecto simplex *recta*. Gesnerum, pro *clamosa* ingeniose sane coniectantem *dumosa*, alieno loco quaesisse ulcus, docet veritas reperta a Lochmanno.

3. *Tum*) Guelf. omittit cum Bern. Ald. Leid. Gibs. *Cum* Camp. — *Vel si*) Sic Camp. Omittit *si* Turic. Etiam hoc feras, quamquam vehementius. Reliqui *etsi*.

Sint) Sic Guelf. Reliqui *sit*. Invidia criminum nunquam est falsa. Nec verbum substantivum positurus erat, si *falsa* esset singularis.

verbum aliquoties proprie in actore, seu accusatore, a Fabio usurpari; cf. nos ad IV, 4, 1. Manifesta in primis loca III, 6, 15; V, 13, 46. Sed est in omni argumento utique *propositio*, eo significatu, qui est in πρόθεσι Aristotelica; vid. III, 9, 5; ut *proponere* possit dici pro *probando*, *affirmando*.

Despiciat) Cf. IV, 1, 38; V, 13, 22.

Inde — hinc) I. e. a parte accusatoris — a parte patroni. Sic V, 7, 33; VI, 1, 6; Cic. pro Cluentio c. 20, *istinc* — *hinc*.

Recta — clamosa) Vide *recta* X, 5, 8; *clamose* XI, 3, 45, indicante Lochmanno V. C. Adde *recta* VI, 1, 2.

3. *Criminum — trahit*) Gesnerus, contra libros, velit *a* praepositionem poni ante *crim.* Ignoro sane, ubi veteres struxerint *trahere* solo ablativo, nisi forte φυσικῶς, ut *fonte*, *caverna*. Si quid addi debet malim *e* ante *c*; cf. IV, 2, 93.

iestate: quae patrono tantum neganda sunt. Ideoque accusationibus etiam mediocres in dicendo suffecerunt: bonus defensor nemo, nisi qui eloquentissimus, fuit. Nam, ut, quod sentio, semel finiam, tanto est accusare, quam defendere, quanto facere, quam sanare, vulnera, facilius. Plurimum autem refert, et *quid* protulerit ad- 4
versarius, et *quomodo*. Primum igitur intuendum est, id, cui responsuri sumus, proprium sit eius iudicii, an ad causam extra arcessitum. Nam, si est proprium; aut negandum, aut defendendum, aut transferendum; extra haec in iudiciis fere nihil est. *Deprecatio* quidem, 5
quae est sine ulla specie defensionis, rara admodum, et apud eos solos iudices, qui nulla certa pronuntiandi forma tenentur: quamquam illae quoque apud C. Caesarem et Triumviros pro diversarum partium hominibus actiones, etiamsi precibus utuntur, adhibent tamen patrocinia: nisi hoc non fortissime defendentis est, di-

Nam, ut, quod) Turic. Camp. *quamquam ut q.* cum Alm. nisi quod hic dicitur omittere *ut* (cf. V, 12, 22; item mox hac §.) Guelf. *Nam quod* cum Voss. 1. Illa veterum librorum scriptura fortasse est frugi, si cum vehementia dictum interpreteris et subaudias: *quamquam quid opus est tot verbis!*

4. *Quid protulerit*) Turic. *qui profuerit.* (Alm. *qui profuderit*; cf. modo hac §. item §. 5) cum Guelf. Camp. *quid profuerit* Voss. 1. — *Arcessitum*) Turic. Guelf. Goth. Camp. *accersitum* cum edd. ante Roll. Sed haec causa acta iam est; vide Dausqu. in v. Neque tamen ubique in vett. libb. meis prava scriptura. — *Vtuntur*) Camp. *nituntur.*

Hoc non fort.) Iens. omittit *non* cum edd. ante Ald. exc. Camp. corrigente

Accusationibus — mediocres) Monet Gesnerus, propterea adolescentes fere in accusatione aliqua illustri posuisse tirocinia. Sed huius rei non in sola facilitate erat ratio. Erudite de hoc more disputat Boettigerus in prolusione anni 1794, p. 5, ablegans ad Qu. XII, 7, 3, et apponens egregium Plutarchi locum: (Ῥωμαῖοι) καὶ πάνυ τοὺς νέους ἐβούλοντο τοῖς ἀδικοῦσιν ἐπεγνομένους ὁρᾷν, ὥσπερ θηρίοις εὐγενεῖς σκύλακας. T. II, p. 491, E.

Nam — finiam) Elegans forma sibi quasi ipsius instantis, et suam tarditatem indignantis; cf. VIII, 3, 55; IX, 4, 138; XI, 3, 59, sed et hic not. crit.

5. *Deprecatio — rara*) Cf. VII, 4, 17.

Certa — forma) Cf. not. ad III, 10, 1.

C. Caes. et Triumv.) Cf. not. ad III, 8, 50.

Fortissime) Interpretor *confiden-*

cere, *Quid aliud egimus, Tubero, nisi ut, quod hic*
6 *potest, nos possemus*? Quod si quando apud Principem,
aliumve, cui, utrum velit, liceat, dicendum erit, dignum
quidem morte eum, pro quo loquemur, clementi tamen servandum esse vel talem: primum omnium non
erit res nobis cum adversario, sed cum iudice; deinde
forma deliberativae magis materiae, quam iudicialis
utemur. Suadebimus enim, ut laudem humanitatis po-
7 tius, quam voluptatem ultionis concupiscat. Apud iudices quidem, secundum legem dicturos sententiam, de
confessis praecipere ridiculum est. Ergo, quae neque

iam Regio, sed ex aliis exemplis, non de coniectura; cf. ad IV, 2, 29, ut et proximum.

Nos possemus) Turic. *n. non possumus* cum Alm., etsi hic *possemus*; cf. §. 3, 8.

6. *Lic. dicend.*) Sic Turic. Guelf. Camp. cum Alm. Voss. 2, Goth. Ald. Stoër. Chouet. Leid. Roll. Burm. At Iens. cum Vall. et edd. ante Ald. inserit *dicemus*, quo accedunt Griph. Gibs. Obr. Gesn. Bip. et aliquot a Gibs. memoratae. Regius, quum hoc inveniret, *dicend. er.* expunxit, retinuit *dicemus*, verissime indicans de sententia. Hunc sequuti sunt Bad. Bas. Capp. De suis Codd. altum tacet Gibs. (V, 10, 64), Mysorum ultimus inter criticos. Quis in Quintiliano tulerit *dicemus*, *dicendum erit*, aut *primum omnium* hic in fronte novae sententiae positum? Quod fieri necesse in Gibsoni et Gesn. constitutione. — *Clementi*) Sic Guelf. cum Goth. Vall. probantibus Bad. et Gesn. *clementem* Bern. Reliqui *clementia*. Antiquitus fortasse *autem* sequebatur hanc vocem, pro quo nunc est *tamen*.

7. *Legem*) Camp. *leges* cum edd. ante Stoër. exc. Aldo.

Praecipere) Guelf. *praecipue*. — *Sunt*, *qu. sunt*) Sic Turic. Guelf. Camp. Tarv. Stoër, Chouet. Leid. Gibs. Obr. *sint—sunt* Iens. quod inveniens Regius transposuit, et sic Goth. Loc. Ven. Rusc. Ald. Bad. Bas. Gryph. Roll. Burm. Gesn. Bip. — *Cedendum*) Ioann. Ald. Gryph. Stoër. Chouet. Leid.

tissime ut V, 10, 78: *non: cum magno argumenti pondere*; cf. mox §. 21.

Quid —possemus) Cic. pro Lig. c. 4 init.

6. *Quod si — talem: primum — utemur*) A vocabulo *primum* ordire apodosin, nec quidquam deesse orationi videbitur. Sin, post *dicendum erit*, absolutam putas protasin, omnia turbantur. *Dicendum erit* interpretare, si tanti, *dicere cogeris*, *dicere necesse erit*; iam autem sequuntur ea ipsa, quae sola in tali causa dicenda relinquuntur. *Primum omnium* eodem usu quo *ante omnia*; cf. IV, 2, 40. Ad *utrum* cf. V, 10, 69.

7. *De conf. praecipere*) Instruere oratorem praeceptis tractandorum eorum apud iudices criminum, quae confiteatur reus.

negari, neque transferri possunt, utique defendenda
sunt, qualiacumque sunt: aut causa cedendum. Negandi
duplicem ostendimus formam : *aut non esse factum ; aut
non hoc esse, quod factum sit.* Quae neque defendi,
neque transferri possunt, utique neganda : nec solum,
si finitio potest esse pro nobis, sed etiam, si nuda infi-
tiatio superest. *Testes* erunt? multa in eos dicere licet. 8
Chirographum ? de similitudine literarum disseremus.
Vtique nihil erit peius, quam confessio. Vltima est *a-
ctionis controversia*, quum defendendi negandive non
est locus, *translatio*. Atqui quaedam sunt, quae neque 9

Gibs. Roll. *cadendum*. Ioann. quidem etiam ante *causa* inserit *a*, quod est in Voss. 3 quoque et vett. quibusdam edd., sed cum *ced*. Burm. ablegat ad V, 8, 1, ubi pro *cedent* in aliquot edd. *cadunt*; item ad II, 1, 5, ubi omnes *cedunt*. *Cedere causa*, collatis etiam hisce locis, facile apparet, esse non suscipere causam, tanquam non vincibilem. Sed mihi maius acumen et dignius Quintiliano inesse videtur nostro loco, si legitur *cadendum*. Posuerat et antea, *ridiculum*. *Qui hoc noluerit, is etiam causa cadere optabit*, quasi hoc sit, quod sanus optare possit. Alia hic ratio est, quam in binis istis locis; cum *causa* enim proprie iungitur *cadere*, cum *victoria* aut *onere*, non item. Geminus locus VII, 2, 12, *causa periclitandum*.

8. *Disseremus*) Sic Turic. Camp. item Alm. et aliquot exempla Regio visa; probanti. Reliqui *disserendum*.

Translatio) Turic. Guelf. Camp. *id est relatio* cum Alm. (etsi is dicitur notam habere pro *est*, referentem aleph. Hebr. cf. §. 5, 13) Goth. Voss. 2, 3, Vall. Bern. et edd. ante Ald. Regius correxit, et facile litera *t* potuit abire in *i*, ut ex nostro fieret illa codd. scriptura. Haec quidem omnium est MSS. etsi silentur Britannici, ubi, quum et Voss. 1 nulla mentio, suspicio possit subnasci, an forte Ioann. et Voss. 1 (conf. IV, 5, 5) dederint receptam. Sed Bodl., similiter neglectum a Gibs., recedere a Turic. Alm. non est credibile. Si obiiceretur in edd. illud MSS. *id est relatio*, de glossa aliquid nobis suboleret profecto. Eadem manet auspicio, si *id est translatio* scriptum fuit (cf. V, 11, 3), Gesn. quidem ipsius Qu. appositionem interpretatur vocem *translatio*, sine *id est* subiectam, et potest commendare, quod mox est verbum *transferri*. Sed poterat usurpari id, etiamsi nulla ante *translationis* propria appellatio.

Transferri) Ad alium iudicem; cf. III, 6, 83, 84.

Cedendum) Cf. not. crit.

Non esse — non hoc esse) Status coniecturalis — status finitivus, sive *finitio*, quod vocabulum mox ponitur.

8. *Translatio*) Cf. not. crit. De re vide III, 6, 69; VII, 5, 1.

negari, neque defendi, neque transferri possunt. *Adulterii rea est, quae, quum anno vidua fuisset, enixa est*; lis non erit. Quare illud stultissime praecipitur, quod defendi non possit, silentio dissimulandum, si quidem
10 est id, de quo iudex pronuntiaturus est. At, si extra causam sit adductum, et tantum coniunctum, malim quidem dicere, nihil id ad quaestionem, nec esse in his morandum, et minus esse, quam adversarius dicit: tamen velut huic simulationi oblivionis ignoscam. Debet enim bonus advocatus pro rei salute brevem negligentiae reprehensionem non pertimescere. Videndum
11 etiam, simul nobis plura aggredienda sint, an amolienda

Malim igitur pro glossa expungi *translatio*; conf. *transl.* et *rel.* ad III, 6, 23.

10. *Sit adduct.*) Turic. Camp. inserunt *et* cum Alm. non male, quum *extra causam adducere* insolenter dicatur. Subeat etiam legere: *extra ad od caus. add.*; ut IV, 1, 50, *ad caus. extra pert.* — *Tantum*) Sic Turic. Guelf. Camp. cum Goth. Alm. Bern. Reliqui *tamen*, quod praefert Regius. Mihi nostrum potius visum ob id quod mox sequitur *tamen*; cf. IV, 2, 100.

11. *Etiam, simul*) Goth. (tac. Gesn.) Camp. inserunt *an*, cum Andr. edd. ante Gryph. *num* Bodl. Obr.; cf. V, 4, 2. Burm. hic aliquot laudat, qui duplex *an* latinum negarint; rectissime illi; vid. et VII, 1, 13. — *Possint*) Iens. (tac. Gesn.) *sit* cum Luc. et edd. ante Ald. Regius

9. *Adulterii*) Promiscue enim in iure usurpatur *adulterii* et *stupri* appellatio, quum in vidua proprie *stuprum* modo fiat; vide Dukerum de Latinitate ICtorum p. 122 — 30. Hunc quidem Fabii locum non excitant VV. DD. sed IV, 2, 98, ubi contraria permutatio *stupri* pro *adulterio*, facilior illa.

Anno) Francius malebat *annum*, hic quidem non malus augur. Suspicor nostram scripturam natam ex errore male iungendi *cum*, quod praepositionem interpretabantur (cf. V, 12, 14, not. crit.). Eandem varietatem; vide apud Drakenb. ad Liv. Epit. l. II. Nec tamen vitiosa recepta; cf. §. 27, not. crit.

Lis non erit) Fuit tamen undecimi mensis partus legitimus decretus ab Hadriano vide Gell. III, 16, indicante Turnebo.

Stultissime — silentio) Cf. IV, 2, 65.

10. *Sit adductum*) Vide not. crit.

Velut huic) Capperonnerius transposuit *h. v.*, facili emendatione (cf. not. crit. ad §. 2), vide III, 8, 45. Sed ne sic quidem video, quare haec dicatur *velut simulatio oblivionis*, quum sit ipsa simulatio obl. Si quo referri recte potest *velut*, ad *oblivionem* adiungas. Possis *velut* mutare in

singula. Plura simul invadimus, si aut tam infirma sunt, ut pariter impelli possint: aut tam molesta: ut pedem conferre cum singulis non expediat, tum enim toto corpore obnitendum, et, ut sic dixerim, directa fronte pugnandum est. Interim, si resolvere ex parte diversa 12
dicta difficilius erit, nostra argumenta cum adversariorum argumentis conferemus; si modo, haec ut valentiora videantur, effici poterit. Quae vero turba valebunt, diducenda erunt: ut, quod paulo ante dixi, *Heres eras, et pauper, et magna pecunia appellabaris a creditoribus, et offenderas, et mutaturum tabulas testamenti sciebas.* Vrgent universa. At, si singula quae- 13
que dissolveris, iam illa flamma, quae magna congerie convaluerat, diductis, quibus alebatur, concidet: ut,

graecismum defendi posse agnoscens, recte monet, alienum tamen a Qu. more. Nostrum et in Tarv. — *Directa*) Iens. *detecta* cum edd. ante Stoër. exc. Camp. Tarv. Ald.

13. *Vrg. univ.*) Turic. inserit *iungunt.* Alm. *vingunt* (cf. §. 8, item mox). An *vincunt?* Sed videtur inconsulta similium literarum iteratio.

At, si sing.) Turic. *ut ad s.* Alm. *ut od si s.* (cf. modo, item §. 14). Goth. *et* (non *ut*, ut Gesn.) *si s.* cum Voss. 2. *At s.* Guelf. cum Voss. 1, 3. Hanc ego veram puto scripturam, ut est apud Iuvenalem III, 78: *in caelum, iusseris, ibit* et saepe in calidiore oratione; cf. §. 3.

Conc. ut) Turic. *c. continetur u.*; a sec. *c. et continetur u.* cum Alm. Bodl. *c. et conteretur et*, Camp. cum Andr. Pro *concidet*, opinor, Burm. malit *considet.* Eleganter profecto; cf. VI, 2, 31. — *Diducuntur*) Turic. Guelf. omittunt cum Alm. Voss. 3, sine sensu. — *Vt nunc*) Sic Turic.

ut vel (cf. not. crit. ad V, 9, 16), et post *dicit* inserere *ita.*

11. *Plura — singula*) Cf. V, 12, 4, et hic mox §. 12, *turba valebunt.*

Directa fronte) Cf. II, 13, 3, 4.

12. *Haec ut valentiora*) De usu pronominis ad remotius relati; cf. not. ad §. 2.

Paulo ante) V, 12, 5.

Magna appellabaris) Insolentius quod sine praepositione struitur *appellare*, quum alias sit *de pecunia appellare.* Neque tamen dubia scriptura, nec quidquam agit Capperonnerius interpungens post *pecunia*, ut hoc referatur ad *erat* (nam latet in *eras*), quod defendit loco gemino. *Hereditatem sperabas et magnam hereditatem.*

13. *At si singula*) Cf. not crit.

Flamma—flumina) Displicent implicitae sibi similitudines, singulae quidem egregiae; cf. II, 4, 7.

si vel maxima flumina in rivos diducantur, qualibet transitum praebent. Itaque propositio quoque secundum hanc utilitatem accomodabitur, ut nunc singula osten-
14 damus, nunc complectamur universa. Nam interim quod pluribus collegit adversarius, satis est semel proponere: ut, si multas causas faciendi, quod arguit, reo dicet accusator fuisse: nos, non enumeratis singulis, semel
15 hoc intuendum negemus, quia non, quisquis causam faciendi sceleris habuit, et fecerit. Saepius tamen accusatori congerere argumenta, reo dissolvere expediet. Id autem, quod erit ab adversario dictum, quomodo refutari debeat, intuendum est. Nam, si erit palam falsum, negare satis est: ut pro Cluentio Cicero, eum, quem dixerat accusator epoto poculo concidisse, negat
16 eodem die mortuum. Palam etiam contraria, et supervacua, et stulta reprehendere, nullius est artis: ideoque nec rationes eorum, nec exempla tradere necesse est. Id quoque (*obscurum* vocant), quod secreto, et sine teste aut argumento dicitur factum, satis natura sua infirmum est (sufficit enim, quod adversarius non
17 probat); item, si ad causam non pertinet. Est tamen

Camp. cum Alm. *ea cum*, Voss. 2. Reliqui *u. ea n.* Poterat esse sextus casus; sed nihil necesse addi.

14. *Satis est*) Turic. Guelf. Camp. *sat e.* Alm. *satis e.* dare narratur, per sphalma Burm. profecto; conf. IV, 2, 45; mox tamen omnes *satis*. — *Reo dic.*) Turic. *reum d.* cum Alm. (cf. §. 13, item mox. — *Enumeratis*) Turic. *numeratis* cum Alm.; cf. modo item §. 16.

15. *Dix. — epoto*) Turic. Camp. *dix. poto* omissis reliquis. Ex Alm. nonnisi *poto* affertur.

16. *Ideoque — non probat*) Haec omnia desunt in Turic. Mire. Ex Alm. aliqua eorum afferuntur, neque ulla lacunae mentio; cf. §. 14, 17.

15. *Pro Cluentio Cicero*) C. 60.

16. *Contraria*) Cf. III, 3, 5; it. hic §. 17, 30. Sic et Dial. de oratt. c. 34, *stulte contrarie*.

Quod secreto — factum) Pseudo-Turnebus bene ad partes vocat locum Cic. Philipp. II, c. 4, ubi tam infirmi argumenti tractatio, in literis Ciceroni ab Antonio tributis.

Si ad) Regius pro *si* malit *quod*. Equidem inseram *quid*. Recepta quidem vitio non caret.

oratoris interim efficere, ut quid aut contrarium esse, aut a causa diversum, aut incredibile, aut supervacuum, aut nostrae potius causae videatur esse coniunctum. *Obiicitur Oppio, quod de militum cibariis detraxerit:* asperum crimen: sed id contrarium ostendit Cicero, quia iidem accusatores obiecerint Oppio, quod is voluerit exercitum largiendo corrumpere. *Testes in Cor-* 18
nelium accusator lecti a tribuno codicis pollicetur: facit hoc Cicero supervacuum, quia ipse fateatur. *Petit accusationem in Verrem Q. Caecilius, quod fuerat quaestor eius:* ipsum Cicero ut pro se videretur effecit. Cetera, 19
quae proponuntur, communis ratio habet. Aut enim *coniectura* excutiuntur, an vera sint; aut *finitione*, an propria; aut *qualitate*, an inhonesta, iniqua, improba,

17. *Orat. int.*) Sic Turic. Camp. Reliqui *i. o.;* cf. §. 2, 25.
Aut a causa) Turic. Camp. omittunt *a.*
Sed id contr.) Sic Turic. Guelf. Camp. cum Goth. Voss. 1, Bern. et edd. ante Stoër. Reliqui omittunt *id* inter quos recensetur Alm.; cf. §. 16, item mox.
18. *Qu. ipse fat.*) Sic Turic. Guelf. Camp. Goth. Iens. (tac. Gesn.) cum edd. ante Gryph. Reliqui *q. idem f. ipse.* Alm. *q. f. ipse;* cf. modo, item §. 19.
Q.) Sic Goth. (tac. Gesn.) *L.* Turic. (sed a pr. manu *C.*) Guelferb. Camp. cum Alm. Voss. 1, 3, Bern. Reliqui integrum praenomen; conf. V, 11, 39; VI, 1, 20.
19. *Comm. — habet*) Sic Camp. solus. Turic. Guelf. Goth. (tac. Gesn.) *communis habet.* Alm. Voss. 1, 2, *communes habent* (cf. §. 18, item mox). Reliqui *communes locos habent.* Significatio *locorum communium*, qualis hic foret, aliena plane ab omni consuetudine, ut cogeretur Capp. nova de iis praecipere ad h. l. *Ratio* facile excidebat, ro notata per compendium (cf. V, 13, 1) ut et *res;* (cf. V, 7, 13, not. ex.) quocum confunditur mox §. 25, quamquam Camp. editio non est immunis a correctionibus; cf. VI Prooem. 6, 7, 9, 11, 13, 15; VI, 1, 5, 9, 40; VI, 3, 13, 16, 47.

Oppio) Vid. V, 10, 69.
18. *In Cornelium*) Vid. IV, 3, 13.
Q. Caecilius) Vide Cic. Divinat. in Q. Caec. c. 2, 6, 11, et passim. Hunc Caecilium, Iudaeum et ipsum; testante Plutarcho vit. Cic. p. 864 C, cf. cum altero ad III, 1, 16.
19. *Cetera — habet*) Non sine insolentia *habere*, h. e. continere, di-

inhumana, crudelia, et cetera, quae ei generi accidunt.

20 Eaque non modo in propositionibus, sed in toto genere actionis, intuenda, An sit *crudelis*? ut Labieni in Rabirium, lege perduellionis; *Inhumana*? ut Tuberonis Ligarium exsulem accusantis, atque id agentis, ne ei Caesar ignoscat; *Superba*? ut in Oppium ex epistola

21 Cottae reum factum. Proinde *praecipites*, *insidiosae*, *impotentes* deprehenduntur. Ex quibus tamen fortissime invaseris, quod est aut omnibus periculosum, ut dicit Cicero pro Tullio, *Quis hoc statuit unquam, aut cui concedi sine summo omnium periculo potest, ut eum iure potuerit occidere, a quo metuisse se dicat, ne ipse po-*

19. 20. *Inhumana, crud. — Inhumana*) Haec omnia post prius *inh.* absunt a Turic. afferuntur inde aliqua ex Alm. (cf. modo, item §. 21.

21. *Tullio*) Tarv. *Rullo*. Iens. *Rullio* cum edd. ante Ald. — *Eum*) Iens. (tac. Gesn.) Tarv. *cum*, correxit Regius. — *Vt pro Oppio*) Turic. *propositum* cum Alm. cf. §. 19, 20, 23.

citur *ratio* ea, *quae proponuntur*. Acquiescendum tamen videtur in hac scriptura. *Communis ratio* facile intelligitur, modus receptus tractandi argumenta, idemque *communis* probanti et refutanti.

Generi accidunt) Συμβέβηκε. Hic quidem ea quae *generi accidunt*, sunt species generi subiectae; cf. III, 6, 56. Ibi sane magis ex usu Peripateticorum adhibitum vocabulum, quem vide apud Porphyr. in Isag. p. (Arist. Buhl.) 395, 414. Sed in illa veterum denominandi libertate (cf. not. ad III, 6, 25), potuerunt species videri accidentia generis.

20. *Lege perduellionis*) Hac enim lege quum niteretur actio Labieni, non poterat non esse atrocissima poena rei, si condemnaretur; vid. argumentum orationis Ciceron. pro C. Rabirio, perduellionis reo, item eiusd. orat. c. 3 extr. 4, 5.

Superba) Videtur *superbum*, soli proconsulis contra quaesturem suum testimonio fidem exigere; neque in iudicio dicto, sed literis familiaribus scripto; cf. §. 17; item §. 30, ubi apparet, veritatem Cottae pro summo argumento esse accusatori. Praegravabat in hac causa reum magistratus auctoritas, cui et ipse Cicero arrepsit, quamquam dicens in Cottam; vid. XI, 1, 67.

21. *Proinde*) Hic quidem non mala videtur Gesneri κρίσις, optantis *perinde* (cf. III, 8, 38). Vocabula haec ubique paene confunduntur; vide Drakenb. ad Liv. XXVII, 8, 18; item in nostro V, 9, 11; V, 10, 112; mox h. c. §. 58; VI, 4, 20. Sed Qu. *ut*, *atque*, omnibus fere locis subiicit voci, quod quidem hic poni non poterat. Convenit tamen *perinde* orationi eo significatu, quem dant vett. Glossae παραπλησίως, ὁμοίως.

Pro Tullio) Cf. IV, 2, 131.

Posterius) Pro hoc Francius *potius* malit, Capperonnerius *prius*.

sterius occideretur? aut ipsis iudicibus, ut pro Oppio monet pluribus, *ne illud actionis genus in equestrem ordinem admittant.* Nonnunquam tamen quaedam bene 22 et contemnuntur, vel tanquam levia, vel tanquam ad causam nihil pertinentia. Multis hoc locis facit Cicero. Sed haec simulatio interim hucusque procedit, ut, quae dicendo refutare non possumus, quasi fastidiendo calcemus. Quoniam vero maxima pars eorum similibus con- 23 stat, rimandum erit diligentissime, quid sit in quoque, quod assumitur, dissimile. Id *in iure* facile deprehenditur. Est enim scriptum de rebus utique diversis, tantoque magis ipsarum rerum differentia potest esse

22. *Bene et*) Sic Turic. cum Alm. Voss. 1. *Et bene* Camp. Reliqui omittuut *et*. — *Facit*) Turic. Camp. *fecit* cum Alm.

23. *Quon. — eorum*) Turic. *Q. in has* (a sec. manu *his*) *erit vero pars* (a sec. manu inscritur *et*) *e.* cum Alm., sine correctionibus (cf. §. 21, item hac §.) *Q. v. m. p. in his et e.* Camp. Priores scripturas non expedio; nisi forte traiiciendo natae ex illa Campani in qua est manifestus error librarii argutantis; sed *erit* unde sit non exputo. — *Id*) Turic. Guelf. Camp. omittunt cum Alm. Voss. 2, Vall. et edd. ante Ald. Reposuit Regius, sed habet, nisi dormitavimus, Goth., et Voss. 3, *id* pro *in*, ut videtur. — *Ipsarum*) Iens. (tac. Gesn.) *ipsa* cum edd. ante Stoër. Sed Camp. et MSS. mei receptam.

22. *Bene et contemnuntur*) Cf. §. 10.

Multis — Cicero) Insignem locum ponit Gesn. pro Rosc. Am. c. 29 extr.

Sed — calcemus) Quum *Sed* in omnibus sit libris, videntur haec cum reprehensione dici et referenda eodem quo §. 9 *stultissime*; cui tamen obstat usus primae personae *calcemus*. Malit fortasse aliquis, *Et* pro *sed*, ubi nulla erit improbatio (cf. IV, 2, 65).

23. *Eorum*) Fluctuat pronomen, nec certum habet respectum. Suspicor intelligi ea *quae dicendo refutare non possumus*; cf. not. crit.

In iure) Intelliguntur quaestiones legales; cf. III, 5, 4.

Est enim — diversis) Nunquam enim lex perscripta est de hoc ipso, quod nunc tractamus, facto. Hoc est in *utique*. Nec *diversis* debet accipi *variis*, *inter se diversis*, quod facit Gedoynus; sed diversis ab hac, quae quum maxime in iudicium venit. Alii *scriptum* interpretantur legem illam, cuius similitudine utatur, qui dicit, et volunt exemplum petitum a statu collectivo, sive syllogismo (cf. III, 6, 46, 61). Sed hoc ex verbis *in iure* non recte elicitur, quae latius patent, quam ut una illa significetur ex quaestionibus legalibus.

Ipsarum) Iam si ne lex quidem potest doceri de hoc ipso facto sta-

manifesta. Illas vero *similitudines*, quae ducuntur ex
24 mutis animalibus, aut inanimis, facile est eludere. *Exempla* rerum varie tractanda sunt, si nocebunt: quae si vetera erunt, fabulosa dicere licebit; si indubia, maxime quidem dissimilia. Neque enim fieri potest, ut paria sint omnia: ut, si Nasica post occisum Gracchum defendatur exemplo Ahalae a quo Maelius est interfectus: *Maelium regni affectatorem fuisse; a Graccho leges modo latas esse populares: Ahalam magistrum equitum fuisse; Nasicam privatum*

Inanimis) Turic. *animae* cum Alm.; cf. hac ipsa §.; item §.; 24.

24. *Vetera*) Turic. *ultra*. Iens. *vera* cum edd. ante Ald. Nostrum Guelf. Goth. Vall. Alm. Voss. 2, Camp.

Si indubia) Turic. *si indubi*, a sec. manu *sin dubia*, et sic Camp. Goth. Iens. (tac. Gesn.) cum Bodl. Voss. 2 et edd. ante Ald. Nostra est in Alm. Guelf. Bern. Ald. Stoër. Chouet. Leid. Multi cum Regio transponunt *si dubia — sin vera*, ut Gibs. Roll. Capper. et vetustiores. Ab Obr. inde fere *si vetera — sive dubia*, quod defendit Burm. *sive* accipiens *vel* (subaudiendo *dicere licebit*); male profecto. Gesnerus fluctuat inter nostram et illam Regianam transpositionem; propensior tamen in nostram. — *Enim fieri*) Turic. Camp. *esse* cum Alm. Male. — *Vt — omnia*) Guelf. *utra ita sit optima*. Voss. 1, *Vtrum ita sit optima*. Voss. 3, *ita sit optima*.

Defendatur) Guelf. *ostendatur*. Camp. *defenditur*.

Ahalae) Turic. *athaleam*. Alm. *ut baleam*. Guelf. *Halae*, cum Iens. et edd. ante Roll. Sed Goth. *Naolae*, sed *N* correctum ex *H*. Nostra est in Ioann. Bern. (recedente a Guelf. Vid. V, 10, 113) Camp. et a Rollino inde; vide Drakenb. ad Liv. IV, 16 extr. item nostr. V, 11, 16.

Maelius) Camp. *Emilius* omisso *est*. Guelf. *melius* et sic reliqui, quamquam litera maiuscula; cf. V, 11, 12.

Maelium) Sic Guelf.; *M. Emilium* Camp.; *M. Aelium* Goth.; *M. alium* Voss. 1, 3; *M. Aemilium* Bern. Reliqui *Melium*.

tuisse; quanto facilius, duo facta, ad quae accommodetur lex, inter se diversa ostendere. *Res* autem hic pro *factis* usurpantur, unde et mox illa locutio *exempla rerum*.

24. *Tractanda*) Cf. V, 12, 7.

Indubia) Recte suspicatur Regius *indubitata* legendum, quod nostro frequens (cf. V, 9, 2, et passim). Est tamen *indubium* apud Tacitum quoque.

Maxime quidem) Hoc refertur ad §. 25, *Si def. omnia*.

Sint omnia) Malim *s. omnino*, vel *s. per omnia*; cf. Plin. H. N. XXXVII, 11, *per omnia similis*; noster X, 1, 28, *per omnia sequendos*. Et loco nimis simili V, 2, 3, *per omnia—similis*; item VV. DD. ad Vellei. II, 31, 1.

Nasica — Ahalae) Cf. III, 7, 21; et V, 9, 13.

Privatum) Cf. Cic. in Cat. I, 1, ibique Interpp.

esse, dicatur. Si defecerint omnia, tum videndum
erit, an obtineri possit, ne illud quidem recte factum.
Quod de exemplis, idem etiam *de iudicatis* observan-
dum. Quod autem posui, referre, *quo* quidque accu- 25
sator *modo* dixerit, huc pertinet, ut, si est minus effi-
caciter eloquutus, ipsa eius verba ponantur; si acri et
vehementi fuerit usus oratione, eandem rem nostris
verbis mitioribus proferamus: ut Cicero de Cornelio, 26
Codicem attigit: et protinus cum quadam defensione:
ut, si pro *luxurioso* dicendum sit, *Obiecta est paulo
liberalior vita.* Sic et pro *sordido parcum*, pro *maledico
liberum* dicere licebit. Vtique committendum nunquam 27
est, ut adversariorum dicta cum sua confirmatione
referamus, aut etiam loci alicuius exsecutione adiuve-

Tum) Turic. omittit cum Alm. (cf. §. 23, 27). Placet.

Obtineri) Turic. Camp. *obtinere* cum Alm. Ieus. (tac. Gesn.) et edd. ante Ald.

25. *Acc. modo*) Sic Turic. Guelf. Camp. Goth. Iens. (tac. Gesn.) cum edd. ante Stoër. Reliqui *m. a.*; cf. §. 17, 27.

Rem) Turic. *rationem rem*, sed posterius subterlitum. Camp. *orationem.* Facilis confusio scriptorum per compendia.

26. *De Corn.*) Sic Turic. Guelf. Camp. Goth. Ieus. (tac. Gesn.) cum Bern. et edd. ante Basil. exc. Aldo. Reliqui *pro C.*

Et protinus) Turic. Camp. omittunt *et* cum Alm. Sed Turic. a pr. manu dans *attiget* pro *attigit*, erroris originem demonstrat.

Liberalior) Guelf. *liberior* cum Vall. recte reiiciente Badio, ob id quod sequitur *pro maledico liberum*; dubitante Burmanno, et exempla ponente Nep. Themist. cap. 1, *liberius vivebat*; et Terent. Andr. I, 1 25, *liberius vivendi*. Terentianum locum aufert Bentleius, scribens *libera.*

27. *Committ. nunquam*) Sic Turic. Camp. Reliqui *n. c.* Cf. §. 25, 29. — *Loci*) Turic. *ioci* cum Alm. Bern. Iens. et edd. ante Rusc. (cf. V, 11, 21); item Ald. Basil. Regius correxit, cui addicunt Guelf. Goth. Vall. Camp.

Adiuvemus) Turic. Guelf. Camp. Goth. Iens. (tac. Gesn.) *adiuves* cum Voss. 2, 3, Bern. et edd. ante Gryph. *Adiuvem* Alm. (cf. §. 25, 28). Necessaria correctio, ob *referamus* quod praecedit; sed nescio cuius. — *Quum*

Tum videndum) Malim *iam v.*

25. *Quo modo*) Vid. §. 4.

26. *Codicem attigit*) Vide §. 18.

Pro sordido — liberum) Cf. IV, 2, 77.

27. *Loci*) I. c. communis; Vid. IV, 2, 117.

mus, nisi quum eludenda: *Apud exercitum mihi fueris, inquit; tot annis forum non attigeris; abfueris tamdiu; et, quum tam longo intervallo veneris, cum iis, qui in*
28 *foro habitarunt, de dignitate contendas?* Praeterea in contradictionibus interim totum crimen exponitur, ut Cicero pro Scauro circa Bostarem facit, veluti orationem diversae partis imitatus. Aut pluribus propositionibus iunctis, ut pro Vareno, *Quum iter per agros et loca sola faceret cum Pompuleno, in familiam Ancha*

elud.) Badii margo *eum eludendo* quod blandiretur, si pro *adversariorum* esset *adversarii.* Margo, Basil. et Vid. *cum eludendo.* Goth. c. *eluenda.* — *Tot annis*) Turic. *quod a.* cum Alm. *Quot a.* Camp. *T. annos*, Goth. quod malit Burm. auctore Servio ad Aeneid. I, 47; vid. eundem ad Ov. art. am. I, 648, et accusativum dant Ciceronis libri; qui et dirimunt aliter *t. a.* referentes ad priorem sententiam; cf. §. 9, not ex.

De dign.) Sic Turic. Guelf. Camp. cum Goth. Iens. et edd. ante Burm. qui *de* expunxit, quia recte absit a Ciceronis libris. Ernestus reposuit et illic. — *In contrad.*) Guelf. Camp. *de c.* cum Goth. Vall. et edd. ante Ald. *In contradictiones.* Turic. *In contradictionem*, Alm. (cf. §. 27, item hac §.) Erat profecto *in contradictione.* — *Circa*) Sic Turic. Reliqui *contra;* cf. IV, 2, 19; VII, 2, 10. — *Veluti*) Sic Turic. (a manu sec.) Camp. Reliqui *velut.* Ex nostro patet fons erroris Turic. (a pr. manu) *velut in rationem*, qui est in Guelf. Bern. *Velut in orationem* Alm. (cf. modo hac §. item §. 30.

Pompuleno — Pompulenum) Sic Voss. 1, 3. Sed Turic. *Pompulenio*

Quum eludenda) Accusativum intellige participii, et ex proximis intellige *adiuvamus*, vel potius *referimus.*

Apud exercitum) Cic. pro Murena c. 9.

Quum tam longo) *Tam* abest a libris Ciceronis; cf. V, 11, 41.

28. *Contradictionibus*) Cf. IV, 2, 29. Malim singularem hic legi; vid. not. crit.

Pro Scauro) Cf. IV, 1, 69.

Circa Bostarem) Fit mentio huius hominis, Nora, urbe Sardiniae, oriundi, cuius mors obiecta fuisse videtur Scauro; vid. Fragm. Cic. ap. Ern. p. 1056. Locus Severiani, rhetoris ex Pithoeanis, p. apud huse 306, qui servavit fragmentum, cum nostri disputatione magnopere convenit. «Responsurus autem adversario primum id, quod ille posuerit, verbis infirmioribus pronuntiato (cf. §. 25). Quae vero incredibilia visa fuerint aut imbecilla, ita universa ponantur sicut ab adversario dicta sunt: ut est illud, Bostarem igitur quendam» etc. cf. et VII, 2, 10.

Imitatus) An forte *mutuatus*, ut *veluti* magis propria dicatur?

Aut iunctis) Hoc *Aut* referes ad id quod sequitur §. 29. *Interim*; cf. IV, 3, 16; item VI, 2, 12. Sic et Sueton. Caes. c. 81, *interdum — alias.*

Pro Vareno) Cf. V, 10, 69.

rianam incidisse dixerunt, deinde Pompulenum occisum esse, illico Varenum vinctum asservatum, dum hic ostenderet, quid de eo fieri vellet. Quod est utique faciendum, si erit incredibilis rei ordo, et ipsa expositione fidem perditurus. Interim per partes dissolvitur, quod contextu nocet: et plerumque id est tutius. Quaedam contradictiones natura sunt singulae; id exemplis non
eget. *Communia* bene apprehenduntur, non tantum, quia 29
utriusque sunt partis; sed, quia plus prosunt respondenti. Neque enim pigebit, quod saepe monui, referre.
Commune qui prior dicit, contrarium facit. Est enim 30
contrarium, quo adversarius bene uti potest. *At enim*

(a sec. manu *Pompulenium*) — *Pompulenium* cum Camp. Nostrum nomen est apud Muratorium pag. 1067, 3; ibidem 1023, *Pompulledius.* Reliqui hic *Populeno — Populenum*, quod nusquam inveni praeterea.

Illico) Guelf. *illic.* — *Asserv.*) Camp. *ad senatum.* Iens. (errante Gesn. *observasse* cum edd. ante Ald. exc. Tarv. *Adservatione* Voss. 1, 3. Reliqui (praeter Bip.) *adservatum.*

Faciendum) Turic. Guelf. Camp. omittunt cum Alm. Voss. 2, 3, Goth. Vall. et edd. ante Ald. Hic pro *utique* dat *utile* cum Badio, quod et ipsum suaserat Regius, sed idem nostrum de coniectura inseri voluit, quod expresserunt reliqui; rectissime.

29. *Quia plus*) Turic. Camp. *plus quia.* Fortasse non sine consilio scriptoris ipsius; duriuscule tamen; cf. §. 27, 42.

Facit — contrarium) Turic. Camp. omittunt cum Goth. Alm. et

29. *Communia*) Vid. V, 12, 5. *Apprehenduntur* autem egregie dicitur, quod saepe apud nostrum valet: *in suam utilitatem convertere* veluti VI, 4, 18; IX, 2, 74; hic etiam significantius, quia tanquam *commune* in medio positum erat, ut utervis *apprehendens* suum faceret.

Quod saepe monui) Ingeniosa est et vera, ut videtur, Gesneri animadversio, suspicantis hoc familiari sermone saepius monuisse Quintilianum; neque enim in ipso opere nostro tale quid inveniri. Dicat aliquis, plurimis illis locis, ubi *communia* nominet Qu., subesse reprehensionem omnibus, ut potuerit sibi videri hoc ipsum diserte monuisse, quod, vocabulum usurpans, semper in animo habuerit; cf. IV, 1, 71, quem ipsum locum memorat Gesn. Est tamen insolens *referre* interpretari: *iterum ponere repetere*, et hoc significet necesse est, si respicit *monui* ad ea, quae dixerit in hoc ipso opere. Sin ad familiares cum discipulis sermones pertinet, *referre* est *narrare*, *cum lectore communicare*; et haec est recepta verbi potestas; cf. VI, 3, 106.

30. *At enim*) Cf. §. 20.

non verisimile est, tantum scelus M. Cottam esse com-
mentum. Quid? hoo verisimile est, tantum scelus Op-
pium esse conatum? Artificis autem est, invenire in
actione adversarii, quae inter semet ipsa pugnent, aut
pugnare videantur: quae aliquando ex rebus ipsis ma-
nifesta sunt: ut in causa Coeliana: *Clodia aurum se*
Coelio commodasse dicit, quod signum magnae fami-
liaritatis est; venenum sibi paratum, quod summi odii
31 *argumentum est.* Tubero Ligarium accusat, *quod is in*
Africa fuerit; *et queritur, quod ab eo ipse in Africam*
non sit admissus. Aliquando vero praebet eius rei oc-
casionem minus considerata ex adverso dicentis oratio:
quod accidit praecipue cupidis sententiarum, ut ducti
occasione dicendi non respiciant, quid dixerint, dum
32 locum praesentem, non totam causam, intuentur. Quid
tam videri potest contra Cluentium, quam censoria

edd. ante Ald., nisi quod *facit* (quod inseri iusserat Regius) servant Tarv. et Rusc. (cf. §. 27). Nostra est saltem in Guelf. et Vall. nisi in multis qui silentur.

30. *Commentum*) Turic. *contentum*, a sec. manu *conatum*, et sic Camp. — *Inter*) Turic. Camp. *contra* cum Alm. *In* Guelf. — *Quae al. ex.* Turic. *q. de a. et* cum Alm.; cf. §. 28, item mox. — *Coeliana*) Turic. *Iuliana.* Alm, *viliana*; cf. modo, item §. 34. — *Clodia*) Turic. Camp. *Claudia.* — *Quod sign.* Turic. Camp. inserunt *etiam* cum Alm.

31. *Afr. fu.*) Camp. *Africam fugerit* cum Turic. a manu sec., a pr. enim nostra. — *Non sit*) Omittit negationem Turic.; cf. ad IV, 2, 29. — *Ducti*) Turic. *dicta*, a sec. manu *data* et sic. Camp.

In causa Coeliana) Cic. pro Coelio c. 13: « maximum video signum cuiusdam egregiae familiaritatis — magnum rursus odium video cum crudelissimo discidio exstitisse ». Quintilianus rem ipsam ponit, Ciceronis verba referre nequaquam vult.

31. *Tubero Ligarium*) Cic. pro Lig. c. 3: « Quis putet esse crimen, fuisse in Africa Ligarium? nempe is, qui et ipse in eadem Africa esse voluit, et prohibitum se a Ligario queritur ». Huc addunt locum Apuleii insignem in hoc exemplum. Apolog. p. Elmenh. 289, 90: « An non contraria accusatis? peram et baculum, ob auctoritatem: carmina et speculum, ob hilaritatem: unum servum, ut deparci: tres libertos, ut profusi? »

Cupidis sententiarum) Cf. II, 4, 31, 32.

Locum praesentem) Cf. II, 11, 6.

32. *Contra Cluentium*) Cf. V, 11, 13; apud Ciceronem quidem pro Clu. est c. 48.

nota? Quid tam contra eundem, quam filium ab Egna-
tio corrupti iudicii, quo Cluentius Oppianicum circum-
venisset, crimine exheredatum? At haec Cicero pu- 33
gnare invicem ostendit. *Sed. tu, Acci, consideres,
censeo, diligenter, utrum censorium iudicium grave
velis esse, an Egnatii. Si Egnatii: leve est, quod cen-
sores de ceteris subscripserunt. Ipsum enim Egnatium,
quem tu gravem esse vis, ex senatu eiecerunt. Sin autem
censorium, hunc Egnatium, quem pater censoria sub-
scriptione exheredavit, censores in senatu, quum patrem
eiicerent, retinuerunt.* Illa magis vitiose dicuntur, 34
quam acute reprehenduntur, *argumentum dubium* pro
necessario, *controversum* pro confesso, *commune plu-
ribus* pro proprio, *vulgare*, *supervacuum*, *serius con-*

33. *Acci*) Guelf. Camp. Iens. (errante Gesn.) *acti* cum Bodl. et edd. ante Ald. *Atti*, Goth. Alm. cum libris Cic. Nulla Turic. varietas memoratur.

Sin. a. cens.) Turic. Guelf. *s. a. censorum* cum libris Ciceronianis. Superius tamen omnes contra Cic. *censorium*.

Hunc Egn.) Sic Turic. Camp. Goth. Iens. (tac. Gesn.) cum Alm. et edd. ante Basil. et libris Ciceronianis, *h. ipsum enim E.* Guelf. qui modo post *subscripserunt* omittit *ipsum enim*. Reliqui inserunt *ipsum*.

34. *Com. pluribus pro*) Sic Turic. cum Bodl. Alm. Goth. Loc. et edd. ante Stoër. quo accedunt Roll. Capp. Inserunt *pro* post *com*. Camp. Iens. quod correxit Regius. Reliqui omittunt *pluribus*. Gesnerus et ipse resumere suadebat.

Vulgare) Turic. *legare vulg.* cum Alm. Solo repetendarum literarum

33. *Censoria subscriptione*) « Est, credo, lusus in hac formula. *Subscribere* dicuntur censores, quum in tabulis sub nomine civis, quem notarunt, causam notae vel animadversionis suae subscribunt; unde circa hunc ipsum locum *subscriptionem* saepe pro ipsa nota ponit Tullius. Egnatius, senex delirus, levis et parum sibi constans, notatus ipse a censoribus, censuram in filium exercet, et exheredationi causam *subscribit* ». Haec quidem docte Gesnerus, quam quam ad Ciceronem pertinentia, non ad Qu.

34. *Commune pluribus*) Addidit *plur.* ut secerneret hoc ab illo *communi*, §. 29, proprie appellato.

Vulgare) Nonnisi gradu distare videtur a praecedenti; cf. IV, 1, 71, ubi eadem reprehensio in prooemio usurpata.

Serius constitutum) Intellige *argumentum*. Potest autem *argumentum* dici *serius constitutum*, quum petitur ex Senatus Consulto aut statuto

stitutum, contra fidem. Nam et illa accidunt parum cautis, ut crimen augeant, quod probandum est; de facto disputent, quum de auctore quaeratur; impossibilia aggrediantur; pro effectis relinquant vix dum inchoata; de homine dicere, quam de causa malint;
35 hominum vitia rebus assignent, ut, *si quis decemviratum accuset, non Appium*; manifestis repugnent; dicant, quod aliter accipi possit; summam quaestionis non intueantur; non ad proposita respondeant: quod unum aliquando recipi potest, quum mala causa adhibitis exstrinsecus remediis tuenda est, ut *quum peculatus reus Verres, fortiter et industrie tuitus contra piratas*
36 *Siciliam dicitur.* Eadem adversus contradictiones nobis oppositas praecepta sunt: hoc tamen amplius, quod circa eas multi duobus vitiis diversis laborant. Nam quidam etiam in foro tanquam rem molestam et odio-

errore; cf. §. 30. — *Serius const.*) Sic Turic. a sec. manu, quum a prima esset *servum const.* (cum Alm. hoc; cf. modo item §. 36). Camp. cum Andr. et edd. ante Basil. quo acc. Gryph. nisi quod Iens. Tarv. *servis c.* quod correxit Regius. Reliqui omittunt *serius.*

35. *Vitia*) Turic. Guelf. Camp. *vitam* cum Goth. et edd. ante Obr. Hunc, sive ex Arg. sive de coniectura, praestantissima, nostrum reponentem sequuti omnes praeter Roll.

Tuitus) Camp. *tutatus* cum Goth. Andr. et edd. a Rusc. (cf. §. 29), inde ad Stoër. quod placet Regio; mihi item.

36. *Et. in foro*) Turic. Guelf. Camp. omittunt *in* cum Alm. Vall. Iens. (tac. Gesn.) Tarv.; correxit Regius. e *foro* Goth. (tac. Gesn.) —

principis, quod post eam prodiit causam, quam agimus; cf. IV, 1, 41, *genus causae constitutum.* Refert Badins, Vallam annotasse vitia haec argumentorum non omnia vitata a Cicerone, iuniore adhuc, ut pro Quintio et pro Rosc. Amerino; apud Lactantium autem, Ciceronem Christianum, etiam frequentia.

Crimen—probandum) Cf. IV, 3, 6.

35. *Tuitus — Siciliam*) Cic. in Verrem V, 1: « Sed quaedam mihi magnifica et praeclara eius defensio ostenditur —. Ita enim causa constituitur, provinciam Siciliam virtute et vigilantia singulari, dubiis formidolosisque temporibus, a fugitivis atque a belli periculis tutam esse servatam. — Novi locum: video ubi (Ern. malit *uti*) se iactaturus sit Hortensius.

36. *Hoc — amplius*) Vid. III, 6, 73. Accipias tamen et nominativum *hoc.*

Etiam in foro) Malim *et in f.*

sam praetereunt: et iis plerumque, quae composita domo attulerunt, contenti, sine adversario dicunt: et scilicet multo magis in scholis, in quibus non solum contradictiones omittuntur, verum etiam materiae ipsae sic plerumque finguntur, ut nihil dici pro parte altera possit. Alii diligentia lapsi, verbis etiam vel 37
sententiolis omnibus respondendum putant, quod est et infinitum, et supervacuum; non enim causa reprehenditur, sed actor: quem ego semper videri malim disertum, ut, si dixerit quod rei prosit, ingenii credatur laus esse, non causae: si forte quod laedat, causae, non ingenii culpa. Itaque illae reprehensiones, aut 38
obscuritatis, qualis *in Rullum* est; aut infantiae in dicendo, qualis *in Pisonem;* aut inscitiae rerum ver-

Et iis) Guelf. *etenim* cum Bern. Goth. Vall., et edd. ante Ald. correxit Regius, astipulante Turic. Camp. quamquam hic *is* pro *iis*.

Non solum) Turic. Guelf. omittunt *non* cum Alm. Sed Turic. a sec. mano reponit (cf. §. 34, 37); vide IV, 2, 29.

37. *Mal. dis.*) Sic Turic. Guelf. cum Alm. Voss. 1, Basil. Reliqui inserunt *sic*. — *Rei prosit*) Turic. *re promisit*. Alm. *repmi*. (cf. §. 36, 38). *Rei profuerit*. Guelf. Camp. cum Voss. 2, et edd. ante Gryph. — *Forte quod*) Turic. Camp. Goth. Alm. Ioann. Voss. 1, 2, 3, Bern. *quando forte non* leus. (errante Gesn.) cum edd. ante Basil. *quando forte* Basil. ad Stoër. qui primus nostram. Guelf. *forte qn* i. e. *f. quando*.

38. *Reprehensiones*) Turic. *responsiones*. Solus, quantum video; cf. V, 7, 14. Hic quidem vulgatam praefero, non solum ob id quod est modo *reprehenditur* (§. 37), sed etiam quod quum modo omnem actoris vituperationem vetuisset, hic docet, quare Cicero tamen in hoc genus inciderit; ubi *reprehensio* significantior, quam *responsio*, cui etiam genitivus minus proprie adiungebatur quam *reprehensioni*.

Aut — aut — aut) Omittit primum Camp. alterum et tertium Turic. Guelf. Camp. Goth. (tac. Gesn.) cum Alm. et edd. ante Bad. — *Animo dantur*) Sic Turic. (a pr. manu) Guelf. cum Alm. et edd. Stoër.

(quod in aliquot edd. esse narrat Burm.) ot *et* referatur ad *et scilicet*.

Sine adversario) Cum irrisione hoc dicitur pro eo: sine respectu adversarii.

38. *Reprehensiones*) Cf. not. crit.

In Rullum) Cic. de agraria II, 5 extr.

In Pisonem) Cic. in Pis. c. 1, 30 et passim.

borumque, et insulsitatis etiam, qualis *in Antonium* est, animo dantur aut iustis odiis: suntque utiles ad conciliandum iis, quos invisos facere volueris, odium.
39 Alia respondendi patronis ratio; et aliquando tamen eorum non *oratio* modo, sed *vita* etiam, *vultus* denique, *incessus*, *habitus*, recte incusari solet: ut adversus Quintium Cicero, non haec solum, *sed ipsum etiam praetextam demissam ad talos*, insectatus est. Presserat

Chouet. Leid. Reliqui *accommodantur*, ut et Turic. a sec. manu, quamquam *accomodantur*.

Aut) Turic. Guelf. Camp. *ut* cum Goth. et edd. ante Bad. Reliqui omittunt coniunctionem, quam ego de coniectura mutavi. Haec particula, omissa Badio primum, lectore non monito, in omnibusque, ut suspicor, MSS. inventa (quamquam abesse narratur ab Alm.; cf. §. 37, 40) reduxit me ad istam scripturam Leidensem, Gibsono tantopere displicentem, *animo dantur*, quum altera non possit ferri, servato illo *ut*, an *aut*. Nec apparet, quomodo *accommodantur* coëat cum isto *Itaque*. — *Iustis*) Tarv. *istius*.

39. *Insectatus*) Turic. Guelf. Camp. *sectatus* cum Goth. Alm. Voss. 1, 2, 3. Male.

In Antonium) Philipp. XIII, 19; II, 4, 17; III, 4.

Animo — odiis) Postquam contumeliosam actoris tractationem proscripserat Qu. cavet sibi ab exemplis Ciceronianis. *Itaque* enim ait i. e. quum vera sint quae adhuc disputavi, iam quaecumque apud Ciceronem videntur contraria meis dictis ea aut concessa fuerunt *animo*, i. e. iracundiae (sic enim animus saepissime est accipiendus, ut apud Terent. Andr. I, 1, 8, et Statium passim, ubi veteres Glossae Barthii inspiciendae) vel libertati, aut expressit eadem adversarii nequitia. Eodem modo Horatius dixit *amico quae dederis animo*, casu tertio, non sexto; quamquam ibi *animus* est hilaris. Haec exempla igitur condonanda sunt impotenti cuidam affectui, non pro regula sequenda. Pro *aut* malis fortasse *et*; cf. not. crit.

Suntque — odium) Displicet quam maxime tam exiguo intervallo recurrens *odium*, et iacet tota sententia; non profecto desiderata si absit. Quamquam nec tota inest antecedenti. Et sane vitio iterandorum vocabulorum non caret noster; cf. IV, 2, 35; VI, Pro. 5.

39. *Patronis*) Hi non *actori* (§. 37) opponuntur, sed *inimicis* et *adversariis* ipsius dicentis, quales fuere Ciceronis Rullus, Piso, Antonius; cf. V, 11, 43, ubi *is qui ex diverso agit* segregatur item ab *adversario*.

Adversus Qu. Cic.) Cic. pro Cluentio c. 40; quod attinet ad togam in hoc loco vide Ferrarium de re Vest. in Thes. Graev. VI, 705; item Ruben., ibid. p. 959. Agnoscitur enim a Qu. toga, non tunica, quum praetextam nominet.

enim turbulentis concionibus Cluentium Quintius.
Nonnunquam elevandae invidiae gratia, quae aspe- 40
rius dicta sunt, eluduntur: ut a Cicerone Triarius. Nam, quum Scauri columnas per urbem plaustris vectas esse dixit, *Ego porro*, inquit, *qui Albanas habeo columnas, clitellis eas apportavi.* Et magis hoc in accusatores concessum est, quibus conviciari aliquando
patrocinii fides cogit. Illa vero adversus omnes et rece- 41
pta et non inhumana conquestio, si callide quid tacuisse, breviasse, obscurasse, distulisse dicuntur. Defensionis
quoque permutatio reprehenditur saepe, ut Accius 42
adversus Cluentium, Aeschines adversus Ctesiphontem facit: quum ille Ciceronem lege usurum modo, hic minime de lege dicturum Demosthenem queritur.

40. *Clitellis*) Toric. *depellis* cum Alm.; cf. §. 38, 43.

41. *Tacuisse*) Turic. Goth. *accuisse.* Guelf. Camp. *acuisse* cum Voss. 2, Ioann. (tac. Gibs.) et edd. ante Basil. exceptis Badii. Nostrum est e Regii coniectura, quamquam silentium collatorum multos et graves auctores receptae videatur dare ut Alm. Bodl. Sed monemur in Turicebiana nota, *acuisse* esse in omnibus codd. (significat excusos) et in scripto Vallae (cf. V, 10, 71), qui notarit in hunc locum aliquid de historia illa Demosthenis accentum male ponentis μίσθωτος pro μισθωτός. Vulgatae errorrem defendere frustra conatur Taylorus ad Demosth. pro Corona (p. Reiskii 213, Vol. I. Apparat.) quem memorat Fosterus On Accent and Quant. p. 164. Ingeniosissima est Regii emendatio. Neque enim *breviasse* de corripiendis syllabis interpretandum (ut XII, 10, 57), sed de contrahendis et artandis sententiis (ut I, 9, 2), cuius verbi vicinia utitur Regius ad commendandam suam scripturam. Sic *breviarium* usurpatum fuit a Seneca, Plinio, Suetonio.

42. *Accius*) Turic. *Appius* cum Alm. et edd. ante Ald. exc. Camp. qui nostrum. Guelf. *Actius*; (cf. §. 33). Goth. Voss. 2. Bern. *Attium* cum Burm. et recentt. hoc solum loco; cf. Heusing. ad Cic. de Off. III, 21, 12. *Marcius* per *c* est a *Marte*, quare ne *Accius* quidem male quamquam ab *Atto* vel *Atta.*

40. *A. Cic. Triarius*) Cf. §. 28.

Ego — apportavi) Quasi viliori materia columnae (Albanae enim sunt e lapide ex montis Albani lapicidinis) non et ipsae plaustris indigeant ad vehendum. De vilitate *columnn. Albb.* vide Sueton. Aug. c. 72. De *porro*, cf. II, 3, 5.

Accius) Vid. mox §. 47.

Aeschines) Vid. III, 6, 3, ibique notam.

Declamatores vero in primis sunt admonendi, ne contradictiones eas ponant, quibus facillime responderi possit; neu sibi stultum adversarium fingant. Facimus autem, quod maxime uberes loci, popularesque sententiae nascuntur, materiam dicendi nobis, quod volumus, ducentibus, ut non sit ille inutilis versus,

Non male respondit, male enim prior ille rogarat.

43 Fallet haec nos in foro consuetudo, ubi adversario, non ipsi nobis respondebimus. Aiunt Accium interrogatum, cur causas non ageret, quum apud eum in tragoediis tanta vis esset optime respondendi, hanc reddidisse rationem, *quod illic ea dicerentur, quae ipse vellet, in foro dicturi adversarii essent, quae minime vel-*
44 *let.* Ridiculum est ergo in exercitationibus, quae foro praeparantur, prius cogitare, quid responderi, quam, quid ex diverso dici possit. Et bonus praeceptor non minus laudare discipulum debet, si quid pro diversa,
45 quam si quid pro sua parte acriter excogitavit. Rursus aliud in scholis permittendum semper, in foro raro.

Quod vol.) Sic Turic. Guelf. Camp. cum Goth. Voss. 2. Reliqui *quo vol.* Accommodarunt ad *ducentibus*, sed pro *quo* in hac ratione debebat esse *unde*; cf. V, 10, 124; VI, 2, 16.

Ille inut.) Sic Turic. Guelf. Camp. Voss. 2, Goth. Iens. (tac. Gesn.) et edd. ante Basil. qui *nobis inut.* Reliqui *inut. ille*; cf. §. 29; V, 14, 6.

43. *Accium*) Camp. *Actium* cum Alm. (non Turic. cf. §. 40, 45). Iens. (tac. Gesn.) et edd. ante Ald. *Attium* Goth. Voss. 2.

Esset — hanc) Guelf. omittit interiecta cum Bern. et Gryph. Sloër. Chouet. Leid. *e. optime h.* Goth. (tac. Gesn.) cum Voss. 2, et edd. ante Ald. exc. Camp. *e. optime resp. optime h.* Ald. cum edd. ante Gryph.

44. *Aliud*) Sic Turic. Guelf. Camp. cum Alm. Bodl. Ioann. Voss. 1, Bern. Andr. Reliqui *aliquid.*

Ducentibus) I. c. credentibus; cf. not. crit.

Non male — rogarat) Vnde sit hic versus, ignoro; nec videntur interpretes anquisivisse, plerique tacentes. Quod autem Pithoeus confert Iliad. XX, 250: Οπποῖόν κ' εἴπῃσθα ἔπος, τοῖόν κ' ἐπακούσαις, parum ad rem facit.

43. *Fallet — consuetudo*) Cf. V, 11, 26; XI, 3, 108; XII, Prooem. 2. Pro *fallet* II, 10, 9, *tirones — inveniunt*; et II, 8, 13, *decipient.*

45. *Aliud*) Hoc, ut *aliquid simile contradictioni* ponatur (§. 49), non plane idem est, ac *stultum adversarium sibi fingere* (§. 42), ut posset *aliud* appellare.

Raro) Cf. not. crit.

Nam loco a petitore primo contradictione uti qui possumus, ubi vera res agitur, quum adversarius adhuc nihil dixerit? Incidunt tamen plerique in hoc vitium vel consuetudine declamatoria, vel etiam cupiditate 46
dicendi: dantque de se respondentibus venustissimos lusus, quum modo, *se vero nihil dixisse*, *neque tam stulte dicturos*; modo, *bene admonitos ab adversario*, *et agere gratias*, *quod adiuti sint*, iocantur; frequentissime vero, id quod firmissimum est, *nunquam iis responsurum adversarium fuisse*, *quae proposita non essent*, *nisi illa sciret vera esse*, *et ad fatendum conscientia esset impulsus*: ut pro Cluentio Cicero, *Nam hoc persaepe dixisti*, *tibi sic renuntiari*, *me habere in animo* 47
causam hanc praesidio legis defendere; itane est? ab amicis imprudentes videlicet prodimur? et est nescio quis de iis, *quos amicos nobis arbitramur*, *qui nostra consilia ad adversarium deferat? Quisnam hoc tibi renuntiavit? quis tam improbus fuit? cui ego autem narravi? Nemo*, *ut opinor*, *in culpa est*; *nimirum tibi istud lex ipsa renuntiavit.* At quidam contradictione non 49

Raro) Turic. Camp. *rarum* cum Voss. 1, 3. Habet insuavem sonum recepta, et potest videri nata ex errore (de quo vide V, 12, 14; VI, Pro. 12); nec vicissim apparet quare consulto aliquis scripserit *rarum* nisi invenerit in exemplo. Durior tamen structura si non adverbium *raro* opponatur alteri *semper*, verum *rarum* nomen ad *semper permittendum* referatur, ut utrobique subaudiatur *est*. *Rarum* ita usurpatur V, 11, 42.

Qui poss.) Turic. omittit *qui* cum Alm.; cf. §. 43, 47.

47. *Dixisti*) Turic. Guelf. Camp. *dixi* cum Alm. Voss. 1, 3, cum edd. ante Rusc. quod correxit Regius (cf. §. 29) *dixti* Vall. et Voss. 2; (cf. IX, 3, 22); *dixit* Goth. si recte est excussus. — *Est nescio*) Turic. Camp. *iste n.* Alm. *ille n.* cf. §. 45, 50. *Renunt. quis*) Turic. inseri *ut*, Camp. *aut*. — *Autem*) Voss. 1, *ante*. Placet.

Est nim.) Ald. Bas. inserunt *sed* cum libris Cic.

Istud lex) Turic. Camp. *i. res*. Placet. Ciceronis libri *istuc l.*

Loco — primo) Vid. IV, 2, 28.

47. *Pro Cluentio*) C. 52.

Autem) Cf. not. crit.

Istud lex) Cf. not. crit.

contenti, totos etiam locos explicant, *Scire se hoc dicturos adversarios, et ita persequuturos.* Quod factum venuste nostris temporibus elusit Vibius Crispus, vir ingenii iucundi, et elegantis: *Ego vero*, inquit, *ista*
49 *non dico; quid enim attinet illa bis dici?* Nonnunquam tamen aliquid simile contradictioni poni potest, si quid ab adversario testationibus comprehensum in advocationibus iactatum sit; respondebimus enim rei ab illis dictae, non a nobis excogitatae: aut, si id genus erit causae, ut proponere possimus certa, extra quae dici nihil possit: ut, quum res furtiva in domo deprehensa sit, dicat necesse est reus, aut *se ignorante illatam*, aut *depositam apud se*, aut *donatam sibi*; quibus omni-
50 bus, etiamsi proposita non sint, responderi potest. At in scholis recte et contradictionibus occurremus, ut in

48. *Vibius*) Turic. *vivus*. Camp. *Iunius*.

50. *Recte et contr.*) Turic. *r. plenaribus e. c.* cum Guelf. nisi quod hic lacunas habet, post *plen.* minorem, post *et* paulo maiorem. Goth. *r. et plenaribus e. c.* cum Voss. 2, Alm. (cf. §. 47, quoniam prius *et* non est in Turic.; item §. 51) Posterius *et* in Goth. Gesnerus neglexit. Camp. *interpellationibus e. c.* Tarv. *r. et interpellationibus e. c.* cum Andr. Venet. Ald. Bas. ut quosdam emendare narrat Regius. Iens. *r. et plenaribus c.* cum Loc. Rusc. *r. et probationibus e. c.* Bad. utr. Gryph. Capper. cum aliquot praeterea. Nostra est in reliquis edd., sed MSS. turpiter silentur, *interpellationibus* omissis *recte et et*, ipsum ab emendatore est profecto, quamquam in principe Campani. Pro *plenaribus* Gesn. conieit

48. *Explicant*) De vocabulo, cf. III, 6, 76, de re hic §. 27.

Vibius Crispus) Sub Domitiano senex teste Iuvenale IV, 81, sed ganeae Vitellianae sodalis (Dio Cass. l. LXV, p. 1061 Reim.), *inter claros magis quam inter bonos*, indicante Tacito Histor. II, 10. Multis cum locis memorat noster; cf. in primis X, 1, 119, ubi *iucunditas* eius laudatur, ut et XII, 10, 11, et a Iuvenale l. c. Fidem faciunt dicta eius aliquot a nostro, Suetonio (Domit. c. 3; cf. Dio Cass. p. 1084, Reim.), aliis, relata; vid. et scriptorem de causs. corrupt. el. c. 8.

49. *Advocationibus*) Interpretor congressus advocatorum privatos, non in iudicio factos. De *advocatis*, cf. V, 6, 6; item not. ad II, 15, 30; *testationes*, vide ad V, 7, 33.

50. *Recte et contradictionibus*) Cf. not. crit.

Occurremus) Cf. III, 5, 12; V, 13, 52; V, 14, 20; VI, 3, 84.

utrumque locum, id est primum et secundum, simul
exerceamur. Quod nisi fecerimus, nunquam utemur
contradictione: non enim erit, cui respondeamus. Est 51
et illud vitium, nimium solliciti, et circa omnia mo-
menta luctantis. Suspectam enim facit iudici causam,
et frequenter, quae statim dicta omnem dubitationem
sustulissent, dilata ipsis praeparationibus fidem perdunt,
quia patronus et aliis crediderit opus fuisse. Fiduciam
igitur orator prae se ferat, semperque ita dicat, tan-
quam de causa optime sentiat. Quod (sicut omnia) in 52
Cicerone praecipuum est. Nam illa summa cura se-
curitatis est similis, tantaque in oratione auctoritas,
ut probationis locum obtineat, dubitare nobis non au-
dentibus. Porro, qui scierit, quid pars adversa, quid
nostra habeat valentissimum, facile iudicabit, quibus
maxime rebus vel occurrendum sit, vel instandum.
Ordo quidem in parte nulla minus affert laboris. Nam, 53
si agimus, nostra confirmanda sunt primum: tum,

velitaribus. Reponere *probationibus* non attinet, quum adeo nota vox tam nova non potuerit obliterari. Alioqui si noto vocabulo defungi possemus, nihil aptius quam *propositionibus*, quod inter multa suadet Badius. *Plenius*, quod Regius, nec ipsum est nihili, modo et fuerit ante hanc vocem, post autem deleatur. Equidem nihil exputo. Eiicere vocem portentosam, quod interim feci cum multis, proletaria sane est κρίσις. Eum censeo emendaturum orationem, qui graecos aliquas voces invenerit, lacunis illis Guelferbytanis inserendas. Ne illud quidem pro certo statuam, sextum an tertium casum agnoscere debeamus in *contradictionibus.* Hunc tamen malim.

Sec. simul.) Turic. Camp. inserunt *plurimum.*

51. *Nimium*) Tarv. Camp. *magnum* cum Alm.

Solliciti) Turic. *sollicite* cum Alm. (cf. §. 50, 56). Hoc cum antecedente facit expeditiorem sane, sed et ieiunam orationem.

Dicta) Turic. omittit, male. opponuntur *statim dicta — dilata.*

Id est — secundum) Hoc adiecit, ne quis cogitaret de accusando et defendendo. Glossam enim quo minus credam, obstat omnium librorum consensus; cf. §. 45.

51 *Est et illud*) I. e. Solet committi etiam illud etc.; cf. VI, 1, 50. Rem ipsam habes V, 12, 8, loco nimis simili nostro.

quae nostris opponuntur, refutanda. Si respondemus,
54 prius incipiendum est a refutatione. Nascuntur autem ex his, quae contradictioni opposuimus, aliae contradictiones, euntque interim longius: ut gladiatorum manus, quae secundae vocantur, fiunt et tertiae, si prima ad evocandum adversarii ictum prolata erat: et quartae, si geminata captatio est, ut bis cavere,
55 bis repetere oportuerit. Quae ratio et ultra ducit. Sed illam etiam, quam supra ostendi, simplicem ex affectibus atque ex affirmatione sola probationem recipit

54. *Si prima*) Turic. *isti p.* Solus.

Evocandum) Turic. Guelf. Camp. Goth. Iens. (tac. Gesn.) *vocandum* cum Vall. Voss. 1, 2, 3, et edd. ante Rusc. (cf. §. 47). Nostrum timida coniectura suasit Regies. A MSS. iis, qui silentur, defendi vix spero. Quod Bern. nostrum dare narratur, in eo errorem suspicor transponendarum vocum.

Bis. cav.) Camp. inserit *etiam* cum Voss. 2, Goth. et edd. ante Stoër. An *eam* leges, et referes ad *captationem*? Sed ne sic quidem iustus manuum numerus videtur exire.

55. *Ducit. Sed illam etiam*) Turic. *ductis et eam est ille tanquam sed illa etiam.* Guelf. Camp. *d. S. illa* e. cum Goth. et edd. ante Ald. quo acc. recentiores a Stoër. inde ad Capper.

54. *Manus*) Conferendis et nostri locis VI, 4, 8; IX, 1, 20, et aliorum satis apparet, *manum* dici pro *ictu*, quae est interpretatio Schol. vet. ad Stat. Theb. VI, 788. Sic et Lucan. VI, 190. Mutuantur hinc vocem in aleae iactibus appellandis; cf. Casaub. ad Suet. Aug. c. 71. Neque tamen aeque facile est, docere, quae vocatae fuerint *secundae manus*. Nam quod Gesnerus sumit, primam manum intelligi caventis ictum, secundam inferentis, id quidem inde precario efficitur « quia prius est, humanius, iustius, tueri corpus suum; alterum, alienum ferire ». Equidem caventis ictum nullam esse manum, sed soli inferenti tribui eam, crediderim, collatis reliquis locis. Sed hic sane ex bis *cavendo*, bis repetendo, quarta fit manus. *Captatio* hic quidem συνώνυμον videtur « proferendi manum ad evocandum adversarii ictum », non petitio. Sed non video, quo modo numerus quaternarius manuum exeat in hac ratione. Obscura est et res per se ipsa et collata cum altera cuius imaginem facit. *Secundam* ego *manum* per se quidem interpreter ictum protinus continuatum cautioni, *den Nachstos*. Solatur me Regii simplicitas fatentis, sibi ignotam esse hanc gladiatorum consuetudinem.

Bis cavere) Cf. not. crit.

55. *Supra ostendi*) V, 12, 12.

refutatio; qualis est illa Scauri, de qua supra dixi: quin nescio, an etiam frequentior, ubi quid negatur. Videndum praecipue utrique parti, ubi sit rei summa. Nam fere accidit, ut in causis multa dicantur, de paucis iudicetur. In his probandi refutandique ratio est, 56
sed adiuvanda viribus dicentis, et adornanda. Quamlibet enim sint ad docendum, quod volumus, accommodata, tamen erunt infirma, nisi maiore quodam oratoris spiritu impleantur. Quare et illi communes 57
loci *de testibus*, *de tabulis*, *de argumentis*, aliisque similibus, magnam vim animis iudicum afferunt; et hi proprii, quibus factum quodque laudamus, aut contra, *iustum* vel *iniustum* docemus, *maius* aut *minus*, *asperius* aut *mitius*. Ex his autem alii ad comparationem singulorum argumentorum faciunt, alii ad plurium, alii ad totius causae inclinationem. Ex quibus sunt, 58
qui praeparent animum iudicis; sunt, qui confirment.

Rei) Turic. omittit, solus.

56. *Docendum*) Turic. Guelf. Camp. *dicendum* cum Goth. Alm. Vall. et edd. ante Rusc. (cf. §. 54) item Bas. Stoër. et rell. ante Roll. quo acc. Burm. Nostrum ex emendatione Regii. — *Accom. tamen er. inf.*) Turic. *a. pecunia t. e. et i.* (a sec. manu deletum *pec.*) cum Alm. (cf. §. 51; V, 14, 7) *a. t. e. et i.* Camp. cum Voss. 3. Ex monstro illo Turic. et Alm. ingeniose Burm. efficit *tenuia*, quod speciem sumit ab *et*, in aliis quoque, ut vidimus, libris remanente.

Impleantur) Turic. Guelf. Camp. Goth. Iens. (tac. Gesn.) *implentur* cum edd. ante Bas. *impleatur* Voss. 2.

57. *Quodque*) Turic. Guelf. Goth. Iens. (tac. Gesn.) Tarv. *quoque* cum Vall. Regius correxit.

Iust. vel.) Guelf. *i. aut.*

Plurium) Turic. Guelf. Camp. *plurimum*. Male; cf. II, 7, 5.

Supra dixi) V, 12, 10.

Frequentior) Quod legitur in veteri Campani editione, sola, *frequentius* adverbium, placet; facilius ad *recipit* referendum, quam adiectivum *frequentior*, ad *qualis* - *illa*.

Ubi — summa) Vid. III, 6, 9, Capperonnerius commodum laudat Iuvenal. VII, 155 — *ubi summa Quaestio* —.

56. *Accommodata, tamen*) Cf. not. crit.

Maiore — impleantur) Non ego ullam, cum Gesnero, hic navis si-

Sed praeparatio quoque aut confirmatio aliquando totius causae est, aliquando partium, et perinde, ut cui-
59 que cònveniunt, subiicienda. Ideoque miror, inter duos diversarum sectarum velut duces non mediocri contentione quaesitum, *Singulisne quaestionibus subiiciendi essent loci?* ut Theodoro placet: *An prius docendus iudex, quam movendus?* ut praecipit Apollodorus: tanquam perierit haec ratio media, et nihil cum ipsius causae utilitate sit deliberandum. Haec praecipiunt, qui ipsi non dicunt in foro: ut artes, a securis otiosisque compositae, ipsa pugnae necessitate turbentur.
60 Namque omnes fere, qui legem dicendi, quasi quaedam mysteria, tradiderunt, certis non inveniendorum modo, argumentorum locis, sed concludendorum quoque nos

58. *Perinde*) Turic. Guelf. Camp. *proinde* cum Alm. Voss. 3, et edd. ante Stoër. quo acc. Obr. *providit* Voss. 1; cf. §. 21, not. ex.

59. *Artes*) Sic Turic. Guelf. Camp. cum Bodl. Bal. Alm. Goth. Voss. 1, 2, 3, Bern. et edd. ante Stoër. Reliqui *Acies*. Ingeniosa est coniectura (neque enim ab ullo, credo, MS. defenditur) cuius quidem eruditi ignoro; nec tamen necessaria. Deduxit eo *pugnae* mentio, et veniat legenti in mentem Phormionis illius Hannibalem docentis (Cic. de Orat. II, 18). Sed dissuadet mutationem hanc, quod subito per illam iniicitur similitudo. Alia res sit si, pro *ut — turbentur*, legatur *ut — turbantur*. Abrupta quidem et hiulca vel sic fuerit oratio, sed manifesta tamen comparatio. Neque pluralis locum habet, si legitur *acies*; si *artes*, optime.

60. *Namque*) Hinc novum caput, inscriptione plerique imposita, or-

militudinem agnosco, *implere* pro *magnum reddere* et alibi usurpat noster ut VI, 1, 12; IX, 3, 74. Ambigas autem, pro *oratoris* sitne legendum *orationis*.

59. *Duos — duces*) Cf. III, 1; XVII, 18.

Tanquam — media) Agnoscit Gesn. colorem petitum ab Aristotele; cf. nos ad IV, 2, 32.

Nihil — deliberandum) Cf. IV, 2, 101.

Vt — turbentur) De usu coniunctionis *ut* cf. nos ad I, 1, 30: quamquam hic intelligi etiam potest *ita* ante *ut*. *Artes* vide explanatas ad II, 15, 4, ubi ex Cicerone *ad artes componendas*. *Pugna* autem *scholae* saepe opponitur ut V, 12, 17, 22; VI, 3, 28; X, 1, 79. Praecepta scholarum cedere debere utilitati aliquoties monet, velut IV, 2, 85; cf. tamen not. crit.

60. *Mysteria*) Comparat Burm. Cic. de Or. I, 47: *explicet nobis, et illa dicendi mysteria enuntiet*; item Gesnerus nostrum V, 14, 27.

praeceptis illigaverunt: de quibus brevissime praeloquutus, quid ipse sentiam, id est quid clarissimos oratores fecisse videam, non tacebo.

XIV. Igitur *enthymema* et argumentum ipsum, id
est rem, quae probationi alterius adhibetur, appellant;
et argumenti elocutionem. Eam vero, ut dixi, duplicem:
ex consequentibus, quod habet propositionem, coniun-
ctamque ei protinus probationem: quale pro Ligario,
*Causa tum dubia, quod erat aliquid in utraque parte,
quod probari posset: nunc melior ea iudicanda est, quam
etiam Dii adiuverunt:* habet enim rationem et propo-
sitionem, non habet conclusionem; ita est ille imperfe-
ctus syllogismus. Ex *pugnantibus* vero, quod etiam solum 2
enthymema quidam vocant, fortior multo probatio est.
Tale est Ciceronis pro Milone, *Eius igitur mortis sede-
tis ultores, cuius vitam si putetis per vos restitui posse,*

diuntur Turic. Guelf. Camp. Goth. Iens. (tac. Gesn.) Torv. cum Vall. Voss. 1, 2, 3, Bern. Neque erat quod tantam huius diremptionis imperitiam accusaret Regius, quem mox sequuti sunt omnes.

1. *Quae prob.*) Turic. Camp. *q. de reprob.* cum Alm.

Vt dixi) Sic Turic. Guelf. Camp. cum Goth. Voss. 2, Bern. Alm. et edd. ante Basil. Reliqui omittunt *ut*.

Ei) Turic. Camp. *rei*. — *Mel. ea iud.*) Sic Turic. Guelf. Camp. cum Voss. pr. et edd. ante Gryph. *mel. iud.* Goth. (tac. Gesn.). Reliqui *m. e. certe i.* cum libris Ciceronianis. — *Rationem et propos.*) Sic Turic. Camp. cum Alm. Bodl. Andr. Iens. et edd. ante Bas. quo acc. Obr. *propositionem* omissis reliquis Guelf. cum Bern. Bas.; *r. e. probationem* Goth. (tac. Gesn.). A Gryphio inde praeter Obr. *propositionem probationemque*; quo auctore, nescio.

1. *Vt dixi*) Vide V, 10, 2. Accusativum *eam duplicem* repete ex *appellant*.

Quod habet) Neutrum pronominis relativi spectat ad *enthymema*, nisi forte totum negotium comprehendit; cf. V, c. 3; item mox §. 2.

Pro Ligario) C. 6.

Rationem — conclusionem) Ratio hic plane pro probatione dicitur; nec ordo diligenter custoditur, qui *prop.* anteverti postulabat *rationi*. Propositiones sunt *dubia*, *melior iudicanda*, rationes *quod erat — posset*, *quam — adiuverunt*:

Imperfectus syllogismus) Vid. V, 10, 3.

2. *Quod etiam solum*) Cf. V, 10, 2.

Pro Milone) C. 29.

3 *nolitis.* Quod quidem etiam aliquando multiplicari solet, ut est ab eodem, et pro eodem reo, factum: *Quem igitur cum omnium gratia noluit; hunc voluit cum aliquorum querela? quem iure, quem loco, quem tempore, quem impune, non est ausus; hunc iniuria, iniquo loco, alieno tempore, cum periculo capitis non du-*
4 *bitavit occidere?* Optimum autem videtur enthymematis genus, quum proposito dissimili vel contrario ratio subiungitur: quale est Demosthenis, *Non enim, si quid unquam contra leges factum est, idque tu es imitatus, idcirco te convenit poena liberari: quin e contrario damnari multo magis. Nam ut, si quis eorum damnatus esset, tu haec non scripsisses: ita, damnatus*
5 *tu si fueris, non scribet alius. Epichirematos* et quatuor, et quinque, et sex etiam factae sunt partes a quibus-

3. *Eodem, et — reo*) Turic. Guelf. omittunt *et pro eodem* cum Voss. 1, 3, et Alm. ut suspicor, quamquam etiam *reo* ab hoc abesse narratur. Solitus error.

Omnium) Turic. Guelf. Camp. Goth. Iens. (tac. Gesn.) *aliqua* cum Voss. 2, 3, et edd. ante Basil.; *aliquorum* Voss. 1.

Quem impune) Turic. Guelf. Camp. omittunt haec cum Vall. Goth. Voss. 1, 2, 3, et add. ante Bas. Sed etiam *quem loco* Voss. 1, 2, 3, Iens. (tac. Gesn.) cum edd. ante Ald.

4. *Factum*) Turic. Guelf. Camp. *actum*; cf. V, 10, 33, Graece est ἐπράχθη. Quum de legibus ferendis hoc dicatur, *actum* fortasse melius. — *Quin*) Turic. Guelf. Camp. Iens. (errante Gesn.) Tarv. *quod*. Regius correxit. Goth. *sed* cum Voss. 2.

4. *Demosthenis*) In Androtionem p. Rsk. 595: Οὐ γὰρ εἴ τι πώποτε μὴ κατὰ τοὺς νόμους ἐπράχθη, σὺ δὲ τοῦτ' ἐμιμήσω, διὰ τοῦτ' ἀποφύγοις ἂν δικαίως, ἀλλὰ πολλῷ μᾶλλον ἁλίσκοιο ὥσπερ γὰρ εἴ τις ἐκείνων προήλω, σὺ τάδ' οὐκ ἂν ἔγραψας, οὕτως, ἂν σὺ δίκην δῷς, ἄλλος οὐ γράψει. Gesnerus simile de eadem re enthymema designat apud Cic. Verr. III, 89: *Si is qui erit — liberabuntur*; et Regius ait (quam quidem vere, ipse viderit), Paulum (Digest. I, 3, 14), ex hoc Demosthenis dicto collegisse regulam iuris civilis: « Quod — contra rationem iuris receptum est, non est producendum ad consequentias. » Eodem Demosthenis loco utitur Demetr. §. 31, p. Schn. 17. Similis est alter eiusdem contra Stephanum falsi testimonii οὐ γὰρ ἂν ἕτερον δείξῃ δεινότερα εἰργασμένον, ἀποφεύγειν αὐτῷ προσήκει, p. 1117.

dam; Cicero maxime quinque defendit, ut sit *proposi-*
tio, deinde *ratio* eius, tum *assumptio*, et eius *proba-*
tio, quinta *complexio*: quia vero interim et propositio
non egeat rationis, et assumptio probationis, nonnun-
quam etiam complexione opus nos sit, et quadriper-
titam, et tripertitam, et bipertitam quoque fieri posse
ratiocinationem. Mihi, et plurimis nihilominus aucto- 6
ribus, tres summum videntur. Nam ita se habent ista
natura, ut sit, de quo quaeratur, et per quod probe-
tur: tertium adiici potest velut ex consensu duorum
antecedentium. Ita erit prima *intentio*, secunda *assum-*
ptio, tertia *connexio*. Nam confirmatio primae ac se-

5. *Vero*) Turic. Guelf. omittunt cum Camp. (a quo et *quia* abest, et pro *interim* est *interdum*) Voss. 1, 2; Goth. Vall. et edd. ante Bad. Regius reposuit, necessario; et facillime intercidebat, compendio notatum $\overset{o}{u}$.

Et ass. prob.) Guelf. omittit. — *Complexione*) Turic. Guelf. Camp. Goth. Iens. (tac. Gesn.) *quum plane* cum Alm. Vall. et edd. ante Ald. Regius verissime correxit.

Quadripertitam) Sic Turic. In reliquis duabus vocibus A habet et ipse pro E, et sic libri mei omnes ubique, exc. Gryph. et Obr. qui mecum faciunt; cf. III, 6, 83.

6. *Plurimis*) Turic. Camp. *pluribus* cum Voss. 1; cf. V, 13, 57. — *Summum*) Camp. *summi*. Ald. *ad summum* cum Bad. sec. Bas. Gryph. aliisque. *Solummodo* Goth. Bad. pr. cum Voss. 1, 2, 3; Goth. Burmannus ablegat ad Liv. XXXI, 42, 4, ubi vid. Drakenb.; cf. nostr. V, 10, 5.

Habent ista nat.) Turic. Camp. Guelf. Goth. Iens. (tac. Gesn.) *habet i. n.* cum Alm. Voss. 1, 2, 3, et edd. ante Bas. Nostrum est in Gryph. (1536) Coliuaei. Reliqui *habet nat.*

5. *Cicero*) Vid. de Inv. I, 37; item Scripl. ad Herenn. II, 18.

Et propositio — probationis) In altero membro deficit negatio, ubi pro *et* exspectabas *nec*. In tali oratione equidem non acquiesco, quum exemplis geminis, destituar. Suspicor *aut prop. — aut assumpt.*

6. *Tres summum videntur*) Cf. V, 10, 5, qui locus non plane coit cum hoc.

Nam conf. — subiiciuntur) I. e. ratio propositionis et probatio assumptionis, quae sunt secunda et quarta pars ratiocinationis Ciceronianae, possunt comprehendi, illa quidem propositionis, haec assumptionis vocabulo, quibus subiunguntur. *Cedere alicui rei* idem est ac *cedere in locum, vel partem alicuius rei* (cf. III, 8, 53). *Subiici* autem hic non dialectico illo significatu dicitur, sed pro *subiungendo*; cf. III, 3, 6. Exornationem vide apud Cornif. ad Herenn. II, 18,

cundae partis et exornatio, eisdem cedere possunt,
7 quibus subiiciuntur. Sumamus enim ex Cicerone quinque partium exemplum. *Melius gubernantur ea, quae consilio reguntur, quam quae sine consilio administrantur. Hanc primam partem numerant: eam deinceps rationibus variis, et quam copiosissimis verbis approbari putant oportere.* Hoc ego totum cum sua ratione unum puto: alioqui si ratio pars est, est autem varia ratio,
8 plures partes esse dicantur. Assumptionem deinde ponit, *Nihil autem omnium rerum melius, quam omnis mundus, administratur. Huius assumptionis quarto in*

Partis et exorn.) Turic. Camp. *p. exorn. et.* Tarv. *p. exorn. est et* cum Alm. (cf. V, 13, 42, item §. 13). Reliqui *part. exorn.* omisso *et.* Nostrum dedi ex coniectura Capperonnerii, quam et ipse recepit, firmissimis rationibus comprobatam. Neque enim, ut monet, est pro candore Quintilianeo haec affectatio discernendi (etiam per χιασμὸν) *confirmationem primae* ab *exornatione secundae partis*, neque *exornatio* magis ad secundam argumentationis partem spectat quam ad primam (quod Cicero ipse ostendit mox §. 7, *primam partem — copiosissimis verbis*), sicuti ne *confirmatio* quidem coniunctior est cum prima quam cum altera eius parte; vid. §. 5, *ratio — probatio.* — *Possunt*) Iens. (tac. Gesn.) *possent* cum edd. ante Ald. correxit Regius; cf. V, 11, 2.

7. *Enim*) Sic Turic. Guelf. Tarv. cum Alm. Voss. 1, Ald. Omittunt Goth. Iens. (tac. Gesn.) cum Voss. 2, et edd. ante Basil. exceptis, quas demonstravi. Recentiores *autem*, sine auctore; cf. III, 3, 10; item Murel Élémens de Critique p. 306. — *Gubernantur ea*) Ciceronis libri *accurantur*, nisi quod Leid. 3 addit *ea.* — *Reguntur*) Cic. *geruntur.* Turic. ante *cons.* inserit *sine.* Alm. *cons. reg.* bis ponere et quaedam turbare narratur; cf. V, 13, 56, item §. 11.

Cum sua) Turic. Camp. *in s.* cum Goth. Vall. Alm. Voss. 1, 2, 3, Bern. *insita* Guelf. cum marg. Basil. non sine specie. Nostrum coniecit Regius — *Puto*) Ioann. *pono* cum Steph. ipso, non eius margine, ut narrat Burm. Non displicet.

29; Cic. de Inv. I, 30, *exornari* argumentationem. Animadvertit Regius, Boëthium in secundo dialecticorum libro multis collegisse argumentis ratiocinationem tripertitam, quod et Aristoteli ac Theophrasto et omnibus denique peripatheticis placuisse demonstret.

7. *Ex Cicerone*) Vid. de Inv. I, 34. *Enim* dixit, quia hoc ipso exemplo tripertitam rationem est defensurus.

Est, est) Intellige *si* inter haec duo verba.

loco iam porro inducunt approbationem: de quo idem, quod supra, dico. *Quinto inducunt loco complexionem,* 9
quae aut id infert solum, quod ex omnibus partibus cogitur, hoc modo, Consilio igitur mundus administratur: aut, unum in locum quum conduxit breviter propositionem et assumptionem, adiungit, quid ex his conficiatur, ad hunc modum: Quod si melius geruntur, quae consilio, quam quae sine consilio administrantur; nihil autem omnium rerum melius, quam omnis mundus, administratur: consilio igitur mundus administratur. Cui parti consentio. In tribus autem, quas feci- 10

8. *Iam*) Basil. *aliam* cum edd. posterioribus ante Obr. et libris Cic. — *Approbationem*) Sic Turic. Guelf. Camp. Goth. Iens. (tac. Gesn.) cum Bern. et edd. ante Gryph. item libris Cic. Reliqui *prob.*

9. *Compl. quae*) Cic. inserit *eam.*

Aut id infert.) Turic. Guelf. Camp. *a. id fert.* cum Alm. Bern. Tarv. Ald. *a. infert.* Goth. Iens. (tac. Gesn.) cum Voss. 2, (nisi quod hic dicitur dare *autem*) et reliqui ante Gryph.

Conduxit) Sic Turic. Guelf. Camp.; *conducit* Voss. 3. Reliqui *conduxerit,* ut et libri Cic. Sed *quum* h. l. est *postquam.* Basil. margo *concluserit,* quod operosius impugnat Burmannus Ciceronis locum aliquem afferens aliorumque, nec sentiens, hoc ipsum esse Ciceronis, quod multos videtur interpretes fefellisse; etiam Regium. — *Assumpt. adi.*) Cic. inserit *id.*

Quid) Goth. *quod* cum Cic. — *Gerunt. quae.*) Cic. inserit *ea.* — *Qu. omn. mund. adm.*) Cic. *adm. qu. omn. mund.*

8. *Quod supra*) Modo §. 7: *Hoc — dicantur.*

Infert) Cf. V, 11, 27.

10. *In tribus — partibus*) Queritur Gesnerus hic deesse lucidum ordinem, nec constare partium numerum. Neminem profecto dicturum, totum hoc *Nam quidquid — ex se ipsa movetur* esse assumptionem; qua tamen sola ratione effici tres partes. Hunc errorem natum ex prava *intentionis* appellatione (§. 6) pro qua *propositionem* aptius fuisse dicturum. *Intentionem* vocandam fuisse, quae interdum praemittatur *propositioni*, ut hic; quaeque eadem sit *conclusioni.* (Sed efficiet ea quartum profecto membrum). Equidem nihil aliud quam assumptionem creditum a Qu. censeo totum illud *Nam quidq. — movetur* quamquam hoc magnopere recedit a nostra subtilitate enumerandi partes syllogismi, neque ipsi sane Ciceronis exemplo, modo posito, satis convenit. Sed nondum adoleverat nec iustas vires sumpserat dialectica illa diligentia inter homines Romanos, agendi et eloquendi peritiores quam argutandi; cf. V, 13, 19. Sic in vocabulis usurpandis flu-

mus, partibus, non est forma semper eadem, sed una, in qua idem concluditur, quod intenditur, *Anima immortalis est. Nam, quidquid ex se ipso movetur, immortale est: anima autem ex se ipsa movetur, immortalis igitur est anima.* Hoc fit non solum in singulis argumentis, sed in totis causis, quae sunt simplices, et
11 in quaestionibus. Nam et hae primam habent propositionem, *Sacrilegium commisisti: Non, quisquis hominem occidit, caedis tenetur*: deinde rationem (sed haec est in causis et quaestione longior, quam in singulis argumentis) et plerumque summa complexione,

11. *Commiss. Non.*) Sic Turic. Guelf. Camp. cum Alm. Voss. 1, 2, 3, Goth. et edd. ante Gryph. Reliqui inserunt *hominem occidisti*; cf. III, 6, 74. — *Caed. ten.*) Sic Turic. (sed a sec. manu ascriptum *reus*) Guelf. Goth. (tac. Gesn.) Camp. cum Alm. Voss. 1, 2, 3. Reliqui inserunt *reus*.

Haec est) Guelf. Goth. (tac. Gesn.) omittunt *est*. Placet.

Quaestione) Sic Camp. Iens. (tac. Gesn.) cum Alm. Voss. 2, et edd. ante Bas. *quaestionem* Turic. (cf. §. 7, item mox hac §.) *quaestionum* Voss. 3. Reliqui *quaestionibus*. Goth. ante *quaest.* inserit *in*, solus; cf. IV, 3, 16. — *Testantur*) Turic. Camp. *testatur* cum Obr. Sed mox Camp. *quod fecerit.* Obr. *quid effecerit.* Alm. *qui defecerint* ubi nulla Turic. varietas, uti vicissim nulla hic in Alm. (cf. modo hac §. item §. 12). Haeserunt profecto in subiecto, quod si aliunde est circumspiciendum, malim *summa complexio* pro abl. *s. complexione.* Saltem non est cogitandum cum Capper. in singulari de *ratione*, in plurali de *oratoribus* ἀπὸ κοινοῦ.

ctuat noster, ut *connexio* (§. 6, 12) pro *complexione*. Et hoc agnoscit mox ipse Gesnerus ad §. 12, item in praef. sua §. 14, luculentissime disputans. Refert maxime, ut hic efficiatur ternarius ille numerus, quem de industria tutatur noster. Male autem Gesnerus ipsam scripturae integritatem sollicitat, quamquam tecte, nec sibi fidens satis.

Anima — est) Hoc quidem et ipsum e Cicerone petitur, quamquam non ipsius verbis explicatum; vid. Tusc. disp. I, 23; item Somn. Scip. p. 1091 (fragm. Cic. in Ed. Ern.). Sua autem se convertisse e Platonis in Phaedro oratione, testatur Cicero; vid. Phaedr. Plat. p. 245 C, D, E, (Bip. X, 318, 19) ubi cf. Heindorf. p. 246.

In quaestionibus) Quae opponuntur causae universae; cf. III, 6, 10. De *causis simplicibus*, III, 10, 1.

11. *Sacril. — Non quisquis*) Sunt hae propositiones, vel intentiones, aiens altera, altera negans.

Caedis — tenetur) Structuram eandem habes Cic. de legg. III, 13; Digest. VI, 1, 4.

Et quaestione) Malis inseri *in*; cf. not. crit. extr.

vel per enumerationem, vel per brevem conclusionem testantur, quid effecerint. In hoc genere propositio dubia est: de hac enim quaeritur. Altera est complexio, 12
non par intentioni, sed vim habens parem, *Mors nihil ad nos*; *nam, quod est dissolutum, sensu caret*; *quod autem sensu caret, nihil ad nos*; in alio genere non eadem propositio est, quae connexio. *Omnia animalia meliora sunt, quam inanima*; *nihil autem melius est mundo, mundus igitur animal.* Hic potest videri de re contentio. Potuit enim sic constitui ratiocinatio: *Ani-*

12. *Num quod — ad nos*) Turic. omittit cum Voss. 1, 3; cf. §. 4.
Quae connexio) Turic. *quae ex* (a sec. manu *est*) *concessio*. Alm. *qu. excessio* (cf. §. 11, 15), *ss.* factum ex *x*; cf. II, 20, 9.

Enumerationem) Hic quidem ex ipsa serie orationis apparet quid sit, neque proprium est artis vocabulum, quale VI, 1, 1, aut apud Cic. de Inv. I, 29; cf. not. ad V, 10, 66.

Testantur quid effecerint) Si subiectum requiris, habes §. 10, *totae causae et quaestiones*.

12. *Altera — compl.*) Refer secundam hanc divisionis partem ad §. 10, *sed una*; item mox hac §. *in alio genere*.

Mors nihil ad nos) Hoc ipsum epichirema est Epicuri, referente Gellio II, 8 ex libro secundo Plutarchi de Homero (qui quidem interciderunt): Ὁ θάνατος οὐδὲν πρὸς ἡμᾶς· τὸ δὲ (l. γὰρ) διαλυθὲν ἀναισθητεῖ· τὸ δὲ ἀναισθητοῦν οὐδὲν πρὸς ἡμᾶς Plutarchus in hac argumentatione desiderabat, *quod in prima parte Epicurus sumere deberet*. Ὁ θάνατος ψυχῆς καὶ σώματος διάλυσις. Ne hoc quidem igitur argumentum ad amussim respondere regulis dialecticis, nihil mirum. Apparet tamen ὁ θάνατος et τὸ διαλυθὲν esse illa, quae, ut *non sint paria*, ita *vim tamen habeant parem*. Et hoc nostro sufficit.

Hic potest — contentio) Non profecto aperta sententia. Libri quidem nihil variant. Mosellanus pro *de re* (quamquam ne hoc quidem diserte designat) *sine* vel *praeter rem* legendum iudicat, *quod ratio subiuncta satis aperte demonstrare videatur: Ceterum haec propositio* etc. Neque emendatio lenis est, neque eiusdem probatio evidens. Gesnerus de glossa cogitat, quae de margine, ubi talis a studioso quodam fuerit posita: *Hic potest videri deesse complexio*, vel *connexio*, corrupta venerit in textum. Deinde, post *Potuit*, *enim* mutat in *etiam*; necessario, post illam iacturam. Per se quidem lenissima haec est mutatio, (cf. II, 13, 11; It. Oudend. ad Suet. Aug. c. 82) sed, quum sine ea non procedat altera illa atrocior, minus tuta. Equidem eiiciendum censeo *de re*, quod ortum videtur ex antecedente *videri*, pro quo potuit esse alicubi *videre* (cf. V, 7, 37). Praeterea muto *hic* in *haec*, *contentio* in *intentio*, inserens, si venia detur (nam

mal est mundus, omnia enim animalia meliora sunt,
13 *quam inanima.* Ceterum haec propositio aut confessa est, ut proxima; aut probanda, ut, *Qui beatam vitam vivere volet, philosophetur oportet:* non enim conceditur: cetera sequi, nisi confirmata prima parte, non possunt. Et assumptio interim confessa est, ut, *Omnes autem volunt beatam vitam vivere;* interim probanda, ut illa, *Quod est dissolutum, sensu caret:* quum, soluta corpore anima an sit immor-

13. *Vivere*) Turic. Camp. *videre* cum Alm. Goth. Voss. 2, et edd. ante Rusc. (cf. V, 13, 56). Correxit Regius. Hebraismum olet, ut monuit Gesnerus. Sic et mox itidem, nisi quod priore loco siletur Alm. altero Voss. 2.

Oportet) Turic. Guelf. Goth. Iens. (tac. Gesn.) *oporteat* cum edd. ante Bad. exc. Camp. Correxit Regius.

Non — conceditur) Turic. *non hoc c.* a sec. manu, *hoc enim c.* et sic Camp. *Hoc enim concedit* Tarv. cum Alm. marg. Bas.

Poss. Et ass. int. conf. est ut) Turic. Guelf. Camp. Goth. Iens. (tac. et errante Gesn.) *p. ut est a.* i. *c. e. u.* cum Alm. Voss. 2 et edd. ante Ald. nisi quod *est* post *conf.* omittunt Iens. et rell. quod ne ex Alm. quidem et Voss. 2 affertur. Reliqui *p. est et a.* i. *c. u.* quod Regius reposuit. *Vt natum* ex *possunt* extremo. Mutavi veterem scripturam, nonnisi, pro *ut est*, dando *et*, solum.

carere eo possumus), *etiam* post *potest.* Inde hanc sententiam efficio: *mundus — animal, quod in nostro exemplo est complexio, potest etiam videri intentio i. e. propositio.* Variat *intentionem* et *propositionem* (hac ipsa §. *per intentioni eadem propositio*), promiscue usurpans ut *compl.* et *connex.* Sic deinceps recte *enim* dicetur. Namque, in altera illa ratiocinationis forma, *animal — mundus* est ipsa *intentio* sive *propositio.* Neglexit quidem *tripertitam* suam rationem in postremo exemplo, quod est *bipertitum.* Sed hoc ego assigno incuriae illi superbae et Romanae (vid. ad §. 10). Vt nunc est, locum non intelligo; quid fit *de re*, plane non assequens.

13. *Haec propositio*) Haeret Gesnerus in pronomine, pro quo malit *et*, quod ait valde esse ex more Quintiliani, coniunctionem *et* in protasi libenter usurpantis, ut III, 7, 37, *Est laus et op.* in primis VI, 3, 39, *Nam et a Cicerone.* Huic deinde respondere *est et ass.* In hac concinnitate volebat haud dubia eiici mox *est* ex illis *est et ass.* (sicut vulgo quidem legitur). Est sane elegans in hac constitutione structura; neque tamen necessaria mutatio, nullo auctora nixa. *Haec* interpretare, *de qua nunc agimus*, ut non designetur certa aliqua propositio; cf. IV, 1, 64. Si longius traiicere liceat pronomen, tollas hinc et reponas inter *ut* et *proxima.* Hoc de dubiis etiam inter argumenta adhibendis; vide et supra V, 12, 1 — 4.

talis, vel ad tempus certe maneat? sit in dubio. Quam assumptionem alii, alii *rationem* vocant. *Epi-* 14
chirema autem nullo differt a syllogismis, nisi quod illi et plures habent species, et vera colligunt veris: epichirematis frequentior circa credibilia est usus. Nam, si contingeret semper controversa confessis probare, vix esset in hoc genere usus oratoris. Nam quid inge- 15
nio est opus, ut dicas, *Bona ad me pertinent, solus enim sum filius defuncti*, vel *solus heres, quum iure bonorum possessio testati secundum tabulas testamenti detur*; *ad*

13. *Certe*) Turic. Guelf. Camp. *certa* cum Vall. et edd. ante Ald. In Voss. 2, *certa*; sed correctum *certum*, quod ipsum reposuit Regius, et est in Goth. (cf. praef. p. 18 ed. nostr.). Reliqui *certum*. MSS. silentur. Recepi meam coniecturam, quae propius ad MSS. accedit, quam Regiana (cf. III, 11, 26) et apertiorem habet quaestionis non disiunctivae significationem.

Ass. — vocant Epich.) Sic plane Camp. Sed Turic. Guelf. Goth. (tac. Gesn., *a. alii rationem*) *alii voc. epic. Epic.* Iens. (tac. Gesn.) *a. alii alii r. v. alii epic. Epic.* cum edd. ante Bad. exc. Rusc. (cf. modo hac §., sed hic nulla Regii correctio) quae, ut deinceps omnes, *ass. alii r. v. alii epic. Epic.* Voss. 2, *a. alii r. alii v. Epic.* non plane consentiens Gothano, sed semel tantum ponens *Epic.* In recepta, et plerorumque etiam MSS. (nam de Britannicis altum silentium), scriptura id maxime offendit, quod *epichirema*, id quod animadvertit Pseudo-Turnebus, pro *argumentationis*, *argumenti* significationem asciscit. Appellat hic quidem Hermagenem, apud quem de Inv. III, 4, 7, sane ἐπιχείρημα tale quid significat, quamquam desidero iustam eius definitionem. Quid autem proclivius, quam vocabulum illud male geminari a librariis? In ceteris quidem, aut traiectionem illam Campani asciscemus (cf. §. 6, 16), quam ipse recepi, elegantissimam structuram, aut, abiecto *epichirema* priore, acquiescemus, in Turic. aliorumque constitutione, quae est ipsius Voss. 2.

15. *Filius*) Turic. *fidelius*. Alm. Guelf. *fidelium*; cf. §. 12, 17.

Testati) Turic. Guelf. *intestatis* cum Alm; sed Camp. *intestati* cum Vall.

Vel — maneat) Cic. Tusc. Disp. I, 31: « Stoici — usuram nobis largiuntur, tanquam cornicibus: diu mansuros aiunt animos; semper, negant ». Diog. Laërt. VII, 156: μετὰ θάνατον ἐπιμένειν τὴν ψυχήν. Attende *an — vel* usurpatum in quaestione non disiunctiva. Tum enim *utrum — an* requirebatur; cf. I, 5, 47. *An* h. l. interpreteris, *an non*; cf. I, 5, 19.

Quam ass. — vocant) Pronomen relativum vel ad praecedens referes, vel ad sequens. Si prius, haec erit sententia: Hoc quod modo exemplo demonstravi, alii vocant etc. Sin posterius: Idem, quod alii *ass.*, alii *rat.* vocant. Et hoc videtur praestare. Mox §. 14, de *nulla*, vide II, 4, 13.

15. *Testati*) Cf. not. crit.

16 *me igitur pertinent.* Sed, quum ipsa ratio in quaestionem venit, efficiendum est certum id, quo probaturi sumus, quod incertum est: ut, si ipsa forte intentione dicatur, *Aut filius non es, aut non es legitimus, aut non es solus:* itemque, *Aut heres non es, aut non iustum testamentum est, aut capere non potes, aut habes coheredes:* efficiendum est iustum, propter quod nobis bona adiu-
17 dicari debeant. Sed tum est necessaria illa summa

Goth. Voss. 2, et edd. ante Rusc. (cf. §. 13). Correxit Regius, et potuit *in* adhaerescere ex extremo *possessio.* Sed Burmannus desiderat hic aliqua, quia duplici usus fuerit propositione: *solus sum filius, vel heres. Vtroque ergo casu, sive pater testatus, sive intestatus, decessisset, sibi bona deberi contendebat: quare legendum forte* [fortasse] *quum iure bonorum possessio testati heredi secundum tabulas, intestati filio detur, ad me igitur pertinet.* In hac ratione una est causa *filii* et *heredis* etsi duplex, habens plures quaestiones. Quod prohiberi videtur ab illo *vel.* Hoc enim est in oratione Quintiliani, non eius, qui hereditatem petit.

Pertinent) Turic. Guelf. *pertinet* cum Alm. Obr. Refertur ad *possessio.*

16. *Id quo*) Turic. *idque*, sed a sec. manu *id quod*, et sic omnes praeter Gesn. qui nostrum reposuit de coniectura; verissima illa. — *Forte*) Turic. Guelf. Camp. *fere* cum Alm. Frequens confusio; vid. Drakenb. ad Liv. XXXIV, 47, 4.

Aut non es — non es) Turic. *aut est leg. et aut non* c. Guelf. *aut es leg. et aut non e.* cf. ad IV, 2, 29.

Non iust. t. c.) Sic Turic. Guelf. Camp. Goth. Iens. (tac. Gesn.) cum edd. ante Stoër. exc. Basil. Reliqui *i. t. non e.*; cf. §. 13, item mox hac §. — *Nobis b. adi.*) Sic Turic. Capp. Reliqui *b. adi. nobis*; cf. modo hac §. item §. 20.

16. *Ipsa — intentione*) Adversarii puta.

Capere non potes) Propter eos, qui legibus vetarentur capere hereditatem, etsi heredes instituti, velut peregrini, deportati, fideicommissa coeperunt usurpari; cf. not. ad III, 6, 70.

Efficiendum est iustum) Hoc dicitur cum respectu ad prius illud *efficiendum est certum. Legitimum* docere id, unde ius nostrum repetimus, neque est necesse, ac *certum*, unde facti veritatem probamus. Hic quidem testamentum iustum efficere oportet, quamquam non illa una est propositio, seu intentio. Adversus illas enim reliquas: *heres non es, capere non potes, habes coheredes*, opus erat, *certum* efficere; ut non adeo bene opponi haec sibi invicem videantur *iustum eff. certum eff.* Neque tamen propter hanc difficultatem, negem cum Gesnero, exputari posse, quid *iustum* sibi velit; nec recipiam eius mutationem *istud*, etsi ingenio non carentem, *efficere* pro *probando*, notissimam formam, vix tamen

connexio, quum intervenit oratio largior. Aliquando sufficiunt intentio ac ratio, *Silent leges inter arma, nec se exspectari iubent, quum ei, qui exspectare velit, ante iniusta poena luenda sit, quam iusta repetenda.* Ideoque id enthymema, quod est ex consequentibus, rationi simile dixerunt. Sed et singula quoque interim recte ponuntur: ut ipsum illud, *Silent leges inter arma.* Et 18
a ratione fas est incipere, deinde concludere: ut ibidem, *Quod si duodecim tabulae nocturnum furem quoque modo, diurnum autem, si se telo defenderet, interfici impune voluerunt: quis est, qui, quoquo modo quis in-*

17. *Aliquando*) Turic. *aliquod.* Guelf. Camp. Goth. Iens. (tac. Gesn.) *ad quod* cum Voss. 2, Vall. et edd. ante Ald. *Ad aliquid* Ald. Nostrum reposuit Regius, quem adiuvat Turic. cf. V, 13, 37. — *Ac ratio*) Iens. (tac. Gesn.) *ac oratio* cum edd. ante Ald. Correxit Regius; cf. ad V, 2, 3.

Silent leges — nec se exsp.) Turic. *Silentem in l.* etc. (a sec. manu nostrum) Alm. *Silen ēm l.* etc. (cf. §. 15, 18) Iens. *s. enim l.* etc. cum edd. ante Bad. quo accedunt Bas. et libri Cic. Si *enim* ponebat Qu., refragabatur ille aliquatenus suae ipsius rationi. Neque enim sic fit *intentio* et *ratio* in hoc loco, sed ratio sola, alii intentioni inserviens; quae est haec apud Cic., *si vita nostra — expediendae salutis.* Sin omittitur *enim*, habes *intentionem* in his: *Silent — arma*, rationem deinceps, *quum ei — repetenda.* Et sic memoriter profecto scripsit noster; cf. V, 13, 27 not. ex. — *Sed — recte*) Turic. *S. e. s. interimque r.* cum Alm. Voss. 2, *S. e. s. interim quae r.* Camp. cum Goth. *S. e. s. quae interim r.* Iens. cum edd. ante Ald. *quoque* ex *quae* fecit Regius. *S. s. interim quoque r.* Guelf. *S. e. s. quaeque interim r.* Bad. pr., solus, nec monito lectore. Hoc maxime blanditur (cf. V, 13, 13). *Et quoque* tamen et ab aliis iunguntur; vid. Ruhnk. ad Vell. I, 17, 2.

18. *Concl. ut ib.*) Turic. *concluderent ibidem*; a sec. manu *concludere ib.* et sic Guelf. Camp. Goth. Iens. (tac. Gesn.) cum Voss. 2, et edd. ante Ald. *c. ut idem.* Ald. Bad. pr. ex Regii emendatione.

ostenderis a Quintiliano usurpatam; nec patitur concinnitas hic unde poni hôc verbum, quum modo fuerit cum adiectivo *certum.*

Silent — leges) Cic. pro Milone c. 4; cf. not. crit.

Et — quoque) Cf. not. crit.

Ut ipsum illud) Non quidem ap. Ciceronem, opinor. Neque enim memini sic positum hoc in eius operibus. Sed permittit Qu. eiusmodi sententias, qualis haec sit, etiam singulas poni.

18. *Ibidem*) C. 3 extr.

Defenderet) Apud Ciceronem aliquot libri *defenderit*; minus bene, ob *voluerunt.*

terfectus sit, *puniendum putet?* Variavit hic adhuc, et rursus rationem tertio loco posuit, *quum videat*, *ali-*
19 *quando gladium nobis ab ipsis porrigi legibus.* Prioris autem partis duxit ordinem, *Insidiatori vero et latroni quae potest inferri iniusta nex?* haec intentio: *Quid comitatus nostri*, *quid gladii volunt?* haec ratio: *Quos habere certe non liceret*, *si uti illis nullo pacto liceret*;
20 haec ex intentione et ratione connexio. Huic generi probationis tribus occurritur modis, id est, per omnes partes. Aut enim expugnatur intentio, aut assumptio,

Puniendum) Gnelf. Camp. *permittendum*, mire argutante librario. — *Variavit*) Sic Guelf. *varia aut* Turic. *Varia autem* Camp. cum Alm. (cf. §. 17, 19). *Variant autem* Goth. lens. cum Voss. 2, et edd. ante Ald. quo acc. Bad. pr. Basil. Reliqui *variat autem*. — *Adhuc et*) Camp. *adducat*.

Posuit) Sic Guelf. *possunt*. Turic. cum Alm. Sed ille a sec. manu *ponunt* et sic Camp. cum Goth. Voss. 2, et edd. ante Ald. quo acc. Bad. pr. Basil. Reliqui *ponit*.

Videat) Camp. *videant* cum Goth. Voss. 2, et edd. ante Bad. sec. quo acc. Basil. — *Nobis ab ipsis*) Sic Turic. Guelf. Camp. cum Alm. Goth. et edd. ante Gryph. Reliqui inseruut *ad occidendum hominem* post *nob.* ex Cicerone; cf. §. 17, not. 3.

19. *Insid. vero*) Sic Turic. Camp. cum libris Cic. Reliqui *I. autem*; conf. V, 10, 54. — *Gladii*) Turic. Guelf. Tarv. *clari viri* cum Alm.

19. *Prioris—ordinem*) Vid. Cic. pro Mil. c. 4. Subiectum huius sententiae, id quod recte vidit Capperonnerius, nullum aliud nisi totum illud quod sequitur: *Insidiatori — nex;* multum autem abest, ut sit Cicero, quae est Gesneri ratio et aliorum fortasse, quamquam obmutescentium in loco, non adeo facili. *Prioris partis ordinem ducere*, itidem cum Capperonnerio, interpretor *priorem locum obtinere*. Repetenda profecto locutio e re militari, ubi *ordinem ducere* est centurionem esse (cf. I, 2, 24). Addi etiam solet aliquid isti *ordini*, ut apud Livium III, 44, 2: *honestum ordinem — ducebat*. Ap. nostrum quidem loca bina ad hanc formae originem referri nequeunt IV, 2, 58; X, 1, 85. Ad Livianum autem exemplum *prioris partis ordinem* interpretor, ut dixi, i. e. *primum ordinem*. Mouet Qu. in isto exemplo Ciceroniano, quod iam positurus sit, intentionem, quae est in verbis a me designatis, praemitti ceteris epichirematis partibus, quum modo inversi ordinis exemplum dederit. Reliqua: *Quid comitatus — volunt* et *Quos habere — liceret*, simpliciter ponuntur, et subiectis tantum artis vocabulis, *ratio*, *connexio*, declarantur. Subiectum in tota illa sententia esse quaecreodum, nemini mirum videbi-

aut conclusio, nonnunquam omnia: sed omnia haec tria sunt. Intentio expugnatur, *Iure occidi eum, qui insidiatus sit.* Nam prima statim pro Milone quaestio est, *an ei fas sit lucem intueri, qui a se hominem necatum esse fateatur.* Expugnatur assumptio omnibus iis, 21
quae de refutatione diximus. Et ratio quidem nonnunquam est vera, quum eius propositio vera non sit: interim verae propositionis falsa ratio est. *Virtus bonum est*, verum est; si quis rationem subiiciat, *quod ea locupletes faciat*, verae intentionis falsa sit ratio. Conne- 22
xio aut vera negatur, quum aliud colligit, quam id,

Similia, non eadem, in marg. Basil. Vide mihi portentum scripturae! — *Certe*) Turic. *certo*, non male. Guelf. *circa te*, eum marg. Basil.; ef. Vorst. de lat. falso susp. eap. 23, pag. 186. — *Vti illis*) Turic. *utilis* cum Alm.; cf. §. 18, 21; sed et III, 5, 12.

20. *Omnia haec*) Sic Turic. Guelf. Camp. Goth. Iens. (tac. Gesn.) cum Voss. 2, et edd. ante Gryph. quo acc. Obr. Reliqui *h. o.* Positus τοῦ *omnia* succurrit sententiae quam Gesnerus insimulabat glossematis. — *Pro Mil. quaest.*) Turic. Camp. *q. p. M.* Nostra collocatio exquisitior sane et plurimorum est librorum; quanto verior, non dixerim.

Ei fas sit) Sic Turic. Guelf. Camp. Goth. (tac. Gesn.) *e. s. f.* Iens. (tac. Gesn.) cum edd. ante Gr. Reliqui *s. e. f.*; cf. §. 16, et modo, item §. 23.

21. *Eius*) Turic. *eis ut* eum Alm. (cf. §. 19, 22) *eis et* Guelf. (ut et Turic. a sec. manu) et Camp. cum Goth. Voss. 2. Recepta latet in Turic. et Alm. — *Est Virtus*) Turic. Guelf. *e. et virt.* Camp. *e. ut Virt.* Non sine sensu.

Virtus — Connexio aut vera) Turic. *v. vel falsae* (a sec. manu *falsa*) *sit ratio quod nescio autem v.* Ex Alm. pro *connexio aut vera* affertur *quod nescio aut v.* lacunae illius nulla mentio (cf. modo hac §., item mox §. 22). Camp. pro *quod* dat *qui*, pro *aut*, *autem.* Postremum et in Guelf. Iens. (tac. Gesn.) cum edd. ante Rusc. (cf. §. 13) quo acc. Bad. uterque et Vall. etsi obscurius de hoc Bad. Correxit Regius.

tur, qui contulerit §. 26. Sic III, 6, 74, 75, 76, ubi sententiae integrae subiectorum sunt loco.

20. *Sed — tria sunt*) Vrget suam epichirematis partitionem, ne forte quis credat infinitam esse illam universitatem; cf. modo *tribus — omnes.*

Iure — sit) Haec ipsa est intentio, iam expugnanda; non est ratio eius expugnandae. Pro nostro more dixissemus: *Intentio, scilicet Iure occidi.* etc. Recte enim monet Capper. *occidi* esse infinitivum praès. non perf. indicativi. Apparet hoc coniunctivo *sit.*

An ei — fateatur) Cic. pro Mil. c. 3 initio. Cicero *occisum* pro *necatum*; cf. not. crit. ad §. 17.

21. *Quae — diximus*) Capite huius libri 13.

quod ex prioribus conficitur: aut nihil ad quaestionem
dicitur pertinere. Non est vera, sic, *insidiator iure oc-
ciditur*; *nam, qui curavit, ut vim afferat ut hostis, debet
etiam ut hostis repelli; recte igitur Clodius, ut hostis,
occisus est.* Non utique. Nondum enim Clodium insi-
diatorem ostendimus: sed fit vera connexio, *Recte igi-*
23 *tur insidiator, ut hostis, occiditur.* Nihil ad nos. Non-
dum enim Clodius insidiator apparet. Sed, ut potest
vera esse intentio et ratio, et tamen falsa connexio:
ita, si illa falsa sunt, nunquam est vera connexio. *En-*

22. *Conficitur*) Turic. *afficitur* (a sec. manu nostrum) cum Alm. (cf. §. 21, 24) *concipitur* Tarv. — *Nihil ad*) Guelf. inserit *aliud*. — *Vt vim*) Turic. *u. ne v.*) Guelf. *ne v.*; cf. Drakenb. ad Liv. XXXIII, 12, 6.

Ostendimus) Guelf. *offendimus*.

23 *Vera esse*) Sic Turic. Guelf. Camp. Goth. (tac. Gesn.) Reliqui *e. v.*; cf. §. 20, 25.

Intentio — vera connexio) Sic Turic. Guelf. Camp. cum Goth. Bodl. Bal. Alm. Voss. 2, Andr. edd. ante Ald. quo acc. Obr. Gesn. Bip. et aliquot apud Burm. Reliqui ex correctione Regii *connexio et tamen falsa intentio et ratio; ita, si illa vera sunt, nunquam est falsa connexio.* Aldus (sed in binis edd.) et Burm. nostram ipsam daut, nisi quod pro *falsa s. n. e. vera c.* ponunt *vera s. n. e. falsa c.* eodem uterque profecto aberrandi casu. In bisce technicis quam proclive sit turbari inter corrigendum, ostendit mendum Tarvisinum: *vera intentio et ratio: et tamen. Ita si illa falsa, connexio, falsa sunt nunquam est vera connexio*; cf. III, 11, 26.

22. *Curavit ut — afferat*) Vix fero. Rescribam *curat* potius quam *afferret*.

23. *Sed, ut — vera connexio*) Haesit in hisce Regius, quum obstare videretur auctoritas Aristotelis, sic praecipientis (Analyt. pr. lib. II, c. 2, Buhl. 317, 18): Εξ ἀληθῶν μὲν οὐκ ἔστι ψεῦδος συλλογίσασθαι· ἐκ ψευδῶν δέ ἐστιν ἀληθές. Monet acute et apposite Gesnerus, *in recta argumentatione ex veris falsum sequi non posse; sed Fabium ostendere, quot modis falsa argumentatio esse possit.* Possit sane ad Aristotelicam rotionem redigere hunc sensum, qui velit pro lubitu traiicere adiectiva: *falsa e. i. e. r. e. t. vera e. i. s. i. vera s. n. e. falsa e.* Sed nullam bic diligentiam dialecticam affectavit Qu. verum id spectavit, quod usu veniret et in foro et in schola. Neque enim, si maxime vera conclusio potest effici ex falsis propositionibus, ullus orator audebit manifesto falsa proponere, quum nemo audientium adeo perspicax sit futurus, ut veritatem illam conclusionis agnoscat, nisi forte sponte est evidens, ut nullo probatione indigeret. Falsae autem connexionis ex veris propositionibus exemplum illud de Clodio recte occiso satis luculentum posuisse sibi est visus Qu.

thymema ab aliis oratorius syllogismus, ab aliis pars dicitur syllogismi, propterea, quod syllogismus utique conclusionem et propositionem habet, et per omnes partes efficit, quod proposuit: enthymema tantum intenta intelligi contentum sit. Syllogismus talis, *Solum* 25
bonum virtus: nam id demum bonum est, quo nemo male uti potest: virtute nemo male uti potest: bonum est ergo virtus. Enthymema ex consequentibus, *Bonum est virtus, qua nemo male uti potest.* Et contra, *Non*

24. *Oratorius*) Turic. Guelf. Camp. Iens. (tac. Gesn.) *oratoribus* cum Alm. et edd. ante Rusc. (cf. §. 21). Correxit Regius, cui astipulatur Vall. — *Syllogismus*) Turic. *syllogismi* (sed a sec. manu — *mus*) cum Alm. cf. §. 22, 26.

Propterea) Turic. Guelf. Camp. Goth. (tac. Gesn.) *propter.* — *Intenta*) Sic Turic. Guelf. Camp. cum Goth. Alm. Voss. 2, Obr. eoque recentioribus. *Intentu* Iens. (tac. Gesn.) cum edd. ante Bad. Hic *intentum* cum edd. ante Obr. quo acc. Capper. An supinum illud *intentu* succurret sententiae? Hoc modo: Per intentionem ipsam, qua fere sola constat enthymema, intelliguntur in eo ceterae syllogismi partes.

Contentum) Turic. Guelf. *contenta.*

25. *Bonum e. q. n. male*) Camp. *b. e. q. n. malus* cum Goth. Voss. 2. — *Virtute — potest*) Turic. Camp. omittunt cum Alm. Plus etiam omittit Guelf. usque ad *Et contra.*

Nemo male uti) Camp. *n. uti malus.* Goth. (tac. Gesn.) *n. uti male.*

24. *Ab aliis — ab aliis*) Cf. §. 1.

Intenta) Cf. not. crit. Hoc vocabulo utrumque et *propositionem* et *conclusionem* significari, insolens est sane; quum plerumque *intentio* appelletur quae et *propositio.* Nec profecto *intentio* intelligitur tantum in eo, quod sequitur, exemplo; sed exprimitur etiam, *Bonum est virtus.* Hisce rationibus recte adductus videtur Capperonnerius, ut spuriam crederet vocem *intenta*, *intentum* (nam et sic legitur), sine qua bene procedat sententia; ad infinitivum *intelligi*, repetendum esse *concl. et propos.* Est tamen quod desideres, post iacturam illam factam; et fortasse *intenta* latius hic dicuntur pro eo, quo tendat totus syllogismus. Dicas etiam, non utique expressam *intentionem* in exemplo, quia forma *propositionis*, seu *intentionis*, legitima illud careat. Alioqui, id quod urget Capper. turbari sane aliquid potuit in similibus istis ductibus *tantum intenta — contentum.* Pro *conclusione* interdum usurpari a Fabio *intentionem* Gesnero non credo, quamquam ableganti ad §. 10.

25. *Enthym. ex conseq. — ex pugn.*) Cf. §. 2. Displicet autem quod hic repente per interrogationem effertur *enthymema ex pugn.*, nec tuta est scriptura (cf. not. crit.). Malim igitur *Non* pro *An* (cf. VI, 2, 36 not. crit.).

est bonum pecunia : non enim bonum , quo quisquam
male uti potest ; pecunia potest quis male uti ; non igitur
bonum est pecunia. Enthymema ex pugnantibus , *An*
26 *bonum est pecunia , qua quisque male uti potest ? Si pe-*
cunia , quae est in argento signato , argentum est ; qui
argentum omne legavit , et pecuniam , quae est in ar-
gento signato , legavit : argentum autem omne legavit :
igitur et pecuniam, quae est in argento, legavit: habebit
formam syllogismi ; Oratori satis est dicere , *Quum*
argentum legaverit omne, pecuniam quoque legavit, quae
27 *est in argento.* Peregisse mihi videor sacra tradentium
artes, sed consilio locus superest. Namque ego , ut in
oratione syllogismo quidem aliquando uti nefas non duco,
ita constare totam, aut certe confertam esse aggressio-

— *Quisquam*) Turic. Guelf. Goth. (tac. Gesn.) *quisque.* — *Quis*) Sic omnes , nec Goth. *quisque* ut narrat Gesn. — *Enthym. — pecunia*) Turic. Camp. omittunt cum Goth. (tac. Gesn.) a quo et *pecunia* utrumque abest , et ante *Enth.* et post *bon. est.* Guelf. caret hisce omnibus : *pecunia potest — male uti potest.* A Voss. 2 , abesse dicuntur haec sola *Enth. ex pugnantibus.* — *Male uti potest*) Sic Turic. Camp. quo deducunt et lacunae Guelf. et Goth. Reliqui *p. m. u.* ; cf. §. 23 , 32.

26. *Habebit*) Turic. *habebat* (a sec. manu nostrum) Alm. *habeat* cum Voss. 2 ; cf. §. 24 , 29. — *Omne*) Turic. Camp. *omnem* cum Goth. Iungendum utrumque , *omne* , *omnem* putat Gesn. Non ego.

27. *Sacra*) Guelf. Goth. (tac. Gesn.) Camp. *sacras* cum Vall. Voss. 2. Malc. — *Vt in oratione*) Turic. *utineratione* , a sec. manu *ut sine ratione* , et sic Guelf. Camp. (hic et omisso *ut*) cum Goth. Voss. 2. — *Non*) Turic. Guelf. Camp. omittunt cum Alm. Voss. 2 , Vall. et edd. ante Ald. Correxit Regius. In Goth. est *non* , nisi et Gesn. et ego dormitavimus ; cf. ad V, 10 , 107.

Aggress. — enthym.) Turic. *a. ex extimoematum.* Guelf. *aggressione e. e.* cum Loc. Venet. Sed Camp. Goth. (tac. Gesn.) *aggressionem e. e.* Voss. 2 , *oggressionem ex enthym.* , et sic Iens. (tac. Gesn.) Tarv. Ablativum et *ex* egregie correxit Regius ; pro *aggressionum* Rusc. mendose *aggregationum* ut et ante *aut certam* pro *aut certe confertam* , ubi et Loc. Venet. *autem e. e.* (cf. §. 24).

26. *Si pecunia — in argento , legavit*) Simile , nec tamen iisdem verbis redditum , exemplum habes apud Cic. Topic. c. 3 ; vid. et V , 11 , 33. Recte autem et hic monet Capper. longissimam hanc periodum esse pro subiecto ad verbum *habebit* ; cf. §. 19.

27. *Sacra*) Recte Gesnerus ablegat ad V , 13 , 60.

Aggressionum) Cf. V, 10 , 4.

num et enthymematum stipatione minime velim. Dialogis enim et dialecticis disputationibus erit similior, quam nostri operis actionibus, quae quidem inter se plurimum differunt. Namque illi homines docti, et in- 28
ter doctos verum quaerentes, minutius et scrupulosius scrutantur omnia, et ad liquidum confessumque perducunt: ut qui sibi et inveniendi et iudicandi vindicent partes, quarum alteram τοπικὴν, alteram κριτικὴν vocant. Nobis ad aliorum iudicia componenda est oratio, 29
et saepius apud omnino imperitos, atque aliarum certe ignaros literarum loquendum est; quos nisi et delectatione allicimus, et viribus trahimus, et nonnunquam turbamus affectibus: ipsa, quae iusta ac vera sunt, tenere non possumus. Locuples et speciosa vult esse 30
eloquentia; quorum nihil consequetur, si conclusionibus certis et crebris, et in unam prope formam cadentibus concisa, et contemptum ex humilitate, et odium ex quadam servitute, et ex copia satietatem, et ex amplitudine

28. *Illi*) Turic. Guelf. *illis*. Rollinus malebat *illic*. Capperonnerius monet opposito mox (§. 29) *nobis* defendi receptam. Turic. et Guelf. ratio blandiri potest, modo ablativum instrumenti ponere sic liceat, vel omittere *in;* cf. IV, 3, 10; III, 8, 20. — *Minutius*) Turic. *munitius*, per errorem haud dubie; quamquam ne ipsum quidem sensu carens.

29. *Aliorum iudicia*) Goth. (lac. Gesn.) *illorum iudicium*.

Aliarum) Alm. *illarum*. Turic. nulla mentio (cf. §. 26, 31). Verius videtur, si *illas literas* intelligis *dialecticas*. Frequentissima confusio; vide modo, item Ruhnk. ad Vell. II, 13, 3; Oudend. ad Suet. Galb. c. 1.

Allicimus) Turic. *adligemus*. Guelf. Camp. *alligemus*, cum Alm.

30. *Contemptum*) Camp. *contemni*. Mire.

28. *Illi*) Cf. not. crit.

29. *Aliorum*) I. e. indoctorum, non nostrae eruditionis hominum; opponitur τῷ *inter doctos*; cf. IV, 2, 45.

Aliarum — literarum) Cf. not. crit.

Quos nisi — non possumus) Conf. IV, 5, 6, quo et sequens hic §. conferenda.

30. *Ex copia satietatem et ex ampl. fastidium*) Horum ego discrimen parum assequor; cf. I, 1, 27. Sed hunc, quem modo designavi, locum optime vindicat, qui me admonuit, eruditus, parenthesin propagari iubens usque ad *egredi*.

31 fastidium tulerit. Feratur ergo non semitis, sed campis: non uti fontes angustis fistulis colliguntur, sed ut latissimi amnes totis vallibus fluat, ac sibi viam, si quando non acceperit, faciat. Nam quid illa miserius lege, velut praeformatas infantibus literas persequentium, et,

31. *Ergo*) Sic Turic. Camp. cum Alm. Reliqui *igitur;* cf. V, 10, 54. — *Semitis*) Turic. *simentis* (sed a sec. manu nostrum). Alm. *sementis;* cf. §. 29; item hac §.

Latissimi) Turic. *beatissimi* (sed a sec. manu nostrum) cum Goth. Alm. Voss. 2, Palat. Nihil agit Gebhardus (Crepundd. pag. 113) multo verborum strepitu commendans hanc scripturam, improbante Burm. quem vide et ad Ovid. Amor. I, 15, 34. — *Fluat*) Turic. *pluant*, (a sec. manu *fluant*) cum Alm. Voss. 2 (Goth. nulla mentio); *fluant* Gu. Camp.

Acceperit) Gesneri sphalma *accepit*, quamquam hoc ponit Ruhnk. ad Vell. II, 3.

Nam quid — custodientium) Sic Turic. cum Goth. Alm. Iens. et edd. ante Burm. exc. Badii utraque. *N. q. illam mireris legem* etc. Camp. Guelf. Reliqui *N. q. m. illam legem — persequentibus — custodientibus*, quod esse in Vall. narrat Badius, sed a Valla, ut opinatur, repositum. Huius loci scripturam designo, respiciens ad ablativum in *lege* et genitivum in participiis. In levioribus enim aliqua horum libb. est diversitas a me nunc quidem neglecta. In Guelf. equidem nullum in participiis a Gesnero dissensum notavi: per incuriam profecto, quum Camp. eundem in *mireris* habeat errorem; Roll. solus eorum, qui genitivos servant, *illa* post *mis.* amandat. Badius ipse *illam miserius legem* dat. Pronominis tamen positu ante *mis.* maxime nitor in revocanda scriptura ante-Badiana. Nullis enim machinis ablativum in participiis referes ad *miserius*, si *illam* (ut tum est legendum) praemiseris comparativo. Nec potest *illa lex* spectare ad voces sequentes: *Propositio ac concl. — repugn.* si accusativum habet casum; sin ablativum, commodissimo, quia tali post comparativum ablativo inest nominativus: *quam illa lex*. Quod Badius negat legem esse miseram, sed potius eos, qui legem persequantur, non est tanti, ut Vallae correctionem, *audacule*, quod ipse confitetur Badius, reponas, contra omnium MSS. auctoritatem.

31. *Nam quid — lege*) Miseriam serviendi certis artium legibus aliquoties exagitat, ut IV, 2, 85. Structuram vero qualem hic agnoscerem distinguendo satis designavi. Est *lex illa* ipsum illud quod sequitur, *Propositio — repugnantibus*. Hoc, quo manifestius appareat rigor et taedium perpetuae huius observationis, abruptis verbis enuntiatur et solis nominativis; cf. II, 13, 1.

Velut — persequentium) Cf. I, 1, 27; item Plato Protagora p. 326 D. (Bip. vol. III, p. 119): ὥσπερ οἱ γραμματισταὶ τοῖς μήπω δεινοῖς γράφειν τῶν παίδων, ὑπογράψαντες γραμμάς τῇ γραφίδι, οὕτω τὸ γραμμάτιον (l. γραμματεῖον) διδόασι, καὶ ἀναγκάζουσι γράφειν κατὰ τὴν ὑφήγησιν τῶν γραμμῶν.

ut Graeci dicere solent, quem mater amictum dedit, sollicite custodientium: propositio ac conclusio, ex consequentibus et repugnantibus? Non inspiret? non au- 32
geat? non mille figuris variet ac verset? ut ea nasci, et ipsa provenire natura, non manu facta, et arte

Graeci) Turic. *grachi* (a sec. manu nostrum) Alm. *Graechi*; cf. hac §. item §. 32. — *Et repugn.*) Turic. Guelf. Camp. *propugn.* cum Alm. Iens. (tac. Gesn.) et edd. ante Ald. Hic *pugn.* cum Goth. (aliter ac narrat Gesn.) Voss. et edd. ante Bad. sec.; cf. V, 10, 74.

32. *Facta*) Turic. *ficta* sed a sec. manu nostrum; cf. Drakenb. ad Liv. XL, 12, 7. De *facto* nos ad II, 13, 9. Exemplis docet Burm. *manu factum* opponi *naturali*.

Vt Graeci — custodientium) Commodum succurrit Plutarchus ignorantibus alioqui hoc Graecorum proverbium, indicante Erasmo. Ille enim in oratione prima de Alexandri fortuna (vol. II, p. 330, B): *δίκην*, ait, *νηπίου παιδὸς φυλάττων τὴν περιβολὴν ἣν ἡ πάτριος αὐτῷ συνήθεια, καθάπερ τιτθή, περιέθηκε.* Eodem respicere videtur, monente itidem Erasmo, Lucianus in Nigrino (vol. I, p. 39 Bip.) Athenienses inducens ridentes munditias peregrini, cuius vestem variegatam dum mirantur *τάχα*, inquiunt, *τῆς μητρός ἐστιν αὐτοῦ.* Quamquam haec ad proverbium nostrum relatio adeo tuta non est, quum isto loco fortasse significentur deliciae *muliebres*, et inde tantum repetenda sit matris mentio.

32. *Non inspiret — verset*) Horum verborum subiectum desideratur. Sufficiunt illud ii, ut quidem volunt videri, qui continuant orationem post *repugnantibus*, ut *prop. ac concl. inspiret, augeat, variet, verset.* Hanc rationem utcumque expressit Gedoynus, quem tamen et ipsum popülares miratos puto, quum legerent: *Cette proposition*, ou (apud Qu. est *ac*) *cette conclusion — ne peut elle point s'exprimer noblement* etc. quamquam succurrit Gallicismus usurpans reciprocum instar passivi. Gesnerus idem tenuisse videtur, qui ab ipso ornatu aliquid obscuritatis traxisse locum iudicat. Regius bonam copiam eiurat, depravatissimum censens locum. Burmannus emendationem tentat, resecans *propos. — repugnantibus* tanquam glossam, et mox de suo inserens *Quis* ante *non insp.* quam mutationem depravatissimi loci medicinam aliquam credit etiamnum in Epist. ad Capper. p. 19. Badius subaudit *Oratio*. Equidem *Orator*. Conciliaberis fortasse huic supplemento conferens locum, quem plerique appellant interpretes II, 5, 8. Ibi quoque *inspiret* (quod alibi dicit *implere*; cf. V, 13, 56. Graece φυσᾶν veluti Aristot. Soph. El. 1, p. 520 Buhl. φυλετικῶς φυσήσαντες), itidemque sine subiecto expresso. Facile enim est intelligere *eum qui dicit*. Redit haec forma eodem fere, quo *aliquis* omissum ad *inquit*, *velit* (vide V, 11, 21).

Figuris) Hic intelliguntur σχήματα λέξεως καὶ διανοίας, cf. mox *Sed — alio loco.* Alia ratio grammaticarum figurarum, vid. V, 13, 1.

suspecta, magistrum fateri ubique videantur? Quis unquam sic dixit Orator? Nonne apud ipsum Demosthenem paucissima huius iuris vel artis reperiuntur? Quae apprehensa Graeci magis (nam hoc solum peius nobis faciunt) in catenas ligant, et inexplicabili serie connectunt, et indubitata colligunt, et probant confessa, et se antiquis per hoc similes vocant: deinde interrogati

Suspecta) Sic Turic. (sed a sec. manu *suscepta*) cum Goth. Alm. Voss. 2. Reliqui *suscepta*. Sed Gesnero, volenti nostrum et sic etiam e Goth. notasse rato, operae non paruerunt, quem errorem repetiarunt Bip. Et Burmannus, in nota, probat nostram scripturam: confusio frequens vid. Drakenb. ad Liv. XXVIII, 6, 12, sicuti et *rec.* et *resp.*; vid. nos ad III, 11, 26; item hic §. 35. — *Dixit*) Sic Camp. Rusc. (e correctione Regii, cf. §. 27) et edd. ante Gryph. quo acc. Gibs. Obr. Roll. Bip.; *vixit* Turic. Guelf. cum Alm. Voss. 2, et edd. ante Rosc. (cf. III, 6, 68); *duxit* Goth. Reliqui *dicit*. Nostrum coniiciebat Gesn.; cf. V, 12, 8. — *Huius — rep.*) Sic Guelf. Camp. cum Goth. Voss. 2, Vall. Bad. pr. *h. veri v. a. r.* Turic. sed a sec. manu *h. viri v. a. r.* et sic Alm. Iens. edd. ante Ald. Reliqui *h. modi r.* ex mutatione Regii, nimia levitate et facta et probata. De MSS. altum silentium. — *Nam*) Turic. Guelf. Camp. *non*; conf. III, 6, 47. — *Peius — fac.*) Turic. *pro eis nos f.* a sec. manu *pro eis non f.* et sic Guelf. *nos peius f.* Alm. (cf. §. 31, 33) *nobis peius non fac.* Iens. et edd. ante Ald. Regius expunxit *non*, quod, ne glorietur ille, a Vall. abesse ait Badius. Nostro ordine Camp. Goth. (tac. Gesn.). Reliqui *nobis peius f.*; conf. §. 25; VI Prooem. 3.

Interrogati) Camp. *interroganti*.

Suspecta) Cave ablativum accipias, etsi mox §. 35 ipsi rei tribuitur hoc adiectivum.

Ipsum Demosthenem) Cuius probandi diligentia alioqui celebratur in primis; vid. X, 1, 76: *tam densa omnia*; cf. II, 5, 8, *crebra argumentatio*, etsi hoc non de Demosthene, sed ut appareat, quae sint *densa* illa.

Iuris vel artis) Recte interpretari haec videtur Badius, qui *ius* ait idem esse, quod modo fuerit *lex illa*, §. 31. Rigida igitur illa dialectices praecepta *ius* dicuntur *vel ars*, a quibus qui recedat, artificum minus utatur severitate. Ad molliendam hanc, quae sane duriuscula est, locutionem, faciet collatus locus I Prooem. 23, ubi est *ius ipsum rhetorices*.

Antiquis) An forte *Atticis?* Nam *antiquos* studiosiores fuisse severae probationis, quae quidem haberet formam dialecticae subtilitatis, minus cognitum habeo. Nec credo inter Graecos, quorum hic error notatur, tantum fuisse *antiquorum* exprimendorum ambitum. Hoc magis Romanorum erat, qui Catones et Gracchos aemulandos sumerent. Sed huic

nunquam respondebunt, quem imitentur. Sed de figuris
alio loco. Nunc illud adiiciendum, ne iis quidem con- 33
sentire me, qui semper argumenta sermone puro et di-
lucido et distincto, ceterum minime laeto ornatoque
putant esse dicenda. Namque ea distincta quidem ac
perspicua debere esse confiteor: in rebus vero minoribus
etiam sermone ac verbis quam maxime propriis, et ex
usu. At, si maior erit materia, nullum ornatum iis, 34
qui modo non obscuret, subtrahendum puto. Nam et
saepe plurimum lucis affert ipsa translatio, quum etiam
iurisconsulti, quorum summus circa verborum proprie-
tatem labor est, *litus* esse audeant dicere, qua fluctus

33. *Illud*) Guelf. Goth. (tac. Gesn.) Camp. *istud*.

Me, qui) Turic. Guelf. *neque*. Alm. *me* solum omittere dicitur; cf. 32, 35. — *Laeto*) Hoc dedi ex uno Obr., probante, sed non imitante, Burmanno. Reliqui *lato*; cf. Drakenb. ad Liv. VI, 1, 3. Sed et nostr. XII, 10, 23; Tac. Hist. I, 90; Cic. Brut. cap. 31; Orat. 27. Correxit sic Muretus locum Dialogi de Oratt. cap. 22, *locos — latiores*. Minus certo eandem mutationem adhibeas Ciceroni Partitt. Oratt. cap. 23, ubi *uberior est atque latior*, quamquam vel illic praestare videtur *laetior*. Dubio tamen caret, *oratio — lata* apud Plin. Epist. I, 20, 19; I, 10, 5, *Platonicam — latitudinem*. — *Namque*) Turic. Guelf. *neque*; conf. modo *me qui*.

34. *Iis*) Sic Turic. Camp. Goth. Iens. (tac. Gesn.) et edd. ante Basil. Reliqui *his*; cf. V, 10, 121; VI, 1, 23.

Ipsa transl.) Sic Turic. Guelf. Camp. Goth. Iens. (tac. Gesn.) cum edd. ante Sloër. quo acc. Gibs. Obr. Reliqui *illa t.*

Etiam iurisc.) Sic Turic. Guelf. Camp. cum Goth. Voss. 2, Obr. Reliqui inserunt *ipsi*.

Litus) Guelf. *lites*. — *Qua fluct.*) Turic. *quam fl.* cum Alm. Goth. Voss. 2. Sed Turic. a sec. manu *quam fructus* et sic Guelf.; *quo fl.* Rusc. Bad. pr. (et Bad. sic dare Regium narrat, qui sane locum Ciceronis sic ponit in nota: *quo — alluderet*; cf. §. 32). *Quid fl.* Camp.; *quod fl.* Valle argumento minus tribuo, quum et Graecorum antiquitas agnoscatur in Demosthene, Hyperide; vid. Dial. de oratt. c. 16, comparata praesertim huic Quintilianeae Graecorum aetati. Fidem tamen fortasse faciet coniecturae locus XII, 10, 14—27 collatus. Eundem in modum Lipsius mutavit locum Dialogi de Oratt. c. 18.

Alio loco) Lib. IX, 1, 2, 3.

Ipsa translatio) A qua maxime abhorrere credas argumentorum perspicuitatem.

Qua fluctus eludit) Cf. Cic. Top. c. 7: *Solebat — Aquilius — litus ita definire qua fluctus eluderet.* Quoniam translatione opus est in hac definitione, non etymo, acquiescendum

35 *eludit*; quoque quid est natura magis asperum, hoc pluribus condiendum est voluptatibus; et minus suspecta argumentatio, dissimulatione: et multum ad fidem adiuvat audientis voluptas. Nisi forte existimamus Ciceronem haec male, ipsa argumentatione, dixisse, *silere leges inter arma*, et *gladium nobis interim ab ipsis porrigi legibus*. His tamen habendus modus, ut sint ornamento, non impedimento.

Eludit) Camp. *elidit* cum Vall. et aliqoot coniectantibus; *alludit* Iens. et edd. aute Gryph. Christ. Colerus in Eversrdi Ottonis Thesauro I, 358, 59, pracoptat *alludit* subiiciens *alludere erit alluere*; cf. et VV. DD. ad Colum. IV, 20, 2.

35. *Quid est natura*) Turic. Guelf. *quidem n.* Goth. (tac. Gesn.) nostrum cum Voss. 2. Reliqui omittunt *est*.

Condiendum) Turic. *condicendum* cum Alm. (conf. §. 33; item mox hac §.) Sed ille a sec. manu nostrum. Guelf. *condendum*. — *Minus*) Turic. *munus*, a sec. manu nostrum, cum Guelf. Goth. (tac. Gesn.) Alm. Voss. 2. Reliqui *nimis*; cf. Drakenb. ad Liv. XXXVI, 9, 7. — *Suspecta*) Camp. *suscepta*; cf. modo §. 32.

Cic. — ipsa) Turic. *C. haec ipsa*, a sec. manu *C. hac i.*, cum Guelf. Camp. Ex Alm. affertur *C. male hac i.* (cf. modo hac §. item mox hac §.) Goth. Iens. (tac. Gesn.) nostram dant cum edd. ante Ald. qui *C. haec mala ipsa in* per errorem, sed in utraque; *C. haec m. in i.* Bad. uterque; *C. haec m. in hac i.* Basil.; *C. male in hac i.* Gryph. et reliqui. *In* post *ipsa* de coniectura inseruit Regius.

Habendus modus) Turic. *habetis istis modis*. Alm., *habendus istis modis* (cf. modo item VI Prooem. 5). Burmannus ex *istis* coniicit *iustus*, bene; *adiectis modis* Guelf. Andr.; *adiectis modus* Camp. Malis sane cum Burm. ex hisce *adhibendus* pro *habendus*. Alia ratio loci X, 7, 7; sed cf. VI, 1, 13. Sic debebat ordinari textus ex ipsis codd. vestigiis ibi positis: *Is tamen habendus istis modus*.

quidem videtur hoc *eludendi* verbo, quum alioqui *elidendi* aptior sane sit ratio. Conferendus est alter Ciceronis locus De Nat. Deor. II, 39. Sed in neutro constat librorum scriptura, ut nec apud nostrum. *Eludere* capiendum est significatione intransitiva, pro translatione *exundandi*. Intransitivum hoc verbum, pro *ludendo*, habes Cic. de opt. gen. orat. c. 6.

35. *Et minus — dissimulatione*) Facile subauditur vel *est*, vel *sit*.

Fidem — voluptas) Cf. IV, 2, 119.

Ipsa argumentatione) Desiderare sane potes praepositionem *in*; neque tamen necessariam iudico; cf. IV, 1, 64. Ornatum illum a Cicerone, per ipsam argumentationem, adhibitum nemo sanus reprehendat. De loco Ciceronis vide §. 17.

Habendus modus) Pro *adhibendus*, ut apud Ciceronem pro Cluent. c. 35, *modus est habitus*; vid. Ernest. not. et similius etiam in epistola Corneliae Gracch. matris inter fragmenta Corn. Nep. ap. Staver. p. 746: *quando modus ei rei haberi poterit?* cf. not. crit.

ARGVMENTVM LIBRI VI.

Prooem. *Filium, cuius, praeter Marcelli sui et Caesaris ipsius, in hoc opere conficiendo, utilitatem respexisset, morte interceptum esse* —3. *Prius iam inter alium librum scribendum, minorem filium et antea uxorem* — 7. *Minoris filii laudes* — 9. *Ampliores Quintiliani, modo mortui* — 12. *Suam doloris patientiam indignatur* — 14. *Vnicum tamen literarum solatium repetenti sibi paratam sperat ex ipsa calamitate veniam minus effecti fortasse operis.* — Cap. I. *Perorationis priorem rationem esse in repetitione rerum, eamque sententiis excitandam et figuris variandam* — 7. *Id unum epilogi genus multis visum* — 9. *Affectuum rationem accusatori patronoque communem* — 10. *Prooemium et epilogus quid commune habeant, quid proprium* — 15. *Accusatorem concitare affectus, aut quam atrocissimum ostendendo, quod obiecit, aut quam maxime miserabile* — 21. *Periclitantem quae commendent* — 23. *Plurimum valere miserationem* — 28. *nec tamen longam esse debere* — 30. *Etiam faciendo lacrymas moveri* — 37. *Eius, qui excitatur in epilogo, partes* — 44. *Nonnisi summis ingenii viribus ad movendas lacrymas aggredi oportere* — 46. *Etiam discutere miserationem epilogi proprium* — 50. *Leniores Epilogi* — 51. *ut nec ab aliis partibus alienos esse affectus, ita huic uberrimos dandos* — 54. *Pluribus alicubi utendum epilogis* — Cap. II. *De affectibus in genere agendum.* — 3. *In his summam esse vim eloquentiae* — 8. *Duae affectuum species*, πάθος *et* ἦθος — 13. *Propria* ἤθους *natura* — 20. Πάθος — 25. *Summam circa movendos affectus esse, ut moveamur ipsi* — 29. *Imagines rerum absentium praesentes habendas* — 36. *Scholasticas declamationes huic rei posse conducere* — Cap. III. *Difficilem risus movendi rationem* — 3. *Cicero an*

in hoc genere nimius — 6. *Risus originem a nemine satis explicitam* — 8. *Magnum eius esse momentum* — 11. *Vt aliquas artis, ita plurimas naturae, et occasionis partes esse in risu* — 14. *Eius rei nullam esse exercitationem, nullos praeceptores* — 17. *Rei varia vocabula* — 20. *Facetiarum, Ioci, Dicacitatis, Vrbanitatis propria vis* — 22. *Ridiculum, positum in rebus aut in verbis, peti aut ex aliis aut ex nobis aut ex rebus mediis* — 25. *Facto risum conciliari* — 27. *Dicto* — 29. *Oratori quid conveniat considerandum* — 33. *Quae vitanda* — 36. *Risum peti aut ex corpore eius in quem dicimus, aut ex animo, aut ex extra positis, quae aut ostendi* — 39. *aut narrari* — 45. *aut dicto notari* — 47. *Duci dicta ex amphibolia vocabulorum nominum propriorum* — 57. *Acriora trahi ex vi rerum, ubi maxime valere similitudinem* —63. *Eandem dissimilium rationem* —65. *Ex omnibus argumentorum locis occasionem esse dictis*—67. *In tropos et figuras cadere eadem* — 71. *Per singulas refutandi species dicta contingere.* — 78. *Transferendo crimen, repercutiendo, eludendo, confessionem simulando* — 82. *Aliqua dictorum genera infra oratorem esse* — 84. *Inopinata* — 88. *per suspicionem* — 89. *Fingi alienas persuasiones aut suas, aut quod fieri non possit, aut ex ironia; optimamque simulationem contra simulantem* —93. *Horum omnium iucundissima lenia* 96. *Adiuvare urbanitatem versus commode positos, proverbia, historias* — 99. *subabsurda* — 101. *Quae his adiiciat Domitius Marsus, urbana esse, sed risum non habere* — 106. *Huius tamen finitiones nimis late esse comprehensas* — 108. *Marsi partitio* — 110. *Vrbane dicta si qua sint, non protinus esse ridicula* — Cap. IV. *Altercationis, positae in sola inventione, praecepta hic commode inseri* — 6. *Nimis vulgo negligi altercandi artificium* —8. *Hic maxime necessariam causae notitiam* — 10. *Plurimum proficere moderationem* — 13. *Propositum tenendum.* — 14. *Quaedam in altercatione subito proferenda* — 15. *Non esse clamandum, nec diu pugnandum ubi vinci necesse* — 17. *Dissimulari instrumenta, simulari inopiam, callide fieri eligendi potestatem* — 19. *Iudicis mentem diligenter explorandam, eique altercationem accommodandam* — 21. *Exercitationem huius rei facilem* — 22. *Ordo probationum* — Cap. V. *Iudicii nullum esse proprium tractatum* — 3. *Consilium* — 6. *Exempla Demosthenis* — 9. *Ciceronis* — 11. *Conclusio.*

M. FABII QVINTILIANI
ORATORIAE
INSTITVTIONIS
LIBER VI.

PROOEMIVM

Haec, Marcelle Victori, ex tua voluntate maxime ingressus, tum si qua ex nobis ad iuvenes bonos pervenire posset utilitas, novissime paene etiam necessitate quadam officii delegati mihi, sedulo laborabam; respiciens tamen illam curam meae voluptatis, qui filio, cuius eminens ingenium sollicitam quoque parentis diligentiam merebatur, hanc optimam partem relicturus hereditatis videbar, ut, si me, quod aequum et optabile fuit, fata intercepissent, praeceptore tamen patre

1. *Etiam*) Sic Turic. Tarv. cum Alm.; *esset.* Camp. Reliqui *et.* — *Respiciens*) Turic. Camp. *respuens*; pessime.

Qui) Camp. omittit. Iens. *quae* cum edd. ante Ald. Hic *quod* cum Guelf. Bas. Regius malit *qua*, referens ad *curam.* Sic *resp.* — *volupt.* interpretaberis: *Hactenus tamen curans voluptatem meam ut — viderer.* Nostrum est in Turic. Goth. Vall. et reliquis, et pendet ex *meae*, prima persona; *illam* cooiunges per structuram com *ut — uteretur.*

Aequum) Camp. *per aequum* cum Goth. Voss. 2.

1. *Tua voluntate*) Cf. Prooem. tot. op. §. 6.

Officii delegati) Cf. IV Prooem. 2.

Illam — voluptatis) Dum aliorum, Victorii et Domitiaoi, negotium gerit, tamen nec suae immemor est utilitatis et voluptatis; *meae* interpretare, vocabulo minus latino, *propriae.* Sic apparet, nullum esse locum mutationi, quaoi proposuit I. M. Heusinger.: *illam curae meae voluptatem*; cf. X, 1, 120, *ut ad curam rerum — respiceret.*

Qui) Vid. not. crit.

2 uteretur. At me fortuna id agentem diebus ac noctibus, festinantemque metu meae mortalitatis, ita subito prostravit, ut laboris mei fructus ad neminem minus, quam ad me, pertineret. Illum enim, de quo summa conceperam, et in quo spem unicam senectutis re-
3 ponebam, repetito vulnere orbitatis amisi. Quid nunc agam? aut quem ultra esse usum mei, diis reprobantibus, credam? Nam ita forte accidit, ut eum quoque librum, quem *de causis corruptae eloquentiae* emisi, iam

2. *Illum*) Turic. Guelf. Camp. *illud.*
Senect. rep.) Sic Toric. Camp. cum Goth. Bodl. Alm. Andr. et edd. ante Ald. quo acc. Bad. uterque et Gryph. Reliqui inserunt *meae*, vide not. ex. ad *meae mortal.*
Repetito) Goth. *repentino* cum marg. Bass. Pessime.

2. *Meae mortalitatis*) Non supervacuum pronomen. Suam cogitabat mortalitatem, non pignorum suorum. Alia ratio mox in voce *senectutis*, nec ibi pronomen ponitur.

3. *Librum — de causis corruptae eloquentiae*) Cf. V, 12 extr. Sponte unicuique succurret Dialogus de oratoribus, quem, Tacito tributum vulgo, huius operibus subiunctum legimus. Quamquam enim alter titulus, dari solitus ei *de causis corruptae eloquentiae*, a Lipsio demum impositus fuit, nec in Mss. inventus, illud is maxime agit, ut *causas expromat, cur in tantum ab eloquentia* antiquorum *recesserimus*; vid. Dial. c. 24 extr. adde c. 27, 28. Sui operis meminit noster, nomine ipso posito bis, et hic et VIII extr., alibi autem sic, ut dubitari nequeat, quin hoc ipsum designet, II, 4 extr. V, 12 extr. VIII, 5, 58. Omnibus, praeter nostrum, locis memorantur aliqua, quae liber ille tractet; nec quidquam eorum invenimus in eo, quem versamus, dialogo. Inter haec maxime advertet attentum lectorem mentio cacozeli (VIII, 3, 58) et hyperboles (VIII extr.) quae ne cadit quidem in Dialogum de oratoribus, quum nihil in eo technicum tractetur, ut frustra causeris lacunam, quae sane non exigua offenditur in Codd. Dialogi c. 35 extr. Magnam alioqui similitudinem orationis summi viri, inter hos Lipsius, agnoverunt scriptoris illius et nostri. Nec diffiteor ab eadem me valde commotum esse, quum nuper, perpetua *Institutionum* lectione tritas habens aures (modo non callosae mihi obtigerint), relegebam Dialogum. Sed lubrica in primis ista est observatio, quaeque exercitatissimum quemque exigat iudicem. Longe quidem absum ab tanta desperatione, ut negem gustum aliquem et sensum harum rerum posse acquiri, quo si perveniri non posset, actum esset de tot acutissimorum virorum laboribus et vigiliis. Sed equidem soleo quam maxime memet ipse calumniari in tali disputatione, mihique a mea ipsius confidentia timere.

scribere aggressus, ictu simili ferirer. Tunc igitur

Ictu simili) Sic Turic. Guelf. Goth. (tac. Gesn.) Camp. Reliqui *s. i.*; cf. V, 14, 32; item hic §. 8.

Tunc) Turic. Guelf. *Nunc* cum Alm. et edd. ante Rusc., corrigente Regio (cf. V, 14, 34). *Num* Goth. Camp. cum Voss. 2, quamquam *nunc* inde affert Burm. sed per errorem profecto. Nihil agunt, qui *nunc* defendunt, ut pro omni tempore poni solitum. Badius, qui horum est, retiuuit tamen Regianam scripturam, quia *nunc* in Vall. invectum sit pro *tunc*. Frequens est confusio librariorum; vid. Drakenb. ad Liv. XLI, 9, 11.

Sunt autem quae, in ipsa hac similitudiue, manifesto abhorreaut, si minus ab oratione, a mente tamen Fabii. Dialogus inter propria oratoris ponit *ad persuadendum apte dicere* c. 30; cf. II, 15, 2 — 13. Idem c. 35 scholas indiscriminatim fere condemnat; cf. I, 2, toto capite. Dialogus cum libertate eloquentiam quoque conticuisse prope censet c. 36, 40 (*eloquentia alumna licentiae*) 41. Quintilianus maiorem studio suo honorem erat habiturus, et cum Cicerone suo sensurus potius Brut. c. 2, 12. Ciceronem ipsum satis irreverenter notat scriptor Dialogi c. 23, quem rectissima ratione defendit Q. VI, 3, 4. Dialogus c. 5, Saleium Bassum *absolutissimum* vocat *poëtam*; Qu. X, 1, 90: *vehemens—ingenium — nec ipsum senectute maturum*, quamquam variat scriptura. De Calvo diversa statuunt Dial. c. 21; Qu. X, 1, 115; VI, 1, 13. Vicissim nostri mentem multa referunt quam maxime. Mollitiem educandurum puerorum uterque notat Dial. c. 29; Qu. I, 2. Item multarum literarum studium adiungunt oratori Dial. 30; Qu. I., 10. Materias scholasticorum exagitant c. 35 extr. Qu. II, 10, 3. Leviora quae conspirent, huiusmodi sunt: Nicostratus athlatea laudatur Dial. c. 10; Qu. II, 8, 14. Orpheus et Linus iunguntur Dial. c. 12; Qu. I, 10, 9. Locus similis Dial. c. 14: *laeta — et — audentior — oratio*; Qu. XII, 10, 23, *Aeschines — latior* (an *laet.* ?) *et audentior*; Dial. c. 19, *iudices — oratorem — ultro admonent*; Qu. IV, 5, 10; Dial. c. 21, *ossa et — maciem*; Qu. Pro. XXIV 2, 4, 9. De Pollione Dial. ibid. *Asinius — videtur mihi inter Menenios et Appios studuisse*; Qu. X, 1, 113, (Asinius Pollio) *videri possit seculo prior*; Dial. c. 22, (Cicero) *quasdam sententias invenit*; Qu. XII, 10, 48, *sententias — apud Ciceronem invenio*; Dial. c. 23, *illud tertio quoque sensu — pro sententia positum esse videatur*; Qu. X, 2, 18, *si in clausula posuissent esse videatur*. Quamquam alter Ciceronem vituperat, alter pravos imitatores; Dial. c. 23, *illam — quam iactant, sanitatem — ieiunio consequuntur*; Qu. XII, 10, 15, *imbecillitati sanitatis appellationem — obtendant*; it. II, 4, 9; Dial. c. 34, *apud maiores nostros iuvenis — deducebatur — ad eum oratorem qui principem locum in civitate obtinebat*; Qu. X. 5, 19, *iuvenis — oratorem sibi aliquem (quod apud maiores fieri solebat) deligat*; Dial. c. 34, *rudibus dimicantes* de declamantibus; Qu. V, 12, 17, *praepilatis exerceri* de iisdem. Sed ille e Cicerone de opt. gen. dicendi c. 6; Dial. c. 34, inter alios

optimum fuit, infaustum opus, et quidquid hoc est in me infelicium literarum, super immaturum funus consumpturis viscera mea flammis iniicere, neque hanc
4 impiam vivacitatem novis insuper curis fatigare. Quis enim mihi bonus parens ignoscat, si studere amplius

Caesarem, Pollionem et Calvum exempla ponit mature agendi causas in foro; Qu. XII, 6, 1 eosdem. Paritas et sobrietas orationis tauta est in nostro scriptore, ut ue ipsa quidem adolescentiae exscusatio sufficère videatur Dialogi auctori ad adipiscendum similem inter oratores locum. Nimia affectatio est in talibus (c. 20) *non Accii aut Pacuvii veterno inquinatus, sed ex Horatii et Virgilii et Lucani*, (cf. Qu. X, 1, 90) *sacrario prolatus*; (c. 26) *melius est oratorem vel hirta toga induere, quam fucatis et meretriciis vestibus insignire*; (c. 32) *tanquam in aciem omnibus armis instructus, sic in forum omnibus artibus armatus*. Neque potest adolescentia ulla scriptoris osteudi, si Quiutiliani est hic *de causis corruptae eloquentiae* dialogus. Aggrediebatur enim scribere librum istum quum amitteret filium minorem; at hanc iacturam fecisse Quintilianum auuos uatum fere 46 bonis ratiouibus persuadet Dodwellus (Anual. Qu. §. 21, coll. §. 4). Nolo iam multum tribuere illi argumento, quod, qui negant Dialogi auctorem Qu., repetunt a nota temporis c. 17, ubi 6, Vespasiaui annus designatur, quum *iuvenis admodum* (c. 1) audierit hanc disputatiouem auctor, quisquis fuit. Si enim maxime Qu., sexto Vespasiani anuo 32 vel 33 annorum fuit, secundum rationes Dodwellianas (§. 28); quoniam ea actas iuventutem illam Romanam non excedit, solo isto *admodum* uiti parum tutum videtur; vide de hac voce Dukerum ad Flor. II, 6, 10; item Tursell. p. 51, not. Ernesti. Sed succurrit altera nota, quam Dodwellus, item eruit, Dial. c. 2, ubi auctor se minorem natu Iulio Secundo eiusque assectatorem ostendit, qualis adolesceus et tiro solet esse viri et veterani. Coutra Quintilianus X, 3, 12 eundem *aequalem* suum vocat, *atque a se familiariter amatum*. Quibus argumentis universis, quae, praeter alios, Schulzius, nuperus Dialogi editor (Lips. 1788, 8), in Prolegomenis persequutus est, plane confirmor in ea seuteutia, ut Quintiliano auctori abiudicem *Dialogum de oratoribus*.

Viscera mea) Pro *liberis* usurpare *viscera* poëticum est, ne c video fere, qui ante Qu. idem ausus sit in oratioue soluta, nam Valer. Max. (VII, 6 extr. 3) diversa est ratio, quoniam devorandi illic mentio. Apuleium sic loqui nihil mirum; nec Curtium valde moror, quamquam huius aevi.

Impnam vivacitatem) Impius sibi videtur qui liberis suis superstes esse sustineat. Bene hanc vehementiam doloris illustrat Gesuerus, exemplo epitaphii apud Gruterum p. 762, 2, ubi *crudeles* se vocant parentes liberis superstites; cf. Burm. ad Decl. Qu. p. 218 et totum c. 16 indicis Scaligerani; item hic §. 12, ubi se, quod potuerit recepta filii anima, auram amplius communem haurire, dignum ait suis cruciatibus.

4. *Studere*) Cf. II, 7, 1. Oratoriae artis proprium est verbum, *quae*

possum? ac non oderit hanc animi mei firmitatem, si quis in me est alius usus vocis, quam ut incusem deos, superstes omnium meorum? nullam terras despicere providentiam tester? si non meo casu, cui tamen nihil obiici, nisi quod vivam, potest; at illorum certe, quos utique immeritos mors acerba damnavit: erepta mihi prius eorundem matre, quae nondum expleto aetatis undevicesimo anno duos enixa filios, quamvis acerbissimis rapta fatis, felix decessit. Ego vel hoc uno malo 5
sic eram afflictus, ut me iam nulla fortuna posset efficere felicem. Nam cum omni virtute, quae in feminas

4. *Firmitatem*) Turic. Camp. *infirmitatem* cum Alm. et edd. ante Rusc. (cf. modo §. 3), corrigente Regio.

Felix) Turic. Guelf. Camp. *infelix* cum Alm. Voss. Goth. et edd. ante Bad. qui restituit nostrum e Vall.

tum apex studiorum, ut recte Gesnerus ad Plinium.

Incusem deos — nullam — providentiam) Solitus veterum error, ubi bonis male est, providentiam ullam negantium; si quando poenas luant mali, *esse deos* clamantium, ut toties apud Livium. Ipse noster vacuo animo de providentia aliter sentit; vid. V, 12, 19. Orbati diis nequaquam parcunt. Sic Epigramma apud Brunkium III, p. 295.

> Υἱῖ πατὴρ τόδε σῆμα· τὸ δ' ἔμπαλιν ἦν τὸ δίκαιον·
> Ην δὲ δικαιοσύνης ὁ φθόνος ὀξύτερος.

Geminus locus Statii Sylv. V, 5 76, 77, *nonne horridus ipsos Invidia* (id est odio) *superos, iniustaque Tartara, pulsem*. Sed totum hoc carmen Statii, quod est in mortem vernae sui, commode potest conferri cum hac nostri comploratione.

Meo casu) Cf. IV, 1, 30.

Decessit) Placebat Mureto (Varr. lectt. XVIII, 20, p. 1221; Fac. Grut. vol. II) post hoc verbum continuare illa, quae, diiuncta aliquot sensibus, mox leguntur *et, quod nefas — effugit*. Eadem fere est constitutio Regio probata, qui sibi astipulari ait exemplar Mediceum, neque tamen diligenter designans, quae sit eius Ms. scriptura. In meis quidem libris receptum adhuc ordinem inveni omnibus, excepto Capper. qui Mureti coniecturam expressit. Agnosco difficultatem, quam exprobrat huic rationi Gesnerus, abruptae nimis sententiae, si post *oblectabar* protinus succurrit *Mihi*. Sed vid. not. crit. ad *oblectabar*.

5. *Felicem*) Displicet, quod hic (si maxime consulto) recurrit vox *felix*, modo posita in proxima clausula; cf. V, 13, 38.

Omni virtute — functa) Paulo insolentior locutio, neque enim alibi eandem reperi. Proxime accedit Vellei. II, 15, 3, *duplici numero — mi-*

cadit, functa, insanabilem attulit marito dolorem: tum aetate ea puellari, praesertim meae comparata, potest
6 et ipsa numerari inter vulnera orbitatis. Liberis tamen superstitibus oblectabar: et, quod nefas erat, sed optabat ipsa, me salvo, maximos cruciatus praecipiti via

5. *Functa, insanabilem*) Turic. *functas ins.* Guelf. Camp. *f. sit ins.* cum Goth. Voss. 2, et edd. ante Bad. (quo aec. Basil.) qui *sit* delevit, sed auctore producto nullo. Aliquid simile illius *sit* etiam in Turic. Sed potuit ex compendio syllabae *in* in *insan.* existere importunum illud *sit.*

Aetate ea) Turic. *aetati eam*, a sec. manu *aetate eam*, Alm. *aetate tam* (cf. V, 14, 35; item hic §. 15) cum Camp. et edd. ante Bad. item cum Burm. eoque recentioribus. Gesnerus Goth. modo pro *tum* dare narrat *ea*, falsu ille profacto, quamquam et ipse dormitavi. Guelf. et reliqui editi mei *ae. ea.*

6. *Oblectabar*) Guelf. *delectabar.* Turic. *orbitabar* cum Alm. et edd. ante Ald. exc. Camp. et Tarv. Hanc vocem, portentosam sane, et natam, ut eredi potest, ex male repetitis syllabis *orbitatis* proscribere malebat Regius, quam mutare illa nostra; et procedebat non male ea ratio in ipsius constitutione. Sed et in recepto ordine commode fieri videtur illa iactura. Quanto enim facilius decurrit sententia, si omnia haec referuntur ad uxorem Qu., nulla ipsius interiecta mentione, hunc ad modum: *Liberis tamen superstitibus, et, quod nefas erat, sed optabat ipsa, me salvo, maximos — effugit.* Ita traiectione, quam Regius et Muretus certatim tentarunt, opus est nulla, et habet *Mihi* respectum aptissimum, in oppositione uxoris et ipsius.

Erat, sed) Sic Goth. 2 et Camp. Reliqui vocem aliquam inserunt. Turic. Guelf. e. *sera s.* cum Goth. (errante, sed retractante in Addendis Gesnero) Alm. et edd. ante Ald. exc. Tarv. Reliqui mei omnes e. *saeva s.* quod ex quo sit MS., in molesto conferentium silentio frustra requiro. (Confundi haec *sera* et *saeva*, etiam exemplo apparet Declam. 313 p. Burm. 618). Badius alios et *sera* dare narrat. In Guelf. *sera*; e habet apicem in dorso, ut videatur *ae* debuisse signari. Expungenti mihi vocem interiectam assentitur Heusingerus. Natum equidem illud *sera* credo ex literis iisdem in verbis *nefas erat sed. Saeva* tum demum posset probari, si post *sed* poneretur; vel sic nimium, et supervacuum.

Maximos cruciatus) Turic. *maximo cruciatu*, sed a sec. manu, *maxime cruciat*; et sic Guelf. *maxime cruciat ve* Goth. (non aperte, ut Gesn., *cruciatu e*) cum Voss. 2.

litum — fungi quod dictum pro *praestando* probat Ruhnkenius, quem vide.

Ea) Nominativum agnosce.

6. *Quod nefas erat*) « Turbato mortalitatis ordine puellam, ante virum iam inclinatae aetatis, decedere». Gesnerus.

Praecipiti via) Languere hoc videtur. Quid si *p. vita*? ut *praeceps vita* sit praecipitata, immature abrupta.

effugit. Mihi filius minor quintum egressus annum,
prior alterum ex duobus eruit lumen. Non sum ambi- 7
tiosus in malis, nec augere lacrymarum causas volo:
utinamque esset ratio minuendi. Sed dissimulare qui
possum, quid ille gratiae in vultu, quid iucunditatis in
sermone, quos ingenii igniculos, quam substantiam pla-

Mihi) Camp. omittit, male. Est autem inganiosa Badii suspicio loco τοῦ *minor* intercidisse *Marcus* vel aliud nomen, quod responderet mox (§. 9). *Quintiliano.*

Egressus annum prior) Turic. *e. in malis nec agere p.* Guelf. *e. in malis agere p.* Goth. *e. a. in malis nec agere p.* cum Voss. 2, *e. a. in malis ne agere p.* Goth. 2, e. *a. in malis nec augere p.* Mureti codex *e. a. ut in malis agerem p.* Camp. cum Tarv. (nisi quod ibi *agere* pro *agerem*) Ald. reliquisque ante Gesn. *e. a. nec p.* Iens. Locat. e. *a. ut in malis agerem nec p.* Veneta. Gesnerus primus obtemperavit Mureto eiicienti *ut in malis agerem*, quippe praesumptum a somnolento librario ex iis, quae mox inferontor: *in malis nec augere.* Coniectura magis etiam firmatur eo, quod mox (§. 7) pro *nec augere* dant *nec agere* Toric. Goelf. Camp.

7. *Ille*) Sic Basil. Transponunt Tarv. et Ald. post *gratiae.* Turic. Guelf. omittont vocem, cum Ieos. (tac. Gesn.) Loc. Ven. Rusc. Reliqui *illi.* — *Ingenii*) Turic. Camp. *ingenio* cum Vall. et edd. ante Rusc. (cf. §. 4) exc. Tarv. Correxit Regius. — *Substantiam*) Sic Turic. Guelf. cum Goth. Alm. Voss. 2, Vall. Iens. et edd. ante Ald. quo acc. Bad. pr. recte improbans Aldum reponentem coniecturam Regianam *praestantiam.* Haec est in reliquis, etiam Camp. ex ipsius profecto editoris ingenio. — (*Quam scio*) Sic Turic. Guelf. Camp. cum Alm Goth. Voss. 2, Vall. Reliqui *quod s.*

Prior — eruit) Oculos pro liberis dictos ex Lipsio (Elect. I, 24) hic docet Colomesius, quamquam suppresso auctore (cf. not. crit. ad III, 1, 14). Locus insignis est Ausonii in parentalibus avi materni v. 25, 26: *Amissum flesti post trina decennia natum. Saucius, atque uno lumine cassus eras.* P. Tollii 117, ubi vide interpp. ne nostri quidem loci immemores. Sed maxime ad rem facit Festus in h. v. *Orba est, quae patrem aut matrem, aut filios, quasi lumen, amisit.* Simillima nostrae locutio e Iustino V, 8, affertur a Bormanno: *Quum multi delendum Atheniensium nomen, urbemque incendio consumendam censerent, negarunt se Spartani ex duobus Graeciae oculis, alterum eruturos*, quamquam alio translata imagine. Nostri quidem oratio aliquid contorti habet, quod filius ille non dicitur esse oculus, sed morte sua *eruisse* oculum. Ad *prior* recte animadvertit Badius, *quum esset posterius natus.*

7. *Ambitiosus*) Et hic gloriae captationem significat vocabulum; cf. III, 11, 21.

Substantiam) Haec opponitur igni-

cidae, et (quam scio vix posse credi tantam) altae mentis ostenderit? qualis amorem quicumque alienus in-
8 fans mereretur. Illud vero insidiantis, quo me validius cruciaret, fortunae fuit, ut ille mihi blandissimus, me suis nutricibus, me aviae educanti, me omnibus, qui sollicitare illas aetates solent, anteferret. Quapropter illi dolori, quem ex matre optima, atque omnem laudem supergressa, paucos ante menses ceperam, gratulor. Minus enim est, quod flendum meo nomine, quam

Tantam) Libri quidem omnes *tantum;* sed recepi Badii, et mox Gesneri, coniecturam refingendi genus ad scripturam illam *quam* pro *quod*. Est in Camp. transpositio *quam vix scio*, unde efficere possis *quamvis scio vix — tantum: iam tum* esse in aliis narrat Burm. et effici inde bonam scripturam (*quod — credi*) *iam tum*. Hanc probasse Heumannum quoque refert Gesn. Expeditissima sane fuerit.

Ostenderit) Sic libri mei, exc. Iens. Loc. Ven. qui *ostendit*, et Burm. Capp. qui ex Mureti Codice *ostenderet*. Perperam hoc praestare ait Muretus. Regius *ostendit* in nostrum correxit, obsequente primo Rusc. (cf. modo hac §.).

8. *Aviae*) Goth. *avis* cum Voss. 2, solo.

Ill. aet. s.) Sic Turic. Guelf. Camp. Reliqui *s. i. a.;* cf. §. 3, item mox. — *Omn. laud. sup.*) Sic Turic. Guelf. Sed Goth. (tac. Gesn.) o. *s. l.* Reliqui *l. o. s.*; cf. modo, item §. 10. — *Quam quod illius*) Turic. Guelf. *quamquam illis* cum Alm.

culis illis facile evanescentibus. Ita Seneca ep. 58. *Quidquid falsa cogitatione formatum, substantiam non habet* et noster II, 21, 1; *verba ipsa — sine rerum substantia;* cf. in voce Prooem. tot. op. 21, II, 14, 3; II, 15, 34; VII, 2, 5.

8. *Sollicitare*) Hoc pro *alliciendo* dici exemplis astruit Burm. sed et ipsa Lexica docent. Illud infrequentius, quod *homines* dicuntur sollicitare illas aetates; malis sane *rebus* hoc tribui. Eo redit coniectura eruditi in Leidensi ed. posita: *quae* pro *qui*. Nec fuerit absurdum ita personis protinus subiungi res.

Quapropter — gratulor) Matre mortua totum se ad patrem applicuerat infans, qui quum iisdem blanditiis matrem, si vixisset, demeriturus fuisset, nimia futura erat eius tristitia, si superstitem puerulo esse eam oportuisset. *Gratulor* autem plane pro *gratias ago*, quo nomine hunc ipsum locum designat Gronovius Observ. II, 19, p. Platn. 294. Eandem significationem agnoscere possis in Plin. Epist. IV, 27, 5, *temporibus nostris gratulare pro ingenio tali.* Si enim *gratulare* poneretur potestate solita, *pro* non videtur dicturus fuisse, sed *de*. Item Seneca Pater p. Bip. 208, *Gratulare — naturae meae : nunquam eiusmodi filius parricidium faciet;* cf. Duker. ad Flor. IV, 3, 5; Oudend. ad Suet. Tiber. c. 60.

quod illius gaudendum est. Vna post haec Quintiliani 9
mei spe ac voluptate nitebar: et poterat sufficere solatio. Non enim flosculos, sicut prior, sed iam decimum aetatis ingressus annum, certos ac deformatos fructus ostenderat. Iuro per mala mea, per infelicem conscien- 10
tiam, per illos manes, numina mei doloris, has me in illo vidisse virtutes ingenii, non modo ad percipiendas disciplinas, quo nihil praestantius cognovi, plurima expertus, studiique iam tum non coacti (sciunt praeceptores), sed probitatis, pietatis, humanitatis, liberalitatis, ut prorsus posset hinc esse tanti fulminis metus, quod observatum fere est, celerius occidere festinatam maturitatem: et esse nescio quam, quae spes tantas

9. *Quintiliani*) Sic Turic. Guelf. Goth. (tac. Gesn.) Camp.; cf. ad praef. nostr. (ed. nostr. p. 4—7); item VI, 3, 112.
Sed iam) Turic. Guelf. Goth. (tac. Gesn.) *sed etiam* per errorem.
Ac def. Sic Turic. Guelf. Camp. Reliqui *atque d.*; cf. V, 11, 24. — *Deformatos*) Camp. *defloratos* cum Andr. Ald. importuna corrigendi prurigine.
10. *Mei dol.*) Sic Turic. Guelf. Camp. Reliqui *d. m.*; cf. §. 8, 15. — *Posset*) Sic scripsi, Gesnerum sequutus, contra libros omnes ante ipsum, dantes *possit*; cf. VI, 2, 2.
Hinc) Sic Guelf., aliis, ut Turic. Camp. Goth. Voss. 2, Vall. edd. ante Rusc. (cf. §. 7), dantibus *hic*, quod bene correxit Regius. Levius quod *fluminis* (Iens. Tarv.) mutavit idem, ubi bonam scripturam dant MSS.
Fere) Turic. Guelf. Camp. *facere* cum Alm. Confunduntur *facere* et *ferre*; vid. Drakenb. ad Liv. IX, 15, 5.
Esse nesc.) Turic. a sec. manu *ecce n.* et sic Camp.

9. *Deformatos*) Cf. V, 11, 30.
10. *Iuro — numina*) Tanta asseveratione opus esse ducit in re etiam minus credibili, quam cuius modo (§. 7) meminerat in filio minore. Iurare per *mala* non insolitum veteribus ostendit Barthius ad Stat. Theb. VI, 171. Apposite ad *numina*, ut vocantur *manes*, Burmannus laudat Ovid. Heroid. III, 105: *Perque trium fortes animas, mea numina fratrum.* Sil. Ital. VI, 113: *— testor, mea numina, manes.*

Plurima expertus) Ingenia iuvenum suae disciplinae traditorum.
Observatum fere est) Plin. H. N. VII, 51 extr.: *Quum Censorius Cato — ut ex oraculo aliquo, prodiderit: Senilem iuventam praematurae mortis esse signum.* Cestius de auditore suo Alsio Flavo (apud. Senec. Patr. p. Bip. 79) *aiebat tam mature magnum ingenium non esse vitale.*
Nescio quam — invidiam) Pervulgatissima veterum opinio; conf. Epigramma ad §. 4. Nota Solonis

decerpat, invidiam, ne videlicet ultra, quam homini
11 datum est, nostra provehantur. Etiam illa fortuita aderant omnia, vocis iucunditas, claritasque, oris suavitas, et in utracumque lingua, tanquam ad eam demum natus esset, expressa proprietas omnium literarum. Sed haec spes adhuc: illa maiora, constantia, gravitas, contra dolores etiam ac metus robur. Nam quo ille animo, qua medicorum admiratione, mensium octo valetudinem tulit? ut me in supremis consolatus est? quam etiam deficiens, iamque non noster, ipsum illum

11. *Fortuita*) Turic. *fortuna*. Guelf. *fortunae* cum Alm. Gryph. (1536) Bas. Colinaei, Sichardi.

Vtracumque) Goth. *utramque*. Quo ipso apparet aliquid interfuisse τῷ *utra* et *que*; cf. not. ex.

Etiam ac metus) Supervacua quam maxime Burmanni coniectura; *etiam mentis*.

Iamque) Turic. Guelf. *quamque* cum Alm. Voss. 2, Goth. et edd. ante Obr. quo acc. Rollin. exc. tamen Camp. qui dat *quamquam* et Tarv. qui *quique*. Nostrum est ex Mureti Cod.

Noster) Camp. *tunc* cum Bad. sec. et posterioribus ante Obr. quo acc. Rollin. Etiam Muretus hanc inveniebat vulgatam, fortasse ex Campani mutatione profectam; cf. V, 13, 19.

apud Herodotum sententia I, 32: τὸ θεῖον πᾶν ἐὸν φθονερόν. Apud eundem Artabanus VII, 10: ὁρᾷς ὡς τὰ ὑπερέχον τα ζῶα κεραυνοῖ ὁ θεός, οὐδὲ ἐᾷ φαντάζεσθαι, τὰ δὲ σμικρὰ οὐδέν μιν κνίζει. (Attende vocem κεραυνοῖ, cui geminum hic est *fulmen*, quod eadem translatione habes apud Statium Sylv. V, 5, 50; II, 1, 225). Plura de hac deorum invidia collegit Barth. ad Claud. Epigr. 32, 1; conf. Gesn. ad Claudian. rapt. Pros. III, 27. Ex eodem genere est locus Virgilii Aeneid. VI, 870, 1. Sed aliter statuit sanctior iis Plato; vide eius Phaedrum p. 247, A; ibique Heindorfium.

11. *Vtracumque*) Auget mirabilem pueri dexteritatem, *utramcumque* dicendo pro *utraque*; cf. I Pro. 1,

Demum) Cf. I Pro. 3; XI, 3, 68; Plin. Epist. X, 66, 9.

Iamque non noster) « Significat eum iam in potestate mortis fuisse. » Muretus loco ad 4 citato. Comparant Ovid. Art. II, 93, *iam non pater*. Sed propius est Georg. IV, 498, *tendens heu non tua palmas*. Ad *iam non* cf. II, 7, 3 not. crit. item mox VI, 1, 10.

Ipsum illum — habuit) Mirum in modum hallucinati hic sunt Rollinus et Gesnerus. In promptu est, moribundi deliria versata esse nonnisi in rebus ad literas pertinentibus, quod recte expresserunt Gedoynus et Hugo Blaerius in praelectionibus rhetoricis, ubi huius loci versionem ponit. Talis fuit error ille supremus dulcissimi senis, Io. Arnoldi Eberti, interpretis

alienatae mentis errorem circa solas literas habuit? Tuosne ego, o meae spes inanes, labentes oculos, 12
tuum fugientem spiritum vidi? Tuum corpus frigidum exsangue complexus, animam recipere, auramque communem haurire amplius potui? dignus his cruciatibus,

Alienatae mentis) Turic. Guelf. *aliena tenentes* cum Alm. nisi qood ex hoc *tenentis*. — *Solas*) Turic. Guelf. *scholas* cum Alm. — *Tuosne*) Toric. *tuasne* cum Iens. (tac. Gesn.) ex errora referendi ad *spes.*; cf. V, 13, 45; VI, 1, 32.

Tuum fug. — tuum corp.) Turic. Guelf. *tum f. — tum c.* cum Goth. Voss. 2. Sed Camp. *quum f. — quum c.* Bas. *quum f. — tuum c.* — *Exsangue*) Sic edd. meae omnes ante Roll. Neque tomen haec scriptura e MSS. annotata; cf. V, 11, 7.

Yoongianae poësis, Graece Latineque doctissimi, nihil nisi carmina et musicos modos extremo tenuiqoe spiritu agitantis, cuiusmodi aliquid notabili praesagio significavit ipse in Epistola ad sodalem suum C. A. Schmidium (Ebert's Episteln und vermischte Gedichte. Hamb. 1789, p. 90). Huic nostri loco scriptam censeo notam Almclovenii, male relatam a Burmanno ad initium §. huius, ubi de *fortuitis illis* agitur. Designat ille simile apud Aristidem exemplum in oratione funebri in Eteoneum ὅς καὶ τελευτῶν εἰς ταῦτα ἐτελεύτησεν, πανηγυρικὸν καὶ μελέτας βοῶν. T. I, p. 77 Iebbii. Istam Aristidis declamotionem, compositam et ipsum in adolescentis mortem immaturam, sed discipuli, uon filii, si qois contulerit cum hoc Quintiliaui prooemio, viderit is, quid Graeculus Seculi nostrae aerae secundi concedat Romauo praeceptori.

12. *O meae — inanes*) Hunc accipiemus vocativum, quo ipsum filium compellet (sic et Blaerius); ut nullis parenthesis signis indigeat locus. Si interiecta haec foret lamentatio, occusativum fortasse positurus erat scriptor, non nominativnm. Quamqnam geminus est locus Ciceronis Pro Mil. c. 34, ubi nomiuativus in tali structura (cf. tomen not. crit. ad VI, 1, 27). Sed abrupto nimis et obscora fit oratio, si *tuos* nollum habet vocativum, quo referatur. Et docet Gronovius Observv. p. (Platn.) 493 *spes* usorpari pro ipsis liberis; vid. Plin. Paneg. XXVI, 4. Neque est quod haereas in plurali, quum unius filii sit mentio. *Spes* frequenter plurali numero de una re; vid. Drakenb. ad Liv. IV, 36, 2; Reitz. ad Lucian. Tyrannic. vol. IV, p. 601; Bip. ib. p. 525.

Labentes oculos) Sunt iidem qui et alias *natantes*, morientium oculi. Eodem, quo noster, verbo utitur Virgilius Aeneid. XI, 818, 19: *labuntur frigida leto Lumina*; item Ovid. Trist. III, 3, 44: *Labentes oculos condet amica manus*, ubi vide Heinsiom, indicante Almelovenio. Heiosius ponit locum Statii Sylv. III, 5, 39: *oculos iam morte cadentes.*

Frigidum exsangue) Haec duo adiectiva ioncta ἀσυνδέτως uni substantivo, non sane placent magnopere, sed solent defendi talia exemplis;

13 quos fero, dignus his cogitationibus. Tene consulari nuper adoptione ad omnium spes honorum patris ad-

13. *Patris*) Turic. Guelf. Camp. *prius* cum Goth. Alm. Bodl. Voss. 2, Guilielm. Cod. Audr. et edd. ante Bad. Hic superscriptam in Vallensi Cod. (in quo et ipso *prius*) vocem nostram recepit; quae quin vera sit, nullus dubito. Est notum compendium *pr̂* pro *pater*. Qnid proclivins, quam nt ex *pr̂is.* fieret *prius?* — *Spe Atticae*) Turic. *spes acutis* (et pro *eloqu.* mox *aeloqu.*) cum Guelf. Alm. (nisi quod *ael.* non memoratur) *acutis* etiam Mureti Cod. unde hic efficit *omnium spe ac votis* (sed Guilielmius idem), frigidiuscule. Camp. *acutae* cum Goth. Andr. Iens. et edd. ante Ald. qui ex coniectura videtur reposuisse nostrum. Turpe est Gibsoni de suis silentium (vid. V, 13, 6). Manum iniicit corrigenti mihi Turic. aliorumque scriptura *acutis*, qui si et ipsi haberent *acutae* illud reliquorum, inventam crederem medicinam, ut scriberetur *avitae*. (Sed video praesumptum hoc ab Erasmo Adag. I, 9, 24 extr.) Patrem suum Qu. laudat IX, 3, 73 quamquam modestius. Sed hic in domestico illo affectu potuit augeri fama eiusdem. Et conspirant magnopere cuncta haec, si vel nostro loco gentis et necessitudinis iniiciatur mentio, quae est in *patre* (adoptivo), *avunculo*, *parente* (naturali). Nam quod *acutae* ipsum explicare sibi videntur quidam locis aliquot seriorum, qui laudant Quintiliani *acumen*, id leve est profecto. Sed residet aliud vitium. Quovis pignore contenderim, *omnium spe* esse spuria. Vide mihi Tur. Alm. Guelf. dantes o. *spes.* Habes ipsa, quae modo erant, verba *ad omnium spes.* Ad haec aberrabat librarius. Neque enim talis iteratio Quintilianei stomachi videtur, etsi cf. §. 5, not. ex. vide Drakenb. ad Liv. I, 14, 7. Inter quae tamen, quod huic plane responderet, inveni nullum. Neque enim conveniunt in hunc locum, quae rectissime monet Oudend. ad Suet. Neron. 37.

His cogitationibus) Haec ipsa, quae volvit et versat animo, filii mortem, se adolescenti superstitem et infelici firmitate tanto dolori resistentem, summos videtur putare cruciatus, quibus ipsis dignum se cogitur pronuntiare; cf. §. 3.

13. *Consulari — admotum*) *Consularis adoptio* nihil profecto aliud significat, nisi quod adoptatus fuerit Quintiliani filius, non quidem a consule aliquo, sed a viro quodam consulari. An forte *consularis*, gen. casu? Tentat sane Nicolaus Antonius in Bibl. Hisp. vet. p. 56, §. 251, eam huius locutionis interpretationem, qua Consulatus non verus, sed consularibus modo ornamentis constans, ideoque fictitius, intelligatur, qualem fuisse Quintiliani patris, liquet ex Ausonii gratiarum actione; cf. praef. Spald. p. 11. Idem honor Plutarcho concessus fuit a Traiano, auctore Suida. De cuinsmodi ornamentis consularibus, vid. Sueton. Caes. 76; Claud. 24: *Vt enim adoptio*, ait Antonius, *fictio est naturae; sic ornamentorum consularium concessio adepti* (impetrati) *revera consulatus fictio fuit. Quod Fabii interpretes non animadverterunt.* Id tamen est fortasse, quod obscure satis significat Pseudo-Turnebus; quamquam hoc multis displicere ait. Inter

motum, te avunculo praetori generum destinatum, te omnium spe Atticae eloquentiae candidatum, superstes parens tantum ad poenas, amisi? Et, si non cupido lucis, certe patientia vindicet te reliqua mea aetate.

Superstes — Et, si) Turic. Guelf. *s. p. t. poenas et si* cum Goth. 1, 2, Alm. *s. p. hobiturus est t. ad p. et si* Camp. cum Bad. sec. Basil. all. ap. Burm. *superest p. t. poenis et si*, Tarv. *s. p. t. poenis et si*, Iens. enm Loc. Ven. Rusc. *s. p. t. ad poenas et si*, Ald. Bad. pr. Apparet abesse a libris veteribus omuibus *ad* et *amisi*, quornm posterius diffidens sibi conieeit Regius; et meorum primus dat Gryph. In Camp. et ipso ast correetio. *Poenis* pro *poenas* itidem novatnm ab editoribns. In veteri qnidem scriptura aequiescendum non est; nec expedita medicina. Qui putant *vidi* posse intelligi *ex* quo pendeant aecusativi, vix ulli snam rationem probabunt. Gesnerus *poenas* pro *cruciatibus, doloribus* usurpari, idoneis Plinii maioris loeis ostendit: quod et Burm. doeuit ex Gron. Obs. II, 9. Sed poenas dici *furios* quoque, satis est notum; cf. Ern. clav. h, v. Venit igitnr in mentem talis loei nostri constitntio, in qua vel minimum mutaretur. *Tene — superstes parens tantum poenas hobet? Si. Et* illud ante *Si* alienum ultro videbitur attento; in quo possis tabulam laceram agnoscere illins *habet*, quod perierit. Sententia haec: Te igitnr poenas tantum, i. e. *Furias* quasdam, habebit pater tuus, misere et impie tibi superstes? Sed displicet, praeter alia, qnod est tertia persona *habet*, non prima *habeo*. Heusingeri ratio, uec ipsa facilis, *te* post *vindicet* expungit, ceterum aequiescens in Aldina seriptura, nt *parens superstes od poenos vindicet* filium. Locns sospitatorem exspectat. — *Te reliquo*) Turic. Gnelf. *terrae oliquam* cum Alm. nisi quod *oliqua*. Camp. *t. a. r.* cum Ald. Male.

quos et ego ascribi velim. Quid enim contortius? Discimus igitur Quintiliannm, id quod aliunde sane non liquet (ut nec illud de avnneulo, et socero futuro, praetore), nostri filium a viro consulari esse adoptatum, eoque ad spem omnium accessisse bonorum, quibus fungebatur *pater* ille *odoptivus*, quae est verissima Gesneri interpretatio. Vanum enim fuerit, de suis honoribus praedicare Qu. Nec puto difficultatem habere, quod post adoptionem in alienam domum erat transiturus Qu. filius. Quid enim vetat, vel sic patrem naturalem eius studia rexisse, animamque morientis recepisse?

Spe Atticoe) Cf. not. crit.

Superstes — Et, si) Vid not. crit.

Si non—certe patientio) Hoc ipsum, quod vivo, mihi erit poenae. *Iniquissimum* erat, si post mortem filii, cuperet vitam pater; *neque ego tam ferreum memet ipse ognosco, etiamsi oliis videar fortasse. Sed patior certe vitam, quom abrumpere decebat, et hoec ipsa lucis patientia vindicet te.* Sic *non* illud ad verbum finitum nequaquam pertinet, sed subiecti finibus continetur, ut omnia ista *si non — patientia* coninnctim efficiant subiectum sententiae. Manifestius sane hoc erat, si ante *si* fnisset pronomen, hoc modo: *Hoec, si non cupido lucis,*

Nam frustra mala omnia ad crimen fortunae relegamus.
14 Nemo, nisi sua culpa, diu dolet. Sed vivimus, et aliqua vivendi ratio quaerenda est: credendumque doctissimis hominibus, qui unicum adversorum solatium literas putaverunt. Si quando tamen ita resederit praesens impetus, ut aliqua tot luctibus alia cogitatio inseri possit, non iniuste petierim morae veniam. Quis enim dilata studia miretur, quae potius non abrupta esse mi-
15 randum est? Tum, si qua fuerint minus effecta iis, quae levius adhuc afflicti coeperamus, imperitanti fortunae remittantur: quae, si quid mediocrium alioqui in nostro ingenio virium fuit, ut non exstinxerit, debi-

15. *Fu. minus*) Sic Turic. Guelf. Goth. (tac. Gesn.) Camp. Reliqui *m. f.*; cf. §. 10; VI, 1, 2.

Imperitanti fortunae) Hoc dedi ex ingeniosissima verissimaque Lochmanni V. C. coniectura. Praeter unum Alm. praeferentem *imperi aut f.* (quocum non narratur conspirare Turic. cf. §. 5, 16) in libris nihil variatur, dantibus omnibus *imperitiae aut f.* Veritate reperta, iam non attinet recensere Mureti, Pithoei, Schellii Burmanni, Gesneri coniecturas.

Al. in nostro) Sic Turic. cum Alm. Iens. et edd. ante Bas. quo acc. Gryp. Reliqui omittunt *in* quorum et Camp. et Goth. Compendium habet Guelf. in quo praepositionem latere existimo. Mollior et minus affectata cum praep. structura, quam sine eadem.

certe patientia. Fateor etiam coniunctivum praesentis *vindicet*, minus aptum loco mihi videri quam futurum indicativi, *vindicabit.*

Relegamus) Cf. VII, 4, 13; item Ruhnk. ad Vell. II, 44, 2.

Nemo — dolet) Stoica vox; cf. V, 12, 19. Sed nec propria sectae haec mens censenda, verum toti antiquitati communis, quod inter alia suadet exemplum Attici Epicurei; et Plinius H. N. II, 7: *sibi — mortem consciscere — optimum in tantis vitae poenis*; cf. V, 6, 3.

15. *Imperitanti fortunae*) Similiter Sallust. Iug. c. 76 (apud Tell. 72): *naturam ipsam ceteris imperitantem*; et verbum frequentat Tacitus, utrumque indicante Lochmanno V. C. in prolusione anni 1776 p. 9. Qui non plane pro *imperando* variant hoc verbum, ii libidinem fere et superbiam imperandi eo significant, ut Liv. XXI, 1, 3, ubi vid. Drakenb.; item Plin. H. N. X, 21: (gallinacei) *imperitant suo generi, et regnum in quacumque sunt domo, exercent.* VIII, 16: (leonis) *animalis — ceteris — imperitantis.* Plin. Paneg. LXXXII, 6: *si his validior toto corpore animus imperitet.* Significatur ergo potentissimum et superbum fortunae regnum.

litavit tamen. Sed vel propter hoc nos contumacius erigamus, quod illam ut perferre nobis difficile est, ita facile contemnere. Nihil enim sibi adversus me reliquit, et, infelicem quidem sed certissimam tamen, attulit mihi ex his malis securitatem. Boni autem consulere 16
nostrum laborem vel propter hoc aequum est, quod in nullum iam proprium usum perseveramus, sed omnis haec cura ad alienas utilitates (si modo quid utile scribimus) spectat. Nos miseri, sicut facultates patrimonii nostri, ita hoc opus aliis praeparabamus, aliis relinquemus.

Tamen) Turic. Guelf. Goth. (errante Gesn. qui ref. *iam meus*) *iam mens* cum Vall. (quem item *meus* dare falso narrat Burm. ut confidam eundem fuisse in recensendo Voss. 2 errorem). Quod Alm. dicitur dare *debilita vitia mens*, in eo ipso est ceterorum scriptura, negligentius dirempta illa. Camp. *debilitata vicin mens.* Tarv. *debilitata iam vitio mens.* Iens. *deb. tamen* omittit cum reliquis ante Ald. et hoc inveniebat Regius, de coniectura reponens *debilitaverit*, quum persentisceret lacunam, improbaret autem Campani at Tarv. rationem, quae sane est perversa, etsi eruta ex illa Alm. scriptura.

16. *Hoc aequum*) Turic. Guelf. Camp. *h. ceaum* (posteriores quidem *ae*) cum Goth. 2, Mureti MS. Audr. et edd. ante Ald. quo acc. Bad. uterque. Reliqui *h. certum*. Nostrum facili emendatione restituerunt Muretus, Guilielmius, Gesnerus in Add. De postrema litera in *hoc* iterata, *e* autem posita pro *qu* vide Drakenb. ad Liv. I, 21, 3; et nos ad IV, 2, 83; VI, 3, 47. — *Cura — utilitates*) Turic. *curas alienas utiles*, ut et Guilielmii liber; vid. Fac. Grut. Vol III, p. 2, pag. 311. Alm. *curas ad alienas utiles* (cf. §. 15, item mox). Sed ille a sec. manu *curas ut alienis utiles*; et sic Guelf. nisi quod *cura*. Camp. *omnes has curas alienis utiles.* Reliqui *cura ad alienos ut alienis utilis*, quam stribligiuem quis tulerit? Nos reposuimus emendationem Guilielmii. Quod Burm. ait, *ad* ante *curas* requiri, id tam certum non est. Sunt utriusque formae apud nostrum exempla; velut, sine praep., V, 12, 22, *vict. spectet.* Sic et *respicere* §. 1, sine praep.; X, 1, 120 cum eadem. Possit *ut* ex *ad* esse corruptum, quod tamen magis repeto a turbata voce. *Vtilitates*, quem pluralem vid. III, 4, 14, Alm. scripturam recte excerptam magnopere dubito.

Scribimus) Camp. *scribi* cum Alm. Nulla Turic. varietas notata (cf. modo; item VI, 1, 1). Infinitivum frustra defendit Burm.

Praeparabamus) Sic Turic. Guelf. Camp. cum Palat. MS. Ald. Obr.

Aliis — aliis) Quum Gedoynus suadens futurum pro *praeparabamus* male ceperit hoc, et ipse Gesnerus, (cf. VI, 3, 15), aberrare videatur,

I. Peroratio sequebatur, quam *cumulum* quidam, *conclusionem* alii vocant. Eius duplex ratio est, posita aut in rebus, aut in affectibus. *Rerum repetitio* et congregatio, quae Graece dicitur ἀνακεφαλαίωσις, a quibusdam Latinorum *enumeratio*, et memoriam iudicis refi-
2 cit, et totam simul causam ponit ante oculos, et, etiamsi per singula minus moverat, turba valet. In hac, quae repetemus, quam brevissime dicenda sunt, et, quod Graeco verbo patet, decurrendum per *capita*. Nam, si morabimur, non iam enumeratio, sed quasi altera fiet oratio. Quae autem enumeranda videntur, cum pondere aliquo dicenda sunt, et aptis excitanda sententiis, et figuris utique varianda: alioqui nihil est odiosius recta illa repetitione, velut memoriae iudicum diffiden-

Praeparamus Goth. (tac. Gesn.) cum Voss. 2, Bad. et edd. ante Leid. quo acc. Roll. *Praeparabimus* Iens. et edd. ante Ald. *Paramus* Leid. Gibs. Reliqui *paravimus*.

1. *Enumeratio*) Turic. *renumeratio* cum Iens. (tac. Gesn.) et edd. ante Ald. exc. Camp. Tarv. *Remuneratio* Alm. (cf. VI Pro. 16, item hic §. 8) *Renunciatio* Guelf.

Moverat) Turic. (a sec. manu) *moveret*; et sic Guelf. cum Goth. Vall. Voss. 2; *moveat* Camp.

2. *Quasi altera*) Sic Turic. Guelf. Goth. (tac. Gesn.) Camp. cum Voss. 2. Reliqui *a. q.*; cf. VI Pro. 15, item hic §. 7.

Enumeranda) Turic. *adnumeranda* cum Alm. *Annumeranda* Camp. Hinc colligo scripturam *ann.* antiquiorem fuisse quam *adn.*, quippe quae facilius ex vera *enum.* corrumperetur; cf. VI Pro. 12; item simile exemplum IV, 2, 29; vide tamen §. 17.

iuvat apponere similitudinem orationis; I, 5, 7, *alium — alium*; VIII, 4, 15, *alibi — alibi*; IX, 2, 12, *aliud — ad aliud*; IX, 2, 85, 92, 97; IX, 3, 22.

1. *Sequebatur*) Attende tempus imperfectum i. e. tum quum labor interrumperetur morte filii mei.

Repetitio) Cf. IV, Pro. 6.

Turba valet) Cf. V, 13, 11.

2. *Excitanda sententiis*) Eadem translatione a Plin. H. N. XIV, 20 dicitur *crudo flore resinae excitari — lenitas* (musti); item XIX, 8: *ut* (betae) *lenitas excitetur acrimonia sinapis.* Sed et noster IX, 2, 29: *fictiones personarum — orationem — excitant*; XII, 10, 49: *excitatiora lumina* (orationis); item VI, 3, 19.

Odiosius) Vid. not. ad I, 6, 19; item I, 6, 40.

tis. Sunt autem innumerabiles: optimeque in Verrem 3
Cicero, *Si pater ipse iudicaret, quae diceret, quum haec probarentur?* et deinde subiecit enumerationem: aut, quum idem in eundem, *per invocationem deorum spoliata a praetore templa* dinumerat. Licet et dubitare, num quid nos fugerit: et, quid responsuri sint adversarii his et his: aut, quam spem accusator habeat omnibus ita defensis. Illa vero iucundissima, si contingat 4
aliquod ex adversario ducere argumentum: ut, si dicas, *Reliquit vero hanc partem causae*; aut, *Invidia premere maluit;* aut *Ad preces confugit*; *et merito, quum sciret haec et haec.* Sed non sunt singulae species per- 5
sequendae, ne sola videantur, quae forte nunc dixero:

3. *Diceret*) Turic. *dicerent.* — *Idem in*) Turic. Iens. (tac. Gesn.) inserunt, *et* cum Goth. Voss. 2, et edd. ante Leid. exc. Camp. Basil. Male adhaesit ad *idem* extremum.

4. *Reliquit vero*) Turic. *reliquius* (in quo nihil aliud nisi ipsum nostrum), a sec. manu *reliquam v.* et sic Guelf. Omittunt *vero* Camp. Iens. (tac. Gesn.) cum edd. ante Leid.

Preces) Guelf. *pedes*, cum marg. Bas.

5. *Persequendae*) Sic Turic. Guelf. Camp. cum Goth. Alm. Voss. 2, Steph. Obr. Reliqui *proseq.*; cf. IV, 1, 43.

3. *Innumerabiles*) Scil. figurae.

In Verrem Cicero) Cic. in Verr. V, 52. Etiam hic locus memoriter excitatus valde recedit ab ipso Ciceronis exemplo; cf. V, 13, 27. Qui in fluctuante apud Ciceronem ipsum scriptura elaborarunt, nostri nullam videntur rationem habuisse. Vt Quintilianus quidem locum memoria tenuit, pater Verris fingitur auditor modo eorum fuisse, quae probarentur in filium, quum ipse sederet iudex; nihil eorum ipse commemorasse. Sermo eius, in hac ratione, nonnisi admirantis fuit et indignantis, quod secus est apud Ciceronem. Hic tamen apud Qu. maxime displicet *quae diceret* pro *quid diceret*.

Idem in eundem) C. 72.

Ita defensis) *Ita*, ut iam enumeratione significetur. Succurrebat tamen pro *ita* fortasse legendum *rite*, vel *scite*. Sed non multum tribuo.

4. *Illa — iucundissima*) Hunc accipio singularem feminini referendum ad *figura*, intellectum; non pluralem neutrius, in genere positum.

Et merito) Vulgo male distinguunt, quasi *et* sit ipsius Quintiliani interiicientis, a *Merito* autem ordiatur nova figura enumerandi. Pertinet omne hoc ad illud, *Ad preces* etc.

5. *Sed non sunt — persequendae*) Hoc sibi ipse praecipienti suadet Qu. non oratori dicturo.

quum occasiones et ex causis, et ex dictis adversariorum, et ex quibusdam fortuitis quoque oriantur. Nec referenda modo nostra, sed postulandum etiam ab adversariis, ut ad quaedam respondeant. Id autem, si et actionis supererit locus, et ea proposuerimus, quae refelli non possunt. Nam provocare, quae inde sint fortia,
7 non arguentis est, sed monentis. Id unum epilogi genus visum est plerisque Atticorum, et philosophis fere omnibus, qui de arte oratoria scriptum aliquid reliquerunt. Id sensisse Atticos credo, quia Athenis affectus movere etiam per praeconem prohibebatur orator. Philosophos minus miror, apud quos vitii loco est, affici: nec boni

Occasiones) Turic. Guelf. *accusationes* (quamquam ille a pr. manu *accusationis*) cum Goth. Voss. 2, et edd. ante Ald. Correxit Regius, sed et antea Camp.; cf. VI Pro. 11.

Causis) Basil. *ausis*, de coniectura, futili *illa*.

6. *Inde sint*) Guelf. Camp. Turic. *desint* (sed hic a sec. manu; a pr. enim nostrum) cum Vall. Leid. Obr.

7. *Loco est*) Sic Turic. Camp. Reliqui *e. l.*; cf. §. 2, 13.

6. *Actionis — locus*) Equidem interpretor: si suppetat copia post adversarii responsionem etiamnum agendi, i. e. dicendi, ne forte haereant ea, quae hic postrema protulerit. Negliguntur haec ab interpretibus, nec Gedoynus vertere vel dignatus est, vel ausus. Paulo clarior fortasse fiat oratio, si, pro *actionis*, scribas *actioni*; quamquam *locus* genitivum commode asciscit.

Inde) *H. e. ab altera parte, contra quam dicimus. Frequens est, adverbia loci adhibere de personis: ut unde petitur, pro reo; vid. Gronov. ad Cic. fam. VII, 11. Sic Ter. Adelph. I, 1, 21: Nati filii duo: inde ego hunc maiorem adoptavi mihi.* Gesn. vid. et Cort. ad Sallust. Iug. XIV, 22, et Drakenb. ad Liv. I, 24, 2; cf. V, 13, 2, *inde hinc*.

Arguentis — monentis) Satis clarum orationis acumen. Malim tamen *admonentis*, quod apud unum Aldum invenio, et in Rusc. adscriptum ab antiqua manu. Facillime *ad* excidebat post *sed*; cf. V, 13, 46: *bene admonitos*; IV, 5, 4: *recte admones*.

7. *Athenis — prohibebatur orator*) Vid. not. ad II, 16, 4. Locis veterum ibi positis adde nostr. XII, 10, 26. Apulei. Metam. lib. X, p. Elmenh. 241. (Pricaei p. 214 sunt hi numeri et apud Oudend.) nam et illic *praeconis* mentio; item Polluc. Onom. VIII, 117, et in contrarium loca Elmenhorstio designata p. 176 nott. Pric. 48. Aliquid, sed leve, pro Qu. habet Xenoph. Mem. IV, 4, 4: παρὰ τοὺς νόμους.

Miror) Burmannus malit, *moror*, non quidem necessario.

mores videntur, sic a vero iudicem averti: nec convenire bono viro vitiis uti. Necessarios tamen affectus fatebuntur, si aliter obtineri vera, et iusta, et in commune profutura non possint. Ceterum illud constitit inter 8
omnes, etiam in aliis partibus actionis, si multiplex causa sit et pluribus argumentis defensa, utiliter ἀνακεφαλαίωσιν fieri solere: sicut nemo dubitaverit multas esse causas, in quibus nullo loco sit necessaria, si breves et simplices fuerint. Haec pars *perorationis* ac- 9
cusatori patronoque ex aequo communis est. Affectibus quoque iisdem fere utuntur: sed rarius hic, ille saepius ac magis. Nam huic concitare iudices, illi

8. *Ex aequo*) Sic Turic. cum Alm. (cf. §. 1, 9). *Aequo* sine praepositione Guelf. Reliqui *aeque*. Nostrum probat Burm. ablegans ad Petron. cap. 74; cf. et Drakenb. ad Liv. XXXIX, 26, 1.

9. *Iisdem*) Sic Camp. *hisdem* Guelf.; *isdem* Turic. Reliqui *eisdem*; cf. III, 8, 65. Nec tamen negem vel hanc formam nostro usurpatam, ut III, 8, 31, 45; VII pr., 1.

Rarius — ac magis) Turic. *aliis sic aut i. s. a. m.* cum Alm. (cf. §. 8, 10). Sed ille a sec. manu *alius sic aut i. s. a. m.* Guelf. *alius sic at i. s. a. m.* Camp. *aliis hic at i. s. a. m.* Codd. MSS. negligenter fere sunt collati, nec multum Gothano tribuendum. Igitur *rarius* a correctore profectum puto, nec pro reliqua Quintiliani concinnitate videtur prius unum poni adverbium *rarius*, mox duo *saepius ac magis*. His adducor, ut MSS. vestigiis insistens scribere malim *aliis hic, aliis ille*; ita *saepius ac magis* utrique tribuetur et accusatori et patrono, sed in diversis affectibus. *At* corruptum ex *aliis*; cf. ad V, 10, 9; VI, 3, 75, quum scriptum esset *at*. In hac constitutione ne quaerendum quidem magnopere est, utri singula pronomina, *hic*, *ille*, reddantur, qua de re ad hunc locum disserunt VV. DD. Sed mox eadem recurrit observatio, vid. ibi not. ex. In recepta autem ratione, *hic* profecto ad propius, ad *patronum*, referendum erat; *ille* ad remotius, ad *accusatorem*, quod male cohaeret cum sequentibus. Id sentiens Capper. nec tamen agnoscens veram difficultatem, ludibrium debuit Burmanno in Epistola pag. 45, ne ipsi quidem expedienti locum.

Necessarios — si aliter) Cf. V, 14, 29.

8. *Multiplex*) Cf. IV, 4, 4.

Ex aequo communis) Non solum uterque eorum utitur anacephalaeosi, sed nec magis alter altero. In *affectibus* mox alia utriusque ratio.

9. *Rarius — ac magis*) Vid. not. crit.

Huic — illi) Ad remotius *accusa-*

flectere convenit. Verum et accusator habet interim lacrymas ex miseratione eius rei, quam ulciscitur: et reus de indignitate calumniae conspirationis vehementius interim queritur. Dividere igitur haec officia commodissimum, quae plerumque sunt, ut dixi, prooemio similia, sed liberiora, plenioraque. Inclinatio enim iudicum ad nos petitur initio parcius, quum admitti

Rei, quam) Sic Rusc. (ex correctione Regii ut videtur; cf. VI Prooem. 7) cum Goth. et Aldo, Bad. utroque, Gesn. Bip. *r. qua* Voss. 2. Sed Turic. Guelf. Vall. et edd. rell. *r. quem.* Aut *quam* scribi debere ait Regius, aut *rei* tolli. Hoc ipsum factum a Campano, corrigente procul dubio (cf. §. 5); nec male, quum mox §. 19, sit, eius *casum quem ulciscitur.* Potuit facillime irrepere *rei*; cf. Drakenb. ad Liv. II, 18, 2. Exempla e Quint. vide IV, 2, 61; V, 10, 72; V, 13, 56; V, 14, 1; vide et III, 11, 1.

Plenioraque) Turic. *plerioraque.* Guelf. omittit. Camp. *pleraque.*

10. *Parcius, quum*) Turic. Camp. *parti tum* (sed ille a sec. manu *partim tum*, et sic Guelf. cum Goth. Voss. 2, Vall.) cum Alm. *tum* pro *quum* edd. ante Stoër. exc. Bas.

torem, refer *huic*; ad propius, *patronum*, *illi*; cf. V, 13, 12; item hic §. 22. Ablegat Burm. ad Sanctii Minervam, locupletatam a Perizonio l. II, c. 9, item (in Epistola ad Capper. p. 45) Budaeum in Comment. Gr. L. p. 1038 ed. Steph. (quem locum in mea ed. nondum inveni) ubi Budaeus addit *usus est et varie Quintilianus*, ut appareat, Budaeo cognitam fuisse hanc Quintilianeam usurpandi pronomina libertatem.

Calumniae conspirationis) Rollinus *et* volebat inseri. Burm. vel hoc vel *aut* (non quidem *vel*, ut refert Harles). Alterum sententiae convenientius, etsi minus leni emendatione. Alterutrum necessarium. Quis enim ferat hoc asyndeton?

Haec officia) *Concitandi* profecto et *flectendi.* Qui tamen ex proximis sequatur, haec *dividi* debere, parum intelligo. Ad sensum malim paene *coniungere.* Varietas una est in Turic. *didere* pro *dividere*, mero errore, in quo nullum praesidium. Rollinus ad *dividere* haec annotat: *Disputare separatim de diversis affectibus, quos excitant accusator et reus.* Atqui *iisdem* uti eos modo dixerat Qu. Insolenter diceretur et vi careret, si pro *dividere* scriberetur *videre*; hac sententia: *excutere, propius introspicere.*

Vt dixi) Respicit procul dubio ad IV, 1, 27, 28. Mox autem *in* praepos. addi malim. Nam *prooemio* dativum interpretari, qui pendeat ex *similia*, prorsus alienum.

10. *Admitti*) Cum acumine hoc dicitur, ut IV, 1, 5; sed hic exquisitius, nullo additamento. Sic Persius noto versu de Horatio: — *Admissus circum praecordia ludit.* Petita translatione aut a convenientibus reges et principes, aut a maribus ineuntibus feminas. Simili sententia *recepti* IV, 1, 59.

satis est, et oratio tota superest: in epilogo vero est,
qualem animum iudex in consilium ferat, et iam nihil
amplius dicturi sumus, nec restat, quo servemus. Est 11
igitur utrisque commune, conciliare sibi, avertere ab
adversario iudicem, concitare affectus, et componere.
Et brevissimum quidem hoc praeceptum dari utrique
parti potest, ut totas causae vires orator ante oculos
ponat: et, quum viderit, quid *invidiosum*, *favorabile*,
invisum, *miserabile* aut sit in rebus, aut videri possit,
ea dicat, quibus, si iudex esset, ipse maxime move-
retur. Sed certius est ire per singula. Et quae conci- 12
liant quidem accusatorem, in praeceptis exordii iam
diximus. Quaedam tamen, quae illic ostendere satis

Animum — ferat) Turic. *animam* (sed a sec. manu nostrum) *videm consilio fecerat*. Postrema tantum duo vocabula ex Alm. afferuntur ut Turic. (cf. §. 9; item mox) *animo idem consilio fecerat* Guelf. ut et Bas. margo, excepto *animo*. De *ferat* et *fecerat* vide Drakenb. ad Liv. VII, 3, 6; item nos VI Prooem. 10. — *Servemus*) Goth. Iens. *servemur* cum Alm. (Turic. nulla mentio; cf. modo, item §. 13) Voss. sec. et edd. ante Leid. nisi quod in marg. Choneti nostrum. Hoc ipsum tamen in Turic. Guelf. Camp. Plane gemellam literae R et S figuram in MSS. septimi et octavi seculi, docet Morelius in élémens de Critique pag. 174. Mox §. 16, pro *querimur*, Camp. *quaerimus*.

11. *Conciliare*) Turic. *consiliare*, a sec. manu *consiliari*. Ita mox §. 12, Goth. (tac. Gesn.) *consiliant* pro *conciliant*.

12. *Conciliant*) Camp. Tarv. *concilient*, cum Ald. Si coniunctivus ponebatur, debebat praeferri imperfectum ob *diximus*.

Qualem — ferat) Similis fere sententia V, 12, 14: *Consilium*, vide ad IV, 2, 22.

Servemus) Hanc scripturam ita interpretor, ut obiectum verbi repetam ἀπὸ κοινοῦ, *id quod dicendum erat*, *nec iam dicimus*. *Servemus* dictum pro *reservemus* ut VIII, 5, 35. *Quo* adverbium loci accipio, non pronomen: *Nullus locus restat*, *ad quem reservemus dicta nostra*. Altera scriptura *servemur* (vide not. crit.) nimium videtur sententiam habere, si haec significet: *Quo nos periculo eripiamus*. Nam quod eandem Gesnerus explicat *quo nos reservemus* (in qua ratione *quo* profecto interpretatur ut ego; etsi id diserte non monens) coniortius videtur. Capperonnerius obiectum facit, *eum quem defendimus*, quod abhorret a perspicuitate Quintiliani.

12. *Et quae conciliant* · *diximus*) Haec fere inveneris IV, 1, 5—27. Nec tamen *accusatoris* proprie commendandi artificia ibi traduntur,

est, in peroratione implenda sunt magis, si contra impotentem, invisum, perniciosum, suscepta causa est; si iudicibus istis aut gloriae damnatio rei, aut de-
13 formitati futura absolutio. Nam egregie in Vatinium Calvus, *Factum*, inquit, *ambitum scitis omnes, et hoc vos scire omnes sciunt.* Cicero quidem in Verrem etiam *emendari posse infamiam iudiciorum damnato reo* dicit: quod est unum ex supra dictis. Metus etiam, si est adhibendus, ut faciat idem, hunc habet locum fortiorem, quam in prooemio. Qua de re quid sentirem,
14 alio iam libro exposui. Concitare quoque invidiam, odium, iram, liberius in peroratione contingit: quorum *invidiam* gratia, *odium* turpitudo, *iram* offensio iudicis

13. *Hoc vos*) Guelf. transponit, solus. Bene; cf. §. 7, 21.

Infamiam) Turic. *infamam* cum Alm. sed ille a sec. mann receptam; cf. §. 10, 14. — *Adhibendus*) Turic. Guelf. *habendus*; cf. 5 extr. — *Faciat*) Sic Turic. Guelf. Camp. cum Goth. 1, 2, Voss. 2. Reliqui *facit*, nisi quod plurimi profecto MSS. negliguntur a conferentibus.

Habet) Sic Turic. Guelf. cum Goth. 1, 2, Voss. 2. Reliqui *habeat*, inter quus et Camp. Male.

14. *Iudicis*) Camp. *iudici* cum Alm. cf. §. 13, 15.

quamqnam cxempla et praecepta eo maxime spectare possunt videri. Dicas igitur Qu., quem toties in Cicerone aliisque parum vidimus memorem, etiam sua ipsius securius retinuisse. Hic quidem altera pars, quae est defensoris, tractatur a 21 inde §. Sed et in prooemii praeceptis §§. 27 — 72 versantur fere in defeusore.

Implenda) Cf. V, 13, 56.

13. *Calvus*) Vid. I, 6, 42. Vatinium, Cicerone defendente, ambitus in petenda praetura, qua Catoni praelatus est, reum egit; vid. IX, 2, 25. Plutarch. Cat. min. p. 779 C, D, E. Cic. ad Div. I, 9. Fuit Vatinius (in quem si nux pinea iaceretur, pomum erat. Macrob. Stat. II, 6) illorum temporum Marutus, et corporis et animi foeditate, paulo fortasse melior nostro; cf. Ruhnk. ad Aquilam Romanum p. 184 seq. in ed. Lupi, quo adde p. 276.

In Verrem) Act. I, 15.

Ex supra dictis) I. c. ex conciliantibus.

Vt faciat idem) I. e. ut et ipse concilietaccusatorem. *Conciliare* quidem hic latius accipies. Metus enim et ipse facit ut accusatorem laedere nulit iudex. Neque enim cum Heusingero *ut* interpreter *licet, etsi*, quod sequente indigeret *tamen*; et ieiuna in hoc significatu sit sententia.

Alio — libro) IV, 1, 20, 21.

14. *Quorum*) Neutrum genus accipe, et refer ad omnia ea, quae praeceduut *invidiam — iram*.

Offensio iudicis) Cave genitivum seiungas et referas ad cetera quoque:

facit, si contumax, arrogans, securus sit: qui non ex facto modo, dictove aliquo, sed vultu, habitu, aspectu moveri solet; egregieque nobis adolescentibus dixisse accusator Cossutiani Capitonis videbatur, Graece quidem, sed in hunc sensum, *Erubescis Caesarem timere.*

Qui) Turic. Camp. *quia* cum Goth. et edd. ante Basil. Sed Turic. a pr. manu *quae*. Guelf., nisi dormitavi, nostrum. Verum quidem hoc esse nequit. Quo enim tandem referatur pronomen relativum masculinum? Ad iudicem? Ad reum? Neutrum ferri potest. Equidem sanam scripturam censeo primam illam Turicensis. Eget autem ea altera mox mutatione, ut, contra libros quidem omnes, pro *solet* legamus *solent*. *Quae*, neutro plurali, referes ad *contumax*, *arrogans*, *securus*. Sed restat scrupulus, quod huic sensui minus congruit *moveri*. Neque enim *moventur* ista e vultu, reliquis; sed *apparent*. Mihi quidem pro *moveri* nihil aliud succurrebat nisi *notari*, quod sane vix placet. Sed *moveri* alienum plane censeo, quum relativum ad *invid. od. ir.* spectare nequeat. Eo enim faceret *movendi* verbum. Sed nimis remota sunt, et eorum, quae modo posita sunt, *conr. arr. sec.*, aliqua amplificatio paene necessaria est.

Erubescis) Iens. (tac. Gesn.) *erubescit* cum sequentibus ante Obr. quo acc. Rollin. Mecum faciunt MSS. mei et Camp. cum Alm. Voss. 2, Vall. Cf. V, 10, 97.

gratia turpitudo. Est *offensio iudicis* admissa a reo, cuius ipsius quoque sunt *gratia, turpitudo.*

Sit) Subiectum, quod intelligitur, est *reus*, in quem concitantur ista.

Qui — solet) Cf. not. crit.

Accusator Cossutiani Capitonis) Quis fuerit accusator ignoramus. Ad causam spectant haec loca veterum: Tac. Annal. XIII, 33: «Cossutianum Capitonem Cilices detulerant, maculosum foedumque, et idem ius audaciae in provincia ratum, quod in urbe exercuerat. Sed pervicaci accusatione conflictatus, postremo defensionem omisit, ac lege repetundarum damnatus est». Iuvenal. VIII, 92 — 94: — *quam fulmine iusto Et Capito, et Numitor ruerint, damnante senatu, Piratae Cilicum.* —

Graece quidem) « Quis — huic consuetudini, qua nunc Graecis actionibus aures curiae exsurdantur, ianuam patefecit? ut opinor, Molo rhetor, qui studia M. Ciceronis acuit. Eum namque ante omnes exterarum gentium in senatu sine interprete auditum constat. Quem honorem non immerito cepit, quoniam summam vim Romanae eloquentiae adiuverat». Val. Max. II, 2, 3, quo loco nititur Pseudo-Turnebus in nota, neque tamen indicato; cf. nos ad I, 5, 60. Sub Caesaribus multus graecae linguae usus etiam in republica administranda, Suetonio in primis memorante. Fuerit illa causa, quam graece orare licuit Moloni, de praemiis Rhodiorum; Vid. Cic. Brut. c. 91. Ignarum Latini sermonis Molonem testatur Plutarchus in Cicerone vol. I, p. 862 F. Exemplum autem accusantis Capitonem ideo huc facit, quia inest significatio vultus ipsius, in quo fu-

15 Summa tamen concitandi affectus accusatori in hoc est, ut id, quod obiecit, aut quam atrocissimum, aut etiam, si fieri potest, quam maxime miserabile esse videatur. Atrocitas crescit ex his, *Quid factum sit*, *a quo*, *in quem*, *quo animo*, *quo tempore*, *quo loco*, *quo*
16 *modo?* quae omnia infinitos anfractus habent. Pulsatum querimur: de re primum ipsa dicendum: tum, *si senex*, *si puer*, *si magistratus*, *si probus*, *si bene de republica meritus*; etiam si percussus sit *a vili aliquo contemptoque;* vel ex contrario *a potente nimium*, vel *ab eo*, *quo minime oportuit;* et, si *die forte sollemni*, aut *iis temporibus*, *quum iudicia eius rei maxime exer-*

15. *Obiecit*) Sic Turic. Guelf. Camp. cum Goth. Voss. 2, et edd. ante Gryph. Reliqui *obiicit*.

Infinitos anfractus) Turic. *infinito fractus*. Alm. *infinito stractus* (quod, si vere notatum fuit, recte Burm. resolvit *infinitos tractus*; cf. §. 14, 20). Sed ille a sec. manu nostrum; Goth. 2, *tractatus*.

16. *Ab eo, quo*) Sic Turic. Camp. Goth. Iens. (tac. Gesn. qui in Add. de Goth. 2, tantum refert) *a. e. quem* Tarv. cum Aldo. Reliqui *a. e. a q.* ut et Guelf. Burmannus Aldinam rationem improbans apponit Livii locum XXXIX, 11, 7: *spoliatus fortunis a quibus minime oporteret*, quo tamen et ipse noluisset tueri *a* receptae, si MSS. scriptura cognita ei fuisset.

Eius rei) Iens. (tac. Gesn.) *huius r.* cum sequentt. ante Stoër. exc. Bas. — *Crescit*) Palat. C. Gebh. *gliscit* plaudentibus frustra Gebhardo et Pareo; nam praesentius remedium locus exspectat; vid. not. ex. Alioqui frequens glossa *crescere* pro *gliscere*; vid. Liv. Drak. VI, 14, 1.

rocia nihil usquam pensi habentis conflictator cum metu, quem nec vincere potest, nec dissimulare prorsus. Invidiae plena erat haec oratio, praesente maxime, quod credi potest, Nerone. In senatu dixisse crediderim graecum oratorem; cf. loc. Iuvenalis.

15. *Obiecit*) Praeterito uti videtur, ad significandum summum illud in quo causa vertitur, crimen. Praesens *obiicit* locum habebat, si de partibus accusationis singulis ageretur.

Atrocitas) ICtorum de augenda iniuriarum atrocitate loca indicat Turnebus. Dig. XLVII, 10, 7, 8; item I. VIII, 9.

Infinitos anfractus habent) I. e. Mille modis tractari possunt. Elegans forma dicendi, cui similem desidero; neque tamen dubia sententia.

16. *Ab eo, quo*) Omittitur praepositio *a* praemittenda relativo, evitandi taedii causa; vid. Corn. Nep. V, 3, 1: *incidit in eandem invidiam*, *quam* etc. ubi vide interpretes; item Heusingerum in Hellenolexia Vechneri p. 322, indicante in Add. Gesnero;

cerentur, aut *in sollicito civitatis statu*; item *in theatro*,
in templo, *in concione*, crescit invidia: et, si *non er-* 17
rore, *nec ira*, vel etiam, si forte *ira*, sed *iniqua*, *quod*
patri affuisset, *quod respondisset*, *quod honores contra*
peteret: et, si *plus* etiam videri potest *voluisse*, quam
fecit. Plurimum tamen affert atrocitatis *modus*, *si*
graviter, *si contumeliose*: ut Demosthenes *ex parte*
percussi corporis, ex *vultu* ferientis, ex *habitu* invidiam
Midiae quaerit. *Occisus est*: *utrum ferro*, *an igne*, *an* 18
veneno; *uno vulnere*, *an pluribus*; *subito*, *an exspecta-*
tione tortus, ad hanc partem maxime pertinet. Vtitur
frequenter accusator et *miseratione*, quum aut eius ca-

17. *Affuisset*) Turic. *adfuisset*, sed a sec. manu *abfuisset* quod ipsum est in Goth. (tac. Gesn.). *Offuisset* Iens. (tac. Gesn.) Tarv. quod correxit Regius. Nostram scribendi rationem tenet Camp. ceterique excepto Gesn. qui cum Turic. *adf.*; cf. §. 2, VI, 2, 13. — *Peteret*) Guelf. *petisset* sed superscripta nostra. — *Affert*) Turic. *adferat*; Guelf. *afferet*. — *Vt Demosth.*) Turic. Guelf. *et*; Tarv. *aut*.

Midiae) Turic. *me deae*; Guelf. *medeae* cum Iens. (tac. Gesn.). Correxit Regius, sed et Vall. recte et vetustiores edd.

Occisus est) Turic. omittit *est*, et ita Camp. Ille tamen a sec. manu *occisae et*; Guelf. occisae. *Sed*.

Tortus) Guelf. Turic. *tertius*, cum Alm. et marg. Basil.

Similis licentia Quintiliani in fragmento declamationis deperditae apud Lactant. Inst. Div. V, 7, *in id*, *quod incubuerunt*, quem locum ostendit Heusing. l. c.

Crescit invidia) Leidensis editor, distinctione maxima post *concione* facta, ab his orditur novam sententiam, quem improbat Burmannus praeeunte Gebhardo in Crepundiis p. 112. Equidem in omnes partes versatis hisce vocibus, quid iis faciam non reperio. Neque enim opus erat quidquam addi; nec apparet, quare adhuc *sine istis cocna duci* potuerit si nunc repente inseruntur.

17. *Patri affuisset*) Pulsatus ab impotente illo patrem suum aliquo iudicio contra ipsum defenderat.

Respondisset) Cf. V, 7, 14; et III, 5, 15. Iniuriam, quam illi fecerat superbus ille, non tacitus pertulerat. Inest eadem vis in loco Terentiano, Phorm. Prol 19: *Hic respondere voluit non lacessere.*

Demosthenes — Midiae) Vid. Demosth. p. Rsk. 537 seq. Commodissime Philander ablegat ad Dig. XLVIII, 19, 16, 6, ubi ipse hic Demosthenis locus affertur.

18. *Ad hanc partem*) I. e. ad augendam atrocitatem; vide §. 15.

sum, quem ulciscitur, aut liberorum ac parentum so-
19 litudinem conqueritur. Etiam futuri temporis imagine iudices movet, *quae maneant eos, qui de vi et iniuria questi sunt, nisi vindicentur: fugiendum de civitate, cedendum bonis, aut omnia, quaecumque inimicis ani-*
20 *mus fuerit, perferenda.* Sed saepius id est accusatoris, avertere iudicem a miseratione, qua reus sit usurus, atque ad fortiter iudicandum concitare. Cuius loci est etiam occupare, quae dicturum facturumve adversarium putes. Nam et cautiores ad custodiam suae religionis iudices facit, et gratiam responsuris aufert, quum ea, quae predicta sunt ab accusatore, iam, si

Ac parent.) Sic Turic. Guelf. cum Alm. Reliqui *aut p.* Disiunctio hic quidem nimia post alteram maioris momenti.

Solitudinem) Turic. Guelf. Camp. *sollicitudinem* cum Alm. Voss. 2, Goth. Vall. et edd. ante Ald. Correxit Regius. Eandem confusionem vide ad Liv. VIII, 13, 15, Drakenb.

19. *Quae*) Sic Turic. Camp. Tarv. cum Alm. Iens. Reliqui *qui*. — *Eos, qui*) Sic Turic. Guelf. Camp. cum Alm. Reliqui inserunt *casus*. Adhaesit ex proximo *eos*, improbandum vel ob id quod modo (§. 18) erat *eius casum*.

Inimicis animus fuerit) Sic Turic. cum Obr. Sed ille a prima manu *inimicus fuerit*; Guelf. *inimici animus fert* cum margine Basil. probante Burmanno; *inimicis in animo fuerint* Voss. 2, (nihil eiusmodi dante Goth.). Reliqui *inimicus fecerit*. Scripturae Guelf. et Voss. 2, interpretamenta videntur nostrae, quae dura videri non debet, quum facile subaudiatur *facere* ad *quaecumque*. Sueton. Caes. cap. 82: *Fuerat animus coniuratis — trahere.* Cf. Oudend. ad eiusd. Othon. cap. 6, in quibus sane expressus, qui hic intelligitur modo, infinitivus, locutionem expeditiorem facit.

20. *Ea, quae — petentur*) A meis quidem libris *quae* illud abest omnibus ante Gryph. Omittunt enim et Goth. Iens. (tac. Gesn.). Burmanno nullus, qui omittat, MS. memoratur praeter Voss. 2, neque hiscit Gibsonus (cf. VI Prooem. 13). Malim igitur *ea quae dicta*, ut *quae* abierit in *prae*. In reliquis quidem nulla varietas. Quid tamen illud, *pro reo petentur*? in quo *petentur* me offendit quam maxime. Sentio, quid audeam. Sed reponi velim — *iam si a patrono repetentur.* — *Servius*) Goth. (tac. Gesn.) *Ser.*; cf. V, 13, 18; hic §. 35. — *Ne sign.*) Turic. Guelf. *nec s.*

19. *Quaecumque — fuerit*) Cf. not. crit.

20. *Suae religionis*) Vid. V, 6, 4: *religio* enim est *iusiurandum* ut V, 6, 2; V, 7, 33.

Ea, quae — petentur) Vid. not. crit.

pro reo petentur, non sint nova: ut Servius Sulpicius contra Aufidiam, *ne signatorum ab ipsis discrimen obiiciatur sibi*, praemonet. Nec non ab Aeschine, quali sit usurus Demosthenes actione, praedictum est. Docendi quoque interim iudices, quid rogantibus respondere debeant: quod est unum repetitionis genus. Periclitan- 21 tem vero commendat *dignitas*, et *studia fortia*, et *susceptae bello cicatrices*, et *nobilitas*, et *merita maiorum*. Hoc, quod proxime dixi, Cicero atque Asinius certatim sunt usi: pro Scauro patre hic, ille pro filio.

Ab ipsis) Turic. *ut ipsis* cum Alm. (cf. §. 14, item mox) sed ille a sec. manu *ut ab ipsis*.

Quali — usurus D.) Turic. *quae vel situr D.*, a sec. manu *qualis D.* Alm. *Qua* f. *itur* (cf. modo hac §.; item §. 23). Prominens *t*; conf. cum §. 9.

Quoque int.) Sic Turic. Guelf. Goth. (tac. Gesn.) Reliqui *i. q.*; cf. §. 13, 22.

21. *Merita*) Turic. Guelf. *materia*. — *Quod*) Iens. *apud* solus, quod correxit Regius.

Patre) Turic. *parte*, a sec. manu *partem*. Confusio obvia et frequens cf. Drakenb. ad Liv. IV, 60, 3; Oudend. Suet. Aug. 12. Fluctuat hoc modo scriptura apud Cic. ad Att. IV, 16; itidem in Scauri causa. Sed apud Qu. ne ulla quidem species est τοῦ *parte*.

Servius Sulpicius) Cf. IV, 2, 106; *contra*, quod facit difficultatem, tenendum est, quum *accusatoris* sit exemplum. Vim argumenti perspicere nequimus, totam hanc causam ignorantes. Tantum apparet positu verborum, *ab ipsis* non esse referendum ad *obiiciatur*, sed ad *discrimen*, i.e. discrimen imminens signatoribus *ab ipsis*. Qui sint *ipsi* illi, nemo, sine pluribus huius orationis reliquiis, dixerit.

Ab Aeschine) Vide Reisk. Orall. III, 597—608; Steph. LXXXIII, 28 — 84, 23, 611—623; St. LXXXIV, 33— 86, 30; cf. item III, 6, 3; VII, 1, 2.

Repetitionis) Ἀνακεφαλαιώσεως de qua vide §. 1 — 9. Argumenta enim repetuntur, quibus preces illae rei admoventur.

21. *Periclitantem*) Cf. §. 12.

Pro Scauro — filio) Ciceronis pro Scauro orationem; vide ad IV, 1, 69, in cuius quidem fragmentis et eorumdem interpretatione Asconiana manifestum est, quantum versatus fuerit Cicero in patre laudando. Spectat eodem locus Valer. Max. VIII, 1, 10, Turnebo iam laudatus: « tamen propter *vetustissimam nobilitatem*, et recentem memoriam patris, absolutus est ». Pollio quem Scaurum defenderit, a nemine proditum invenio. Monet Gesnerus, filii eum causam egisse, idemque Manutius referri in enumerandis operibus Asinii

Commendat et causa periculi, si suscepisse inimicitias ob aliquod factum honestum videtur: praecipue *bonitas*, *humanitas*, *misericordia*. Iuste enim tunc petere ea quisque videtur a iudice, quae aliis ipse praestiterit. Referenda pars haec quoque ad *utilitatem reipublicae*, *ad iudicum gloriam*, *ad exemplum*, *ad me-*

22. *Si suscep.*) Turic. a sec. manu delet *si* et abest a Guelf. Goth. (tac. Gesn.) Voss. 2. Item Turic. post *susc.* secunda manu ponit *est*, sine sensu. — *Praecipue*) Turic. (a sec. manu) Guelf. Camp. *praecipua* cum Goth. Voss. 2.

Iuste enim) Turic. *iustis e.* (a sec. manu *iustae e.*) Camp. *Iustius H.* (solito errore pro N, i. *enim*; cf. VI, 3, 7). *Iustius e.* Tarv. Ald. *Iusti e.* Iens. (tac. Gesn.).

Aliis) Sic Turic. Camp. Iens. (tac. Gesn.) cum Alm. et edd. ante Bad. exc. Tarv. Reliqui *alii*.

Pars haec) Iens. (tac. Gesn.) *h. p.* cum reliquis ante Stoër. exc. Bas. quo acc. Roll. Mollius videtur etsi minus accurate structum; cf. § 20, 30.

Pollionis ad Cic. ad Div. X, 31. Iam temporum rationes quum sane non ferant, ut Scaurum illum principem Senatus (cuius vitam scripsit Brossius Mém. Acad. Inscr. T. XL, 12.°; cf. V, 12, 10), defenderit Pollio, sequitur ut causam dixerit pro filio illius, quem Cicero tutatus est. Quamquam ipsa Ciceronis aetate audiebat is Scaurus filius, dum respicitur ad nobilem illum Senatus principem. Vicissim Quintiliano filius recentior appellatur, ad illum Ciceronis clientem, is autem ipse pater. Pollionis quidem patrocinio usus videtur Mamercus Scaurus, foedissimus homo idemque ingeniosissimus, cuius multa est mentio apud Senecas, Tacitum, Dionem, quique a Tiberio mortem sibi consciscere coactus est A. V. C. 787. Hunc Pollione familiariter usum ostendit. L. Seneca de Benef. IV, 31. Fuerit igitur is filius M. Aemilii Scauri, quam defendit Cicero, etsi ambitus rei iam A. V.C. 702, quando Mamercum ne natum quidem conii- cere licet, nisi forte hic noster alius fuit, ignotus praeter hanc causam, a Qu., quantum video, solo memoratam. Quod in hac interpretandi ratione *hic* ad remotiorem Ciceronem, *ille* ad propiorem Asinium refertur; cf. §. 9. *Asinius* hic quidem nullus nisi Pollio potest intelligi, quum filium Scauri Ciceroniani defendisse dicatur.

22. *Tunc*) Non satis apparet, quo valeat adverbium temporis. An: *si bonitas etc. fuerint in reo*? Sed haec est scabra oratio. Collata scripturae varietate, malim scribere: *Iustissime enim petere.* Etiam *Iustius*, comparativus, facilius quodammodo struitur cum *tunc*. *Quisque*, vid. ad IV, 1, 46.

Pars haec quoque) Respicit ad prooemium, in quo eadem praeceperat; vid. IV, 1, 7.

moriam posteritatis. Plurimum tamen valet *miseratio,* 23
quae iudicem flecti non tantum cogit, sed motum
quoque animi sui lacrymis confiteri. Haec petetur aut
ex iis, *quae passus est reus*, aut ex iis, *quae quum*
maxime patitur, aut ex iis, *quae damnatum manent:*
quae et ipsa duplicantur, quum dicimus, *ex qua illi*
fortuna, et in quam recidendum sit. Affert in his mo- 24
mentum et *aetas*, et *sexus*, et *pignora; liberi*, dico,
et *parentes*, et *propinqui.* Quae omnia tractari varie
solent. Nonnunquam etiam ipse patronus has partes

23. *Petetur*) Retinui emendationem Gesneri, etsi nullo meorum libro firmatam, qui dant *petentur.* Sed *nimis* ait Gesn. *manifestum ad miserationem referri.*

Aut ex iis) Turic. Goelf. Goth. (tac. Gesn.) *a. ex his.*

Aut ex iis) Turic. Camp. omittunt *ex.* Guelf. *aut his.* Goth. (tac. Gesn.) *aut ex his.* — *Quae quum max.*) Turic. *quae quam quum m.* cum Alm. (cf. §. 20, item hac §.) *quae quam m.* Camp. Tarv. *quae tum m.* Guelf. Goth. (tac. Gesn.) cum reliquis praeter Gesn. Bipont. et antiquissimum cod. Cortio memoratum ad Plin. Ep. VI, 31, 15. Regius iovenicns *quae quantum m.* quod est in Iens. Loc. Ven., mutabat in *quae tum quam m.* improbante *quam* illud Badio, qui vulgatam *q. tum m.* in Vall. esse testatur. Apparet *quam* natum ex *quum*, vel *quom* pro *cum*, et id ipsum mox geminatum altero.

Aut ex iis) Turic. Goth. (tac. Gesn.) Camp. omittunt *ex;* Guelf. *aut his.* De *his* pro *iis*, cf. V, 14, 34; item hic §. 51. De repetenda praepositione IV, 2, 122; VI, 3, 11.

Ex qua) Turic. *aequa.* Alm. cum reliquis facere narratur; cf. modo hac §. item §. 24. — *Illi*) Turic. Guelf. *illa* cum Alm. Iens. quod inventum correxit Regius. Sed nostrum est in Vall. Goth. Camp. Tarv. et reliquis cdd.

24. *Etiam ipse*) Sic Camp. cum Alm. non Turic. (cf. modo §. 23, item hac §.) Reliqui *etiam et ipse* quod ferre non potui. Veram scriptu-

23. *Quum maxime*) De hac forma consule Ern. in Clav. Cic.; Heusing. ad Cic. de Off. I, 13, 11; Oudend. ad Suet. Tib. c. 14; Domit. c. 10. Est enim profecto pro *eo, quando quidque agitur tempore*, nec opus est urgere τοῦ *maxime* potestatem, et per ἔλλειψιν ubique interpretari, ut facit Ernestus l. c. post cumque Iaegerus V. C. ad Paneg. vett. I, 2, 1; IX, 1, 2. Nec tamen ubique reponam *quum maxime* ubi libri dant *tum m.* quod fieri recte vetant Freinshemius et Dukerus. Hic quidem sententia in universum proposita, *quum* desideratur. Aliter se habet mox. §. 31; cf. not. erit.

24. *Pignora*) Cf. IV, 1, 28, mox §. 33.

subit: ut Cicero pro Milone, *O me miserum! o te infelicem! Revocare me tu in patriam, Milo, potuisti per hos, ego te in patria per eosdem retinere non potero?* Maximeque, si (ut tunc accidit) non conveniunt
25 ei, qui accusatur, preces. Nam quis ferret Milonem pro capite suo supplicantem, qui a se virum nobilem interfectum, quia id fieri oportuisset, fateretur? Ergo et ille captavit ex ipsa praestantia animi favorem, et in locum lacrymarum eius ipse successit. His praecipue locis utiles sunt *prosopopoeiae*, id est fictae alienarum personarum orationes, quales litigatorem de-

ram hanc credo: *Nonnunquam enim et ipse;* cf. V, 14, 12, not. ex. Si defendi possunt *et etiam*, ut aliquoties apud Sueton., conf. Oudend. ad Neron. cap. 45, non protinus *etiam et* quoque placebunt; quamquam aliquid eiusmodi est in inscriptione quadam; vid. Ruhnk. citat. ad V, 14, 17.

O me mis.) Goth. (tac. Gesn.) omittet *me.*

Te) Sic Turic. Guelf. Camp. Goth. Iens. (tac. Gesn.) cum Alm. et edd. ante Gryph. exc. Ald. et marg. Bas. qui cum reliquis *me.* — *Revocare*) Iens. (tac. Gesn.) *renovare.* Correxit Regius. — *Tu*) Tur. Gu. *tum.*

Te in patria) Turic. Guelf. Goth. (tac. Gesn.) Camp. *t. i. patriam.* — *Non potero*) Turic. Guelf. omittunt cum Alm. Librarii, non Quintiliani, error.

Maximeque, si) Turic. *maxime quaesivi.* Alm. *maxime quaesivit* (cf. hac §. item §. 25). Guelf. *maxime quae si.*

Conveniunt) Sic Turic. (a pr. manu) Guelf. Camp. cum Alm. Tarv. Reliqui *convenient.* Turic. a sec. manu haec: *accidunt non inconvenienter;* a tertia *accidunt non convenienter.*

25. *Ipsa*) Sic Turic. Camp. cum Alm. Reliqui *illa.*

Fictae) Turic. *factae* cum Alm. Male.

Alienarum personarum) Guelf. *aliarum p.* et Goth. (tac. Gesn.) idem a pr. manu.

Quales — patronum) Turic. *q. litigatore dicit p.* (a sec. manu *e* a *li-*

O me miserum — non potero) Cic. pro Mil. c. 37. Ibi non est *te* ante *infelicem* et sane *infelicem* melius et ad ipsum Ciceronem refertur; cf. V, 14, 17.

25. *Et ille*) Repone *illi*, leni emendatione (cf. VI, Pro. 7, not. crit. item IX, 2, 68). Rem ipsam vide et VI, 5, 10.

Praestantia animi) I. e. ferocia, contumacia, sed laudabili illa. *Praestantia* idem quod *constantia* sed maius in suo genere; cf. not. crit. ad Prooem. 27, quo adde XII, 5, 1, 2; VI, Pro. 11, huius cap. §. 27.

Prosopopoeiae) Cf. III, 8, 41.

Quales — patronum) Vide not. crit.

cent, vel patronum. Mutae tamen res movent, aut quum ipsis loquimur, aut quum ipsas loqui fingimus.

tig. dirimitor, superscripta nota, quasi esse debeat *est*) cum Alm. nisi quod inde Burm. ponit: *q. litigatorem dicit vel p.* in quo *vel* expressum qoam maxime miror (cf. §. 24; item mox hac §.) Guelf. *q. litigator edicit p.* Camp. *q. litigatorem decet p.* Goth. receptam dat, omisso tamen *vel* cum Voss. 2; *q. litigatorem decet vel p.* Iens. (tac. Gesn.) Tarv. Ald. Bad. Bas. quod ipsum dare Vall. narrat Badius; miror, ni deceptus fu *vel.* Hoc igitur ab omnibus antiquis quidem libris ahesse persuasissimom est; nec fert sententia. Quales enim foerint prosopopoeiae, quae *deceant* patronum? Nempe omnes eum *decent*, modo frugi sit orandi artifex, neque nlla hic exceptio locum habet, quia τὸ *decere* non est in honestate, sed in congruendo; cf. XI, 1, 41, nhi itidem in prosopopoeia est *decor*, ut et apud Horat. ad Pis. 157. Quaeruntur aotem prosopopoeiae aptae cuique personae inductae, qualis nunqoam est *patronus*, qui, dum prosopopoeias dicit, ipse tollitor plane de scena, quoniam *alienarum* personarum orationem effiogit. Quapropter nonnisi gravissima veterum librorum auctoritate adducar ut, dimissis hisce cogitatis, *vel* sincerum credam. Sed uude erues aliquid a quo pendeat accusativos *patronum?* Parum probatur mihi quod adhuc extodi; est tamen huiusmodi: *qualis litigator est docens patronum.* Aptius sane fuerit *est* post *qualis.* An praeteres *q. est l. edocens p.?* Sed hoc simplicitate caret. *Docetur* causam patronus a litigatore. Est eiusmodi prosopopoeia Cluentius vetans Ciceronem lege se defendere; pro Clu. cap. 52, de qua vide IV, 5, 20.

Mutae) Turic. Guelf. Camp. *unde* cum Alm. Goth. Voss. 2, Vall. et edd. ante Rosc. qui primus, de Regii coniectura *nudae* (cf. §. 9) cum edd. ante Gryph. qui primus *mutae*, nescio unde, nisi quod iam est in marg. Basil.

Tamen) Turic. Guelf. Camp. *tantum* cum Alm. Voss. 2, Goth. Ald.

Quum ipsis — loqui fingimus) Turic. *q. ipsi loqui fingimus*; Guelf. *q. ipsis loqui f.*; Alm. *q. ipsis f.* (cf. modo hac §. item §. 29). Voss. 2, *q. ipsis loquimur, aut quum illis loqui f.* Aliter Goth. qui receptam dat. Iens. (tac. Gesn.) Tarv. *a. q. ipsi l. a. q. ipsos l. f.* cum Loc. Venet. Rusc. (nisi quod hic *ipsas* ex coniectura Regii) Ald. Pro *ipsas* Gesn. *ipsis* per sphalma. *Mutae* non habet quo se defendat (dictum semper circa *ratione* nunquam circa *anima* carentia); ne *nudae* quidem operae pretium. Si quid hariolari licet in verae scripturae ignorantia, haec boni consulat lector: *unde et animum res movent, si* (*si* eiusmodi vide IV, 1, 33, 42, 48) *aut quum ipsis loquimur, aut ipsas loqui fingimus.* Displicet *unde*, displicet positus τοῦ *et*; *animum* ne ipsum quidem placet. Nec melius fuerit *et inanimae.* *Si* saltem melios quam Burmanni: *quum aut ipsi quum ipsis — aut quum i. Vnde* interpretor: *Quare; Quo fit ut moveant*; nisi forte malis: *ex quo genere*; cf. V, 10, 90.

Mutae tamen — loqui fingimus) De corruptissimo loco consule notas crit.

26 Ex personis quoque trahitur affectus. Non enim audire iudex videtur aliena mala deflentes, sed sensum ac vocem auribus accipere miserorum, quorum etiam mutus aspectus lacrymas movet: quantoque essent miserabiliora, si ea dicerent ipsi, tanto sunt quadam portione ad afficiendum potentiora, quum velut ipsorum ore dicuntur: ut scenicis actoribus eadem vox, eademque pronuntiatio plus ad movendos affectus sub
27 persona valet. Itaque idem Cicero, quamquam preces non dat Miloni, eumque potius animi praestantia commendat, accommodavit ei tamen verba, convenientes etiam forti viro conquestiones: *O frustra, inquit, mei suscepti labores! O spes fallaces! O cogitationes inanes meae!* Nunquam tamen debet esse longa miseratio: nec sine causa dictum est, *Nihil facilius, quam la-*

26. *Trahitur*) Turic. *trahatur* cum Goth.

Accipere) Turic. *accire* eum Alm.

Quadam port.) Sic Turic. Guelf. Camp. cum Goth. Voss. 2, et edd. ante Stoër. quo acc. Roll. Reliqui inserunt *sua*, ut et Obr. secus narrante Burm. — *Afficiendum*) Hoc e Regii coniectura recepit primus Rusc. (cf. §. 25) sequentibus reliquis ante Stoër. quo accedunt Roll. et Capper. Reliqui *efficiendum* e constanti MSS. etiam Vall. scriptura.

Vt scen.) Turic. Guelf. *et s.* cum Goth. Tuleris hoc, si novam sententiam ordiatur, ut in Goth. Attamen contortius vulgato. Goth. scriptura *actionibus* pro *actoribus* mihi non atque arridet ac Gesnero. — *Eademque*) Sic Turic. Camp. Reliqui omittunt *que*. Non indiget locus hac asyndeti affectatione.

27. *Tamen verba*) Sic Guelf. cum Goth. Reliqui inserunt *et*. — *Verba conv.*) Sic Turic. Guelf. Camp. cum Goth. Voss. 2, et edd. ante Ald. Reliqui inserunt *et*, iubente Regio. — *O frustra*) Turic. Guelf. Camp. Goth. Iens. (tac. Gesn.) omittunt *O* cum Voss. 2, et edd. ante Ald. quo accedit Badius uterque. Male sane; nec puto hoc esse a Qu. immemore; cf. §. 24, not. ex. Sententia fieret pro exclamatione, si abesset *O*, subaudito *sunt*; quod sane iacet.

O spes) Turic. a pr. manu *opes*, a sec. *o opes*.

Inanes meae) Turic. *meus i.* Guelf. *inanes* omisso *meae*; Camp. *i. meas*; Goth. Iens. (tac. Gesn. de transp. Goth.) *meas i.* cum edd. ante Gryph. exc. Ald. et Bas. quo acced. Obr. qui dant *meae i.* Mihi praeplacet Guelf.

27. *Id. Cic.*) Pro Mil. c. 34. *Nihil facilius — inarescere*) Cf. not. ad III, 1, 16 extr.

crymas, *inarescere*. Nam, quum etiam veros dolores 28
mitiget tempus, citius evanescat necesse est illa, quam
dicendo effinximus, imago: in qua si moramur, lacry-
mis fatigatur auditor, et requiescit, et ab illo, quem
ceperat, impetu ad rationem redit. Non patiamur igi- 29
tur frigescere hoc opus: et affectum, quum ad sum-
mum perduxerimus, relinquamus: nec speremus fore,
ut aliena quisquam diu ploret. Ideoque cum in aliis,
tum maxime in hac parte debet crescere oratio: quia,
quidquid non adiicit prioribus, etiam detrahere videtur:
et facile deficit affectus, qui descendit. Non solum au- 30
tem dicendo, sed etiam faciendo quaedam, lacrymas
movemus. Vnde et producere ipsos, qui periclitentur,
squalidos atque deformes, et liberos eorum ac paren-
tes, institutum, et ab accusatoribus cruentum gla-
dium ostendi, et lecta e vulneribus ossa, et vestes san-

ratio. Accusativus (qui et in Alm. et Voss. 2 esse narratur) ferri nequit, si o ante *frustra* manet, quod probum credo. Recepta est apud Ciceronem. De nominativo, vel vocativo in exclamando, cf. VI Prooem. 12.

28. *Effinximus*) Sic et Goth. nec, ut Gesn. narrat, *effingimus*. — *Lacr. fatig. audit.*) Turic. *fatig. lacr.* omisso *aud.* Guelf. *fatig. lacr. aud.* Camp. (si recte excerpsi) *lacr. fatig. lacrymis.*

29. *Aliena quisquam diu*) Turic. *alienam aliquis quamdiu* cum Alm. (cf. §. 25, 31). *Aliena aliquis quamdiu* Guelf. Camp. cum edd. ante Rusc. (exc. Tarv. ubi post *al.* inseritur *mala*) qui ex Regii coniectura omittit *quam* (cf. §. 26). Illud *mala* revocarunt Ald. et Obr. Nostram primus dedit Badius e Vall. qui et hic conspirat cum Goth. Cf. V, 11, 38; item §. 31.

Ploret) Ieus. (tac. Gesn.) *deploret* cum edd. ante Bad. exc. Camp.

30. *Cruent. gl. ost.*) Hoc ordine Turic. Guelf. Goth. (tac. Gesn.) Camp. Reliqui o. c. *g.*; cf. §. 22, 34.

E vuln.) Ieus. *est v.* quod correxit Regius. Tarv. omittit praepositionem. — *Ac verb.*) Turic. Guelf. Camp. omittunt *ac* cum Alm. Fortasse nec male.

30. *Lecta—ossa*) Nihil opus Burmanniana coniectura, qui malit *funeribus*, pro *vulneribus* quum Gesn. recte moneat *ossa*, i. e. particulas osseas, lecta e vulneribus, capitis in primis, nota esse chirurgis, quamquam et ipse probans mutationem; cf. Senec. de Benef. V, 24, *quum hoc factum est, integer eram. Postea ad Mundam in acie oculus mihi effossus est et in capite*

guine perfusas videmus, et vulnera resolvi, ac verbe-
31 rata corpora nudari. Quarum rerum ingens plerumque vis est, velut in rem praesentem animos hominum ducentium. Et populum Romanum egit in furorem praetexta C. Caesaris prolata in foro cruenta. Sciebatur interfectum eum, corpus denique ipsum impositum lecto erat: at vestis tamen illa sanguine madens ita repraesentavit imaginem sceleris, ut non occisus esse
32 Caesar, sed tum maxime occidi videretur. Sed non ideo probaverim, quod factum et lego, et ipse aliquando vidi, depictam in tabula sipariove imaginem rei, cuius

31. *C. Caes.*) Sic Camp. Reliqui *Caii C.*; cf. V, 11, 42.

Foro) Turic. *furore* a pr. manu. Camp. *funere* cum Alm. (cf. §. 29, item mox). Sed et *praelata* Turic. et Camp. quod facit cum *funere*. — *At vestis*) Turic. *ad v.* cum Alm. (cf. modo hac §. item §. 32) a sec. tamen ille manu *adest v.* et sic Guelf. cum Basil. marg. sed hic alieno loco. Omittunt *at* edd. post Ald. cum Goth. (errante Gesn.) et Vall. (cf. §. 29, 38). — *Esse*) Turic. Guelf. *esset*. Male.

32. *Quod fact.*) Turic. a pr. manu *quam f.* Goth. 2, *quia f.*; cf. IV, 1, 1; VI, 2, 3. — *Depictam in tabula sipariove imag.*) Turic. *d. tabulam supra Iovem imag.*, cum Alm. (cf. 31, 33) sed illa a sec. manu *d. t. s. I. in mag.* et sic libri mei omnes, nisi quod Goth. 2, pro *supra* dat *sr.* Posui coniecturam Conradi (vid. not. cx.) sibi fidem facientem ipsam in tot erroribus VV. DD. Nam sanam esse vulgatam, nemo defenderit, etsi movere potest auctoritas summi Casauboni, ad Persii Sat. I, 89, ponentis hunc Quintiliani locum verbisque *supra Iovem* per parenthesin subiicientis: *is locus est in foro*, quasi re confecta. Gesnerus et ipse aliquot post editum Qu. annis, veritatem nostrae scripturae ultro agnovit in literis datis ad Crusium Vitebergensem; vid. eiusd. Probabilia Critica (Lipsiae 1753, 8) pag. 83.

lecta ossa. Idem Consol. ad Marciam c. 22: *lacerationes medicorum ossa vivis legentium*. Quidni patronus iudicibus ostentet litigatoris ossa vulneribus extracta. *Ossa fracta extrahuntur* apud Plin. H. N. XXV, 11; XXVI, 14. Saepius etiam pro vivente litigatore movere commiserationem usu veniet, quam pro posteris eius, post ipsius funera.

31. *Praetexta C. Caesaris*) Cf. Suet. Caes. c. 84; Appian. B. Civ. II, 146, quorum alter habet et ipse plebis ad vestis conspectum exardescentis notationem.

Sciebatur interfectum) Cf. V, 10, 5; Tac. Hist. I, 90, *Othonem uti credebatur*.

32. *In tabula sipariove imaginem*) Confectum est, etsi paucis veterum locis, in foro, ipsoque tribunali, moris fuisse suspendere velum, ex

atrocitate iudex erat commovendus. Quae enim est actoris infantia, qui mutam illam effigiem magis, quam orationem, pro se putet loquuturam? At sordes, 33
et squalorem, et propinquorum quoque similem habitum scio profuisse, et magnum ad salutem momentum preces attulisse. (Quare et obsecratio illa iudicum *per carissima pignora*, utique si et reo sunt *liberi*, *coniux*, *parentes*, utilis erit: et *deorum* etiam *invocatio* velut ex bona conscientia profecta videri solet). Stra- 34
tum denique iacere, et genua complecti: nisi si tamen persona nos, et anteacta vita, et rei conditio prohibebit. Quaedam enim tam fortiter tuenda, quam facta

Est act.) Goth. (tac. Gesn.) omittit *est* cum Voss. 2. Nescio unde Bas. sumpserit *erit a.* quod placet Burm.

Qui mutam) Turic. Guelf. Camp. *quae m.* cum Goth. Alm. et edd. ante Loc. quo redeunt Ald. Bas. male; cf. VI Prooem. 12; item hic §. 45.

33. *Squalorem*) Sic Turic. Guelf. cum Obr. Reliqui *squalores.* — *Sunt*) Sic Turic. Guelf. Camp. Reliqui *sint.*

Vtilis erit) Turic. Guelf. *et iusserit* cum Alm.; cf. 32, 34.

Etiam inv.) Guelf. omittit *etiam.*

34. *Nisi si*) Sic Turic. cum Alm. (cf. 33, 38). Reliqui ante Burm. omittunt *si*, quorum et Goth. est (tac. Gesn.); cf. V, 10, 107; VI, 3, 96. — *Hab. est*) Sic Turic. Guelf. Goth. (tac. Gesn.) Camp. Reliqui *e. h.*; cf. §. 30, 37.

usu scenae siparium appellatum, quod tribunal obumbraret, et multitudinem, ex publica porticu in iudicium irrupturam, inde probiberet. Hoc velum, ut cetera iudiciorum supellex, a litigatoribus, solebat conduci, ut possent ii suis utilitatibus accommodare, v. c. siparia pingere convenienter actioni futurae. Fuit igitur vel in tabula, vel in ipso tribunalis sipario picta *res* ea, *cuius* etc.; cf. VI, 3, 72. Rationem hanc tribunalium satis superque probarunt Gesnerus in Opusculis vol. I, p. 85 seqq. et Fr. Car. Conradus, Antecessor Helmstadiensis in Miscell. Nov. Lips. IV, p. 511 sqq.

Carissima pignora) Intellige liberos reliquosque propinquos ipsorum iudicum.

34. *Stratum — complecti*) Haec refer ad *scio profuisse.* Parenthesi notanda adiuvi intellectum, qua et hoc apparet, *et obs.* atque *et — inv.* se invicem respicere: pertinet utrumque ad *preces.* Non est autem haerendum in praeterito illo *profuisse*, quasi et hic agat de eo, quod factum sit, non quod faciendum. Ex infinitivo praeteriti promendum est praesens, quo deducimur futuro *prohibebit.*

Quaedam — tam fortiter) Non

sunt. Verum sic habenda est auctoritatis ratio, ne sit
35 invisa securitas. Fuit quondam inter haec omnia potentissimum, quo L. Murenam Cicero accusantibus clarissimis viris eripuisse praecipue videtur, persuasitque, nihil esse ad praesentem rerum statum utilius, *quam pridie Kalendas Ianuarias ingredi consulatum.* Quod genus nostris temporibus totum paene sublatum est, quum omnia curae tutelaeque unius innixa peri-
36 clitari nullo iudicii exitu possint. De accusatoribus et reis sum loquutus, quia in periculis maxime versatur affectus. Sed privatae quoque causae utrumque habent perorationis genus: et illud, quod est ex enume-

35. *Potentiss. quo*) Sic Turic. Guelf. Camp. cum Goth. Alm. Voss. 2, et edd. ante Bad. sec. qui inserit *id*, obtemperantibus reliquis. — *L.*) Sic Camp. Reliqui integrum ponunt praenomen; cf. §. 20; VI, 3, 25.

Persuasitque) Sic Turic. Guelf. Camp. cum Goth. Voss. 2, et edd. ante Bad. sec. qui dat *persuasit enim*, dirimens hoc a prioribus. Hunc sequuti sunt reliqui. Male. Dicas enim ex hac scriptura, *potentissimum* illud versari in hoc ipso, quod exempli tantum causa ponitur.

36. *Loquutus*) Goth. (tac. Gesn.) *loquuturus* cum Voss. 2, pessime; cf. V, 10, 107. — *Privatae*) Turic. *pravitate.* — *Enumerat.*) Guelf. Camp. *numerat.*

male Milonis admonet Turnebianus; vid. §. 25.

3·. *Potentissimum, quo*) Nihil ad conciliandos reo iudices potentius olim erat, quam si in eius casu rempublicam verti docere posset patronus. Tangitur hoc, id quod exempli loco affert, a Cic. pro Murena c. 37: « Magni interest, iudices—esse Kalendis Ian. in republica duo consules ». Hoc igitur plus valuisse ad servandum Murenam significat Qu. consummatissima illa eloquentia, quam otiosi nunc miramur. Neque aliter Cicero ipse pro Flacco c. 39 indicante iam Regio.

Persuasitque) Hac ipsa reipublicae caritate hoc persuasit iudicibus Cicero. Mox ad *Ianuarias ingredi* nihil attinet inseri *eum*, quod suadet Gesnerus. Satis e praecedentibus intelligitur accusativus *Murenam*; et fuerit insuavis structura orationis.

Quum — possint) Confer mihi cum hisce III, 8, 47. Sed et adulantem Dial. de Orr. c. 41.

36. *Privatae — causae*) In quibus proprie tantum *petitor* et *unde petitur*, sed vide nos ad III, 10, 4. De *privatis causis* ibid. §. 1. Nam publicorum iudiciorum sunt *accusatores* et *rei.*

Ex enum. — ex lacrymis) Cf. §. 1, et passim in praecedentibus.

ratione probationum, et hoc, quod ex lacrymis: si aut statu periclitari, aut opinione litigator videtur. Nam in parvis quidem litibus has tragoedias movere tale est, quale si personam Herculis et cothurnos aptare infantibus velis. Ne illud quidem indignum est admo- 37
nitione, ingens in epilogis meo iudicio verti discrimen, quomodo se dicenti, qui excitatur, accommodet. Nam et *imperitia*, et *rusticitas*, et *rigor*, et *deformitas* afferunt interim frigus: diligenterque sunt haec actori providenda. Et quidem repugnantes eos patrono, et 38

Quale si) Turic. Guelf. Camp. *quasi si* cum edd. ante Bad. qui e Vall. reposuit nostrum, obtemperantibus reliquis. Cum illo MS. facit Goth. cf. §. 31. Revocassem vetustiorem scripturam, nisi haererem in illo *quasi si*, quod Plautinum magis videtur quam Quintilianeum. Fortasse a Qu. fuit, *quale sit si*.

37. *Ne illud quid. indign.*) Turic. Guelf. Camp. *Illud ne quidem indign.* Reliqui *I. n. ind. q.* Nostrum dedi sine auctore, faciliora transpositione et sententia flagitante; cf. §. 34, 38. — *Est adm.*) Sic Turic. Reliqui omittunt *est*.

Sunt haec) Sic Turic. Camp. *haec* om. Guelf. Reliqui *h. s.*

38. *Et quidem*) Sic Turic. Guelf. Camp. cum Alm. Reliqui *Equidem*; cf. IV, 1, 43. — *Eos*) Turic. *ea* cum Alm. (cf. §. 34; VI, 2, 25). Sed ille a sec. manu *eas* et sic ante Rusc. omnes exc. Vall. Goth. Voss. 2, (cf. §. 31, 50) Tarv. qui tam pertinax error unde adhaeserit, non exputo. Correxit Regius. Mox *commotas* Turic. Guelf. Camp. nec ullus praeterea tantum sibi constat in vitio. Quod e Voss. 2, affertur *repugnandos* non est ita in Goth. — *Ridentes*) Turic. Tarv. *residentes* (ille a pr. manu) cum Alm. Voss. 2, Goth. (Vall. tamen nostrum) Ald. Bas. marg. Frustra Burm. et Gesn. *residentes* interpretantur: *qui non assurgant et praesto sint patrono excitanti.* Equidem latere ibi puto *reni-*

Aut statu — aut opinione) « Sitne senator, civis, liber, filius etc. *opinione*, sitne vir bonus, periurus, fraudulentus ». Gesnerus.

Quale si) Cf. not. crit.

Personam Herculis — infantibus). Bene Almelovenius conferre iubet Cic. de Orat. II, 51, ubi et ipsum *si — tragoedias agamus in nugis*. Longin. de Subl. c. 30: ὡς εἴ τις τραγικὸν προσωπεῖον μέγα παιδὶ περιθείη νηπίῳ. ubi Interpp. non sunt immemores Quintiliani. Paulo longius est quo idem ablegat Lucian. de conscr. hist. c. 23, vol. IV, p. 185 (Bip.) ὡς καὶ τοῦτο ἐοικέναι παιδίῳ, εἴ που ἔρωτα εἶδες παίζοντα, προσωπεῖον Ἡρακλέους πάμμεγα — περικείμενον. Fortasse proverbii loco fuit haec comparatio; decora Quintiliani ingenio, si primus dixit.

38. *Eos*) Promitur hic pluralis

nihil vultu commotos, et intempestive ridentes, et facto aliquo vel ipso vultu risum etiam moventes saepe vidi, praecipue vero, quum aliqua velut scenice fiunt.
39 Transtulit aliquando patronus puellam, quae soror esse adversarii dicebatur (nam de hoc lis erat), in adversa subsellia, tanquam in gremio fratris relicturus; at is a nobis praemonitus discesserat. Tum ille, alioqui vir facundus, inopinatae rei casu obmutuit, et infantem
40 suam frigidissime reportavit. Alius imaginem mariti pro rea proferre magni putavit: at ea saepius risum fecit. Nam et ii, quorum officii erat, ut traderent eam, ignari, qui esset epilogus, quoties respexisset patronus,

dentes, lenius illud altero *ridentes*, quae potest esse glossa. Sic Liv. XXXV, 49, 7, quo et ipso loco peccatur a librariis in hoc vocabulo. Glossae veteres *renidet μειδιᾷ*. Neque leniorem hunc risum excludit conditio rei, aut stantis in iudicio, quo nomine vulgatum improbat Gesnerus. Refertur tamen huc, quod mox est, *risum etiam moventes*. — *Ris. e. mov. saepe*) Sic Turic. Guelf. Camp. cum Alm. Goth. Voss. 2, Gesn. Bip. Reliqui *r. m. s. e.*; cf. hac §. item §. 39. — *Praecipue — fiunt*) Turic. post haec verba inserit *aliam cadunt*. Guelferbyt. in marg. addit *al cadunt*. Camp. inserit *alia cadunt*, et sic Goth. Voss. 2, Vallens. Alm. Reliqui ante Rusc. *alias cadunt*, quo redit Ald., et Bal. cod. unum auorum nominat Gibs. Regius haec, ut glossam marginalem, *omnino*, eradenda censuit, cui obsequuti sunt editores, Gesnero eandem scripturae originem designante. Me magis advertunt haec verba, quum praesertim structura sine iisdem sit abruptior. Quid enim est, quod Qu. *vidit* quum *fiunt*? *Cadere* scenicum esse verbum, quum fabula exploditur, docet Horat. Epist. II, 1, 176. Quum igitur actor in iudicio velut scenam instruit, *cadit* interdum ista fabula. Sentio difficultatem in *alias* Nisi forte expleat aliquis haec ita, *stant alia, alia cadunt*. Servato codicum additamento, novam sententiam ordiemur a *praecipue*.

39. *Aliq. patr.*) Sic Turic. Guelf. Goth. (tac. Gesn.) Camp. Reliqui *p. a.*; cf. §. 38, 42. — *Tum*) Turic. Goth. (tac. Gesn.) Camp. *cum*, cum Alm. Voss. 2.

Obmutuit) Turic. Guelf. Goth. (tac. Gesn.) *commutuit*.

40. *Officii*) Turic. Guelf. Camp. *officio* cum Alm.

ex eo quod antecedit (§. 37) *qui excitatur*, quamquam lenissima ibi fuerit emendatio: *excitantur*, *accommodent*.

Ridentes) Vid. not. crit.

Praecipue — fiunt) Vid. not. crit.

Scenice) Cf. ad §. 47, 49.

offerebant palam, et prolata novissime, deformitate ipsa (nam senis cadaveri infusa), praeteritam quoque orationis gratiam perdidit. Nec ignotum, quid Glyconi, 41 cui Spiridion fuit cognomen, acciderit. Huic puer, quem in ius productum, quid fleret, interrogabat,

Deformitate — infusa) Turic. *d. i. n. s. caduca* (a sec. manu *caducam*) *veri infusam;* et plane ut sec. huius manus sic Guelf., ut prima Goth. 2, et Alm. nisi quod ex hoc *infusa;* Vall. (multum cruciatus, ut ait Badius, i. e. lituris multis emendatus h. l.) *d. i. n. ceris cadaver attulerat infusum* et sic Colb. Hoc ipsum dat Turneb. Advers. XXIX, 13. *D. i. n. ceris cadaveri infusis* Camp. aperta correctione (cf. V, 13, 19) quam ipsam agnosco in Vall. et Colb. nec minus in Goth. *deformante ipsa natura ceris cadaver infusum*, quod totidem verbis ponunt ex Voss. 1; errore, opinor, pro Voss. 2. Mitto edd. varietatem. Nihil, quo commendetur, habet coniectura Conradi (Misc. Lips. Nov. IV, pag. 514) *d. ipsa natura senis cadaveri infensa.* Si quid liceat arripere ex hisce, faciam ex *natura* haec, *nam fuerat;* cf. not. ex.

41. *Spiridion*) Guelf. *Speridion.* Voss. 2, Goth. Ald. Bas. *Spiridon* ut et Gesn. sed per sphalma. Apud Suidam voce Τριφύλλιος est nomen Σπυρ[illegible]ν. Hic in Alm. traditur esse lacuna, pertingens, ut videtur ad VI, 2, 25.

In ius) Turic. *his.* Guelf. *is* cum Goth. Voss. 2, et edd. ante Ald. exc. Camp. — *Circa*) Sic Turic. Guelf. Reliqui *contra;* cf. V, 13, 28.

40. *Deformitate ipsa — infusa*) «Imago non ad vivam et animale exemplum imitatione expressa, sed gypsum cadaveri, quod naturaliter mors deformaverat (et *senis* erat), inductum; in eam deinde formam cera infusa fuerat: unde imago et ipsa deformis exiit. Ratio illa vivos etiam vultus gypso ceraque effingendi Lysistrato tribuitur a Plinio XXXV, 12 sqq. Gesnerus. Haec imago erat ex earum genere, quae in atriis nobilium ponebantur, in funeribus ducebantur. Vnum tamen desidero, in expedita hac et nitida oratione, verbum substantivum ad *infusa*, quo expresso indigebamus, ni fallor. Inseram *fuerat* inter *nam* et *senis*; cf. not. crit. extr.

41. *Glyconi, cui Spiridion*) Graecus fuit rhetor, cuius frequens nec semper honorifica mentio apud Senecam patrem, velut p. (Bip.) 151, ubi cognomentum eius scribitur *Scyridion*, item p. 190, ubi *Syrion*, vel *Syricon.* Sed p. 364 ipsum nostrum est bis, quamquam priore loco nonnisi per emendationem. Ad locum Senecae p. 251 Nicolaus Faber haec habet de nostro Quintiliani: «Verisimile est a paedagogo vellicatum (puerum) ut fleret: a Glycone vero in orando per ἀποστροφὴν interrogatum, non ut ullam responsionem eliceret, sed ut miserandum pueri statum iudicibus ostenderet, quem in ea aetate se intelligere lacrymis demonstrabat. Dum tamen misericordiam iudicum movere nititur, risum excitavit. » Cognomen, factum ex

ex pedagogo se vellicari respondit. Sed nihil illa circa Cepasios Ciceronis fabula efficacius ad pericula epilo-
42 gorum. Omnia tamen haec tolerabilia, quibus actionem mutare facile est: at, qui a stilo non recedunt, aut conticescunt ad hos casus, aut frequentissime falsa dicunt. Inde est enim, *Tendit ad genua vestra supplices manus*; et, *Haeret in complexu liberorum miser;* et *Revocat ecce me*: etiamsi nihil horum is, de quo dicitur, faciat. Ex scholis haec vitia, in quibus omnia
43 libere fingimus et impune, quia pro facto est, quidquid volumus; non admittit hoc idem veritas, egregieque Cassius dicenti adolescentulo: *Quid me torvo vultu in-*

42. *Genua vestra*) Sic Turic. Guelf. Goth. (tac. Gesn.) Camp. Reliqui *v. g.*; cf. §. 39; VI, 2, 1.

Etiamsi) Turic. *etiam*, omisso *si*. Nostrum Guelf. Goth. (tac. Gesn.) Camp. Reliqui *etsi*.

43. *Ex scholis*) Sic Turic. Camp. A secunda manu ille *et* [illegible] cum Guelf. e *s*. Goth. (tac. Gesn.) cum Voss. 2. Reliqui *et e s*. — *Pro facto*) Goth. (tac. Gesn.) *profecto* cum Voss. 2; cf. §. 36. — *Volumus*) Turic. a pr. manu *voluimus*, nec male. — *Ver. egreg.*) Sic Turic. Guelf. cum Colb. Voss. 2. Goth. et edd. ante Ald. exc. Camp. qui iam inserit *fori* ut reliqui. — *Cass. dic.*) Sic Turic. Guelf. Camp. cum Goth. et edd. ante Leid. Reliqui inserunt *Severus*.

σπεῖρα, cuius est diminutivum, ut στηλίδιον ex στήλη, qua occasione haeserit Glyconi, vaga et infinita est coniectura.

Ex paedagogo) Gesnerus haeret in *ex* dicto pro *a*, nec acquiescit exemplis duobus Flori a Burmanno allatis III, 16, 4: *regem — ex satellitibus — appellatum*; II, 6, 27: *ex populo — scutum vocaretur*. Nec mihi sat auctoritatis in hoc. Praesidium in libris nullum. Turic. quidem a pr. manu *et* pro *ex*, unde non facilius exsculpseris *a* quam ex nostro. An eiicimus voculam, ut sit: *paedagogum se vellicare?*

Circa Cepasios) Cf. IV, 2, 19, item hic VI, 3, 39. Apparet enim hoc maxime exemplo, quam misere interdum cedant artificia illa epilogorum, nisi bene praeparata et provisa fuerint.

42. *Tolerabilia, quibus*) Perspicuitatis Quintilianeae esse puto, inseri *iis*, cuius vestigium tenere videor in Turicensis errore a pr. manu *tolerabilius* pro *tolerabilia*.

A stilo) Ab eo quod scripserunt ante domi. Sic semper *stilum* usurpat noster, nec unquam orationis formam vocat; cf. II, 4, 13.

Inde est) Cf. V, 10, 90.

43. *Veritas*) Cf. V, 12, 22.

Cassius) Cassius Severus, orator

tueris, *Severe?* *Non me hercule*, inquit, *faciebam*, *sed*
sic scripsisti: ecce! et, quam potuit, truculentissime
eum aspexit. Illud praecipue monendum, ne quis nisi 44
summis ingenii viribus ad movendas lacrymas aggredi
audeat; nam, ut est longe vehementissimus hic, quum in-
valuit, affectus, ita, si nihil efficit, tepet: quem melius
infirmus actor tacitis iudicum cogitationibus reliquisset.
Nam et vultus, et vox, et ipsa illa excitati rei facies, 45
ludibrio etiam plerumque sunt hominibus, quos non
permoverunt. Quare metiatur ac diligenter aestimet
vires suas actor; et, quantum onus subiturus sit, in-
telligat; nihil habet ista res medium, sed aut lacrymas
meretur, aut risum. Non autem commovere tantum 46
miserationem, sed etiam discutere, epilogi est proprium;

Inquit) Turic. Guelf. *quidni* cum Goth. Voss. 2, Iens. Correxit Regius. Sed iam Camp. Tarv. recte.

Faciebam) Guelf. *faciam* et sic Turic. a sec. manu cum Iens. Apparet, argutatum librarium, postquam corruptum erat *inquit*; pro quo *quit* profecto scriptum.

44. *Ne quis*) Turic. *neque*; a sec. manu *ne quem* cum Guelf.; *ne quid* Goth. Iens.

Hic, *quum inv.*) Iens. *h. animi* (non *anima* ut Gesn.) *i.* cum Loc. Ven. Rusc. Regius correxit, sed iam Camp. et Tarv. dant receptam, quae et in Vall.

45. *Excitati*) Turic. *excitari*; a sec. manu *excitandae* cum Iens. et edd. ante Ald. qui et ipse *excitandi*; Camp. *excitatae* cum Voss. 2, non Goth. Rectam habet primus Badius e Vall.; cf. 23, 49.

celeber, obiit A. V. C. 777. Eius laudes cum accurata orationis descriptione habes apud Senecam patrem Exc. Controv. lib. III, praef. p. Bip. 395 — 400. Animum et mores contemnit Tacitus Annal. IV, 21; cf. Horat. Epod. 6, quae non video quare ad alium Cassium Severum referatur a Gesnero. Scriptores quid de eo prodiderint, designat G. I. Vossius de Hist. Latt. I, 21, p. 109. Frequenter a nostro memoratur; cf. et Dial. de oratt. c. 19, ibique VV.DD.

Sed sic scripsisti) Non opus emendatione Burmanniana: *sed si sic s.* Quamquam enim iuvenilem hoc in libris, ne ipsum quidem spreverim, receptum tamen etiam acrius mihi videtur; ut et Harleti V. C.

44. *Efficit*) Malim *effecit* et sponte et propter *permoverunt* (§. 45); cf. §. 15, *obiecit*; item II, 14, 5, *percepit*.

45. *Meretur*) Cf. V, 1. 1.

cum oratione continua, quae motos lacrymis iudices ad iustitiam reducat, tum etiam quibusdam urbane di-
47 ctis: quale est, *Date puero panem, ne ploret.* Et corpulento litigatori, cuius adversarius, item puer, circa iudices erat ab advocato latus, *Quid faciam? ego te baiulare non possum.* Sed haec tamen non debent esse mimica. Ita neque illum probaverim, qui inter clarissimos sui temporis oratores fuit, qui, pueris in epilogum productis, talos iecit in medium, quos illi diripere coeperunt; namque haec ipsa discriminis sui ignorantia
48 potuit esse miserabilis: neque illum, qui, quum esset cruentus gladius ab accusatore prolatus, quo is hominem probabat occisum, subito ex subseliis ut territus fugit, et, capite ex parte velato, quum ad agentem ex

47. *Mimica*) Turic. Guelf. Camp. *inimica* cum edd. ante Ald. Primus nostrum verum pronuntiavit Badius (sed Vall. auctore non nominato), a quo sua mutuatus est margo Bas., sed et corrupit addeos aliqua. *Minuta* Goth. cum Voss. 2, (cf. §. 43) correctorem prodentes, sed infelicem.

Ita neque illum) Turic. *I. nec quia i.*, a sec. manu *I. ne quia i.*; Ieus. *Itaque ne i.* cum edd. ante Rusc. Bene monet Badius *neque* respondere iterum posito §. 48, *neque illum.* Camp. nostram ipsam dat; cf. not. ex. ad I, 5, 38; VI, 2, 1.

Probaverim) Turic. *probaverit.* — *Iecit*) Sic Turic. Guelf. Camp. Goth. Ieus. (tac. Gesn.) cum Voss. 2, et edd. ante Bas. quo acc. Obr. Reliqui *proiecit.* Sed Camp. modo *ductis.* Mala.

48. *Glad. ab*) Sic Turic. (a pr. manu) Camp. Reliqui inserunt *eius*, valde importunum.

Ad agentem) Turic. Guelf. Camp. *ad agendum* cum Goth. Vall. Voss.

46. *Cum — tum*) Vid. not. ad IV, 1, 66. Hic quidem non ita manifesta est illa ratio, et habet unus Guelf. *tum — tum.*

47. *Litigatori*) Pendet hic dativus a quibusdam, quae addi debent ab lectore, velut: *quod dictum est aliquando.* Exemplo tamen destituor. An ablativos faciemus absolutos: *litigatore?*

Advocato) Cf. IV, 1, 7.

Mimica) Cf. §. 38, item mox §. 49, *scenae.*

Qui — oratores fuit) Deficior praesidiis coniiciendi quis fuerit. Neque enim alibi memoratum factum hoc novi.

Namque — miserabilis) Tenerum et acrem in Quintiliano sensum agnosce. Sic ludentes Medeae filiolos pinxit Timomachus; vid. C. A. Boettigerus prolus. anni 1802, p. 17, not. 4.

48. *Ad agentem*) Vid. not. crit.

turba prospexisset, interrogavit, *an iam ille cum gladio recessisset?* Fecit enim risum, sed ridiculus fuit. Discutiendae tamen oratione huiusmodi scenae: egre- 49 gieque Cicero, qui et contra imaginem Saturnini pro Rabirio graviter, et contra iuvenem, cuius subinde vulnus in iudicio resolvebatur, pro Vareno multa dixit urbane. Sunt et illi leniores epilogi, quibus adversario 50 satisfacimus, si forte sit eius persona talis, ut illi debeatur reverentia; aut, quum amice aliquid commonemus, et ad concordiam hortamur: quod est genus

2, Tarv. Bad. pr. Sed Turic. a sec. manu *id agendum* cum Iens. et edd. reliquis ante Bad. sec. Nostrum partim Regius coniecit, etsi fluctuat ille inter *ad agentes* et *quid ageretur*. Consensus codd. facit ut cogitare malim de usu aliquo gerundii, quem exemplis quidem astruere non datur. Dicimus *inter agendum*, quidni *ad agendum prospicere* sit: *prospicere ad actionem*, *ad scenam agendi*, *eo*, *ubi ageretur*; cf. IV, 5, 2, *ad agendum*. Passivum in hoc gerundio certatim agnoverunt VV. DD.; vid. Oudend. ad Suet. Galb. cap. 8. Sententia etiam melius procedere videtur, quam in recepta. *Ex turba*, circumstantium, prospexit, non quidem *ad* solum *agentem*, i. e. actorem, sed ad omne illud agendi negotium, ubi aptius quoque, quod *interrogavit — recessisset*. Si enim ad agentem ipsum prospexit, quid opus *interrogando*? nisi forte *prolatus ab accusatore* ita est gladius, ut illum afferri et teneri ab altero curaret. — *Risum*) Turic. Guelf. *risus*.

49. *Oratione*) Turic. a sec. manu *orationes* cum Guelf.; cf. §. 45; VI, 2, 15.

50. *Leniores*) Guelf. Camp. *leviores* cum Goth. Voss. 2, Vall.; cf. VI, 2, 10. — *Satisfacimus si f.*) Turic. Guelf. omittunt *si* (et hic quidem mox *si* pro *sit*) cum Iens. (tac. Gesn.) et edd. ante Rusc. Correxit Regius (cf. §. 29), sed Camp. et Tarv. rectam scripturam habent. — *Illi*) Turic. Guelf. *tali*.

49. *Tamen*) Transitus est in hac particula. Etsi male adhibentur huiusmodi agendi artificia, quum tamen facta sunt, contra eundem est iis oratione. Gesnerus malebat *tantum*, ut sola oratione, *non gestu vel alia quadam actione* utendum esse moneretur. Nec positus placet adverbii, nec sententia diutius morata in vetandis hisce mimicis.

Cicero — pro Rabirio) Vid. Cic. pro C. Rabirio, perduellionis reo, c. 9.

Pro Vareno) Cf. V, 13, 28.

50. *Sunt et illi*) Structuram, conf. cum V, 13, 51.

Satisfacimus) Vid. not. ad III, 6, 65, et adde loca VI, 2, 14, 15; VI, 3, 34; IX, 2, 104; item cf. Ruhnken. ad Vell. II, 29, 3; Manut. ad Cic. ad Div. VIII, 12; Plin. H. N.

egregie tractatum a Passieno, quum Domitiae uxoris suae pecuniaria lite adversus fratrem eius Aënobarbum age-

Pecuniaria lite) Sic Turic. Guelf. Camp. cum Goth. Voss. 2, Vall. (nisi quod hic *in* praemittere narratur a Badio, per errorem, ut suspicor) et edd. ante Ald. quo acc. Obr. Reliqui *pecuniariam litem*; nullo, ut credibile est, MS. addicente. Non vidi ubi, praeter hunc locum, strueretur *agere litem*, sed *agere iure*, *agere lege* eo deducit ut et *agere lite* probam formam iudicemus, ex qua ipsa fit *litigo*. Praepositionem quam et Regius addi malebat, abesse satius puto in formula forensi. Memorabilis est consensus Goth. Voss. 2, Vall. (cf. §. 38, 52) dantium haec: *uxori suae pecuniaria lite — adesset*, quibus male Gesnerus addit Ieus.

X, 34 de columbis: *mox in satisfactione exosculatio*, Sueton. Caes. 73; Tib. 27; Claud. 38, ubi cf. Casaub.

Passieno) C. Vibius Crispus Passienus iterum Consul fuit A. V. C. 797 ex coniectura Theodori Ryckii ad Tac. Annal. VI, 20, 2, neque tamen certa illa, quum alii *Crispinum* eidem anno assignent, nec *Passieni* nomen addatur a Dione (p. Reim. 960) quo auctore nititur Rychius, qui et *Vibium* de coniectura tantum denominavit, subiecta illa Andreae Schotto in libro de claris apud Senecam rhetoribus. Temporum sane rationes addicunt. Mortuum nostrum sub Claudio imperatore testatur Sueton. Neron. c. 6, et bis Consulem fuisse narrat Plin. H. N. XVI, 44, cum Scholiaste ad Iuvenal. IV, 81, qui tamen turpiter confudit hunc cum Vibio Crispo quem vide apud Quintil. V, 13, 48, correctus a Lipsio ad Tac. Annal. XII, 6, 3. Fuit noster vitricus Neronis, Agrippinae maritus, sed et, prioribus nuptiis, Domitiae, ut hoc ipso loco apparet et VI, 2, 74. Eius oratoris summas laudes habent Senecae pater et filius. Apud illum tamen Nicolaus Faber ad locum, qui est p. Bip. 182, ubi *Passienus* dicitur *vir eloquentissimus et sui temporis primus orator*, Neroniani nostri patrem intelligendum censet, ut et Lipsius l. c. Ad eundem ergo referentur, quae de Passieno dicentem Cassium Severum facit Seneca pater, p. Bip. 398, 99, ubi eius in epilogis praestantia celebratur. Idem Lipsio videtur, cuius meminit Velleius II, 116, 2. Hieronymus in Chronico Eusebiano Passienum patrem, declamatorem insignem nominat, idemque filium, qui *heredis suae* (Agrippinae), *fraude necatus* sit. L. Seneca exsul epigramma inscripsit Crispo, fortasse nostro, ipsum patri et avo maximam gloriam appellans, quamquam de epigrammatis hisce adhuc criticorum lis est; vid. Burm. Anthol. Lat. tom. I, p. 598. Fateor autem mihi nonnisi nostrum a Seneca patre laudatum videri, quoniam nulla *patris* nota, quae frequentissima in aliis ei rhetoribus est, usquam nomini apponitur. Et potuit plana nostrum ipsum familiariter nosse M. Seneca. Velleianus ille Passienus quin pater sit nostri, nequaquam repugno. Quintilianus huius meminit et VI, 3, 74; X, 1, 24. Noster quoque locus divitem Passienum significat, qualem ostendunt Suetonius, Chronicon Eusebii, Scholiastes Iuvenalis.

Pecuniaria lite) Vide not. crit.

rei; nam, quum de necessitudine multa dixisset, de fortuna quoque, qua uterque abundabat, adiecit, *Nihil vobis minus deest, quam de quo contenditis.* Omnes autem hos 51
affectus, etiamsi quibusdam videntur in prooemio atque in epilogo sedem habere, in quibus sane sunt frequentissimi, tamen aliae quoque partes recipiunt, sed breviores, ut quum ex iis plurima sit res eruenda. At hic, si usquam, totos eloquentiae aperire fontes licet. Nam 52

Quum de) Turic. omittit *quum.* — *Qua*) Turic. Guelf. omittunt.

51. *Vt quum*) Turic. (a sec. manu) Guelf. Goth. (tac. Gesn.) omittunt *quum*, accedente Obr. Male; vide not. ex.

Ex iis) Sic Camp. et edd. ante Bas. Reliqui *e. his.*; cf. §. 23.

Sit res eruenda) Sic Turic. Guelf. Goth. (tac. Gesn.) Voss. 2, Vall. Tarv. *sit res ruenda* Camp. per errarem. Reliqui *sint reservanda*, profecto ex mera coniectura, infelici illa, etsi lenissima. Quid enim est: *reservare plurima ex affectibus?* nam ad affectus *ex iis* retulerunt carrectores. Aliud est *ipsas affectus reservare perorationi* ut VII, 10, 12. Vide mihi quantum iaceant haec: *aliae partes recipiunt affectus breviores, quia* (hoc enim est *ut quum*) *contrahi et breviari debent.* Neque enim aliud inest. Et cui *reservantur*, si iam in prooemio sedem habuerunt? Nempe de epilogo solo cogitarunt, qui sic scriberent.

At hic) Turic. a pr. manu *Ad hic*; a sec. *ad haec* cum Guelf. Goth. (tac. Gesn.). — *Si usquam*) Turic. Guelf. Goth. (tac. Gesn.) *si cuiusquam*, quare errorem suspicor quod notatur e Voss. 2, *sicut unquam.* Camp. *sicut usquam.*

Fortuna) Apparet hic vocabulum usurpari pro *divitiis*, quo usu pluralem *fortunas* frequentari monet Burmannus nec gemina loco singularem in hoc significatu illustrare datur; cf. Ernest. ad Cornific. seu Script. ad Herenn. IV, 41, not. 98, ubi et Oudend. Sed Velleio hunc usum vindicat summus Ruhnkenius VI, 60. 1. Accensebimus hoc quoque ruenti latinitati, et in Gallicismum vergenti; vide V, 12, 6.

51. *Vt quum—sit*) Cf. V, 10, 44; VI, 3, 9.

Ex iis plurima — res eruenda) Ex aliis istis partibus (has enim intellige *ex iis*, videlicet *narrandi* et *probandi.* Opponitur huic *ex iis* max

At hic, i. e. in epilogo) veritas rei maxime est eruenda, nec patiuntur propterea magnam affectuum copiam et diuturnitatem; cf. XII, 9, 3, ubi itidem *eruendae veritatis latebrae*, et passim *eruendi* verbo utitur de probatione agens. Argutius dictum videri possit *plurima res* pro *plurimum rei*, *maxima pars rei*; nisi forte malis accipere pro *plurimae res*, usitatius sane, sed minus apte ad hunc locum. Hic, quem poëticum dicas, singularis numeri usus frequentissimus est Plinio in H. N. veluti XVI, 25, p. Bip. 108: *quoniam — plurima tum ficus exeat.*

52. *Nam ex his*) Parum assequor. Si enim *his* referendum ad *reliqua*,

ex his, si bene diximus reliqua, possidemus iam iudicum animos: et, confragosis atque asperis evecti, tuto pandere possumus vela: et, quum sit maxima pars epilogi amplificatio, verbis atque sententiis uti licet magnificis atque ornatis. Tunc est commovendum theatrum, quum ventum est ad ipsum illud, quo veteres tragoe-
53 diae comoediaeque clauduntur, *Plaudite*. In aliis autem partibus tractandus affectus erit, ut quisque nascetur; nam neque exponi sine hoc res atroces et miserabiles debent: quum de qualitate alicuius rei quaestio est, pro-
54 bationibus uniuscuiusque rei recte subiungitur. Vbi vero coniunctam ex pluribus causam agimus, etiam necesse erit uti pluribus quasi epilogis: ut in Verrem Cicero fecit. Nam et *Philodamo*, et *navarchis*, et *cruciatis ci-*

52. *Possidemus*) Goth. (lac. Gesn.) Camp. *possidebimus* cum Voss. 2, et edd. ante Bad. qui reposuit nostrum ex Vall. hic cum duobus illis non faciente; cf. §. 50; VI, 2, 20.

Et, confr.) Turic. Camp. inserunt e. Nescio qoomodo placet omissio praepositionis. Alias saoe repetitur ea; vid. Drakenb. ad Liv. XXXVII, 30, 9. Sine *et*, *confragosius a. asperius*. Guelf. cum Bas. margine.

Tuto) Sic Turic. (a sec. manu, a pr. *toto*) Guelf. cum Goth. Voss. 2. Obr. *toto sinu* Camp. Tarv. cum Andr. ex manifesta correctione (cf. §. 40) quae non debebat placere Burmanno. Reliqui *tota*. Praeter defectum auctoritatis displicet iteratio, quum modo esset (§. 51) *totos* — *fontes*; cf. tamen IV, 1, 28.

Et quum) Guelf. *ut quum*. Male. — *Clauduntur*) Turic. *cluduntur*. — *Plaudite*) Turic. *plodite* a pr. manu.

54. *Fecit*) Guelf. Camp. *facit*, male ob *dedit*.

Cruciatis — Rom.) Turic. *crucitius R.*; a sec. manu *crucis civibus R.* cum Voss 2. Sed Guelf. Goth. (tac. Gesn.) Camp. *Erucis* (Guelf. mi-

transpooeoda saltem: *Nam*, *si* — *reliqua*, *ex his* quod ipsum valde friget. Corrigo *Nam et hic* respiciendo ad, *At hic*. *Et* valet *nempe*; cf. II, 13, 9. De *hic* pro *his*, cf. V, 10, 80. Libri nihil variaot, nisi quod Turic. a prima manu pro *ex his* dat *esse*.

53. *Debent: quum*) Confragosa haec est oratio; et nimium *neque* modo si sigoificat *ne* — *quidem*. Non dubito quin exciderit *et* post *debent*, referendum illud ad *neque*; cf. not. crit. ad III, 4, 13.

Qualitate) Cf. V, 10, 52.

54. *Coniunctam — causam*) Eadem quae el *multiplex*; cf. §. 8.

Philodamo — Romanis) Cic. in

vibus Romanis, et aliis plurimis suas lacrymas dedit. Sunt, qui hos μερικοὺς ἐπιλόγους vocent, quo *partitam perorationem* significant. Mihi non tam partes eius, quam species videntur. Siquidem et *epilogi* et *perorationis* nomina ipsa aperte satis ostendunt, hanc esse consummationem orationis. 55

II. Quamvis autem pars haec iudicialium causarum sit summa, praecipueque constet *affectibus*, et aliqua de his necessario dixerim: non tamen potui, ac ne debui quidem istum locum in unam speciem concludere. Quare adhuc opus superest, cum ad obtinenda, quae volumus, potentissimum, tum supra dictis multo difficilius, movendi iudicum animos, atque in eum, quem volumus, habitum formandi, et velut transfigurandi. Qua de re pauca, quae postulabat materia, sic 2

nuscula *e*, ut et Vall.) c. *R.* (Camp. per comp. *Ro.*) Iens. (tac. Gesn.) *cruciatis* c. *R.* Venet. *cruciatis civitatibus R.* Mirus codd. consensus. Displicet aliquatenus participium in fronte positum, ut malim e prima Turic. manu cruere *cruciatibus civium Romanorum*, quoniam compendiis fere res geritur in istis gentium nominibus. Sed propius etiam MSS. scripturam, et ipsam illam primam manum, fuerit *cruci civis Romani*, quod referatur ad supplicium P. Gavii (Cic. in Verr. V, 61 — 66), in quo hoc identidem indignatur et vociferatur Cicero, veluti c. 62 extr. *quum — usurparet — nomen civitatis — crux, crux inquam — comparabatur*; cf. IV, 2, 113 de eodem, ubi *verbera civis Romani*, ut hic *crux*.

55. *Hos*) Turic. (a sec. manu) Guelf. Goth. (tac. Gesn.) *hoc*. — *Vocent*) Turic. (a pr. manu) Guelf. *vocem*. Camp. *vocant*. Guelf. autem pro Graecis habet lacunam plus quam sufficientem. — *Perorationem*) Iens. *orationem* cum edd. ante Rusc. Correxit Regius, sed, praeter MSS., Camp. iam nostrum dat. — *Et epilogi*) Sic Turic. Guelf. Camp. cum Bodl. Andr. Obr. et quibusdam edd. Reliqui *haec e.* — *Orationis*) Turic. Guelf. *rationis*.

1. *Istum locum*) Sic Turic. Guelf. Goth. (tac. Gesn.) Reliqui *l. i.* (cf. VI, 1, 42, item hic §. 2). Camp. modo omittit *quidem*; cf. VI, 1, 47.

2. *Postulab. mat.*) Sic Turic. Guelf. Camp. cum Goth. Voss. 1 (an 2?) Obr. Reliqui inserunt *haec*.

Verr. I, 30; Philodamus; V, 45, 46 navarchi; V, 53 — 68 cives Romani;

cf. autem not. crit.

2. *Quae postulabat materia*) Hoc

attigi, ut magis, quid oporteret fieri, quam quo id modo consequi possemus, ostenderem. Nunc altius omnis rei repetenda ratio est. Nam et per totam (ut diximus) causam locus est *affectibus*: et eorum non simplex natura, nec in transitu tractanda, quo nihil afferre maius
3 vis orandi potest. Nam cetera forsitan tenuis quoque et angusta ingenii vena, si modo vel doctrina vel usu sit adiuta, generare, atque ad frugem aliquam perducere queat: certe sunt, semperque fuerunt non parum multi, qui satis perite, quae essent probationibus utilia,

Possemus) Turic. Guelf. *possimus*, cum Goth. et edd. ante Stoër. exceptis Camp. Tarv. Ald. Bas. Male; cf. VI Pro. 10.

Nihil — orandi) Turic. omittit *vis*, et a sec. manu *oranti* dat. Guelf. *n. afferri magis* (a sec. manu *maius*) *oranti*, cuius novatam scripturam dant Vall. et edd. ante Bad. sec. exc. Camp. et Ald. Ille enim *n. afferre maius ius orandi*, hic *n. maius afferre vis orandi*, cum recentioribus in quo est nostra, si discesseris a levi transpositione τῶν *afferre maius*, quam exhibuit Regius, non coniiciens ille, ut putat Harles V. C. sed veteres libros excerpens. Restituendus erat veterrimorum ordo (cf. §. 1, 6), qui locum dedit omissioni.

3. *Vena*) Turic. *venia*. — *Quod sentio*) Turic. a pr. manu *quia s.* (cf. VI, 1, 32, item §. 5).

Semperque) Turic. a pr. manu *que* omittit; cf. V, 8, 34, ubi diversa ratio. — *Causas*) Turic. Camp. *causam*. Guth. *causis*. Mire. — *Diserti*) Aldi sed in utraque ed. sphalma *diserte* propagavit Basil.

idem modo appellabat *necessario*. Natura enim epilogi, quem tractabat, eo deduxit eum. Omne hoc de affectu persequitur Macrobius Saturnal. lib. IV Virgilianis quidem exemplis.

Vt diximus) Modo VI, 1, 51, et hic quoque §. 1: *non debui — in unam spec. concludere*.

Quo nihil — maius) Quaerit solus, sed recte, Capperonnerius, cui reddatur relativum istud *quo*, et *totum negotium* intelligi, ut neutrum genus stare possit, pro Quintilianeo eandare esse negat. Vidimus quidem similes structuras, ut III, 10, 4, *quod accidit*; IV, 2, 27; V, c. 3; V, 14, 1, sed non huius duritiae illas. Leniter corrigas *qua*, referendo ad *natura*; nec tamen feliciter. Cum Capp. equidem probo scripturam Obrechti, solius ante ipsum, *quod*, quamvis possit illa ex mero sphalmate nobis exstitisse, quoniam inter mutationes suas non recenset Obrechtus. Malim tamen *quoniam*, prae *quod* h. l. *Quod* et *quo* confusa vidimus V, 10, 2, 124; V, 13, 42.

3. *Vel — vel*) Cf. V, 12, 21. Neque enim disiunctivas arbitror particulas. Exemplum in primis evidens est Suet. Tit. 3.

reperirent: quos equidem non contemno, sed hactenus utiles credo, ne quid per eos iudici sit ignotum; atque (ut dicam, quod sentio) dignos, a quibus causas diserti docerentur: qui vero iudicem rapere, et in quem vellet habitum animi posset perducere, quo dicto flendum et irascendum esset, rarus fuit. Atqui hoc est, quod do- 4
minatur in iudiciis; haec eloquentiam regunt. Namque

Fl. et irasc.) Turic. a pr. manu omittit *et*.

Rarus) Hoc primus dedi ex coniectura Burmanni verissima, pro *rarius* omnium librorum, quibus auctoribus hic pessime utitur Capper., repente religiosus factus, etiam novis, a se erutis; vide Burm. in epistola ad Capp. p. 79.

4. *Atqui*) Sic coniecit Gesnerus. Libri omnes *Atque*; cf. IV, 3, 17. — *Dominatur*) Turic. Guelf. Tarv. *dominetur* cum Goth. Voss. Iens. Ald. Bas. Correxit Regius, cuius scripturam firmat Camp. — *Qui per haec*) Guelf. *qui pe h.* Volebat *quippe h.* Camp. *qui h*, quod, etsi sensu non omnino caret, alienum tamen hinc.

Docerentur) Nullum imperfecto locum video. Neque tamen tam leniter hic reponatur *doceantur* quam supra (V, 11, 4) *concedetur*; cf. §. 24.

Quo dicto) Certatim hic significatum activi in forma passiva agnoscunt Gallaeus et Gesnerus, interpretantes Graece: οὗ ἠγορευκότος, αὐτοῦ λέξαντος, nixus hic auctore Perizonio ad Sanctii Minervam I, 15, 4. Equidem Perizonii illam disputationem missam nunc faciens, praeterquam quod aegerrime adducar, ut Qu. tale quid ausum credam, in tempore praeterito haereo quam maxime. Quis enim Graeca illa tulerit pro οὗ λέγοντος? Fiunt ista, dum dicit orator, non postquam dixit; cf. mox §. 7, *pronuntiatio — sedens adhuc*. Gallaeus insuper tentat *audito*, in quo non eadem est temporis difficultas, quippe passivo. Non adeo magnum ego facinus duxerim, si quis corrigat *dicente* pro *dicto*. Sed subit animum suspicio glossas. Verba: *q. d. f. e. i e.* si ab hoc naevo discesseris, satis elegantia esse, non nego. Videor tamen persentiscere molestam sedulitatem eius, qui vellet explanare *habitum animi*, in quibus vocabulis profecto inesse *fletum* hunc et *iracundiam*, nemo non fatebitur. Iam in margine poterat allinere quis ista, *dicto* usurpans vulgari modo, et *quo dicto* scribens pro *ad quod dictum*. Hoc malim saltem, quam ad summam dicendi insolentiam confugere in Quintiliano.

Rarus fuit) Cf. XII, Prooem. 3: *rarus, qui recessisset, reperiebatur*. Cum hac eloquentiae affectus moventis laude; cf. Cic. Orat. c. 28.

4. *Haec — regunt*) Non possum non agnoscere glossam in his verbis. Quid sibi vult repente positus pluralis? Quid est, quod nunc *regitur* eloquentia, quae modo *regebat*, i. e. *dominabatur*? cf. VII, 4, 24, ubi item, *eloquentia regnat — imperat*.

argumenta plerumque nascuntur ex causa; et pro meliore parte plura sunt semper: ut, qui per haec vicit,
5 tantum non defuisse sibi advocatum sciat. Ubi vero animis iudicum vis afferenda est, et ab ipsa veri contemplatione abducenda mens, ibi proprium oratoris opus est. Hoc non docet litigator: hoc libellis non continetur. *Probationes* enim efficiunt sane, ut causam nostram meliorem esse iudices putent: *affectus* praestant, ut etiam velint: sed id, quod volunt, credunt quoque.
6 Nam, quum *irasci*, *favere*, *odisse*, *misereri* coeperunt, agi iam rem suam existimant: et, sicut amantes de forma iudicare non possunt, quia sensum oculorum praecipitat

5. *Hoc libellis*) Camp. inscrit *causarum* cum edd. ante Bad. quo acc. Basil. MSS. meorum nullus, nt nec Vall.

Praestant) Turic. *putant*; a sec. manu *petunt* cum Guelf. Goth. Voss. 2. Apparet fons erroris pr. Turic. manu.

Quod vol.) Sic Camp. Reliqui *quia v.* cf. §. 3, 13.

6. *Coeperunt*) Sic Turic. Goth. (tac. Gesn.) Camp. cum edd. ante Basil. Reliqui *coeperint*.

Praecipitat animus) Ita Goth. 2; *praecitamus* Turic. a pr. manu; *praecipitamus*, cum oota divulsionis post literam *t* Cod. Palat. Gebhardi; *premit amor* a sec. manu Turic. et sic reliqui. Gebhardus e suo effiogit *peaecipit amor*, indubitate, ut ipse ceuset; infeliciter, ut ego (cf. IV, 5, 4). Longe melius e vulgato Burm. *perimit amor*, quamquid ulla parte accedit sententiae hisce addendis? At, regeret aliquis, unde nata glossa? Quid si igooro? Cogaroe ideo sincera haec iodicare? Et potuit haec misera esse interpretatio illorum *hoc — iudiciis*, quum praesertim veteres aliquot cdd. *haec* ibi deot pro *hoc*, quod correxit Regius.

Tantum non) Commodum succurrit locus Liviaous plane gemious oostro IV, 57, 8: *Dictator, bello ita gesto, ut tantum non defuisse fortunae videretur*, quo appareat in ceutro horum accipi debere *tantum non* pro *paene*. Nimium enim et stultum hoc erat tum in Livio quam in Qu.; cf. uot. crit. ad II, 15, 14.

5. *Ab ipsa — abducenda mens*; cf. IV, 5, 6.

Libellis) « Quos componit aut litigator, qui coofugit ad patronum, quia liti ipse non sufficit: aut aliquis ex eo genere advocatorum, qui se noo posse agere confiteotur, deinde faciunt id, quod in agendo est difficillimum. » Noster lib. XII, 8, 5.

Sed id — quoque) Cf. V, 14, 35.

6. *Amantes — possunt*) Cf. Horat. Serm. I, 3, 36, ubi Gesnerus imitationes designat.

animus, ita omnem veritatis inquirendae rationem iudex omittit, occupatus affectibus: aestu fertur, et velut rapido flumini obsequitur. Ita argumenta ac testes quid egerint, 7
pronuntiatio ostendit : commotus autem ab oratore iudex, quid sentiat, sedens adhuc atque audiens confitetur. An, quum ille, qui plerisque perorationibus petitur, fletus erumpit, non palam dicta sententia est? Huc igitur incumbat orator, hoc opus eius, hic labor est : sine quo cetera nuda, ieiuna, infirma, ingrata sunt; adeo velut spiritus operis huius atque animus est *in affectibus*. Horum autem, sicut antiquitus traditum accepimus, 8
duae sunt species: alteram Graeci πάθος vocant, quam nos vertentes recte ac proprie *affectum* dicimus; alte-

quam hoc nimium. Nostra in Turic. et Palat. est manifesto. Parum eleganter vulgata *amorem* iterat post *amantes*, nec *premit* nisi a poëta sic dici poterat. — *Verit. inquir.*) Hoc ordine Turic. Camp. Reliqui *i. v.*; cf. §. 2, 15. — *Omittit*) Ita Camp. Sed Turic. *obmittit*; a sec. manu *amittit*, et sic reliqui. *Rationem veritatis inquirendae* non tanquam aliunde acceptam rem *amittit* iudex, sed tanquam suum negotium *omittit*. Millies haec confusa; vid. Drakenb. ad Liv. XXI, 8, 12.

Obsequitur) lens. *consequitur* cum edd. ante Rusc. Correxit Regius, sed immunis ab errore Camp. cum MSS.

7. *Atque aud.*) Goth. (tac. Gesn.) *ac a.* cum Voss. 2. En deteriores Codd.! cf. IV, 1, 79; V, 18, 107.

Spiritus) Camp. *species* cum Goth. Voss. 2, male interpretando compendium scribendi, sicut, et quum *spes* confunditur horum utrumque.

7. *Hoc opus — hic labor*) Non sine respectu ad Aen. VI, 128 dictum credo.

Ingrata sunt) Non videtur negligendum quod sola Turic. prima manus dat; *ingrata sint*. Sive enim potentialem illum modum agnoscis, sive refers ad *quo*, ubi lateat *tale ut in eo*, elegantius profecto sic dicitur, quam per indicativum.

8. *Quam — vertentes*) Alienum videtur, quod relativum accommodavit ad *species* quasi *speciem* vertissent Romani, non πάθος. Censeo igitur ex prima Turic. manu *quia* emendum *quod*; cf. not. crit. ad §. 5. Nostrum cum aliis citat Hermannus ad Aristot. Poët. p. 85.

Affectum) De hoc vocabulo disputantem Regium, qui negat Ciceroni usurpatum, Burmannus frustra admonet loci Disput. Tusc. lib. V, c. 16. Ibi enim *affectus* non pro πάθει ponitur; sed expressit Cicero Platonis τὸ τῆς ψυχῆς ἦθος (de republ. III, p. 400 d.) neque quidquam voluit nisi *affectionem*, varians modo formam vocabuli.

ram ἦθος, cuius nomine, ut ego quidem sentio, caret sermo Romanus; *mores* appellantur: atque inde pars
9 quoque illa philosophiae ἠθικὴ, *moralis* est dicta. Sed ipsam rei naturam spectanti mihi, non tam *mores* significari videntur, quam *morum quaedam proprietas*; nam ipsis quidem omnes habitus mentis continentur. Cautiores voluntatem complecti, quam nomina interpretari, maluerunt. Affectus igitur hos concitatos, illos mites atque compositos esse dixerunt: in altero vehementer commotos, in altero lenes; denique hos imperare, illos persuadere; hos ad perturbationem,

9. *Omnes — continentur*) Camp. *omnis — continetur*. Non displicet, quum praesertim Turic. (a pr. manu) et Goth. (tac. Gesn.) *omnis — continentur*. — *Voluntatem*) Turic. Iens. (tac. Gesn.) *valuptatem*.

In altero len.) Turic. *in alteros l.* — *Imperare*) Turic. Guelf. Camp. *impetrare* cum Goth. Frequens confusio; vid. Drakenb. ad Liv. XXXV, 17, 7; item nostrum VII, 4, 24, ubi Goth. (tac. Gesn.) *impetrat* pro *imperat*. Hic quidem attendenti nulla *impetrandi* ratio placere potest; cf. X, 1, 110.

Perturbationem) Turic. Guelf. *perlationem*. Camp. *probationem* cum Goth. (nisi et Gesn. et ego dormitavimus, nam Voss. 2, narratur dare *prolationem*) et edd. ante Rusc. Miror Badium de Vallensi altum silere.

Ἦθος) Cf. V, 13, 2.

Moralis est dicta) Ab ipso quidem Cicerone de Fato c. 1.

9. *Omnes — continentur*) Conf. not. crit.

Voluntatem) I. e. significationem, oppositam vocabulo. Sic VII, 10, 1, indicante Gesnero: *In finitione quae sit voluntas nominis, quaeritur*. Adde III, 6, 87: *Alia — cuius verbis, — alia cuius voluntate*.

Affectus — dixerunt) Equidem veram censeo κρίσιν Regii, inserentis post *concitatos* πάθος, post *compositos* ἦθος (quae tanto facilius excidebant si latinis scripta erant literis, *patos*, *etos*); frustra obloquentibus Badio, qui, auctore Servio, negat pronomen (*hos*) cum nomine (πάθος) simul poni debere, et Capperonnerio, qui haec vocabula subaudiri ait ab erudito lectore. Non dixerunt *cautiores* isti *affectus hos esse conc.*; *illos, mites* sed, quae res verbis illis Graecis significarentur, ostenderunt. Si abesset *esse* ferri posset *dixerunt hos concitatos aff.* pro eo *vocarunt hoc conc. aff.* Nunc cf. III, 6, 15. Addendo Graeca cavetur etiam scabrities, quae sit alioquin in sequentibus. Quid enim sibi vult *in altero — in altero*, nisi prius ad πάθος refertur, posterius ad ἦθος?

Hos — illos — hos — illos) Cf. VI, 1, 22, et in primis IV, 1, 28.

Perturbationem) Cf. not. crit.

illos ad benevolentiam praevalere. Adiiciunt quidam 10 peritorum, πάθος temporale esse. Quod ut accidere frequentius fateor, ita nonnullas credo esse materias, quae continuum desiderent affectum. Nec tamen minus artis, aut usus, hi leniores habent, virium atque impetus non tantundem exigunt. In causis vero etiam pluribus versantur, immo, secundum quendam intellectum, in omnibus. Nam, quum nisi ex illo et hoc 11

Regius correxit refragantibus, ut ipse ait, exemplaribus. Blanditur sane emendatio; sed corruptelae origo non apparet. Equidem valde moveor scriptura Turicensi, quam aut ipsam veram esse, aut verae semina recondita tenere suspicor. *Perlatio* adhuc nonnisi apud Lactantium Institutt. V, 23 obiicitur, sed potestate hinc aliena. Si verum sit, fuerit repetendum ab illo *perferendi* significatu, quo dicitur *perlata lex*, quum aliquid per obstacula ipsa evehitur. Sed quis defenderit ἅπαξ λεγόμενον? Malis tamen aliquid, quod ad ipsum iudicem referatur. *Perlatio* illa ad summum nonnisi *causae*, *rei*; fuerit. Ad sensum apte rescripsit Regius; cf. IV, 5, 6, (quamquam loco incerto et ipso); V Pro. 1. Sententiae ipsius summam, mirifice exornatam, habes X, 1, 110, in Ciceronis laudibus, sed unde nil proficias ad verba nostri loci ordinanda. *Probationem* quidem sensus, ut recte ait Regius, aspernatur; quamquam fuit, quum de aliis omnibus cogitarem, ut pronomina *hos* — *illos* vulgari ordine acciperentur, *impetrare* praeferretur, *persuadere* et *benevolentia* de πάθει, non de ἤθει, dicta viderentur. Sed haec velut desperantis interpretatio fuerit.

Peritorum) Turic a pr. manu *per tuum*. Quid si antiquitus fuit: *quidam perpetuum ἦθος, πάθος temporale esse?* Insolens est *peritorum* appellatio, quum plerumque *quidam* modo dicat, in diversis rhetorum opinionibus recensendis: nec probat hic *peritos* illos.

Hi leniores) Turic. (a pr. manu *hic l.*) Guelf. *haec leviores*. Camp. *ii lev.* Goth. (errante Gesn.) *Hi lev.* cum Bodl. Vall. et edd. ante Basil. exc. Tarv. Rusc. Ald. Correxit Regius; necessario; cf. VI, 1, 50.

Vero) Goth. (tac. Gesn.) omittit.

Quum — vocari) Turic. Guelf. Camp. *quum ex i. e. h. l. n. — discitur*

10. *Peritorum*) Cf. not. crit.

Quae continuum — affectum) Hic *peritos* illos fortasse parum assequitur noster. Quum enim *temporale* dicunt πάθος, animi affectionem quae sic appellatur ab illa, quae ἦθος, distinguunt, non id spectant, quod in orando locum habet. *Continuum affectum* in quibusdam suasoriis concedit III, 8, 60.

Usus) Cf. dicta ad I, 1, 34; Id. significatus X, 7, 18.

11. *Ex illo et hoc loco*) Hoc quid sit difficile est dictu. Capperonnerius quidem et Gesnerus *illo* et *hoc* ad πάθος et ἦθος referunt, quod nequa-

loco nihil ab oratore tractetur, quidquid de *honestis*,

hoc v. cum Goth. (quem omittere *nisi* non monuit Gesn.) Voss. 2, (quamquam huius nec *discitur* memoratur nec *hoc*) et edd. ante Rusc. nisi quod *dicitur* iam inde a Locat. dant. Inseruit *nisi* Regius, idemque *dicitur* scripsit pro *discitur*. Vallensis nulla mentio apud Badio Invitum se quidquam inserere testatur optimus Regius. Superest coniectura eius, quem hac nota, *Dan.* designat P. Pithoeus in Leidensi ed. Eam notam ad VI Pro. 8 (ubi primum occurrit ni f.) Burmannus interpretatur *Danielem*, quo quidem auctore, ignoro; sed possit esse ICtus Aurelianensis, Turnebo iuvenis cum laude memoratus Advers. XIV, 12, editor Servii in Virgilium, de quo vide Saxii Onomast. III, 408. Possit esse Danesius Episcopus. Eadem est ad VI Pro. 15, multisque praeterea locis. Quum tamen ubique aliquam coniecturam sub hac nota prolatam viderim, subiit insignem suspicari in Schrevelio inscitiam, qui allitam P. Pithoei in margine παρεκβολὴν *An?*, in ductu fortasse obscuriore, habuerit pro nota *nominis*. Quamquam alibi haec vox et ipsa ponitur. Acceperat enim ab Emerico Bigotio correctum a Petro Pithoeo exemplum (vid. Burm. in praef.). Huius igitur, sive Danielis, sive Pithoei, haec ponitur coniectura: ἦθος *vocari non potest* pro *hoc vocari potest*, in qua quid sibi velit *non*, nequaquam assequor. An *non* posuit alio loco, et quidem post *nihil*, quo minus indigeremus additamento illo Regiano *nisi?* Lenior profecto est medicina, quum *non* intercidisse saepe in MSS. negari plane nequeat (velut III, 5, 10; IV, 2, 93; V, 11, 39; V, 13, 31; V, 14, 27; VI, 3, 4, 18); et hic imperitum librarium post *nihil* poterat etiam offendere. *Nisi* item a Regio profectum, sed non insertum vide V, 7, 25. Structura quidem, qua *nisi* longius praecedit *non*, non debet offendere; cf. V, 14, 29. Insertum a Regio *nisi* IV, 1, 25. *Hoc* est in omnibus libris ante Leid. et revocavit etiam Capp. ἀπροσδιονύσως. Unde igitur *hoc*? Profecto a summo viro I. F. Gronovio, qui in literis ad N. Heinsium *De Institutt.* ait *non me innuisco, nisi quod vivo* (Schrevelio) *pauculas coniecturas dedi*. Iam praestantissima quum sit haec emendatio (cf. Gesn. idem mutantem IV, 2, 55), magis tamen arridet illa Pithoeana, velut sponte nascens ex Graeco HΘOC, et sententiam habens planiorem. Et ecce mox (§. 12, pr. loco) pro ἦθος in Camp. ed. est *hoc*.

quam placet. Quae enim haec est argumentatio: *Quia orator semper cum* πάθει et ἤθει *tractat res subiectas* (unde tandem hoc rescivimus, aut quomodo probavit Qu?) *potest hoc i. e. ad* ἦθος, *vocari quidquid de honesto — — dicitur?* Regius, cui debemus hancce loci nostri constitutionem, pronomina ne dignatur quidem interpretari. Retulisse tamen ea videtur ad sequentia, ut intelligeret *honestum* et *utile*. Hanc, quamquam veram censeo interpretationem, video tamen exemplis esse firmandam, quibus ipsis destituor. Si absint haec *quum — tractetur*, sat argumenti ad probandum, quod modo dixerat, fuerit in reliquis. Quod nequaquam eo dico, quasi glossam suspicer, quas tractamus. Ita tamen fere se expediit Gedoynus, quem sententiam probabiliter assequutum censeo. *Car l'ora-*

et utilibus, denique *faciendis et non faciendis* dicitur, huc vocari potest. Quidam *commendationem* atque *excusationem* propria huius officii putaverunt: nec abnuo esse ista in hac parte; sed non concedo, ut sola sint. Quin illud adhuc adiicio, *πάθος* atque *ἦθος* esse interim 12
ex eadem natura, ita ut illud maius sit, hoc minus, ut *amor πάθος*, *caritas ἦθος*: interdum diversa inter se, sicut in epilogis; namque *πάθος concitat*, *ἦθος* solet *mitigare*. Proprie tamen mihi huius nominis exprimenda natura

Abnuo) Turic. a pr. manu *abnunc*. Guelf. Camp. Tarv. *ab uno* cum Iens. Sed iam Turic. a sec. manu nostrum, quod et in aliis vidit Regius.

Esse) Turic. Guelf. Camp. Goth. Iens. (tac. Gesn.) *sed* cum Voss. 2, et edd. ante Ald. Hic de coniectura nostrum dedisse videtur; verissima illa, nec adeo dura. Confunduntur enim *esse*, *esset* (V, 1, 31) *est* (III, 8, 31). Quidni cum hisce *sed*, quod toties cum *et*?

12. *Adj. πάθος atque — πάθος caritas ἦθος: int.*) Guelf. *adj. ἦθος atque πάθος caritas int.* Turic. a pr. manu *ndj. π. α. η. e. i. e. e. n. i. u. i. m. s. h. m. u. amor ηθος caritas ηθος int.* Secunda manus nostrum, sed Graeca litt. latt.

Concitat) Turic. a pr. manu: *concitavit*. An fuit: *nam quae — concitavit* etc.? — *Proprie*. Sic Turic. Guelf. Goth. (tac. Gesn.) Camp. Reliqui *Propria*.

Tamen — est) Sic Iens. et edd. ante Bad. quo accedunt Gryph. et edd. ante Obr. Reliquae edd. *t. m. vis n. et e. n. e.* quam, nihil munito

teur ne peut rien traiter, qui ne regarde l'honnête ou l'utile; ce qui est à faire ou à éviter. Or tout cela se rapporte aux moeurs. Si structura ferret, ut pronomina subiicerentur istis *de honestis — non faciendis*, nihil obscuritatis haberet locus. Sed necesse erat rationem anteverti, unde insolentiam illam praemittendi pronomina velut necessario exstitisse mihi persuadeo. Quaerat quidem aliquis: Num in statu coniecturali quidquam *de honest. — faciendis* tractet orator? Sed quum in affectuum praeceptis versemur, quorum sedes propria est in epilogo, nihil profecto, quod ad docendum unice faciat, hic spectatur; verum oratoris est cum iudice negotium, hunc ad pronuntiandum hortantis, ubi semper aliquid ex istis tractatur.

Huc vocari) Cf. not. crit.

12. *Interim — interdum*) Possit videri alterutrum corrigendum (cf. not. crit. ad IV, 2, 19), quo manifestior fiat relatio, sed neque libri variant et huiusmodi dissimilitudinem aliquoties animadvertimus in nostro; cf. V, 13, 28, Suet. Caes. 81, *interdum — alias*; Cal. 43, *modo — interdum*; Claud. 15, *modo — nonnunquam*, in quorum locorum postremo, vid. Oud.

Concitat — mitigare) Vide IV, 3, 9.

est, quatenus appellatione ipsa non satis significari vi-
13 detur. Ἦθος, quod intelligimus, quodque a dicentibus
desideramus, id erit, quod ante omnia *bonitate* commendabitur: non solum mite ac placidum, sed plerumque blandum et humanum, et audientibus amabile atque iucundum: in quo exprimendo summa virtus ea est, ut fluere omnia ex natura rerum hominumque videantur, quo mores dicentis ex oratione pelluceant, et
14 quodammodo agnoscantur. Quod est sine dubio inter

lectore, iam Badius dedit. MSS. faciunt cum hisce Goth. Voss. 2, Bodl. Turic. (nisi quod et omittit pr. eius manus) Guelf. (nisi quod trasponit *vis nom. mihi*). Inserit Camp. *huius* post *mihi*, in ceteris similis. Vide mihi affectationem hyperbati in illis: *vis nom. et expr. nat. est* (cf. not. ex. ad IV, 2, 112). Proclivis autem erat error ab *mihi huius* delabendi in *mihi vis*.

Significari) Turic. Guelf. Camp. *significare* cum Goth. et edd. ante Bad. Levissima quidem mutatio (cf. V, 7, 37), sed fortasse non necessaria. Intelligam subiectum, non ut in recepta *naturam*, verum *nomen. Hoc non videtur satis significare*, *i. e. significans esse* (cf. VIII, 6, 6; item not. ex. ad I, 7, 32). *Ipsa appellatione, i. e. pronuntiatione, vel sono* (cf. XI, 3, 35 ex Cicerone). Simile quiddam I, 7, 10: K — *quae significat*. Sed potest geminus videri locus IX, 3, 44, ubi est *ostendi*.

13. *Quod.*) Turic. Guelf. *quia* ut et mox post *erit*, et §. 14, ante *est*; cf. §. 5, 15. — *A dicentibus*) Turic. *adicientibus* (a pr. manu). Guelf. *adiicientibus.*; cf. III, 6, 10. Ille a sec. manu *a docentibus*, et sic Camp. cum omnibus ante Capper. qui recepit, quod secundis curis posuerat Obr. sequentibus Gesnero et Bipontinis; Andrete autem et Blassio male redeuntibus ad obsoleta, quae operose interpretari conatur Rollinus. Defendere eadem videtur Gedoynus in nota versioni subiecta; sed frustra. — *Quo mores*) Turic. Guelf. *quae m.*

Mores dicentis) Turic. Guelf. *m. dicitis*, sed ille a sec. manu *modestis*. — *Pelluceant*) Turic. Camp. Iens. (tac. Gesn.) Tarv. *perluceant* cum edd. ante Basil. quo acc. Gryph. (cf. VI, 1, 17; item hic §. 16, sed in primis XI, 3, 35).

Agnoscantur) Goth. (tac. Gesn.) *agnoscuntur*.

Significari) Cf. not. crit.

23. *Quo mores*) Obscurius hoc et affectatius quam pro Quintiliano. Displicet in primis *quo*, post *ut* idem valens. An *quod* legemus potestate τοῦ *quia*? cf. §. 2.

14. *Sine dubio — Sed tamen*) Probat vulgare praeceptum, sed sufficere negat, et maiorem partiendi diligentiam adhibet; cf. IV, 1, 7.

coniunctas maxime personas, quoties *ferimus, ignoscimus*, *satisfacimus*, *monemus*, procul ab ira, procul ab odio. Sed tamen alia patris adversus filium, tutoris adversus pupillum, mariti adversus uxorem moderatio est (hi enim praeferunt eorum ipsorum, a quibus laeduntur, caritatem; neque alio modo invisos eos faciunt, quam quod amare ipsi videntur); alia, quum senex adolescentis, alia, quum vitium honestus inferioris fert (hic enim tantum concitari, illic etiam affici debet).

14. *Ferimus*) Sic Turic. Guelf. Goth. (tac. Gesn.) cum Voss. 2. Reliqui *perferimus.* — *Monemus* Goth. (tac. Gesn.) *movemus* cum Voss. 2. — *Praeferunt*) Sic Turic. Guelf. Goth. (tac. Gesn.) Camp. cum Bodl. Voss. 2, Vall. Audr. et edd. ante Ald. quo acc. Bad. prior. Regius de coniectura inseruit *se*, praeter necessitatem. Ablegat Burm. ad X, 1, 113, ubi MSS. mei et Camp. cum aliis *praeferens;* cf. mox VI, 3, 17. Structuram defendit etiam Badius; cf. Clav. Ern. Cic. Drakenb. ad Liv. XXVII, 34, 5, et Lexica. Nec video quare Oud. damnet ad Suet. Cal. 14. Hic quidem Rusc. non exprimit mutationem Regianam; cf. VI, 1, 50.

Laeduntur) Turic. (a pr. manu) *ledimur* cum Iens. et edd. ante Ald. ne Rusc. quidem recedente. Sed Camp. verum dat. Correxit Regius. — *Alia, quum vitium*) Sic Turic. (a sec. manu) Camp. cum Goth. et edd. ante Ald. exc. Tarv. quae sic habet: *a. enim v.* Prima Turic. manus: *alieni c. v.* in cuius correctione obscurius quid addi narratur, quod referat *enim.* Ald. *convicium* omisso *alia.* Mox omnes *a.* c. *convicium.* Meo in Guelf. silentio parum fido. Non est, quare protinus *convincii* mentio iniiciatur; *vitium* enim sufficit: aptius quoque ad id quod sequitur *affici.* Insuavis etiam sonus *quum con.* facile poterat vitari, si hoc volebat Qu. Coniicit, hic quidem sub notam *D.*, nescio quis in Leidensi *aut c. conv.* cf. not. ad §. 11.

Fert) Turic. *ferit.*

Praeferunt) Cf. not. crit.

Honestus) Vid. I, 1, 25. Sic et IX, 2, 61; ex Cicerone XI, 1, 42, 82; XI, 3, 137; Hor. Ep. ad Pis. 213. Illa Plaut. in Aulul. IV, 9, 6, *frugi.* Structura sane mollior erat, posita voce *vitium* statim post *adolescentis.* Fortasse tamen pondus addere voluit orationi. Quod ipsum coniungas cum minore dicendi insolentia si transposueris *inferioris honestus;* vid. IV, 2, 112.

Hic enim — debet) Quod est huius sententiae subiectum? Id quidem nemo videtur quaesisse. Si locutionem acceperunt impersonalem, qua diceretur *concitatur*, *afficitur*, sicut *curritur*, *itur*, unde mox fieret *concitari debet* quomodo *curri debet;* exempla quam maxime desidero du-

15 Sunt et illa ex eadem natura, sed motus adhuc minoris, *veniam petere*, *adolescentium defendere amores*. Nonnunquam etiam lenis caloris alieni derisus ex hac forma venit, sed non his ex locis tantum. Verum aliquanto magis propria sunt *virtutis simulatio, satisfaciendi*, *ro-*

15. *Adolescentium*) Turic. Guelf. Gotb. (tac. Gesn.) Camp. *odolescentiam* cum Voss. 2, et edd. ante Ald. (nisi quod Tur. et Goth. *adul.*) exc. Tarv. qui *odolescantiae*, ut reliqui omnes. Dedi coniecturam verissimam Burmanni.

15. *Lenis*) Sic Turic. Guelf. Camp. cum Goth. Voss. 2, et edd. ante Laid. exc. Basil. quo acc. Gesn. Bip. Reliqui *levis*. — *Cal. al.*) Hoc ordine Turic. Camp. Reliqui o. *c.*; cf. §. 6, 8. — *Non his*) Turic. Guelf. *his non.* Mox praepositionem *ex* omittunt Iens. (tac. Gesn.) et edd. ante Bad. qui pro ea dat *a* (cum Vidovaeo) sed *ex* narrat esse in Vall.

Propria sunt virtutis) Sic Turic. (nisi quod pro *sunt* a pr. manu *fuit*. An *fuerit* legendum ? (cf. §. 26) Guelf. Goth. (tac. Gesn.) cum Vall. Voss. 2, *proprii s. virtutis*. Camp. *proprioe s. virtutis*. Iens. (tac. Gesn.) Tarv. cum edd. ante Rusc. qui ex Regii coniectura dat *proprioe* (nisi quod per errorem hic *propria*) *s. virtutes* cum reliquis. — *Simulatio*) Hoc dedi de mea coniectura. Reliqui *simulationis*. Erroris, si error, origo est in continuatione structurae (cf. VI, 1, 49; VI, 3, 33), sequente praesertim *S* in *satisfociendi*.

Rog. *εἰρωνεία*) Sic Turic. Guelf. Reliqui inserunt *et*. Sed tamen

rissimaa structurae; et ne sic quidem in verbo transitivae significationis procedit ratio, qualis est in illis intransitivis *eundi, currendi*. Mutatione subveniri debet loco. Aut pro *illic* scribemus *ille*, aut *decet* pro *debet* (cf. not. crit. ad IV, 1, 76). Expeditissimam praestat sententiam prior correctio. Refertur enim hoc ad postremum exemplum *senis* et *honesti* non item ad reliqua, supra posita. Iam in verbis hisce *concitandi* et *afficiendi* nequaquam est argutandum quasi cum artificiali quadam diligentia usurpatis, quod vel ipsa hac eorum coniunctione apparet. Versatur sane Qu. in praeceptis τοῦ ἤθους, ut ne locus quidem esse videatur *concitando*. Sed quum ipsa etiam indignatio possit moderatione temperari, eum, qui quum ἤθει velit tractare hunc affectum, pro personae differentia agere debere monet. « Honestus, ferens vitium inferioris, solum indignationis, sed mitigatae eius per ἦθος, affectum ostendet: Senex, adolescenti errorem ignoscens, praeter illam indignationem, paternum etiam quendam dolorem testabitur ». *Illo* tanto libentius muto, quanto concinnior exit structura, si in adiunctis istis duobus, quorum utrumque inducitur per *enim*, utrobique sunt pronomina personalia, non adverbia secundo loco. Similis ratio erat I, 7, 8

15. *Sed non his — intellectum petit*) Nonnisi dubitanter et timide huius loci rationem reddam, in quo or-

gandi, *εἰρωνεία*, quae diversum ei, quod dicit, intellectum petit. Hinc etiam ille maior ad conciliandum odium nasci affectus solet, quum hoc ipso, quod nos adversariis summittimus, intelligitur tacita impotentiae exprobratio. Namque eos graves et intolerabiles id ipsum demonstrat, quod cedimus: et ignorant cupidi maledicendi, 16

nominativum in *εἰρ.* retinent Goth. Camp. Loc. Ven. Rusc. Reliqui *εἰρωνείας*, quorum est Iam Tarv. *Et*, etiam cum genitivo *εἰρ.*, reiiculum (cf. I, 11, 24) natum ex primis graeci literis. Foedissima etiam fuerit definiendi simplicitas, *εἰρωνείαν* ipsam hic, quid sit, ostendere Neque enim de industria hic ea tractabatur, ut ferri posset verbosa huiusmodi explanatio, velut IX, 2, 44. Quidni iam antea IV, 1, 39) hoc vocabulum credidit interpretatione egere? In nostra quidem ratione, haec, quae adduntur, eo spectant, ut *diversus* ille *intellectus* referatur ad *rogandum*, *satisfaciendum*; non generatim et universe dicatur. *Dum rogat, significat indignationem*; *dum satisfacit, maledicit.*

Quod) Turic. a pr. manu *quia*; cf. §. 13, 36.

16. *Quod*) Turic. *qui*; a sec. manu *quo*; et sic Guelf. cum Goth. Voss. 2, et edd. ante Gryph. (cf. V, 13, 42). In ipso *qui* Tur. latet *quod*; cf. III, 7, 5. Probam scripturam dat Camp. — *Summittimus*) Sic Guelf. Goth. (tac. Gesn.) Reliqui *subm.*; cf. §. 13, 18. — *Tacita*) Iens. *tacite*. Volebat *tacitae*, et sic edd. ante Bas. exc. Camp. Tarv. Ald.

dinendo multum novavi, quum priorum editorum nullus sensum probabilem mihi praestaret (vid. not. crit.). Sententiam igitur agnosco hanc: «Derisus ille caloris alieni non ex hisce veniam petendi, et defendendi amores (sub quo omnem levium errorum exscusationem comprehendes) locis solis veniet, verum ex multis praeterea. Magis autem huius, quod tractamus i. e. τοῦ ἤθους, propria sunt ista: si quis bonum se simulet, si speciem induat satisfacientis (vid. VI, 1, 50) rogantis, dum nihil aliud agit, quam ut iracundiam suam et indignationem cum iudicibus communicet». Agnosco ultro quod obiectum mihi iri video. *Virtutis* vocabulum vereor ut recte cepisse hoc loco videar. Non possum enim non in hac sententia χρηστότητα, i. e. *bonitatem* (cf. §. 13) interpretari. Simulatur virtus, quum aliquis vult videri *vir bonus*, qui hic quidem opponitur maxime, iracundo, vindictae cupido, magnum offensae sensum habenti. Si nimis aversaris nostram *virtutis* potestatem, scribere liceat: *propriae — virtutes*, *simulatio satisfaciendi rogandi εἰρωνεία*. Audacius tamen contra codd. nec placet *propriae virtutes* prae simplici illo *propria*. Gedoynus, quamquam egregie h. l. in quibusdam hallucinatus, ad veram rationem me deduxit.

16. *Ille maior — affectus*) Qui in ipsum πάθος evadit.

Nos — summittimus) Gesnerus apposite exemplum ostendit Cic. pro Rosc. Am. c. 49.

Et ignorant) Gesnerus, post Capper., rectissime improbat Burman-

aut affectatores libertatis, plus invidiam, quam convicium, posse: nam invidia adversarios, convicium nos invisos
17 facit. Ille iam paene medius affectus est, ex amoribus et ex desideriis amicorum et necessariorum. Nam et hoc maior est, et illo minor. Non parum significantes etiam illa in scholis ἤθη dixerimus, quibus plerumque rusticos, superstitiosos, avaros, timidos, secundum conditionem propositorum effingimus.
18 Nam si ἤθη *mores* sunt; quum hos imitamur, ex his ducimus orationem. Denique hoc omne bonum et comem virum poscit. Quas virtutes quum etiam in litigatore debeat orator, si fieri potest, approbare, utique

Plus invid.) Guelf. *quam inv.* Mire!

17. *Am. et ex.*) Turic. (a pr. manu) Camp. omittunt *et*. Non male. — *Significantes*) Sic Turic. (a pr. manu) Guelf. Camp. Reliqui *significanter*. Nostrum vulgato, etsi exiguo discrimine, praestare videtur. Sic et Oudend. ad Suet. Claud. 28 *libens* praetulit τῷ *libenter*. Adverbium propius verbum esse debebat, ni fallor. *Si ita dixerimus, recte, quid res sit, ostendemus*; cf. §. 12, 27, Iens. (tac. Gesn.) *significantur* cum edd. ante Ald. exc. Tarv.

Propositorum) Turic. Guelf. Camp. Goth. Iens. (tac. Gesn.) Tarv. *propositionum* cum Goth. 2, et edd. ante Ald. Regius correxit. — *Si*) Sic Turic. Guelf. Goth. Iens. (tac. Gesn.) Tarv. cum Vall. Bad. pr. Obr. Reliqui *sic* ex prava Regii correctione, quamquam iam Camp. idem.

Imit ex) Sic Turic. Guelf. Goth. (tac. Gesn.) Camp. Bad. pr. (et profecto Vall.) Obr. Reliqui inserunt *et*. Pessime.

18. *Approbare*) Turic. *adprobari*, a sec. manu *adprobare*; cf. §. 16; VI, 3, 3. — *Alioqui* ἦθος) Turic. *a. et vos.* Guelf. *a. et nos.* Goth.

num, suadentem necign., quasi *affectatores* istos *libertatis* laudet Qu., conferre iubens VI, 4, 13.

17. *Hoc maior*) *Hic* in hisce semper ad ἦθος referendum est, *ille* ad πάθος.

Significantes) Cf. not. crit. Designat profecto quas ethopoeias appellamus; vide dicta ad I, 9, 3.

Propositorum) I. e. thematum; cf. IV, 1, 4; VII, 1, 4. Quamquam vel hoc exemplo apparet, quantum fluctuet Qu. in vocabulis artis usurpandis (cf. V, 14, 10): *propositum* enim apud Ciceronem nequaquam est *thema*, verum θέσις, vide III, 5, 5.

Nam, si — orationem) Nominis proprietatem defendit. « Si enim ἤθη sunt *mores*, quid aliud nisi ἤθη in oratione nostra potest esse tum, quum *mores* imitamur.

18. *Denique hoc omne*) Cave ad proxima adiungas. *Hoc omne* est id quod generatim tractamus, τὸ ἦθος.

Approbare) Scil. iudicibus. Sic idem verbum III, 6, 63.

**ipse aut habeat, aut habere credatur. Sic proderit plurimum causis, quibus ex sua bonitate faciet fidem. Nam qui, dum dicit, malus videtur, utique male dicit: non enim videtur iusta dicere, alioqui ἦθος
videretur. Quare ipsum etiam dicendi genus in hoc 19
placidum debet esse ac mite: nihil superbum, nihil elatum saltem ac sublime desideret: proprie, iucunde, credibiliter dicere, sat est; ideoque et medius ille orationis modus maxime convenit. Diversum est huic, 20
quod πάθος dicitur, quodque nos *affectum* proprie vocamus: et, ut proxime utriusque differentiam signem,**

(tac. Gesn.) *a. ethos.* Iens. inserit *qui* cum edd. ante Bad. exc. Camp. in qua scriptura est interrogandi forma, negationem valens. Ego ex Turic. ceterisque illis scripturis eruo: *et bonas.* Postremi vocabuli compendium locum dedit errori. De sententia cf. II, 15, 34.

19. *Orationis*) Sic (ut optabat Regius) Turic. Guelf. Camp. cum Vall. Voss. 2. *Oratoris* Iens. et reliquae ante Rasc.

20. *Proxime*) Goth. *proprie* cum Voss. 2, et Vall.; cf. VI, 1, 52. — *Duc. sint*) Turic. Guelf. Camp. Goth. Iens. (tac. Gesn.) *d. sunt* cum edd. ante Basil.

Alioqui ἦθος videretur) Hoc non intelligo. Dicunt, *videretur* positum pro *appareret, conspiceretur.* Sed hoc dici posse video; probari posse, non video; in tanta praesertim vicinia proprie adhibiti verbi *videri.* Neque facile credam ἦθος sic a Romano pro *virtute* potuisse usurpari quae apud Graecos interdum est significatio; vid. not. crit. Recte autem Pseudo-Turnebus conferre iubet V, 12, 9.

19. *Nihil elatum saltem—desideret*) Quid significat illud, *saltem*? Malim etiam legere: *desiderat.* Rollinus. De *saltem* cf. V, 1, 3. Burmannus h. l. eadem quae nos animadvertit, negligens tamen quod negatio adiungitur, sine qua diversa est ratio; et ablegans ad exempla aliena scriptoresque, quorum nemo nostram locutionem respexit. De *desiderat* tacet. Equidem unice accedo Rollino; cf. IV, 1, 24. Alienum esse coniunctivum, liquebit si quis posuerit: *concupiscat, petat*; quod ipsum tamen magis ferendum quam idem in *desiderando*, cuius indicativus valet coniunctivum *habeat*; cf. IV, 2, 9.

Medius ille — modus) Vide II, 17, 8.

20. *Proxime*) Scil. ad veritatem, i. e. quam *verissime* fieri potest. Sic et Plin. H. N. l. XVI, p. Bip. 128, *proxime — aestimanti.* Eiusdem generis locutio videtur *proximum* argumentum, quae legitur Declam. XIII, p. Bip. 2 8, cui loco conferunt Apulei. Apolog. p. Elmenh. 278 (non longe ab initio) *tam proximum argumentum.* Minus placet quod *proximum*

illud comoediae, hoc tragoediae simile. Haec pars circa *iram*, *odium*, *metum*, *invidiam*, *miserationem* fere tota versatur. Quae quibus ex locis ducenda sint, et manifestum omnibus, et a nobis in ratione prooemii atque
21 epilogi dictum est. Et *metum* tamen duplicem intelligi volo, quem patimur, et quem facimus: et *invidiam*; namque altera invidum, altera invidiosum facit. Hoc autem hominis, illud rei est; in quo et plus habet operis oratio. Nam quaedam videntur gravia per se, *parricidium*, *caedes*, *veneficium*: quaedam efficienda sunt.
22 Id autem contingit, aut quum magnis alioqui malis gravius esse id, quod passi sumus, ostenditur; quale est apud Virgilium:

O felix una ante alias Priameia virgo,
Hostilem ad tumulum Troiae sub moenibus altis
Iussa mori —

(quam miser enim casus Andromachae, si comparata
23 ei felix Polyxena!) aut quum ita exaggeramus iniuriam nostram, ut etiam, quae multo minora sunt, intoleranda

21. *Altera invidum*) Desunt haec Goth. et Voss. 2; cf. §. 7. — *Oratio*) Turic. (a sec. manu) Guelf. Iens. (tac. Gesn.) *ratio* cum edd. ante Ald. exc. Camp. Male. In Vall. nostrum a sec. manu. — *Parricidium*) Turic. *patric.*

22. *Cont. aut quum*) Turic. Camp. Iens. (tac. Gesn.) omittunt *aut* cum Voss. 2, et edd. ante Stoër. nisi quod Basil. modo pro *autem* dat *aut*. Habent particulam Guelf. Goth. si recte tacui. — *Ei*) Guelf. *eo*. Turic. *os*, a sec. manu *o*.

23. *Ita*) Turic. (a pr. manu) Camp. *vita*.

Multo) Guelf. Iens. (tac. Gens.) *multa* cum edd. ante Rusc. Correxit Regius, sed Camp. verum.

i

Hic interpretantur *in promptu, obvium*. Possit tamen et *proximitas* ista trahi non ad *veritatem*, sed ad rem ubique tractatam, ut hic *proxime* ad *affectus* hosce; minus et hoc apte, ut mihi quidem videtur.

In rat. prooem. atque epil.) L., IV, c. 1; l. VI, c. 1.

21. *Et invidiam*) Designat Turnebus Tuscul. Disp. IV, 7: *invidia non in eo, qui invidet solum dicitur, sed etiam in eo, cui invidetur*».

Hoc illud) Cf. §. 9.

22. *Virgil.*) Aen. III, 321.

dicamus: *Si pulsasses, defendi non poteras: vulnerasti.* Sed haec diligentius, quum ad eam amplificationem venerimus, dicemus. Interim notasse contentus sum, non id solum agere affectus, ut, quae sunt, ostendantur acerba ac luctuosa, sed etiam ut, quae toleranda haberi solent, gravia videantur: ut, quum in maledicto plus iniuriae, quam in manu; in infamia plus poenae dicimus, quam in morte. Namque in hoc eloquentiae vis est, 24
ut iudicem non in id tantum compellat, in quod ipsa rei natura ducetur: sed aut, qui non est, aut maiorem, quam est, faciat affectum. Haec est illa, quae δείνωσις vocatur: rebus indignis, asperis, invidiosis addens vim oratio: qua virtute praeter alias plurimum Demosthenes valuit. Quod si tradita mihi sequi praecepta sufficeret, 25
satis feceram huic parti, nihil eorum, quae legi, vel didici, quod modo probabile fuit, omittendo: sed mihi

Ad eam ampl.) Sic Turic. Guelf. Camp. cum Goth. Voss. 2, Vall. et edd. ante Ald. Reliqui omittunt *eam*, quod expunxit Regins. — *Venerimus*) Guelf. Camp. *veniemus*. Male. Turic. pr. manus omisit.

24. *In id*) Sic Turic. Camp. Reliqui *ad id*.

Compellat) Sic Turic. cum Goth. Voss. 2, et edd. ante Basil. exc. Camp. Reliqui *impellat*.

Ipsa rei) Sic Turic. Camp. cum Voss. 2 (Nec Goth. nec Guelf. ulla in schedis mentio). Reliqui fere *ipse a rei*, quamquam leviter fluctuant.

Ducetur) Sic Turic. Guelf. Camp. Iens. (tac. Gesn.) Tarv. Ald. Voss. 2. (Goth. *ducitur* tac. Gesn.). Reliqui *duceretur*; cf. §. 3.

Alias) Sic Turic. Guelf. Goth. (tac. Gesn.) Camp. cum Vall. Voss. 2, Bad. Reliqui *alios*.

25. *Satis feceram*) Turic. *s. fecerat*.

Mihi) Turic. a pr. manu *mere*, et sic Alm. (cf. VI, 1, 38, item mox). Vnde efficit Burmannus scripturam, mihi valde placentem: *eruere i. a. e. q. l. p. et*

23. *Ad eam amplificationem*) Vide VIII, 4, 9 seqq. Dicit et ibi aliquoties *haec amplif.* ut species ostendatur universae *amplif.*

Interim notasse) Cf. V, 11, 16.

Quae sunt) I. e. acerba ac luctuosa.

24. *Praeter alias*) Intellige *virtutes*. Nota res, et agnita tam veteribus quam recentioribus. Vide in primis Dionysii Halic. librum περὶ Δημοσθένους δεινότητος, quae quidem ipsa latius patet quam δείνωσις. Consule et Lexicon rhetoric. Graec. Ernesti in δείνωσις.

25. *Mihi*) Vide not. crit.

in animo est, quae latent penitus, ipsa huius loci aperire penetralia; quae quidem non aliquo tradente, sed ex-
26 perimento meo, ac natura ipsa duce, accepi. Summa enim (quantum ego quidem sentio) circa movendos affectus in hoc posita est, ut moveamur ipsi. Nam et luctus, et irae, et indignationis aliquando etiam ridicula fuerit imitatio, si verba vultumque tantum, non etiam animum accomodaverimus. Quid enim aliud est causae, ut lugentes, utique in recenti dolore, disertissime quaedam exclamare videantur, et ira nonnunquam indoctis quoque, eloquentiam faciat, quam quod illis inest

i., etc. *Et* additum in hac ratione, longe molliorem et tardiorem facit structuram. Quis enim probet haec: *quae latent penitus ipsa penetralia aperire?* cf. IX, 2, 63, *latens aliquid eruitur*; item VI, 1, 51. Tarv. (per errorem) *nihil.* Guelf. mox omittit *ipsa*, solus, nec bene. Adde et IV, 2, 60, *occultum — erutum.*

26. *Indignationis*) Turic. Guelf. Camp. Goth. Iens. (tac. Gesn.) *indignationes* cum Voss. 2, Ald. Nulla Alm. mentio; conf. modo item mox hac §. — *Etiam*) Sic Turic. Camp. cum Alm. Ald. Bas. Reliqui omittunt. Malim *ei* quoque hic inseri alicubi.

Fuerit) Turic. *fuit* a pr. manu (cf. §. 15), correctum *sunt*, et sic Guelf. Sed Goth. *sunt ut* cum Voss. 2. Neque hic Alm. memoratur; cf. modo, item §. 27.

Accomm.) Turic. *accommodarimus* a pr. manu. Placet.

Nonnunquam indoctis) Sic Turic. Guelf. Camp. cum Goth. Alm. et edd. ante Leid. Reliqui inserunt *in*. Turic. Goth. *indoctus*.

Non aliquo tradente) Monent VV. DD. hoc praeceptum a Cicerone dari de Orat. II, 45, ab Horatio notissimo loco ad Pison. v. 101 seqq. Almelovenius et Aristotelem appellat (non quidem in Rhetoricis, ut ipse ait, sed in Poëtica c. 18 apud Buhl. vol. V, p. 240) πιθανώτατοι γὰρ ἀπ' αὐτῆς τῆς (vide Hermann. p. 158.) φύσεως οἱ ἐν τοῖς πάθεσίν εἰσι Sed illud de φαντασίαις (§. 29 seqq.) tanquam peculiare Quintiliano, vindicat Gesnerus. Si Strebaeus, quem improbat Gesnerus, ad Ciceronem de Orat. *insolentiam gloriandi* obiicit Quintiliano, asperius sane, vix tamen reperio, quo defendam ampullas hasce in homine alioqui sano in primis et prudente, quum neque primus eruerit hoc, neque ipsum praeceptum sit ex arcanis et reconditis. Ne Gedoynus quidem mihi satis facit, qui Qu. ait probe memorem, quid alii dixerint, hoc colore excitare modo voluisse orationem.

Accepi) Non sane placet verbum ad *penetralia* relatum; sed omissa iam esse videtur similitudo, et in universum haec dicta.

vis mentis, et veritas ipsa morum? Quare in iis, quae 27
verisimilia esse volemus, simus ipsi similes eorum, qui vere patiuntur, affectibus: et a tali animo proficiscatur oratio, qualem facere iudicem volet. An ille dolebit, qui audiet me, qui in hoc dicam, non dolentem? irascetur, si nihil ipse, qui in iram concitat se idque exigit, simile patietur? siccis agenti oculis lacrymas dabit? fieri non potest. Nec incendit, nisi ignis; nec madesci- 28
mus, nisi humore: nec res ulla dat alteri colorem, quem non ipsa habet. Primum est igitur, ut apud nos valeant ea, quae valere apud iudicem volumus: afficiamurque, antequam afficere conemur. At, quomodo fiet, ut af- 29
ficiamur? neque enim sunt motus in nostram potesta-

27. *Quae veris.*) Turic. *quoque v.* cum Alm.; cf. §. 26, item hac §.
Me, qui in hoc dic.) Sic Turic. cum Alm. ille tamen a secunda manu *m. q. si h. d.*, et sic Guelf. *m. quum haec d.* Goth. Voss. 2, *m. quum hoc d.* Camp. et edd. ante Stoër. qui transponit *m. hoc quum d.*, et sic reliqui.
Dolentem) Turic. a sec. manu *dolenter*, et sic Guelf. cum Iens. (tac. Gesn.), et edd. ante Ald. exc. Camp. Tarv.; conf. §. 17. — *Se*) Sic Guelf. cum Iens. et edd. ante Ald. *Concitasse* Turic. a pr. manu, a sec. *concitat*, omisso *se*. Alm. *concitassem* (cf. hac §. item §. 29). Regius expunxit *se* quod reliqui omittunt, in his Goth. Vall. 2; cf. §. 20. — *Agenti*) Turic. Guelf. Camp. Goth. Iens. (tac. Gesn.) *agentis* cum Alm. Voss 2, Vall. Ald. *agens* (ut volebat Regius) Loc. et reliquae ante Gryph. exc. Bad. sec., qui primus nostrum; unde, ignoro. Sanius hoc est profecto et verius, sed nescio quomodo acrius et elatius videtur cum genitivo, ut *siccis oculis* sint dativi, quo positus etiam participii dedocit. Neque hic tam proclivis erat error librariorum, qui *s* ad *agenti* addiderint de suo.
28. *Alteri*) Turic. Guelf. *alterius*. Camp. omittit.
Non ipsa) Sic Turic. Guelf. Camp. Reliqui *i. n.*; cf. §. 15, 34.
29. *Nostram potestatem*) Sic Turic. (a pr. manu). Reliqui *nostra potestate*.

26. *Veritas — morum*) Vix mihi tempero, quin legam *motuum*. Mox §. 29, sunt *motus*.
27. *In hoc*) Scil. ut doleat; ita mox *idque exigit*; cf. Ruhnken. ad Vellei. II, 41 extr.
Concitat se) Cave ad dicentem referas pronomen.
Agenti) Cf. not. crit.
28. *Dat Alteri colorem*) « Non versatur Fabius in rerum naturalium doctrina, aut circa experimenta chimicorum; alias facile esset exemplis ista revincere tum vulgaribus tum reconditioribus: de simplici illo crassoque affrictu et contactu carbonum, rubricae, ac pigmentorum agere eum apparet ». Gesnerus.
29. *In nostram potestatem*) Cf. not. crit.

tem. Tentabo etiam de hoc dicere. Quas φαντασίας Graeci vocant, nos sane *visiones* appellemus: per quas imagines rerum absentium ita repraesentantur animo, ut eas cernere oculis, ac praesentes habere videamur.
30 Has quisquis bene conceperit, is erit in affectibus potentissimus. Hunc quidam dicunt εὐφαντασίωτον, qui sibi res, voces, actus secundum verum optime finget: quod quidem nobis volentibus facile continget. An vero,

Suspicor antiquam et Ciceroni usitatam constructionem hic corrupisse librarios, nam in V. C. Alm. erat (an et ibi, ut in Turic., reposita vulgata? cf. §. 27, item hac §.) *in nostram potestatem*. « Ita enim Gellius lib. I, c. 7, docet veteres dixisse; vide et Gronov. ad Liv. II, 14 (et Drakenb. ibidem); et Voss. ad Iul. Caes. de bello civil. I, 25, et commentatores ad Sueton. August. 13» (quibus adde Oudend. ibidem, et Sueton. Aug. cap. 16, *in conspectum fuisse*), Burmannus. Palatini Gebhardi vulgatam dare putandi sunt, quum iis utatur hic ad I, 1, 12, *in usum;* et III, 6, 63, *in aliam — opinionem* praeferentibus, defendens nostram structuram crepundd. I, 5, nostri tamen loci immemor. Libro III, Burm. conlielt *isse* pro *esse*. — Φαντασίας) Turic. *fantasias* cum Iens. et reliqui quoque ante Ald. latt. litt. (quibus adde Bad. pr.) sed per *ph*. — *Appellemus*) Camp. *appellamus*; cf. V, 10, 1. — *Cernere*) Turic. *cense*; a sec. manu *censere*, et sic Alm.; cf. hac §., item §. 30. — *Videamur*) Foedum operarum Gesneri vitium *videamus* repetitum a Bip.

30. *Conceperit*) Turic. Guelf. Iens. (tac. Gesn.) *coeperit* cum Alm. Vall. Goth. 2, et edd. ante Gryph. exc. Ald. Bad. sec. Correxit Regius, et, quod hic neglexit, idem feci mox §. 33, quem locum Burm. huic in vulgata tuendo affert, parum recte. Nam et ibi libri omnes *coepit*, nec nisi aliquot in utroque loco *ceperit*, *cepit* quae est correctio librarii, quum in *coeperit*, *coepit*, lateat vera ipsa scriptura, per compendium.

Hunc) Turic. Guelf. Goth. (tac. Gesn.) Camp. Tarv. Iens. *has*, orto errore ex obscuritate vocis quae sequitur graecae.

Quidam) Turic. Goth. Iens. (tac. Gesn.) *quidem* cum edd. ante Ald. Sed Guelf. et Camp. verum.

Εὐφαντασίωτον) Turic. tam obscuris litt. ut legi nequeat. Guelf. lacunam habet. Goth. ἐν πᾶσι σοφόν quum Voss. 2, dare narretur ἐμπαντασοφόν, sed hic in margine ἐμφαντασίοτον. Camp. ειπανσιστοτον. Tarv. primus veram vocem. Adhuc hoc solo loco cognovimus vocabulum graecum; cf. III, 6, 35, ubi Camp. expresse απρολήπτον.

An vero) Turic. Guelf. *nil v.* Alm. dare narratur: *nihil* ū (cf. §. 29, 34).

Φαντασίας) « Vide de his summum magistrum Longinum c. 15 (non 16) et quae ad eum viri doctissimi ». Gesnerus; cf. Lexicon Rhet. Ern. Graec. h. v.

30. *An vero — non transferemus*) De hac excitandae orationis forma; cf. V, 12, 21.

inter otia animorum, et spes inanes, et velut somnia quaedam vigilantium, ita nos hae, de quibus loquor, imagines prosequuntur, ut peregrinari, navigare, proeliari, populos alloqui, divitiarum, quas non habemus, usum videamur disponere, nec cogitare, sed facere: hoc animi vitium ad utilitatem non transferemus? At 31
hominem occisum queror; non omnia, quae in re praesenti accidisse credibile est, in oculis habebo? non percussor ille subitus erumpet? non expavescet circumventus? exclamabit? vel rogabit, vel fugiet? non ferientem, non concidentem videbo? non animo sanguis, et pallor, et gemitus, extremus denique expirantis hiatus insidet? Insequetur ἐνάργεια, quae a Cicerone *illustratio et evi-* 32

Iens. (tac. Gesn.) *Nam u.* Reliqui *Nam ut*, pro quo Regius malit *N. vel*, corrupte vulgatam legi agnoscens. *Vero* est etiam in illo *u* Iens. *An* pro *Nam*, vel potius NIL (cf. V, 14, 25 not. ex.), de coniectura reposui, et probo locis geminis quae vide in not. ex.

Loquor) Ita Turic. Guelf. Camp. cum Alm. Reliqui *loquimur*; cf. V, 8, 4.

Prosequuntur) Goth. (tac. Gesn.) *perseq.* cum Voss. 2, Vall. cf. §. 27.

31. *Non transf.*) Guelf. Goth. (tac. Gesn.) Camp. *nostram tr.* cum Vall. — *At*) Turic. *ad* cum Alm. Camp.; sed Turic. a sec. manu *at*; et sic Guelf. cum edd. ante Bad. qui e Vall. *ut* cum Goth. (errante Gesn.) et reliquis omnibus. Interpretatur Badius *ut* hoc modo: *Velut, si — queror.* Ego primam Turic. manum *ad* natam suspicor ex errore eius qui *ad hominem* referret ad *transf.* — *Queror*) Sic Turic. Guelf. Camp. Goth. Iens. (tac. Gesn.) cum Alm. et edd. ante Gryph. Novitia ergo est ista ratio struentium ita: *ut querar, non — habebo?* i. e., *non habebo, quo melius querar*; quae per se spectanti videbitur ieiuna. — *Fugiet*) Stoër. Chouet. Leid. *ferret.* Pessime. Correxit e Codd. Gibs.

32. Ενάργεια) Turic. ενερχεια; el a sec. manu *enercia.* Guelf. Camp. ἐνέργεια, ut et Voss. 2, et Tarv. Ald. Bas. Sed Vall. verum ut el Goth. Correxit Re-

31. *At — queror*) Censeo delendum esse *At.*; cf. not. crit. Exemplum abrupte inducitur optime.

Insidet) Producenda est penultima, ut appareat futurum; cf. not. ad III, 8, 60; not. crit. ad V, 13, 13; item Drakenb. ad Liv. II, 29, 6; 9, 21, 6; et Oudend. ad Sueton. Tiber. 14. Rem optime diiudicavit Burmannus, mouens *sedet* dici in eo, quod maneat, subsistat, *sidit* in eo, quod ad fundum vel locum humilem tendat. Ita hic *insidet animo* est pro: irrepet in animum, subibit animum. Neque erat, quod coniiceret Rollinus *insidebit*, quem revincit non nominatum Capper.

32. *A Cicerone*) Lucull. c. 6, ha-

dentia nominatur, quae non tam dicere videtur, quam ostendere: et affectus non aliter, quam si rebus ipsis intersimus, sequentur. An non ex his visionibus illa sunt,

Excussi manibus radii, revolutaque pensa?
33 — *Levique patens in pectore vulnus?*

equus ille in funere Pallantis,

— *positis insignibus?*

Quid? non idem poëta penitus ultimi fati concepit imaginem, ut diceret,

— *Et dulces moriens reminiscitur Argos?*

34 Vbi vero *miseratione* opus erit, nobis ea, de quibus que-

gius hic ut IV, 2, 63 ubi etiam peiora monstra velut Turic. *apriaa;* a sec. manu *argila.* Camp. αργιλα. Apud Rufinianum Gesnerus (anno 1745) et Capper. anno 1750) reposuerunt *enargia* pro *energia.* — *Pensa? Levique*) Sic Turic, Camp. cum edd. ante Bas. Reliqui inserunt *et.* Goth. et Guelf. non notavi, (negligenter ut suspicor. — *Equus*) Turic. Guelf. *et quos* cum Alm. et edd. ante Ald. ne hic quidem recedente Rusc., cf. §. 30. Hoc correxit Regius, sed anteposuit *et*, quod deinde propagarunt Aldus et reliqui; quamquam Camp. iam *et aequus.* Goth. Voss. 2, Vall. *et equus*; cf. §. 30. In *et quos* latebat nihil nisi *equus.*

Positis insign.) Sic omnes ante Gryph. Reliqui inserunt *qui.* — *Insign. Quid*) Sic Turic. Guelf. Camp. Goth. Iens. (tac. Gesn.) cum Alm. Voss. 2, et edd. ante Basil. Reliqui inserunt sequentem apud Virgilium versum.

bes *perspicuitatem aut evidentiam*. Illustrationem ubi vertisset graecum Cicero, nondum ostenderunt VV. DD. nec ostendent, ut opinor. Huc enim nequaquam pertinet, quod De Nat. Deor. I, 31, *illustratio* legebatur ante Davisium, nunc est *lustratio.* Aut vitium inest scripturae, aut (quod verius puto) memoria lapsus est Qu. cui obversabatur locus de Or. III, 53, ubi est *illustris explanatio*; cf. VI, 1, 24. Sed in nostri loco displicet etiam *Insequetur.* Nullam compositi verbi vim agnosco. Deinde, si respondet illi, quod mox est, *sequentur*, tanto minus convenit. Mihi quidem illa geminatio *sequendi* non valde arridet; Quintiliano petitam tamen credam, modo pro *Insequetur*, fuerit *Hinc sequetur.* Libri quidem nullius varietatem animadverti, nisi quod Turic. a pr. manu *insequentur.* *Enargia* inter figuras definitur a Rufiniano ut a nostro. Ruhnk. in ed. Rutil. p. 275; cf. Nic. Fabr. ad M. Senec. Contr. II, 11 extr.

Exscussi) Virg. Aen. IX, 474.

33. *Levique patens*) Aen. XI, 40

remur, accidisse credamus, atque id animo nostro persuadeamus. Nos illi simus, quos gravia, indigna, tristia passos queremur: nec agamus rem, quasi alienam, sed assumamus parumper illum dolorem. Ita dicemus, quae in nostro simili casu dicturi essemus. Vidi ego 35
histriones atque comoedos, quum ex aliquo graviore actu personam deposuissent, flentes adhuc egredi. Quod si in alienis scriptis sola pronuntiatio ita falsis accedit affectibus: quid nos faciemus, qui illa cogitare

34. *Queremur acc.*) Sic Turic. (a pr. manu) Camp. (nisi quod hic *s* in fine pro r). Reliqui *querimur.*

Id) Turic. Guelf. Camp. *in* cum Alm. Goth. Voss. 2, et edd. ante Rusc. Hic omittit vocem cum Ald. Bad. pr. Vall. Regius reposuit nostrum. — *Indigna tristia*) Turic. *an digna tristitia* cum Alm. *aut digna tristitia* Camp. *An* correctum in *in* in Turic. — *Queremur : nec*) Sic Turic. (a pr. manu) Camp. Reliqui *queramur.*

Nostr. sim.) Ita Turic. Guelf. Camp. Reliqui *s. n.*; cf. §. 28, 36. — *Essemus*) Turic. (a pr. manu) *vidissemus* cum Alm.; cf. §. 30, 36.

35. *Accedit*) Sic omnes praeter Goth. qui *accendit.* Gesnerus hanc sibi coniecturam a codice praereptam dolebat. Sed tum *Quod* debebat mutari in *Quos* et verbum ipsum eat nimium. — *Et-possumus*) Sic Turic. Camp. Tarv. cum Alm. Ald. *Vt-possumus* Iens. *Et-possimus* Basil. Reliqui, etiam Regio iubente *ut-possimus.* Guelf. mihi non memoratum miror; sed Voss. 2, Goth. Vall. cum recepta facere facile credo.

positis insignibus Aen. XI, 89. *Et dulcis*, X, 781.

35. *Vidi — comoedos*) Quid differant *histriones* et *comoedi* non adeo facile dictu est mihi. Locus huc quidem maxime faciens adhuc mihi cognitus est Sueton. Cal. c. 54, ubi *tragoedi* (quod nullo negotio potest ad *comoedum* transferri) *pronuntiatio*, secernitur a *gestu histrionis*; cui similis eiusdem Neron. c. 24, ubi *hypocrita* est qui illic *histrio*. His acquiescere satius duxi, quam vel maiorem vera peritiam simulare, vel rem tentare mihi valde impeditam, quum Gronovii et Salmasii (quamvis distinguentis tempora) aliorumque decretis multa veterum loca obstare mihi viderentur. Geminum huic Ciceronis locum indicat Gesnerus de Orat. II, 46; Sichardus, ni fallor, Gellii VII, 5. Mirum etiam hoc, quod *comoedi* dicuntur *flentes* egredi.

Accedit affectibus) I. e. ad eos accedit, eos aequat, sic X, 1, 86; et Ascon. Ped. ad Divin. in Caecil. (quamquam aliena interpretatione) *accedere est proximum fieri*; cf. Sil. Ital. XIV, 26, quamquam ibi cum accusativo struitur.

Cogitare debemus et moveri possumus) Ne quis ultima haec nimis iacere putet, monendum videtur, id, quod *cogitare* etiam *debemus*, opponi

36 debemus, et moveri periclitantium vice possumus? Sed in schola quoque rebus ipsis affici convenit, easque veras sibi fingere, hoc magis, quod illic ut litigatores loquimur frequentius, quam ut advocati. Orbum agimus, et naufragum, et periclitantem: quorum induere personas quid attinet, nisi affectus assumimus? Haec dissimulanda mihi non fuerunt, quibus ipse, quantuscumque sum, aut fui, pervenisse me ad aliquod nomen in-

36. *Quoque rebus*) Sic Turic. Reliqui *r. q*; cf. §. 34, item §. hac extr. — *Quod*) Camp. *quia*; cf. §. 15; VI, 3, 6.

Illic ut lit.) Turic. (a pr. manu) *illi lit.* Alm. *illi ut l.* (cf. §. 34, item hac §.). Camp. *illic l.*; cf. §. 15.

Induere) Iens. Tarv. *inducere*. Correxit Regius; cf. III, 8, 50. — *Quid att.*) Camp. *non a.* cum Iens. (tac. Gesn.), et edd. ante Gryph. Mire, sed sententia quidem non differt. — *Fuerunt*) Camp. *fuerint*. Male.

Quantuscumque – pervenisse) Turic. *quantiscumque is a. f. p.* cum Alm. (cf. hac §. item VI, 3, 3). Sed ille a sec. manu *aut* mutat in *as*. Guelf. *quantiscumque usus sum p.* Goth. *quantuscumque s. ac f. nam p.* Camp. *q. sum nam p.* cum Andr. *q. sim nam p.* Ald. *q. usus fuit nam perv.* Sichardi apud Gibs. et Bas. Nostram ipsam dant Iens. (tac. Gesn. de *nam* omisso) et edd. ante Ald. (nisi quod *sim* habent Iens. et Tarv.) quo acc. Bad. pr. Mox Bad. sec. ad nostram addit *nam* insertum ante *perv.* quam scripturam reliquae dant. Parenthesin faciunt *nam — credo*, ut *motus sum* pendeat a *quibus*. Videor optimis auctoribus expunxisse *nam* (quod ipse nonnisi in uno Goth. MS. reperi, cf. §. 21). Longe melius dicitur et ad latinitatem, et ad sententiam *quibus pervenisse me credo*, quam *quibus motus sum*. Num *praeceptis* hisce, vel artificiis orandi, *motus* fuit? Displicuit sane iis, qui insererent *nam*, abrupta in fine oratio, *frequenter* etc.; nec profecto mihi placet; velim molliri saltem subiecto *enim*, quod dicat aliquis excidisse post *frequenter*, haustum ab huius ultimis. Modestiae color corrumpitur ponendo *nam* post *quantuscumque*. Manifestum censeo et hoc, in illa structura *quibus motus*, opus fuisse expresso *ita*, quod subaudiri potest in nostra ratione. Turicensis illud *is* nihil aliud est nisi *sim*,

alienorum scriptorum soli pronuntiationi (cf. III, 8, 51 *pronuntiando — dicendo*), quod autem *moveri possumus* respondere *falsis affectibus*. Id quoque cavendum, ne quisquam *vice* interpretur *loco*. Accipiendum est sic: *casu, infortuniis*.

36. *Sed in schola*) Quae praecesserunt, ad solum actorem forensem spectabant. Nunc et in declamationibus tale quid fieri posse, docet; et si non *personis*, at *rebus ipsis* affici.

Easque fingere) Interpretare: tales seligere, quae veritatem praeferant, non fabulosas (cf. II, 10, 5). Neque enim recte accipi crediderim hic *fingere* pro *credere*.

Quod illic) Succurrit reponere *quo*, referendo ad *frequentius*; sed quum hoc longe inde sit, fortasse non opus illa relatione *ad hoc magis*.

Quantuscumque) Cf. IV, 2, 86.

genii credo; frequenter motus sum, ut me non lacrymae solum deprehenderent, sed pallor, et veri similis dolor.

III. Huic diversa virtus, quae *risum* iudicis movendo et illos tristes solvit affectus, et animum ab intentione rerum frequenter avertit, et aliquando etiam reficit, et a satietate vel a fatigatione renovat. Quanta sit autem in ea difficultas, vel duo maximi oratores, alter graecae, alter latinae eloquentiae principes, docent. Nam plerique Demostheni facultatem defuisse huius rei 2
credunt, Ciceroni modum. Nec videri potest noluisse

cui praeferendum est *sum*, praesertim ob *fui*. Repositum *as* pro *aut*, destinabatur profecto *ac*, quod est in Goth. *Vsus sum* Guelf. quod inquinavit Sichard. ab argutante librario profectum existimo.

Non lacr.) Iens. (tac. Gesn.) *l. n.* cum edd. ante Bad.; cf. hac §. item VI 3, 2. — *Deprehenderent*) Sic Turic. Goth. Iens. (tac. Gesn.) Camp. cum Voss. 2, et edd. ante Bas. Reliqui *deprehenderint*. — *Veri*) Sic Turic. Guelf. Goth. (tac. Gesn.) Camp. Reliqui *vero*.

1. *Sat. vel a fat.*) Goth. (tac. Gesn.) *s. v. f.* cum Voss. 2, *s. et f.* Camp. — *Maximi*) Turic. Guelf. *maxime* cum Alm. Placet; in vulgata *vel* post *duo* collocandum videtur. Vt nunc est *vel* demonstrat non plus quam duobus opus ad hoc dicendum, ubi adverbium aptius videtur, quum etiam laus sit in sequentibus. — *Principes*) Guelf. *princeps*. Placet.

2. *Def. hui. re*) Sic Turic. Guelf. Goth. (tac. Gesn.) Camp. Reliqui *h. r. d.*; cf. VI, 2, 36, item §. 3.

1. *Maximi*) Cf. not. crit.

2. *Demostheni — defuisse*) Gesnerus monet, Ciceronem, agnoscentem ita vulgo iudicari, magnam tamen praedicare Demosthenis urbanitatem Orat. c. 26 extr.; recensere autem aliquot eius dicta Plutarchum in vita p. 851, B. Capperonnerius ablegat ad Longinum c. 34, ubi inter alia et hoc: ἔνθα μέντοι γελοῖος εἶναι βιάζεται καὶ ἀστεῖος, οὐ γέλωτα κινεῖ μᾶλλον, ἢ καταγελᾶται. Ad quem locum Tanaquillus Faber, improbans Hermogenem, qui eum indicet κωμῳδεῖν ἐπίστασθαι (περὶ μεθόδου δεινότητος c. 34 p. 563). Demostheni accommodat, quod in rara Thucydidis facilitate a quibusdam dictum refert ipsius Scholiastes λέων ἐγέλασεν ἐνταῦθα; vid. Thucyd. Bip. vol. V, p. 359. (Non debebat ibi optimus Dukerus cogitare de Leone rhetore). Dionysii Hal. iudicium de urbanitate Demosthenis (περὶ Δημ. δεινότητος. Rsk. T. VI, p. 1122) ut nunc est conspirare videtur cum hoc ipso vulgo recepto. Vix tamen credo verba illa prorsus esse sana Πλεῖστον γὰρ αὐτῆς μετέχει, μέρος sic video accipi, ut subiectum sit εὐτραπελία quae plurimam partem habeat τῆς χάριτος. Quid si subiectum est Demosthenes, qui multum habeat εὐτραπελίας? Sed tum οὐδὲ oportebit inserere supra, inbente etiam

Demosthenes, cuius pauca admodum dicta, nec sane ceteris eius virtutibus respondentia, palam ostendunt,
3 non displicuisse illi iocos, sed non contigisse. Noster vero, non solum extra iudicia, sed in ipsis etiam orationibus, habitus est nimius risus affectator. Mihi quidem, sive id recte iudicio, sive amore immodico praecipui in eloquentia viri labor, mira quaedam in eo vi-
4 detur fuisse urbanitas. Nam et in sermone quotidiano multa, et in altercationibus, et interrogandis testibus plura, quam quisquam, dixit facete, et ipsa illa, quae sunt in Verrem dicta frigidius, aliis assignavit, et testimonii loco posuit: ut, quo sunt magis vulgaria, eo sit credibilius, illa ab oratore non ficta, sed passim esse

3. *Affectator*) Turic. *adfectatior* (de orthogr., cf. VI, 2, 18; item hic §. 90). *Affectatior* Alm. (cf. VI, 2, 36, item §. 5) cum Palat. Gebhardi, qui hoc, cum altera eiusdem cod. varietate, *mimis* pro *nimius* (cf. §. 8, Camp.), coniungens, impense probat; malit tamen fere *affectantior*. Sed reiicit Burm. *Ineptam*, quam recte vocat, Gebhardi emendationem, et negat sollicitandam receptam. — *Labor*) Camp. *labar*. Iens. *laboro* cum edd. ante Burm. qui reposuit nostrum e Voss. 2, addicentibus MSS. meis. Locum geminum, quem designat, X, 1, frustra quaero. — *In eo videtur*) Sic Turic. Goth. (tac. Gesn.) Camp. Reliqui *v. i. e.*; cf. §. 2, item mox.

4. *Ipsa illa*) Sic Turic. Guelf. Goth. Iens. (tac. Gesn.) cum edd. ante Basil. Reliqui *illa ipsa*. Camp. non notavi; cf. modo item §. 10. — *Posuit*) Guelf. *ponit*. Placet fere, ob *sit*, modo *assignat* quoque scribatur.

Illa) Guelf. omittit. Goth. (tac. Gesn.) *ea*.

Non ficta) Turic. Guelf. omittunt *non*. Soli. Guelf. *et* pro *sed*.

Reiskio; cf. et mox §. 21, Pearcius indicat locum nostri huic geminum: X, 1, 107, *Salibus — vincimus*. Iustus Lipsius Variar. lectt. II, 17 (citante Almelovenio) rectissima Ciceronem defendit ab irrisione Corn. Taciti, quem tunc temporis credebat auctorem Dial. de Oratt.

Dicta) Proprie ita facetias appellari, notum.

3. *Nimius risus affectator*) Notum Catonis illud: ὦ ἄνδρες, ὡς γελοῖον ὕπατον ἔχομεν. Plutarch. vol. I, 769 D. *Scurra consularis* audiebat ab inimicis Macrob. Saturn. II, 1.

4. *In altercationibus*) Cf. II, 4, 28. Mox inseram *in* ante *interrogandis*; cf. §. 11.

Dicta frigidius) Rectissime Lipsius loco modo citato, ipsius Ciceronis appellat excusationem Verrin. I, 46: «Quae ego non commemorarem (neque enim perfacete dicta, neque porro hac severitate digna sunt) nisi vos illud vellem recordari, istius nequitiam et iniquitatem tum in ore vulgi, atque in communibus proverbiis esse versatam.»

iactata. Vtinamque libertus eius Tiro, aut alius quisquis fuit, qui tres hac de re libros edidit, parcius dictorum numero indulsissent, et plus iudicii in eligendis, quam in congerendis studii adhibuissent: minus obiectus calumniantibus foret: qui tamen nunc quoque, ut in omni eius ingenio, facilius, quod reiici, quam quod adiici 6

5. *Vtinamque lib.*) Sic Turic. (a pr. manu) Guelf. Goth. (tac. Gesn., mire! quum ipse, praeter silentium scriptorum, moneat simultates Ciceronum fratrum obstare quo minus honorem aliquem a Quinto habitum credamus Marco) Camp. Tarv. cum Alm. Voss. 2, Andr. Pro *que* enclitico habent sane *quae* Turic. Camp. sed hoc non refert. A sec. manu Turic. *Vtinam q. libertus.* Reliqui *Vtinam Quintus et l.* quod cum Mureto Varr. lectt. XIX, 6, debebant eiicere editores. *Vtinamque* vide II, 10, 9; VI Pro. 7.

Aut alius) Turic. Guelf. *et a.* cum Goth. Voss. 2, et edd. ante Bad. sec. exc. Camp. Vix defendas hanc scripturam. Quod si enim praeter Tironem, sed cum eo aliquis, ignotus Quintiliano, ferebatur edidisse hos libros, *alter* dicendum erat, non *alius*. Vide confusa et atque *aut* V, 10, 90.

Obiectus) Turic. *ablectus* cum Alm. (cf. §. 3, 7) sed ille a sec. manu *ab his locus*. Bodl. *obiectus ab his locus* (modo recte excerpserit Gibs. nam *obiectus* magnopere suspicor abesse ab hoc codice) cum Obr. *Abiectus locus* lens. cum edd. ante Ald. exc. Camp. *Obiectus locus* Ald. Basil. Nostram tuentur Guelf. Goth. Vall. (ref. Badio) Camp. *Abiicere* et *Obiicere* confunduntur; vid. Drakenb. ad Liv. XXXIV, 14, 8. Ex vulgata priorum edd. Burm. non male eruit *obiect. iocis calumniantium*, quamquam deteriore sententia, quam est nostra, sed Capperonnerio stulte reprehensus; *locus* et *iocus* confusa hic docet Burm., item Drakenb. ad Liv. XXXVI, 14, 4.

Quod reii. — quod adii.) Sic Camp. Reliqui *quid — quid*. Recte, si pro *invenient*, esset *docebunt*. Guelf. secundo loco omittit pronomen, nec male.

5. *Tiro — adhibuissent*) Etiam Macrobius (citante iam Regio) Saturn. II, 1: « Cicero, inquit, quantum in ea re valuerit quis ignorat, qui vel liberti eius libros, quos is de patroni iocis composuit, quos quidam ipsius putant esse, legere curavit? » Gesnerus de dictis Ciceronis ablegat ad Cic. ad Div. VII, 32; IX 16 (collato Suetonii loco Caes. c. 56), item ad Div. XV, 21. Pluralem *indulsissent — adhibuissent* post *aut*; cf. ad III, 8, 67. Malim tamen hic *indulsisset — adhibuisset* ob id, quod inseritur, *edidit*. Ne Tironem quidem potuisse auctorem horum librorum esse, si indigna Cicerone admista fuerint, calidius pronuntiare videtur Vavassor *de dictione ludicra* p. (Kappii) 342.

Obiectus) Proprie et cum vi dictum pro *expositus*, ut *obiecti fraudibus anni*; Claud. rapt. Pros. III, 116; vid. Drakenb. ad Liv. II, 58, 5, quamquam ibi textus habet sensum *defendendi*, exempla in nota *periclitandi*, qui est in nostro loco; item ad XXII, 34, 6; et Clav. Cic. Ern. h. v. Habet enim utramque potestatem verbum, prout refertur vel ad eos qui post *obiectum hominem* sunt collocati, vel ad eos, qui adversus eundem

possit, invenient. Affert autem summam rei difficultatem, primum, quod ridiculum dictum plerumque falsum est, hoc semper humile; saepe est industria depravatum; praeterea nunquam honorificum; tum varia hominum iudicia in eo, quod non ratione aliqua, sed motu animi quodam, nescio an enarrabili, iudicatur.
7 Neque enim ab ullo satis explicari puto, licet multi tentaverint, unde *risus*, qui non solum facto aliquo di-

5. *Prim. quod*) Camp. Iens. (tac. Gesn.) Tarv. *p. quia* cum edd. ante Bad. cf. VI, 2, 36, item mox.

Falsum) Rusc. (nisi forte abrasit aliquid manus male sedula) *salsum* cum edd. ante Gibs. quo acc. Rollin. Muretus Varr. lectt. XIX, 6 nostrum defendit; cf. V, 10, 87, item hic §. 18. Pro *salsum* coniicit *lascivum* Dan. ille; cf. VI, 2, 14.

Hoc) Vallae liber *ac* ref. Badio, non *at*, ut est apud Burm.

Eo quod) Sic Turic. Guelf. Camp. cum Goth. Gesn. Bip. Reliqui *quia*; cf. modo hoc §. Sic Camp. *quia* §. 14.

Animi) Edd. post Basil. ante Gesn. omittunt.

Enarrabili) Iens. *errabili* (conf. I, 5, 33) quod Regius inveniebat. Tarv. *narrabili*.

7. *Enim ab*) Sic Camp. cum Andr. (non Venet. ut ait Gibs.) *hab.* Turic. in quo idem latet (cf. VI, 1, 22) ut exemplo in primis notabili ostendemus ad IX, 4, 140. Alm. *enim hoc ab* (cf. §. 5, item mox h.) cum Ald. Reliqui *hoc ab.* Francius, coniiciens *expl. posse puto*, prodit, se, quid res sit, ignorare. — *Ris. qui*) Sic Turic. (a pr. manu) Iens. Tarv. cum edd. ante Gryph. exc. Camp. et Bad. pr. Quo acc. Capper. Gesn. eoque recentiores, item Muretus Varr. lectt. XIX, 6 recte distinguens locum, *unde risus* referendo ad praecedentia. Reliqui *r. quidem.* In prima editione bonam esse scripturam falso narrat Gesn.

6. *Hoc semper*) Nihili est pronomen h. l. nec adiuvat Capper. interpretans *eo*, *ideo*. Sed verissima emendatio Burmanni: *ad hoc* (cf. III, 6, 53; III, 5, 16 not. crit. item Telleri Ind. Sallust. et Oudend. ad Sueton. Aug. c. 25), cui tamen, pro *semper* scribenti *saepe*, nequaquam accedo. Gesneri quidem ratio *hoc* (ablat.) referentis ad *falsum*, quasi *falsum* i. e. mendacium semper homine ingenuo indignum hic moneat Qu. omnium minime placet.

Nescio an enarrabili) Fortiter reponendum censeo *n. an inenarrabili*; cf. I, 5, 33; item V, 4, 2, et hic §. 26; Perit, in recepta, structura illa legitima et iam satis confirmata τῶν *nescio an*, quae vel mox (§. 8) servatur. *Enarrabilis* ubi sine negatione possit dici, ne comminisci quidem possum, (cf. XII, 10 76), certe nondum legi. Quod ad sententiam attinet, recte iubet Gesnerus conferre Cic. de Orat. II, 54, 58 docentem, quam difficile sit de facetiis disputare.

ctove, sed interdum quodam etiam corporis tactu, lacessitur; praeterea non una ratione moveri solet: ne-

Tactu) Turic. (quamquam nota subscripta, quasi R tollente) Guelf. Goth. Camp. Iens. Tarv. *tractu* cum Alm. Voss. 2, Gebhardi (ut videtur) MS. Vall. Bas. Gryph. (1536) Burm. Nostrum ex ingenio Regii solo profectum videtur, astipulante Mureto, qui nec ipse MS. nixus est, nisi forte illo, quem appellat Varr. lectt. XVIII, 20 in corrigendo prooemio huius libri. *Tractum* astruere conatur Burm. locis Claudiani in Rufin. praef. v. 7. De 3 cons. Honor. 141; ubi *tractus* nihil aliud nisi spirae serpentum, paulo melius Ovidii ex Pont. IV, 15, locutione *trahere vultum*. Interpretatur *motum indecorum*. Recte videntur obstare Capper. et Gesn. quorum hic *tractum* illum *facto* iam inesse monet, ut non debuerit seorsim memorari. Similem errorem habes IV, 2, 124. Sed IV, 4, 9 *tactu* male scribitur, quod et hic coniecit Francius, nullo, quantum video, emolumento.

Lacessitur.) Turic. *lascesscitur*; a sec. manu *lassescit.* Guelf. Camp. *accersitur.* Ald. *arcessitur* cum Colin. abesse verbum narrat Sichardus, a vetusto codice, quem sibi missum ab Antonio Cassoviensi ex media fere Polonia, significat idem in praefatione. Nisi praegravaret Turic. auctoritas, amplecterer ego scripturam Guelf. *Lacessere* enim in re quacunque, quae non hostilis aut sit aut fingatur certe, usurpatum, nunc primum disco (neque enim Lucretiana exempla sufficiunt); sed est ingeniose sane dictum. Quod autem Burm. ait *arcessere* locum modo habere in frigidis iocis, longe petitis, nequaquam ei accedo. Virg. Aeneid. XI, 254, hanc confusionem *arcessendi* et *lacessendi* invenit Burm.; cf. et Heyn.

Vna ratione) Turic. Guelf. *ut narratione* cum Iens. Tarv. (hic quidem *narat.* per unam R) et edd. ante Ald. *Vt ratione* Alm. (sed non credo recedere hunc a suo Turic., cf. hac §., item §. 8). *Vna oratione* Camp. Nostram dant Goth. (quem falso veterum illam praeferre narrat Gesn.) Vall. et reliquae edd. ante Gesn. (nec dubito quin Voss. 2, etsi tacetur; cf. VI, 2, 20), qui suam *ut orat*, eruisse se ait ex Alm. interpretatur autem ita, ut *non* referat ad *explicari* hac sententia: *praeterea puto non explicari*, *ut*, i. e. *quo modo* etc. quam dure, dicere vix attinet. Hunc sequuntur Bip. Andr. Blass. Modo VI, 2, 30, u, quod solum offerretur, abiisse vidimus in *ut*; idem hic factum, unde *ut narrat.* exstitit pro *una rat.*; cf. et §. 12.

Solet) Turic. Camp. *soleat* cum Goth. (nisi forte cum Gesn. dormitavi) et edd. ante Bad. quo acc. Gesn. et recentiores. Nostrum Vall. *Solent* Guelf.

7. *Quodam — tactu*) Titillationem designari agnoscunt Capper. et Gesn. qui apponunt locum Plinii XI, 38, Sect. 77, quem sua ex Aristotele mutuatum ostendit Harduinus. Huius igitur verba subiiciemus: περὶ ζώων μορίων; lib. III, c. 10, pag. Sylb. 75: ὁ — γαργαλισμὸς γέλως ἐστί — συμβαίνειν δέ φασι, καὶ παρὰ (sic lego pro περὶ) τὰς ἐν τοῖς πολέμοις πληγὰς, εἰς τὸν τόπον τὸν περὶ τὰς φρένας, γέλωτα, διὰ τὴν ἐκ τῆς πληγῆς γινομένην θερμότητα. Adiicit Gesn. Nemesianum Ecl. III, 29, ubi Bacchum Silenus *vocat ad risum digito.* *Quodam — tactu* dixit, quoniam non omnis tactus est titillatio.

Lacessitur) Cf. not. crit.

que enim acute tantum ac venuste, sed stulte, iracunde, timide dicta aut facta ridentur: ideoque anceps eius rei ratio est, quod a *derisu* non procul abest *ri-*
8 *sus. Habet* enim, ut Cicero dicit, *sedem in deformitate aliqua et turpitudine:* quae quum in aliis demonstrantur, *urbanitas:* quum in ipsos dicentes recidunt, *stultitia* vocatur. Quum videatur autem res levis, et quae ab scurris, mimis, insipientibus denique saepe moveatur; tamen habet vim nescio an imperiosissi-
9 mam, et cui repugnari minime potest*:* erumpit enim

Recte Badius faustam appellat Regii divinationem (is enim coniiciendo effecerat *una rat.* ex *ut narrat.*, mira verecundia usus in suadendo), modo pro *soleat* restituerit *solet.* Potest dici coniunctivus invectus ab iis, qui iam corrupissent *ut.* Pendere tamen etiam potest a *qui* post *risus*, modo et *lacessatur* legamus, quod ipsum suadet Regius. — *Aut facta*) Turic. Guelf. Goth. (tac. Gesn.) Camp. *ac f.* cum edd. ante Bas.

8. *Ipsos dicentes*) Sic Turic. Guelf. cum Alm. Goth. Voss. 2 (nisi quod *dicentis*, et Turic. a pr. manu *ipso;* Alm. *ipse;* conf. §. 7, item mox). Reliqui *ipsum dicentem.*

Videatur) Goth. (tac. Gesn.) *videtur* cum Vall. Voss. 2; conf. modo §. 7. — *Ab*) Sic Turic. Guelf. Camp. Iens. (tac. Gesn.) Tarv. et edd. ante Bad. Reliqui *a.*

Mimis) Turic. *munus;* a sec. manu *minus.* Camp, *nimis;* conf. §. 3, cod. Gebh. — *Insipientibus*) Turic. *inspicientibus* cum Alm.; cf. hac §. item §. 9.

Tamen) Turic. Goth. (tac. Gesn.) Camp. *Tum* cum Voss. 2, Vall. *Cum* Iens. (tac. Gesn.) cum edd. ante Ald. Correxit Regius.

9. *Enim*) Turic. Guelf. Camp. Goth. Iens. (tac. Gesn.) *etiam* cum Voss. 2, Vall. et edd. ante Bad. Nostra est e coniectura Regii (lenissima; cf. VI, 1, 24) quam expressit Bad. Reliquae *enim etiam.* — *Invitis*) Turic. Guelf. Camp. Goth. Iens. (tac. Gesn.) *invitus* cum Voss. 2, Vall. et edd. ante Ald. Correxit Regius. Alm. dare *enim etiam invito* non credo; cf. §. 8, item mox. — *Saepe: nec*) Turic. Guelf. Camp. inserunt *nec fultus ope* cum Alm. et edd. ante Burm. exc. Ald. Gryph. (1536) Colin. Vidov. Scribunt Guelf. Camp. Voss. *fulctus.* Goth. *fluctus* (nisi forte erravimus). Alm. *vultus* (quod tamen

Sed stulte) Suspicor intercidisse *et.* Quamquam saepe hoc omitti docet Drakenb. ad Liv. II, 6, 1; et Oudend. ad Suet. Caes. c. 14 extr. nos ad IV, 2, 130; V, 11, 18; VI, 3, 48, et vere omittitur modo VI, 2, 36, et mox §. 12; in omnibus libris.

8. *Cicero*) De Orat. II, 28. Similis est Aristotelis finitio, Poët. c. 5, p. Buhl. 205: τὸ — γελοῖόν ἐστιν ἁμάρτημά τι καὶ αἶσχος ἀνώδυνον οὐ φθαρτικόν.

9. *Erumpit — invitis*) Ponit Gesnerus geminum Ciceronis locum l. c.: *Ita repente erumpit — oculos occupat.*

invitis saepe: nec vultus modo ac vocis exprimit confessionem, sed totum corpus vi sua concutit. Rerum autem saepe (ut dixi) maximarum momenta vertit ut quum odium iramque frequentissime frangat. Do- 10
cumento sunt iuvenes Tarentini: qui multa de rege Pyrrho securius inter coenam loquuti, quum rationem facti reposcerentur, et neque negari res, neque defendi posset, risu sunt et opportuno ioco elapsi. Namque unus ex his, *Immo*, inquit, *nisi lagena defecisset, occidissemus te:* eaque urbanitate tota est invidia criminis dissoluta. Verum hoc, quidquid est, 11
ut non ausim dicere carere omnino arte; quia nonnullam observationem habet, suntque ad id pertinentia et a Graecis et a Latinis composita praecepta:

non credo; cf. modo, item §. 14). Muretus l. c. eleganter, ut semper: *Barbara*, ait, *quaedam enunciatio effecerat, ut nec fultus pro nec vultus scriberetur. Quae corrupta scriptura fulta est postea ope alicuius, qui de suo addidit illud ope. Sic saepe feritas invasit in locum veritatis, fenus in locum Veneris; aliaque ad eundem modum;* cf. Drakenb. ad Liv. XXI, 2, 4. — *Nec vultus*) Turic. Guelf. *n. vultum* cum Alm. Sed Goth. (tac. Gesn.) *non v.*

Saepe) Omittit Camp. — *Vt quum*) Sic Turic. Obr. Reliqui omittunt *ut.*

10. *Tarentini*) Turic. (a pr. manu) *starent iniqui.*

10. *Rege Pyrrho*) Sic Turic. Guelf. Camp. Reliqui *P. r.*; conf. §. 4, 12. — *Reposcerentur*) Turic. (a pr. manu) *res poscerentur*. Iens. (tac. Gesn.) *reposceret* eum edd. ante Ald.

11. *Omnino*) Sic et Camp. cum MSS. ut volebat Regius pro *omni* edd. a Iens. ante Ald. — *Nonnull.*) Turic. (a sec. manu) Guelf. omittunt *non* eum edd. post Camp. ante Ald. Correxit Regius.

Vt dixi) Non habeo demonstrare locum. Securi transeunt interpretes. Omisit (sic melius) Gedoynus. An memoria lapsus Qu. credebat hoc se alicubi monuisse? cf. V, 11, 26.

Vt quum) Cf. VI, 1, 51.

10. *Iuvenes Tarentini*) «Narrat Val. Max. V, 1, 3 extern.» (citatus iam Regio) «at Plut. in Pyrrho» (Turnebo p. 387 E). «Sed multo argutius noster» (cf. I, 9, 5). «Ille: *Nisi vinum nobis defecisset, ista quae tibi relata sunt, prae iis, quae de te loquuturi eramus, lusus ac iocus fuissent.* Hic: Πλείονα δ' ἂν τούτων εἰρήκειμεν, εἰ πλείων παρῆν οἶνος ἡμῖν. Si vitam Plutarchi et Maximi miles, Fabianus profecto insuper aureum tripoda meruit.» Gesnerus.

11. *Composita praecepta*) Cic. de Orat. II, 54: «Itaque quum quosdam Graecos inscriptos libros esse vidissem

ita plane affirmo, praecipue positum esse *in natura*
12 et *in occasione*. Porro *natura* non tantum in hoc valet, ut acutior quis atque habilior sit ad inveniendum (nam id sane doctrina possit augeri): sed inest proprius quibusdam decor in habitu ac vultu, ut eadem illa minus, alio dicente, urbana esse videantur.
13 *Occasioni* vero et in rebus est tanta vis, ut saepe

In occ.) Praepositionem habent et Turic. Guelf. Goth. Omittunt Camp. Iens. (tac. Gesn.) at edd. ante Burm. exc. Bad. Bas.; cf. VI, 1, 23; hic §. 27. Simile modo duplex *a* in omnibus libris.

12. *Possit*) Sic Turic. Guelf. Camp. cum Goth. Iens. Tarv. Reliqui *posset*. Reposuit Regius, male; cf. I, 8, 5, nisi forte eius mutatio spectabat ad §. 10, ubi sane corrupte in Goth. (tac. Gesn.) *def. possit*; cf. IV, 2, 128. Aptius hic quidem fuerit *potest*, quod reponere h. l. ne ipsum quidem durum.; cf. IV, 5, 11. — *Proprius hab.*) Turic. *propius quibus deorum. in hab.*; a sec. manu: *proprius quibus decorum hab.*; Guelf. *propria vis de eorum hab.*; Iens. *p. q. d. h.* cum edd. ante Ald. ubi Regius desiderat *in*. Camp. nostrum.

Ac vultu) Sic Turic. Guelf. Camp. Reliqui *atque v.*

Vt ead.) Turic. Guelf. omittunt *ut*, ob *u* antecedens; cf. §. 7. — *Alio — videantur*) Sic Turic. Guelf. Goth. (tac. Gesn.) Camp. (nisi quod hic *esse vid. urb.*) cum Voss. 2. Reliqui *d. a. v. u. e.* (cf. §. 10, 17). Quare deseruerit Ciceronem? X, 2, 18.

13. *Occasioni*) Turic. Guelf. *Occasio* cum Alm. Reliqui codd. silentur.

de ridiculis, nonnullam in spem veneram, posse me aliquid ex istis discere. Aristotelis quidem de ridiculis praecepta temporum iniuria nobis invidit, vid. Arist. Rhet. I, 11, 29; III, 18, 7; etiam Theophrasti liber περὶ γελοίου intercidit. Rhetores, qui aliquid de risu scripserint, recenset Vavassor *de ludicra dictione* Sect. 3, c. 1, p. (Kappii) 257—270. Sed obiter illi plerique; et credibile est in *artibus*, quibus caremus, hunc locum de industria tractatum, velut in Gorgine prodente Aristotele l. c. cf. nostr. §. 22. Aristotelis doctrinam de εὐτραπελίᾳ propositam in Ethic. Nic. II, 7 demonstrat Schneiderus ad Demetr. p. 153, quo adde indicanta etiam mox (§. 18) Almclovenio IV, 8; Magna Moral. I, 31; Ethic. Eudem 37. Sed iuvabit audire Schneiderum de consuetudine loquendi in hoc genere disputantem l. c. Eleganter, sed respiciens modo ad pronuntiationem, praecipit de *iocatione* Cornif. ad Herenn. III, 13, 14; Marsi (vid. hic §. 102) liber intercidit. Huc trahas Athenodori quoque opus; cf. II, 17, 15.

12. *Possit*) Cf. not. crit.

13. *Occasioni — prior*) In tanta, quae est huius loci, corruptela id unum relinquitur ut probabilem scripturam, utut erutam e MSS. (vid. not. crit.) communicemus cum lectore: *Occasio vero et in rebus est tanta* (hic *vis* omitto de coniectura) *ut dicant, et in eo, quid* (conj. pro *quis*)

adiuti ea non indocti modo, sed etiam rustici salse dicant in eum, quisquis aliquid dixerit prior. Sunt enim longe venustiora omnia in respondendo, quam in provocando. Accedit difficultati, quod eius rei nulla 14 exercitatio est, nulli praeceptores. Vtique in conviviis et sermonibus multi dicaces; sed, quia in hoc usu

Equidem video dativum esse in Goth. cui socios ultro assigno Voss. 2, Vall. (cf. §. 8). Sed eorum vix maiorem auctoritatem agnosco quam Camp. qui et ipse *occasioni* cum tot edd.; cf. V, 13, 19.

Rustici salse) Turic. Guelf. *rusticis ai se.* Ille a sec. manu *rusticis adesse.* Levis error, in quo recepta illa latet.

Dicant in eum) Turic. Guelf. Camp. *d. et in eo* cum Voss. 2, et edd. ante Bad. sec. qui *d. et in eum;* Basil. *d. ut cum*, ex coniectura Regii. Mox Gryph. *d. in cum* cum reliquis edd. ubi *et* perquam leviter expungitur. Neutrum genus esse in *eo*, apparet oppositis *et in rebus.* Quod si enim masculinum esset, quo referretur *quisquis*, dicturus erat Qu. *et in rebus*, *et in persona.* Goth. dare *d. in* omisso pronomine et Gesnero dicenti et mihi silenti credo, quamquam obstat gemellus ille Voss. 2; cf. VI, 2, 20.

Quisquis) Turic. *quis* cum Iens. Loc. Ven. Rusc. Bas. quod inveniebat et Regius. A sec. manu ille nostrum et hoc Camp. Tarv. cum reliquis. Badius prior *cui* de coniectura.

Dixerit) Iens. (tac. Gesn.) *dicitur* cum Loc. Ven. Rusc. Bad. pr. quamquam Vall. nobiscum facit.

14. *Sed, quia*) Turic. (a pr. manu) omittit *sed* cum Alm. probante Burm. *Sed* a librariis addi ostendit Drakenb. ad Liv. VI, 22, 8. Hanc

aliquis (conj. pro *aliquid*) *dixerit prior.* Facile apparet alienissima illa *et in rebus* hac constitutione defendi et in aliquo dignitatis loco poni, dum referuntur ad *et in eo.* Est enim occasio aut in rebus, aut in dicto alienius priore. Quis autem tulerit *occasioni et in rebus?* ubi saltem *in* debebat omitti, etsi vel sic *rebus* vilissimum fuerit et plane otiosum. Sed displicet, quod, in illa partitione, prior species non nuda proponitur, sed adiunctis istis, *tanta ut* etc. Hoc ut vitetur paulo licentius ita poterit scribi: *Occasio — est* (*cuius*, hoc additur de coniectura, *tanta vis ut — d.*) *et in eo* etc. Levior illa (et lenis profecto) mutatio τῶν *quid* et *aliquis* eo commendatur quod non celeritate dicendi certatur, cuiusmodi sententia inest istis: *quis aliquid d. prior*, verum artificio et felicitate apprehendendi id, quodcumque forte fortuna aliquis dixerit prior. Eo enim prorsus ducunt quae protinus inseruntur: *Sunt enim* etc. Recte autem Regius huc advocat locum Ciceronis de Orat. II, 56 extr.: *Omnino probabiliora sunt quae lacessiti dicimus quam quae priores.*

14. *Sed, quia*) Melius sane abfuerit *sed*; cf. not. crit. Sic et Gedoynus.

quotidiano proficimus. Oratoria urbanitas rara, nec ex parte propria, sed ad hanc consuetudinem com-
15 mendata. Nihil autem vetabat et componi materias in hoc idoneas, ut controversiae permixtis salibus fingerentur: vel res proponi singulas ad iuvenum ta-
16 lem exercitationem. Quin illae ipsae, quae *Dicta* sunt, ac vocantur, quas certis diebus festae licentiae dicere solebamus, si paulum adhibita ratione fingeren-

originem veriorem censeo; quamquam et literae *ces* praecedentes parere potuerint errorem; conf. eundem ad VII, 41, 5; et hic §. 28; item IV, 2, 70.

Parte) Sio Turic. Guelf. Camp. cum Goth. Voss. 2, Vall. Bodl. Bal. Alm. Andr. Reliqui *arte;* cf. not. ex.

Commendata) Sic Turic. Guelf. Camp. cum Goth. Voss. 2, et edd. ante Ald. Reliqoi *accommodata*, ex coniectura Aldi ut suspicor. Non dubito quin nobiscum faciat Alm. quamquam non memoratus; cf. §. 9, 19.

15. *Vetabat*) Goth. *vetabit*, ut coniecit et recepit (in pr.) Badius. Male, vel ob *fingerantur* imperfectum (cf. VI Prooem. 16). Sed Voss. 2, *vetebat*.

Materias) Turic. Guelf. Camp. Goth. (tac. Gesn.) *materies*. Male; cf. II, 10, 4, et tot locis; Guelf. omittit *in hoc idoneas*.

Salibus) Turic. (a sec. manu) *talibus;* Guelf. *tabulis*.

16. *Quin — vocantur*) Turic. Guelf. Camp. *Q. ipsae illae dictae sunt a. v.;* Goth. (tac. Geso.) *Q. illae ipsae dictae sunt a. v.*, com Voss. 2, Alm. (?) Tarv. Ald. *Q. illae ipsae quae dictae s. a. v.* Vall. (?) et Bad. pr. Nostrum in Iensonisna prima.

Dicere) Omittunt hoc Turic. Guelf. cum Alm. *dare*, Camp. Iuvat integram protasin apponere, qoalis legitur in vetustissimis codd., quo manifestior sit difficultas loci. *Quin ipsae illae dictae sunt ac vocantur, quas certis diebus festae licentias solebamus. Dicere* illud novitium esse, quamquam in uno meorum codd. positum, vel hoc apparet, quod pro eodem est *dare* in Camp., quo fluctuatio librariorum indicatur (cf. V,

Ex parte propria) Sua causa, quasi aliquid conducat oratori; *Pars* dictum pro *specie*, *genere;* cf. II, 18, 5.

Ad hanc consuetudinem) « Conviviorum scilicet et sermonum, de qua paulo ante dixit. Rollinus.

Commendata) A rhetoribus in scholis, quos protinus notat male iocos ex *materiis* suis proscribentes. Hoc enim est in imperfecto isto *vetabat;* cf. II, 10, 9.

15. *Et componi*) Quidni *vel* pro *et?* (cf. not. crit. ad IV, 3, 12). Opponuntur enim *componi* et *singulas*. Nisi forte expunxeris *et*.

16. *Quin illae — solebamus*) Etiam hic ad nott. criticas lectorem amandare cogimur.

tur, aut aliquid in his serium quoque esset admixtum, plurimum poterant utilitatis afferre: quae nunc iu-

13, 19). Etiam *quae* relativum post *dictae* a siuceris libris abest. In recepta neutrum *dicta* nullis machinis structurae inseri potest, et rectissime Badius *Quaeram*, ait, *ab eo* (Regio) *quid demonstrent illa pronomina illae ipsae, quum nullum substantivum significans rem demonstratam addatur, nisi dictae legantur.* In Vallensis margine ad *dictae* aunotatum est: *dictae sive dicteriae.* Inauditum sane feminini generis substantivum, si tamen sincerum possit probari, magnopere subventum fuerit loco. Durissimum enim tot vocabula mutare, *ipsa illa dicta — quae*, ubi nulla erroris occasio ostenditur. Atqui hoc saltem fieri debebat in recepta. Deinde quid illud est, *dicta sunt ac vocantur*? Anne igitur nomen, quod aiunt, et omen habent *dicta* illa? Sed quod tandem commiuiscar *dictum*, quod *vocetur* quidem neque *sit* tamen? cf. §. 109. Apage frigus istud plus quam puerile. Porro *dicta dicere* quam sit elegans, alii viderint. Sed hoc ne in codd. quidem. Quare autem *solebamus*? Num igitur iam non sit idem? Praeteriti ratio potest esse in eo, quod vel consuetudo tangatur, quae fuerit Quintiliani et condiscipulorum in scholis (velut I, 5, 23, 24; I, 10, 39; V, 12, 17) vel mos antiquus Romauorum iam abolitus, ubi tamen perfectum aptius (velut III, 10, 1; VI, 1, 35). Neutrum huc pertinet, quum Saturnalia et *libertas* illa *Decembris* (Hor. Serm. II, 7, 4) procul dubio respiciatur in istis *certis diebus festae licentiae*, quae nec scholarum erant (*nam* feriae isto tempore) nec abolita Quintiliani aetate. In tanta obscuritate, magis, ut aliquam tamen sententiam dispiceremus, quam ad restitueudam Quintiliani manum, *sunt ac* et *solebamus* mutare aggressus sum. Ex illo fecerim *sicut*, ex hoc *serebamus*. Aegre, fateor, quisquam admittet illam corruptalam, in hac emendatione scrupulum eundem inveniet, quem tetigimus, temporis praeteriti. Hoc quidem ita amoliri posse videaris, si dicas iuvenum modo fuisse hosce iocos in Saturnalibus, quos se quoque olim agitare meminerit Quint. Sed equidem praeteritum ab eo probatum censeo, qui *fingerentur* et *poterant* male interpretaretur, quasi de praesenti non dicta. Quare si quid licentius grassari permittatur, scribemus ita: *Quin ipsae illae* (*dictae sententiae* vocantur) *quas e. d. f. l. iaculamur. Dictas sententias* vulgo esse appellatas hasce in Saturnalibus iocationes, gratis sumo, neque aliunde, quam ex hoc ipso loco, didici. Eodem redit, si pro *sunt ac*, scribis *sicut*; ubi *dictae* appellabantur eaedem, in quo facilior sane est structura *dictae* (sicut vocantur). Nisi forte censes, huic voci *dictae* aliquod praesidium esse in glossa illa Vall. *Iaculamur* aptissimum fuerit verbum; cf. §. 42, 43; IX, 2, 79, ubi recte Burm. ablegat ad Petron. c. 109 C in L, in B abire L, etsi exemplis docet Morelius élém. de critique p. 93, 140, 141, despero tamen quemquam tantae mutationi conciliatum iri, nisi casus advocetur, verus ille ex machina Deus, omniumque emendationum, ingenio carentium, vindex praesentissimus. Potuit enim sane casu librarius scribere *solebamus* pro *iaculamur*.

Poterant) Sic Turic. Guelf. Camp. cum Alm. Loc. Venet. Rusc. Obr. Gesn. Bip. *Poterat* Iens. Tarv. Ald. Reliqui *poterunt*. Male.

17 venum, vel sibi ludentium exercitatio est. Pluribus
autem nominibus in eadem re vulgo utimur: quae
tamen si diducas, suam quandam propriam vim
ostendent. Nam et *urbanitas* dicitur: qua quidem si-
gnificari video sermonem praeferentem in verbis et
sono et usu proprium quendam gustum Vrbis, et
sumptam ex conversatione doctorum tacitam eruditio-
18 nem; denique, cui contraria sit *rusticitas*. *Venustum*
esse, quod cum gratia quadam et venere dicatur,
apparet. *Salsum* in consuetudine pro ridiculo tantum

17. *Diducas*) Sic Turic. Goth. (tac. Gesn.) Camp. cum Vall. Loc. et edd. ante Gesn. Reliqui *deducas*. Correxit Regius.

Quand. propr.) Ita Turic. Guelf. Camp. Reliqui *p. q.* cf. §. 12, item §. 18. — *Praeferentem*) Sic Turic. Guelf. Camp. cum Alm. Vall. et edd. ante Basil. exc. Ald. *Praesentem* Goth. Voss. 2, (cf. VI, 2, 21). Reliqui *se* inserunt, suadente Regio, Badio iterum refragante; cf. VI, 2, 14.

Sono) Turic. *soso*; a sec. manu *sese*, cui ascribitur, *vel ex arte*. Guelf. Goth. (tac. Gesn.) Camp. *arte*. Mirum glossema! — *Gustum*) Camp. *gestum* cum Goth. Vall.

18. *Et — dicatur*) Iens. *ex — dictum*. Tarv. *et — dictum* cum edd. ante Ald. Correxit Regius, sed iam Camp. nostram.

Salsum — salsa) Turic. *falsum — falsa*; cf. §. 6, 39.

Vel — ludentium) Ambiguum est *vel*. Aut dirimit enim *ludentes* a iuvenibus, aut valet *adeo*, quod sic interpretaberis: *etiam tum*, quum nihil aliud nisi etc. Quid sit *sibi ludere* vix dicam. An nullo alio teste, magistro non moderante? Sed fortasse nihil aliud nisi *inter se*. *Nunc* non ad aetatem eam refero, qua scribit Fabius, sed oppono desideratis istis: *si fingerentur*, *si esset*, quomodo dicimus: *melius abesset*; *nunc ita intelligimus*.

17. *Diducas*) I. e. *separes*. Regius. Si quis synonymiam hanc sedulo discernat, differentiae apparebunt.

Conversatione) Vocabulum hoc, L. Senecae in primis frequentatum, iam Trogo adhibitum docet summus Ruhnkenius ad Vellei. II, 102, 3, ubi locus Gronovii in Observ. demonstratus est p. 631 ed. Platn. vid. nostr. I, 2, 4; Declam. p. (Bip.) III, 17, 4, 149; Dial. de Oratt. c. 9; Seneca Epist. 108, p. (Bip.) 55: *non solum studentes*, *sed etiam conversantes*, ubi *conversatio*, ut hic a nostro, significatur quotidiana, a certo discendi consilio aliena. Apul. Met. lib. V, p. 89, 91.

Doctorum — eruditionem) Cf. IV, 2, 45. *Doctus* non aliter usurpatus quam *eruditus*. At quam elegantes *tacita* appellatur illa eruditio! cf. I, 10, 7: (artes) *tacitae quoque sentiuntur*; et mox §. 19.

accipimus: natura non utique hoc est: quamquam et ridicula oporteat esse salsa. Nam et Cicero, *omne, quod salsum sit*, ait *esse Atticorum;* non, quia sunt maxime ad risum compositi: et Catullus, quum dicit, *Nulla est in corpore mica salis*, non hoc dicit, nihil in corpore eius esse ridiculum. *Salsum* igitur 19
erit, quod non erit insulsum, velut quoddam simplex orationis condimentum, quod sentitur latente iudicio, velut palato, excitatque et a taedio defendit

Accipimus) Turic. a pr. mano *accepimus*.

Oport. esse) Turic. Guelf. Goth. (tac. Gesn.) Camp. *esse oport.* Male; cf. §. 17, 25. — *Salsum sit*) Turic. Guelf. *supersit*, eum Alm. *Sal sumpsit*, Camp. Apparet origo erroris.

Nulla — salis) Sic Turic. Guelf. Camp. Reliqui totum pentametrum, ut est apud Catullum.

Non hoc) Turic. (a sec. manu) Guelf. Camp. omittunt *non* eum Goth. et edd. ante Roll. Vindicant negationem Turic. (a pr. manu) Almelov. Goth. 2. Erasmus in Adagg. II, 3, 51; Moretus Varr. lectt. XIX, 6, Bad. in marg. et nota.

19. *Iud. — excitatque*) Sic Turic. Alm. (nisi quod ille *plato* et *excitat quae*, ex hoc autem *et* post *iudic.* affertur. Falso profecto (cf. §. 14, 20) eum Goth. Voss. 2, Stoër. et edd. ante Gibs. quo acc. Roll. *i. v. p. excitat quod* Guelf. Reliqui *i. et velut palatum excitat quod*, cuius au-

18. *Quamquam — oporteat*) Coniunctivom cf. ad Prooem. 18. Recte praecipit, ridiculia quidem utiqua oportere inesse salem, salsia risum negat.

Non quia sunt) Recte Gesnerus malit *sint*, quoniam pertineat ad Ciceronis sententiam. Possit (id quod est in Guelf. Camp. et marg. Vidov.) *nam* pro *non*, mutari in *num*, ot sit interrogatio per parenthesin, valens negationem; cf. V, 10, 102. Locus Ciceronis est ex Oratore c. 26; Almelovenius ablegat ad §. 107, et locum Demet. de elocutione p. (Schneid.) 72: διόπερ οὐδὲ ἐκωμῴδουν δωρίζοντες, ἀλλὰ πικρῶς ἠττίκιζον· ἡ γὰρ ἀττικὴ γλῶσσα συνεστραμμένον τι ἔχει καὶ δημοτικόν, καὶ ταῖς τοιαύταις εὐτραπελίαις πρέπον; item ad Philostr. in vita Scopeliani lib. I de Sophist. προσφυὴς — τοῖς Ἰωνικοῖς (quales sunt Attici) τὸ ἀστεΐζεσθαι; p. 519 Ol.

Nulla — salis) Memoriter extra versum citat locum; cf. VI, 1, 24. Catulli epigramma est in Quintiam et Lesbiam apud Is. Vossium p. 311.

19. *Latente — palato*) Latet illud iudicium, cuius ne ipse quidem qui iudicat conscientiam habet. Recte autem comparat Burmannus Cic. de Nat. Deor. II, 18 extr. (Epicurus) *palate — iudicat*; cf. Lactant. *de Op. dei* c. 10, p. 98, (Lotet. 1748, 4) *excitat — orationem*; cf. ad VI, 1, 2.

orationem. Sane tamen, ut ille, in cibis paulo liberalius aspersus, si tamen non sit immodicus, affert aliquid propriae voluptatis: ita hi quoque in dicendo habent quiddam, quod nobis faciat audiendi sitim. *Facetum* quoque non tantum circa ridicula opinor consistere. Neque enim diceret Horatius, *facetum carminis genus natura concessum esse Virgilio.* Decoris hanc magis, et excultae cuiusdam elegantiae appellationem puto. Ideoque in epistolis Cicero haec Bruti

ctorem dicit Bodl. Gibsonus, mihi quidem nil eiusmodi persuadens. Est sane in Turic. sec. manu *palatom* et *quod* pro *quae.* Sed quis tulerit structuram illam τοῦ *quod* post *excitat*? Camp. i. *velut palato exstat atque excitat.* — *Sane tamen*) Goth. (tac. Gesn.) omittit *tamen* cum Voss. 2, Capper. cf. §. 28, coniicit *S. tam* Burm.

Habent) Guelf. *habet.* — *Sitim*) Turic. a pr. manu *sit in.* Vnde est profecto quod mox Camp. *Infacetum.*

20. *Horatius*) Turic. (a pr. manu) *oratus.* Goth. (tac. Gesn.) Camp. *oratius;* ut mox *oratiano* Turic. Camp.

Carminis) Turic. (a pr. manu) *cato minus* cum Alm. Ille a sec. *catoni* et sic Guelf. cum Goth. Voss. 2; *catoni minus* Camp.; *catonis* Iens. et edd. ante Ald. Nostrum Vall. non *cautionis* ut narrat Burm. Regius *orationis* reponere suasit. Equidem suspicanti Burmanno respondeam, nihil nisi receptam latere. — *Nae illi*) Turic. Guelf. Camp. Coth. Iens. (de *ne* tac. Gesn.) *ne ulli* cum Voss. 2, et edd. ante Stoër. itemque edd. Ciceronis; *ne ullo* Andr. Sich. Potest recepta videri commoda veteris scripturae emendatio, auctore incerto. Scriptura τοῦ *nae* semper per E

Sane tamen — habent) Librorum quidem hic nonnisi duorum levissima varietas; sed non est acquiescendum in recepta scriptura. Nihil agit Capper. aliquot exemplis defendere conatus, quod *ille* et *hi* referantur hic ad nomen nusquam expressum. Id autem esse *sal*, qui lateat in *salsum.* Neque enim tantae licentiae praesidium ex iis peti potest. Colomesii pater, ut narrat filius, ad oram codicis sui *sal* scripserat pro *ille*, et *sales* pro *hi;* non leni emendatione. Burmanno displicet tam brevi geminatum *tamen.* Rectissime; etiam propter logicam. Equidem praeterea quid sibi velit *sane* isto loco, si interroger, obtumescam. His igitur vocabulis diffisus rescribere malim: *Sales enim — habent.* Peccatum fuit similiter in loco Ciceronis, modo citato, Orat. c. 26, ubi *sanum* pro *salsum* male praetulit Lambinus ex uno codice; cf. turbatum in eodem vocabulo §. 15: *Audiendi sitis* quam egregie dicta sit, quemquam docere non attinet.

20. *Horatius*) Sat. I, 10, 44, 45.

Cicero in epistolis) Locus inter fragmenta relatus, apud Ernest. pag. 1067. Malim paene *ingrediendi.*

refert verba, *Nae illi sunt pedes faceti, ac deliciis ingredienti molles.* Quod convenit cum illo Horatiano, *molle atque facetum Virgilio. Jocum* vero accipimus, quod 21
est contrarium serio. Nam et fingere, et terrere, et promittere interim iocus est. *Dicacitas* sine dubio a dicendo, quod est omni generi commune, ducta est: proprie tamen significat sermonem cum risu aliquos incessolum tenenda, docente Faërno ad Terent. Andr. prol. 17; cf. Heusing. ad Cic. de Off. II, 21, 16; Cort. ad Sall. Cat. 52, 27.

Faceti) Turic. (a pr. manu) *facti* cum Alm. (cf. §. 19, item §. 26); vid. §. 37.

Molles) Turic. (a pr. manu) Camp. *mollis*. Iens. *mollius* cum edd. ante Stoër. quo acc. Ciceronis fragmenta. Badius Ascensius (referente Burmanno: nec scio ubi, neque enim in edd. quas confero) coniecit *delicatius ingrediente molles*, probante Burmanno, me, quare praestet, parum assequente, nisi voluit *ingredienti*.

Quod convenit — Virgilio) Non erat quod hisce uncos apponeret, tanquam glossemati, Gesnerus, male repetitos illos a Bipontinis. Camp. *Quia — V.* cf. §. 6.

21. *Vero acc.*) Camp. inserit *id*, non male.

Et fing.) Turic. Camp. *effing*.

Quod est.) Turic. (a sec. manu) *quae ex;* Camp. addit *ex*. Edd. a Iens. ad Ald. *quae e.* — *Ducta*) Goth. (tac. Gesn.) *dicta*. — *Aliquos*) Basil. Stoër. Chouet. Leid. *aliquo*. Restituit Gibs. cum magno strepitu, *reliquos* malam scripturam dare narrans, quod Burm. refinxit *nonnulli*; cf. XV, 13, 9.

21. *Nam et fingere*) Hisce improbatio, nisi fallor, inest eius, quod modo fieri dicebat. Est autem talis fere in omnibus, quae hic recensentur, vocabulis. Sed particula *nam*, quamvis in omnes partes versata, nondum scio quid faciam. Id quidem unicuique manifestum esse puto, *serium* a Romanis non, ut a nobis, opponi etiam *ficto*, sed soli *ridiculo*. Quod plurima veterum loca ostendunt, velut hic apud nostrum §. 106, 108; IX, 2, 14. Sic I, 2, 1: *discere serio* non est *vere*, *non dissimulate*, sed *severe citra lusum* (cf. I, 1, 20). *Iocus* autem potest esse vel in *seriis*, i. e. ubi non ridetur. Eiusmodi est *terrere* in primis. Ergo aliud hic dicit Qu. ac modo accipi narrabat. Hoccine autem induci potest per *nam?* Subaudiendum in proximis fuerit *male*, *parum recte*, ad illud *accipimus*. Sed nimia ista durities. *Vero* etiam, post *Iocum*, languet et iacet ne levissimam quidam habens oppositionem. Malim *vulgo*, ut §. 17, item §. 18, *in consuetudine*. Neque tamen vel sic, etsi improbatio paulo sit manifestior, *Nam* recte dici, nullo alio interiecto, mihi persuadeo. *Et* ante *fingere* in primis necessarium, quod valet *etiam*, quo ostenditur, non solum *risum* contineri *ioco*.

sentem. Ideo Demosthenem *urbanum* fuisse dicunt, *dicacem* negant. Proprium autem materiae, de qua nunc loquimur, est *ridiculum*; ideoque haec tota disputatio a Graecis περὶ γελοίου inscribitur. Eius prima divisio traditur eadem, quae est omnis orationis, ut sit positum *in rebus*, aut *in verbis*. Vsus autem maxime simplex.
23 Aut enim *ex aliis* risum petimus, aut *ex nobis*, aut *ex rebus* mediis. *Aliena* aut *reprehendimus*, aut *refutamus*, aut *elevamus*, aut *repercutimus*, aut *eludimus*. *Nostra*, *ridicule indicamus*, et, ut verbo Ciceronis utar,

22. Περὶ γελοίου *inscr.*) Turic. περι cελοτουιν *scr.*; a sec. manu *peri sologion inser.*; Camp. περιστολογια *scr.*; Goth. περισσολογια *inscr.*; Voss. 2, Περισσολόγου *inscr.* περισσολόγια. Vix credo. Iens. Tarv. lacunam. Reliquae ante Ald. περι γελιου. — *Eius prima*) Turic. *enim pr.*, a sec. mano *etenim pr.* et sic Guelf. Goth. Iens. (tac. Gesn.) cum Voss. 2, et edd. ante Ald. exc. Camp. qui *et enim suprema*, unde apparet origo vitii, quod correxit Regius.

23. *Mediis. Aliena*) Turic. Camp. inserunt *in*, cum Alm. mire, natum tamen credo ex litera *I* in *mediis* male accepta; quamquam Camp. transponit *med. reb.*

Aut repr.) Turic. Guelf. Camp. *autem r.* cum Goth. Alm. Voss. 2, Iens. Tarv. Correxit Regius. Verbum Turic. Gualf. dant *reprendimus*. — *Ridicule*) Recepi coniecturam Regii ex Cicerone petitam cum Aldo, Colinaeo, Pearcio ad Cic. Reliqui *ridicula*.

21. *Vrbanum — dicacem*) Velut Cicero; cf. §. 2.

22. *Quae est omnis orationis*) Cf. III, 5, 1. Sic modo §. 21 *omni generi*, i. e. dicendi. Mox inter *positum* et *in* inserit *aut* Goth. (tac. Gesn.) solus, sed valde in tempore.

Maxime simplex) Gesnerus pro *simplex* emendat *triplex*, aptissime et aliquanto ultra Francium, qui pro *maxime* rescribi malit *minime*, probante Capper. Vsum adverbii cum numerali, graecissantem, non capiebat librarius; cf. Viger. ed. Zeun. p. 405; item Hemsterhus. ad Lucian. Bip. vol. I, p. 303; cf. V, 14, 5, *maxime quinque*. Vulgata stare nequit. Ascriptum in Rusc. excusum in Bad. utriusque margine: *maximi triplex*.

23. *Mediis*) Hoc quid sit, mox ipse interpretatur §. 24 extr.

Verbo Ciceronis) De Orat. II, 71. Sed totus ille locus nostra scribenti Qu. obversabatur. Inde enim alia quoque mutuatus est ut *ridicule indicamus*, *decipiendis exspectationibus*. Obscurius tamen loquitur Qu. dum, pro Ciceronis *naturis aliorum*, *ipsorum*, dicit *Aliena*, *nostra*; cf. et nostr. I, 5, 65.

dicimus aliqua *subabsurda.* Namque eadem, quae, si imprudentibus excidant, *stulta* sunt; si simulamus, *venusta* creduntur. Tertium est genus, ut idem dicit, in *decipiendis exspectationibus,* dictis aliter accipiendis, ceterisque, quae neutram personam contingunt, ideoque a me *media* dicuntur. Item *ridicula* aut facimus, aut dicimus. Facto risus conciliatur, interim admixta gravitate: ut M. Coelius praetor, quum sellam eius curulem consul Isauricus fregisset, alteram posuit loris intentam; dicebatur autem consul a patre flagris aliquando caesus: interim sine respectu pudoris, ut in illa *py-*

24. *Ceterisque*) Turic. pr. manns omittit *que*; cf. V, 11, 12.

25. *Aut fac. aut dic.*) Sic Toric. Guelf. Camp. Goth. Iens. (tac. Gesn.) cum Voss. 2, et edd. ante Stoër. Quo acc. Obr. Reliqui *a. d. a. f.*; cf. §. 18, item mox.

Facto — conc.) Turic. *factoribus c.*, a sec. manu *factis c.*; et sic Guelf. *Factis r. c.* Camp.

Coelius) Turic. Guelf. Camp. *Caecilius* cum Goth. Bodl. Andr. et edd. ante Gryph. exc. (mire) Loc. Ven. Rosc. Error idem mox commissus §. hac, ut et apud Dionem et Livium; vid. Drakenb. ad Epit. l. CXI, et Ruhnk. ad Vell. II, 68, 1, pag. 38, item nos in praef. pag. 12, quod praesumpserat Funcc. de imminenti senect. L. L. pag. 350. Praenomen auctore Camp. una litera scripsi, reliqui integrum; cf. VI, 1, 35.

Isauricus) Guelf. *Isaurus.*

Consul a patre) Sic Turic. (a prima quidem manu, *consunt a pr.*) Camp. et edd. ante Gryph. Reliqui *cos.*

Flagris aliquando caes.) Sio Turic. Guelf. Goth. (tac. Gesn.) Camp. Reliqui *a. c. f.*; cf. hac §. item mox.

Pyxide) Turic. *puxide*; a sec. manu *apodixe* cum Iena. Tarv. Verum

Stulta — venusta) Par ratio soloecismi et schematis I, 5, 53.

25. *M. Coelius*) Huius (cf. IV, 2, 123) praetoris cum P. Servilio Vatia Isaurico, filio, consule contentiones celebres fuerunt, de quibus prodita veteribus scite, ut cetera, coagmentavit Freioshemius in Suppl. libri Liviani, ubi et hancce historiam ponit (c. 20), a nemine, quod sciam, praeter Quintilianum, memoratam; quamquam sellam Coelii, plebem novarum tabularum promissione lacientis, ab Isaurico fractam etiam Dio refert; l. XLII, p. Reim. 319, 53. Accidit hoc A. V. C. 706, Caesare II, et P. Servilio Coss. superstite consulis patre, qui nonagenarius mortuus est A. V.C. 710, C. Iulio Caesare V, mox Dolabella, et M. Antonio Coss. quo ipso anno Caesar est interfectus. Hunc cum filio confudit Reimarus ad Dion. LXLV, p. 430; cf. et §. 48.

Pyxide Coeliana) Vid. Cic. pro Coelio c. 25 — 29. Sed ut iocum im-

xide Coeliana, quod neque oratori, neque ulli viro gravi
26 conveniat. Idem autem de vultu gestuque ridiculo dictum sit: in quibus est quidem summa gratia, sed maior, quum captare risum non videntur; nihil enim est his, quae sicut *salsa* dicuntur, insulsius. Quamquam autem gratiae plurimum dictis severitas affert, fitque

dant Camp. et Guelf. nisi quod hic *i* pro *y*; Goth. *pypside*; Voss. 2, *pyside*. Correxit Regius.

Coeliana) Goth. (tac. Gesn.) Camp. Tarv. *Caeciliana*.

Vlli) Guelf. Goth. (tac. Gesn.) *ullo*.

Viro gr.) Sic Turic. Camp. Reliqui *g. v.*; cf. modo, item §. 26.

26. *De vultu*) Turic. Guelf. *sed v.* Goth. (tac. Gesn.) *si v.* cum Voss. 2, Vall. et edd. ante Stoër. exc. Camp. Tarv. Ald. Bas. — *Summa*) Goth. omittit cum Vall. Possit placere omissio ob id quod sequitur *maior*, sed malim reponere *sua*, ubi fortasse expungas *in* post *sit*. Modo *est* om. Camp.

Maior, quum) Turic. *m. eum* cum Iens. (tac. Gesn.) Tarv. *Maiorem* Guelf. Camp. cum Goth. Vall.

Videntur) Turic. *videtur* cum Alm. Iena. (tac. Gesn.) et edd. ante Bad. exc. Camp. — *Est his — insulsius*) Turic. *satis quae dicunt falsa dicuntur insullius* cum Goth. 2, et Camp. nisi quod hi *est his* et *insulsius*, unde optime nostram scripturam eruit Gesnerus, nec tamen recepit. Mox Turic. a sec. manu *ex his*; et sic Guelf. cum Goth. Iena. Tarv. Mox Locat. *ex iis q. dicuntur s. dicitur i.* cum Andr. Ven. Rusc. ut et Obr. nisi quod *dicunt* pro *dicuntur*. Ald. *ex iis q. s. dicuntur, insulsius*. Bad. *ex iis q. dicunt s. dicunt* i. cum Vall. Voss. 2, (cf. Goth. et §. 13) Bas. Mox Gryph. praefert Regianam mutationem *ex iis q. dicuntur salsa, dicitur salsius* cum reliquis, quamquam Roll. *salse*, de suo, opinor. Burmanniana codd. excerpta errore carere vix credo, velut Alm. fertur cum Loc. facere (cf. 20, 28). Gibsonus de suis tacet etiam hic; ferreus Criticus. — *Quamquam autem*) Turic. Iena. (tac. Gesn.) *a. q.* transposuit Regius (cf. §. 25, 36). Guelf. *haud quaquam*. Goth. (tac. Gesn.) omittit *autem* cum Voss. 2.

Fitque) Sic Turic. Guelf. Camp. cum Alm. Goth. Voss. 2, et edd. ante Leid. Quo acc. Roll. Capp. Gesn. Bip. (non Obr. ut Burm.) Reliqui *sitque*.

pudicum assequamur, frustra inspiciemus Ciceronem eiusque interpp. Nec satis perspicio, quem hic reprehendat Qu., aut quomodo *facto* risum conciliatum dicat in hoc exemplo. Ciceronem quidem adeo acerbe increpitum a Qu., mirer.

26. *Summa gratia — gratiae plurimum*) Hic unusquisque glossam agnoscat. Vtrumque a sano eodemque acuto scriptore proficisci non potuit. Quis enim aut linguam suam aut ingenium tantae damnet inopiae, ut in levissima sententiae diversitate ad eandem locutionem recurrat? Quid autem in toto hoc loco, multis ulce-

ridiculum id ipsum, quod qui dicit, non ridet: est tamen interim et *aspectus* et *habitus oris* et *gestus* non inurbanus, cum iis modus contingit. Id porro, quod 27
dicitur, aut est *lascivum* et *hilare*, qualia A. Galbae ple-

Quod qui) Sic Turic. a pr. manu. Reliqui *quia q.* cf. §. 20. — *Dic. non*) Turic. Camp. inseront *illa* cum Alm. Ald. Bas. — *Inurbanus*) Turic. Guelf. Camp. *urbanus* cum Alm. *Inurbanitas* Goth.; mira! — *Iis*) Turic. Guelf. Goth. (tac. Gesn.) Camp. *is*.

Contingit) Guelf. Camp. *contigit* cum edd. ante Gryph. exc. Bad. Iam totam hanc §. percenseutes, haerebimus primum in illis *Idem de vultu dictum sit. Idem* quid sit, quaeritur. Quid igitur modo dixerat, quod etiam in gestu locum habeat? Num *conciliari risum interim admixta gravitate, interim sine respectu pudoris?* At hoc non sequitur. Restat ut *idem* sit, *conciliari iis risum*, satis ieiunom. Deiude importunum est quod *dicere* hic usorpator pro *praecipere*, ut est mox §. 34, in tanta facilitate refereudi verbum magis ad *oratorem iocantem* quam ad *Quintilianum docentem*; sed cf. VII, 1, 9. Accedit varietas veteris scripturae; cui quidem prospiciat, qui ex *si* faciat *in*. Badius *si* retinens subaudit *sit* (vel *fuerit*) post *autem*, et *dictum* ioterpretator de dicto oratoris, non Quiutiliani. Sed repugoat sententia, quum de risu in *factis* agatur adhuc, cui *vultus* at *gestus* sobiici quodammodo possunt, nou ea quae *dicuntur*. Vel hisce igitor diffidat qui fuerit suspiciosior. Sed quae iis protinus contiuusntur, sua se elegantia haec quoque tuentor adeo, ut nonnisi aegre iacturam facias. Alterutram *gratiam* abiiciendam esse monui in not. ex. nec dubito quin *Quamquam — affert* sit mera glossa. Sed illa quoque conclamata *nihil — insulsius* resecanda censeo. Recte enim nexum logicum desiderat in iis Regius. Non si *maior* gratia est in gestu risum nou captante, protious etiam *plana insulsum* est quod sicut salsum dicitur; nec possunt tales sententiae vinciri coniunctiooe *enim*. Regii scriptura, etsi ab oratione valde laborans, seusu tamen sola huc fecerit. Hoc ipsum quod nunc est in recepta, iufra suo loco ponit noster §. 30. Etiam insequentia multum abest ut in veteribus libris habeaot eam sanitatis speciem quam hic praeferunt, *autem* vitium prodit. Sic igitur continuo orationem: *videntur, fitque — non ridet*. Mox deesse aliquid videtur in istis *est tamen — inurbanus*, huiusmodi fere, post *gestus*: *ad risum compositus*. Pluralis *iis* displicet post *est* et *inurbanus*, nec *contingere* fero in re sita in potestate oratoris, qui, modo voluerit, adhibebit illum *modum*. Quid si extrema legis: *quum is motus contigit* vel *contingit?* i. e. quum risus audientium contiogit. Si quid recte vidi hic, cogitandum erit de corruptelis et glossematis valde antiquis, quae profecta primitus a commentantibus non imperitis, refingeudo at accommodando textum turbaveriut.

27. *A. Galbae*) Turic. *agalbae* a pr. manu. Reliqui *Galbae*; cf. §. 62.

ribus oppleto, cultro sanandum sit, malius disputabitur in nott. critt.

27. *A Galbae*) Huius aliquoties in hoc capite meminit, nec alibi usquam.

raque: aut *contumeliosum*, qualia nuper Iunii Bassi: aut *asperum*, qualia Cassii Severi: aut *lene*, qualia Domitii Afri. Refert, his ubi quis utatur. Nam in convictibus et quotidiano sermone *lasciva* humilibus, *hilaria*

Iunii) Turic. *Iani* cum Iens. Tarv. quamquam coniunctim duo nomina, et hic magis *Iani*; Guelf. Camp. *iam*, Voss. 2, *Iā* (i. e. *iam*) cum Goth. dare narretur *Lambassi*; cf. §. 58, 74, ubi non variatur. Frustra Burm. (post Schottum de Rhétt. apud Senecam patrem pag. 9) *Iulii* coniicit.

Convictibus) Sic Turic. Camp. cum MS. Pal. Alm. Andr. et cdd. ante Stoër. quo acc. Gibs. Obr. Reliqui *conviviis*, glossam, dant; cf. Vossius ad Vellei. II, 33, ubi Burm. quare hic notius praetulerit, non meliores affert rationes, quam ad ipsum nostrum locum. Neque enim exemplis, in quibus sunt *convivia*, res conficitur. Locus infra positus §. 105, ne Qu. quidem est, sed Domitii Marsi. Mox inter *et* et *quot*, Goth. *in*, solus (tac. Gesn.) cf. §. 11, 32.

Quin enim idem sit omnibus locis, non dubito, quamvis obstaute Burmanno ad §. 64. De eius persona nihil certi habeo dicere. Scurram illum, Iuvenali V, 4, *vilem* appellatum, sub Augusto viventem, hinc alienum putat Burmannus vel ob praenomen, quod iudicet de honestiore Galba agi. Hoc quantum valeat, mihi non satis exploratum ingenue fateor. Alioqui vicinitas *Bassi*, cui mox subiungitur *Sarmentus* (§. 58), magis etiam de scurra cogitare suadet. Nam et *Sarmentus* ibidem Iuvenali advocatur. Eodem nomine γιλωτοποιὸν memorat Plutarchus (vol. II, p. 700, A.), quamquam ibi de nomine certatur *Calba*, an *Cabba*, an *Gabba*, quorum postremum vel apud Iuvenalem et Martialem I, 42; X, 10, reponunt Exspectandus ad Plutarchum Wyttenbachius. *Humilem* eius conditionem et hic ipse locus et §. 64, ostendere videntur. Quominus frater Galbae imperatoris intelligatur, quem habes apud Sueton. Galb. c. 3; Tac. Ann. VI, 40, obstat praenomen, in quo religiose sequimur vetustissimos libros, nihil coniecturae dantes. Is enim C. qui *attritis facultatibus urbe cessit* teste Suetonio.

Iunii Bassi) Recens fato functum significat dicens *nuper* (cf. X, 2, 90; item hic §. 57). Ter hoc capite memoratur, ubi aetas eius (§. 74) ostenditur coniuncta cum Crispi Passieni (VI, 1, 50). Nihil equidem hic moveam, nec temere huc traham *Iulium* Bassum, nomine mutando, vel a Seneca patre, vel a Plinio in Epistolis memoratum. Videtur enim sat manifestis vestigiis argui noster infra illorum conditionem constitutus, nec fuisse nisi scurra.

Cassi Severi—Domitii Afri) Vide VI, 1, 43; V, 10, 79; de *leni* ioco §. 93.

Convictibus) Vocabulum pro *conviviis* usurpatum Velleio, Senecae, Plinio, Tacito, Iuvenali. « Eleganter etiam hic locus tractatur apud Plutarch. in Sympos. lib. I, Quaest. 1 circa finem, ubi de quaestionibus convivalibus agit ». (Vol. II, p. 614, C, D, E.) « et apud Macrob. Lib. VII, Saturn. c. 3 ». Almeloveniu.

omnibus convenient. Laedere nunquam velimus, longeque absit propositum illud, *Potius amicum, quam dictum, perdendi.* In hac quidem pugna forensi malim mihi lenibus uti licere; quamquam et contumeliose et aspere dicere in adversarios permissum est: quum accusare etiam palam, et caput alterius iuste petere concessum sit. Sed hic quoque tamen inhumana videri solet fortunae insectatio: vel quia culpa caret, vel quia recidere etiam in ipsos, qui obiecerunt, potest. Primum 28

Convenient) Sic Turic. Guelf. (a sec. manu) Goth. (tac. Gesn.) Reliqui *conveniunt.*

28. *Laedere*) Sic Gesn. Bip. Reliqui *Ludere.* Coniectura est deinceps Rullini, Burmanni, Gesneri. Turbata haec vulgo a librariis Burm. ostendit ad Ovid. Amor. III, 3, 4. Displicet, quod accusativus nullus praesto est, veluti §. 34, et IV, 1, 10. Simile nostro V, 7, 30. Nec tamen facinus fuerit reponere, *L. neminem unq.* — *Perdendi*) Posui lenissimam Mureti emendationem (Varr. Lectt. XIX, 6). Deterior est Nicolai Fabri ad Senecam l. c. *perdere.* Reliqui *perdidi.*

Forensi) Turic. Guelf. Camp. *forensium* cum Alm. Voss. 2, Goth. Andr. et edd. ante Ald. Correxit Regius, neque *etiam* in extremis latere pato cum Burm. sed errorem natum ex continuatis multis I et M. — *Licere*) Turic. Guelf. *dicere* cum Vall. Sed Goth. *decere.* Alm. Voss. 2, nostrum dare, Burmanno narranti non credo (cf. VI, 2, 21, item hic §. 29). Iens. pro *uti lic.* iunctim *interdicere* cum edd. ante Gesn. exc. Camp. Andr. Ald. Bas. — *Quamquam*) Turic. Guelf. Camp. *nonnunquam* cum Voss. 2, Goth. 1, 2, Vall. et edd. ante Ald. Correxit Regius.

Iuste) Turic. *iste;* Guelf. *te̅;* Iens. *iniuste* cum edd. ante Bad. exc. Camp. *Invise* margo Bas. Adhaesisse suspicor ex postremis proximi. Nonnisi insulse additur quidquam illi *concessum.* Vereor enim ut Gesnerus rationem suam exemplis tueatur, qua *iuste* dici putat pro: *plane, non dissimulanter, nec oblique, sed omni paratu, et dedita opera.*

Tamen) Goth. (tac. Gesn.) omittit; cf. §. 19.

Recidere) Turic. Guelf. Camp. *redire* cum Goth. Alm. et edd. ante Ald. Correxit Regius; cf. §. 8, 32; V, 2, 2.

28. *Propositum illud*) Pronomen significat, alicuius hoc fuisse propositum, vulgo notum. Mihi tamen nihil eiusmodi compertum. Sunt enim alia verba apud Horat. Serm. I, 4, 34, 35. In re diversa eadem loquutus invenitur Seneca pater p. *Bip.* 174, *caput potius quam dictum perdere.*

Hac — forensi) Opponitur ea *convictibus* ceterisque. Sequitur autem ipse praeceptorem suum Domitium, *lenia* praeferens *asperis.*

Iuste) Cf. not. crit.

Sed) Supervacuum hoc ob id quod

itaque considerandum est, et *quis*, et *in qua causa*, et
29 *apud quem*, et *in quem*, et *quid dicat*. Oratori minime convenit distortus vultus, gestusque: quae in mimis rideri solent. *Dicacitas* etiam scurrilis et scenica huic personae alienissima est. *Obscenitas* vero non a verbis tantum abesse debet, sed etiam a significatione. Nam, si quando obiici potest, non in ioco exprobranda est.
30 Oratorem praeterea ut dicere urbane volo, ita videri affectare id, plane nolo. Quapropter ne dicet quidem salse, quoties poterit, et dictum potius aliquando per-
31 det, quam minuet auctoritatem. Nec accusatorem autem atroci in causa, nec patronum in miserabili iocan-

Et quis) Goth. (tac. Gesn.) omittit *et*.

Et in qua) Turic. Camp. omittunt *et* cum Alm. edd. ante Ald. acc. Bas. *Et qua* Ald. (emendante Regio) cum Bad. Gryph. *Vt quis in qua* Voss. 2. (?)

29. *Mimis*) Turic. *minimis* cum Alm.; cf. §. 28, 34.

Obscen. — significatione) Turic. Guelf. omittunt haec.

In ioco) Turic. Guelf. *i. loco*. Camp. *omni loco*. Reliqui *in omni loco*, sine sensu; nostram de coniectura dedimus; cf. §. 5.

Exprobranda) Goth. (tac. Gesn.) *exprobrandum*.

subilcitur *tamen*; et adhaesit fortasse ex illo *sit* praecedente; cf. §. 14.

29. *Oratori — rideri solent*) Turnebus ablegat ad Cic. de Orat. II, 59, eadem docentem; cf. noster VI, 1, 47.

Significatione) Accipe latentem illam significationem quae non ingeritur audienti, sed relinquitur.

Si quando — exprob. est) Non quidem debet omitti occasio infamandi adversarium, si quid obscenum in moribus eius et vita contingit obiiciendum, sed nunquam iocus inde est petendus, nec nisi seria et gravitate plena tanti probri mentio facienda.

30. *Quoties poterit*) Conf. Cic. de Orat. II, 60.

31. *Autem*) Offenditur hac particula Burmannus; positu profecto eiusdem post duo vocabula. Coniicit antem *ludentem* vel *ridentem*, Francius *unquam*. Frustra uterque. Aliquot succurrunt exempla eiusmodi structurae; velut IV, 1, 66; VI, 3, 70 (quamquam ibi transponunt Guelf. Goth. tac. Gesn.) item comicorum in interrogationibus; cf. Indicem Terentianum, et Drakenb. ad Liv. VI 17, 3. Alioqui satis apta est coniunctio, quamquam mutare possis eandem altera *enim* (cf. V, 14, 7), de cuius positu vide V, 11, 37. *Tristiores*, mox cf. ad I, Pro. 15.

tem feret quisquam. Sunt etiam iudices quidam tristiores, quam ut risum libenter patiantur. Solet interim 32 accidere, ut id, quod in adversarium dicimus, aut in iudicem conveniat, aut in nostrum quoque litigatorem: quamquam aliqui reperiuntur, qui ne id quidem, quod in ipsos recidere possit, evitent: quod fecit Longus Sulpicius, qui, quum ipse foedissimus esset, ait eum, contra quem iudicio liberali aderat, *ne faciem quidem habere liberi hominis;* cui respondens Domitius Afer, *Ex tui*, inquit, *animi sententia, Longe? qui malam faciem*

31. *Libenter*) Guelf. omittit.

32. *In nostrum*) Turic. Guelf. omittunt praepositionem cum Voss. 1, Iens. et edd. ante Rusc. Correxit Regius (cf. V, 14, 27). Praepositionem bis positam vide §. 27.

Quod in ipsos) Guelf. omittit *quod.*

Foedissimus) Turic. *fidissimus* — *Ait*) Turic. *aut*; a sec. manu *ad* et sic Guelf. Goth. (tac. Gesn.) Camp. cum edd. ante Rusc. Regius expunxit, cui obsequuti sunt reliqui. Nos facillimam coniecturam expressimus.

Hom. cui) Sic Turic. Guelf. Camp. Goth. Iens. (tac. Gesn.) cum Voss. 2, Vall. et edd. ante Ald. Reliqui inserunt *dixit*, quod Regius subaudiendum docebat.

Afer, Ex tui) Turic. *afe rex tu*; a sec. manu *afer es tu*, et sic Guelf. *A tu* Camp. cum Goth. Voss. 2, et edd. ante Bas. Reliqui *A. Et tu.* Nostrum ex coniectura.

Inq. animi) Sic Turic. Guelf. Reliqui inserunt *ex.*

32. *In iudicem conveniat*) Recte Turneb. et Rollinus ablegant ad Cic. de Or. II, 60; vid. et IV, 1, 11.

Longus Sulpicius) Cognominis nomini praemissi exempla; vide apud Drakenb. ad Liv. Epit. l. LXIII; Oud. ad Suet. Caes. 63; Ruhnk. de Longino p. 2. Nec aliter noster Marcellum Victorium dicit. Nihil autem de hoc Sulpicio Longo habeo dicere. Qui hoc nomine memorantur a veteribus, aliorum sunt temporum quam Domitii Afri; cf. §. 27.

Iudicio liberali) Cf. V, 2, 1.

Ex tui — sententia) Recte hic ablegant Pareus ad Lipsium Varr. lect. I, 1. Gesnerus ad Brissonium de Formulis VIII, 9, p. 689, ed. Conradi. Formula enim est iurandi; cf. in primis locum nostri VIII, 5, 1, Brissonio laudatum. Apparet ubique in iureiurando addi *animo* pronomen possessivum. Regius mentionem iniicit loci Dig. I, 5, 14, qui est et apud Schulting. Iurispr. Anteiust. p. 416. Pauli recept. sentent. IV, 9, 3: « non sunt — liberi qui contra formam humani generis converso more procreantur ».

33 *habet, liber non est?* Vitandum etiam, ne *petulans*, ne *superbum*, ne *loco*, ne *tempore alienum*, ne *praeparatum et domo allatum* videatur, quod dicimus. Nam adversus miseros, sicut supra dixeram, inhumanus est iocus. Sed quidam ita sunt receptae auctoritatis ac notae verecundiae, ut nocitura sit in eos dicendi petulan-
34 tia. Nam de amicis iam praeceptum est. Illud non ad orandi fere consilium, sed ad hominis pertinet: lacessat

33. *Superbum*) Turic. Guelf. Camp. *superbus* cum edd. ante Bad. quo acc. Bas. Gesnerus suspicatur primitus fuisse *superbius*, non ego, sed tralatitium errorem interpretor male iungendi, quum *petulans* pro masculino accepisset librarius; cf. VI, 2, 15; item §. 36. — *Tempore*) Vall. Loe. Bip. *tempori* cum edd. recent. ante Burm. exc. Ald. Bas.

Et domo) Camp. Ieus. (tac. Gesn.) Tarv. *ne d.* cum edd. ante Bad. Male. — *Ac notae*) Sic Turic. Goth. (tac. Gesn.) Camp. cum Ald. Reliqui *et n.* Turic. a pr. manu *a. noctae*.

34. *Ad orandi fere*) Turic. *adoram f.* Guelf. *ad horam ferre* (a sec. manu *a. oram f.*) cum Gamp. Guth. (nisi quod hic *fere*), *Ad horandi f.* Tarv. Nihil expeto quod in veterr. scriptura lateat, praeter receptum.

Hominis) Sic Turic. *homines*. Guelf. cum Alm. (vix credo; cf. §. 29, 38). Voss. 2, Goth. Vall. Bad. pr. *Omnis* Camp. *Omnes* Turic. a sec. manu, cum edd. ante Ald. Reliqui *omnia* ex Regii coniectura, cui patrocinatur aliquatenus V, 7, 7.

Pertinet: lac.) Sic Turic. Guelf. Camp. Goth. Iens. (tac. Gesn.) cum Alm. *et* edd. ante Gryph. Reliqui inseruut *ne*.

33. *Tempore alienum*) Regius dativum substantivi reponendum ducebat, et est sane ea structura modo §. 29; et I, Pro. 5. Sed manifestis Ciceronis et Ovidii exemplis nostrum defendit Burm.; cf. et Heusing. ad Cic. de Off. I, 13, 10. Huius generis est quod Cicero loco mox citando *aut sua persona*, inquit, *aut — tempore alienum*.

33. *Domo allatum*) Almeloveenius ad partes vocat Cic. de Orat. II, 60, 63, ubi quaedam huius doctrinae semina, sed convenientius Orat. c. 26, Gesnerus: « Vitabit etiam quaesita nec ex tempore ficta, sed *domo allata*, quae plerumque sunt frigida». Quae ipsa Quintiliano obversata censet.

Supra) §. 28.

Verecundiae) Dicitur prò *reverentia* et haec ipsa passive intelligitur ea, « qua coluntur ii, qui sunt notae verecundiae »; vide Drakenborch. ad Liv. IV, 45, 8; Oudend. ad Suet. Caes. 75, p. 117; cf. mox §. 34, 64. Diverso plane modo iunguntur *auctoritas* et *verecundia* apud Vellei. II, 32, 1, 2.

Dicendi) Cum Gesnero reponere *dicenti* nec opus est, nec necesse. Dativo ad *nocitura* non indigemus, *petulantia*, sine illo gerundii genitivo, iacet; cf. *delicias ingrediendi* §. 20. Alia ratio IV, 5, 6.

Iam) §. 28.

34. *Orandi—hominis*) Possis tentare *orantis*, nec tamen opus. Opponitur sibi invicem *orandi* et *vivendi*

hoc modo, quem laedere sit periculosum, ne aut inimicitiae graves insequantur, aut turpis satisfactio. Male etiam dicitur, quod in plures convenit: si aut nationes totae incessantur, aut ordines, aut conditio, aut studia multorum. Ea, quae dicit vir bonus, omnia salva dignitate ac verecundia dicet. Nimium enim risus pretium est, si probitatis impendio constat. Vnde autem concilietur risus, et quibus ex locis peti soleat, difficillimum dicere. Nam, si species omnes persequi velimus, nec modum reperiemus, et frustra laborabimus.

35. *Salva*) Turic. *salsia*, a sec. manu *salsa*, et sic Guelf. cum Iens. (non *falsa*, ut Gesn.) Nostrum Goth. Vall. Camp. reliqui, quod et ipsum latet in prima Turic. manu. Praetulit Regius quoque. — *Dicet*) Turic. *decet*. Nostrum Guelf. Tarv. Ald. margo Bas. (non *dices* ut Burm.) et coniecit Gesn. Reliqui *decent*.

Impendio) Turic. Guelf. Camp. *compendio* cum Alm. Voss. 2, Goth. et edd. ante Gryph. exc. Tarv. Ald. Error natus e compendio *ipend* sequente praesertim *cstat.*; vid. Drakenb. ad Liv. X, 5, 11. — *Diffic. dic.*) Sic Turic. Guelf. Reliqui inserunt *est*. — *Laborabimus*) Turic. (a pr. manu) Camp. *laboravimus*. Hoc, tantillum abfuit, ut reciperem. Nonne enim redit fere eodem, *modum non reperire* et *frustra laborare?* At longe manifestius opponuntur, *modum non reperire* et *frustra adhuc laborasse*, Haec igitur digna erant operosa illa structura *neque — et*, quae, si parum diversa coniunxerit, iacet. Nec tamen ostendere contingit, ubi de *sententiis* (cf. §. 36) iam dixerit, quod fit demum VIII, 5. Hoc obstitit mutaturo receptam. Nisi forte dicas, intelligi omne hoc negotium partiendi et genera constituendi, quod frustra factum sit, si per singula ire, etiam in risu, velimus. *Infinitus* labor est in *numerositate*, *irritus* in *paritate* rerum dicendarum. *Neque minus numerosi neque alii*. Sed, unde natus sit error postmodo corrigentis *laborabimus* (si est error) liquido apparet, unde scribentis primitus *laborabimus* ...

prudentia (cf. VI, 5, 11). *Non — fere — sed* interpretare *non — tam — quam*, sed etiam modestius pronuntiatum.

Lacessat — ne) « Subaudi: ut orator lacessat eum, quem periculosum sit laedere, hoc modo ne etc. » BADIVS, cuius interpretatione arcentur et Gallaeus, coniiciens *lacessatur*, probante Capper., et plerique recentiorum inserentes *ne* ante *lac.* Minus est et levius lacessere quam laedere.

Satisfactio) Vide VI, 1, 50.

35. *Vnde — risus*) Cf. §. 7; item V, 14, 30. Neque tamen mera ταυτολογία, quum illic de risus origine in genere et quasi φυσικῶς quaeratur, hic de dictis eorumque locis, praeceptis quibusdam comprehendendis.

Laborabimus) Cf. not. crit.

36 Neque enim minus numerosi sunt loci, ex quibus haec *dicta*, quam illi, ex quibus eae, quas *sententias* vocamus, ducuntur, neque alii. Nam hic quoque est *inventio* et *elocutio*, atque ipsius elocutionis
37 vis, alia in *verbis*, alia in *figuris*. *Risus* igitur oriuntur aut *ex corpore* eius, in quem dicimus; aut *ex animo*, qui factis ab eo dictisque colligitur; aut *ex his*, *quae sunt extra posita*. Intra haec enim est omnis vituperatio: quae si gravius posita sit, *severa* est; si levius, *ridicula*. Haec aut ostenduntur, aut narrantur, aut di-

boravimus, non item; nisi forte casu (cf. VI Pro. 16). In gemello fere loco IV, 1 26 parum praesidii ad dirimendam scripturam.

36. *Min. num.*) Sic Turic. Guelf. Goth. Iens. (tac. Gesn.) Camp. Reliqui *n. m.*; cf. §. 26, 38. — *Dicta*) Sic Turic. (a pr. manu) Camp. Ald. Reliqui ante Gryph. libri *ducta*, inter quos Goth. (tac. Gesn.) Vall. Emendavit Regius.

Eae) Turic. Guelf. *eas* cum edd. ante Ald. (errore quem vid. §. 33) exc. Camp. qui *aea*, quum ex Vall. Bad. pr. det *ea*. Goth. Voss. 2, *causae* in qua recepta ipsa (vid. IV, 1, 19). Correxit Regius.

37. *Ex corpore*) Turic. Guelf. Camp. *in c.* cum edd. ante Ald. Nostrum Goth. Vall. et Regii quaedam exemplaria.

Factis — dictisque) Turic. Guelf. *facetus* (ille a pr. manu *factus* cf. §. 20), *dictus qui*. — *Intra*) Turic. Guelf. Camp. *inter*. Male. Frequens confusio, vid. Drakenb. ad Liv. V, 27, 2, — *Severa*) Sic Turic. Guelf. Camp. cum Goth. Voss. 2, (qui modo lacunam habet a *posita* ad *posita*, in Goth. non comparentem; cf. VI, 2, 21). Bodl. Alm. Vall. Andr. et edd. ante Ald. quo acc. Bad. pr. Obr. Reliqui *seria*, obsequentes Regio. — *Est*) Iens. *sit* cum edd. ante Gryph. exc. Bad. pr. Correxit Regius MSS. addicentibus; cf. IV, 1, 28. — *Dicto*) Turic. Guelf. Camp. *dicta*. Turic. tamen a sec. manu *digito* et sic Goth. (tac. Gesn.) cum Bodl. Bal. Obr.

36. *Haec dicta*) Vide §. 2.

Quas sententias) Vide l. VIII, c. 5. Regius geminum Ciceronis locum designat, unde sua desumpserit Qu. De Or. II, 61: « mementote — unde ridicula — ex iisdem locis fere etiam *graves* sententias duci posse». Cicero tamen de sententiis, proprie sic dictis, non cogitat.

37. *Ex corpore*) « Verba contracta ex Cicerone de Orat. II, 59 ». Almelovenius. Tripartitam hanc rationem habes etiam III, 6, 25.

Dicto notantur) Hic ego *notantur* non iam censoria significatione vituperandi accipiam, quam illa altera *breviter indicandi* (cf. VI, 2, 23), quod commode fit aliquo urbane dicto.

cto notantur. Rarum est autem, ut oculis subiicere 38 contingat, ut fecit C. Iulius, qui quum Helvio Manciae saepius obstrepenti sibi diceret, *Iam ostendam, qualis sis:* isque plane instaret interrogatione, qualem tandem se ostensurus esset, digito demonstravit imaginem Galli in scuto Cimbrico pictam, cui Mancia tum simillimus

38. *Autem, ut oculis*) Turic. (a pr. manu) omittit *ut*, quod ipsum suis exemplaribos addere cogebatur Regius. Ex Alm. *aut ut* affertur. An forte excerpens Burm. Volebat dare *autem* sine *ut?* (cf. §. 34, 41). Displicet iteratum, diversa potestate, *ut*; nec tamen aliam rationem comminiscor.

C. Iulius) Goth. 2. *C. Lucilius.*

Manciae — Mancia) Turic. Guelf. (a pr. manu) Camp. *maneipe — maneeps*, cum Bodl. Alm. Andr. Tarv. Sed Goelf. sec. manos Iens. et mox edd. ante Basil. *maneipi — maneeps*, cum Vall. Colb. *Mancino — manceps*, Goth. *Mancius — maneeps.* Voss. 2 (?). Error pertinax, sed posterior ille consulto affictus, nt opinor, quum in priorem casus incidisset. Pighius quoqoe correxit. Nomen praemissum recte praeferunt plerique veteres, nisi qnod Loc. Ven. Rusc. *Helio.* Camp. Andr. *Elvio.* Mox Basil. cum edd. ante Gesn. *Helmio*, quod vitium invasit et Ciceronis libros.

Iam ost. qual.) Turic. Goelf. *etiam o. q.* cum Alm. Voss. 2. Goth.

38. *C. Iulius — signi gratia positum*) Cf. Liv. VII, 10, nbi narratur certamen T. Maolii cum Gallo, ferociter provocante Romanos. Ita autem ad §. 5, Drakenborchus: « Huius proelii picturam multis postea seculis in foro Romano prope rostra vetera sub novis tabernis argentariis poblicatam mansisse, et in tabula, facta in scoti Gallici vel Cimbrici formam, exhibitam foisse Galli istius exsultantis ac barbare linguam exerentis imaginem ex Cic. l. II, de Orat. c. 66; Quintil. lib. VI, Instit. Orat. c. 3; et Plin. lib. XXXV, Hist. Nat. c. 15 (est. c. 4, segm. 8, p. 683, Hard.) docuit Pighins in Annal. ad ann. 392, p. 277 ». Plinios Crassom, pro C. Iulio, ioci auctorem facit, neqoe est temere corrigendus nt vult Huberus Basileensis in *Variis lectionibus ad Plauti Amphitryonem* (s. anno, sed editis haud dubie post 1684); verum error ipsius scriptoris agnoscendus.

In scuto Cimbrico) Cf. Cic. de Orat. II, 66, ad qnem locum Turnebus in libello de Iocis Ciceronianis: « Marianum (hoc enim adiicitur apud Ciceronem) scutum Cimbricum vocat propterea quod Cimbris nuper a Mario victis, in memoriam victoriae dominus tabernae scutum sospenderat, sic pictum pro tabernae sigoo. Solebant enim ad pompam trinmphi ornandam multa huiusmodi scuta traduci, et in foro poni. Livius (IX, 40, 15, 16): Dictator (Papirios Cursor) ex senatus consulto triumphavit, cuius triompho longe maximam speciem captiva arma praebuere; tantum magnificentiae visum in iis, ut aurata scuta dominis ar-

est visus. Tabernae autem erant circa forum, ac scutum illud signi gratia positum. 39 Narrare, quae salsa sint, in primis est subtile et oratorium: ut Cicero pro Cluentio narrat *de Cepasio atque Fabricio*, aut M. Coelius *de illa D. Laelii collegaeque eius in provinciam fe-*

edd. ante Ald. exc. Camp. qui sic: *I. ost. etiam iam q.* Correxit Regius. — *Tandem*) Turic. *talem*; a sec. manu *tamen* et sic Iens. cum edd. ante Rusc. exc. Camp. Correxit Regius. — *Se ostens.*) Sic Turic. Camp. Reliqui *se* ante *tandem*; cf. §. 36, 39. — *Scuta Cimbr.* Sic Turic. Guelf. Camp. cum Voss. 2, et edd. ante Gryph. Reliqui inserunt *Mariano*, ex Cicerone.

39. *Salsa*) Sic Turic. Voss. 2, Goth. Iens. Tarv. Ald. Bad. pr. multaeque vett. edd. et hoc coniecit Rollinus. Sed Guelf. Camp. *falsa* cum Venet. Bad. sec. Stoër. eoque recentioribus ante Burm. Nulla mentio Alm. et multorum praeterea; cf. §. 89. — *Aut*) Sic Turic. Guelf. Camp. cum Goth. Iens. (non *at*, ut Gesn.) Voss. 2, et edd. ante Ald. Reliqui *ac*, mutante Regio. — *M.* Sic Turic. Camp. cum Ald. Reliqui *Marcus*; cf. §. 25.

D.) Sic Turic. Guelf. Camp. cum Goth. Voss. 2. Reliqui (sed ii sunt editi)

gentariarum ad forum ornandum dividerentur; inde natum initium dicitur fori ornandi ab aedilibus ». Hic nondum apparet, quare in Cimbrico scuto pictus fuerit Gallus ille Manlianus. Nec multum adiuvat Pighius l. c. *Manliano* reponens pro *Mariano*. Nam si maxime C. Manlius Maximus, qui et *Mallius*, A.V.C. 649 Consul bellavit cum Cimbris, qui potest eius Cimbricum scutum memorari, fusi et fugati a Cimbris? Occasio picturae ex nominibus tam gentis devictae quam ducis Romani erui posse, mihi quidem vix videtur; nisi forte Romanis videbatur Gallus ille etiam Cimbros designare. Neque tamen dubito quin illius certaminis Manliani imaginem praetulerit scutum; nec cuiquam temere credam, gallum gallinaceum esse intelligendum, quae fuit Sichardi et Gesneri opinio. Et haesit Gesnerus quoque, hanc rationem tenens, in *buccis fluentibus* Gallo tributis a Cicerone. Rectissime; iisque illustrandis Turnebus l. c. commode adhibet verba gemina Orat. post red. in Senatu c. 6: *fluentibus buccis, pressa voce et temulenta* quibus quum nemo eruditior fidere queat post κρίσεις Marclandi et Wolfii, substitutam tutiora in Pisonem c. 11, *fluentes cerussataeque buccae*. Quod in Pisone temulentia et luxuria, in Gallo Manliano ferocia et iracundia effecerunt. De oris enim impuritate exprobranda interpretari imaginem Galli, linguam exerentis, quod iubet Isaacus Vossius ad Catullum p. 336, citante Burmanno, alienissimum fuerit.

39. *Quae salsa sint*) Haec est optimorum librorum scriptura, quam et ipsa sententia firmissime tuetur. Neque enim *falsas* hasce narrationes appellare ulla ratione procedit; cf. IV, 2, 19.

Cic. pro Cluent.) C. 21.

D. Laelii) Huius viri praenomen

stinantium contentione. Sed in his omnibus cum ele-
gans et venusta exigitur tota expositio, tum id festivis-
simum est, quod adiicit orator. Nam et a Cicerone sic 40
est Fabricii fuga illa condita: *Itaque quum callidissime
se putaret dicere : et quum illa verba gravissima ex in-
timo artificio deprompsisset : Respicite C. Fabricii se-
nectutem; quum hoc,* respicite, *ornandae orationis causa
saepe dixisset, respexit ipse : at Fabricius a subselliis
demisso capite discesserat*, et cetera, quae adiecit :
nam est notus locus, quum in re hoc solum esset, *Fa-
bricium a iudicio recessisse.* Et Coelius cum omnia 41
venustissime finxit, tum illud ultimum, *Hic subsequutus*

C. Nominis autem genitivum Turic. a pr. manu habet simplici I, ut et mox in Fabricio bis et in Fabio §. 61, in Vatinio §. 68; cf. III, 5, 17. Eadem ratio ubique est Turicensis; cf. Oudend. ad Suet. Aug. 101, Claud. 12.

Festinantium) Turic. a pr. manu *festantium*. Guelf. *manifestantium*. — *Festiv. est*) Sic Turic. Guelf. Camp. Reliqui e. *f.*; cf. §. 38, 44.

40. *Condita*) Guelf. *credita* cum Iens. Loc. Ven. Rusc. Sed verum, quod reposuit Regios, iam Turic. Vall. Camp. Tarv.; cf. Cic. pro Muren. c. 31 extr.

Deprompsisset) Turic. a sec. manu inserit *p.*; cf. III, 8, 16.

Resp. C.) Sic Turic. Guelf. *Resp. inquit hominum fortunam resp. C.* Goth. Iens. (errante Gesn.) cum Voss. 2, et edd. ante Bad. nisi quod *fort.* omisi in excerptis Camp., per errorem haud dubie. Mox integra dantur e Cicerone, nec tamen *iudices* pro *inquit* ante Gryph. Maloi abstinere iis, quae abessent a vetustissimis; nec attinebat notissimum locum integrum dari a Qu. Quod autem *duros* ponunt pro *dubios* Ciceronis, id nullo MS. niti persuasum habeo.

At Fabr. a) Turic. *a F. a*; a sec. manu *F. et a.* Guelf. *ac F. a.* Goth. nostrum ipsum (errante Gesn.). Sed Iens. omittit *at* cum edd. ante Ald. exc. Camp. Tarv.

Demisso) Turic. Guelf. Camp. *dimisso*.

Notus) Guelf. Goth. (tac. Gesn.) Camp. *totus*. Praeferrem si addiceret Turic.

41. *Illud*) Turic. a pr. manu *illum* cum Alm.; conf. §. 38, 43. — *Hic*) Ita *C.* ponit ex editionibus nostri Pighius Annal. ad A. V. C. 799, p. 400 sqq. sed praegravant Mss. Neque factum neque dictum hoc aliunde notum ex hoc ipso loco eruit idem hunc in modum, ut contentio fuerit Laelio cum collega quaesturae, utrum Syracusanam aut Lilybaetanam obtineret. Sic Laelium occupare voluisse alteram.

40. *Notus*) Vid. not. crit.

41. *Finxit*) Hoc quidem non eo pertinet ut commendetur modo (§. 39), *falsa*, vel *Ficta* l. IV. Est enim *effinxit, exposuit*, quorum prius sine audacia reponere possis, praecedente *E* in *venustissime*.

quomodo transierit, *utrum rate*, *an piscatorio navigio*, *nemo sciebat. Siculi quidem*, *ut sunt lascivi et dicaces*, *aiebant in delphino sedisse*, *et sic tanquam Ariona trans-*
42 *vectum.* In narrando autem Cicero consistere *facetias* putat, *dicacitatem* in iaciendo. Mire fuit in hoc genere venustus *Afer Domitius*, cuius orationibus complures huiusmodi narrationes inserte reperiuntur: sed dicto-
43 rum quoque ab eodem urbane sunt editi libri. Illud quoque genus est positum non in hac veluti iaculatione verborum, et inclusa breviter urbanitate; sed in quodam longiore actu, quod de Crasso *contra Brutum* Cicero *in secundo de Oratore libro*, et aliis quibusdam locis narrat.
44 Nam, quum Brutus in accusatione Cn. Planci ex duo-

Turic. Guelf. Camp. cum Goth. Alm. Reliqui *Sic.* — *Rate*) Turic. *ratus.*

42. *Iaciendo*) Turic. Guelf. Camp. *faciendo* cum Goth. Alm. Voss. 2, et edd. ante Ald. Emendavit Regius praestantissima coniectura, nihil contra agente Badin, qui transponit: *fac.–fac.–dic. i. narr.* levicula etymorum specie deceptus.

43. *Verborum*) Camp. *dicturum* cum Palat. Gebh. Goth. 2, Alm. sed hunc vix credo recedere a vulgata, quacum facit Turic. (cf. §. 41, 45). Recte Burmannus abstinuit a scriptura sane blandiente, ob id quod modo erat *dictorum*. Gesnerus glossam interpretatur *dictorum*.

44. *Cn.*) Turic. Guelf. Camp. *C.* cum Goth. et edd. ante Bas. nisi quod Tarv. et recc. integrum dant *Caii*; cf. Ern. Clav. Cic. p. 234. — *Dixerat*) Turic. Guelf. Goth. (tac. Gesn.) Camp. *dixerit* cum Vall. Voss. 2, et edd. ante Bad. Correxit Regius. — *Emancuparet*) Sic Turic. quamquam latet

Quidem) Cave audias Francium corrigentem *quidam*, nihil enim alienius.

42. *Cicero*) Locum designavit Rollinus: Orat. c. 26: *duo genera* — *facetiarum* — *dicacitatis* — *altero in narrando* — *altero in iaciendo.* Paulo diversum vocabulorum usum animadvertit Gesnerus de Orat. II, 54, ubi *facetiis* ipsis subiicitur hoc *peracutum et breve*, et fit mentio *faceti dicti.* Regius ablegat ad libros de Or. II, 59, 60, qui et ipse locus valde huc facit.

43. *Iaculatione*) Iuvenal. VII, 193: *Felix*, *orator quoque maximus et iaculator.*

Secundo de Oratore) C. 55.

Aliis — *locis*) Designant VV. DD. Pro Cluentio c. 51. Vtrum praeterea alicubi idem memoretur in Ciceronis libris, equidem non dixerim.

44. *Ex duobus*) Pithoeus verissime pro *ex* de coniectura reponit *excitatis*; neque enim ferendam credo vulgatam, quamquam est omnium librorum.

bus lectoribus ostendisset, contraria L. Crassum patronum eius in oratione, quam de Colonia Narbonensi habuerat, suasisse iis, quae de lege Servilia dixerat; tres excitavit et ipse lectores, hisque patris eius dialogos dedit legendos: quorum quum *in Privernati* unus, alter *in Albano*, tertius *in Tiburti* sermonem habitum complecteretur, requirebat, *Vbi essent eae possessiones*? Omnes autem illas Brutus vendiderat: et, quum paterna emanciparet praedia, turpis habebatur. Similis in apologis quoque et quibusdam interim etiam historiis exponendi gratia consequi solet. Sed acutior est illa atque velo- 45
cior in urbanitate *brevitas*. Cuius quidem duplex forma est, *dicendi* ac *respondendi*; sed ratio communis in partem: nihil enim quod in lacessendo dici potest, non etiam in repercutiendo: at quaedam propria sunt res-

haec scriptura in vitio librarii *paternae mancuparet*. Reliqui *manciparet* nisi quod Guelf. Obr. *mancuparet*. Camp. *nuncuparet* cum Goth. Voss. 2, Andr. Agnosce codd. deteriores; conf. §. 37. Praetuli compositum verbum simplici, quia sic clarius fit, alienasse Brutum paterna praedia. Nam si maxime *mancupare* ipsum tale quid significat, dativo addito erat opus, qui fere semper reperitur in structura *mancipandi* (Quamquam sine hoc est Tac. Annal. I, 73). Sed expletur hoc praepositione adiuncta, quam imprudens nobis servavit dormitans ille librarius Turicensis; cf. IV, 3, 17.

Inter. etiam) Sic Turic. Guelf. Goth. (tac. Gesn.) Camp. Reliqui *e. i.*; cf. §. 39, 45. — *Exponendi*) Sic Turic. Guelf. Camp. Tarv. cum Goth. Alm. Iens. Ald. Bas. Reliqui *exponendis*. — 45. *Dupl. forma est*) Sic Turic. Guelf. Camp. e. *dupl. f.* Goth. (tac. Gesn.). Reliqui *d. e. f.*; cf. §. 44, item §. 46.

Partem) Sic Turic. Guelf. cum Alm. Obr. Reliqui *parte*.

46. *Nihil enim quod – potest non*) Sic Turic. Guelf. Camp. Goth. Iens. (errante Gesn. sed in Goth. *quod* additur a sec. demum manu) et edd. ante Ald. Ex Alm. idem, nisi quod omittitur *quod*; conf. §. 43, 47. Reliqui *n. e. – p. quod n.* transponentem Regium sequuti.

Quaed. propr.) Sic Turic. Guelf. Goth. (tac. Gesn.). Reliqui *p. q.*; conf. §. 45, 50. — *Ira conc.*) Turic. a pr. manu *itaque c.* Diu equidem hasce literas versavi et revolvi ut aliquid utile sententiae eruerem. Neque enim dubito quin vera in iis lateat scriptura eaque multum discrepans a vulgata; *quae* post *ita* vix potuit forte fortuna allini. Nihil sane succurrit, in quo acquiescere velim. An patiemur *etiam itaque concitati* abire in ista: *etiam atque etiam meditati*?

Emancuparet) Vid. not. crit.

Exponendi gratia) I. e. grata narratio. *Consequi* autem h. l. fere quod *contingere* significat.

pondentium; illa etiam ira concitati afferre solent: haec plerumque in altercatione, aut in rogandis testibus requiruntur. Quum sint autem loci plures, ex quibus dicta ridicula ducantur, repetendum est mihi, non
47 omnes eos oratoribus convenire. In primis autem *ex amphibolia*, neque illa obscura, quae Atellanae more captent, nec, qualia vulgo iactantur a vilissimo quoque,

Requiruntur) Turic. a pr. manu *requirantur*.

47. *Autem ex*) Turic. Guelf. *ut ex*. In Alm. τῷ *aut*, an *ex* subiiciatur, nemo docet (cf. §. 46, 50). Camp. *ut in*.

Amphibolia) Guelf. Camp. Tarv. *amphibolagia* cum Bodl. Vall. (a pr. manu) Andr. et edd. ante Gryph.

Quae) Tarv. *quum*. Ald. *cum*.

Atellanae) Turic. *ate iellanie*; a sec. manu *attellaniae* ut et Iens. Sed Guelf. *attelliano*. Camp. *Attellano*. Goth. *Atellana* cum Voss. 2, Vall. Similis varietas est apud Suet. Cal. 27 ed. Oud. ubi quoque terminatio *niae*.

Captent) Turic. a sec. manu *captant*, et fortasse apiculus in extrema voce, index passivi. Guelf. *captantur*, anteversum τῷ *more*.

A vilissimo) Turic. Guelf. Camp. omittunt *a* cum Goth. et edd. ante Gryph. Mox §. 49, *a villa* libentius careas praepositiune, itidem literae V praemissa. Si quid in universum statuere licet de hac §., diffido sane illi *autem* post *in primis*, a bonis libris destituto, quum praesertim paucis vocabulis ante sit, *quum – autem*. Nec tamen facile dictu, quomodo *ut* structuram iuvare possit. Malim quidem sic ordinari eam: *In primis ut ex amph. neque illa obscura, quasi Atellano mare, captent nec q. v. i. a* (praepositione enim opus est profecto) *v. q.* etc. — *Vt* pendere dicam ab illo *repetendum est*, quamquam impeditur hoc, interveniente accusativo cum inf., nec praestem latinitatem hancce *ut neque – neque* pro *ne – neve*. Indidem mox pendebit hoc quoque:

46. *Illa etiam requiruntur*) Apparet apponi ea, quae domo afferuntur, inventis in ipsa altercatione testiumque interrogatione. Iam ne *requiruntur* quidem magnopere ad rem facit, nisi forte id tenes, quod sane multam speciem habet, *requiri* dici pro *desiderari*; sin pro *erui*, usum loquendi ignaro et malim *reperiuntur*. Sed quid est quod *ira concitati* haec afferre dicuntur? Aut cur *irae* proprie fit mentio, quae magis subitaneum aliquod dictum exprimet, quam domo afferendum ministrabit? cf. not. crit.

Ducantur) Non displicet profecto Obrechtus, reponens *ducuntur*.

Repetendum) Cf. §. 29, 30.

47. *In primis — ambiguitate*) In hisce sententia quidem facillime perspicitur, structura iusta, neque ex vulgata eruitur, neque ex librorum veterum fluctuatione constituitur. *Atellanarum* dicta ex antiquitate obscura habita a Qu. recte monet Gesnerus. De hoc fabularum genere videndus Livius loco classico VII, 2, cum interpretibus et in his Casaubono de Satira et Dacerio in Commentariis Academiae Inscriptt.

conversa in maledictum fere ambiguitate. Ne illa quidem, quae Ciceroni aliquando, sed non in agendo, exciderunt, ut dixit, quum is candidatus, qui coci filius habebatur, coram eo suffragium ab alio peteret: *Ego quoque tibi favebo*. Non, quia excludenda sint omnino 48
verba, duos sensus significantia: sed, quia raro belle

Ne illa quidem. Sin retinemus *autem*, tamen *captent* interdicentis et dehortantis animo dictum accipiemus. Saltem *quae* nequaquam fero, quo stante *neque illa obscura* referri debent ad praecedentem infinitivum *convenire*, durissima structura. Nec video, onde nobis existat coniunctivus in illo *captent*, nisi fuerit praecipientis Quintiliani. Secundae enim Turicensis manui minimum tribuo. Ne passivum quidem illud Guelf. placet, vel ob sonum insuavem *captantur*, *iactantur*. Huic taedio remediis quibusdam contra iturus erat Fabius. Burmanni quidem sospicio, scribentis: *quae Atellani more captant*, non est spernenda, praesertim si scribere liceat *Atellani e more*, in quo tota est veterum scriptura. *Atellanum*, actorem *Atellanarum*, habes apud Cic. quoque ad Div. IX, 16; Suet. Galb. 13. Sed scrupulus (praeter illam struendi cum inf. *convenire* duritiem) restat in *captent*, quod aegre mutatur in *captant*. Nam *more*, *e more* satis apertum. — *Quae Cic.*) Turic a pr. manu *quod C.* — *Dixit*) Hoc dedi ex uno Camp. Reliqui *dixi*, sententia admodum impedita. Quando enim et ubi, hoc *dixit* Qu.? quamquam aliquid simile §. 4. Nec videtur structura posse carere verbo finito (aliter se res habet §. 96, ubi casus rectus *Cicero*); nec exitum habet ullum in hac ordinatione, vulgo recepta. Possit tamen nostrum ipsum esse a Campani emendatione; cf. V, 13, 19. Gallaeus suo remedio (cf. II, 10, 4) otens expungit *dixi*. Si salebrosius videtur *dixit quum*; cf. §. 59, 64. — *Is*) Turic. *his*.

Coci) Sic Turic. Guelf. Camp. cum Alm. Iens. (non *cocci*) et edd. ante Bad. Reliqui *coqui*; cf. I, 2, 6.

Ab alio) Turic. Guelf. *a. eo* cum Vall. et edd. ante Ald. exc. Camp. Regius nostrum commendavit, quod in quibusdam legi narrat, frustra refragante Badio. Et Goth. nobiscum.

Tibi favebo) Sic Turic. Guelf. cum Alm. Goth. Voss. 2, Vall. et edd. ante Ald. exc. Camp. Reliqui inserunt *iure*, improbante Regio, et a vetere exemplo abesse testante. Profectum hoc ab iis, qui ignorant ὅσῳ πλέον ἥμισυ παντός.

48. *Belle*) Turic. *velle* cum Alm.; sed ille a sec. manu *ad velle*, et ita Obr. Sed Guelf. *id velle* (puto voluisse hos: *ad voluntatem*). Iens. *bello*, ex quo nostrum reposuit Regius. Tarv. *pelle*. Burmanni coniectura *ad verum* nequa-

Coci filius — favebo) Donatus ad Terent. Adelph. III, 3, 69: « Ciceronis dictum refertur in eum, qui coqui filius secum causas agebat: Tu quoque aderas huic causae. Nam apud veteres *coquus* non per C literam, sep per Q scribebatur ». Occasio dicti verior profecto et elegantior narratur a Quintiliano.

respondeant, nisi quum prorsus rebus ipsis adiuvantur. Quare non hoc modo, paene et ipsum scurrile, Ciceronis est in eundem, de quo supra dixi, Isauricum, *Miror, quid sit, quod pater tuus, homo constantissimus,*
46 *te nobis varium reliquit:* sed illud ex eodem genere praeclarum, quum obiiceret Miloni accusator in argumentum factarum Clodio insidiarum, *quod Bovillas ante horam nonam devertisset; ut exspectaret, dum Clodius a villa sua exiret*, et identidem interrogaret, *quo tempore Clodius occisus esset?* respondit, *Sero;* quod vel
50 solum sufficit, ut hoc genus non totum repudietur. Nec plura modo significari solent, sed etiam diversa: ut Nero de servo pessimo dixit, *Nulli plus apud se fidei haberi:*

quam opus; cf. §. 74. — *In eundem*) Turic. *et e.* a sec. manu *eiusdem*. Guelf. *et eiusdem*. — *Isauricum, Miror*) Turic. *isauri minor*. Guelf. *isauri minorem*.

Reliquit) Camp. *reliquerit* — *Sed illud*) Turic. a sec. manu inserit *et;* cf. §. 7.

50. *Plus apud se*) Sic Turic. Guelf. Goth. (tac. Gesn.) Camp. Reliqui *a. s. p.*; cf. §. 46, 51.

48. *Respondeant*) Ita et mox §. 54, *respondent* pro *conveniunt*.

Quare) Sensum turbant haec. Repone *Quale*, coniicente iam *Dan.* (cf. VI, 2, 11). Idem error §. 88.

Supra) §. 25, *Varium* Philander et Gesnerus rectissime interpretantur maculosum a plagis, quorum hic ponit locum Plautinum Pseud. I, 2, 12: « Ita ego vestra latera loris faciam ut valide *varia* sint »; vide Taubm. ad Plaut. Epid. I, 1, 15.

49. *Sero*) Valla Elegant. IV, 107: « Haec — tris Sero significat, quae tamen paene idem sunt. Vna et vera significatio est pro vespere, quod est post occasum. Altera, quae hinc nascitur, quae est post tempus. Quod enim post solis lucem est, id vere potest post tempus dici. Cicero, quum accusator Milonis identidem interrogatus (l. interrogans) instaret, quo tempore Clodius esset occisus, urbane respondit: *Sero*, non tam horam intelligens, quam tardius occisum, et post tempus, quo debuisset occidi etc.» Eiusdem adverbii significationis testem locum ponit Pseudo-Turnebus Cic. ad Attic. VII, 21: *Lentulus venit sero.* Regius quidem haeret in hisce, et operosius sententiae rationem reddit, sed nec diversam ab illa, quam posui. Male autem a suis aequalibus vulgo dici narrat *bonum sero*, quibus se respondere consuesse *malum cito*; cf. Cerda ad Virg. Aen. XII, 864, *serum*.

50. *Nero de servo*) Cic. de Or. II,

nihil ei neque clusum neque signatum esse. Pervenit res us- 51
que ad enigma : quale est Ciceronis in Pletorium Fon-
teii accusatorem, *cuius matrem* dixit, *dum vixisset*,
ludum, *postquam mortua esset*, *magistros habuisse.*
Dicebantur autem, dum vixit, infames feminae conve-
nire ad eam solitae : post mortem bona eius venibant.
Quamquam hic *ludus* per translationem dictus est, *ma-
gistri* per ambiguitatem. In metalepsin quoque cadit ea- 52

Neque clusum) Sic Iens. Loc. Ven. Rusc. Bad. pr. *Neclusum*, Turic. *Inclusum*, Guelf. Camp. Goth. Voss. 2. *Neque inclusum*, Vall. Tarv. Bad. sec. *Neque occlusum*, Alm. (cf. §. 47, 52), et sic reliqui cum Cicerone.

Signatum) Sic Turic. Guelf. Camp. cum Alm. Voss. 2, Vall. et edd. ante Gryph. Reliqui ex Cicerone *obsignatum.*

51. *Aenigma*) Turic. Guelf. *enigmam.*

Quale) Turic. Tarv. *quae* cum Iens. Correxit Regius. Origo vitii est in scriptura modo relata.

Fonteii) Turic. Guelf. Camp. *Fontei*; cf. §. 39.

Vixisset) Turic. Camp. *iussisset* cum Alm.

Esset) Turic. a pr. manu *esse.* Camp. *est*; cf. VI, 2, 12.

Habuisse) Turic. (a pr. manu) Guelf. *abiisse.*

Vixit) Turic. *visut*; cf. V, 14, 12.

Conv. ad eam) Sic Turic. Camp. Reliqui *a. e. c.*; cf. §. 50, item mox. — *Bona eius*) Sic Turic. Guelf. Goth. (tac. Gesn.) Camp. Reliqui *e. b.*; conf. modo, item §. 55.

Venibant) Turic. Guelf. Goth. (tac. Gesn.) Camp. Tarv. *veniebant* cum Voss. 2. — *Dictus*) Turic. *dictum*, mire.

52. *Eadem*) Sic Turic. Guelf. Camp. cum Alm. Goth. 1, 2, Voss. Andr. Bas. Reliqui omittunt.

61 « Ridiculum est Nerouianum illud vetus in furace servo, solum esse, cui domi nihil sit nec obsignatum, nec occlusum ». Turnebus in Commentario ad iocos Ciceronianos hunc Neronem censet esse eundem C. Claudium consulem A. V. C. 547, qui res adversus Annibalem, et Asdrubalem gesserit.

51. *Ciceronis*) Magna pars eius orationis, quam pro M. Fonteio habuit Cicero, aetatem non tulit, cuius et hoc est quod refert Qu.; cf. Fragmenta apud Ern. p. 1059. Ad hunc nostri locum spectat nota P. Manutii ad Cic. ad Att. I, 1: « infamem (matrem Pletorii Cicero) significavit et ab impudicitia, dum viveret; et mortuam, ab aere alieno.

52. *Metalepsin*) Cf. VIII, 6, 37.

Eud. rat.) I. e. hoc dictorum genus quod petitur ex amphibolia. Neque enim quidquam nisi species amphiboliae est metalepsis, cuius praesentissimum exemplum habe Hom. illud ubi ἰϑόωσα ponitur pro ὤξυνα, Odyss. IX, 327, quoniam ϑοός aliquo usu idem est τῷ ὀξεῖ. Pariter et hic, quo-

dem ratio dictorum: ut Fabius Maximus, incusans Augusti congiariorum, quae amicis dabantur, exiguitatem, *heminaria esse* dixit; nam *congiarium* commune liberalitatis atque mensurae; ea mensura ducta in minu-
53 tionem rerum; et tam frigida, quam est nominum fictio, adiectis, detractis, mutatis literis: ut *Acisculum*, quia es-

Augusti) Turic. *angustae*. Guelf. *anguste*. Camp. *augustae* cum Goth. Voss. 2, Vall. et edd. ante Ald. Correxit Regius, cui tanto libentius ausculto, quia primitus *anguste* scriptum videtur, adverbium interpretante librario.

Heminaria) Guelf. Camp. *heminariam* (nisi quod hic sine aspiratione) cum Goth. Voss. 2, Vall. Bodl. Andr. et edd. ante Bad. Correxit Regius, quem adiuvat Turic. neque enim hic quidquam suspicor neglectum a conferente.

Cong. commune) Sic Turic. Guelf. Camp. Goth. Iens. (tac. Gesn.) cum Alm. et edd. ante Bad. Reliqui inserunt *quum sit*, suadente Regio. — *Ea*) Sic Turic. Guelf. Goth. (err. Gesn.) Camp. cum Voss. 2 (qui et deinceps *mensura* omittit cum Goth. tac. Gesn.). Reliqui *a*.

Ducta) Guelf. Camp. *dicta*.

In minutionem) Sic Turic. Guelf. Camp. Tarv. cum Goth. Voss. 2, Iens. Mox Locat. cum reliquis ante Ald. *imminutione*, quod et Alm. tribuitur (cf. §. 50, 54). Reliqui *imminutio est*, ex Regii coniectura.

53. *Et tam*) Sic Turic. Guelf. Camp. Goth. Iens. (tac. Gesn.) cum Voss. 2, et Loc. Venet. Nam Tarv. iam inserit *haec*, quod mox et Rusc. reliquique iubente Regio, sed nulla utilitate. — *Adiectis*) Turic. Guelf. *adiecit*. Iens. (tac. Gesn.) *adiecit is*. — *Mutatis*) Turic. Guelf. omittunt. Male. — *Esset*, *Acidum*) Turic. Guelf. *et ad citum*. Iens. (tac. Gesn.) e. *Aculum*.

niam *congius* et *hemina* aliquatenus sunt coniuncta, Fabius, dictum captans, alieno etiam loco eadem reciprocavit.

Fabius Maximus) Hic est P. Fabius Paulus Maximus (tale enim eius nomen indicat Cannegieterus de mutata Romanorum nominum ratione p. 2), A. V.C. 743, Cos. de quo vide Tacit. Annal. I, 5, ibique Lips. Ad eundem sunt aliquot Ovidii ex Ponto epistolae magnam eius eloquentiae famam fuisse testantes, nisi forte hac laude exsul poeta amicum potentem demereri conabatur. Longe enim iniquius de eodem est Cassii Severi et Senecae ipsius apud M. Senecam iudicium p. Bip. 173 (ubi cum Nic. Fabro scribe *Fabius* pro *Fabianus*) nec aliud videtur nostri h. l. Generis claritatem, quam et Ovidius, significat L. Seneca de Clementia c. 9.

Nam cong. — rerum) Sunt haec abruptius posita, cuiusmodi oratione utimur, brevi interpretatione aliquid velut cito subsequentes. Ad *rerum* intellige *dono datarum*. Pronomen *ea* ad *mensura* sic additur ut supra VI, 2, 23 ad *ampl*.

53. *Et tam frigida*) Hoc et ipsum refertur ad nominativum *mensura*. *Ducta* eo est *mensura*, et quidem non maiore cum sale, quam sit *fictio nominum*.

set pactus, *Pacisculum*; et *Placidum* nomine, quia is acerbus natura esset, *Acidum*; et *Tullium*, quum fur esset, *Tollium* dictos invenio. Sed haec eadem genera commodius in 54
rebus, quam in nominibus respondent. Afer enim venuste Mallium Suram, multum in agendo discursantem, salientem, manus iactantem, togam deiicientem et reponentem, *non agere* dixit, *sed satagere*. Est enim dictum per se urbanum, *satagere*, etiamsi nulla subsit alterius verbi similitudo. Fiunt et adiecta et detracta 55
aspiratione, et binis coniunctis verbis similiter saepius frigida, aliquando tamen recipienda. Eademque conditio est in iis, quae a nominibus trahuntur. Multa ex hoc Cicero in Verrem, sed ut ab aliis dicta, modo, *fu-*

54. *Mallium*) Sic Turic. Camp. cum Voss. 2, non concinente Goth. Sed ego Burm. voluisse nominare *Alm.* existimo (cf. §. 52, 57). Reliqui *Manlium*. Guelf. *Maulium*; cf. not. ex. ad §. 38. In Leidensi iubemur (a Pithoeo haud dubie) legere *Manlium*, ratione posita nulla.

Agendo) Turic. a pr. manu *agendum*.

Enim dict.) Guelf. *hoc d.* eum Goth. Error est, de quo §. 7.

55. *Et adi. et detr.*) Sic Turic. Guelf. Camp. Reliqui *e. d. e. a.*; cf. §. 51, 56. — *Futurum*) Guelf. *furtim*. Camp. *furtum*. — *Verreret*) Turic. (a pr. manu) Camp. *verteret* cum Goth. Voss. 2, lens. Tarv. *Everreret* malit Gesn.

54. *Mallium Suram*) Hunc non aliunde norunt VV. DD. Burmannus, apud Plin. H. N. l. XVIII, p. (Bip.) 259, *Suram Mamilium* esse monens, cum nostro eundem facere recte dubitat; cf. not. crit.

55. *Ex hoc*) Hoc vix videtur integrum. Malis addi *genere*; cf. §. 56. Facilius excidebat ob literas similes in *Cicero*.

Ab aliis) Cf. §. 4.

Futurum — Verres) Hoc quidem frustra quaesiveris in libris Verrinis, neque enim sufficit positum IV, 24, *everriculum* quo utitur Gesn. nec *eversum* atque *extersum* fanum II, 21. Propius est IV, 25 extr. Praeterea trium istorum minime est facetum, quamquam aliquo, et maior sane quam pro librario, gratiu contingit dicto, si attendas, cuius me admonuit Buttmannus, secundam futuri personam esse in *Verres*, ut, audito sermone compellantium Verrem, continuo Siculi dixerint *futurum* etc. Sic apparet nequaquam otiosum esse pronominis dativum *ei*, sine quo nec ullus relinqueretur lepor, nec ferri posset *diceretur* positum pro *vocaretur*. Vnde igitur arripuit hoc Qu.? An forte et ipsum incertae eius memoriae (cf. §. 18) tribuemus, ut vulgo iactatum quid, vel quod iactari potuerit, apud Ciceronem legisse sibi visus sit? Nam in lacuna illa libri primi Verrinarum extremi nullum praesidium, quoniam is non

turum, ut omnia verreret, quum diceretur ei *Verres*: modo, *Herculi, quem expilaverat, molestiorem apro Erymanthio fuisse*: modo, *malum Sacerdotem, qui tam nequam verrem reliquisset*: quia Sacerdoti Verres suc-
56 cesserat. Praebet tamen aliquando occasionem quaedam felicitas hoc quoque genere bene utendi: ut pro Cecinna Cicero in testem Sex. Clodium Phormionem, *Nec minus niger*, inquit, *nec minus confidens, quam*
57 *est ille Terentianus Phormio.* Acriora igitur sunt et

Ei) Sic vestutiores mei omnes. Omittunt Goth. et edd. post Tarv. quod suadet etiam Regius. Gesnerus omne hoc *quum — Verres* uncis sepsit tanquam glossema.

Herculi, quem) Turic. *Herculae ei quae.* Guelf. *Hercule ei quem.* Camp. Goth. Iens. (err. et tac. Gesn.) *Herculem ei quem* cum Voss. 2, et edd. ante Ald.

Molestiorem) Turic. (a sec. manu) Guelf. *molestior est* cum Bas. non margine, ut Burm., sed contextu.

Mol. apro) Turic. Goth. (tac. Gesn.) Camp. inserunt *quam* (quod et Guelf. post suum *est*) cum Alm. Voss. 2.

Sacerdoti Verres) Turic. Guelf. Camp. *Sacerdos Verri* (Turic. a pr. manu *S. Veri* et sic Tarv.) cum Alm. Goth. Voss. 2, et edd. ante Ald., relabente in vitium Bad. pr. Hic non potuit ipsius Qu. esse error, sed fuit eiusdem librarii qui modo omnia turbavit ignarus, addens de suo *quam*.

56. *Hoc quoque genere bene*) Turic. *enim* (cf. §. 54) *q. b.* Guelf. Goth. (tac. Gesn.) Camp. *h. q. b.* cum Alm. Voss. 2. Hic quidem *genere* poteramus carere, modo fuisset §. 55.

Sex. Clod.) Turic. a pr. manu *sunt* (sed per compendium solius S cum linea) *ex C.* mox a sec. manu *sumit ex Clodio.* Vide mibi correctricem manum secundam.

Est ille Ter.) Sic Turic. Guelf. Camp. Goth. Iens. (tac. Gesn.) cum edd. ante Gryph. Reliqui *i. T.* e.; cf. §. 55, 59.

est locus huiusmodi dictorum. Structura autem subiicendi hanc dicto explanationem, eadem recurrit §. 64, *quum — perplueret.*

Herculi — sacerdotem) Vid. Cic. in Verr. IV, 43; I, 46.

56. *Pro Caecinna*) C. 10. Ernestus nequaquam debebat verba ista *nec minus niger* velut spuria reiicere, si maxime aberant a Waldarferiana. Rectissime enim h. l. Gesnerus monet, respicere hoc ad colorem personae, qualis et Manutii est animadversio ad locum Ciceronis. Quamquam nihil tale nunc apparet in personis Terentianis. Nec ab re est, cuius mentionem iniicit Pseudo-Turnebus in primis facetum esse in nominibus lusum Ciceronis pro Cluentio, in Bulbo et Gutta c. 26, quem locum excidisse Quintiliano, haec tractanti, valde miror.

elegantiora, quae trahuntur ex vi rerum. In his maxime valet similitudo, si tamen ad aliquid inferius leviusque referatur: quae iam veteres illi iocabantur, qui Lentulum *Spintherem*, et Scipionem *Serapionem* esse dixerunt. Sed ea non ab hominibus modo petitur, verum etiam ab animalibus: ut nobis pueris Iunius Bassus, homo in primis dicax, *Asinus albus* vocabatur. Et Sar- 58

57. *Quae iam*) Sic Turic. Guelf. Camp. Goth. Iens. (tac. Gesn.) cum Bodl. Alm. Voss. 2, Andr. et edd. ante Ald. qui, de suo haud dubie, *quemadmodum* cum marg. Basil. Reliqui *qua iam* coniiciente Regio.

Serapionem) Turic. et *serationem*; a sec. manu e. *sirationem*. Guelf. *et siricionem*. Camp. *Siricionem* cum Goth. (err. Gesn.) nisi quod hic *Sy*. Iens. *syrrationem* cum edd. ante Rusc. qui, Regio docte emendante, nostrum (cf. §. 32). Ex Voss, 2, *serationem* affert Burm. An volebat Alm. (cf. §. 54, 59)? Manifesta verae scripturae vestigia in prima manu Turic. Hermolaus Barbarus et hic et in Plinii loco legi volebat *sciritionem* prodente, nescio unde, Pseudo-Turnebo. Quid in Plinio dent MSS. nossemus, si Criticus esset Harduinus. Aldus, non inconsulto, bis enim, *Scrapionem* facit, quod Mosellanus interpretatur a *screando*, Festi anus *scraptas* ad partes vocans neque ullo modo ferens codd. scripturam *Serapionem*.

57. *Quae — iocabantur*) Eadem structura Cic. ad Div. IX, 14, *haec— iocatus sum*. VII, 14. Horat. Sat. I, 5, 62, *permulta iocatus*. Malis sane *qualia* pro *quae iam*.

Spintherem — Serapionem) Valer. Max. IX, 14, 3: « Cornelius Scipio — in servilem Serapionis appellationem vulgi sermone impactus est, quod huiusce nominis victimario quam simillimus erat; ibid. n. 4: « propter similitudinem (Lentulus) ex quodam secundarum (partium histrione) cognomen Spintheris traxit ». Lentulus hic est ad quem datae sunt epistolae libri primi Ciceronis ad diversos, ubi vide Manutium, de eodem exponentem. Scipio et Nasica, interfector Ti. Gracchi. De hoc cf. Epit. Liv. LV; item de utroque Plin. H. N. VII, 12, 8, 10; XXI, 3, 5, 7.

Iunius Bassus) Vid. §. 27. Recte autem Burmannus improbat Turnebum Advers. XXVIII, 35, interpretantem *asinum album* quasi dictum de stulto non inficeto, ut *asinus* pertinuerit ad ineptias hominis, color *albus* ad eiusdem dicta acuta. Aliam *albi* potestatem impropriam cognovimus ad II, 5, 19, nec, id quod caput, occasio, per quam hoc inducitur, fert ullum hic respectum nisi ad faciei et corporis similitudinem.

58. *Sarmentus*) Hunc Horatio prodente novimus; vid. Sat. I, 5. Erat autem ex *deliciis* (cf. I, 2, 7), Augusti, teste Plutarcho v. II, p. 943. Apud Horatium quoque pollet comparando eum quem ludibrio habet v. 55—64; vide et Iuvenal. V, 3; ibique Schol. Et hoc notabile, quod Sarmentus ipse *gracilis* erat magnopere (Hor. I, 5, 69) ut verendum esset, ne in ipsum recideret iocus; cf. §. 32.

mentus, seu P. Blessus, *Iunium*, *hominem nigrum*, *et macrum*, *et pandum*, *fibulam ferream* dixit. Quod nunc risus petendi genus frequentissimum est.
59 Adhibetur autem similitudo interim palam, interim inseri solet parabolae: cuius est generis id Augu-

58. *P. Blessus*) Sic Turic. a sec. manu (a pr. enim *pblessis* (cum Camp. nisi quod hic simplici S, ut et Guelf. Goth. (tac. Gesn.). Vnica litera praenomen dant nonnisi Turic. Camp.; cf. §. 39.

59. *Inseri*) Turic. Guelf. Camp. *serio* cum Goth. Voss. 2, Alm. et edd. ante Rusc. Nostrum reposuit Regius; Gesnerus tentat *servire*, ille propius ad ductus codd. hic iucundius ad sonum, uterque ingeniose. In Turic. *interim* a sec. demum manu praemittitur τῷ *serio*, in Alm. omittitur (conf. §. 58, item hac §.) Guelf. Camp. *serio* antevertunt τῷ *interim*; cf. §. 56, 60. — *Solet*) Camp. *sed et*.

Generis — libellum) Turic. *generi augusti militi qui bellum*; a sec. manu: *generis id a. q. m. bellum*. Camp. *g. is angusti qui multi l.*

P. Blessus) Qua potestate huic nomini praemissum sit *seu*, quaeri sane potest. Indicatur eo vel idem homo, diversis nominibus, vel diversus ioci auctor a scriptoribus proditus. Hoc profecto aptius altero. Nec tamen accedam Burmanno, qui, scribendo *Blaesum* pro *Blessus*, praenomen solum refert ad iocantem nostrum, eumque intelligit P. Syrum, celeberrimum mimorum scriptorem; ut vel Sarmentus vel Publius hoc fuerit iocatus. *Blaesum* deinceps Burm. coniungit ad *Iunium*, designans loca Tacit Annal. I, 16, 18, 21, ubi memoratur eius nominis legatus, in *Blessi* autem nomine erratum esse suspicans. *Iunium Blaesum* (praemisso hic quidem, ut saepe, cognomine; vid. §. 32, quod fraudi fuisse putat librariis) nostrum patrem fuisse haud dubie illius apud Tacitum, quo magis congruant tempora. Mihi quidem in omnibus hisce nimium videtur coniecturae datum, nulla certa vel temporis vel rerum nota comparente, quare huc traheretur Blaesus ille Taciti. Nec placent Sarmentus et Syrus ad unam aetatem relati. Ceterum corruptelam in *Blessi* scriptura et ipse non invitus agnoscam. Pronuntiandum igitur erit AMPLIVS de Iunio isto nigro et macro, quem tamen aliquis dicat ipsum *Bassum*, et de eiusdem irrisore *Blesso* seu *Blaeso*. Iunius Blaesus consul memoratur Suidae in Ἀπίκιος, unde tamen nihil proficias, nec in consularibus Fastis idem recensetur. Fibulae similitudinem non alienam esse ab hominis statura recurva, ultro apparet.

59. *Inseri*) Cf. not. crit.

Augusti—Noli) Idem narrant Sueton. Aug. c. 53, et Macrob. Saturn. II, 4. Morem vero dandi stipem elephantis ad Sueton. illustrant Torrentius ex Plin. H. N. VIII, 5, ubi vide Hard. et Casaubonus ex Galeno de usu partium, cuius sunt haec: ὁ ἐλέφας ἐκείνῳ τῷ μορίῳ (proboscide) κατὰ τὸ πέρας ἅπαντα μεταχειρίζεται περιπτυσσομένῳ τοῖς λαμβανομένοις ἄχρι τῶν σμικροτάτων νομισμάτων ἃ καὶ τοῖς ἐπικαθεζομένοις αὐτῷ δίδωσι.

sti, qui militi libellum timide porrigenti, *Noli*, inquit, *dubitare, tanquam assem elephanto des.* Sunt quaedam 60
veri similia: unde Vatinius dixit hoc dictum, quum reus, agente in eum Calvo, frontem candido sudario tergeret, idque ipsum accusator in invidiam vocaret, *Quamvis reus sum*, inquit, *et panem candidum edo.* Adhuc est subtilior illa ex simili translatio, quum, quod 61
in alia re fieri solet, in aliam mutuamur. Ea dicatur sane *fictio*: ut Chrysippus, quum in triumpho Caesaris

Dubitare) Turic. Guelf. Goth. (tac. Gesn.) Camp. omittunt cum Alm. et Goth. 2. Probat hoc Heusingerus, nescio tamen quo exemplo. Debebit enim *timere* subaudiri et velut δεικτικῶς intelligi: *Noli facere, quod facis, nunc porrigens nunc retrahens libellum.* Procul dubio vetustissimi editores expleverunt locum e Suetonio. Malim equidem *timere* inserere inter *inq.* et *tanquam.* Confusum *timere* cum *tunc* vide apud Drakenb. ad Liv. II, 16, 6. *Tunc* autem per compendium notatur unius prope literae.

Assem elephanto des) Turic. *et semel pantodès* cum Alm.; cf. hac §., item mox.

60. *Quaedam v.*) Sic Turic. Guelf. Camp. cum Goth. Voss. 2. Sed pro *veri* Turic. *vi*, et Alm. *ut veri* (cf. modo, item §. 61). Reliqui inserunt *etiam.*

Vatin. — quum) Sic Turic. Guelf. Camp. cum Goth. Voss. 2, Alm. Bodl. Andr. et edd. ante Gryph. Reliqui omittunt interiecta, quae non est quod fastidias, modo recte intelligatur *dictum*; conf. §. 43. — *Front. cand.*) Sic

Dubitare) Cf. not. crit.

60. *Veri similia*) Non videtur sufficere hoc ad significandum quod vult scriptor, ut Gedoynus cogeretur addere haec esse eiusmodi, quorum ipsa veri similitudine contineatur lepor. Eo sane pertinet exemplum. Sed vix acquiesco in appellatione.

Vatinus) Cf. VI, 1, 13. *Unde*, vid. V, 10, 90.

Panem candidum) Huic opponitur *cibarius* servis paratus et pauperibus; vid. Schol. Cruq. ad Hor. Epist. II, 1, 123; Iuvenal. V, 67 — 70; Donat. ad Eunuch. V, 4, 17. Nequaquam autem accedo Burmanno putanti simul oblique in Calvum, quasi sordidum, haec iaci.

61. *Chrysippus*) Recte Burmannus videtur hunc suspicari Chrysippum Vettium, Cyri libertum, architectum (vid. Cic. ad Div. VII, 14. Ad Att. XIV, 9), argumento usus, quod eundem in Gallia fuisse appareat, et fortasse in Caesaris comitatu.

In triumpho Caesaris — Caesaris dixit) Idem fere narrat Dio Cass. l. XLIII, p. 369; cf. Vellei. II, 5 (in quo levis differentia, de qua vide Ruhnk.); Sueton. Caes. c. 37; Appian. B. C. II, 101. *Fabius Maximus* hic quidem alius est ab illo §. 52. Noster Q. Fabius Maximus Caesaris legatus in Hispania, Consul Caesari suffectus A. V. C. 709, mortuus extremo consulatus die.

eborea oppida essent translata, et post dies paucos Fabii Maximi lignea, *thecas esse oppidorum Caesaris* dixit. Et Pedo de mirmillone, qui retiarium consequebatur,
62 nec feriebat, *Vivum*, inquit, *capere vult*. Iungitur amphiboliae similitudo: ut A. Galba pilam negligenter petenti, *Sic*, inquit, *petis*, *tanquam Caesaris candidatus*.

Turic. Camp. Reliqui *c. f.*; cf. §. 59, 66. — *Panem*) Turic. Guelf. *parentem* cum Alm.

61. *Eborea*) Turic. Guelf. Camp. *epolitea*, nisi quod hic per *y*. Alm. *epolita* (cf. §. 60, 67). Iens. (tac. Gesn.) *eburneu* cum edd. ante Bad. qui nostrum e Vall. (quocum conspirat Goth.) monens Vallam annotasse hic, *eboreum* dici magis in prosa quam *eburneum*; ipse autem eandem vocem ostendensDigest., XXXII, 52 bis.a Hrduinus ad Plin. H. N. XXXVI, 5, versus fin. hoc dare omnes MSS. testatur, non *eburneum*. Fortasse ignotius vocabulum ad eum, quem vidimus, modum potuit inquinari a librariis; quis autem certo statuat, nullam aliam eiusdem formam fuisse in usu, velut *eboritium*, ut *lateritium*. Quin enim illud ipsum *ebur* hic lateat, non potest dubitari.

Et Pedo — qui) Turic. *et pedocle mirmillu neque*. Guelf. *et pec lode Mirmillo neque*. Camp. *E. P. d. mirmillu q.* Iens. (tac. Gesu.) *E. Empedocles d. m. q.* cum edd. ante Ald. exc. Tarv.

62. *A. Galba*) Sic Turic. Guelf. Camp. cum Goth. Alm. Voss. 2, Colb. Andr. Tarv. Ald. Reliqui *L. G.*; nisi quod Iens. praepostere *A. L. G*; cf. §. 27.

Pilam) Turic. praemittit *qui* cum Goth. Alm. Camp. (nisi quod hic *cui*) et edd. ante Stoër. Puto hoc insertum ab eo qui *A.* ante *Galb.* interpretaretur praepositionem, quo deducit scriptura Turic. et Guelf. (quamquam *qui* in hoc non animadverti). Et sic hunc nostri locum recenset Budaeus ad Pandd. sol. 237. E (quum prius eundem fol. 83. C. *Lucius G.*). Neque tamen eam rectam censeo rationem.

Pedo) Non dubito quin hic sit poëta non ignobilis C. Pedo Albinovanus cuius obiter fit mentio X, 1, 90. Reliquae nobis factae sunt huius (si modo) Elegiae duae in Maecenatem et Drusum Neronem. Quum enim laus eius frequenter cum Catulli et Marsi potissimum (cf. §. 102) coniungatur a Martiale, satis probabile fit, ingenium fuisse huiuscemodi lusibus accommodatum. Vide et L. Senecam epist.CXXII,p. 136, qui *fabulatorem elegantissimum* vocat.

62. *Caesaris candidatus*) I. e quem Caesar commendasset; vid. Sueton. Caes. c. 41; Aug. c. 56. Alieni hinc *Candidatī Principis*, i. e. Quaestores de quibus vide Bac. Hist. Iur. III, 1, 1, 20. Non equidem credo ex hac *Caesaris* appellatione colligi necessario, Galbam C. Iulii Caesaris scurram fuisse, quae est multorum opinio; quamquam sequiores fere, et ipse Quintilianus, Augustum solent appellare et Caesarem, ita ut designent hominem, non dignitatem. Sed hoc refertur ex Galbae ipsius persona; vide et §. 81. Iuvenalis saltem et Plutarchus (modo huius locus, id quod mihi persuadeo, spectet ad nostrum) Augusti temporibus dant Galbam, non Caesaris; cf. §. 27.

Nam illud *petis* ambiguum est, securitas similis. Quod
hactenus ostendisse satis est. Ceterum frequentissima 63
aliorum generum cum aliis mixtura est: eaque optima,
quae ex pluribus constat. Eadem dissimilium ratio est.
Hinc eques Romanus, ad quem in spectaculis bibentem
quum misisset Augustus, qui ei diceret, *Ego si prandere volo, domum eo*: *Tu enim*, inquit, *non times, ne
locum perdas.* Ex contrario non una species. Neque 64
enim eodem modo dixit Augustus praefecto, quem cum
ignominia mittebat, subinde interponenti precibus, *Quid
respondebo patri meo? Dic, me tibi displicuisse:* quo
Galba, penulam roganti, *Non possum commodare, domi
maneo;* quum coenaculum eius perplueret. Tertium

64. *Mittebat*) Sic Turic. cum Alm. Iens. et edd. post hunc ante Ald. quo acc. Obr. Reliqui *notabat.* *Cum* inseri inter *quem* et *ignominia*, ex lenissima verissimaque Burmanni coniectura; cf. Oudend. ad Sueton. Cal. 44. Sic enim saepe apud hunc scriptorem. Subiit corrigere *q. ignominiae causa m.* quae fuit legitima formula (vid. Brisson. de Form. p. 343), et facillime excidebat vox brevissimo compendio scribi solita (cf. §. 36). Sed lenius et usitatius illud.

Quo) Turic. *quod* (a pr. quidem manu obscurius compendium). Camp. *qui.* — *Commodare*) Turic. Guelf. *commendare* cum Alm.; cf. §. 14, et VV. DD. ad Phaedr. I, 17, 3, indicante Burm. — *M.*) Sic Turic. Camp. Tarv. Ald. Bas. Reliqui *Marcus*; cf. §. 58.

63. *In spectaculis bibentem*) Post Augusti tempora hoc etiam vulgo fiebat: et, quum per integros dies retinerentur in spectaculis, concessa est a principe certa summa singulis ordinibus, unde vinum emerent in theatro bibendum; cf. Martial. I, 12, 27, ibique interpp. nec nostri loci immemores.

Tu enim — perdas) De coniunctione, quam hinc expellere velit Regius ut et mox §. 77; vide II, 11, 7. Iocum equidem hunc agnosco unum ex lascivis illis et hilaribus (cf. §. 27) non ὕπουλον et amarulentum, ut placet Burmanno, Gesnero assentiente. Putant enim *locum* hic designari summum in republica, et proinde ioci hoc dictum in tyrannidem Augusti; cui interpretationi praesidium petunt ex Sueton. Aug. c. 54: *Contradicerem si locum haberem.* Casauboni quidem istorum verborum explanatio diversa est ab hac Burmanniana, tutiorque illa. Nec huius generis, de quo nunc agit Qu. fuerit exemplum, si tam reconditum habeat aculeum; cf. §. 60.

64. *Augustus — mittebat*) Idem narrat Macrobius Saturnall. II, 4, designans praefectum Herennium, iuvenem vitiis deditum.

adhuc illud (siquidem, ut ne auctorem ponam, verecundia ipsius facit), *Libidinosior es, quam ullus spado*: quo sine dubio et opinio decipitur; sed ex contrario. Et hoc ex eodem loco est, sed nulli priorum simile, quod dixit M. Vestinius, quum ei nunciatum esset, *Aliquando*
65 *desinet putere*. Onerabo librum exemplis, similemque iis, qui risus gratia componuntur, efficiam, si persequi voluero, singula veterum. Ex omnibus argumentorum locis eadem occasio est. Nam et *finitione* usus est Augustus de pantomimis duobus, qui alternis gestibus con-

Vestinius) Turic. a pr. manu *vestimus*). Qui hoc nomen memorant scriptores Plancus ap. Cic. ad Diversos X, 23, Tacitus, Suetonius, Martialis, Phlegon, Suidas, Marmor apud Reines. II, 68, dant *Vestinum* sine *I* et hoc reposuit Burmannus, obsecundsutibus Gesn. Bip. Nec sane hoc gentile nomen fuisse dicas, ut desineret in *ius*.

Esset) Turic. (a pr. manu) *esse*. Succurrit nostrae coniecturae. Sed cf. §. 51.

Verecundia ipsius) Cf. §. 33: *Maior eius est persona, quam ut dicto huic eius hilariori nomen apponam*. Neque tamen hisce significat Qu. sibi minus probari hunc iocum, quod est Gesneri iudicium. Equidem suspicor Domitiani hoc fuisse dictum, vulgo tunc notum, quod nec omittere vellet Qu. nec in magna quadam tanti viri laude ponere videri. Spadonum libidinem sed effectu carentem, veteribus satis cognitam ostendit Barthius ad Claudian. in Eutrop. II, 88. Sed ea re non tollitur huius dicti lepor.

Sine dubio — sed) Cf. VI, 2, 14. Possit aliquis malle hoc referri ad *inopinatum* (vid. IX, 2, 23), sed vindicat Qu. suam rationem huic subiiciendi generi, quod est *ex contrario*.

M. Vestinius) Burmannus, ostendendis Taciti locis Annal. XV, 48, 52, 68 adiuncto Phlegonte Tralliano de mirabill. c. 23, persuasit hunc esse M. Vestinum Atticum A. V. C. 818 Consulem, sed mox post initum magistratum mori iussum a Nerone (cf. not. crit.) Mutilum esse locum nemo non videt, sed solus Burmannus perspexit, cuiusmodi esset id quod intercidisset, accedente Gesnero; mortem turpis et foedi cuiusdam hominis nunciatam esse Vestinio. Facilis fuerit expletio, cum aliquo vestigio occasionis errori datae: *quum ei nunciatum esset — necatum esse*. Quamquam hoc homoeotelenton suave equidem non dicam. Si falsum rumorem interpreteris, possis *Neronem* lacunae reponere, cuius nominis ductus non male respondent. Quare autem dictum Vestinii neget Qu. nulli priorum simile, quum proxime accedat ad illud de *spadone*, parum assequor, nisi forte asperitas nostri facit discrimen.

65. *Argument. locis*) Cf. V, 10, 20. *Finitione*, ib. §. 64.

tendebant, quum eorum alterum *saltatorem* dixit, al-
terum *interpellatorem*. Et partitione Galba, quum pe- 66
nulam roganti respondit, *Non pluit, non opus est tibi:*
si pluit, ipse utar. Proinde *genere, specie, propriis,*
differentibus, iugatis, adiunctis, consequentibus, ante-
cedentibus, repugnantibus, causis, effectis, comparatione
parium, maiorum, minorum, similis materia praebetur.
Sicut in *tropos* quoque omnes cadunt. An non plurima καθ' 67
ὑπερβολὴν dicuntur? quale refert Cicero de homine praelon-

66. *Op. est*) Sic Turic. Camp. Reliqui e. o.; cf. §. 60, 79.

67. Καθ' ὑπερβολὴν) Haec omittunt Turic. Guelf. Camp. cum Goth. Voss. 2, et edd. ante Ald. qui pro iis *per hyperbolen*. Inseruit graeca Regius de coniectura; argumento non inepto usus, quod huius linguae vocabula ab indoctioribus librariis plerumque omittantur. Alioqui sane Aldina ratio magis placeret. — *Quale*) Turic. a pr. manu *quod*; a sec. *quae*; et sic Guelf. Camp. Goth. Iens. (tac. Gesn.) cum Alm. Voss. 2, et edd. ante Bad. Correxit Regius.

De homine) Sic Turic. Guelf. Camp. cum Goth. et edd. ante Gryph. Reliqui inserunt *Memmio*.

Saltatorem — interpellatorem) Illo quidem vocabulo nihil aliud quam ipsum pantomimum voluit significare Augustus, neque enim *saltatio* aliena ab huius arte, sed ea ipsa est; cf. I, 11, 17. Alter contra ei videtur non, qualem se esse profitebatur, saltator, sed saltationis corruptor et eversor. Tantum video in hoc ioco, quem, quum male interpretatus esset Pseudo-Turnebus, ceteri intactum reliquerunt. Augustus pantomimicae saltationis fautor et auctor, testibus Athenaeo, Zosimo, Macrobio prae aliis offendebatur huiusmodi artificum inscitia. Si forte aliquod artis vocabulum est in isto *interpellatore*, me sane fugit. Nec ubique in hisce dictis, exempli loco appositis, magnas exspectandas facetias reor, quum qualicumque in singulis partibus exemplo defungi cogatur Qu. Qui autem, praeter illum, hoc referret, inveni neminem.

66. *Resp. non*) Rectissime *si* inserere suadet Dan. (cf. §. 48). Similis partitio I, 8, 2.

Genere — comparatione) Cf. V, 10, 94.

67. *Cadunt*) Subiectum quidem huius verbi nullum invenio, nisi *dicta* ἀπὸ κοινοῦ. Nec melius, quod prima Turic. manus offert, *cadit*, ut *materia* intelligatur.

Quale — Cicero) De Orat. II, 66. Hic quidem novo exemplo agnoscimus securitatem citandi Quintilianeam (cf. §. 55). De qua antequam expono, notanda videtur locutio parum latina *refert de homine eum offendisse*. Huic vitio mederi possis inserendo *Crassi* ante *refert*. Neque enim alioqui verisimile est, adeo immemorem loci Ciceroniani fuisse,

go, *caput eum ad fornicem Fabium offendisse*: et, quod P. Oppius dixit de genere Lentulorum, quum assidue minores parentibus liberi essent, *nascendo interiturum.*

Fabium) Sio Turic. Guelf. Camp. Goth. Iens. (tac. Gesn.) cum Alm. Voss. 2, et edd. ante Ald. quo acc. Bad. pr. Reliqui *Fabii.* Seqoor analogiam viae Appiae, columnae Maeniae; cf. Drakenb. ad Silium III, 387, *iussa magistra.*

Offendisse) Goth. 2, *ostendisse*; Goth. 1, *demisisse* cum Voss. 2, sublectum Ciceronis libris; cf. §. 44. Sed Goth. 1, praeterea in margine *ostendisse.*

Oppius) Turic. a pr. manu *opis*; a sec. *opius*. Camp. *Appius.* In praenomine mei consentiunt, quum ex edd. aliqnot et Alm. afferatur *D.*; cf. §. 61, item mox.

Essant, nasc.) Sic Bas. Obr. Alm. (cf. modo, item §. 68). Sed Turic. Guelf. *asse n.* cum Goth. 2. Mox Camp. *esset n.* Reliqui *e. in n.* Addunt autem deinceps haec: *decrescere genus Lentulorum* edd. a Gryph. inde ante Gesn. Equidem, id quod narrat Burm., Badium iactantem se ausum apponere *decrescit genus Lentulorum*, nusqnam reperio. Ait ille, testatus suum verae scripturae inveniendae desperationem, facile quidem aliquid, quod congruat, posse divinari, quale sit: *Lentuli interim patrem aequare verentur, interim matrem, interim utrumque.*

Interiturum) Turic. a pr. manu *intarit utrumqua*; a sec. *interim* quum haec scriberet, Qu., ut Ciceronem ioci auctorem crederet, et *refert* in alieno demum dicto memorando proprium habet usum. Restat aliud vestigium oblivionis. In Cicerone ipso legendo non apparet iocum hunc in staturam Memmii fuisse intentum. Quare Turnebus in iocis Ciceronianis, ad animum referens rectissime *reprehenduntur*, ait, *magni eius spiritus et notatur insolentia hominis sese efferentis supra modum. Vt ita intelligam, faciunt et verba Ciceronis scribentis ipsum Memmium ita sibi videri magnum, et historia*; cf. de C. Memmio Cic. Brut. c. 36; de Orat. II, 59; Sallust. bell. Iugurth. c. 23, 26 Tell. Denique ne *offendisse* quidem sed *demisisse* caput, metuentem, ne offenderet, Memmium narrat apud Ciceronem Crassus. Dicas Qu. hominis, in quem hoc iactum fuerit, totiusque occasionis oblitum, solum dictum meminisse.

Fornicem Fabium) «Fornix Fabianus arcus est iuxta Regiam in Sacra via a Fabio Censore constructus, qui, a devictis Allubrogibus, Allobrox cognominatus est, ibique statua eius posita propterea est.» Ascon. Pedian. ad Actionem pr. in Verr. c. 7, citante Regio qui extrema haec ita: «Ibique scuta eius posita fuere;» cf. Ernest. Clav. Cic. in voce *Q. Fabius Allobrogicus*, cuius insigne παρόραμα est, partem saxeae turris in principatu Arausionensi inventam cum huius fornicis reliquiis confundentis; vid. Graev. ad Flor. III, 2, 6. Sed conf. et Menardus tractans monumentum; Mém. de l'Ac. des Inscr. tom. XLIV, p. 326, 8.°

P. Oppius) De hoc nihil certi tradere contingit. Burmannus osten-

Quid *ironia*? nonne etiam, quae severissime fit, ioci 68 prope genus est? Qua urbane usus est Afer, cum Didio Gallo, qui provinciam ambitiosissime petierat, deinde, impetrata ea, tanquam coactus querebatur, *Age*, inquit, *aliquid et reipublicae causa elabora*: quaque Ci-

utrumque; et sic libri ad unum omnes, nisi quod Guelf. 1. *utrinque*, et Goth. 2, *vicerit. Vtrumque.* Nos cum Bip. dedimus elegantem et verissimam Gesneri emendationem, cui patrocinatur in primis quod protinus sequitur Q. in *Quid.* Nec nihil adiuvatur a pr. manu Turic.

68. *Severissime*) Turic. Iens. (tac. Gesn.) *sit verissime* cum edd. ante Ald. exc. Camp. et Tarv. Reliqui *sit verissima* (nisi quod Bad. pr. *si verissima*). Nostrum partim ex coniectura Gesneri, pro *verissima* optantis *severissima*. Alm. cum recepta facere narratur; cf. §. 67, item mox hac §.

Fit) Sic Turic. a pr. manu. Reliqui omittunt.

Ioci) Turic. Guelf. Iens. (tac. Gesn.) Tarv. *loci* cum Alm. Loc. Ven. Rusc. cf. §. 29.

Prope) Turic. *proe*; a sec. manu *proprie*; et sic Guelf. cum Bas. marg. Omittit Camp. *Prope egens* Alm. male a collatore continuato vocabulo sequenti, cf. modo hac §. item hac §.

Qua) Turic. Guelf. Camp. *quam* cum Alm.

Quaque) Turic. Guelf. *quoque*, — *Lusit*) Sic Goth. Voss. 2, Colbert. *Iussit* Turic. Alm. (cf. hac §. item §. 75); sed ille a sec. manu *usus sit* at ita Camp. cum edd. ante Ald. qui primus ex Regii emendatione *usus est*, ut et reliqui. Tantaene quemquam infantiae damnare potuisse Qu., ut his continuo poneret *usus est*!

dit huius nominis virum memoratum Ciceroni Philipp. III, 10. Sed nulla adest nota; nec illo loco constat lectio.

68. *Didio Gallo*) Huius meminit Tacitus Annal. XII, 40, 2; XIV, 29, 1; Agric. 14, 3, unde nomen eius integrum effecit Ryckius: A. Didius Avitus Gallus, Britanniae praefectus. Nec dubitandum quin idem sit, cui Domitium Afrum successisse in aquis publicis curandis sub Claudio narrat Frontinus de aquaeductibus, citante Glandorpio in Onomast.

Quaque — lusit) Locum ipsius Ciceronis geminum locutione citant ad Div. VI, 12: *ut te usura falsi gaudii frui velim.* Sed ironiam hic ullam ostendi rectissime negat Gesnerus. Quid si ab illo proximo *elabora* haustum fuit *metaphora*, pro *quaque* autem scribimus *quoque* (cf. not. crit.)? *Causam* dant aliquot veteres modo pro *causa*, quod facit ad occasionem vitii in omittendo tropi vocabulo. Vatinium vide ad VI, 1, 13. Iuvat autem videre Ciceronem, fortasse etiam post reditum in gratiam, non ignarum Vatinianae turpitudinis. Βατίνιον — ἀκούσας ὅτι τέθνηκεν, εἶτα γνοὺς ὕστερον ὅτι ζῇ, κακῶς (εἶπεν) ἀπόλοιτο κακῶς ὁ ψευσάμενος. Plutarch. in Apophth. vol. II, p. 205, indicante Pseudo-Turnebo; cf. vol. I, p. 873.E.; sed et nostrum mox §. 84.

cero lusit, quum, Vatinii morte nunciata, cuius parum certus dicebatur auctor, *Interim*, inquit, *usura*
69 *fruar.* Idem per allegoriam M. Coelium, melius obiicientem crimina, quam defendentem, *Bonam dextram, malam sinistram habere* dicebat: Antonomasia

Antonomasia) Turic. Guelf. Camp. *emphasia*, cum Goth. 1, 2, Loc. Venet. Reliqui *emphasi* praeter Bas. Gesn. Bip. qui dant *emphasi qua*, quod ex Vallae libro sumptum testantem Gesn. non assequor. Interpretatur quidem *eadem* hoc de Coelio dixisse Ciceronem *emphasi*, *qua* etc. Muretus XIX, 6, pag. Grut. 1229, in vett. suis membranis esse ait: *Emphasis A*, in quo acquiescit ipse. Si maxime *A* accepit praenomen sequentis, tamen nominativum non expedio. Ausus sum nostrum de coniectura dare. Sed eo et necessitas tropi cuiusdam inveniendi (*emphasis* enim non est, nec ipsi Fabio, sed inter schemata IX, 2, 63), et ipsa literarum hic comparentium fragmina me quasi manu duxerunt. Terminatio nostra est quidem etiam in *paronomasia*, sed neque haec tropus et longe facilius ex praecedente *at* in *dicebat* repetebatur *ant.* Incognitum rudibus librariis vocabulum paene necessario cedebat decantatissimae illi *emphasi*, quam facile crediderim vel *amphasiam* iis appellatam.

69. *Bonam — habere*) « Recte personatus Turnebus monet, *dextra* gladium geri ad laedendum; scutum, quo tegitur corpus, sinistra. » Gesnerus; cf. Cic. Bruto c. 79: « eius — acrea accusationes — defensiones — non contemnendae tamen, saneque tolerabiles. » Attende autem *dicebat*, quo verbi tempore ostenditur Cicero haec dicere solitus.

Antonomasia — incidisse) « Locus depositus, nec sine ope codicis melioris sanandus. » Burmannus. Tropum, quem posui, quatenus quidem dispicio densissimas illas sequentium verborum tenebras, aptissimum loco huic invenio. *Ferrum* enim, quod plerumque sine controversia (cf. not. crit.) legitur, usurpatum suspicor pro homine quodam, vel Marte, Deo, qui, sive *in* alium, sive *alium*, ferri instar *inciderit*, prout antepenultimam verbi vel producis, vel corripis. Ea vero vis est *antonomasiae*; vid. VIII, 6, 29. Magis etiam nostrae rationi conducat, si quis latiorem illam antonomasiae definitionem probet, quam recte contra Fabium tuetur Vossius in Institt. Oratt. lib. IV, p. 171 seqq., ut non solum commune succedat proprio, sed et proprium communi per hunc tropum, velut Herculem dicimus quamvis virum fortem. Illud ipsum fortasse fuerit in nomine isto obscurato vel Tuccii vel Accii Navii, vel cuiuscumque tandem viri. Nec obstat, quod artior est Quintiliani ipsius definitio, quem saepe vidimus, non adeo diligenter sibi ipsum constare ubique. An sani quidquam in tanta brevitate possit extundi, quum praesertim ceterorum hic relatorum liquidissima sit perspicuitas, magnopere aestuo. Quaecumque autem interpretationes pendent ex historia illa Liviana de Attio Navio (I, 36), eas falsas esse plane persuasum habeo; vid. not. crit.

Iulius dixit, ferrum Accium Navium incidisse. Figuras 70
quoque mentis, quae σχήματα διανοίας dicuntur, res eadem
recipit omnes, in quas nonnulli diviserunt species dicto-
rum. Nam et *interrogamus*, et *dubitamus*, et *affirmamus*,
et *minamur*, et *optamus*, quaedam ut *miserantes*, quae-
dam ut *irascentes* dicimus. Ridiculum est autem omne,
quod aperte fingitur. Stulta reprehendere facillimum est: 71
nam per se sunt ridicula. Sed rem urbanam facit aliqua
ex nobis adiectio. Stulte interrogaverat exeuntem de
theatro Carpathium Titius Maximus, *An spectasset?*

69. *Iulius*) Turic. *villis*, a sec. manu *nullius*. Guelf. *Villius* an *Iullius*, illud cum Mureti libro et Goth. 2. Sed Gryph. cum recentioribus ante Gesn. *Livius*.

Ferrum) Rusc. *servum*. Sic et Commentarius Regianus in Bad. editione. Per sphalma uterque profecto.

Accium Navium) Turic. *in tuctium* (a sec. manu tollitur *in*). Guelf. *intactum* cum Goth. Omittit Camp. *Tatium* Iens. (errante Gesn.) cum edd. ante Ald. qui *ductitium*. Mureti liber *in cotem*. Nostrum in Vall. a sec. manu et dant edd. a Bad. ad Gryph. Hic *ferro* cotem *Acc. Nav. inc.* cum edd. ante Gesn. In Voss. 2 lacuna esse narratur; Alm. ductus prorsus obscuratos notavit Francius. Gibsonum et hic habemus *egregii mortalem altique silenti*.

70. *Miser. quaed.*) Sic Turic. Guelf. Camp. cum Alm. Reliqui inserunt *et*. — *Aperte*) Turic. a prima manu *aparte*; Camp. *a parte* et sic ex Alm.

71. *Titius*) Turic. Guelf. *citius*; Goth. (tac. Gesn.) *Titus*; Voss. 2, *Litius*. Iens. Loc. Ven. Rusc. *Curius* (et pro *Maximus*, iidem *Mannius*). Camp. *Tityus*, quocum faciunt reliqui, sed mecum Tarv. etiam in maiuscula sequentis cognominis, quamquam illud in *Titiis* nullo alio exemplo doceam. Alios dare *Tyrius* Passeratius narrat hic subito nobis obiectus in Leid. cuius nullae adhuc ibi fuerant partes, quamquam nonnisi

Iulius) Haec quidem probatissima huius nominis scriptura. Nec tamen quidquam constituti est, quis maxime hic sit agnoscendus. Sunt apud ipsum nostrum tres hoc nomine oratores: Africanus, Florus, Secundus; X, 1, 118, 120; X, 3, 13.

70. *Ridiculum — fingitur*) Omnis eiusmodi figura, quae ne speciem quidem habet veri affectus, ridiculis accensetur. Cave autem *ridiculum* hic in vitio accipias; est pro dicto, facetiis. Quamquam *aperte* potest sollicitari, et malebat Burmannus *apte*. Praefero tamen receptam. Apte enim fingi debet vel in severa oratione.

71. *Carpathium Titius Maximus*) Nihil contingit afferre de hisce ex aliis scriptoribus.

fecit Carpathius dubitationem eius stultiorem dicendo, 72 *Non, sed in orchestra pila lusi.* Refutatio quum sit in *negando*, *redarguendo*, *defendendo*, *elevando*: ridicule negavit Manius Curius; nam, quum eius accusator, in sipario omnibus locis, aut nudum eum in nervo, aut

Pass. notatum. — *Fecit*) Turic. Guelf. Camp. Goth. Iens. (tac. Gesn.) Tarv. *facit* cum Voss. 2, et edd. ante Bad. exc. Rusc. — *Carpathius*) Turic. Guelf. Goth. (tac. Gesn.) *campatius* cum Vall. Iens. et edd. ante Ald. exc. Camp. qui nostrum. Supra item. — *Non*) Turic. Guelf. Camp. Goth. Iens. (tac. Gesn.) omittunt cum Voss. 2, Alm. et edd. ante Ald. Regius reposuit, cui sum eo lubentius obsequutus quod praecedit *do* in *dicendo*. A *modo* saepissime hauritur *Non*; cf. Drakenb. ad Liv. IX, 11, 11. Neque enim reor sine affectatione potuisse intelligi tantum negationem h. l.

72. *Redarguendo*) Turic. Guelf. Camp. *in arg.* cum Alm. Voss. 2, Goth. et edd. ante Ald. Correxit Regius. Sed a Rusc. abest et *in*. — *Manius*) Guelf. *Manlius*. Post Camp. vett. edd. *Mannius* usque ad Stoër. exc. Bas. qui non hic in marg. *Curius Manius*, sed supra ad *Titius Maximus*. Praenomen hic quidem totum expressum, non miror, quum ratio illa obscurior *M'*, errori obnoxia esset; cf. §. 64; II, 15, 7.

Nam, quum) Turic. Guelf. Camp. inserunt et eum Goth. Voss. 2, et Tarv. Expunxit Regius quoque. Mihi displicet *eius*. An forte fuit *eum quum* sine *eius*, ut mox post *nudum* per errorem adhaeserit *eum*? pro quo, *quum*, Turic. Guelf.

72. *Manius Curius*) De hoc non est aliena Gesneri (in opusculis t. I, p. 87) coniectura, «esse eundem illum Catilinariae coniurationis proditorem, de quo Sallustius» Catil. c. 23 (ap. Tell. 19) et Asc. Ped. ad Orat. in toga candida p. 153. Huius quidem haec sunt verba *Curius hic notissimus fuit aleator.* Catilinarii Curii praenomen quum sit Q., ad partes vocat Gesnerus morem praenomina quaedam, certis gentibus propria, ponendi pro ipsis gentibus, ita ut novo praenomini locus esset, testante hanc ipsius *Manii* sortem Spanhemio de Us. et pr. num. Diss. X, p. 27 sqq.

Nam, quum) Cf. not. crit.

In sipario omnibus locis) Cf. VI, 1, 32: *Oportet siparium illud, s. velum pictum in plura quasi loculamenta lineis divisum fuerit, et in singulis pictus alio in loco, apud alios homines, aleator idem Curius.* Gesn. qui (in Opusc. l. c.) huic rationi commendandae adhibet auctoritatem Conradi ICti (in Miscell. Lips. loco ad VI, 1, 32 citato), exempli causa afferentis monumenta pluribus areis sive fasciis distincta, in iisque singulis ostendentia alia atque alia facta, velut basim marmoream apud Fabrettum de Columna Traiani c. 3, p. 81, et tabellam Iliadis in calce eiusdem operis p. 315. Idem deinde Gesnerus in Probabilibus Crusii p. 88: *Luculenter*, ait, *hoc docet prima statim tabula Codicis Virgiliani ex Vaticana bibliotheca nuper* (1741) *editi*,

ab amicis redemptum ex alea pinxisset, *Ergo ego*, inquit, *nunquam vici?* *Redarguimus* interim aperte, ut 73
Cicero Vibium Curium, multum de annis aetatis suae mentientem, *Tum ergo, quum una declamabamus, non eras natus.* Interim et simulata assensione, ut idem Fabiae Dolabellae dicenti, triginta se annos habere, *Verum est*, inquit: *nam hoc iam viginti annis audio.*

Ex alea) Turic. Guelf. *exals*; Camp. *male*; Goth. Voss. 2, *exile*.
73. *Vibium Curium*) Turic. *Iubium curtum*; Guelf. Camp. *V. Curtium*, cum Goth. *Iubium Curtium* Iens. cum Loc. Ven. *Iulium Curtium*, Rusc. Bad. pr. Idem qui hic in Turic. error ad Att. IX, 6, est in Bessarionis libro. *Curtii* autem et *Curii* frequentissima confusio v. c. apud Cic. pro Rabir. Post cap. 3, vide §. 90. — *Et simul*) Turic. Guelf. Camp. *ut s.* cum Alm. Voss. 2, Goth. et edd. ante Rusc. Correxit Regius; cf. §. 32. — *Dolabellae*) Guelf. Goth. (tac. Gesn.) Camp. *Dolobellae* cum edd. ante Gryph. exc. Iens. Ald. Bad. sec. sed mox (§. 79) et Iens. ita, nec vicissim Goth.; cf. IV, 2, 132; item hic §. 99.
Hoc iam) Turic. Guelf. Camp. *h. illum* cum Alm. Voss. 2, Goth.

Sed tale ego nihil ibi invenio. Hisce Gesnerianis accessit etiam Hommelius in Prolusione de Tribunali p. (subi. Nienp. Berol. 1767) 31 — 33.

73. *Vibium Curium*) Hunc credunt esse eum, cuius mentionem iniicit Caesar in Commentariis Belli Civ. I, 24, quamquam ibi legitur *Bivius*, ad quem locum Oudendorpius recte monet nomen mutandum videri in nostrum, sive hic noster sit, sive non sit. Caesarianus ille Ciceroni quoque memoratur ad Att. IX, 6, neque est quod de alio cogitare debeamus ad Att. II, 20, ubi a Vibio se accepisse narrat libros Alexandri poëtae inepti. Male enim Burmannus Vibium ipsum poëtam illum facit; cf. ad Att. II, 22.

Mentientem) Malim *dementem*. Structuram *demendi* cum praepositione *de*, vide apud Cic. in Verr. III, 33, 34; Livium VII, 41 extr. ut taceam poëtas.

Dolabellae) Intellige: uxor; ut mox §. 74 (vid. Duk. ad Epit. Liv. l. XXX). Dolabellam hunc esse notissimum Ciceronis generum, antequam duceret Tulliam, iam maritum (vid. Cic. ad Div. VIII, 6), nec quo probem habeo, nec, quare negem, reperio.

Triginta — annos habere) Manifestum hunc, qualis videri possit, Gallicismum habes infra VIII, 5, 17. Quamquam utroque loco non fuerit difficilis emendatio: *trigesimum — annum agere: ageret annum duodevigesimum*; si notas numerorum in libris antiquis fuisse sumas, memineris autem quoties *agere* abierit in *habere* (cf. V, 6, 3). Eandem structuram ostendit Epitomator Livianus lib. VII, sed non sine hac, quam proposui, librorum varietate; vid. ibi Drakenb.

Hoc iam) Cf. not. crit.

74 Belle interim subiicitur pro eo, quod neges, aliud mordacius: ut Iunius Bassus, querente Domitia Passieni, quod, incusans eius sordes, *calceos eam veteres* diceret *vendere solere*, *Non mehercule*, inquit, *hoc unquam dixi*; *sed dixi*, *emere te solere*. *Defensionem* imitatus est eques Romanus, qui obiicienti Augusto, quod patri-
75 monium comedisset, *Meum*, inquit, *putavi*. *Elevandi*

Ald. Praetulissem, nisi obstaret *dicenti* poscens secundam personam *te* pro tertiam *illam*. Alioqui, praeter summae auctoritatis libros, geminus locus Livianus (IV, 20, 7, ubi vide Drakenb.), valde commendat scripturam habentem ellipsin τοῦ *dicentem*. Sic enim ille: *quum Augustum Caesarem — se — legisse*, *audissem*. Hic tali structurae occasio erat, ex eo, quod modo est, *dicenti*. Hoc ipsum si mutaris in *dicente*, pro *Fabiae* scribens *Fabia* (quod est in Turic. a pr. manu), recte defendas *illam*; in qua constitutione *Dolabellae* fortasse interpreteris dativum, ut ne uxor quidem Dolabellae fuerit Fabia. Nec tamen id placet. — *Annis*) Camp. Ald. *annos* cum Voss. 2, (non Goth.); cf. V, 13, 27.

74. *Belle*) Turic. (a sec. manu) Guelf. Camp. *velle*; conf. §. 48. — *Neges*) Gesnerus, Bip. *negas*. Ex illius sphalmate; *eges* Goth. (tac. Gesn.)

Passieni) Turic. *passioni*; a sec. manu *passanii*; et sic Guelf. Camp. cum Iens. (err. Gesn.) et edd. ante Ald. (nisi quod Tarv. simplici l in fine) quo acc. Bad. pr. *Passiani* Goth.; *Passenii* Voss. 2. Neutrum credo. Apparet, quas turbas dederit librarius intempestive *passionem* cogitans.

Mehercule) Turic. Guelf. Goth. Iens. (tac. Gesn.) *mehercules* cum edd. ante Gryph. exc. Camp. Libri mei vetores, ut hic, etiam XII, 5, 2. Alibi nostrum ut mox §. 81. Nihil certi statui posse arbitror, quum saepe, contra canonem illum Ciceronianum (Orat. 47) *mehercules* legatur; commendet autem hoc ipsa ratio τῶν *medius fidius*, *di me perdunt*. Sine *me* magis vocativum (de quo vid. Voss. Anal. pag. 715) exspectes velut graecum Ἡράκλεις. Apud Suet. Cal. 34, *Semet hercule*, Oudend. reponit pro *se mehercule*: verissime; cf. ipsum ad Claud. 8 extr. — *Sed dixi*) Goth. Vall. Bad. omittunt verbum, cum edd. post Ald. ante Obr. quo redit Capp.

Romanus) Camp. omittit.

74. *Domitia Passieni*) Cf. VI, 1, 50. Vel hoc dicto scurram Iunium Bassum arguam, non iustae dignitatis virum, cui tantum in Domitiam licuisse vix crediderim; cf. §. 27.

Sed dixi) Burmannus in Epistola ad Capper. p. 37, recte docet iterationem hanc verbi adamatam veteribus, exempla ponens Cic. pro Lig. c. 6: *dignitas — paene par*: *non par fortasse* etc. Brut. c. 97 extr.: *nihil dico — tantum dico* etc. Pro Sext. c. 3: *Ademit — non ademit*, ubi Abramus pro Mil. c. 35: *negat — negat — non negat*.

ratio est duplex, ut aut veniam quis, aut iactantiam minuat: quemadmodum C. Caesar Pomponio, ostendenti vulnus ore exceptum in seditione Sulpiciana, quod ipse se passum pro Caesare pugnantem gloriabatur, *Nunquam fugiens respexeris*, inquit: aut crimen obiectum, ut Cicero obiurgantibus, quod sexagenarius Publiliam

75. *Publiliam*) Turic. *puplicam*; a sec. manu *pupliam*; Guelf. *Pupiliam*; Alm. *publicam* (cf. §. 68, 80). Tarv. *publium* cum Ald.; *Pupillam* Iens.

75. *Aut veniam quis, aut*) Recte Gesnerus, sed solus, haeret in *veniam*, quae huius non sit loci. Malebat quidem reponi *crimen*, nec leni coniectura, nec valde congruente, quum structura plane non sit ferenda *aut* ter positi in divisione non nisi bipertita: *aut crimen — aut iactantiam — aut crimen obiectum*. Horum unius iactura necessaria. Nihil melius succurrit hoc: *aut vanam quis alius* (cf. VI, 1, 9) *iactantiam minuat—aut crimen obiectum*. Postquam *alius* abierat in *aut*, cogebantur librarii substantivum extundere ex adiectivo *vanam*, respondens illud *iactantiae*. Potuit etiam ante *obiectum* excidere *sibi*, relatum ad *alius*.

Caesar Pomponio) Hic quidem olitor ille Turnebianus valde opportuna est loquutus, monens hoc dictum a Macrobio tribui Augusto (Saturn. II, 4); sed Fabium profecto designasse C. Iulium Caesarem Strabonem, patris magni illius Dictatoris patruelem, L. Caesaris et Catuli fratrem, cuius sunt partes praecipue apud Cic. de Orat. lib. II, (cf. §. 38). Neque enim alius esse temporis seditionem Sulpicianam summa imis miscentem pro Mario contra Sullam A. V. C. 666. L. Cornelio Sulla et Q. Pompeio Rufo Coss. Periit idem a Marianis interfectus anno post. Sulpicius tribunus pl. C. Caesari praecipue infensus fuisse narratur ab Asconio ad Cic. pro Scauro p. 175. Nec absurdum fuerit Pomponium hunc facere M. Pomponium Luculli legatum captum a Mithridate A. V. C. 685, Cn. Aufidio Oreste et P. Cornelio Lentulo Coss. vid. Appian. B. Mithr. c. 79; quamquam eius ibidem ostenditur animus; ignaviae crimine nequaquam dignus. Sed nihil attinet eruere, in quem potissimum iecerit hoc Caesar, quum desint certae notae.

Nunquam — respexeris) Perperam Badius interrogationem hanc accipit. Est cautio in posterum facta, quomodo et Macrobius reddit (l. c.): *At tu quum fugies — nunquam post te respexeris*. Idem auctor *saxo percussum* narrans; fortasse recte tenuit vulgi rumorem ad sua tempora transmissum, quoniam eiusmodi telum seditioni in primis convenit; cf. Appian. Civ. I, 55.

Cicero — Publilium). Cf. Cic. ad Div. IV, 14; ad Att. XII, 32; Plutarch. vol. I, p. 881. Ex pervulgatis fortasse in Ciceronem dicteriis effinxit sua Dio Cassius, quae dicentem facit Fufium Calenum lib. XLVI, ut et in hoc ipsum matrimonium pag. Reim. 461: τίς—οὐκ οἶδεν ὅτι τὴν μὲν γυναῖκα τὴν προτέραν—ἐξέβαλες, ἑτέραν δὲ ἐπεισηγάγου παρθένον ὑπέργηρως ὤν.

76 virginem duxisset, *Cras mulier erit*, inquit. Hoc genus dicti *consequens* vocant quidam, atque illi simile, quo Cicero Curionem, semper ab excusatione aetatis incipientem, *facilius quotidie prooemium habere* dixit: quia

Loc. Ven. Rusc. non inepte quidem, quoniam in Ciceronis tutela erat; nec tamen sine errore. *Pompiliam* Goth.; *Popiliam* Bad. (cum edd. reliquis ante Burm.) et sic a Quintiliano nominari referunt Corradus ad Cic. ad Div. IV, 14, et Bosius ad Epistt. ad Att. XII, 32. Equidem non dubito quin manum Quintiliani restituerit Burm. cui astipulatur etiam (nisi quid dormitavi) Camp.; cf. V, 10, 73.

76. *Simile*) Subiiciunt huic voci *et* Leid. eoque recentiores ante Burm. qui eiecit auctore etiam Voss. 2.

Quo) Turic. Guelf. *quod*, cum Goth. Voss. 2, et edd. ante Gryph. exc. Camp. Scabrities inest aliqua istis: *dicto* (id enim intelligi debet) *quo — dixit.* Lenius autem *illi* (per neutrum, absolute) *quod*, i. e. *secundum quod* (καθ' ὅ). Sed nec totum placet: *Hoc — vocant — simile illi quo.* Si *et*, modo relatum, esset in MSS., extruderem inde parenthesin: *atque illi simile est quod — dixit*, duram tamen, fateor, quia mox in *videantur* respicitur ad illud *vocant.* Nec satis novi, *illi* ad sequens an ad praecedens referendum sit, i. e. utrum dictum Ciceronis simile sit *generi*, an *genus* dicto Ciceronis. Prius malim, nec impedire credo usum *illius* oppositum quid postulantem. *Illi* fuerit pro *ei.* (Post *quidam* nec aegre in *quod* abierit *atque*). Displicet maxime quod illi qui *vocant*, iocum Ciceronianum referre sunt putandi, propter structuram. — *Excusatione*) Turic. Guelf. *accusatore.* Male.

Mulier) De hoc vocabuli significatu, vide Vallam Eleg. VI, 38 indicante Pseudo-Turnebo; item Gothofr. ad Dig. XXI, 1, 14, 7; et Brisson. De V. S. ubi citatur Servius ad Aen. XI, 687.

76. *Quo*) Cf. not. crit.

Curionem) Neque quis potissimum Curionum h. l. sit agnoscendus (quamquam Curio avus aetate ipsa Ciceronis excluditur), neque adolescentiam, an senium causatus fuerit orator, satis compertum habeo. Turnebus Advers. XXVIII, 35 (indicante Capper.) de sene in dies magis delirante dictum accipit, non prorsus repugnans tamen, si quis iuventutis confidentiam excusatam interpretetur. *Excusatio aetatis* ipsa non uno modo potest intelligi. Nam aut alicui errori veniam impetrare aetas dicitur, aut ipsa egere indulgentia. Illud fit in sene minus emendate dicente, cuius sane vitio quotidie paratiorem habent veniam; hoc in adolescente de republica consulere iam nunc audente, qui et ipse quotidie minus arrogans videri debet. Prius tamen magis pro consuetudine Romanorum dici puto, verumque vidisse Turnebum, in cuius sententiam vel hoc deducit, quod ita Curionem patrem agnoscere licet, quum filius, admodum adolescens tractans rempublicam, et mox immatura morte oppressus, maior fuerit orator, quam in quo tanta infantia potuerit notari; cf. not. ad III, 7, 2. In Curionem

ista natura sequi et cohaerere videantur. Sed *elevandi* 77 genus est etiam *causarum relatio*, qua Cicero est usus in Vatinium. Qui, pedibus aeger, quum vellet videri commodioris valetudinis factus, et diceret se iam bina millia passuum ambulare, *Dies enim*, inquit, *longiores sunt.* Et Augustus nunciantibus Tarraconensibus, pal-

77. *Qui*) Turic. *quod*, a pr. mann.
Et diceret) Turic. Guelf. *ediceret.* — *Enim*) Turic. (a sec. manu) Guelf. Goth. (errante Gesn.) *hi* cum Voss. 2, Vall. Ald. Bas. Burm. Capp. orto, ut monet Vlricus V. C. errore ex compendio τοῦ *enim*; cf. §. 54. Gesnerus iungi posse utrumque censet, nec male.

igitur patrem maxime convenit dictum; cf. XI, 3, 129; Cic. Brut. 59. 60.

77. *Sed — etiam*) Non quidem Qu. obloquitur hic istis *vocantibus.* Neque enim inest contrarium argumentum, sed transitioni modo inservit *sed*, ut ostendat alias quoque posse species fieri. Vt modo aliquid *sequi* dicebatur praeter opinionem, ita hic *causa* ostenditur insperata.

Qui — Dies enim, inquit) Ita fuit dirimendum cum Iens. et Tarv. ut iusta existeret structura. Nisi enim sententiam ordiris ab *Qui*, pertingente protasi ad *ambulare* apodosi illata per *inquit*, cuius subiectum est Cicero, impeditur oratio. Reliqui fere *qui* subiungunt praecedenti sensui. Badius autem commodum iniicit mentionem Vallae hunc in modum praecipientis in Elegantiis III, 17: «Sallustius» (B. Cat. cap. penult.): *At ex altera parte C. Antonius pedibus aeger in proelio adesse nequibat. Cicero Quintilianusque dixissent Pedibus aegris*; quibus haec subiicit ille: *quum tamen hic quoque in eius* (Vallae) *codice scriptum sit aeger. Enim*, itidem monente Badio: *eam vim habet ut intelligam Ciceronem respondisse: facile credo, aut nihil miror: dies enim* etc.; cf. §. 63. Macrobius et hoc dictum Augusto tribuit. Sat. II, 4.

Tarraconensibus — enatam) Faustum huiusmodi palmae ostentum aliquoties referunt scriptores, velut Liv. XLIII, 13; Dio Cass. p. Reim. 369 (idemque Sueton. Aug. c. 94); Caes. B. C. III, 105 (idemque Plin. H. N. XVII, 25 extr., ubi vide Hard.); Dio Cass. p. 559. Aliquot horum et inter se, et cum nostro confudit Almelovenius. De honoribus divinis Augusto habitis consulendus Lipsius ad Tac. Annal. I, 10; IV, 37. Tarraconensis templi mentionem habent Tacit. Annal. I, 78 (ubi Lipsius nostri loci meminit, sed vide ibi et Wolf.), Spartianus Hadr. XII (ubi vide Casaub.), idemque Sever. III. Monet Burmannus huius ipsius eventus testem nummum produci ab Antonio Augustino (in Antiquitatibus Antverp. 1653, F, p. 13) ipsius Tarraconis archiepiscopo doctissimo. Eiusdem nummi effigiem habes apud Valentem Numismm. aerea impp. Paris. 1698 F, p. 45, unde sua compilat Harduinus Opp. Selectt. p. 164. Balzacus, memoratus Colomesio,

mam in ara eius enatam, *Apparet*, inquit, *quam saepe*
78 *accendatis. Transtulit* crimen Cassius Severus. Nam, quum obiurgaretur a praetore, quod advocati eius L. Varo Epicureo, Caesaris amico, convicium fecissent;

Accendatis) Guelf. *accedatis*, quod in aliquot suis reperisse videtur Badius.

78. *Advocati*) Guelf. *evocati.*

L. Varo Epicureo) Turic. (a pr. manu) *vel vareo epicurio;* Camp. ut *L. Varro Epicuro;* Guelf. *L. Varro E.* cum edd. meis ante Gibs. excepta Basil. Ex Alm. nostrum affert Burm. ut et ex edd. aliquot mihi non visis. De L. Varo Epicureo securius exposui, nullam mentionem iniiciens eorum, quae disputant VV. DD. ad Virgilii eclogam VI. Tenet enim sententia non paucorum, hunc ipsum esse, quem et Virgilius, ibi aliisque Bucolicorum locis, celebravit, et Horatius Carm. I, 18; Epod. V, 75. Erudita in primis de homine narratio est I. H. Vossii ad Virgilium. Hic quidem omnibus veterum Grammaticorum locis diligenter comparandis eo rem deducit, ut agnoscatur apud Virgilium Alfenus (sive Alfinius) Varus, dux copiarum Octaviani dividendo agro Mantuano praefectus, nec negare sustinet eundem designari et nostro loco, et infra X, 3, 8, quamquam tenuia apparere vestigia; cf. eundem ad Ecl. IX, 27. Varietas scripturae non est valde notabilis: in posteriore Vari mentione Turic. et Camp. Consentiunt cum recepta, Guelf. dat *Variis*; Voss. 1, et Colbert. *Varrus.* Ruhnkenius ad Vellei. II, 88, 1, hunc Varum ducem malit agnoscere interfectorem Cassii Parmensis, quam Varium poëtam tragicum. Heynius (Excurs. ad Virg. Ecl. VI) incertis hisce Grammaticorum rumoribus quidquam tribui posse negat. Iam nostram de Varo, Cassii Severi adversario, coniecturam dissidere paulum a Vossianis cogitatis ultro apparet. Si quid enim recte erui, occasionem ioci fuisse in causa Asprenatis oranda, vix fuerit alius gentis hic Varus, quam Quintiliae. Alfenus quidem legitimam gentilium nominum formam non habet; quare malis fortasse probare alteram scripturam *Alfinius.* Nam, ut Alfenum cognomen facias superadditum Varo, minus tutum videtur in nimia frequenti eius mentione, nullo alio adiuncto gentili. Vicissim, si quaeratur de Horatiano Varo, hunc non sine specie coniungas cum Quintilianeo; quae est Massoni in vita Horatii opinio. Iuniorem Virgiliano facile suspiceris, ex iisdem notis quibus tempora Quintilii Vari, rem male gerentis contra Germanos, et Alfeni ICTI excluduntur; quumque Horatius asperrime insectetur Cassium (cf. nos ad VI, 1, 43), belle congruit amicitia Horatii, et eius quem oderat Cassius (vide et Proculeium Cassio iniquum §. 79). Neque enim leves aut parum diuturnas fuisse inimicitias Varum inter et Cassium statuam, si ortum habuerunt ex accusatione

Dissert. Politt. XII, vol. II, Opp. p. 497, 8, hunc iocum a solo Quintiliano referri testatur.

78. *Cassius Severus*) Vid. §. 27.

L. Varo) De hoc nihil comperi. Suspicor tamen obiurgatum a prae-

Nescio, inquit, *qui conviciati sint: et puto Stoïcos fuisse. Repercutiendi* multa sunt genera: venustissimum, quod etiam similitudine aliqua verbi adiuvatur: ut Trachalus dicenti Suellio, *si hoc ita est, is in exsilium:*

Asprenatis, quem quod reum viderit, vitam sibi gratulatur Severus; vid. Qu. XI, 1, 57. Restat nota sectae, quae communis est Virgiliano Varo cum Quintilianeo (nam Epicureum Virgilii Varum plane mihi persuadet Vossius); quam tamen in diversis hominibus eandem nullo negotio agnoscas.

Venustissimum) Turic. Guelf. Camp. Tarv. *vetustissimum*, cum lens. quod sa ex libris corrigere monet Regius. Nostrum est in Vall. Goth. — *Trachalus*) Turic. Guelf. *trachallatus* cum Goth. Colb. Voss. 2, et edd. ante Ald. nisi quod hae sine aspiratione. Camp. *Trachal latus.* Fluctuant praeterea editi nunc literae *T*, nunc *C* reddentes spiritum, ut et lapis apud Gruter. 300, *Trachnlus.* Nominis scripturam nostram constituit Burmannus ex Festo h. v., et sic Guelf. et Camp. plerisque locis, Turic. autem, ut videtur, nonnisi X, 1, 119, in reliquis geminans liquidam.

Suellio) Turic. Guelf. *suelio*. Goth. (tac. Gesn.) *Suelio* et sic Vall. non *Suillio* ut perperam Badium accepit Burm. In Badii nota, textum suum repetente, est sphalma *Suill.* pro *Suell*. Camp. *sudio* cum Andr. Tarv. Ald. Quod *Diconti Suellio* reponi curis posterioribus Ohrechti ait Borm., id et ipsum sphalma est (Obrechti) quum nil nisi *Trachallum* corrigi vellet ille pro *Trachalo*, quem operae dederant in textu. Ex *Suelio* (quod ipsum latet in Camp. scriptura) facile eruas *Suilio*, qualis est apud Tacitum et Plinium. Gruterus tamen in lapidibus aliquoties, indicante Burm., ostendit *Suellium*, ut et Muratorius; sed et *Suillium* iidem.

tore Cassium in causa Asprenatis; vid. X, 1, 22; XI, 1, 57; item Suet. Aug. 56. Qui quum Nonium Asprenatem, accusatum veneficii a Cassio Severo, *artius* dicat *iunctum* fuisse Augusto, potuit *L. Varus*, propinquus *P. Quintilii Vari*, infelicis contra Germanos ducis, avunculi L. Nonii Asprenatis (vid. Vellei. II, 120, 3), ex hac occasione notari ab advocatis Severi, quum esset Caesaris, i. e. Augusti amicus. *Caesar* autem h. l. est dignitatis magis quam hominis significatio, quasi diceret *principis*, *imperatoris*, ut modo §. 62. Filium Publii Vari non equidem accipiam (de quo vide Senecam patrem p. 97), qui et Tacito Annal. IV, 66 audit *Caesari* (i. e. Tiberio) *propinquus* ubi vide Lipsium. Nec puto obstare, quod hic *advocati* dicuntur Cassii accusatoris, qui proprie sunt rei. Nam latius patere appellationem docent Lexica; cf. IV, 1, 7. Simulavit autem Cassius convicia ista in Varum coniecta, fuisse eruditas quasdam altercationes, quippe Stoicorum contra Epicureum. Francius quidem non male pro *et puto* malit *sed p.*

Trachalus — Suellio) Galerii Trachali bis meminit Tacit. Hist. I, 90;

79 *Si non est ita*, *redis*, inquit. *Elusit* Cassius Severus obiiciente quodam, quod ei domo sua Proculeius interdixisset, respondendo, *Numquid ergo illuc accedo?*

Redis) Bad. (de coniectura) *redii* cum edd. posterioribus ante Obr. exc. Basil. qui tantum in margine. Sed redit eo Capp. Nihil magnopere proficitur hac mutatione. Latent hic nos omnia, quoniam ioci occasionem ignoramus. An hoc inerat: *Tu dignus exsilio*, *iam nunc exsul habendus*, *tum demum inde reverteris*, *si hoc*, *quod dico*, *verum non sit*, *i. e. nunquam inde redibis?* Nam si *in exsilium redire* dicatur Suilius, minus etiam capio. Apud Tacit. Ann. XIII, 48: *in Baleares pellitur* Suilius. Sed ne hoc quidem in comperto, utrum *si hoc ita est* significet, *si id quod tu dicis*, *verum est* an potius *si id quod ego*. Inde enim pendet antapodoti interpretatio. Nec satis assequor: *is in exsilium*. An forte sic: *sequitur*, *ut tibi sit eundum in exsil*. Sed quis ita pro futuro usurpavit praesens? cf. §. 92.

79. *Elusit*) Turic. Guelf. *eludit* cum Voss. 2, non Goth.

Ergo) Camp. *Ego* ut coniecit Regius, cum edd. a Rusc. ad Gesn. Male. — *Inquit*, *te*) Hoc ordine Turic. Guelf. Reliqui *t. i.* nisi quod Camp. *inq. te Civ. malo d.*; cf. §. 66, 85.

et II, 60. Consul fuit A. V. C. 821. Dicas propinquum fuisse Galeriae Fundanae, Vitelii uxori. Noster aliquoties memorat, et magni facit; VIII, 5, 19; X, 1, 119; XII, 5, 5; XII, 10, 11. Voce suavissima fuisse eum testatur, nec tamen reperio, ubi legatur, quod obiter recenset Erasmus, *Trachalo vocalior*, proverbium. Alterius quidem, *Suellii*, corruptam esse scripturam facile credo Burmanno. Nec fugio h. l. agnoscere P. Suilium Rufum accusatorem venalem sub Claudio Tac. Annal. XI, 1 seq. quem recte videtur Burmannus secernere a M. Suilio Consule A. V. C. 803. Glandorpius autem Consulem Publium quoque eruit ex Instit. III, tit. 9, quem quidem suffectum Kal. Iul. A. V. C. 799, invenio apud Almelovenium. Eius tempora admodum conveniunt aetati Trachali, si tamen hunc aliquanto iuniorem fingas. Quo spectaverit iocus huius, aut quu de re hic agatur, non magis quam Burmannus divino; cf. not. cr.

79. *Proculeius*) Nomen hoc in antiquitate legitur apud Horatium Carm. II, 2, 5; Plin. H. N. VII, 45; XXXVI, 24; Rutil. Lup. p. Ruhnk. 18 seqq. Tacit. Ann. IV, 40; Iuv. VII, 94; Plut. Anton. p. 952; Dion. Cass. p. Reim. 641, 718, 732; Nostrum IX, 3, 68. Vir gravis et notae morum severitatis fuisse, nostro ipso loco ostenditur. Pauciores quidem insunt notae singulis, quae recensui, quam unde certo statuas, idemne ubique significetur, necne. Nihil tamen obstat, quo minus noster sit Horatianus ille, Maecenatis per Terentiam sororem affinis, quo etiam deducere quaedam videntur; vide Torrentium ad Hor. Carm. II, 2.

Numquid — accedo) « Obiectio eo pertinebat, turpem videri, cui domo Proculeius interdixerit. Sed simulat Cassius sibi obiici, quasi contra interdictum domum illam venisset; idque negat. » Gesnerus.

Sic *eluditur* et ridiculum ridiculo; ut divus Augustus,
quum ei Galli torquem aureum centum pondo dedissent,
et Dolabella per iocum, tentans tamen ioci sui eventum,
dixisset, *Imperator*, *torque me dona*; *Malo*, inquit, 80
te civica donare: mendacium quoque mendacio; ut Gal-
ba, dicente quodam, *victoriato se uno in Sicilia quinque*
pedes longam murenam emisse; *Nihil*, inquit, *mirum*,
nam ibi tam longae nascuntur, *ut iis piscatores pro re-*

Civica) Turic. Guelf. *ravica*. An fuit *ravi*, ut iocatus fuerit Augustus, reponens pro *torque*, qui circa collum est, *ravim*, quae intra, tali sententia: *Malo te silentio damnare*? Sed non multum tribuo huic commento.

80. *Quodam victoriato se*) Turic. *quadam victoria id se*. Duo postrema vocabb. a sec. manu *asse*, et sic Guelf. Goth. (err. Gesn.) Camp. cum Voss. 2, Vall. Tarv. Sed Iens. *quadam victoria esse se* (err. Gesn.) cum edd. ante Rusc. (cf. §. 73). Hanc Regii emendationem, quae multum adiuvatur Turicensi, laudare cogitur ipse eius obtrectator Badius.

Murenam) Ita et hic libri; cf. IV, 2, 75.

Restibus) Iens. *testibus*. Tarv. *vestibus*. Goth. *reste*, nisi forte et Gesn. et ego dormitavimus.

Sic) An forte *Sed*? Confunduntur saepe *Sed* et *si*, *si* et *sic*.

Centum pondo) Cf. I, 5, 15.

Tentans — eventum) Ille quoque ioci sui eventum tentavit, qui, quum Ludovicus XIV patellam auream, in qua erant perdices, domum eius asportandam coram iussisset: *Perdicesne*, inquit, *simul*, *domine*?

Imperator) Militari vocabulo *imperatorem* appellat, a quo vult torque donari, quippe noto fortitudinis praemio ab imperatoribus tribui solito post proelium. Vide Lips. Milit. Rom. V, 17. Inest autem iocus in eo quod *torquem* nominat universe, quum velit intelligi *hunc* torquem, modo allatum a Gallis.

Malo — donare) « Quum Dolabellae torquem maximae indicaturae petenti, civicam potius se daturum ait Augustus, hoc ipso satis indicat, quanti faceret donum civicae, quam nisi coactus non daret. » CASAUB. ad Suet. Aug. c. 25, ubi haec leguntur « Dona militaria aliquanto facilius, phaleras, et torques, et quidquid auro argentoque constaret, quam vallares et murales coronas, quae honore praecellerent, dabat. » Observat Casaub. nullam hic civicarum mentionem fieri; sed parcissime omnium datas istas ab Augusto; cf. Sueton. Tib. c. 26, 32, ibique interpp. inprimis Oudend. Civica postquam domibus Augustis appendi solita est, nonnisi ab ipsis tribuebatur. Redit igitur eo responsum Augusti: « Malo tibi tribuere id, quod vix unquam ulli. » Simul tamen et vilitas materiae in civica partem facit ioci; cf. not. erit.

80. *Victoriato — uno*) I. e. duobus nummis.

81 *stibus utantur.* Contraria est neganti *confessionis* simulatio, sed ipsa quoque multum habet urbanitatis. Sic Afer, quum ageret contra libertum Claudii Caesaris, et ex diverso quidam conditionis eiusdem, cuius erat litigator, exclamasset, *Praeterea tu semper in libertos Caesaris dicis? Nec mehercule,* inquit, *quidquam proficio.* Cui vicinum est, *non negare*, quod obiicitur, quum et id palam falsum est, et inde materia bene respondendi datur: ut Catulus dicenti Philippo, *Quid la-*
82 *tras? Furem video*, inquit. *In se dicere*, non est fere nisi scurrarum, et in oratore utique minime probabile: quod fieri totidem modis, quot in alios, potest. Ideoque

Vtantur) Turic. a pr. manu *cingatur* cum Alm. (cf. §. 75, 83), a sec. *cingnntur*; et sic Guelf. cum Voss. 2, Bodl. Goth. 2, et edd. ante Bad. qui recepit coniecturam Regianam, quid esset in Vall. referre oblitus. Ad prius redierunt Bas. et Obr. Rectene acquieverim in Gesneri notato, Gothanum 1, *cinguntur* dare monentis, magnopere dubito. Vnice placet Regii ratio. Quis enim *reste cingitur?* Aliquod ei praesidium quaero vel e prima Turic. manu, quae totidem habet ductus; et, mirum concinit Camp.

81. *Quum*) Turic. Guelf. omittunt cum edd. ante Bad. exc. Camp. — *Ageret*) Turic. (a sec. manu) *egerat*, et sic Guelf. cum edd. ante Bad. exc. Camp.

Cuj. — litig.) Turic. Guelf. *civium — litigatus* cum Iens. — *Exclamasset*) Turic. *exclamasse*, et a sec. manu additur *fertur*. Vtrumque Camp. cum Bodl. Voss. 2, Goth. Andr. et edd. ante Bad. acc. Basil. — *Vicinum*) Turic. a pr. manu *vicinium*. Tarv. *vitium* cum Voss. 2, (Goth. nil tale, nec Vall.) et edd. ante Ald. exc. Camp. Illae praeter Tarv. etiam *cum* pro *cui*. Correxit Regius.

82. *Oratore*) Guelf. Camp. *oratione*.

81. *Vtantur*) Cf. not. crit.

Contra libertum Claudii) Tacito, Suetonio, Dione testibus, notum, quam obnoxius libertis suis vixerit Claudius, quorum unum Polybium nobilitavit in primis adulatio L. Senecae, consolationem ei scribentis in morte fratris. Quo laudabilior libertas in dicto Afri.

Et id) Pronomen certissime est inducendum, natum ex iteratione soni. Etiamsi transposueris, ingratum nihilominus est, quod operose invicem referuntur *id*, *inde*. Neque enim hic est ratio insuper addendi pronominis, de qua Ruhnk. ad Vell. II, 79, 2; cf. not. crit. ad V, 7, 8.

Catulus — Philippo) Vide Cic. de Orat. II, 54.

hoc, quamvis frequens sit, transeo. Illud vero, etiamsi 83
ridiculum est, indignum tamen homine tolerabili, quod aut turpiter, aut impotenter dicitur: quod fecisse quendam scio, qui humiliori, libere adversus se loquenti, *Colaphum*, inquit, *tibi ducam*, *et formulam scribam*, *quod caput durum habeas.* Hic enim dubium est, utrum ridere audientes, an indignari debuerint. Superest ge- 84
nus *decipiendi opinionem*, aut dicta aliter intelligendi, quae sunt in omni hac materia vel venustissima; ino-

83. *Ridic. est*, *ind.*) Sic Turic. Guelf. Camp. cum Goth. et edd. ante Bad. (Hic quidem *r. et i.*) Mox omittunt *est* exc. Basil. Malui post *tamen* eiicere *est*, quamquam invitis omnibus libris. Potuit adhaerescere ibi ex *tamen* extremo.

Tolerabili) Sic Turic. Guelf. Camp. cum Bodl. Alm. Voss. 2, Goth. et edd. ante Bas. nisi quod Bad. *tolerabile.* A Basil. inde omnes *liberali*, sine auctore. Illud levius quod ante Ald. *homini.* — *Impotenter*) Turic. Guelf. *potenter* cum Alm. — *Scribam*) Turic. a pr. manu *scribe* (cum Goth. 2) a sec. *scribo*, et sic Guelf. Camp. cum Goth. et edd. ante Bad. sec. qui unde verissimam sumpserit scripturam, nusquam ostenditur. Nam quod Alm. *scribebam* dare narratur, errorem suspicor (cf. §. 80, 85). Idem error §. 95.

84. *Opinionem*) Sic scripsi e certissima Burmanni emendatione. Libri *opinione.* — *Feret*) Sic Turic. sed a sec. manu deletur *R.* An voluit librarius efficere *fecit?* Nam hoc est in Guelf. Camp. *Facit* Goth. *Refert* reliqui. Sed hoc propria non cadit in locum Ciceronis, quoniam nemini hoc assignat, sed exempli causa ipse finxisse videtur.

83. *Homine tolerabili*) Paulo insolentius vocabulum, sed nec inauditum, velut Terent. Heaut. I, 2, 34, ubi *homo tolerabilis* is dicitur, qui sit comis, et moribus iucundis; cf. VI, 2, 16, *intolerabiles.* Eodem redit Tacit. Annal. XI, 10 extr. *intolerantior subiectis.* Cic. ad Att. XVI, 14, *intolerabilis Antonius.* Non erat igitur, quod desereretur librorum auctoritas. Guietus ad Ter. (quo ablegat Burm.) verum vocabuli in loco sensum non est assequutus.

Aut turpiter aut impotenter) Non videtur haerendum et argutandum in priore adverbio, quum utrumque facile possit eodem referri. Contumeliose (i. e. *turpiter*) patienti fit idem quod ab agente geritur *impotenter.* De *aut*, *aut*, cf. III, 5, 1.

Colaphum — habeas) Impotentia in hisce manifesta; nec assequor Badium, qui *Colaphum*, inquit, *ducere*, *et formulam scribere*, *qui solum id quod Regius affert* (sunt autem huius interpretationes verissimae, sed obviae in quovis lexico), *significare credit*, *delicias dicti illius non intelligit.* Plane persuasum mihi est, has esse argutias.

84. *Decipiendi opinionem*) Cf. IX, 2, 22, 23; Cic. de Orat. II, 70.

pinatum et a lacessente poni solet: quale est, quod feret Cicero, *Quid huic abest, nisi res et virtus?* aut illud Afri, *Homo in agendis causis optime vestitus*: et in occurrendo, ut Cicero, audita falsa Vatinii morte, quum Ovinium libertum eius interrogasset, *Rectene omnia?* dicenti, *Recte*; *mortuus est?* inquit.
85 Plurimus autem circa simulationem et dissimulationem risus est, quae sunt vicina, et prope eadem; sed *simulatio* est, certam opinionem animi sui imitantis: *dissimulatio*, aliena se parum intelligere fingentis. Simulavit Afer, quum in causa subinde dicentibus, *Celsinam de re cognovisse*; quae erat potens fe-

Abest) Toric. Guelf. Camp. *est* cum Goth. Voss. 2; male, quoniam in lacessendo.

85. *Et dissimulationem*) Omittunt haec Turic. Guelf. Goth. (tac. Gesn.) cum Alm. Voss. 2. Iens. Loc. Ven. Reposuit Regius, sed sunt iam in Camp. et Tarv.

Sed simul.) Turic. Camp. *si s.*

Se parum) Sic Turic. Guelf. Camp. Goth. (tac. Gesn.) Reliqui *p. s.*; cf. §. 79, 93.

Afer, quum) Sic Turic. Guelf. Camp. cum Alm. Voss. 2. Goth. et edd. ante Stoër. quo redeunt Gesn. et Bip. Reliqui inserunt *qui*. — *De re cognovisse*) Turic. *dere cognovisset* cum Alm. quamquam hic disiunctim *de re* (cf. §. 83, 87). Ille autem a sec. manu *dicere*, et sic reliqui mei, nisi quod Bad. pr. et Gryph. *ditem* Bad. sec. *diceret* cum Stoer. Chouet.; *cognovisse* coniecit Burm. expressit Gesnerus. Lenissima emendatio; cf. §. 81; VI, 1, 31. Sed et *de re* suasit Burm.

Quae) Sic Turic. Guelf. Camp. cum Alm. Goth. Voss. 2, et edd. ante Stoër. quo redeunt Gesn. Bip. Reliqui *quod*.

A lacessente — in occurrendo) Cf. §. 45. *Dicendi, respondendi, in lacessendo — in repercutiendo.*

Feret Cicero) Verbum sic interpretor: *quod ministrabit Cicero* (de Or. II, 70) *si eum consulueris*; vid. not. crit. et ad IV 2, 80.

Vatinii morte) Cf. §. 68.

85. *Celsinam — cognovisse*) Testimoniis Celsinae magnam auctoritatem inesse, eaque nominanda multum se profecturos rati, huius in primis nomen iactabant, quibus ita respondet Domitius, ut ne nosse quidem se eam testetur. Simul marem potius quam feminam decere hanc nominis celebritatem significat. *De re cognoscere*, ut recte monet Burmannus, Cicero saepe pro certiorem fieri. Fortasse tamen simulavit id quoque Domitius, se de aliquo *cognoscente in iudicio* haec accipere. De ipsa, alicuius Celsorum filia, quod ipsum cognomen est compluriam gentium, nihil comperi. Aliquot Celsini apud Gruterum (quamquam ali-

mina: *Quis est*, inquit, *iste*? Celsinam enim videri sibi virum finxit. Dissimulavit Cicero, quum Sex. Annalis 86
testis reum laesisset, et instaret identidem accusator ei, *Dic, M. Tulli, numquid potes de Sexto Annali?* versus enim dicere coepit de libro Ennii annali sexto,

Quis potis ingentis causas evolvere belli.

Cui sine dubio frequentissimam dat occasionem ambi- 87
guitas: ut Cascellio, qui consultori dicenti, *Navem di-*

86. *Accusator — numquid*) Turic. *accusato di M. Tullius inquit.*; a sec. manu *accusatori M. Tullius i.* et sic Guelf. Errorem *inquit* etiam Iens. (tac. Gesn.) Loc. Ven.

Enim) Sic Turic. Guelf. Camp. Reliqui *tunc.*

Quis) Sic Turic. Guelf. Camp. Reliqui *Qui* et sic Serv. ad Virg. antiquius profecto et magis Ennianum. Sed et Diomedes *Quis*. Est apud Macrob. Sat. VI, 1. Diomed. p. 381. Virgilium, *oras*, pro *causas*, verius sane, sed Qu. minus memorem saepe cognovimus. Male nostrum corrigere vult Merula.

87. *Cascellio*) Sic Turic. a pr. manu (Alm. *Castellio* per errorem conferentis haud dubie; cf. 85, 90) a sec. *Cassio Celio*; et sic Guelf. (nisi quod per AE) Goth. (err. Gesn.) Camp. *Cascelio* Iens. Reliqui fere *Casselio*, *Caselio*, nisi quod *Caecilio* Capper. stolide obsequens quoties per coniecturam), velut Clodius Celsinus p. 1141; 1.

86. *Sex. Annalis*) Nonnisi Villiorum hoc cognomen fuisse recte monet Burmannus, cuius gentis familiae haesit e lege annali, quam tulit L. Villius tribunus plebis; cf. Ernest. in Clav. Cic. p. VI, 7. Causa, in qua hoc dictum sit, ignoratur; quapropter incertissima est de homine coniectura, quamquam Burm. aliquem *Sex. Villium* designat apud Cic. ad Div. II, 6; *L. Villium Annalem* VIII, 8; *Annalem* ad Qu. fr. III, 1, sine nomine et praen. Duos habes Annales apud Appianum Civ. IV, 18, quorum alter patri prodito cito poenas dedit. Pater Valerio Maximo IX, 11, 6 audit L. Villius. Ceterum apparet, quam precarium sit Prisciani decretum (p. Putsch. 761), nomina propria ablativum formare in E, qui et ipso *Annalis* exemplo utitur (ubi est *Iulius* pro Villius) e Cic. pro Fundanio p. Ern. Fragm. 1041.

Quis — belli) Locus Ennianus expressus a Virgilio Aen. IX, 528, ubi vide Heynium. Proba est Columnae coniectura, qua «Ciceronem non e medio libro, sed ex principio eum versum excepisse, suspicatur, cuius facile omnes meminisse possent.» Quamquam Merula alio loco ponit ex ratione annorum, quum initium ei pertinere videatur ad A. V. C. 462, hic versus ad 477.

87. *Cascellio*) A. Cascellius, celeberrimus Augusteae, sed et prioris, aetatis ICtus. Eius in sua arte famam ostendit Horatius A. P. 371,

videre volo ; Perdes, inquit. Sed averti intellectus et aliter solet, quum ab asperioribus ad leniora deflectitur : ut, qui interrogatus, quid sentiret de eo, qui in adulterio deprehensus esset, *Tardum fuisse* res-
88 pondit. Ei confine est, quod dicitur per suspicionem :

Colomesio, compilanti Meursium ad Macrob. qui et ipse contra temporum rationes huc advocat Caecilium Gellii XX, 1. Sed eo ablegat vetus quoque Cruquii interpres ad Hor. A. P. legens *Cascell.* ap. Gell. In iure semper *Cascelius* ; cf. Hard. Emendatt. ad Plin. H. N. I. VIII. n. 115. — *Consultori*) Turic. Guelf. Tarv. *consultatori* cum Goth. Iens. Regius correxit. Sed nostrum iam in Camp.; cf. Drakenb. ad Liv. Epit. 54. Et nisi obstitisset auctoritas Camp., immutatam, recentioribusque linguis accomodatam vocem praeferebam ; cf. VII, 1, 18. — *Perdes*) Turic. Guelf. MS. Gebhardi, Sichardus *pedes*. Pessime ; inde natae interpretationes Scipionis Gentilis in Parergg. ad Pandd. I, 38, et Gebb. in Crepp. III, 1, quae et aliena hinc obscenitate (cf. §. 29), et pravitate iudicii mire peccaot. — *Et aliter*) Sic Turic. Camp. Iens. (tac. Gesn.) et edd. ante Bad. Reliqui *etiam a.*

Deflectitur) Turic. Guelf. Camp. *inde flectitur* cum Alm. Goth. Voss. 2, et edd. ante Bad. qui nostrum, quo auctore nescio, sed recte.

88. *Ei confine*) Turic. Guelf. *et quo fine.* Habeut et praeterea Goth. Iens.

Sed et libertatem, animique praestantiam Val. Max. VI, 2, 12. Macrobius Saturn. II, 6, inter alia hoc ipsum eios dictum refert, cuius scriptoris ope illustratur quidquid obscuritatis ioesse videatur nostro loco. « Mercatori, quemadmodum cum socio navim divideret, interroganti respondisse traditur: Navim si dividis, nec tu, nec socius habebitis. » Ad quae Menagius in Amoenitt. Iuris Civilis c. 8. « Consultor, ioquit, intelligebat de dividenda oavis aestimatione, Cascellius de dividendo navis corpore. Quod Labeouem, qui Antiochum bello superaverat, fecisse auctor est Valerius (VII, 3, 4). Is scilicet, icto foedere, quum dimidiam navium habere debuisset, dimidias omnes secuit, ut tota Antiochum classe privaret. » Ad Horatii locum vulgo nostrum confundunt cum aliquo maiorum, cuius meminit Cicero pro Balbo c. 20, unde sua hausit Valer. Max. VIII, 12, 1, nec caret hoc errore Vorstius ad eundem ; cf. Bachius Hist. Iur. ed. Stokm. p. 254. Multam nostri mentionem habent auctores Iuris Iustinianei ; cf. in primis Pomponium de origine Iuris Dig. I, 2, 2, 45. Apud Gruterum in Inscrr. 1131, 11 est A. Cascellius Iucundus, qui videtor orbus fuisse, qualem se dicit noster apud Val. Max. Oblatum sibi ab Augusto consulatum recusasse narrat Glandorpius in Onomastico, nullum designans auctorem, qualem nec ipse inveni.

Interrogatus — tardum fuisse) Vide Cic. de Orat. II, 68. Nihil hic in recessu, et aliena est Burmanni docta obscenitas, *tardum* ad torporem in Venere trahentis.

88. *Per suspicionem*) Suspicio haec est decantatissima illa apud rhetoras *figura*, unde controversiae *figuratae*

quale illud apud Ciceronem, querenti, quod uxor
sua e fico se suspendisset, *Rogo, des mihi surculum
ex illa arbore, ut inseram.* Intelligitur enim, quod non
dicitur. Et hercle omnis salse dicendi ratio in eo est, 89
ut aliter, quam est rectum, verumque, dicatur; quod
fit totum fingendis aut nostris, aut alienis persuasio-
nibus, aut dicendo, quod fieri non potest. Aliena fin- 90
xit Iuba, qui querenti, quod ab equo suo esset adsper-
sus, *Quid? Tu*, inquit, *me Hippocentaurum putas?*
sua C. Cassius, qui militi sine gladio decurrenti, *Heus*,

(tac. Gesn.) Camp. Voss. 2, et edd. ante Ald. Correxit Regius, acute; cf. V, 10, 96.

Quale) Turic. Guelf. Camp. *quare*; cf. §. 48.

Hercle) Guelf. Goth. (tac. Gesn.) Camp. *hercule*.

Salse) Turic. *salsae*, a sec. manu *falsae* et sic Guelf.; cf. §. 39.

90. *Ab equo suo*) Turic. Guelf. *ab eo quod suos* et Guelf. a pr. manu *suus*. Alm. *ab eo qui suos*, et omisso *esset* (cf. §. 87, item hac §.). Camp. *a. e. sputos*. Goth. Tarv. *a. e. sputo* cum Voss. 2. Regius recte probat nostram. Sed latere aliquid videtur sub illo *S* finali librorum vett., nisi forte adhaesit illud ex sequente protinus *esset* ut mox hac §.

Sua) Camp. Tarv. *sic* cum Ald. Bas.

Heus, comm.) Camp. Tarv. Ald. inserunt *tu*, male, ni fallor, cum *Heus* videatur esse vocantis, imperantis; *Heus tu* obiurgantis. — *Adesi*) Turic. Guelf. Camp. *adusti* cum Alm. Voss. 2, Goth. et edd. ante Gryph. Philander nostrum, vel *adesti*, coniecisse Badium memorat; et est sane in pr. Bad. mar-

(cf. V, 10, 70). Nam et in iis IX, 2, 65, 90, usurpat noster haec: *per suspicionem*. Graecis esse ὑπόνοιαν et hic Capper. et copiosius Ernestus (immatura morte interceptus) docet in Lexico utroque sub his vocibus.

Apud Cic.) De Orat. II, 69. Levis, quae et hic differentia, facile apparebit consulenti Ciceronis libros (cf. §. 67).

89. *Omnis salse — verumque*) Recte Capper. ablegat ad §. 6.

90. *Iuba*) Hic est Iuba filius, historicus, quem in triumpho duxit Caesar post autem Romae educatum et literis eruditum Augustus regno donavit; cf. Plut. vol. I, p. 733 E; Appian. Civ. II, 101 ibique Schweighaeuser.

C. Cassius) Nemine praeterea, quod sciam, dictum hoc referente, quis hic fuerit Cassius, dici non potest. Interfector Caesaris hoc fuit praenomine. Mox autem *uteris* penultima longa pronuntiabis, ut sit futurum indicativi pro imperativo.

Decurrenti) Verbum proprium *decurrere* in exercitationibus militum; quare non sine vitio edd. a Bad. ad Obr. *discurrenti*; vid. Drakenb. ad Liv. XXVI, 51, 4.

commilito, pugno bene uteris, inquit. Et Galba de pi-
scibus, qui quum pridie ex parte adesi, et versati po-
stera die appositi essent, *Festinemus, alii subcoenant,*
inquit. Tertium illud Ciceronis (ut dixi) adversus Cu-
rium; fieri enim certe non poterat, ut, quum declama-
91 ret, natus non esset. Est et illa ex ironia fictio, qua usus
est C. Caesar. Nam, quum testis diceret, a reo femina
sua ferro petita, et esset facilis responsio, cur illam
potissimum partem corporis vulnerare voluisset: *Quid
enim faceret,* inquit, *quum tu galeam et loricam haberes?*
92 Vel optima est simulatio contra simulantem, qualis illa

gine nostrum, nihil tamen in notis monito lectore. *Adestos* grammatica respuit, quum et de *comesto* sit lis. Verissima emendatio. — *Postera*) Sic Turic. Guelf. Camp. Reliqui *postero.* Nolui insolentiorem formam fraudare bonis auctoribus. — *Appositi*) Turic. a pr. manu *appositus.* Alm. *positus;* cf. hac §., item 92.

Subcoenant) Turic. (a pr. manu) *subscenant.* Goth. (tac. Gesn.) *succoenant.* In novato verbo malui etymon custodire, quod longe secus fuerit *in succidendo;* cf. §. 3.

Ciceronis) Turic. (a pr. manu) *Cicero* cum Alm.

Curium) Turic. *Curbum* cum Alm. sed ille a sec. manu *Curvum.* Guelf. Goth. (sed hic a sec. manu, tac. Gesn.) *Curtium* cum Voss. 2; cf. §. 73.

Vt — natus) Turic. *u. declam. et n.* (sed *et* a sec. demum manu), cum Guelf. Camp. Goth. Voss. 2, Obr. Malui receptam, quum facile exciderit *quum*, antecedente praesertim *ut* (quod speciem dabat structurae illius; de qua vide §. 9; cf. et IV, 4, 9), et videar corrigentis manum deprehendere in Turic.

91. *Femina sua — petita*) Turic. *feminam suam — petitam*, sed a sec. manu; et sic Guelf. nisi quod *potitum.*

Facilis) Iens. Tarv. *facilius.*

Responsio) Guelf. Camp. *reprehensio* cum Goth. Voss. 2, et edd. ab Aldo inde ante Burm.; cf. III, 5, 15.

Ex parte adesi.) Similem parsimoniam Tiberii narrat Sueton. c. 34.

Postera die) Femininum genus non inauditum in hoc vocabulo; cf. Drakenb. ad Liv. I, 12, 1.

Ciceronis — adversus Curium) Cf. §. 73.

91. *Ex ironia*) Quod *fingitur* h. l. est, armatum fuisse testem illum. Fit autem illud ex *ironia*, quoniam speciem dat Caesar haec, quae dicantur a teste, serio credentis, quum simul significet, ne potuisse quidem ea fieri; cf. VI, 2, 15.

C. Caesar) Aliunde quidem hoc dictum non novi. Satis tamen persuasum habeo esse C. Iulii Caesaris Strabonis; cf. §. 75. In hunc maxime cadit altercatio cum teste, et ipsa quoque festivitas.

Domitii Afri fuit: Vetus habebat testamentum, et unus ex amicis recentioribus, sperans aliquid ex mutatione tabularum, falsam fabulam intulerat, consulens eum, an primipilari seni iam testato rursus suaderet ordinare

92. *Fabulam*) Guelf. Camp. Tarv. *tabulam* cum Ald. et recc. ante Gesn. exc. Obr. qui tamen nimis leviter expungit *falsam*. Nostrum praeterea defendunt Turic. Goth. 1, 2 Voss. 2, cum edd. reliquis ante Ald. Silentur Alm. (cf. §. 90, 93) et Vall. — *Primipilari-suaderet*) Turic. *primipilaris enim intestator s.* Alm. *primipilaris ei intestator s.* Sed ille a sec. manu expungit *in* ante *testator*. Et sic Guelf. (nisi quod *eum* pro *enim*) Goth. Voss. 2, Camp. cum edd. ante Ald. sed hi omnes *ei* pro *enim*. Mox e Regii coniectura, *testamento* pro *testator* ante Gesn. exc. Obr. cuius illa scripturam recepit, quae est nostra, omissis *iam* et *rursus*. Regianum illud *testamento*, sed praemisso *in*, dare narratur Goth. 2, me quidem incredulo. Voces duas, hic primum comparentes, effinxi partim ex prima Turic. manu, quae et in Alm. Goth. 2, partim ex *R*, quod nullus veterum librorum ignorat. Sequente, enim protinus *S* facillime banriebatur *rursus* quod *rs* scribitur per compendium, impositis quibusdam notis, nullo negotio evanescentibus.

92. *Domitii Afri*) Plin. Epist. VIII, 18, 5, *Domitius Afer*, inquit, *reliquit testamentum ante octo et decem annos nuncupatum*, cuius mentio commodum succurrit loco nostro, quo magis appareat occasio talis consilii in homine nuper admisso in familiaritatem Domitii. *Falsam*, quam ille narravit, *fabulam* omisit hic Qu., ne longus esset. (Nemo, puto, haerebit in *falsa fabula*, quasi ταυτολογούσῃ. Nam supra [VI, 1, 41] *fabula circa Cepasios* erat *vera*, *nec ceterae diei fabulae* [Suet. Dom. c. 15] *falsae* omnes). Sed credibile est hanc fuisse eiusmodi, ut primipilaris quidam induceretur, cuius res postquam essent mutatae, tabularum quoque mutatio consentanea videretur. Quare huius maxime conditionis homo ad partes vocatus sit, equidem non dixerim; nisi forte horum tunc temporis testamenta plurimum iactabantur quotidianis sermonibus. In pristina huius, quem tractamus, loci constitutione, magis propria VV. DD. visa est *primipilaris* mentio, quippe qui conferrent Suetonii verba c. 38, Calig. « Testamenta primipilarium, qui ab initio principatus Tiberii, neque illum, neque se heredem reliquissent, ut ingrata, rescidit ». Ad ea ipsa Casaubonus nostrum quoque expendit, sed ex prava scriptura. Eo tamen tendunt loca Dionis et Vegetii, ab ipso apposita, ut intelligamus, quare hereditates primipilarium solerent magnopere expeti. Quae Turn. in Advv. XXVIII, 35, acute sane excogitavit ad haecce Quintilianea explicanda, reperta iam vera eorum scriptura, minus ad rem faciunt. *Suprema iudicia ordinare* pro *testando* usurpant iuris auctores, quamquam frequentius omisso substantivo; vid. Brisson. de V. S. *Rursus* verbo *suadendi* hic praeter consuetudinem antevertitur, quoniam propria sententiae vis est in eo adverbio quamquam pertinente non ad

suprema iudicia, *Noli*, inquit, *facere: offendis illum.* Iucundissima sunt autem ex his omnibus lenia, et (ut sic dixerim) boni stomachi: ut Afer idem ingrato litigatori, conspectum eius in foro vitanti, per nomenclatorem missum ad eum, *Amas me*, inquit, *quod te non vidi?* Et dispensatori, qui, quum ad reliqua non re-

93. *Et ut*) Turic. Guelf. omittunt *et*, proclivi ante *ut* errore. — *Afer idem ingrato*) Turic. Guelf. *aperiam demigrato* cum Alm.; *aperiam de ingrato* Iens. cum edd. ante Rusc. qui de Regii coniectura *Afer ingr.* et sic reliqui. Ego inserui *idem* (VI, 1, 27 Goth. *idem* omittit ante *Cic.*). Camp. *aper ingr.* manifesta, ut mihi videtur, correctione (cf. VI, 1, 9). Quod Goth. *aperiant de ingr.* dare narratur et Voss. 2, *Afer*... (quasi lacuna interiecta) *e ingr.*, miror.

In foro vit.) Sic Turic. Guelf. Camp. Reliqui *v. i. f.*; conf. §. 85, 105. — *Nomenclatorem*) Turic. *nomen elatorem*, a sec. manu *nomen delatorem*. Goth. *nomen datoris*. Voss. 2, *nomen et latorem*. Camp. *nomenculatorem* cum edd. ante Bas.

Quum ad reliqua) Turic. Guelf. Camp. omittunt *ad* cum Goth. Voss. 2, et edd. ante Rusc. Inseruit Regius. Bad. *q. a. aliqua*. Goth. Voss. 2, *q. aliqua*; cf. IV, 2, 92. Obr. *q. r.* — *Responderent* et sic Salmasius.

suadendum sed ad *ordinandum*, ut possis, si libuerit, virgulis sepire τὸ *suaderet*.

Offendis illum) Minus huius loci videri potest praesens tempus (cf. 78), quod omnes libri praeferunt; sed censeo consulto adhibitum a Domitio, quo magis ostenderet, quamquam per suspicionem, quid sibi ipsi quum maxime esset mentis. Longius abit Turnebus l. c. referens, quasi sic in nostro positum, *offendes enim.*

93. *Lenia*) Cf. §. 27.

Amas — vidi?) Locutio *amas quod* satis illustratur exemplo, quod posuit, Terentii Eun. III, 2, 3. *Ecquid nos amas de fidicina ista?* Sed hoc in quovis Lexico reperias. Parum tamen, a Turnebo inde Adverss. XX, 27, assequuti sunt iocum, quem eo trahunt, quasi collaudet Afer litigatorem illum, qui se molesto aspectu ingrati hominis levarit. Non erat tum hic iocus pro solita Afri lenitate, cuius exemplum ponitur; et debebat *amo te* scribi, non *amas me*. Sed longe festivius et simplicius: « Nunne gratias mihi habes, quod te videre dissimulavi? » Et mirum, interrogandi signum in ipso Codice Guelf. comparet. Malim sane *Ecquid* vel *Numquid* praemitti quaestioni, elapsum fortasse ob *inquit* sequens, cuiusmodi non est sine exemplo confusio; cf. V, 11, 28; VI, 1, 43, hic §. 86. *Ingratum litigatorem* accipiu eum, qui nihil praemii contulerit patrono; cf. not. ad lib. I extr. sicut toties *ingrati* appellantur, qui in testando obliviscuntur principis.

Dispensatori debes) Quid sit *respondere ad reliqua* optime docet magnus Gronovius Obss. II, 4, p. 185 seq. « Respondere ad reliqua dicitur qui reliquum solvit, et parem rationem facit vel pariat ». Quod qui

sponderet, dicebat subinde, *Non comedi panem, et aquam bibo: Passer redde, quod debes.* Quae ὑπὸ τὸ ἦθος vocant. Est gratus iocus, qui minus exprobrat, quam 94 potest, ut idem dicenti candidato, *Semper domum tuam colui*: quum posset palam negare, *Credo*, inquit, *et*

Passer) Sic Turic. Guelf. Camp. cum Goth. Voss. 2, Bal. Palat. Gebh. Andr. Dicitur Alm. subiicere et nostrae voci (cf. § 92, 99). Reliqui omnes *pasce et* exc. Obr. qui *Pascere et*. Cod. Bodl. ut et reliquorum nullam mentionem fieri, conferentium socordiae imputo. Salmasium ad Spart. Hadr. c. 7, nostrum dare e MS. vel antiquissima editione nullus dubito, quoniam ne meminit quidem alterius scripturae. Gronovii vero aequius de hoc textus constitutione iudicium futurum fuisse mihi persuadeo, si consensum vett. librorum vidisset. Nec absurdum Gebhardi iudicium, alioqui satis plerumque inficeti hominis, *Frigidiora haec* in vulgata *hieme Gallicana* dicentis. Vbi enim ullus hic iocus, si *pasce* (sive *pascere*, quod profecto tutius, ob similitudinem MSS.), i. e. epulare, *et redde quod debes* dixit servo suo Afer? In eo autem Gronovii solitam verecundiam desidero, quod pro *Non comedi panem* se ait legere *Nigrum edo panem*, nullo auctore. Est hyperbole in vulgoto, satis conveniens illa dispensatori nequam.

Υπὸ τὸ ἦθος) Sic plane (nisi quod sine accentibus), Turic. Guelf. cum Goth. Voss. 2, Alm. (quamquam sic Burm. ΥΠΟΤΟΗΘΟΣ); *υποτουθος* Camp. Sed Turicensi ascribitur *ipothetos*. Obr. Υπόθετα. Reliqui ὑπαγωγάς. Meorum hoc primus Torv. Etiam obscurius nostro, nec magis firmatum aliorum scriptorum usu. Neque enim quidquam huc faciens dant Hesychius et Suidas in v. Lepidum Regii commentum: *Subactiones dici, quod, qui iis utatur, quodammodo subigat eum, quem rideat.* Haec corrupta vulgo tribuuntur Tornebo isti. Vnde sit recepta, discere velim. Camp. *quod* pro *quae*. — *Vocant*) Turic. (a pr. manu) *vocantem* cum Alm.

94. *Iocus*) Guelf. Goth. *leus*. (tac. Gesn.) *locus* cum Voss. 2, et edd. ante

non facit, *reliquatur* ille, de qua voce consule Brissonium de V. S. Hic dispensator servus quum velit frugi videri mancipium, credere se illi simulat iucundus Afer; sed vel *passerem* hunc, nil nisi aquam gustantem, iubet tamen reddere quod debeat. Eandem posseris similitudinem nullo sane praeterea loco apud veteres invenio; neque enim, quo utitur Gebhardus, huc facit illud apud Nonium (c. 2, §. 335) *passerinum prandium*, ubi intelligitur id quod frustatim comeditur. Clarius sane multo erat, si dixisse narraretur Afer: *Cicada redde* etc. cuiusmodi locum ponit Gebhardus Theocrit. IV, 17, μὴ πρῶκας σιτίσδεται ὥσπερ ὁ τέττιξ; Nam in cicada notissimus roris pastus. Sed et nostrates exiguo cibo contentum avi comparant, quamquam non speciei certae.

Υπὸ τὸ ἦθος) Destituor sane locis rhetorum graecorum, qui hoc artis vocabulo utantur. Neque tamen obscurum quo modo dicta, qualia modo relata sunt, potuerint hac appellatione designari. Dicuntur enim quam

verum est. Interim de se dicere ridiculum est: et, quod
in alium, si absentem diceretur, urbanum non erat,
95 quoniam ipsi palam exprobratur, movet risum: quale
Augusti est, quum ab eo miles nescio quid improbe pe-
teret, veniret contra Marcianus, quem suspicabatur et
ipsum aliquid iniuste rogaturum: *Non magis*, inquit,
faciam, commilito, quae petis, quam quod Marcianus
96 *a me petiturus est.* Adiuvant urbanitatem et versus
commode positi, seu toti, ut sunt (quod adeo facile est,

Rusc. exc. Camp. Correxit Regius; conf. §. 29. — *Diceretur*) Dedi hoc ex Obr. solo. Neque enim id coniecit Francius, ut credidit Gesn. Reliqui *diceret.* Sponte nascitur emendatio, subiecto mox urbanum.

Erat) Gryph. (1544) *esset* eum edd. ante Gesn.

95. *Veniret contra*) Camp. inserit *et* cum Goth. Mallem copulam ostendi ante *veniret*, unde facillime excidebat.

95. *Marcianus*) Sic Goth. (tac. Gesn.) priore loco. Reliqui *Martianus.* Nostrum recte tuetur Oudend. ad Suet. Galb. c. 14.

Faciam) Guelf. *facio*; cf. 83.

96. *Toti*) Turic. Guelf. Camp. *tot* cum Goth. (err. Gesn.) Voss. 2, Alm. et edd. ante Rusc. Correxit Regius. Sed Rusc. omittit *ut*, et fortasse id volebat Reg. Cf. §. 73. Est tamen apud Cic. de Or. II, 64. — *Tetrastichon*) Sic Turic. Guelf. nisi quod sine aspiratione. Reliqui *tetrasticho*, quamquam vetustiores aliquot plurimis mendis inquinati v. c. *thetastrico.* Corruptissimus Tarv. *terrastico* et omittit *Macri*, quod facile excidebat, sicut litera M officiebat antecedenti voci; *tetrastichum carmen* nihil aliud est nisi carmen constans duobus distichis, unde nemo librum integrum effecerit.

maxime ἐν ἤθει, et personam eandem servant, quam alter, quocum loquimur, sumpsit. Minus docuero ὑπὸ praepositionem huius locutionis propriam esse, potius quam κατά. An videtur, qui talia ludit, ὑποδύεσθαι ὑπὸ τὸ ἦθος? cf. l. hui. c. 2.

94. *Interim — ridiculum est*) Miror nullum hic exemplum subiici. Etsi enim de suo consilio aliquid narrat Augustus in dicto mox relato, alio tamen pertinet quam ad hanc speciem. Suspicor aliquot verba hic turbata et intercepta, fortasse cum exemplo ipso. *Alium* etiam aptius referas ad *se*; quod in nostra structura fieri nequit. Nam *de se* nisi aliud fuerit quam *in se*, improbavit hoc noster §. 82.

95. *Marcianus*) « Memoratur Granius Marcianus Senator sub Tiberio apud Tacit. annal. VI, 38. Sed illum senem fuisse oportuit, quia hic Augustus militem *commilitonis* titulo ornat, quod eum fecisse post bella civilia negat Suetonius c. 25, nisi hic in communi sermone praeter solitum blandum Augustum dicamus, quum Suetonius abstinuisse hoc vocabulo in concionibus et edictis scribat ». BVRMANNVS. *Contra venire* φυσικῶς dictum accipio, pro e *regio-*

ut Ovidius ex tetrastichon Macri carmine librum in malos poëtas composuerit), quod fit gratius, si qua etiam ambiguitate conditur; ut Cicero in Marcium hominem callidum et versutum, quum is in quadam causa suspectus esset, *Nisi qua Vlixes rate evasit Laërtius:* seu 97

Composuerit) Turic. a sec. manu *composuerat*. Iens. Tarv. *composuit*, quod correxit Regius.

Marcium) Sic Turic. a sec. manu omisso antea *in*; a pr. quidem et tertia *in arcium*. Plerique vetustiorum *Martium* per T, nisi quod Guelf. *Arrium*; Camp. *Accium*, et ad hunc redeunt Ald. eoque recentiores.

Hominem) Turic. *nomine* cum Alm. non sine sensu. Sed fortasse recte iunxeris utrumque. — *Vlixes*) Sic Turic. Camp. — *Rate evasit*) Turic. *intervasit* cum Alm. Iens. *Intevasit* Guelf. Qui darent *arte e.* non vidi, memorantur tamen a Burm. — *Laërtius*) Turic. *lertius*. Iens. *lentius*. Locus difficilis intellectu, nec profecto integer ad nos perlatus. Ambiguitas, qua condiri debet, in vocum sono quaerenda videtur (cf. §. 47, 78). Versum esse veteris Tragici agnovit Pseudo-Turnebus, sed quis non? Est tamen corruptus, nec facile medelam adhibeas retenta *rate*. Si quid navigio opus, malim *lintre*. Sed fortasse e Guelf. lenissime *inde*. Nomen postremum *Lartius* scribam, graecis tragicis non infrequenti more, quem Accius quoque, vel quicumque tandem Romanorum antiquus, est adoptasse putandus. Neque enim obstat, quod pro proprio usurpant illi cteticon, quum et sic promiscue λαέρτιον dicant, et λάρτιον. Hinc paronomasiam efficias ad *Marcium*. Quamquam discrepant C et T, nolim enim *Martium* (cf. Drakenb. ad Liv. I, 32, 1). Verior tamen huius loci emendatio fuerit, si pro *Marcio*, *Arcio* ponatur nomen *Lartius*, quod etsi rarum, post veterem illum consulem et dictatorem, tamen legitur in aliquot inscriptionibus apud Gruterum. Sic fiat senarius iustus et caesura et ictibus, modo *nisi* producat ultimam; quod si displicuerit, licebit reponere *nisi si*; cf. VI, 1, 34.

na in conspectum. Mirum tamen hoc asyndeton; cf. not. crit. Macrobius quidem hunc Augusti iocum non refert, nec alibi legi.

96. *Ovidius — composuerit*) Aemilius Macer, Virgilii, Tibulli, Ovidii aequalis, carmen aliquod *tetrasticha* appellatum, constans singulis per tetrasticha elatis epigrammatis, composuerit necesse est. Neque tamen ipsum opus neque parodia Ovidiana alio, quam hoc Quintiliani, testimonio nobis innotuit. Videtur autem Ovidius traiiciendis versibus, quos singulos intactos reliquerat, in alium sensum deflexisse librum Aemilii. Scripsit ille de volucribus, herbis, serpentibus; item Paralipomena Homeri (quamquam Maffeus in Verona illustrata II, 19, non sine specie veritatis Iliacum Macrum secernit ab herbarum poëta). Loca veterum de hoc poëta collegit Brukhusius ad Tibull. II, 6, 1. Nostro memoratur X, 1, 56, 87; XII, 11, 27. De versuum interpositione Cicero de Or. II, 64; noster I, 8, 10 seqq.

Cicero Laërtius) Facile hoc quidem

verbis ex parte mutatis; ut in eum, qui, quum antea stultissimus esset, post acceptam hereditatem primus sententiam rogabatur, *Cuius hereditas est, quam vocant sapientiam*, pro illo, *facilitas est*: seu ficti notis versibus similes, quae παρῳδία dicitur; et *proverbia* opportune

97. *Hered. est*) Turic. Guelf. Camp. *h. esset* cum Goth. Voss. 2, et edd. ante Rusc. (Tarv. etiam *haereditatis*, et *cuius* omittit Turic. a pr. manu). Correxit Regius errorem librarii male iungentis ad *rogabatur*, eo quoque recte usus, quod mox sine controversia *fac. est.* — *Facilitas*) Sic Turic. Guelf. cum Alm. Loc. Ven. Rusc. Reliqui *facultas*, quo perit versus. — *Notis*) Sic Turic. Guelf. cum Goth. Alm. Mureti cod. et edd. ante Basil. quo acc. Obr. Capp. Bip. Reliqui *novis*. Gesnero operae non videntur paruisse; voluit enim profecto nostrum. Modo *fictis* dant corrupte multi editi a Tarv. inde ad Obr. — *Similes*) Locat. *Simile* cum edd. ante Obr. nisi quod a Rusc. inde addunt *est* ex coniectura Regiana. — *Quae*) Sic Turic. cum Alm. quamquam *que*. Reliqui *quod*. — Παρῳδία Turic. παροdια; a sec. manu *paronia* et sic Camp. Guelf. (hi quidem graecis litt.). Nostrum Mureti codex et Obr. cum recc. Reliqui παροιμία, pessime. — *Proverbia*) Turic. *verbia*; a sec. manu *verba* et sic Guelf. Camp. cum Goth. Voss. 2, marg. Bas. — *Vt*) Ald. subiicit *de* ex coniectura Regii, cum edd. recentioribus ante Gesn. exc. Obr.

loco subaudies *dixit* vel *inquit*; cf. Burm. ad Phaedr. I, 29, 10; et Periz. Sanct. IV, 4, 7. Sed huc ea tantum pertinent, in quibus loquentis recta oratio, non obliqua, quale Curtii illud V, 7, apud Periz. « Rex quoque Quin — ulciscimur ». Aliter V, 11, 24. locum nemo praeter nostrum refert, nec novimus in quem coniectus est; vid. not. crit.

97. *Senteätiam — rogabatur*) Hoc in senatu igitur iocatus videtur Cic. Neque enim dubito accedere Turnebiano interpreti, hoc quoque Ciceroni tributum a Qu. putanti. Versus quidem est iambicus trimeter, in ea dumtaxat constitutione ubi *facilitas* relinquitur. Nam ioco illo corrumpuntur modi, quum *hereditas* non ingrediatur in versum. *Cuius* monosyllabum est, ut saepe apud Comicos. Poëtam veterem, unde sit desumptum hoc, non magis quam Regius demonstrem. *Facilitas* antiquo more dicitur pro *facultate*; cf. IV, 1, 61.

Παρῳδία) Haeserunt hic VV. DD. partim quia exemplo hoc praeceptum careret, qualia in reliquis omnibus posuit Fabius, partim quia parodia esse videretur iam in proximo. Interest quod in illo genere levis sit mutatio, in hoc potest ne ullum quidem verbum remanere pristini versus. Accedit illa veterum toties in nostro animadversa, securitas dividendi et ordinandi systematis (cf. V, 14, 10). Neque enim repugno si quis parodiam agnoscat in Ovidiano illo contra malos poetas libro; cf. V, 14, 10. Exemplo afferendo supersedit fortasse, ne longus esset, quum parodia fere (et haec altera nota est) iusto carmine cernatur. Muretus ad Athenaeum ablegat, ut et Turnebus in explicatione iocorum Ciceronianorum ad libr. de Orat. II, 64; item

aptata: ut homini nequam lapso, et, ut allevaretur, 98
roganti, *Tollat te, qui non novit.* Ex historia etiam ducere urbanitatem, eruditum: ut Cicero fecit, quum ei testem in iudicio Verris roganti dixisset Hortensius, *Non intelligo haec aenigmata. Atqui debes*, inquit, *quum Sphingem domi habeas*; acceperat autem ille a Verre Sphingem aeneam magnae pecuniae. *Subabsurda* illa 99
constant stultis simili imitatione, et quae, nisi fingantur,

Homini nequam) Turic. *homine quam* cum Alm. Colb. Sed Turic. a sec. manu *homine in aquam*, et sic Guelf, Camp. cum edd. ante Burm. Nostrum dant Goth. Voss. 2, nisi quod ille *neque* pro *nequam*. — *Roganti*) Turic. *rogant* a pr. manu. Reliqui, etiam qui *homine*, omnes nostrum.

98. *Ducere*) Turic. Guelf. *docere* cum Iens. Tarv. Correxit Regius, sed est nostrum iam apud Camp.

Sph. — Sph.) Turic. Guelf. Camp. Goth. Iens. (tac. Gesn.) *sp. — sp.* cum Voss. 2. Priores quidem duo *n* in fine pro *m*.

99. *Stultis — imit.*) Turic. Camp. *stultissimi i.* cum Alm. Goth. Voss. 2, et Gesnerus ad Fabr. Bibl. Gr. vol. I; p. Harl. 550 seqq.

Vt homini — non novit) Huic loco commodum succurrit alter Horatianus Epist. I, 17, 62, ad partes vocatus Regio et omnibus deinceps, ubi ei, qui tolli vult fracto crure, plano. *Quare peregrinum vicinia rauca reclamat.* Nisi diserte tamen monuisset nos Qu. vix agnoscebamus proverbium in istis, nec facilis demonstratu est origo dicti, si in Horatiano exemplo iam fuit proverbium. Neminem praeter hos duos, qui eodem sit usus, designat Erasmus VII, 75. Fortasse autem non ipsum hoc fuit proverbium, sed potius contrarium, ut consuetum esset, opem rogantibus acclamare: *Familiares tuos adi, ego te non novi.* Ita parodia quaedam hic fuerit proverbii, et *aptata* accipias, figurata, deflexa. Structura quidem nominativi *proverbia* pendet ex illo *Adiuvant*, §.96. Ceterum unde sua hauserit, quosve dicat *Teutonicos*, Badius, equidem ignoro, qui haec ad locum nostrum: « Teutonicis adagium est: Te novi: nec te, qui bene norit, emet ».

98. *Cicero — domi habeas*) Bis legitur idem iocus apud Plutarchum in vita Ciceronis vol. I, p. 864 D; et Apophth. II, 205 B. Triplicem vero apud scriptores materiam huius Sphingis habes. Nam Plutarchi priore loco ἐλεφαντίνην, posteriore ἀργυρᾶν accepisse narratur Hortensius. Occassio quidem dici expeditior apud Plutarchum, πλαγίως τι εἰπεῖν τὸν Κικέρωνα πρὸς τὸν Ορτήσιον; nisi forte *testem rogatum* esse Hortensium ipsum, interpretaris in nostro. Alioqui non apparet, quare sibi hoc aenigma solvendum duxerit Hortensius.

99. *Subabsurda illa*) Cf. §.23.

Stultis simili imitatione) Cf. not. cit.

Et quae) Copula profecto abiicienda. Adhaesit ex proximo.

stulta sunt: ut, qui mirantibus, quod humile candelabrum emisset, *Pransorium erit*, inquit. Sed illa *similia absurdis* sunt acria, quae tanquam sine ratione dicta feruntur: ut servus Dolabellae, quum interrogaretur, an dominus eius auctionem proposuisset, *Domum*, in-
100 quit, *vendidit*. Deprehensi interim pudorem suum ridiculo aliquo explicant: ut, qui testem dicentem se a reo vulneratum, interrogaverat, *An cicatricem haberet?* quum ille ingentem in femine ostendisset, *Latus*,

edd. ante Bad. Sed Guelf. (nisi qoid peccavi) *stultissima i.* Nostrom coniecit Regius stribligine vix ferenda. Malim *stulti simulatione* (cf. §. 23, *simulamus*), ubi non dicam, *stulti* masculine melius accipias, an neutraliter.

Humile) Turic. a pr. maou *humilem*.

Pransorium) Turic. a pr. maou *prandorum*; a sec. *pransurum* et sic Guelf *Pramurum* Goth. *Parmurum* Camp.

Dicta) Omittit Guelf. — *Feruntur*) Alm. *ferunt* dare narrator, sed nihil tale in Turic. ut nec mox *interrogaret*, quod Alm. tribuitur (cf. §. 93, 100). Sed hoc est in Guelf. Goth. Camp. et edd. ante Bad. qui se coniecturam Regianam recipere testatur, quum in omnibus sit activum.

Vt servus) Turic. a pr. maou *et s.*

Dolab.) Guelf. Goth. Camp. *Dolob.* cum edd. ante Gryph. exc. Iens. Ald. Bad. sec.; cf. §. 73.

100. *Aliquo*) Turic. a pr. manu *alio quo* cum Alm.

Cicatricem) Sic Turic. Guelf. Goth. (tac. Gesn.) Camp. cum Alm. Reliqui *cicatrices*.

Femine) Sic Turic. Reliqui *femore*; cf. §. 91 et Graev. et Oudend. ad script. ad Her. III, 15; item ad Suet. Tit. c. 4, et in primis Drakenb. ad Sil. It. I, 540, qui exemplorum copia rem confecit, in obliquis

Pransorium) Prandia, nostris fere ientaculis similia, minorem apparatum desiderabant.

Sed illa) *Illa* h. l. refer ad relativum insequens *quae*; neque enim intelligitur aliquid frequenti mentione tritum, quale modo in *subabsurdis*; sed certa species, quae mox definitur.

Dolabellae) Ciceronis ille gener (cf. 73), aere alieno obrutus, ab Antonio, ut suas partes sequeretur, emptus est, sicut olim a Caesare Curio. In hunc ergo quam maxime cadit tale servi dictum.

Auctionem proposuisset) Proprium verbum est *auctionem proscribere*; vid. Brisson. de Formm. p. 485. sqq.

Domum—vendidit) «Acute responsum: domum vendidit, s. suam; quomodo auctionem igitur proposuisset: cui nihil reliquum sit?» Badius.

100. *Latus — oportuit*) «Latus et vitalia petere debebat cliens meus, quo minus nunc dicere contra ipsum testimonium posses». Gesnerus. Plaut. Aulul. III, 2, 4: «— istuc malefactum arbitror, quia non *latus* fodi».

inquit, *oportuit.* Contumeliis quoque uti belle datur: ut Hispo obiicienti bis acerba crimina accusatori, *Men-*

casibus *N.* potius esse quam *R.*; adde Wolf. in Addend. Vitruv.; item Qu. I, 6, 22.

Oportuit. Contumeliis) Turic. *oportunum is*, cum Alm. (cf. 99, item mox), sed ille a sec. manu *oportunius*, et sic Guelf. Bodl. Voss. 2, Vall. cum edd. ante Ald. quo acc. Bad. pr. sed exc. Camp. qui nostrum. Goth. nobiscum facere de industria notavi, contra Gesn. qui loco *G.* fortasse volebat *lens*, Sed miror hunc a ceteris, suisque in primis, recedere. Alteram vocem Turic. in sec. manu ponit nullam; reliqui autem ante Bad. *iis*, nisi quod Guelf. Voss. 2, Goth. (err. Gesn.) Tarv. *Is*; Camp. *id.* Badius, postquam Regius pro *iis* suaserat vel *iurgiis*, vel *conviciis*, *lego*, inquit, *contumeliis.* Eum certatim sunt sequuti.

Vti) Turic. Guelf. Goth. (tac. Gesn.) Camp. *utile* cum Alm. Voss. 2, — *Belle*) Camp. *bello.*

Hispo) Tarv. *Hisopo.* — *Obiicienti — inquit*) Turic. *obicientibus arbore e. a. mentis i.* cum Alm. (cf. hac §. item 104), quo acc. Guelf. Goth. Voss. 2, Pithoei lib., nisi quod *obj.* et *mentiris*, quorum posterius Turic. a sec. manu. Camp. *obj. acerba e. a. m. l.* omisso *bis.* Ieus. nostrum, sed *ardore* pro *acerba* cum edd. ante Ald. Rectissime Burm. *Latet*, inquit, *aliquid*; *nam quid belli sit in rustico illo convicio, mentiris, non video.* Obrechtus, quamquam genio, ut videtur, indulgens, nihil magnopere proficit, haec dans: *obiicienti elisa tempore crimina a. m. i.* Ingenio sanè non caret correctio. — *Mentiris*) In loco vexatissimo unam vocem emendavit κριτης editionis nostrae in Ephemeridibus Halensibus quae inscribuntur A. L. Z. (anni 1804, p. 155 seqq.) pro *mentiris* suadens reponere *metiris ex te*, cuius rationem ad veritatem, ni fallor, ipsam deduxit Buttmannus noster ita immutando: *me ex te metiris.* Spald. *in Praef.* tom. III. — *Fulvius*) Turic. a pr. manu *fluvius.*

Contumeliis — inquit, domine) Ab hisce emendandis manum abstinere malo, quam quidquam in densissimis tenebris dispicere videri. Varietas scripturae ostendit, quam incerta sint singula prope verba. In primo quidem dicto Hisponis persona satis nota. Burmannus eum designari putat, cuius plurimam mentionem habet Seneca pater (velut p. 230, 291, ubi dicitur asperiorem dicendi viam natura sequutus, p. 363); cf. et Tacitus Annal. I, 74, ubi ne quis turpia illa delatorum vitia Hisponi tribuat, recte cavent Pichens et Ryckius. Eiusdem cognominis memorari apud Ciceronem ad Div. XIII, 65; XIV, 1. Alterius ioci contumeliosi auctor Fulvius, eidem Burmanno videtur esse Fulvius Sparsus, saepe et ipse oblatus legentibus Senecam patrem, v. c. p. 179, 229, 242, quibus locis gentile quoque nomen exprimitur. Sed praeter superioris dicti corruptissimi difficultatem, sat habet tricarum hoc ipsum Fulvii, in quo Gesnerus *propinqui*, *legati*, significationem, *chirographi* etiam insolenter, novatum genus (vide V, 13, 8; et Steph. de abusu Gr. L. p. 26 Roloff.), merito gravatur. Superioris quidem aetatis interpretes certatim agnoscunt con-

tiris, inquit. Et Fulvius propinquus Legato interroganti, an in tabulis, quas proferebat, chirographus esset, *Et*
101 *verus*, inquit, *domine*. Has aut accepi species, aut inveni frequentissimas, ex quibus ridicula ducerentur: sed repetam necesse est, infinitas esse, tam salse, dicendi quam severe; quas praestat *persona*, *locus*, *tempus*,
102 *casus* denique, qui est maxime varius. Itaque haec, ne omisisse viderer, attigi: illa autem, quae de usu ipso et modo iocandi complexus sum, adeo infirma, sed plane

An) Turic. a pr. manu *aut*; cf. V, 10, 69; VI, 4, 4.

Chirographus) Turic. *cirograhus*. Guelf. Camp. *cyrographus*.

102. *Vsu*) Camp. *risu*. Male. — *Adeo* — *sed*) Ne hic quidem quidquam expedio. *Adeo*, quod pertinaciter retinent omnes libri, sensu prorsus caret. Videntur quidem VV. DD. accepisse pro *quidem*, *etsi*, cui mox opponeretur *sed*, sed quo tandem illi usu aut exemplo nixi? Nihil magnopere proficias, si *ad ea* exsculpas, et hoc referas ad *complexus sum*, ut sit *simul cum iis*; cf. Drakenb. ad Liv. IV, 54, 4. *Infirmarem* est in Turic. et Alm.; sed ille *rem* refinxit in *sed*, quod omnes reliqui tuentur. Modo priora ordinaris, hinc facile eruas: *rem plane necessariam*, ut videlicet agatur de *usu* et *modo iocandi*. Sed *infirma* ipsum quam maxime languet, prae quo *infima* malebat Regius, improbante recte Badio, sed male, cum ceteris, acquiescente in recepta. Gesnerus, *non* inseri posse ante *adeo*, putabat, vel *infinita* scribi pro *infirma*, nec sibi satisfaciens. Sententiam quidem trans nebulam video, orationem

tumeliam in *domini* appellatione, cui rectissime Burmannus, Gesnero etiam probatus, adiicit alteram in illo: *et verus*, quasi is, cui hoc dicebatur, notatus sit tamquam *falsarius*. Sed est aliquid etiam in isto *domine*, quod tum demum perspicietur, si quis *Legati* in hoc loco rectam rationem reddiderit. *Chirographi* (de quo vide Brisson. de V. S.) mentio deducit sane eo, de quo cogitat Gesnerus, ad tabulas testamenti, in quo *legatum* fuerit. Sed nihil proficitur. Gedoynus multum sibi licere ratus non incommodam extudit utrinque sententiam: *L'accusateur d'Hispon disait qu'il l'avait accusé deux fois en iustice, et deux fois tu as menti, lui dit Hispon. Vn lieutenant général demandait à Fulvius si le testament qu'il produisait était signé. Et la signature n'en est pas contrefaite répondit Fulvius.* Vides *propinqui* nec volam nec vestigium relinqui. Gesnerus de cognomine cogitabat.

101. *Repetam*) Cf. §. 35, 36.

102. *Complexus sum*) *Complecti* h. l. habet potestatem *coniungendi*, *admiscendi*, veluti III, 6, 68. De *modo iocandi*, cf. ad V, 12, 1, ubi *modus utendi argg.* post ipsa argumenta tractatur; item IV, 1, 52; VI, 2, 2.

Adeo infirma sed) Cf. not. crit.

necessaria. His adiicit Domitius Marsus, qui *de urbanitate* diligentissime scripsit, quaedam non ridicula, sed cuilibet severissimae orationi convenientia, eleganter dicta, et proprio quodam lepore iucunda: quae sunt quidem *urbana*, sed risum tamen non habent. Neque 103
enim ei *de risu*, sed *de urbanitate* est opus institutum, quam propriam esse nostrae civitatis, et sero sic intelligi coeptam, postquam *Vrbis* appellationem, etiamsi nomen proprium non adiiceretur, *Romam* tamen accipi sit receptum. Eamque sic finit: *Vrbanitas est virtus* 104
quaedam in breve dictum coacta, et apta ad delectandos movendosque homines in omnem affectum, maxime idonea ad resistendum, vel lacessendum, prout quaeque res ac persona desiderat. Cui si brevitatis exceptionem detraxeris, omnes orationis virtutes complexa sit. Nam, si

nullam extrico sanam. Verbum finitum in hisce post *illa autem quae — sum*, quam maxime desidero.

103. *Civit., et sero*) Sic Turic. Guelf. Camp. cum Alm. Goth. Voss. 2, et edd. ante Ald. Reliqui post *civ.* inseruut *ait* (suadente Regio), morosiores illi hic quam §. 47; et I, 6, 36. Marsi hanc esse sententiam elicitur ex *est opus institutum*, unde mox pendet infinitivus. — *Proprium*) Omittit Camp. — *Romam.*) Turic. Guelf. *Roma.*

104. *Si — quod*) Turic. Guelf. Camp. *sicut ista r. e. p. q.* cum Bodl. Alm. Goth. Voss. 2, et edd. ante Stoer. nisi quod Goth. Voss. 2, edd. a Bad. sec. inserunt *et* post *pers.* In Gryph. margine primum: *sic constat* pro *sicut ista*, coniiciente (satis quidem leniter) nescio quo, neque enim ex ullo Codice prolatum credo. Hoc omnes retinuerunt, sed Gesn. recepit coniecturam Burm. *si* pro *sic*, quam occupavit, sed operarum, haud dubie errore, Chouetus, in quo est ipsa Gesneri constitutio, revocantis *et* (ante *quod*) ex Goth. ceterisque, omissum a Burm. Structura Gesneri quam maxime contorta: *Si constat* (*urbanitas*) *r. e. p. et* (*eo*) *quod i. u. o. d.*; *perfectne* (*urbanitas*) *est eloquentiae*, incommodo, ut apparet, postremae sententiae subiecto.

Domitius Marsus) Cf. III, 1, 18. Brukhusius ad Tibull. IV, 15 multa de eo collegit.

103. *Eamque sic finit*) « Vide supra Fabianam finitionem §. 17 ». Gesnerus.

104. *Exceptionem*) « H. e. ut nunc loquuntur *determinationem*, *restrictionem*; Vid. supra II, 15, 3 ». Gesnerus.

Nam, si — eloquentiae est) I. e. Si enim nullam aliam definitionem

constat rebus et personis; quod in utrisque oporteat, dicere, perfectae eloquentiae est. Cur autem *brevem*
105 esse eam voluerit, nescio quidem. At, quam in eodem libro dicat fuisse et in multis, narrandi urbanitatem paulo post ita finit, Catonis (ut ait) opinionem sequutus, *Vrbanus homo erit, cuius multa bene dicta responsaque erunt; et, qui in sermonibus, circulis, conviviis, item in concionibus, omni denique loco ridicule commodeque dicet. Risus erunt, quicumque*

Perfectae — est) Turic. (a pr. manu) *perfecti eloquenti esse* cum Alm. sed ex hoc profertur *est*; cf. §. 100, 110.

Esse eam) Sic Turic. Guelf. Goth. (tac. Gesn.) Reliqui *eam esse*; cf. §. 93, 106.

105. *Dicat*) Guelf. Goth. (tac. Gesn.) Camp. *dicit*.

Ris. erunt) Bad. pr. *R. eruet*, ex coniectura, nec quidquam de ea monens.

Quicumque) Bad. sec. *quaecumque*, suadente Regio, nec tamen sibi satisfaciente.

profers, quam rebus et personis contineri urbanitatem, equidem vicissim te admonebo, dicere id, quod et in personis, et in rebus conveniat, esse perfectae eloquentiae opus, nec iam solius urbanitatis.

105. *At, quam — finit*) Haec quum sit constans optimorum librorum scriptura, ferri tamen nequit. Quo enim coniunctivus in *dicat*, quo *et* post *fuisse*? Quid deinde est, quod *narrandi urbanitatem* sic finiisse dicitur Marsus. *Vrbanus homo erit*? Haec lëvigabuntur aliquatenus si *quum* scripserimus pro *quam*. « Quum tamen narrandi quoque urbanitatem fuisse in multis dicat, mox hanc finitionem ponit etc. » *Finit*, sine obiecto sive accusativo, positum accipio. Qui in narrando agnoscit urbanitatem, is a *dicto* illo *in breve coacto*, iam recessisse videtur, nomenque urbanitatis etiam copiosiori sermoni impertire.

Risus — orator) « Primo illud mihi liquebat, haec verba, *Risus — orator*, adhuc pertinere ad Catonianam finitionem hominis urbani; de qua deinde iudicat Fabius, *Quas si recipimus finitiones* etc. Porro illa etiam constructio, *Risus erunt, quicumque haec faciet orator*, ipsum olere ac sapere Catonem, familiarem nuper meum, mihi videbatur, V. G. c. 144, 3: *Qui oleam legerit, qui deportarit, in singulas deportationes SS. N. II, deducentur*; c. 145, 3: *Qui eorum non ita iuraverit, quae eius pars erit, omne deducetur, neque debebitur*; c. 146, 1: *Qui oleam emerit, amplius, quam quanti emerit, omnis pecuniae centesima accedet*; c. 157, 8: *Omnis, qui insomniosus est, hac eadem curatione sanum facies*. Nimirum ut pro *qui* vel *quicumque* ponunt boni scriptores *si quis*, ita contra ea pro *si quis* antiqui illi relativo *qui* vel *quicumque* utebantur ». Gesnervs. In his nullum quidem τοῦ *quicumque* ex-

haec faciet orator. Quas si recipimus finitiones, quid- 106
quid *bene* dicetur, et *urbane* dicti nomen accipiet.
Ceterum illi, qui hoc proposuerat, consentanea fuit
illa divisio, ut dictorum urbanorum alia *seria*, alia
iocosa, alia *media* faceret. Nam est eadem omnium
bene dictorum. Verum mihi etiam iocosa quaedam vi-
dentur posse non satis urbane referri. Nam meo qui- 107
dem iudicio illa est *urbanitas*, *in qua nihil absonum*,
nihil agreste, nihil inconditum, nihil peregrinum, neque
sensu, *neque verbis*, *neque ore*, *gestuve possit depre-*

106. *Quidquid — urbane dicti nom.*) Transponit Gibsonus *Dicti q. b. d. e. urbane nom.* nullo auctore, nec quidquam monens.
Est eadem) Sic Turic. Guelf. Obr. Reliqui *ead. est.*; cf. §. 105, 108.
107. *Gestuve*) Turic. *gustuque*. Guelf. Camp. *gestuque*, Goth. *gustuve.* — *Deprehendi*) Turic. *deprendi.*

emplum comparet, quod sane insolentius; nec est ipsius Catonis haec definitio nt priscam illam elocutionem hie exspectemus; nee tamen dubito quin verum viderit Gesnerus, qunm praesertim Marsus solutae quidem orationis non tam peritus videatur, ut Catonianam simplieitatem elegantioris eloqnentiae nervis et vinculis astringere calluerit. Sunt enim haece ex eo prolata *fluctuantis* illius et *dissoluti* generis, de quo agit Wolfius in praef. ad quatnor orationes Ciceronis personati p. 58 seqq. Simile quid agnosco illorum, quae legimus II, 15, 21.

106. *Quidquid — accipiet*) Restitui veterum plerorumque diremptionem, quum alii, maxime recentiores, sed et aliquot vetusti, ita ordinent: « quidquid bene dicetur et urbaue, *dicti* nomen accipiet ». Apparet sententiae diversitas. Potest autem illa verior videri structura, quum, Marsi quidem, urbanitas risu saepe carere dicta fuerit (§. 102); ut nunc reprehendat Qu., risum tribui urbanis istis, quae non utique *dicti*, i. e. ridiculi, nomen accipere debeant. Sed et illud improbarat in Marsi finitione, quod *omnes — complexa sit* (§. 104). Vide et §. 109, 110. Et quis, qnaeso, qui hoc volebat, quod est in ista strnctura, non poneret: *bene et urbane dicetur?* cf. V, 7, 26; VI, 1, 46. In genere Marsum quidem reete reprehendit noster; nee tamen eidem eontiugit iustam ponere finitionem, quum impediatur fere, nunc etymon premens, in quo nulla est ridieuli ratio, nune usnm, qui sane ioeum praecipne compleetitur vel satis interdum inurbanum. Neque enim M. Seneca rhetor suae linguae usum ignorasse est putandns, qui, quum Cieeronem oratoris filium negasset (p. 51) quidquam ex paterno ingenio habuisse praeter *urbanitatem*, protinus narrat flagris caedi iussum Cestium ab eodem per iocum; cf. Gedoynus in Commentt. Academiae Inscr. VIII, 334 — 368, 12.°

Verum-referri) Interdum pugnat iocus et urbanitas. *Referre*, vide V, 13, 29.

107. *Nihil absonum*) « Similiter

hendi: ut non tam sit in singulis dictis, quam in toto colore dicendi: qualis apud Graecos ἀττικισμὸς ille redo-
108 lens Athenarum proprium saporem. Ne tamen iudicium Marsi, hominis eruditissimi, subtraham, seria partitur in tria genera, *honorificum*, *contumeliosum*, *medium*. Et honorifici ponit exemplum Ciceronis, quod est pro Ligario apud Caesarem, *Qui nihil soles oblivisci*, *nisi*
109 *iniurias*: et contumeliosi, quod Attico scripsit de Pompeio et Caesare, *Habeo, quem fugiam; quem sequar, non habeo*: et medii, quod ἀποφθεγματικὸν vocat, et est,

Αττικισμὸς) Sic Obr. Capp. Reliqui latt. litt. unde multa portenta exstiterunt apud vetustiores. *Atticis mos*, *atticos mos* Tur. quorum posterius Guelf. *Acticosmos* Camp. Etiam mox *illos* pro *ille* Goth. (tac. Gesn.). Similiter κ Graecum librarii mutarunt in C apud Suet. Domit. c. 13. *Latine scriberetur Atticismus*. Capper.; cf. V, 10, 42.

Redolens) Turic. Guelf. Camp. *reddens* cum Alm. Goth. Voss. 2, Vall. cum edd. ante Ald. Nostrum eleganter coniecit Regius.

108. *Marsi*, *hom.*) Goth. (tac. Gesn.) *h. M.* pessime; cf. §. 106, 109. — *Quod* — *Lig.*) Sic Camp. Sed Turic. *quoque* (per compendium *qq.*) *Lig.*; a sec. manu *quod pro L.* et sic Guelf. cum Goth. Voss. 2, Ald. Obr. Reliqui *quoque pro L.*

109. *Quem sequar*) Turic. Guelf. Camp. *quemque s.*

Αποφθεγματικὸν) Turic. ἀπορτηματικον; a sec. manu *apothematicon*.

fere de voce et sono Tullius de Orat. III, 12». Gesnerus.

Ἀττικισμός) Cf. Cic. ad Att. IV, 17, *ille Latinus* ἀττικισμός, indicante Capp.

Redolens — *saporem*) *Apud Plautum* (Pseud. II, 4, 48) *ad quaestionem*, *Quid sapit? respondetur*, *Hircum ab alis. Ipse Cicero*, *Plinio teste* XVII, 5 s. 3 (Bip. vol. III, p. 159) *ubi Certe*, *inquit*, *Cicero lux doctrinarum altera*, *meliora*, *inquit*, *unguenta sunt*, *quae terram*, *quam quae crocum sapiunt. Hoc enim*, *pergit Plinius*, *maluit dixisse*, *quam redolent*. Gesnervs. In reliquis tamen Ciceronis operibus de Orat. III, 25, *quod crocum olere videatur*. Quem locum indicat Harduinus ad Plin. H. N. XIII, 3. Ponunt quidem VV. DD. verba ista in fragmentis Ciceronianis, ut apud Ern. p. 1140; sed vix dubito quin sint ipsa illa ex libris de Oratore, memoriter relata Plinio (cf. ad §. 88). Id tamen prorsus apparet *redolere saporem* potuisse scribi a Qu. Burmannus ablegat ad locum geminum VIII, 1 extr. ubi loca ponit Ciceronis et Varronis, in quibus nihil est ad nostram locutionem. Apud Cic. de Orat. non dubito quin glossa sit *olere*, pro *sapere*.

108. *Pro Ligario*) C. 12.

109. *Attico*) Cic. ad Att. VIII, 7, paulo aliter ordinatum; cf. Plutarch. vol. II, p. 205; C. Macrob. Saturn. II, 3. Noster VIII, 5, 18.

Et est — *dixit*) Cf. not. crit. Locus Ciceronis est in Catilin. IV, 2.

quum ita dixit, *Neque gravem mortem accidere viro forti posse, neque immaturam consulari, neque miseram sapienti.* Quae omnia sunt optime dicta: sed, cur proprie nomen *urbanitatis* accipiant, non video: quod si 110
non totus (ut mihi videtur) orationis color meretur, sed etiam singulis dictis tribuendum est: illa potius *urbana* esse dixerim, quae sunt generis eiusdem, quo *ri-*

Guelf. Camp ἀποθημπτικόν. Goth. ἀποθεμπτικόν. — *Et est — dixit*) Turic. Guelf. Camp. *e. e. ita quum dixerit*, cum Goth. Voss. 2 (quamquam hi fortasse aliter ordinatum habent), et edd. ante Ald. qui tamen et ipse *ita quum*. Nostrum est a Regio. Ferri tamen nequit. *Vocat et est* per eandem affectationem dicta videntur, quam explosimus ad §. 16. Equidem suspicor *ita* corruptum esse ex hisce: *in Catilinam* (cf. longius quid contractum in *ita* V, 10, 9). Neque enim abesse poterat, ubi hoc diceret Cicero. Iam sicut modo erat *est pro Lig.* ita hic *est in Cat.*; cf. et IV, 2, 123, *qualis est — in Ant. descr.* Coniunctivum tamen recte mutasse videtur Regius. Fortasse *vocatur* quoque magis conveniat.

Viro forti) Sic Turic. Guelf. Reliqui *f. v.*; cf. §. 108; VI, 4, 1. — *Posse*) Turic. a pr. manu *possit*.

Neque imm. — neque) Turic. Guelf. Camp. *nec i. nec*; cf. V, 10, 81.

110. *Quod — totus — mihi*) Turic. a pr. manu *que — totis — vidi*. Post *non* inserunt *solum* nonnisi edd. a Gryph. ante Obr. quo male rediit Capper.

Vrbana esse) Turic. *urbe exerio* cum Alm. (cf. §. 104, 111). Sed ille a sec. manu *urbe ex serio*, et sic Guelf. Goth. *Verbane ex serio*. Camp. Displicet in recepta *esse*, quoniam de nomine agitur solo. Effingam ex illis: *urbana ex serio*, i. e. *urbane dicta ex serio petita*. Sic *illa* revellitur sane ab illo *quae* sequente; sed commode referas ad *singula dicta*, quibus nomen urbanitatis tribuendum sit.

Quo ridic.) Sic Turic. a pr. manu. Mox reponitur *que r.*; et sic reliqui, nisi quod sane *quae r.* Capper. quidem: *Sic*: inquit, *intelligo*, *quasi scripsisset Fabius*: *Quae sunt generis eiusdem atque ea, quae r. d.* Sed per qualem usum loquendi tantum licet? — *Vt de Poll.*) Omittunt *ut* omnes ante Rusc. Inseruit Regius.

110. *Meretur*) Etiam hic: *impetrat*, *accipit*; Cf. VI, 1, 45.

Vrbana esse) Cf. not. crit.

Quo — dicuntur) Ad ablativum aut *in* intellige aut *ex*, vel *e*, vel denique *de* repone, quod exciderit post *eiusdem*. *Dicuntur ridicula ex certo quodam dictorum genere*, h. e. genus quoddam potest constitui, cuius nonnisi una species sit *ridiculum*.

dicula dicuntur, et tamen ridicula non sunt: ut de Pollione Asinio, seriis iocisque pariter accommodato, dictum
111 est, *Esse eum omnium horarum*: et de actore facile dicente ex tempore, *Ingenium eum in numerato habere*: etiam Pompeii, quod refert Marsus, in Ciceronem, diffidentem partibus, *Transi ad Caesarem, me timebis.* Erat enim, si de re minore, aut alio animo, aut denique non ab ipso dictum fuisset, quod posset inter ridicula nume-
112 rari. Etiam illud, quod Cicero Cerelliae scripsit, red-

111. *Actore*) Alm. *arctora*, nihil tale dante Turic. (cf. §. 110, 112). *Doctore* Gryph., quod et ex Steph assertur.

Diff. part.) Gryph. cum rell. ante Obr. inserunt *eiūs*, improbante recte Burm. neque tamen ei credam, absolute sic designatas veteribus partes Pompeianas.

Non ab ipso) Turic. *nam a. i.*, a sec. manu *iam a. i.* et sic Guelf. Camp. cum Goth. et edd. ante Ald. (sed Bad. pr. *non iam a. i.*). Regius, sed ex libris, correxit. *Nam* et *non* confusa vid. apud Drakenb. ad Liv. VIII, 27, 2; et mox VI, 4, 1, pro *nam — usus* in Turic. et Alm. est *non — u.* item V, 14, 32.

112. *Cerelliae*) Sic Turic. Guelf. Bodl. (non *Cor.* ut Burm.). Sed

Omnium horarum) Mosellanus ablegat ad Erasmi Chiliad. I, 3, 86, ubi aliquot huic similia dicta referuntur; Tiberii, in primis quosdam combibones suos in codicillis appellantis *omnium horarum homines* Suet. Tib. c. 42. Addit Burm. Cic. de Orat. II, 67: *apud Catonem est, C. Publicium solitum dicere, P. Mummium cuivis tempori hominem esse*; cf. Schneid. in Ind. Rust. voce *quis*.

111. *Ingenium — habere*) Seneca pater Contr. l. II, p. 184: *L. Vinicius — De hoc eleganter dixit divus Augustus: — Vinicius ingenium in numerato habet* (cf. idem in Excerptis p. 392). Idem p. 414: *Tanta* (Haterio) *erat velocitas orationis, ut vitium fieret. Itaque divus Augustus optime dixit: Haterius noster sufflaminandus est.* Hieronymus Epist. LXI ad Pammachium (citante ad Senec. contr. 13, Andrea Schotto): *Q. Haterius qui ingenium in numerato habebat, de quo egregie Caesar Augustus: Quinctus noster sufflaminandus est.* Posui haec loca, ut copia fieret lectori iudicandi de coniectura Torrentii qui (ad Horat. carm. III, 10) velit reponi *Haterio* pro *actore*. Mihi quidem hoc non persuadet. Est enim manifestus error Hieronymi, quo solo nititur emendatio Torrentiana.

Me timebis) Longe alia mente idem dictum refert Macrob. Saturn. II, 3. Non dubium quin maior sit Marsi auctoritas, unde pendet Qu.

112. *Cerelliae*) Cum hac muliere, docta illa et philosophiae studiosa, societas aliqua epistolarum intercessit Ciceroni. Neque abstinet convicio adulterii, quamquam in anu,

dens rationem, cur illa C. Caesaris tempora tam patienter toleraret, *Haec aut animo Catonis ferenda sunt, aut Ciceronis stomacho:* stomachus enim ille habet aliquid ioco simile. Haec, quae movebant, dissimulanda mihi non fuerunt: in quibus ut erraverim, legentes tamen non decepi, indicata et diversa opinione, quam sequi magis probantibus liberum est.

IV. *Altercationis* praecepta poterant videri tunc inchoanda, quum omnia, quae ad continuam orationem pertinent, peregissem: nam est usus eius ordine ultimus: sed, quum sit posita in sola inventione, neque habere dispositionem possit, nec elocutionis ornamenta

GotH. *Coreliae* (nun geminata L) cum Vuss. 2; at Vall. *Corelliae*, ref. Bad. Nostrum ipsum, simplici L., Camp. Tarv. et edd. ab Ald. ante Burm. Is duplicavit liquidam; recte, ex inscriptionibus. *AE* et *E* in ipsis monumentis promiscue scribitur. Reliquae ante Ald. *Coteliae*, ex vitio Gothani. Apud Muratorium p. 508, 1 est *Caerellius* (sic enim espletur nomen *Caer.*) *Quintilianus*, sine C scriptus, quater.

Decepi) Turic. *decipi* cum Alm. Goth. *Decepti* Camp.

Et diversa) Sic Turic. cum Alm. (cf. §. 111; VI, 4, 1). Ille a sec. manu tollit *et*. Sic reliqui.

1. *Habere — possit*) Turic. *ab heredis possit*, a sec. manu *abradi p.*;

Fusius Calenus ille Dionianus; vid. Dio. Cass. l. XLVI, p. Reim. 461. A talibus, nullo negotio defenditur bonus consularis; cf. Mungalt. ad Epist. ad Att. XII, 51 (qui tamen non debebat Ausonii locum Cent. Nupt. p. Tullii 516, a Cicerone avertere ad Appuleium, meliura docente I. F. Gronovio) et Middletun. in vita Cic. vol. III, p. 308, ad. Basil. Nullum quidem aliud harum epistolarum fragmentum exstat praeter hoc, neque ab aliu relatum.

112. *Ille*) Eleganter hoc refertur ad *stomachum*, nec opus mutatione Regiana *illic*, quae placet Badiu (cf. VI, 2, 14). Similis usus V, 9 extr. *haec ipsa cornix*.

Movebant) Vnus haeret in hoc verbo Gesnerus, ceteris nun quidem magis intelligentibus, sed minus diligentibus. Interpretatur *quae novabant quidam*, in quu non acquiescens, coniicit *monebant*. Neutrum placet. *Movere* accipio potestate, de qua vida IV, 5, 14; III, 6, 59. Praemitti autem oportet *me*. Quamquam fateor, sic quoque nimis correptam locutionem pro hac pleniore: *quae me movebant, ut aliter sentirem ac Marsus*. Libri tamen omnes conspirant.

1. *Altercationis*) Cf. VI, 3, 4.

Nec — magnopere desideret) Hic quidem nun ironica illa significatio, quam vide IV, 1, 24. *Magnopere* statim admonet verae potestatis.

magnopere desideret, aut circa memoriam et pronuntiationem laboret: prius quam secundam quinque partium, hanc, quae tota ex prima pendet, tractaturus non alieno loco videor: quam scriptores alii fortasse ideo reliquerunt, quia satis ceteris praeceptis in hanc quo-
2 que videbatur esse prospectum. Constat enim aut intentione, aut depulsione: de quibus satis traditum est; quia, quidquid in actione perpetua circa probationes utile est, idem in hac brevi atque concisa prosit, necesse est. Neque alia dicuntur in altercatione, sed ali-

et sic Guelf. Camp. cum Bodl. Bal. Andr. (siletur Alm.; cf. VI, 3, 112, item mox). Voci *dispositionem* obfuit similitudine syllabarum *disposuit* in Turic.

Desideret) Turic. (a pr. manu) *resideret* cum Alm. (cf. modo, item hac §.) Ortum ex *magnopere.*

Quinque) Turic. Guelf. *quam que.*

Alii fortasse ideo) Hoc ordine Turic. Guelf. Goth. (tac. Gesn.) Camp. cum Obr. Reliqui *i. f. a.*; cf. VI, 3, 109, item hic §. 9. — *Reliquerunt*) Turic. a pr. manu *reliquerint.*

Ceteris) Guelf. Camp. *aliis* cum Goth. Voss. 2.

Praeceptis) Stuër. Chouet. Leid. Gibs. *perceptis*; cf. II, 17, 41. — *In hanc quoque*) Turic. Guelf. Camp. *i. hac q.* cum edd. a Stoërio ante Obr. *Hanc* dare Alm. narrat Burm.; cf. hac §. item 2. — *Videbatur*) Turic. (a pr. manu), *videbantur* cum Alm. — *Prospectum*) Turic. (a pr. manu) Guelf. *perfectum* cum Goth. et edd. ante Gryph. exc. Camp. (quae *perspectum* cum Turic. sec. manu et Alm.) Bad. qui nostrum. Mox Stoër. et edd. ante Obr. *profectum.* Nostrum Vall. (hic quidem cum Goth. non faciens) quod coniectura reposuit Regius. In Stoër., eiusque commatis, haec est sententia: *ceteris perceptis in hac quoque — profectum*, iacens illa magnopere.

2. *Perpetua*) Camp. *praecipue.* Sane *actio* per se intelligitur *perpetua*, sed obstant mox *brevi atque concisa*; cf. V, 7, 3, 25, hic §. 4. — *Idem*) Sic edd. (exc. Camp.) ante Stuër. nec Iens. omittit deinceps *in.* Turic. a pr. manu *id est*; a sec. *id et*, ut reliqui praeter Alm. qui nostrum dare narratur (cf. §. 1, 8), cum aliquot edd. apud Burm. *Id est* pro *idem* saepius ingeritur quam pro *id et.*

Quinque partium) Cf. V, Pro. 5.

Hanc quae — pendet) Ad *hanc* non tam *pars* intelligenda quam *res*, vel *altercatio* ipsa. Neque enim sextam partem facit.

2. *Satis traditum*) Designant lib. III, c. 9, sed passim per totum opus adhuc factum hoc, praecipue in l. V, ubi probatio et refutatio proprie tractantur.

ter, aut interrogando, aut respondendo. Cuius rei fere omnis observatio in illo testium loco excussa nobis est. Tamen, quia latius hoc opus aggressi sumus, 3
neque perfectus orator sine hac virtute dici potest, paululum impendamus huic quoque peculiaris operae, quae quidem in quibusdam causis ad victoriam vel plurimum valet. Nam, ut *in qualitate* generali, in qua, *Rectene fa-* 4
ctum quid, *an contra sit*, quaeritur, perpetua dominatur oratio ; et quaestionem *finitionis*, *actionis*, plerum-

3. *Quoque peculiaris*) Turic. a pr. manu *quorum p.* ; a sec. *quoque peculiarius.* Posteriorem vocem sic et Guelf. *peculiari* Goth. (tac. Gesn.).

4. *Vt in*) Turic. *utine* ; a sec. *uti in* ; in Kappii Lipsiensis Cod. *u. itque ne in.*

An contra) Camp. *aut c.*; cf. VI, 3, 100.

Dominatur) Turic. Guelf. *donatur* cum Alm. Iens. (tac. Gesn.) Regius correxit. Sed nostrum iam in Camp.

Actionis — explicat) Turic. (a pr. manu) *a. — explicant*; Camp. *actiones — explicant* cum Goth. Voss. 2, Kappii cod. Gesn. Bip. Fateor magnam esse primae in Turic. manus auctoritatem, eique accedere alias istas, integram praestantes scripturam. Sed nulla ego ratione concilior ei constitutioni, ubi *perpetua oratio* operose distinguitur ab illis continuo subiectis *actionibus*, quae tamen idem plane significant. Restat scrupulus in utraque scriptura, ét sic saue §. 7, 14, 18. Indigebamus enim tertio aliquo verbo (post *dominatur*, *explicat*) quo nonnisi per summum languorem caret tertium comprehensionis huius membrum. Corrigebat quidem Francius *colligit* pro *colligitur*, hoc fortasse sentiens. Sed id ipsum ut proficiat, maiore mutatione opus est : *et — facto non constat coniectura — colligit.* *Non* facile excidebat inter *o* et *eo* (conf. VI, 3, 71) inserebatur *aut* post *stat*. Sic *colligit* reddetur ad *perpetua oratio*, quae *dominatur*, *explicat*, *colligit*. Durum sane *coniectura* accipere ablativum.

In illo — loco) Lib. V, c. 7.

3. *Quia latius — aggressi sumus*) Cf. V, 7, 6.

4. *Generali — quaeritur*) Haec supervacua plane videntur, possisque glossema suspicari. Sed potuit subiici explanatio vocis *qualitas*, quo magis appareret, *dominari* in ea *perp. or.* cf. VII, 4, 24. Eodem modo glossae crimen amoliti sumus II, 1, 4. Etiam id mirum, quod additur adiectivum *generalis.* Alias hic ipse *status qualitatis* vocatur *status* l. *constitutio generalis.* An forte natum inde aliquid erroris ? cf. Cic. de Inv. I, 8.

Et quaestionem — explicat) *Actionem* h. l. interpretare *statum translativum* (cf. III, 6, 50, 84; IV, 2, 68; V, 13, 8; VII, 1, 9). Sic habebis in hisce *qualitate — coniectura*, quatuor illos status rationales, a nostro diligenter explicatos c. 6, lib.

que satis explicat, et omnia paene, in quibus de facto
constat, aut *coniectura* artificiali ratione colligitur: ita
in iis causis (quae sunt frequentissimae), quae vel
solis extra artem probationibus, vel mixtis continentur,
asperrima in hac parte dimicatio est, nec alibi dixeris
5 magis mucrone pugnari. Nam et firmissima quaeque
memoriae iudicis inculcanda sunt, et praestandum, quid-
quid in actione promisimus, et refellenda mendacia.
Nusquam est denique, qui cognoscit, intentior. Nec
immerito quidam, quamquam in dicendo mediocres, hac
tamen altercandi praestantia meruerunt nomen patro-
6 norum. At quidam litigatoribus suis illum modo ambi-
tiosum declamandi sudorem praestitisse contenti, cum

Sed tota structura admonetur lector, tenens adhuc subiectum integrae comprehensionis, quod est *perp. or.* Illud, quod impedimento esse videtur, *artificiali ratione*, interpreter appositionem ad *coniectura*, adiectam ob sequentia, in quibus *probationes extra artem* memorantur.

Iis c.) MSS. mei (praeter Goth.) et edd. ante Gryph. *his c.*; cf. V, 10, 21. — *Quae vel*) Turic. Camp. *quae ve*; cf. §. 16.

5. *Inculcanda sunt*) Turic. (a pr. manu) *inculcata sunt.*

Et praest.) Sic Turic. Guelf. Camp. cum plerisque praeter edd. a Iens. ante Bad. dantes *etiam p.* unde, melius sane sed alienum, eruit et recepit et *iam pr.* Gesn. cum Bip.

Intentior) Guelf. *interior.*

6. *Suis illum*) Turic. *ius i.*, sed a sec. manu *usi i.* et sic Guelf. Camp. Tarv. cum Bodl. Bal. Andr. *usi ull.* Iens. cum rell. ante Ald. qui recepit Regii coniecturam; est ea in Goth. Vall. sed et in prima manu Turic.

III. Malim sane pro *quaestionem* hic legi *quaestiones* (cf. V, 10, 36), et fuerit lenissima correctio. Quod duo illa *finitionis* et *actionis* vocabula copula committuntur nulla, nihil habet insoliti et huic structurae congruebat; cf. tamen not. crit.

Mucrone pugnari) Locutionem exemplo illustrare non contingit, quamquam minime obscuram; neque enim sufficit *gladiorum* mentio, quae est in multis locis hic apponi solitis a VV. DD.

5. *Nec immerito — meruerunt*) Displicent haec geminata (cf. VI, Pro. 5); sed hoc ipso naevo apparet quam plane *merendi* verbum abierit in sensum *impetrandi*, etymo plane absterso; cf. VI, 3, 110.

Ambitiosum) Vide I, 2, 22. Sed ad *declamandi sudorem*; cf. XII, 3, 4, *clamorem suum*. *Sudor* est agitatio; cf. V, 7, 1.

turba laudantium destituunt subsellia, pugnamque illam decretoriam imperitis ac saepe pullatae turbae relinquunt. Itaque videas alios plerumque iudiciis priva- 7
tis *ad actiones* vocari, alios *ad probationem*. Quae si dividenda sunt officia, hoc certe magis necessarium est: pudendumque dictu, si plus litigantibus prosunt minores. In publicis certe iudiciis vox illa praeconis, praeter patronos, ipsum, qui egerit, citat. Opus est igitur 8
in primis ingenio veloci ac mobili, animo praesenti et

Decretoriam) Sic Turic. Guelf. Tarv. cum Goth. Vall. (a sec. manu) Bodl. Andr. Obr. (etsi sph. *decetor.*) Roll. Capp. Gesn. Bip. Reliqui vett. *decertoriam* cum Vall. a pr. manu, et mox Ruso. cum recentioribus *decertatoriam* ex Regii coniectura. — *Pullatae*) Iens. (tac. Gesn.) *puellatae*; quod inventum correxit Regius.

7. *Iudiciis*) Turic. *inridiis*; a sec. manu *insidiis*, et sic Guelf. cum Vall. Iens. et edd. ante Rusc. qui recepit Regii emendationem. Camp. tamen *subselliis*, et sic Goth. Affertur e Voss. 2, *insidiis*, sed per errorem profecto, quum *subselliis* ibi etiam memoretur, tanquam recepta. Posterius Regius et ipsum inveniebat. — *Actiones*) Ald. cum edd. reliquis ante Gryph. *altercationes* de coniectura Regii, falsa illa et improbata Capperonnerio quoque. Intelliguntur enim *actiones perpetuae* (cf. XII, 3, 5), quibus opponitur *probatio*, quae ipsa fit partim altercatione. Ad totum locum recte adhibebis quae sunt cap. 3, lib. XII de pragmaticis, ubi *minores advocati* ut hac ipsa §. *minores*. Malim sane hic *actionem* sing. numero ut mox. — *Probationem*) Sic Turic. Guelf. Camp. cum edd. ante Gryph. Reliqui *probationes*.

Litigantibus) Tarv. Stoër. Chouet. Leid. Gibs. *litigatoribus*.

Pugnamque — decretoriam) Cf. X, 5, 20. L. Seneca Epist. 117; *Remove ista lusoria arma; decretoriis opus est*; citante Nic. Fabro ad M. Senecae praef. libri IV, Controverss.

Pullatae turbae) Cf. II, 12, 10. *Hic tamen intelliguntur pragmatici* (cf. III, 6, 59) TURNEBUS; rectissime, quamquam personatus ille, et ex Regii nota. Naque enim coronae circumstantium haec relinquuntur, quoniam sunt ipsius patroni partes.

7. *Ad actiones*) Vid. not. crit.

Vox illa praeconis) Cf. I, 5, 43, ad quem locum erant ponenda Asconii verba ad act. pr. in Verrem p. 65: *Ab utraque parte oratione consumpta, ut in consilium dimitterentur, Praetor solebat pronuntiare: Dixerunt*. In his autem pro *Praetor* repone *Praeco*, auctore Qu. l. c. et Cic. Verr. II, 30, *praeco dixisse pronuntiat*.

Praeter Patronos) *Patroni enim possunt esse plures, unus tantum egisse*. GESNERUS. Malis tamen fortasse *inter patronos*, ut librarii oculus aberrarit ad *praeconis patronos*.

acri. Non enim cogitandum, sed dicendum statim est, et prope sub conatu adversarii manus exigenda. Quare cum in omni parte huiusce officii plurimum facit, totas non diligenter modo, sed etiam familiariter nosse causas; tum *in altercatione* maxime necessarium est, omnium *personarum*, *instrumentorum*, *temporum*, *locorum habere notitiam*: alioqui et tacendum erit saepe, et aliis subiicientibus, plerumque studio loquendi fatue

8. *Statim*) Turic. Guelf. *satis* cum Alm.

Exigenda) Sic Turic. Guelf. Camp. Tarr. cum Alm. Goth. Voss. 2, Bodl. Andr. et edd. ante Gryph. quo acc. Gesn. Bip. Reliqui *erigenda* frustra defendente Burmanno.

Fam. nosse) Turic. Guelf. Camp. inserunt *nos* cum Alm. Goth. et edd. ante Bad. Regius proscripsit compositionis causa; optime. — *Tac. erit*) Turic. Guelf. Camp. *t. ergo*, cum Alm. Goth. Voss. 2, *t. est ergo* edd. ante Ald. Regius pro *ergo* reposuit, *est*, obsecundantibus reliquis, praeter Ald. et Bas. quorum scripturam expressimus. Compendia τῶν *ergo* et *erit* satis similia habes in Waltheri Lexico Diplom. p. 105, 9; 111, 21.

Plerumque — accedendum) Turic. Guelf. Camp. *p. autem — a.* cum Goth. Voss. 2, Alm. et edd. ante Gryph. Proscripsit *autem* iam Regius; sed iacturae huius faciendae nullam rationem criticam ostendit. Etiam in sequentibus illis *fatue modo* vix est acquiescendum. Nec *plerumque* nec *studium loquendi* congruit, si hoc *studium* est patronorum in altercando destitutorum ab sua ignorantia. Quare enim *plerumque* post *saepe?* Quodve exprobratur iis *studium loquendi*, quibus turpe sane est *tacere*, ut illud non tam sit *studium*, quam *officium?* Assumpto igitur *autem*, fuerit melius *stud. loqu.* referre ad *subiicientes*, et *plerumque autem studio loquendi* facere parenthesin, hac sententia: *quod tamen illi plerumque nullo certo faciunt consilio*, *sed pruritu quodam*, *aliquem suum quoque sermonem immiscendi*. Ea est etiam Gedoyni ratio (cf. V, 13, 46, *cupiditate dicendi*). Iam ista *fatue modo* fallor, aut habeat illud *modo* insolenter usurpatum pro *tantum*, *solummodo*; quod si maxime sit latinum, iacet tamen misere. Malim igitur *fatui modo*, i. e. sicut *fatuus*, *tardus*, cui effoetum est cerebrum. Irrepsit hoc, inconsulto, opinor, et per sphalma, in notam Burmanni. Mihi sponte subnatum, et primo etiam propius literas ipsas volebam *fatuae modo*; cf. Senecae Epist. 50, p. Bip. 143, si forte feminae huiusmodi etiam frequentiores fuerint in domibus potentum quam mares, et solitae dominis suis per omnia assentiri.

8. *Cogitandum*) Cf. II, 11, 4; et X, 3, 15.

Manus exigenda — est) De manu vide V, 13, 54; *exigere* autem est perferre ad corpus adversarii (Francogallice *alonger*), ferire; cf. Gronov. ad Senec. consol. ad Marc. c. 16, citante Burm.

Plerumque — accedendum) Vid. not. crit.

**modo accedendum: quo nonnunquam accidit, ut in nostra credulitate aliena stultitia erubescamus. Neque ta- 9
men hoc ipsis monitoribus clarescit: quidam faciunt**

Quo nonnunquam) Turic. *quo nunqian*; a sec. manu *quod n.* et sic Guelf. Camp. cum Iens. et edd. ante Bas exc. Ald. Hic enim nostram, Bas. *quod nonnunquam* cum Gryph.

Acc. — nostra) Turic. omittit *ut* cum Alm. Goth. Voss. 2, Iens. *a. ut n.* Tarv. *a. ni n.* Guelf. Camp. cum ed. rell. ante Gryph. exc. Aldo. *Ni* Regius tanquam suam coniecturam proponit.

Credulitate) Turic. Guelf. Camp. *crudlitate* cum Iens. Tarv. (cf. IV, 2, 107); *cruditate* Obr.; *ruditate* conici Burm. infeliciter.

Stultitia) Turic. Guelf. Camp. *studia* cum Goth. Voss. 2, Gryph. eoque recentioribus ante Burm. Et hic ut modo nostra vocabula dare narratur Alm. negligenter profecto; cf. § 2, 9.

9. *Tamen hoc*) Turic. *tam cum his* e sec. manu *tantum his*, et sic Guelf. cum Goth. Iens. et recentioribus ante Rusc. Ex Alm. et Voss. 2, nonnisi *his* profertur. Camp. *tamen his* cum Ald. Bas. *tantum lis.* Obr. *tantum* pro *tamen* retinent, excepti, quos designavi, omnes ante Burm. quo redit Capper. *Hoc* pro *his* e legii coniectura reposuit Rusc. Hanc esse inanem facile agnoscas; neque ullis argumentis doceri potest *clarescere* sic adhiberi pro *apparere*, *manifestum esse.* Inest semper nitoris, splendoris aliqua significatio, vel VIII, 5, 19: (sententia) *fit pulcherrima quum aliqua comparatione crescit.* Aliud est *clarere*; sed hoc est antiquitatis affectatae, nec Qu. usurpatum. Denique Gesnerus, qui solus receptam interpretari conatus est, nullum ostendit iustum sententiarum nexum si prius dicuntur litigatores (eos accipit *monitores*) non agnoscere, quantum noceat domi nodocuisse causam (hoc est illud *hoc*); mox autem facere aperte quod rixentur, *quum nutu se non patiuntur eo redigi*, *uti taceant quod dicto opus non est.* In hac consilii inopia, ad mutationem confugio; eruo autem hoc, partim e prima Turic. manu: *Neque iam cum his ipsis monitoribus clares fit: quidam faciunt aperte* etc. Locutio, quam induco, nihil habet insoliti; conf. Plin. H. N. XXXVI, 2: *Nec clam illud — factum est* Digest. lib. XLIII, titulus 24: *Quod vi aut clam* scil. factum est. *Iam*, quod repono, minus congruere videbitur. Neque tamen quidquam temere melius extundes ex illo *tam* Turic., *tamen* minus placeat, nec *etiam* praestare credo. Interpreter *iam* meum, *porro*, *praeterea.* Optimum erat *non iam* accipere *non amplius*, sed huic non est hic locus. Sententia universe huiusmodi: *Cum his ipsis autem monitoribus*, i. e. *subiicientibus*, *qui per se sunt valde incommodi*, *ne tacite quidem*, *neque clam iudice transigitur negotium.* *Aperte* quo referam, ad faciunt, an ad *rixemur* aereo. In altera quidem ratione transponere paene malim vocem post *quod.* Nec videor mihi totum locum emendasse, et levigasse.

Quid. fac. ap.) Camp. *fac. ap. quidem*; cf. §. 1, 14.

9. *Tamen hoc*) Vid. not. crit.

aperte, quod rixemur. Videas enim plerosque ira per-citos exclamantes, ut iudex audiat, contrarium id esse, quod admoneatur, sciatque ille, qui pronuntiaturus est in causa, malum, quod tacetur. Quare bonus altercator vitio iracundiae careat. Nullus enim rationi magis obstat affectus, et fert extra causam, et plerumque deformia convicia facere, ac mereri cogit, et ipsos nonnunquam iudices incitat. Melior moderatio, ac nonnunquam etiam patientia. Neque enim refutanda tantum, quae e contrario dicuntur, sed contemnenda, elevanda, ridenda sunt; nec usquam plus loci reperit ur-

Quod rix.) Turic. *quae r.*, a se. manu, sed obscure *quo r.* A Voss. 2, *quod* abesse dicitur, non addicunt Goth.

Admoneatur) Alm. (ref. Bru) *admoneant*. Nihil tale Turic. (cf. §. 8, 10). Paulo melius videtur secto; nec tamen refert. — *Sciatque*) Turic. (a pr. manu) *sciantque*.

10. *Nullus*) Turic. Camp. *ullus*; cf. VI, 2, 3.

Fert) Turic. Guelf. Camp. *fere* cum Alm. Goth. Voss. 2, Vall. et edd. ante Rusc. Correxit Regis cf. VI, 3, 80.

Plerumque def.) Turic. Gul. inserunt *et*; per errorem.

Reperit) Turic. Guelf. Goth. t. Gesn.) Camp. *recipit* cum Voss. 2, et edd. ante Ald. Correxit Regius. *Repetere* et *Recipere* confusa vide apud Drakenb. ad Liv. XXVIII, 7, 1, et, quod sponte credas, *repetere* e *reperire* VIII, 28, 12; Alm. *repit.* — *Odium — pudor*) Turic. *hoc dium ordo est e. p.*; Alm. *Hoc iū ordo e. p.* (cf. §. 9, 11). Sed ille a secunda manu *odium mordet e. p.* Et haec iam est in reliquis scriptura; pro qua Burm. tentat *odium ardet et* (*etiam*, *vel*, sic enim capio illum minus perspiene explanantem) *pudor*, quaerens nexum cum sequentibus

Quod rixemur) Nullam hic militorum perfidiam notari arbitror sed negligentiam modo et vecordiam. Neque enim apparet ulla eius maline causa, quum non suppositi illi dicantur ab adversariis. Quapropter *quod* potius dixisse videtur Qu. tam *at*, quo non tam *occasio*, ut nunc, sed *consilium* rixandi demonstraret.

Contrarium id esse) Cave hoc referas ad *audiat*; pendet ex *clamantes*. Sunt igitur *patroni* ira perciti, non *monitores*, quod recte vidit Gesnerus.

20. *Mereri*) Cf. §. 5. Hic mire cum *cogit* componitur, neglecto it. etymo.

Et ipsos) Quod hic Turic. solus quidem et a prima modo manu, inserit *in*, id ego verissimum censeo; cf. IV, 1, 11.

Patientia) Quae alias sane indecora est viro.

Contemnenda — ridenda) Cf. V, 13, 22; VI, 3, 23.

banitas. Hoc, dum ordo est et pudor: contra turbantes audendum, et impudentiae fortiter resistendum. Sunt 11
enim quidam praeduri in hoc oris, ut obstrepant ingenti clamore, et medios sermones intercipiant, et omnia tumultu confundant: quos ut non imitari, sic acriter propulsare oportebit: et ipsorum improbitas retundenda, et iudices vel praesidentes magistratus appellandi frequenter, ut loquendi vices serventur. Non est res animi iacentis, et mollis supra modum frontis, fallitque

Gesnerus, vulgatam probans et *mordet* referens ad illa *nusquam plus*, ut suam rationem multis probet, vereor.

11. *Tumultu confundant*) Turic. *tumultum confidant*, a sec. manu additur *in*; et sic Guelf. *in tumultum confundant* Goth. (tac. Gesn.) Camp. cum Voss. 2, Bal. Andr. Ex Alm. nonnisi *confidunt* memoratur; ex Bodl. *in tumultu.*

Sic) Gnelf. *sed.* Male. — *Improb. ret.*) Turic. (a pr. manu) *improbitate retundendum*, cum Alm. ex quo tameu *retundendam.* — *Praesidentes*) Turic. *possidentis*; a sec. manu *potestates*, Alm. *possidentes.* Guelf. Camp. omittunt. Male. — *Vices*) Turic. *voces.*

Non) Sic Turic. (a pr. mann) cum edd. ante Ald. exc. Camp. Reliqui *Nam* et aic correxit Regins; cf. VI, 3, 111.

Hoc — pudor) Subiicit praeceptis adhuc traditis cautionem, quousque iis nti deceat. Simili locutione, quamquam pleniore XI, 3, 144: *Sed haec amictus observatio, dum incipimus.* Moderatio, patientia, urbanitas commendantur, dum adversarius in altercando se continet *ordine* et *pudore*, quibus mox opponitur *turbantes*, *impudentia.* *Sed* quod in transeundo ad proxima desiderare poterat tardior, eleganter omittitur.

11. *Praeduri — oris*) Ovid. Met. V, 451: *dari puer oris et audax.* Mox opponitur *mollis frons* quacum confer XI, 3, 78: (fronti) — *sanguis — quum infirmam verecundia cutem accipit, effunditur in ruborem*; item XII, 5, 4: *quamlibet imbecilla frons*; cf. et Declam. Qu. vol. IV, p. 63.

Oportebit — retundenda) Salebrosa oratio. Quidni enim alter infinitivus continuatur *improbitatem retundere*, et mox tertius *appellare?* Repone ex Buttmanni coniectura: *et — improbitate — appellando* (vid. not. crit.).

Non est res — frontis) Quae hic dicitur *res* ea non quidem universa est *eloquentia*, quod tamen ipsum ferri poterat, sed potius *altercandi ars*, quam negat aggredi debere eum, qui nimium verecundus sit et timidus.

Fallitque) Cf. II, 12, 3. Malim sane h. l. transposita illa *quod plerumque*, ut posterior vox referatur ad *vocatur*, non ad *fallit* (cf. §. 9 not. crit.) Si minus sententia, quae in recepta est prope eadem, compositio tamen hoc flagitat.

plerumque, quod *probitas* vocatur, quae est imbecillitas.
12 Valet autem in altercatione plurimum *acumen*, quod
sine dubio ex arte non venit (natura enim non docetur)
arte tamen adiuvatur. In qua precipuum est, semper
13 id in oculis habere, de quo quaeritur, et quod volumus
efficere: quia propositum tenentes in rixam non ibimus,
nec causae debita tempora conviciando conteremus;
gaudebimusque, si hoc adversarius facit. Omnia tem-
14 pora fere parata sunt meditatis diligenter, quae aut ex
adverso dici, aut responderi a nobis possint. Nonnun-

Plerumque) Turic. a pr. manu *ferrumque* cum Alm. (conf. 10, 19). Sed ille a sec. *verum*, et sic Gnelf. Goth. (err. Gesn.) Camp. cum Voss. 2.

13. *Volumus*) Iens. *voluimus*, meorum solus, qnod inventum correxit Regius.

Quia) Turic. a pr. mann *quod*; cf. VI, 2, 13.

Non) Turic. (a prima manu) omittit cum Alm.

14. *Fere*) Turic. (a pr. manu) *ferre*.

Quae) Turic. *quae quod*, a sec. mann *quaeque*, et sic Gnelf. Camp. Goth. Iens. cum Voss. 2, et edd. ante Gryph. exc. Bad. utraque, qnarum prior *quaecumque*.

Possint) Turic. (a pr. mann) *possunt*. Hoc, cnm *quaecumque* coniunctum, verum censeo.

12. *Natura — non docetur*) Hoc interiicitur, ne quis credat *adiuvatur* spectare ad *naturam*. Referendum est verbum ad *acumen*; cf. VI, 3, 12. Ad *sine dubio* respicit *tamen*; cf. VI, 2, 14.

13. *Rixam*) Cf. II, 12, 2.

14. *Omnia tempora*) Plane, id qnod fecit iam Capper. accedo Rollino, delere iubenti *tempora*, tanquam repetitum a librario, aberrante ad proximum versum (cf. VI Pro 13). Sententia autem, exemplo hoc, ita cum seqnentibus videtur coniuncta, ut praemittatur haec et occnpetur velut responsio, nondum pertinens ad praeceptum ipsum: *Non equidem ignoro, ei, qui diligenter meditatus veniat in iudicium, nihil fere posse insperatum et novum obiici: solet tamen nonnunquam* etc. Fateor autem *praeparata* aptius mihi videri quam *parata*. *Fere* non quidem *prope*, *paene* interpreter, sed *plerumque*. Illi *meditati dilig.* non igitur snnt, quos instituit Qu., sed adversarii. Agnosco ultro non parvam esse in hoc duritiem, quod *ex adverso*, *a nobis* alio sane ducunt. Buttmannus retinens *tempora*, refert ad diversa tempora proferendi quid, prout vel in altercatione dicitur, vel in actione perpetua, quo ipso qnoque rationem reddere sibi videtur illius mox *tamen*. Iterationem vocabuli, quamquam molestissimam hoc loco, defenderis multis sane exemplis; cf. §. 5. *Parata* tum interpretandum *convenientia*, *conducibilia*.

Quae — possint) Cf. not. crit.

quam tamen solet hoc quoque esse artis genus, ut quaedam in actione dissimulata, subito in altercando proferantur, et inopinatis eruptionibus, et ex insidiis citissimo facto simillimum. Id autem tum faciendum, quum est aliquid, cui responderi non statim possit; potuerat autem, si tempus ad disponendum fuisset. Nam, quod fideliter firmum est, a primis statim actionibus arripere optimum est, quo saepius diutiùsque dicatur. Illud vix saltem praecipiendum videtur, ne turbidus et clamosus tantum sit altercator, et quales fere sunt, qui literas

Tam. sol.) Stoër. Chnuet. Leid. inserunt *dici*, pessime.

Altercando) Camp. *oltercatione* cum Ald. Bas.

Et inop. — simill.) Turic. *est i. e. aut in ex. i. oincisio facte s.* a sec. manu *et* (pro *est*), deletur *in* (quod ex erruo librarii, primo *ex* omittentis, recte repetit Vlricus, quum illud *in* ab initio lineae in *insidiis* postea ascriptum, quamquam a manu pr., videatur) reponitur *citissimo facto*. Alm. siletur cum Britann. *Aut* pro *et* (ante *ex*) habent mei et scripti et excusi ante Gryph. cum Voss. 2, (de Gnth. tac. Gesn.). E Turic. pr. manu haec erun; *et est i. e. aut e. i. incursinni factae s.* Rullinus *citissime factis* cuniicit; Gallaeus *citissimo furto*, occupans Burmannum qui et ipse *impetui* vel *incursui* volebat inseri post *cit.*; Gesnerus *foctum* ex aliqunt Frontini locis pro *strategemate* dici probare conatur; frustra, ut videntur, omnes.

Tum fac. quum) Turic. *dum*; (a pr. manu) *foc. est q.* cum Alm. Sed Camp. omittit *tum* et addit *est*. Hoc cum Guelf. et edd. ante Bad. quo acc. Bas. — *Est ol.*) Turic. (a pr. manu) Tarv. omittunt *est*, et hinc, transponendo, fit nostra; cf. §. 9, 16. — *Potuerot*) Turic. Guelf. Camp. *potuerit* cum Goth. Voss. 2, Vall. Obr. Bip. probante Gesn. cf. Camp. qui IV, 1, 45; IV, 2, 64, *potuerint* pro *poterunt*.

15. *Fere*) Turin. Guelf. Camp. *facti* cum Alm. Goth. Voss. 2, Vall. et edd. ante Gryph. Coniecit Badius *fatui*, sed et nostrum ipsum. Mira est vetus illa scriptura, quae admonet Francogallicae locutinnis: *c' est ainsi que l'homme est foit*, cuiusmodi nihil sane vidi in latinitate.

Et inopinatis — simillimum) Cf. not. crit.

Potuerat) Malim *poterot*; cf. not. crit. et V, tu', tnt.

Disponendum) Non dubito quin a Qu. fuerit *dispiciendum*; cf. X, 7, 20: *brevs saltem tempus — od ea — dispicienda sumamus*. Regius *respondendum* coniecit.

15. *Vix saltem*) Cf. VI, 2, 19.

Tantum) I. e. nibil aliud (quam clamosus et turbidus, ut nihil afferat in iudicium praeter inconditum clamorem. Sic certe interpretor.

Qui — nesciunt) Cf. I, 10, 18.

nesciunt. Nam improbitas, licet adversario molesta sit, iudici invisa est. Nocet etiam diu pugnare in iis, quae
16 obtinere non possis. Nam, ubi vinci necesse est, expedit cedere: quia sive plura sunt, de quibus quaeritur, facilior erit in ceteris fides: sive unum, mitior solet poena irrogari verecundiae. Nam culpam, praesertim
17 deprehensam, pertinaciter tueri, culpa altera est. Dum stat acies, multi in re consilii atque artis est, ut errantem adversarium trahas, et ire quam longissime cogas, ut vana interim spe exultet. Ideo quaedam bene dissimulantur instrumenta. Instant enim, et saepe discrimen omne committunt, quod deesse nobis putant, et

Pugnare) Toric. Guelf. Camp. Goth. Iens. (tac. Gesn.) *pugna* cum Alm. Voss. 2, et edd. ante Bad. quo acc. Bas.

Non) Turic. a pr. manu omittit; cf. ad VI, 2, 11.

16. *Sive*) Turic. *si vel*; cf. §. 4.

Poen. irr. ver.) Hoc ordine Turic. Guelf. Goth. (tac. Gesn.) Camp. Reliqui *i. p. v.*; cf. §. 14; VI, 5, 5.

17. *Re*) Turic. (a manu sec.) Guelf. Camp. *rem* cum Voss. 2, Vall. Bas. Obr. (Goth. non memoratur). Lubricum sane iudicium, sed ego vel superstitiose teneo pr. Turic. manum, et res ipsa adiuvat.

Nocet — non possis) Cf. V, 13, 34; VI, 5, 2.

17. *Stat acies*) Huic contrarium *inclinat acies*; cf. Drakenb. ad Liv. VII, 33, 7; nostr. V, 13, 57: *causae incl.*

In re) Aliquoties noster *rem* dicit id ipsum quod cum maxime tractat (pro *hanc rem*), velut VI, 3, 85, et hoc capite §. 11, item 9 (vid. not. erit.) Sic et Livius praef. §. 4. Addicitur ergo hoc *in re*, ut definiatur quale hoc sit *consilium*, qualis *ars*, quasi dicas: *Consultus et peritus altercationis is est, qui* etc.

Ire quam longissime) Cf. V, 7, 19.

Discrimen — committunt) Exemplo gemino hanc locutionem declarare nondum contigit. Burmannos ioris formulam agnoscit, qualis sit *edictum committere* vel *multam*, de qua vide Brisson. de V. S.; cf. VII, 4, 20; *commissa — poena*. Gesnerus, addubitans de scriptura, comparat notionem verbi, qua *pugna* vel *proelium committi* dicitur, i. e. incipi, conseri. Sententiam nemo ignorat. Ego cogitandum censeo de Liviano isto *rem in casum committere* IV, 27, 6, ubi vide Drakenb. *Discrimen omne*, i. e. totius causae momentum, diremptionem: ubi fortasse malis inseri *eo* (i. e. in id) ante *quod* vel potius *ei*, quoniam non est adverbium loci. Carere tamen vel hoc possumus, tumque ad *deesse* repetemus ex proximo *instrumenta*.

faciunt probationibus nostris auctoritatem postulando. Expedit etiam dare aliquid adversario, quod pro se pu- 18
tet, quod apprehendens, maius aliquid cogatur dimittere: duas interim res proponere, quarum utramlibet male sit electurus; quod in altercatione sit potentius, quam in actione: quia in illa nobis ipsi respondemus, in hac adversarium, quasi confessum, tenemus. Est in 19
primis acuti, videre, quo iudex dicto moveatur, quid respuat: quod et vultu saepissime, et aliquando etiam dicto aliquo factove eius deprehenditur. Et instare proficientibus; et ab iis, quae non adiuvant, quam mollissime pedem oportet referre. Faciunt hoc medici quoque, ut remedia perinde perseverent adhibere, vel desinant, ut illa recipi vel respui vident. Nonnunquam, si 20
rem evolvere propositam facile non sit, inferenda est alia quaestio: atque in eam, si fieri potest, iudex avo-

Maius) Turin. (a pr. manu) *maius maius* (cf. VI, 5, 9). Guelf. *magis*. Iens. *minus magis* cum Loc. Ven. Rusc. Hoc inventum correxit Regius, nec video quare placeat Gesnero; *minus* etiam a Vall. abest. — *Duas*) Turic. Guelf. *alias*. — *Quarum*) Turic. (a pr. manu) *quartum*; Camp. *quarum*.

19. *Et vultu*) Sic Turic. (a pr. manu) cum Alm. (cf. §. 11, 21). Reliqui *ex v*. — *Adiuvant*) Turic. (a pr. manu) *adiuvent*. Non male; cf. mox.

Pedem oportet) Turic. (a pr. manu) *pede operet* cum Alm. ex quo posterius tantum. Goth. (tac. Gesn.) *p. oportere*. Quod sponte subnatum mihi, hac fluctuatione verisimilius sit, delendum esse illud *oportet*. Quanto enim tersior oratio, si infinitivi *instare*, *referre*, pendeant ex istis, *Est in primis acuti*. Tum uncis sepiemus parenthesin *quod—deprehenditur*. — *Perinde*) Turic. Camp. Iens. (tac. Gesn.) Tarv. *proinde*; cf. V, 13, 21.

20. *Avocandus*) Guelf. Goth. (tac. Gesn.) *advocandus*. Gesn. (per οφ.) *evocandus*.

18. *Apprehendens*) Eleganter; cf. V, 14, 32. Concinnitati autem profuturum censeo, si copulam adiunxeris τῷ *quod*, ita: *quodque appr*. Quamquam ratione quadam potest defendi recepta, sed minus tersa illa.

Duas — utramlibet) Cf. V, 10, 69.

Potentius) Adverbium agnoscendum, non nomen; cf. V, 7, 37.

20. *Evolvere*) I. e. expedire, extricare. Nullum tamen eiusdem usus exemplum praesto est, nisi forte Ennianum illud VI, 3, 86, et *evolvere se e turba* apud Terent. Eun. IV, 4, 56,

candus. Quid enim, quum respondere non possis, agendum est, nisi ut aliud invenias, cui adversarius respon-
21 dere non possit? In plerisque idem est, ut dixi, qui circa testes, locus, et personis modo distat, quod hic patronorum inter se certamen, illic pugna inter testem et patronum. Exercitatio verohuius rei longe facilior. Nam est utilissimum, frequenter cum aliquo, qui sit studiorum eorundem, sumere materiam vel verae, vel etiam fictae, controversiae, et diversas partes, altercationis modo, tueri: quod idem etiam in simplici genere quae-
22 stionum fieri potest. Ne illud quidem ignorare advocatum volo, quo quaeque ordine probatio sit apud iudicem proferenda, cuius rei eadem in argumentis ratio est, ut potentissima prima et summa ponantur. Illa enim ad

21. *Idem*) Hoc reposui de mea coniectura, pro omnium librorum *iudex*. — *Est ut dixi*) Sic Turic. (a pr. manu) cum Alm. (cf. §. 19, 22). Reliqui ante *ut* inserunt *avocandus*, nisi quod Guelf. Goth. (tac. Gesn.) Voss. 2, Vall. *adv*. Praeterea Goth. (tac. Gesn.) omittit *dixi qui*. Burm. (non Obr. ut putat Gesn.) *eo* adiici velit post *dixi*.

Testes, locus) Sic Turic. Obr. *T. locos*, Guelf. *T. et locos*, Camp. cum Goth. Voss. 2 (nisi quod ex hoc *locus*) et edd. ante Bad. quo acc. Bas. Reliqui *t. est l.*, et hoc repositum in Vall. narrat Bad. — *Personis*) Turic. (a sec. manu. Guelf. Camp. *personas* cum edd. ante Bad. quo acc. Bas. Nostrum (contra ac narrat Gesn.) etiam in Goth. Rectissime Regius in recepta (*iudex — personas*) bonam copiam eiuravit.

Certumen) Turic. (a pr. manu) *cum tamen*, quamquam *cum* per compendium. — *Illic*) Turic. Guelf. *illa*. Non quidem sine sensu. — *Qui sit*) Turic) Guelf. Goth. (tac. Gesn.) Camp. *quod s.* cum Voss. 2; cf. III, 6, 64.

22. *Iudicem prof.*) Sic Turic. Guelf. Goth. (tac. Gesn.) Camp. Reliqui *indices*. — *Et summa*) Turic. (a pr. manu) *ut s.* cum Alm.; cf. §. 21; VI, 5, 9.

21. *Vt dixi*) §. 2, (not. 2). *In plerisque* autem intellige: *partibus altercationis*.

Et — distnt) Languere hoc videtur, verbo relato ad *locus*. Quid si *distat* est pro impersonali? cf. I, 2, 4; V, 10, 26.

In simplici — quaestionum) Male Capper. ablegat ad III, 10, 1. Quis enim dubitet in *simplici* quoque *causa* partes esse altercationis? Nec attinebat igitur hoc de industria moneri. Malo cogitare de *quaestionibus* (θέσει) quatenus opponuntur *causis*; cf. V, 10, 53, et maxime II, 1, 9, ubi itidem respondent hisce ex altera parte *verae fictaeque controversiae*. Neque tamen in ullo eorum locorum adiectivum *simplex* additur *quaestioni*, ut hic generi earum, sed *infinitum*, *universum*.

22. *Eadem in*) Malim inseri

credendum praeparant iudicem, haec ad pronuntiandum.

V. His pro nostra facultate tractatis, non dubitassem transire protinus ad *dispositionem*, quae ordine ipso sequitur: nisi vererer, ne, quoniam fuerunt, qui *iudicium inventioni* subiungerent, praeterisse hunc locum quibusdam viderer, qui mea quidem opinione adeo partibus operis huius omnibus connexus ac mixtus est, ut ne a sententiis quidem aut verbis saltem singulis possit separari: nec magis arte traditur, quam gustus aut odor.
Ideoque nos, quid in quaque re sequendum cavendum- 2
que sit, docemus ac deinceps docebimus, ut ad ea iudicium dirigatur. Praecipiam igitur, ne, quod effici non potest, aggrediamur, ut contraria vitemus et communia, ne quid in eloquendo corruptum obscurumque sit:

2. *Docemus ac deinceps*) Haec dant Turic. Guelf. Camp. cum Alm. Bodl Goth. et edd. ante Gryph. Reliqui omittunt, improbante ipso Gesnero, qui recte ablegat ad §. 6.

Praecipiam) Turic. Guelf. Camp. *praecipuam*. Nostrum Iens. et edd. ante Gryph. exc. Bad. pr. qui e Vall. *praecipuum*, cum reliquis. — *Ne quod — non*) Turic. *neque — n.*; a secunda manu *sine qua — nil*, et sic Guelf. *Rem sine qua — nil* Camp. (contemnenda profecto scriptura, quamquam negat Capper.). Turbatum misere in Iens. et Tarv. ordinem, restituit Regius, addicente et Vall. et meis MSS. Rollini aliena *κρίσις*, relegantis *referatur — docentur* (quae tamen vel glossae ei suspecta sunt) post *odor*, supra §. 1 extr. Quam suadens Capper., a nemine, in Qu. lectione versato, non agnitum iri censet. — *Obscurumque*) Turic. Guelf. omittunt copulam (cf. not. ex. ad *cav.*) Camp. pro ea *ve*.

quae. De re cf. IV, 12, 14; VII, 1; 17.

1. *Iudicium*) Cf. III, 3, 5, 6.

Saltem) Vid. VI, 4, 15.

2. *Cavendumque*) Elegantius videtur omitti copula, ut habet prima Turic. manus.

Praecipiam — referatur) Haec sibi invicem respondent. *Meum est praecipere, et hoc praestabo; frustra tamen fecero, nisi referatur illa mea doctrina ad sensus* etc. Inservit altera sententia illustrandae priori, et est velut exemplo. Aldi ratio, post singula illa praecepta interrogationis signa ponentis, ut *Referatur oportet* sit responsio, ne ipsa quidem absurda; minus tamen accommodata videtur proximis, ubi vere aliqua doceri agnoscitur.

Communia) Cf. III, 3, 5.

3 referatur oportet ad sensus, qui non docentur. Nec multum a *iudicio* credo distare *consilium*, nisi quod illud ostendentibus se rebus adhibetur, hoc latentibus, et aut omnino nondum repertis, aut dubiis. Et *iudicium* frequentissime certum est; *consilium* vero est ratio quaedam alte petita, et plerumque plura perpendens et comparans, habensque in se et inventionem, et iudicationem.
4 Sed ne haec quidem praecepta in universum spectanda sunt. Nam ex re sumitur, cui locus *ante actionem* est frequenter: nam Cicero summo consilio videtur in Verrem vel contrahere tempora dicendi maluisse, quam in eum annum, quo erat Q. Hortensius consul futurus, in-

Ostend. se) Pronomen omittunt Turic. Guelf. Goth. (tac. Gesn.) Camp. cum Alm. (Voss. 2, *e* dare narratur pro *se*) et edd. ante Ald. Correxit Regius.
Et iud.) Sic Turic. Guelf. Goth. (tac. Gesn.) Camp. cum Voss. 2, et edd. ante Bad. quo acc. Basil. Obr. Reliqui inserunt *quod*, continuantes cum superiore illo *nisi quod*. Guelf. etiam maiusculum habet *E* in *Et*.
Comparans) Camp. *ponderans*.
Et iudicationem) Turic. Guelf. omittunt, non sine sensu quidem, quum *et* ante *inv.* possit esse *etiam*. Errorem tamen librarii interpretor. — *Sed ne — sunt*) Turic. *S. n. hoc q. p. i. u. exspectanda s.* cum Guelf. Alm. (nisi quod ille *haec*, ex hoc nihil in ista voce affertur). *S. n. h. q. p. i. u. expetenda s.* Camp. Receptam laborare apparet. Quae enim sunt ista, quae dicit *haec praecepta?* Nulla dedit. Cogebatur Gedoynus reddere *ces notions générales*, nempe respiciens ad proximam illam *consilii* definitionem. Deinde quid significat *spectanda?* Acquiescendum in Turic. Quamquam aptius cum istis *in universum* coire videtur *expetenda*, sed hoc correctorem olet. Pro *haec* autem legam *hic*. Vt in *iudicio* nulla praecepta, ita ne in *consilio* quidem. Si quid desideres ad sequentem protinus sententiam, possis scribere *huic*, i. e., consilio.
Cui) Turic. *cius.* Guelf. Camp. *cuius* cum Goth. Voss. 2, Vall. et edd. ante Ald. Regius correxit, et nostrum agnosco in Turic. — *Nam Cic.*) Turic. (a sec. manu) praemittit *a* sine sensu.

Sensus — docentur) Malis sane *sensum — docetur*. Erravit certe Gedoynus, haec dans: *cela est si évident qu'il le faut rapporter aux sens, qui n'ont pas besoin d'enseignement pour faire leurs fonctions.*

3. *Consilium*) Cf. V, 14, 27; II, 13, 2.

Sed ne — sunt) Cf. not. crit.

4. *Sumitur*) Intellige, consilium. Geminandis particulis iisdem etiam minus parcit Qu. ut hic ter est *Nam*, minimo intervallo, quod ipsum alicubi notavimus in superioribus.

Contrahere — incidere) Cf. Cic. Act. I in Verr. c. 8, 9, 18. Asco-

cidere. Et *in ipsis actionibus* primum ac potentissimum 5
obtinet locum; nam, quid dicendum, quid tacendum, quid
differendum sit, exigere, consilii est; negare sit satius,
an defendere? ubi prooemio utendum, et quali? narran-
dumne, et quomodo? iure prius pugnandum, an aequo?
qui sit ordo utilissimus? tum omnes colores; aspere an
leniter, an etiam summisse loqui expediat? Sed haec 6
quoque, ut quisque passus est locus, monuimus: idem-
que in reliqua parte faciemus; pauca tamen exempli
gratia ponam: quibus manifestius appareat, quid sit,

5. *In ipsis*) Omittunt *in* libri omnes ante Loc. Reposuit et Regius. Pro *E* Turic. e sec. manu *at.*

Potentissimum) Iens. *potissimum* cum Tarv. Loc. Ven. Rusc. Idem dare Goth. narrat Gesn., quum tamen Voss. 2, Vell. nostrum. — *Differendum*) Hoc e Goth. recepit Gesn. qui auctorem addere oblitus est Voss. 2. Salubre hic quidem consortium. In margine est non Stephani solum, sed et Gryphii (1544). MSS. quidem et excusi *diffidendum* ante Ald. qui cum reliquis habet Regii mutationem *diffitendum* (quod in ipso Vell. legit Bad.), i. e., negandum. Sed hoc est continuo, *negare*, nec unquam pro negando isto verbo utitur Qu. Apud Rollinum (in meo quidem exemplo) ipsum invenio *differendum*, quod tamen novasse videtur Harles; cf. V, 10, 35.

Narrand. — quomodo) Turic. *narrandum et ne q. m.* (cf. VI, 4, 16, sed at V, 8, 2), a sec. manu *narrandum et an iniquo m.*, et sic Guelf.

Summisse) Sic Guelf. Goth. Camp. Reliqui fere *subm.*; cf. IV, 2, 62.

nius Pedianus ergumento eiusdem (p. 40): *Quum videret* (Cicero) *id agi, ut a M. Glabrione Praetore et ab iis iudicibus, qui tunc erant, ad alium annum, aliumque Praetorem res tota transiret, eriperetur que sibi reus patrocinio Hortensii ac Metelli, qui tunc Consules futuri erant* (per hos enim Verres eludendi iudicii fiduciam sumpserat) *hoc commentus est ut orationem longam praetermitteret.* Idem in fine commentarii p. 66: *Victoriae consuluerat brevitate dicendi.* Middletonus in Vita Ciceronis Sect. 2 etiam nostri loco utitur.

5. *Exigere*) «Examinare accurate perpendere, ut I, 4, 7: *An cuiuslibet auris est exigere literarum sonos?* Plin. Epist. IX, 26, 13 post longam disputationem *Iam nunc*, inquit, *destines diem, quo et de illis et de his coram exigere possimus.* Vid. Gronov. Obs. IV, 20, (p. Pletn. 762)». Gesnerus.

Iure — an aequo) Cf. IV, 3, 11.

Prius) Cf. IV, 2, 26, *antiquior — cura.* Eodem modo usurpat Caes. B. C. III, 1. Adiectivum mox est §. 11.

Summisse) Cf. IV, 2, 62; VII, 4, 27: *summissa et ad satis faciendum composita.* Repetitum e modis musicis; cf. III, 8, 48.

7 quod demonstrari posse praeceptis non arbitror. Laudatur consilium Demosthenis, quod, quum suaderet bellum Atheniensibus parum id prospere expertis, nihil adhuc factum esse ratione monstrat; poterat enim emendari negligentia: at, si nihil esset erratum, melioris in
8 posterum spei non erat ratio. Idem, quum offensam vereretur, si obiurgaret populi segnitiem in asserenda libertate reipublicae, maiorum laude uti maluit, qui eam fortissime administrassent. Nam et faciles habuit aures, et natura sequebatur, ut meliora probantes peiorum
9 poeniteret. Ciceronis quidem vel una pro Cluentio quam-

8. *Eam*) Turic. Guelf. Camp. *rem* cum Goth. Voss. 2, Alm. Andr. et edd. ante Stoër. Emendavit aliquis doctus; rectissime ille, quicumque primum. Neque enim sufficit, id quod facit Burm., proferre exempla *administrandi rempubl.* quod ipsum non est in veteri scriptura.

7. *Consilium Demosthenis*) Designat Philander Olynth. sec. quae sane habet huiusmodi quaedam, velut p. Reisk. XIX, 24. Gesnerus Philipp. pr. excitans inde haec verba ἵν' εἰδῆτε, ὅτι οὐδὲν οὔτε φυλαττομένοις ὑμῖν ἐστι φοβερὸν οὔτ' ἂν ὀλιγωρῆτε τοιοῦτον οἷον ἂν βούλησθε. (p. Reisk. 41). Sed ipsa prope nostri verba habes eadem oratione (p. 40): ὅτι οὐδὲν, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, τῶν δεόντων ποιούντων ὑμῶν, κακῶς τὰ πράγματα ἔχει· ἐπεί τοι γε εἰ πάνθ' ἃ προσῆκε πραττόντων οὕτως εἶχεν, οὐδ' ἂν ἐλπὶς ἦν αὐτὰ βελτίω γενέσθαι.

8. *Idem*) Hic Philander ablegat ad Olynth. tert. ubi tamen (p. 34 seq.) superiorum temporum oratores maxime laudat Demosthenes, qui in concionibus nihil dixerint ad demerendum populum, omnia reipublicae causa, nec suas utilitates spectaverint sed communes. Vereor etiam ut recte haec Demosthenis exempla ad partes vocarit Qu., offensam eum veritum dicens. Demosthenes quidem adeo animosus est et liber in exagitanda civium socordia, ut vix ullum eius locum ostendi posse credam, ubi manifesta sit talis, qualem laudat noster, cautio et prudentia. Plenissimae enim sunt Philippicae illae decem acerrimarum torporis, levitatis mollitiei, iniustitiae obiurgationum, quarum qui contempsit invidiam, is non videtur unquam surrepturus fuisse ambitioni concionum. Talia confidentiae ipsa illa Olynthiaca tertia plurima habet exempla. Si laudes maiorum requiris in Demosthene, creberrimae quidem sunt eae, sed nulla parcendi aequalibus ratione; cf. p. Rsk. LXVIII, 295—297, usque ad celeberrimum istud iusiurandum. Nec Turnebianus interpres vera docet, Dionysium Halicarnassensem aiens, haec ipsa de Demosthene prodidisse, capite artis de figuratis orationibus. Neque enim ibi quidquam tale figuris occultans ostenditur Demosthenes,

libet multis exemplis suffecerit oratio. Nam, quod in
eo consilium maxime mirer? primamne expositionem,
qua matri, cuius filium premebat auctoritas, abstulit
fidem? an, quod idem corrupti iudicii crimen transferre
in adversarium maluit, quam negare, propter *invete-
ratam* (ut ipse dicit) *infamiam*? an, quod in re invi-
diosa legis auxilio novissime est usus? quo genere de-
fensionis etiam offendisset nondum praemollitas iudi-
cum mentes: an, quod se ipsum invito Cluentio facere
testatus est? Quid pro Milone? quod non ante narravit, 10
quam praeiudiciis omnibus reum liberaret? quod insi-
diarum invidiam in Clodium vertit? quamquam revera
fuerat pugna fortuita: quod factum et laudavit, et ta-
men voluntatem Milonis removit? quod illi preces non

9. *Suffecerit*) Turic. Gnelf. *sufficeret*, cum Goth. Voss. 2, et edd. ante Stoër. exc. Camp. (si recte tacui); cf. I, 1, 22. Turic. (a pr. mann) *sufficeretur*, et sic Alm.; cf. VI, 4, 22, item protinus. — *Mirer*) Turic. *miror* cum Alm.; cf. modo, item hac §. — *Qua matri*) Sic Turic. (nisi quod *quam*) Camp. cum Alm. Andr. et edd. ante Stoër. exc. Iens. quo acc. Obr. Reliqui *quae*. Displicet in hac ratione praeteritum *abstulit*.

Quod idem) Turic. (a pr. manu) *quo dicit*.

Iudicii) Turic. Gnelf. omittunt cum Alm.

In re) Hoc prima Turic. manus bis posuit; cf. VI, 4, 18.

Offendisset) Turic. *defendisset* cum Alm.; cf. hac §., item 10.

10. *Non ante*) Turic. omittit *non* (cf. VI, 4, 16). Sed modo *quo*, a secunda manu et sic Guelf.

Reum) Iens. (tac. Gesn.) Tarv. *rerum*. Quod emendans Regius quum dixisset eum, qui hoc ignoraret, *instruendum* reddere grammaticis oportere, acerbe increpitus est a Badio, ipsum ab illis *instituendum* dicente ut disceret quid esset *instruere*. — *Liberaret*) Sic et Goth. non *liberarit*, ut Gesn. narrat. — *Revera*) Turic. Camp. *res v.* Alm. *rem v.*; cf. §. 10; sed et V, 7, 13.

verum callide avertens cives a rege Persarum iam nunc debellando (Dion. Hal. ed. Rsk. V, 351 — 54).

9. *Inveteratam — infamiam*) Ipse quidem Cicero *invidiam* dixit, non *infamiam*, in ipso orationis initio. Paulo tamen post *infamiam iudicii corrupti*, itidem primo capite; et 22, *iudicia — operta — infamia*). Haec nobis facilia inventu in libris excusis; cf. ad VI, 3, 107.

Legis auxilio — testatus est) Cf. dicta ad VI, 1, 25.

10. *Non ante narravit*) Cf. IV, 2, 25.

Insidiarum invidiam) Cf. IV, 2, 57; V, 10, 50.

Voluntatem — removit) Cf. III, 6, 93.

dedit, et in earum locum ipse successit? Infinitum est enumerare, ut Cottae detraxerit auctoritatem; ut pro Ligario se opposuerit; Cornelium ipsa confessionis fi-
11 ducia eripuerit. Illud dicere satis habeo, nihil esse non modo in orando, sed in omni vita, prius consilio; frustraque sine eo tradi ceteras artes; plusque vel sine doctrina prudentiam, quam sine prudentia facere doctrinam. Aptare etiam orationem locis, temporibus, personis, est eiusdem virtutis. Sed hic quia latius fusus est locus, mixtusque cum elocutione, tractabitur, quum praecipere de apte dicendo coeperimus.

11. *Aptare*) Turic. (a pr. manu) *appare*; a sec. *apparet*, et sic Guelf. Camp. cum Goth. Voss. 2, Alm. Andr. Bad. utr. Rollin. et aliquot Burmanni.

Orat. locis) Goth. (tac. Gesn.) Camp. inserunt *accommodare* cum Voss. 2, Andr. Bad. utr. Rollin. aliisque Burmanni; cf. §. 5.

Est eiusdem) Sic Turic. (a pr. manu) solus. Reliqui *esse e.* pendente ex *dicere satis habeo* structura. Alienum est et hoc annumerari iis, quae dicere satis habeat.

Apte) Turic. Guelf. *capite*.

Non dedit — successit) Cf. VI, 1, 25, 27.

Cottae) Cf. V, 13, 30.

Pro Ligario) Cf. V, 10, 93.

Cornelium) Cf. V, 13, 18, 26.

11. *Nihil esse — consilio*) Cf. VI, 3, 34.

De apte dicendo) Cf. I, 5, 1. Agetur autem de eo c. 1, lib. XI.

VOLVMINIS SECVNDI FINIS.